

Daži vārdi par autoru.
Ievadam.
Bērnība.
Jaunības gadi Kuldīgā un Rīgā.
Nelegālā darbība komjaunatnē.
Latvijas okupēšana.
Kara laiks.
Pirmie pēckara gadi.
Piecdesmitie gadi.
Darbs partijas Rīgas organizācijā un Ministru padomē.
Padzīšana no visiem amatiem.
Laiks pirms izsūtījuma Vladimīrā.
Vladimīra.
Atgriešanās Latvijā.
Septiņpadsmit komunistu vēstule.
Kāpēc vēstule tika rakstīta.
Kā meklēja vēstules rakstītāju.
Demokrātija un brīvība Padomju Savienībā uz papīra un īstenībā.
Mani izslēdz no partijas.
Nevarēju palikt stāvam malā.
Gorbačova "ēra".
Astoņdesmito gadu nogale.

EDUARDS BERKLAVS /1914 – 2004/

EDUARDS
BERKLAVS

ZINĀT
UN
NEAIZMIRST

© Eduards Berklavs 1998
© Eraksti 2011
ISBN 9984-794-35-0
285 lp. / ~7,89 MB

SATURS

Uldis Ģērmanis. Daži vārdi par autoru	4. lpp.
Ievadam	5
Bērnība	7
Jaunības gadi Kuldīgā un Rīgā	11
Nelegālā darbība komjaunatnē	16
Latvijas okupēšana	19
Kara laiks	45
Pirmie pēckara gadi	57
Piecdesmitie gadi	67
Darbs partijas Rīgas organizācijā un Ministru padomē	67
Padzīšana no visiem amatiem	119
Laiks pirms izsūtījuma Vladimīrā	154
Vladimīra	157
Atgriešanās Latvijā	190
Septiņpadsmit komunistu vēstule	194
Kāpēc vēstule tika rakstīta	213
Kā meklēja vēstules rakstītāju	217
Demokrātija un brīvība Padomju Savienībā uz papīra un īstenībā	218
Mani izslēdz no partijas	229
Nevarēju palikt stāvam malā	236
Gorbačova "ēra"	262
Astoņdesmito gadu nogale	278

"Biedri Berklav! Beriju par pretdarbību partijai nošāvām. Ko jūs ieteiksiet mums darīt ar jums?"

(Muhitdinovs, LKP CK biroja sēdē, 1959. g.)

*"Biedri Berklav! Mēs uzskatām par neiespējamu jūsu tālāko uzturēšanos Latvijā".
(Jakovļevs, 1959. g. Maskavā.)*

Berklavs: "Kas ir šie "mēs", kā vārdā jūs runājat?"

Jakovļevs: "PSKP vadība."

Berklavs: "Vai no mana viedokļa arī kas atkarīgs?"

Jakovļevs: "Nē. Jautājums izlemts."

(No sarunas PSKP CK mītnē Maskavā 1959. g.)

"Biedri Berklav! Gados un arī partijas darbā esmu jaunāks par jums, un man neklājas jums dot padomu. Bet padomājiet, vai principu dēļ ir vērts jums nīkt Vladimirā kas zina cik vēl daudz gadus. Jūs taču zināt — nevienam netiek piedots, ja viņš to nelūdz un nenožēlo "grēkus"."

(PSKP Vladimirov apgabala komitejas pirmais sekretārs Ponomarjovs.)

Berklavs: "Man nav ko nožēlot. Lūgties nedomāju."

(No sarunas Vladimirā 1965. g.)

* * *

Nacionālistus, kas darbojušies pret partijas politiku, mēs šķirojam: vieni, kas kļūdījušies, kaitējuši partijai, bet vēlāk to nožēlojuši, lūguši piedot, un otri, kuri paliek pie saviem uzskatiem, nenožēlo. Jums, Berklav, ir jāizšķiras. Ja uzrakstīsiet to, kas mums vajadzīgs, un jūs zināt, ko mums vajag, tad dosim jums atkal augstu amatu un drīz arī personālo pensiju kā Krūmiņam un Pinksim, bet ja ne, strādāsi RER un turpināsi cīnīties."

(No Roberta Ķīša un E. Berklava sarunas LKP CK 1968. g.)

Daži vārdi par autoru

Eduarda Berklava politiskā darbība pēckara gados ir radījusi īpašu jēdzienu — berklavisms. Piecdesmito gadu nogalē šis apzīmējums parādījās arī ārzemju laikrakstos. Ar to saprata latviešu tautības komunistu ("nacionālkomunistu") grupas pretestību Maskavas organizētajam kolonizācijas un krieviskošanas procesam okupētajā Latvijā.

Šo Berklava vadīto pretestību kompartijā (LKP) un administrācijā krievu okupanti sagrāva 1959. gadā, un "tīrīšanas" LKP aparātā turpinājās vēl 1960. un 1961. gadā. Taču Berklavs atteicās kapitulēt, t. i., "nožēlot savu novirzīšanos no partijas līnijas". Atgriezies no izsūtījuma Vladimirā, viņš turpināja pretestību ar citiem līdzekļiem. Tās ievērojamākais panākums bija viņa sarakstītā "17 latviešu komunistu vēstule", kas 1972. gadā burtiski "aplidoja pasauli" un tika apspriesta arī ASV kongresā. Tā, manuprāt, ir nozīmīgākā protesta akcija pret Maskavas genocīda politiku okupētajā Latvijā, kas veikta nebrīves gados.

Kad sākās nesekmīgais mēģinājums ("pārbūve") reformēt satrunējušo un demoralizēto Maskavas koloniālo impēriju, Berklavs iesaistās atklātā politiskā cīņā par Latvijas neatkarības atjaunošanu. Tāpēc arī viņš ar domubiedriem 1988. gadā dibina LNNK, kas prasa Latvijai pilnīgu neatkarību. Jāievēro, ka šajos "trešās

atmodas" gados daudzi politiski aktīvi darbinieki bija gatavi apmierināties ar Gorbačova piedāvāto viltus suverenitāti "vienotās savienotās socvalsts" sastāvā. Maskavai pakalpīgas personas šajā laikā pūlējās šo blēdīgo kalpības variantu propagandēt arī ārzemēs, uz kuriem devās gan dažādas delegācijas, gan atsevišķi okupantiem iztapīgi cilvēki. Tāpēc tik svarīgs toreiz bija Berklava organizētais darbs Latvijas atbrīvošanās gaitā.

Jau 1989. gadā Berklavs atklāti un bez atrunām nožēloja savus agrīnās jaunības politiskos maldus, kas viņu pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma bija noveduši kompartijas rindās. Viņš arī publiski nosodīja LKP kā okupācijas varas noziedzīgu instrumentu Latvijas valsts un latviešu tautas iznīcināšanai. Jāpiebilst, ka šāda rīcība prasa lielu morālu spēku un pilsonisku drosmi. Eduards Berklavs līdz pat šai dienai ir vienīgais kompartijas nomenklatūras darbinieks mūsu tēvzemē, kas ir spējis spert šādu soli.

Ar savu vīrišķīgo un godprātīgo rīcību Berklavs ir ieguvis dziļu cieņu patriotisko tautiešu vidū, bet arī lielu naidu glēvo un oportunistisko jauno veclaiku varasvīru aprindās. Bet Berklavu ir grūti nomelnot un apvainot, jo visai viņa politiskajai darbībai ir bijis raksturīgs nesavtīgums. Arī šai ziņā viņš krasi atšķiras no daudziem patoloģiski alkātīgajiem "tautas kalpiem" atjaunotajā Latvijā.

Tāpēc mums jo vairāk ir vērts ieklausīties viņa stāstījumā par nesenās pagātnes norisēm, ko sniedz šī grāmata.

Uldis Ģērmanis

5.1.1997.

Ievadam

Neesmu ne rakstnieks, ne profesionāls žurnālists. Ja tomēr esmu ķeries pie tāda prāva apjoma atmiņu un pārdomu rakstīšanas, tad mans pienākums ir lasītājiem paskaidrot, kāpēc to daru.

Mans mūža gājums nav bijis parasts strādnieku jaunieša dzīvesceļš, kāds aprakstīts jau daudzās grāmatās. Neesmu dzīvojis tikai sev vien. Visu mūžu esmu centies strādāt tautas, arī visu cilvēku labā, bet jaunības gados smagi kļūdījies. Vēlāk nācis pie slēdziena, ka tikai gribēt vien labu ir daudz par maz. Palīdzēt citiem, lai izsargātos no manis pieļautajām kļūdām, — tas ir mans pirmais mērķis, kāpēc rakstu šīs piezīmes un pārdomas.

Otrais — esmu līdzdarbojis latviešu tautas un Latvijas kā nacionālas valsts likteņgaitās divdesmitā gadsimta vidū un otrajā pusē, kas tautai un valstij bijis lielu un pat liktenīgu pārmaiņu laiks. Mana pieredze un manā rīcībā esošie oriģinālie dokumenti dos lasītājiem iespēju iepazīties ar vērā ņemamu sabiedriski politiska spēka ieguldījumu latviešu tautas un Latvijas kā neatkarīgas valsts aizstāvēšanā.

Trešais nolūks — savu kļūdu dēļ, kuras pieļāvu, atrazdamies Latvijas mērogā pietiekami augstos amatos, varu liecināt — un to darīt uzskatu par savu pienākumu — , cik neģēlīgus darbus mērķtiecīgi un pēc pārdomāta plāna Padomju Savienības komunistiskā partija (PSKP) un tās filiāle Latvijā ir pastrādājusi ne tikai pret latviešu tautu, bet arī pret daudzām citām tautām un pret visu cilvēci. Domāju, ka lasītāji šajā grāmatā atradīs liecības, kas var līdzināties publicētām Josifa Staļina meitas S. Aliluļevas un A. Solženicina liecībām.

Mans ceturtais nolūks, nepretendējot uz mācībgrāmatas statusu, — sniegt neviltotu vielu visiem, kurus interesē latviešu tautas un Latvijas valsts vēsture iepriekš minētajā laika posmā un kuri to māca mūsu jaunatnei.

Piektais un pēdējais mans nolūks ir tīri personisks. Rakstīt atmiņas un pārdomas mani ir mudinājuši daudzi mani draugi, domubiedri, Latvijas Nacionāli konservatīvā partija (LNNK), daudzi ārzemēs dzīvojošie tautieši, preses ļaudis un savā laikā arī Pasaules brīvo latviešu apvienības (PBLA) vadītāji.

Par mani 1959. gadā un arī vēlāk ir sarakstīts un publicēts daudz melu. Domāju, ka tautai ir jāuzzina, par ko īstenībā tiku apvainots, kādus pasākumus centos realizēt un kādas bija manas domstarpības ar toreizējo PSKP vadību Maskavā un Latvijā.

Nedaudz par to, **kā** man rakstīt garo stāstījumu. Tiem, kas nodomājuši izlasīt šīs manas piezīmes, jau pašā sākumā gribu teikt, ka šāda nodoma īstenošana prasīs zināmu pacietību. Protams, varētu jau tūlīt sākt ar maniem strīdiem augstos partijas un padomju orgānos, ar manis padzīšanu no visiem atbildīgajiem amatiem, ar izsūtīšanu no Latvijas uz Krievijas vidieni, ar izslēgšanu no partijas, ar kratīšanām un pratināšanām valsts drošības orgānos un prokuratūrā. Tiem lasītājiem, kas negrib iedziļināties notikušā būtībā, tas liktos interesantāk. Tāds atmiņu risinājums man uzreiz piešķirtu gandrīz varoņa lomu. Taču tas nebūtu godīgi.

Šīs piezīmes rakstu bez prieka, ar sāpēm sirdī. Ļoti smagi ir apzināties, ka daļa no mūža labākajiem gadiem aizvadīti maldos. Pat vēl tagad pilnībā nevaru saprast, kāpēc daudz agrāk nesaredzēju, cik drausmīga ir partija (PSKP), kas paveikusi tādas masu slepkavības; cik varmācīga ir iekārta, kas ilgus gadus vismaz daļēji spēja noslēpt no tautas, pat no saviem partijas biedriem briesmīgos darbus; cik baismīga ir partija un valsts iekārta, kas spēj tik dziļi morāli un intelektuāli sakropļot tautas.

Jāatzīst, ka esmu bijis pārāk lēticīgs un daudz man kaitējis arī fanātisms, ar kādu es metos savu labo nodomu īstenošanā. Manai rīcībai par labu nenāca arī tas, ka laikā no 1940. līdz 1959. gadam man vienmēr tika uzdoti darbi, kuru priekšzīmīgai izpildei man trūka vajadzīgo zināšanu. Amata pienākumi bija pāri manai varēšanai, manam prātam. Visos amatos nācās darbu sākt ar mācīšanos, meklēšanu, iepazīšanos. Es to apzinājos un no piedāvātajiem amatiem atteicos, bet ar maniem iebildumiem neviens nerēķinājās. Piemēram, kad 1940. gadā man piedāvāja, pat mēģināja uzspiest, lai uzņemtos Latvijas Darba jaunatnes savienības Centrālās komitejas pirmā sekretāra pienākumus, es kategoriski atteicos, jo nezināju, ar ko legālos apstākļos tāda prokomunistiska jaunatnes organizācija nodarbojas. Paglābos no šā piedāvājuma, tikai sameklējot un ieteicot LKP CK pirmajam sekretāram Jānim Kalnbērziņam citu kandidātu — Eduardu Libertu, kas visu jaunību bija pavadījis Krievijā, tur strādājis kādā pilsētā komjaunatnes komitejā. Liberts bija pašpārliecināts, pienākumus uzņēmās.

Līdzīgi notika, kad 1941. gada sākumā Rīgā tika izveidoti trīs rajoni un mani iecēla vienā no jaunajiem rajoniem par LKP rajona komitejas pirmo sekretāru (rajonu nosauca par Proletāriešu rajonu). Partijas darbs man bija pavisam nepazīstams. Nelīdzēja atteikšanās. Iecēla. Tāpat tas notika vēlāk, un par to runāšu turpmāk.

Kāpēc mani tā bīdīja amatos? Vai nu ar savu enerģisko rīcību iepriekšējos darbos es augstāko instanču vadītājiem biju radījis nepareizu priekšstatu, vai arī — nebija labāka, ko likt vakantajā vietā.

Tā radās situācija, ka, strādājot atbildīgos komjaunatnes, partijas un padomju amatos, es gan redzēju daudz kļūdu, bet tās izskaidroju kā atsevišķu vadītāju, kaut arī visaugstāko, kļūdas. Zināmu laiku es nespēju saskatīt Maskavas augsto vadītāju īstos nolūkus, nesapratu, ka viss notikušais ir dziļi pārdomāts, ļaunprātīgs darbs, ka viss notiek pēc stingri saplānota partijas kursa un ka tas ir pret latviešu tautas interesēm.

Lūk, kāpēc man ir nepieciešams rakstīt par saviem maldiem, lēno mošanos, apjēgšanu un par savu apzināto pretdarbību PSKP un padomju varas politikai, sākot no piecdesmito gadu vidus, — tā tad jau vairāk nekā četrdesmit gadus.

Bērnība

Esmu dzimis 1914. gada 15. jūnijā laukstrādnieku ģimenē Birznieku rentes mājā, kas atrodas tikai kādu kilometru no senās apriņķa pilsētas Kuldīgas. Tēvs — mūrnieks — nomira, kad biju tikai četrus gadus vecs. Palika māte — laukstrādniece — ar pieciem bērniem. Pēc tēva nāves ģimenei nāca vēl viens smags trieciens — nodega visu nomnieku kopīgais šķūnis — rija ar neizkultu labību. Visiem mums nācās badoties. Lai bērniem sagādātu kaut pašu nepieciešamāko pārtiku, māte gāja pie attālākiem kaimiņiem lūgt maizīti, putraimus, miltus — visu, kas noder pārtikai. Mēs, mazākie, gaidījām māti vakaros atgriežamies, lai apmierinātu izsalkumu. Kad kļuvām 7—8 gadus veci, visi sākām paši pelnīt sev iztiku, salīgstot pie saimniekiem par ganiem. Es tā nostrādāju septiņas vasaras, bet ziemās gāju skolā. Pirmos četrus gadus mācījos Īvandes četrgadīgajā skolā, uz kuru nācās iet kājām 6—7 kilometrus. Stipra sala laikā dzīvoju skolā, bet sestdienās gāju mājās pēc produktiem — maizes, vasarā nopelnītiem cūku taukiem, nedaudz gaļas, kartupeļiem un brūkleņu ievārtījuma. Apģērbu — divus uzvalkus — vienu vadmalas (vilnas), otru — pusvadmalas (kokvilnas un vilnas) nopelnīju ganu gaitās.

Piektajā un sestajā klasē mācījos Padures pagasta Ķimāles skolā. Mācīties man patika, un sekmes bija labas. Skolotāji Šetlers un Pucirusa Īvandē, Gauša, Krūmiņa, Ziemele un Pētersons Ķimālē man palikuši vislabākā atmiņā. Ārpus obligātajiem, tiešajiem pienākumiem viņi paši ierosināja dažādas ļoti noderīgas papildu nodarbtības pēc mācību stundām. Gauša mūs, trīs zēnus — Zemīti, Laukšteinu un mani, mācīja spēlēt vijoli, Pētersons — dēstīt un uzpotēt augļu kociņus un noorganizēja Mazpulku, bet Krūmiņa izveidoja un vadīja Cerības (pretalkohola) pulciņu. Visi viņi man palikuši atmiņā kā īsti tautskolotāji un paraugs ārējā sakārtotībā. Taču pēc Ķimāles skolas beigšanas man bija pirmais lielākais nepatīkamais pārdzīvojums, kas ietekmēja visu manu turpmāko dzīvi.

Sestajā klasē mācījāmies tikai četri zēni un viena meitene. Kā jau teicu, man ļoti patika mācīties un biju viens no diviem ar vislabākajām atzīmēm. Abiturijas dienā jau bija zināms, ka mans sola biedrs Žanis Zemītis turpinās mācības Kuldīgas ģimnāzijā, bet Maurers (vārdu neatminos) aizgāja mācīties speciālā mežsaimnieku skolā (viņa tēvs bija mežsargs). Pārējie divi abiturienti arī bija jau sarunājuši, kur mācīties. Tikai es tūlīt tālāk mācīties nevarēju, jo nebija neviena, kas varētu man materiāli palīdzēt. Manas māšas bija laukstrādnieces, bet brālis — strādnieks Kuldīgā — bija precējies, un ģimenē jau bija meitiņa — Dzidra.

Saņēmis apliecību par otrās pakāpes pamatskolas beigšanu, pēc oficiālās ceremonijas es apbēdināts vēl ilgi staigāju ap skolu, tuvējā upītes krastā nokritu zālē un biju tuvu asarām, bet raudāt liels puisis nedrīkstēja. Kādas pāris stundas dziļās skumjās domāju tikai par vienu — ko man turpmāk darīt? Nevarēju samierināties ar domu, ka nekur vairs nemācīšos, ka nāksies iet pie kāda saimnieka par "puspuisi", kā toreiz sauca jaunus laukstrādniekus, kas nevēlējās vairs būt ganiņi, bet vēl nespēja veikt visus "puiša" darbus. Kādi tie ir, labi zināju, jo puspuisis pirms pārceļšanās uz

dzīvi Kuldīgā bija mans brālis Ernests. Biju pie viņa ciemojies, par viņa pienākumiem tika daudz runāts.

Kuldīgas rajona Ķimāles sešgadīgajā pamatskolā, kurā Eduards (no kreisās 3. rindā otrais) ar tautskolotāju atbalstu ārpus mācību stundām apguva pirmās iemaņas vijoļspēlē, darbojās Cerību pulciņā un Mazpulkā.

Lauku darbi man gluži labi patika. Pats arī daudzus no tiem jau biju strādājis ganu gaitās. Bija gan pielīgtie darbi, kurus vajadzēja veikt garajos pusdienas pārtraukumos, kad karstās dienās dunduru māktie lopu dienvidu vairākas stundas atradās kūtīs, gan pats brīvprātīgi kādas dienas pieteicos pļaut sienu vai labību. Fiziski tas bija smags darbs, jo īstu iemaņu vēl nebija, tomēr patika labāk nekā lopus ganīt. Līgumos bija paredzēts, ka garajās vasaras dienās pēc pusdienām pienākas divas stundas atpūtas, jo no rīta bija jāceļas jau ap puspieciem, bet pēc dienvidus vajadzēja kapāt silēs biešu lapas cūkām, sapļaut govīm zāli, ko dot dienas vidū, cirst žagarus plītij, ravēt nezāles sakņu dārzā. Nē, lauku darbus neuzskatīju par sev nepiemērotiem, bet mocīja doma — kā būs ar mācību turpināšanu.

Kad ziemās mācījos Ķimāles skolas 5. un 6. klasē, dzīvoju un gana pienākumus veicu pie savas precētās māsas Marijas. Viņas vīrs Jēkabs Grīnbergs Īvandes pagastā bija nopircis nelielu smilšainu zemes gabalu un tam klāt pārpurvojušās pļavas. Darba tur bija daudz. Jāapstrādā zeme, jāceļ ēkas, ziemu mežā jāsavāc būvmateriāli, jārok grāvji, lai novadītu no pļavas lieko mitrumu. Te jau nu varēju dzīvot un strādāt, kā saka, "par vēdera tiesu", tas nozīmē — bez cietas algas, par iztiku, jo dzīvojam nabadzīgi.

Sēdot upmalā pie Ķimāles skolas, nebiju izdomājis neko labāku kā pagaidām palikt Jāņkalnos, kā sauca Grīnbergu jaunsaimniecību, un rakstīt vēstuli Rīgas jūrskolai, lūdzot, lai man atsūta uzņemšanas noteikumus un atraksta, vai skolai ir kopmītne. Sen jau biju kārojis kļūt par jūrnieku, lai redzētu pasauli. Ganos ejot, laika bija daudz, un es biju izlasījis daudz grāmatu. Ļoti patika ceļojumu apraksti.

Atbildi nenācās ilgi gaidīt. Uzņemšanas noteikumi citādi bija pieņemami, tikai ceļu aizšķērsoja prasība nostrādāt vismaz deviņus mēnešus uz tālbraucēja kuģa. No iecerētā sapņa atkāpties negribēju. Uzrakstīju divas vēstules, lūdzot man sameklēt darbu uz kuģiem. Vienu aizsūtīju Ventspils 1. vidusskolas direktoram, kas man bija palicis atmiņā kā ļoti simpātisks un pretimnākošs kungs, kad mēs no Ķimāles skolas pa Ventu ar kuģīti "Piltene" bijām aizbraukuši ekskursijā uz Ventspili un apmetušies pilsētas 1. vidusskolā.

Otru vēstuli aizsūtīju uz Rīgu Saeimas deputātam Andrejam Veckalnam, kuru gan biju redzējis tikai vienu reizi, kad viņš ar sievu Ķērstu, kas bija mana svaiņa Jēkaba

Grīnberga māsa, bija atbraukuši uz Jāņkalniem kādas dienas padzīvot. Tātad Veckalns — mans radnieks — bija Saeimas deputāts no Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas un pārzināja bezdarbnieku jautājumus. Lūdzu to pašu, ko Ventspils vidusskolas direktoram, — palīdzību man dabūt darbu uz kuģa. Atbildi saņēmu drīz, bet arī Veckalns man darbu nebija sameklējis. Visās attīstītākajās kapitālistiskajās valstīs bija sākusies ekonomiskā krīze. Kuģi stāvēja ostās bez darba. Jaunos strādniekus nepieņēma. (Pie reizes pateikšu, ka Veckalnu, viņa sievu un divas viņu meitas — Mirdzu, medicīnas fakultātes studenti, un Laimu, baletskolas skolnieci, — krievu okupanti izsūtīja uz Sibīriju, kur Veckalnu nošāva. Ķērsta ar abām meitām pēc ilgiem gadiem atgriezās dzimtenē.)

Sapnis kļūt par jūrnieku bija izsapņots. Man nebija iespēju nekur citur meklēt palīdzību. Ko darīt?

Nolēmu braukt uz Kuldīgu, uz kurienu, kā jau rakstīju, bija pārcēlies mans brālis Ernests. Brālis strādāja gan par ceļu remontstrādnieku, gan strādnieku finiera fabrikā "Vulkāns". Brālis mani aicināja pie sevis.

Bet, pirms stāstu par to, ko darīju tālāk, gribu paust savas pārdomas par šo manas agrās jaunības posmu kopumā.

Pirmais secinājums izriet no grūtībām, ar kurām sastapos, kad astoņdesmit otrajā mūža gadā sāku rakstīt atmiņas un pārdomas. Protams, tieši par šo agrīno periodu atmiņu man netrūkst, bet no tām ir pagaisuši daudzu cilvēku vārdi, un es nespēju notikumus atainot ar toreizējo — būtībā bērna, skolnieka — domāšanu. Apbrīnoju mūsu lielo rakstnieku Jāņa Jaunsudrabiņa, Annas Brigaderes spējas parādīt pasauli bērna redzējumā. Nožēloju, ka neesmu bērniībā un arī vēlākā posmā — jaunekļa gados — rakstījis dienasgrāmatu, kaut vai īsas piezīmes. Tāpēc tagad visiem savu radu un paziņu bērniem ar visdziļāko pārliecību iesaku to darīt. Neviens šāsdienas skolnieks, pat padsmiņnieks, droši nezina, kas viņš būs vēlāk, ko dzīvē nāksies darīt. Tādas piezīmes vai dienasgrāmata noderēs visiem.

Ļoti gribētos, lai lasītāji pareizi saprastu, kāpēc apstākļi, kuros pagāja mana bērniība, bija tik drūmi. Vispirms jāņem vērā, ka Latvijas teritorija ilgu gadus, līdz pat 1918. gada 18. novembrim, atradās atpalikušās cariskās Krievijas pakļautībā, un neviena cara laikā tautas nebija normāli paēdušas, dzīvoja lielā nabadzībā un garīgā atpalicībā.

Turklāt jāņem vērā, ka mūsu ģimene bija nonākusi sevišķi grūtos apstākļos. Atminēsimies, ka ar latviešu tautas darba mīlestību un centību, kā arī ar valdības saprātīgu vadību grūtības tika pārvarētas un divdesmit gadu laikā apstākļi krasi uzlabojās. Esmu pilnīgi pārliecināts, — ja nebūtu 1940. gadā notikušās okupācijas, mūsu dzīves līmenis tagad nebūtu zemāks, kā šodien ir Holandē, Beļģijā, Dānijā, Norvēģijā un citās nelielās Eiropas valstīs.

Tāds ir mans otrs secinājums, atminoties savas agrās bērniības gadus.

Trešais secinājums, kas izriet no līdzšinējā stāstījuma: itin bieži dzirdētie nostāsti, cik šausmīgi cilvēki esot bijuši saimnieki laukos (budži, kulaki) un cik nežēlīgi viņi apgājušies ar ganiņiem (pat pēruši, spīdzinājuši) un laukstrādniekiem, ir meli. Protams, atsevišķi tādi gadījumi droši vien bija. Taču es, manas māsas, brālis un daudzi mums līdzīgie var apliecināt, ka šādas runas ir ļaunprātīga mūsu pagātnes un cilvēku apmelošana. Es taču kā mazgadīgs zēniņš, neviena neaizsargāts, ganīju govīs un aitas pie vairākiem vecsaimniekiem, jaunsaimniekiem, pat pie muižu centru īpašniekiem Vecmuižā un Deksnas muižā, bet nekādas zvērības, necilvēciskumu vai tiešu netaisnību neizjutu un neredzēju, ja nu vienīgi var runāt par tā saukto algotā darba ekspluatāciju. Kaut gan tajos laikos arī par ekspluatāciju pilnā nozīmē ir grūti runāt. Tāda pastāvēja tajās lielsaimniecībās, kuru īpašnieki dzīvoja Rīgā un mājas bija

izrentējuši vai kurās saimnieki gan dzīvoja saimniecībā, bet atvases — dēli un meitas — bija ilggadēji studenti Rīgā un dzīvoja uz algādžu sapelnīto līdzekļu rēķina. Bet tādu nebija vairākums.

Netaisnību pret sevi kā pret ganu es nejutu ne pie viena no saviem saimniekiem, kaut visi viņi bija man sveši cilvēki. Darīt man lika to, kas norunā vai līgumā bija paredzēts, ēdu kopā ar saimniekiem parasto lauku ēdienu un vasaras beigās saņēmu visu, kas norunā vai līgumā bija paredzēts. Jā, darbs nebija viegls, bet saimnieki paši nestrādāja mazāk kā nolīgtie strādnieki un nereti no rītiem cēlās vēl agrāk, lai izslauktu govīs, pabarotu cūkas un veiktu citus darbus. Pie viena jaunsaimnieka (Sokolovska) saimnieku meitiņai, kas bija par mani gadu vai divus vecāka, gan no rītiem ļāva pāris stundu ilgāk pagulēt. Tikai vienu no saviem saimniekiem — Kņopu Apuzēs — pieminu ar pārmetumu. Kad saimnieki bija saaicinājuši pie sevis kaimiņus, lai svinētu savai meitiņai dzimšanas dienu, pats saimnieks, viesu atbalstīts, arī mani pacienāja ar glāzi degvīna un alu. Pēc tam vispirms iekritu grāvī nātrēs, bet tad ar grūtībām, kaut jautrā prātā, pa kāpnēm uzlīdu šķūņaugsšas siena vālā. Kad agrā rītā tiku modināts, lai dzītu lopus ganībās, man bija tik grūti un nelabi, ka to atminos visu mūžu. Taču "pacienāšana" nebija ļauni domāta, un no šā gadījuma tika arī savs labums. Kļuvu pilnīgs atturībnieks un Cerības pulciņa aktīvists vismaz kādus 15 gadus — līdz pat 1942. gadam, kad frontē pavasara šķīdonī pusaplenkuma stāvoklī bijām spiesti dzīvot purvainā apvidū un izmirkuši naktīs briesmīgi salām, — tad es reizēm izdzēru katram piešķirtos 100 g degvīna. Ļoti pieticīgs alkoholisko dzērienu lietotājs esmu bijis visā aizvadītajā mūžā.

Vēl viens secinājums man radies no dzīves agrās bērnības gados. Jāizsaka pārmetumi vecākiem un vecvecākiem, kas savus bērnus un mazbērnus lutina, neradina pie darba, neko nedara, lai bērni jau no mazotnes saprastu, ka dzīve sastāv ne tikai no izpriecām, ne tikai no patīkamā, bet — galvenokārt — no pienākumiem, no darba.

Protams, es neiesaku bērniem tīši radīt apstākļus, kādi bija manā agrā jaunībā, bet kategoriski nosodu tos vecākus, un tādu ir daudz, kuru bērni dzīvo galējā bezatbildībā par sevi, galējā bezdarbībā. Pieradināt pie pienākumiem, darba un atbildības var tikai tad, ja to sāk jau no 3—4 gadu vecuma. Šāda vecuma bērniem pašiem dienas beigās jāsavāc savas spēļu mantiņas, kas bieži vien ir izsvaidītas pa visu istabu un pat pa pagalmu, kārtīgi jāsaloka savas drēbītes un jānoliek norādītā vietā. Ka tas cilvēkam palīdz visā mūžā — to droši apgalvoju pēc savas pieredzes.

Tāpat apstākļi mani piespieda rūpēties par sevi jau no 6—7 gadu vecuma. Tēvs bija miris, māte — mazizglītota un vienmēr ar darbiem aizņemta. Pats, lūkojoties pāri vecākā brāļa plecam, iemācījās lasīt un rēķināt vismaz pirmās klases līmenī. Laikā, kad gāju skolā, neviens mani nekad mājās nav pārbaudījis, vai esmu sagatavojies nākamās dienas stundām. Tas mani piespieda būt stundās uzmanīgam, lai saprastu nākamās dienas uzdevumus. Es saudzīgi izturējos pret savu apgērbi un apaviem, kurus pats biju nopelnījis, un sapratu, — ja tos sabojāšu, jaunus man neviens nespēs iedot. Tāpēc ar visu pārliecības spēku visiem vecākiem, vecvecākiem un bērniem, jauniešiem, kas lasīs manas piezīmes, iesaku — pieradiniet sevi un pierodiet pie kārtības, pie pienākumiem, pie darba un atbildības no bērnības, no pusaudža gadiem. Tad dzīvē visiem būs vieglāk.

Vecākā māsa Ženija Kivite.

Māsa Ženija kopā ar savu vīru Žani, meitu Hermīni.

Jaunības gadi Kuldīgā un Rīgā

Pārcēlies uz dzīvi pie brāļa Ernesta Kuldīgā, apspriedos ar viņu, kādu nodarbošanos izraudzīties. Toreizējā situācijā bijām vienādās domās — jāmacās kāds amats. Brālis solījās mani materiāli atbalstīt. Vispirms — varēšu dzīvot pie viņa, nemaksājot par īri. Kopā ēdot, arī uzturs iznāks lētāks. Kādu amatu mācīties?

Izvēlēties palīdzēja vietējā avīzīte *Kurzemnieks*, kurā bija Kuldīgas litotipogrāfijas īpašnieka sludinājums, ka vajadzīgs māceklis. Tātad ir iespēja kļūt par poligrāfiķi. Visu, kas konkrēti ietilpst šajā jēdzienā, mēs nezinājām. Taču nebija grūti saprast, ka tas ir darbs grāmatu, laikrakstu, visādu drukas darbu iespiešanā. Darbs ar grāmatām mani vilināja. Iestājos par mācekli no Krievijas atbēgušā kara lidotāja Nikolaja Jevlampjeva litotipogrāfijā, kura atradās toreizējā Policijas ielā Nr. 5. Sen jau Kuldīgā nav vairs ne šās tipogrāfijas, ne mājas. Tukšs laukums... Uzreiz arī izšķīros, ka pa vakariem turpināšu mācības ģimnāzijas ietvaros pastāvošajā skolā, kura bija līdzīga vēlākajām vakara vidusskolām vai tautas universitātēm. Varēja mācīties pēc pilnas vidusskolas mācību programmas, varēja arī mācīties tikai paša izraudzītos mācību priekšmetus.

Tā nu manā dzīvē sākās jauns posms.

Vakaros, pēc mācībām pa Liepājas ielu uz mājām ejot, biju ne reizi vien apstājies pie mājas, kuras pirmajā stāvā toreiz atradās pasts, bet otrā pusē bija divas izkārtnes. Uz vienas uzraksts "Latvijas Darba jaunatnes Kuldīgas nodaļa", uz otras — "Latvijas Strādnieku sports un sargs — Kuldīgas nodaļa". Toreiz par politiskām partijām un jaunatnes organizācijām, atskaitot Cerības pulciņu, Mazpulkus un Jaunsargus pie Aizsargiem, man zināšanu tikpat kā nebija. Pie šīm izkārtņēm mani "pievilka" vārdi "Darba jaunatne" un "Strādnieku sports un sargs". Es taču arī biju strādnieks un darba jaunietis. Domāju — vajadzētu uzzināt, ar ko šīs organizācijas nodarbojas. Varbūt arī man šeit būtu kas interesants? Sadūšojos un kādu vakaru iegāju šajā mājā. Mani saņēma laipni, kā vēlāk uzzināju, pats abu pieminēto nodaļu vadītājs. Saucā viņu Šmits. Man saprotami izskaidroja šo organizāciju mērķus un darbības formas.

Abas tās bija Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas palīgorganizācijas. Viena centās jaunatni iesaistīt dažādos kultūrizglītojošos pasākumos: mācīja spēlēt teātri, uzveda izrādes, ko rādīja kā pilsētas, tā lauku klubos, mācīja deklamēt, gleznot, spēlēt mūzikas instrumentus. Rīkojām disputu vakarus, kuros mācījāmieš loģiski izteikt savas domas, argumentēt savu viedokli. Otrās organizācijas būtība izteikta pašā tās nosaukumā. Dalībnieki nodarbojās ar sportu un gatavojās uzturēt kārtību Sociāldemokrātiskās partijas un mūsu pašu rīkotajās tautas sapulcēs. Abām šīm organizācijām augstākā vadība atradās Rīgā. Pirmajai augstākais vadītājs bija Edgars Vītols, kas ne ar ko sevišķi populārs nekļuva. Otrās galvenais vadītājs bija jau toreiz pazīstamais politiķis — Saeimas deputāts un Latvijas armijas virsnieks Bruno Kalniņš, kura tēvs Pauls Kalniņš vairākus sasaukumus bija Saeimas priekšsēdētājs. Māte — Klāra Kalniņa — arī bija aktīva sabiedriski politiska darbiniece.

Es nu biju kļuvis abu šo organizāciju aktīvs darbinieks. Kopā vēl ar vienu jaunieti — Krišu Jansonu turpinājām mācības vijoles spēlē. Mums palīdzēja Goldmanis (vārdu neatceros), kas labi spēlēja klavieres. Visi trīs bijām arī muzikanti savas organizācijas sarīkojumos. Nedaudz mācījās zīmēt ar ogli un gleznot ar eļļas krāsām, jo organizācijā darbojās vēlākais profesionālais un oficiāli atzītais mākslinieks un mans draugs Teodors Lakševics, kas daudz vēlāk Rīgā gāja bojā satiksmes nelaiemes gadījumā. Nedaudz arī sportoju — trenējos skriešanā 1500 metru distancē. Man vērtīgākais bija — piedalīšanās diskusijās, vingrināšanās loģiski izteikt savas domas. Tiku ievēlēts abu minēto organizāciju valdēs. Par mākslinieku nekļuvi, ar to kādu laiku nodarbojos tikai sava prieka pēc. Vijoļspēli gan vēl mazliet mācījās četrgadīgā Rīgas pilsētas amatniecības skolā, Gaiziņa ielā 3.

Otrs būtisks faktors šajā manas dzīves posmā bija tas, ka iznāca tikšanās ar vairākiem Saeimas deputātiem un sociāldemokrātu partijas propagandistiem — Ansi Buševicu, Mārtiņu Rozentālu, Klāvu Lorencu u. c. Par toreizējo LSDSP bieži vien un vēl tagad ar labsirdīgu skaudību esmu domājis — cik pārdomāti viņi izraudzījās

deputātus Saeimā no savas partijas. Tie bija labi sagatavoti un katrs kompetents kādā jomā, spēja sagatavot priekšlikumus, izstrādāt likumprojektus, tos aizstāvēt un argumentēti norādīt uz citu partiju iesniegumu nederīgumu vai pat kaitīgumu. Varētu nosaukt un raksturot vismaz kādus desmit šādus pārstāvjus. Šai partijai toreiz nebija grūti no sava vidus atrast arī ministrus. Žēl, ka šodien tik sagatavoti neesam ne mēs — Latvijas Nacionāli konservatīvā partija (LNNK), ne, uzdrošinos apgalvot, arī neviena cita no Saeimā pārstāvētām politiskajām partijām.

Brālis Ernests — Latvijas armijas kaprālis.

Par toreizējo darbošanos šajās organizācijās varu piebilst, ka te galvenokārt tomēr pulcējās darba jaunatne, kura ar dzīvi nebija pilnīgi apmierināta.

Tādu ar dzīvi neapmierinātu, aktīvu, zinātkāru jaunekli mani sastapa toreiz Kuldīgā nelegālā darbībā iesaistījušies komjaunieši. Pēc vairākām pārrunām pievienojos viņu viedoklim, sākumā par atsevišķiem jautājumiem, vēlāk par situāciju Kuldīgā un valdē kopumā. Viņi man stāstīja, cik brīnišķīga dzīve esot Padomju Savienībā. Tur katrs bez maksas varot mācīties jebkurā augstskolā. Darbs visiem vienmēr nodrošināts savā specialitātē. Ieteica man klausīties radiopārraides no Maskavas. To es arī darīju. Klausījos aizrautīgi, dažreiz pat miklām acīm. Stāstīja, ka tur strādājot kolektīvi, turklāt dziedādami. Ikviens tur esot laimīgs. Visu gan nesapratu, jo vāji pratu krieviski. Dzirdēto pieņēmu par patiesību, un man šī valsts likās cilvēku ideāls. Klausījos arī Latvijas radio, lasīju avīzes, bet tur neko sliktu par Padomju Savienību nemanīju. Tā nu es kļuvi par fanātisku komjaunieti un vēlāk arī par rajona organizācijas vadības locekli. Nebija gan ko vadīt, jo mēs Kuldīgā bijām tikai kādi 5—6 biedri un vēl pāris pagastos — pa vienam vai diviem komjauniešiem.

Piedalījās dažādos nelegālos pasākumos, arī Lejaskurzemes komjauniešu konferencē Liepājā. Pāris reižu pie mums no Rīgas atbrauca arī nelegāli organizatori vai propagandisti. Atceros trīs: Dzērvīti (vēlāk uzzināju, ka tā nāca no Sēlpils), Paegli (padomju varas laikā bija Valmieras laikraksta *Liesma* redaktors), Ģībieti (padomju varas laikā — arodorganizāciju darbinieks).

Māsa Emma Grīnberga.

Kad sākām sevi parādīt, izkaisot proklamācijas, uzkrāsojot kādu lozungu uz sētas vai pat kaut kur uzvelkot sarkanu karogu, dažus no mums uz 1. maiju vai uz 7. novembri ielika policijas aresta telpās, bet tas mūs neatbaidīja. Komunisma paradīzes inde mūsos jau bija iesūkusies. Nekāda pretpropaganda netika dzirdēta. Pat policijā mūs tikai norāja. Tiesa, jau pēc pirmā aresta darba devējs mani brīdināja: ja tas vēlreiz atkārtosies, tikšu no darba tipogrāfijā atlaists (amatu jau biju apguvis). Tā arī notika: pēc otrā aresta mani no darba atlaida. Atlaida vēl tāpēc, ka tipogrāfijas īpašnieks Jevlampjevs kopā ar Ventpils tipogrāfijas īpašnieku Nātiņu arī bija sagribējuši iekļūt Saeimā un nodibināja savu partiju, ko nosauca par "Kurzemnieku apvienību", un sāka iespiest vēlēšanu vajadzībām plakātus, bet mani sūtīja tos izlīmēt. Drukāšanā man bija jāpiedalās, bet no izlīmēšanas atteicos. Sacīju — tas nav mans amata pienākums. Man piedāvāja tik zemu atalgojumu, ka bija no darba jāaiziet. Taču neko nezaudēju. Kuldīgā tolaik izdeva divas (vienbrīd pat trīs) vietējās avīzes. Vienā no tām — *Kurzemniekā* — es biju ievietojisniecīgas korespondences, pat kādu dzejoli. Sagādījās tā, ka no *Kurzemnieka* redakcijas uz Rīgu aizgāja vienīgais algotais darbinieks Kārlis Grīnbergs. Tā kā šo avīzi agrāk iespieda tipogrāfijā, kurā es strādāju, un tāpēc biju pazīstams ar *Kurzemnieka* izdevēju Jāni Pļaviņu, viņš mani

uzaicināja darbā Grīnberga vietā. Tas tika darīts arī tādēļ, lai iespīdētu Jevlampjevam, kas bija sācis izdot konkurējošu laikrakstu un nosaucis to par *Jauno Kurzemnieku*.

Kurzemnieka izdevējs un faktiskais redaktors Jānis Pļaviņš Kuldīgā strādāja par agronomu. Šis enerģiskais, raksturā straujais vīrs rakstīja veikli un atjautīgi, bet mainīja partijas piederību. Sākumā bija Jaunsaimnieku-sīkgruntnieku partijas vietējais līderis, bet vēlāk pārgāja uz savulaik populārā un spējīgā statistiķa, kādreizējā vicepremjera Marģera Skujenieka Progresīvo apvienību. Uz mani tas attiecās tikai tik daudz, ka nu *Kurzemnieka* politiskais kurss bija jāietur saskaņā ar Progresīvās apvienības centrālajā avīzē ieturēto.

Es uzreiz nepiekritu strādāt redakcijā, jo apzinājos, ka neesmu nekāds profesionāls žurnālists, izglītība arī vāja, bet pieredzes — nekādas. Protestēja arī mana komjaunieša sirdsapziņa, jo avīzei taču vajadzēs kalpot citai partijai. Pļaviņš mani tomēr pierunāja. Teica, ka politisko daļu avīzei nodrošināšot viņš pats, katram numuram pārdrūkāšanai izvēloties no centrālās avīzes galveno rakstu, un svarīgāko rakstu par vietējo dzīvi ikreiz uzrakstīšot pats. Mans uzdevums bija visu pārējo platību (četras lappuses) papildīt ar lasītājus interesējošu informāciju un citiem materiāliem, ietverot arī vietējo pašvaldību sēžu aprakstus, tajās pieņemtos lēmumus un komentārus par tiem. Tātad bija jābūt informācijai un korespondencēm no visiem Kuldīgas apriņķa pagastiem. Protams, vajadzēja gādāt arī par to, lai avīzītē būtu apmaksātie sludinājumi, lai katrs numurs tiktu nodrukāts paredzētajā laikā un savlaicīgi piegādāts pārdošanas punktos.

Tātad uzdevumu vienam cilvēkam bija daudz. Toties Pļaviņš man ļāva lielu rīcības brīvību, varēju rakstīt, par ko vien gribēju, vienīgi vajadzēja izvairīties no nepierādāmiem personu apvainojumiem, lai retāk nāktos tiesāties, maksāt soda naudu un "zicredaktoram" (persona, kas paraksta avīzi kā atbildīgais redaktors) mazāk būtu "jāsēž aiz restēm". "Zicredaktors" bija kāds jaunsaimnieks — partijas biedrs, kuram šad tad tomēr "sēdēt" gadījās, taču toreiz sods redaktoriem par personu nepamatotu (nepierādāmu) apvainošanu bija mazs — nepārsniedza mēnesi. Tomēr bija gadījumi, kad vienas vai otras avīzītes redaktors tika "iesēdināts". Visvairāk strīdu man bija ar apriņķa policijas priekšnieku, lielu kukuļņēmēju, kura nedarbus es centos atmaskot.

Šis darbs man izbeidzās tūlīt pēc 1934. gada 15. maija, kad tika atlaista Saeima, tās deputāti uz īsu laiku internēti īpašā nometnē Liepājā; politiskās partijas un vairākas sabiedriskās organizācijas, kā arī lielākais vairums preses izdevumu, tika slēgti. Slēdza arī "Latvijas Darba jaunatnes" un "Strādnieku sporta un sarga" organizāciju. Komjaunatne visu laiku bija nelegāla — tā darbību nepārtrauca.

Pēc valsts apvērsuma 1934. gada 15. maijā es strādāju dažādus gadījuma darbus: gan par pagaidu strādnieku fabrikā "Vulkāns", gan ceļu būves darbos Pampāļu pagastā, gan izdeguša meža izstrādē jūrmalā Engures—Bērziema tuvumā. Ziemā grantsbedrēs rakām granti izvešanai uz lielākajiem lauku ceļiem, kas toreiz nebija asfaltēti, — tos periodiski vajadzēja labot.

1935. gada janvārī šķīros no savas iemīļotās Kuldīgas. Pārcēlos uz dzīvi Rīgā, kur jau dzīvoja jaunākā no manām māsām — Emma — un strādāja par trauku mazgātāju Otto Švarca kafejnīcā. Meklēju darbu kādā tipogrāfijā. Katru rītu gāju uz Lielo Kalēju ielu, lai viens no pirmajiem nopirktu *Jaunākās Ziņas*. Turpat uz ielas pārskatīju sludinājumus, kuros piedāvāja darbu, un, izlasījis kādu daudz maz piemērotu, skriešus devos pēc norādītās adreses. Taču darba meklētāju bija vairāk nekā piedāvājumu, tāpēc Kalēju ielā bieži vien pie darba piedāvātāja ārdurvīm vai vārtiem sapulcējāmieši daudz. Nereti pie durvīm vai vārtiem bija piesprausta zīmīte apmēram ar šādu tekstu: "Vajadzīgais darbinieks jau pieņemts. Lūdzam netraucēt." Nākamā dienā meklēšanu sāku atkal. Ilgi nelaimējās.

Beidzot "uzķeros" uz kādu krāpnieku. Izlasījis sludinājumu, ka vajadzīgs vilnas pieņēmējs pārstrādei, ja nemaldos, Cēsaines dzirnavās, ar drošības naudas iemaksu 200 latu, devos uz Bauskas ielu Nr. 1, kur bija uzrādīts pieteikties. Tur mani sagaidīja padrukns liela auguma kungs. Jā, darbu varot dabūt. Pieņemšanas punkts būšot tajā pašā vienstāva koka mājiņā, bet līgumu varot noslēgt tikai pēc drošības naudas iemaksas. Ko darīt? Naudas man nebija. Atrast citu darbu izredžu bija maz. Nolēmu pārdot savu vēl Kuldīgā pirktu velosipēdu un VEF ražoto radioaparātu, lai iegūtu vajadzīgo drošības naudu. Samaksāju prasīto un kļuvu par vilnas pieņēmēju. Izrādījās, ka darba piedāvātājs ir līdzīgs šodienas blēžiem. Tādas dzirnavas patiešām eksistēja, bet šis kungs jau sen nebija to faktiskais īpašnieks. Nauda bija izkrāpta no daudziem. Parādu viņam bija vairāk nekā dzirnavu vērtība. Īsi sakot, drošības naudu atpakaļ nedabūju. Darbu sameklēju Zeltmata elektromehāniskajā darbnīcā, kas atradās Kr. Valdemāra ielā 36 pagrabstāvā. Ar rokām darbināmu spiedi štancēju skārda detaļas elektroslēdzīem un rozetēm.

Nelegālā darbība komjaunatnē

Rīgā stājos sakaros ar nelegālās Latvijas Darba jaunatnes savienības (tā toreiz sauca nelegālo jaunatnes organizāciju pēc komjaunatnes apvienošanās ar sociāldemokrātiskās jaunatnes organizācijas radikālo daļu) toreizējiem vadītājiem Elmāru Briedi un Eduardu Opincānu. Saņēmu uzdevumu iekārtot nelegālu tipogrāfiju. Mani iepazīstināja ar rūpnīcas "Metālists" kalēju Brjažinski, kas dzīvoja Brīvības ielā 100 un atvēlēja vienu istabu spiestuves iekārtošanai. Vieta bija ļoti piemērota: ieeja no Brīvības un Artilērijas ielas, dzīvoklis virs pagrabstāva, tātad nepieciešamības gadījumā var izlēkt arī pa logu kaimiņmājas pagalmā. Burtu komplektu un pašu nepieciešamāko iekārtu man piegādāja. Iespiedu tur laikrakstu *Brīvā Jaunatne* un dažādus uzsaukumus. Tekstus saņēmu no Elmāra Brieža. Rakstīju arī pats.

Tā nu man iznāca vienlaicīgi darboties trīs vietās: maizi pelnīju, strādājot elektromehāniskajā darbnīcā, brīvdienās saliku un iespiedu nelegālos izdevumus un vakaros mācījos Rīgas pilsētas Amatniecības skolas būvtehnikas nodaļā. Vienlaicīgi vēl mācījos Latvijas Universitātes ietvaros pastāvošajos inženiera Krūzesursos, kur gatavojos eksterna pārbaudījumiem par ģimnāzijas pilna kursa beigšanu. Ilgi tas neturpinājās. 1936. gada aprīlī mani uz ielas arestēja. Tiku notiesāts kā nelegālās komunistiskās kustības dalībnieks. Rīgas Centrālcietumā un Kalnciema akmeņlauztuvēs nācās pavadīt laiku līdz 1939. gada maijam, kad Kārļa Ulmaņa valdība izsludināja politieslodzīto daļēju amnestiju, samazinot ar tiesas spriedumu noteikto soda laiku.

Toreizējos apstākļos cietumos sīkāk neaprakstīšu. Teikšu tikai, ka režīms kopumā bija nesalīdzināmi vieglāks nekā padomju varas apstākļos. Kriminālistus mudināja laboties. Pastāvēja tā saucamā "progresīvā soda izciešanas sistēma". Visi notiesātie tika iedalīti četrās pakāpēs. Kriminālnoziedznieki recidīvistu pēc soda spēkā stāšanās tika ieskaitīti tā saucamajā "administratīvajā pakāpē", kur bija visstingrākais režīms. Kurš trīs mēnešu laikā noteikto režīmu nebija pārkāpis, to īpaša komisija ieskaitīja pirmajā pakāpē, ievietoja citā kamerā ar atvieglotu režīmu. Pēc zināma šajā režīmā pavadīta laika (minimālo laiku neatminos) ieslodzīto varēja pārvietot atkal citā kamerā, kur atradās otrajā pakāpē ieskaitītie ieslodzītie ar vēl vairāk atvieglotu režīmu. Pastāvēja vēl trešā pakāpe, ko piešķīra tiem, kuri, pēc komisijas domām, bija

labojušies, un tie varēja cerēt uz atbrīvošanu pirms termiņa. Bet vēl bija komisija, kas varēja kriminālnoziedzniekiem recidīvistiem pagarināt atrašanās laiku ieslodzījumā līdz pieciem gadiem. Šī sistēma iedarbojās rezultatīvi. Tieši tiesības pagarināt nelabojamiem piespriesto sodu likvidēja nepakļaušanos režīmam. Ārkārtīgi reti bija gadījumi, kad ieslodzīto vidū notika kāda vardarbība.

Eduards Berklavs 1939. gadā.

Kā pozitīvu gribu vēl pieminēt Rīgas Centrālcietumā visiem ieslodzītajiem doto iespēju strādāt. Cietumā pašā bija pietiekami plaša galdnieku darbnīca, kurā darināja daudz dažādu mēbeļu, pieņemot pasūtījumus no iestādēm un arī nododot mēbeles veikaliem. Bija arī plaša darbnīca grāmatu iesiešanai. Pasūtījumus pieņēma gan no izdevniecībām, gan bibliotēku grāmatfondu komplektējošās iestādes. Tiem, kas atradās apcietinājumā līdz tiesas spriedumam, izmeklēšanas laikā strādāšana bija brīvprātīga. To atļāva tikai ar izmeklētāju vai prokuroru piekrišanu, bet pēc tiesas sprieduma strādāšana bija obligāta. Tie, kuriem no piespriestā soda bija palicis ko "sēdēt" mazāk par gadu un kuriem varēja uzticēties, nebaidoties par aizbēgšanu, tika nodarbināti gan ārpus korpusiem — cietuma teritorijā, gan arī ārpus cietuma, piemēram, kūdras sagādē purvos pie Siguldas, gan kūdras un malkas iekraušanā vagonos un izkraušanā paša cietuma vajadzībām. Kuriem bija piespriests sodu izciest spaidu darbos, tos pusotra — divus pēdējos no piespriestajiem gadiem sūtīja darbos

Kalnciema akmeņlauztuvēs. Arī es tur nostrādāju vairāk par pusotru gadu — līdz atbrīvošanai. Kalnciemā dzīves apstākļi bija visgrūtākie. Gandrīz visi — ap 50 notiesāto bija izvietoti vienā lielā barakā ar divstāvu guļvietām ("nārām"). Arī režīms bija visstingrākais — pirmās un otrās pakāpes notiesātiem vienāds. Tie, kuriem bija trešā pakāpe, dzīvoja atsevišķā, mazākā telpā.

Nodarbināšana deva vismaz trīs labumus: samazināja valsts izdevumus likumpārkāpēju uzturēšanai, radīja iespēju viņiem pašiem nopelnīt un — pats galvenais — ļāva pierast pie lietderīga darba tiem, kas pirms nonākšanas cietumā vispār nebija strādājuši, bet pārējiem — neatradināties no darba un pat apgūt amatu. Strādājošajiem bija tiesības par zināmu daļu nopelnītās naudas izrakstīt sev no cietuma veikala pārtikas produktus; daļa tika uzkrāta, un to saņēma, cietumu atstājot, lai līdz darbā iekārtošanās brīdim būtu no kā pārtikt.

Aprakstu to tāpēc, ka pašreiz Latvijas cietumos un nometnēs šis jautājums nav nokārtots. Notiesātie daudzviet staigā bez darba pa teritoriju kā brieži pa lieguma teritorijām.

Katram izmeklēšanā nonākušam likumpārkāpējam un notiesātajam cietumā bija arī pietiekami daudz brīva laika, ko varēja izmantot pēc saviem ieskatiem. Es Centrālcietumā kādu laiku strādāju grāmatsietuvē. To gan darīju ne iepriekšminēto iemeslu pēc, bet lai būtu iespēja darbnīcā satikt politieslodzītos no citām kamerām un citiem korpusiem un ar tiem aprunāties. Īsas sazināšanās vajadzībām tika lietoti dažādi aizliegti paņēmieni (Morzes ābece saklauvējoties, zīmīšu atstāšana sarunātās koplietošanas vietās u. c.), bet darbnīcās varēja izrunāties plašāk. Cietumā neatļauti darbojās arī politieslodzīto organizācija. To neaprakstīšu, jo tas neietilpst šās grāmatas ievadvārdos minētajos mērķos, kuru dēļ vispār rakstu atmiņas. Tikai piebildīšu, ka gandrīz visi politieslodzītie brīvajā laikā cietumos mācījās. Es no cietumā nelegāli iesūtītām grāmatām vai konspektiem mācījos politekonomiju un filozofiju, bet, nonācis prāvā kopkamerā, pāris politieslodzītajiem (Kovnatoram, Orlovam) mācīju vispārīglītojošos priekšmetus. Es un vēl viens politieslodzītais — Ernests Šķupelis — kopkamerā mācījāmies stenografēt. Kopā ar Šķupeli un Štēlfendi vingrinājāmies politisku rakstu rakstīšanā, vērtējot izdomātas situācijas.

Rīgas Centrālcietumā uzzināju arī par lielajiem arestiem Padomju Savienībā 1937.—1938. gadā. Informācija bija ļoti nepilnīga. Tā nedeva iespēju mums šos faktus izprast. Ievērojamu komunistu apcietināšanu un nošaušanu mēs nespējām saprast un izskaidrot pat pēc iznākšanas no cietuma, jo informācijas bija maz un tā bija melīga. Neatminu, ka toreiz Latvijā izdotajos laikrakstos šie notikumi Padomju Savienībā būtu dziļi izanalizēti. Īstenība netika publicēta arī Padomju Savienībā. Ziņoja tikai apcietināšanas un notiesāšanas faktus. Šīs ziņas mums — komunistiem Latvijā — bija liels trieciens, bet, tā kā mēs bijām aprobežoti fanātiķi, mūsu ticību komunisma idejām tie salauzt nespēja.

Atbrīvots no ieslodzījuma, tūlīt atjaunoju darbību nelegālajā Latvijas Darba jaunatnes savienībā, nu jau kā viens no šās organizācijas Centrālās komitejas sekretāriem. Pirmais sekretārs bija Pēteris (segvārds Valdis) Kurlis, ko 1940. gadā arestēja un aizveda uz Centrālcietumu. Toreizējie VDK — čekas vadītāji Vikentijs Latkovskis un Elmārs Briedis mums, pārējiem Latvijas Darba jaunatnes savienības vadītājiem, pastāstīja, ka Kurlis vairākus gadus esot sadarbojies ar buržuāziskās Latvijas Valsts drošības dienestu un nodevis Latvijas komunistu partijas vadītājus, kas viņa vainas dēļ tikuši arestēti un notiesāti. To 1940. gadā apstiprināja arī Jānis Kalnbērziņš, kad viņu ievēlēja par LKP CK pirmo sekretāru. Kas bija Kurlis un kam viņš kalpoja — skaidrības nav vēl šodien. Komjaunatnē viņu bija iesaistījis Kalnbērziņš, kas Kurlis ļoti aizstāvēja līdz pēdējam brīdim. Bet kāpēc šo cilvēku 1940.

gadā arestēja un pazudināja (droši vien nošāva) Latkovskis, kas 1940. gadā stājās čekas priekšgalā? Tagad ir pierādīts, ka Latkovskis jau Latvijas brīvvalsts laikā bijis Padomju Savienības spiegs un sadarbojies ar PSRS sūtniecību Latvijā. Par to raksta arī bijušais Latvijas armijas virsnieks un politiski represētais Staņislavs Kursītis savā grāmatā "Atmiņu ceļos".

Pēc manas pārlicēbas, Kurlis, kā komjaunietis pirmo reizi arestēts un nokļuvis Latvijas Valsts drošības dienesta pārvaldē, ir piekritis — pārliecināts vai piespiests — sadarboties ar šo pārvaldi un turpināt darbību komjaunatnē un vēlāk arī LDJS. Šādu manu viedokli pamato vairāki gadījumi, kad pagrīdē tika arestēti komjaunieši un LKP vadītāji, ar kuriem bija ticies Kurlis. Tā tas bija 1939. gada beigās vai 1940. gada sākumā, kad Kurlis aizbrauca uz slepenu tikšanos ar komjaunatnes aktīvistiem Daugavpilī, bet pēc tam tika arestēti visi, ar kuriem viņš bija ticies. Tā tas bija 1940. gada pavasarī, kad tikai pāris dienu pirms paredzētā LDJS kongresa uz vietu, kur tam bija jānotiek, Kurlim vajadzēja aizvest visus pārējos LDJS vadītājus, bet dienu pirms kongresa tika arestēti gandrīz visi organizācijas vadītāji: Armīns Ankups, Pēteris Sadovskis, Alma Kronberga un Boruhs Berkovičs. Lai novērstu aizdomas, arestēja arī Kurli pašu, bet mani nearestēja, kaut tikai nesen biju iznācis no cietuma, tātad drošības dienestam biju zināms un viegli izsekojams. Nearestēja arī Paulu Bāliņu. Tāda toreiz bija taktika: kādu no zināmajiem atstāt brīvībā, lai, sekojot viņa turpmākai darbībai, atklātu tos, kurus viņš iesaistījis jaunajā organizācijas vadībā. Ja šāds mans pieņēmums atbilst īstenībai, tad Kurlis ir strādājis Latvijas labā.

Tā pienāca 1940. g. 17. jūnijs ar izšķirīgiem notikumiem Latvijai un latviešu tautai. Par šiem notikumiem, pamatojoties uz Hitlera un Staļina vienošanos un Ribentropa—Molotova parakstīto paktu un tam pievienotajiem slepenajiem protokoliem, daudz jau ir rakstīts un publicēts. Divu varmāku noziedzīgā vienošanās vairs nav apstrīdama. Tāpēc savās piezīmēs pie šā kaut ļoti liktenīgā fakta es nepakavēšos.

Latvijas okupēšana

Pēc dažām tālaika valdības aprindām tuvu cilvēku atmiņu grāmatām, Latvijas valdībai slepeno protokolu saturs bijis zināms jau dažas dienas pēc to parakstīšanas. Pasaule atklātībā par tiem pirmo reizi konkrēti uzzināja 1946. gadā, kad Nirnbergas kara noziedznieku prāvā, neievērojot padomju prokurora ģenerāļa Rudenko asos protestus, kāds augsts vācu ierēdnis izklāstīja slepenā protokola saturu.

Nodrošinājis sev Padomju Savienības draudzību, Hitlers pavēlēja savām armijām 1939. gada 1. septembrī šķērsot Polijas robežu. Bija sācies Otrais pasaules karš.

Ir jau zināms un pierādīts, ka dienu pirms Sarkanās armijas tanku iebrukšanas Latvijā no Maskavas Rīgā bija ieradies bēdīgi slavenais Andrejs Višinskis un apmeties PSRS sūtniecībā. Spriežot pēc vēlākiem raitiem notikumiem, viņam līdzī bija Maskavā sīki izstrādāts un gudri pārdomāts plāns, kā šeit pārkārtot valsts varu, imitējot tautas revolūciju, lai pasaulei slēptu varmācīgo okupāciju un sekojošo Latvijas anektēšanu. Taču, lai iespējami lielāks skaits cilvēku zinātu, cik beztiesiska un ļauna bija PSRS rīcība, gatavojot un izdarot Latvijas (arī Igaunijas un Lietuvas) okupāciju 1940. gadā un pēc tam aneksiju, atļaušos minēt daudzus faktus, kurus mēs — LNNK — savā vēstulē jau 1988. gadā sagatavojām iesniegšanai PSRS valdībai.

Mēs rakstījām:

"Sakarā ar pašreiz izveidojušos sociāli ekonomisko un politisko situāciju Latvijā uzskatām par nepieciešamu sniegt šādu paziņojumu.

Staļina personības kulta laikā, kā arī Brežņeva stagnācijas posmā, kad citādi domājošie tika vajāti un represēti, nebija iespējams atgādināt jums vēsturisko patiesību, jo tad sekotu smagas represijas, kaut arī PSRS Konstitūcijā ir garantēta apziņas brīvība.

Latviešu tauta, cik tālu sniedzas vēstures izziņas avoti par mūsu senču eksistenci (vairāk nekā 4000 gadu), vienmēr ir dzīvojusi savās pašreizējās etniskajās robežās Baltijas jūras krastos. Latviešu tauta ar savu vēsturi var lepoties, jo galvenokārt ir bijusi arāju tauta, kas cieņā tur darba tikumu. Mēs lepojamies ar mūsu tautasdziesmām — dainām, kā arī ar to, ka mūsu tauta nav gājusi iekarot citas tautas, pat ne lai kādu it kā atbrīvotu, ne arī ar citiem liekulīgiem ieganstiem.

13. gadu simtenī mūsu zemi iekaroja vācu bruņinieki, un tam sekoja 700 gadus garš mūsu senču verdzības laiks. Mūsu zemi iekaroja un centās sev pakļaut gan poļi, gan zviedri, bet 18. gs. Latvijas teritorijā iebruka cara Pētera I karaspēks un tā varmācīgi tika pievienota Krievijas impērijai.

Latviešu tautas vitalitāte un sīkstums ļāva tai izturēt un saglabāt etnisko mentalitāti, neraugoties ne uz pārvācošanu, ne pārkrievošanu.

19. gs. otrajā pusē un gadsimtu mijā notika tautas atmoda un tautas progresīvo spēku saliedēšanās, kam sekoja aktīva piedalīšanās 1905. gada revolucionārajos notikumos un citās aktivitātēs.

Pirmajā pasaules karā latvju strēlnieki kopā ar citām Krievijas impērijas karaspēka daļām stājās pretī mūsu tautas senajiem ienaidniekiem — vācu imperiālistiem — līdz Vācijas impērijas sabrukumam.

Sākoties Oktobra revolūcijai, latvju strēlnieki nostājās revolūcijas pusē, un to lielākā daļa pēc Ļeņina uzaicinājuma piedalījās neskaitāmās kaujās pret kontrevolūciju; strēlnieku loma revolūcijas uzvarā ir vispārzināma. Viņi ticēja Ļeņina idejām un solījumam par Latvijas, kā arī Lietuvas un Igaunijas brīvību un neatkarību.

Ir tiesa, ka Ļeņina darbos un rīkojumos katrs var atrast, ko vēlas. Vairākos paša parakstītajos dokumentos viņš nenoliedzami aizstāvēja tautu tiesības uz pašnoteikšanos, kā arī Latvijas neatkarību.

Teiktā pierādīšanai minēsim dažus toreiz pieņemtos dokumentus.

1. KSDS(b)P Viskrievijas VII (aprīļa) konferences rezolūcija (1917. g. 24.—29. aprīlis) "Par nacionālo jautājumu", kurā ietverta Ļeņina koncepcija, ka "jāatzīst tiesības visām nācijām, kas ietilpst Krievijā, brīvi atdalīties un nodibināt patstāvīgu valsti. Noliegt tādu tiesību un nespert soļus, kas garantē iespēju to praktiski realizēt, līdzinās sagrašanās jeb aneksiju politikas atbalstīšanai."

2. KSFPR Tautas Komisāru Padomes dekrēts par Padomju Latvijas neatkarības atzīšanu 1918. gada 22. decembrī, ko parakstījuši Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētājs V. Uljanovs (Ļeņins), darbvedis Bončs-Brujevičs.

3. Viskrievijas CIK lēmums par Latvijas, Lietuvas un Igaunijas pastāvēšanas atzīšanu 1918. g. 23. decembrī, ko parakstījuši Viskrievijas Centrālās Izpildu Komitejas priekšsēdētājs J. Sverdlovs un Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētājs V. Uljanovs (Ļeņins).

Latviešu pagaidu Nacionālā padome un Demokrātiskais bloks apvienojās Tautas Padomē, kura, paužot latviešu tautas gribu, 1918. gada 18. novembrī Rīgā pasludināja Latvijas neatkarību. Tika izveidota valdība ar J. Čaksti un Dr. K. Ulmani priekšgalā. Latvijā toreiz stāvoklis bija ļoti sarežģīts. Lielākā daļa teritorijas bija vācu karaspēka okupēta. Latvijā sākās pilsoņu karš. Valdība un tauta pārdzīvoja grūtus laikus. Zeme bija kara izpostīta, izlaupīta. Liela daļa iedzīvotāju bija devušies bēgļu gaitās. Pilsoņu

kara sākumā Latvijas Nacionālā armija bija vāji bruņota, tāpēc piespiedu kārtā nācās karot kopā ar etniskajiem vāciešiem — landesvēru, kuriem palīdzēja brīvprātīgie no Vācijas. Vēlāk vācieši noorganizēja pret Latvijas valdību savvērestību un izveidoja savu marionešu — A. Niedras — valdību.

1919. gada jūnija kaujās pie Cēsīm vācu karaspēks tika sakauts un no Rīgas padzīts. Šajās kaujās pret vāciešiem Latvijas nacionālajai armijai aktīvu palīdzību sniedza Igaunijas nacionālā armija.

Latvijas nacionālajai armijai, kura austrumu frontē cīnījās pret sarkanarmijas 15. armiju, radās jauns ienaidnieks — saformētie krievu baltgvardu un vācu pulki avantūrista Bermonta-Avalova vadībā.

Bermonts-Avalovs, oficiāli pakļauts krievu baltgvardu ģenerālim Judeņičam, Krievijas nākotni saskatīja vienotā nedalāmā impērijā, kā arī ciešā sadarbībā ar Vāciju, tāpēc pa ceļam uz Petrogradu nolēma "izrēķināties" ar K. Ulmaņa valdību un tās karaspēku. Karadarbības sākumā Bermonta karaspēkam izdevās ieņemt placdarmu Daugavas kreisajā krastā un sagrābt daļu Rīgas — Pārdaugavu.

Neraugoties uz vairākkārtēju bruņojuma un skaitlisko personālsastāva pārsvaru pār Latvijas nacionālo armiju, Bermonta-Avalova un viņa izpalīgu vāciešu karaspēks tika sakauts un no Latvijas padzīts.

Jāpiebilst, ka tad, ja Bermonta-Avalova teicami apbruņotā ap 51 000 vīru lielā karaspēka daļa būtu pievienojusies Judeņiča 18 500 vīriem, kas sākumā sekmīgi uzbruka Petrogradas virzienā, nav zināms, ar ko šis karagājiens pret Petrogradu būtu beidzies.

Latvijas vēsturē bija izveidojusies unikāla situācija, kad Latvija vienlaicīgi atradās karastāvoklī ar Padomju Krieviju un Vāciju. Latvijas—Vācijas miera līgums tika noslēgts tikai 1920. gada 5. maijā.

Pēc asiņainām sadursmēm ar sarkanarmijas 15. armiju austrumu frontē 1920. gada 11. augustā Ļeņina un K. Ulmaņa valdības noslēdza vēsturisko miera līgumu. (Jāpiebilst, ka lielākā daļa latviešu sarkano strēlnieku cīnījās citās frontēs pret Kolčaku, Deņikinu, Vrangeli un citur.) 1920. gada 11. augustā starp Latviju un KPFSR noslēgtā miera līguma 2. pantā ir deklarēts, ka Krievija bez ierunām atzīst Latvijas valsts neatkarību, patstāvību, suverenitāti un "labprātīgi un uz mūžīgiem laikiem" atsakās no visām suverēnām tiesībām uz Latvijas tautu un zemi.

Pēc šā līguma parakstīšanas abu pušu jaukta komisija nosprauda starp abām valstīm robežu, ņemot vērā iedzīvotāju etnisko sastāvu, un šo svarīgo darbu pabeidza 1929. gada 7. aprīlī.

1932. gadā PSRS un Latvija noslēdza neuzbrukšanas paktu, kas 1934. gadā tika pagarināts uz 10 gadiem.

Pēc Ļeņina nāves PSRS pie varas nāca Staļins, un sākās plaši izvērsts visīstākais genocīds pret PSRS tautām. Smagi nācās ciest arī tiem aptuveni 200 000 latviešu, kas pēc miera līguma ar Latviju palika PSRS. Trīsdesmitajos gados tika noslepkavoti desmitiem tūkstošu latviešu, likvidētas latviešu skolas, teātri un citas kultūras iestādes.

* * *

Trīsdesmito gadu beigās sākās PSRS tuvināšanās fašistiskajai Vācijai, sevišķi pēc Molotova stāšanās Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētāja amatā 1939. gada 8. maijā.

Cinisms un bezkaunība, ar kādu pēc 1939. gada 23. augustā noslēgtā neuzbrukšanas pakta slepenā protokola divas noziedzīgās imperiālistiskas lielvaras

vienojās par suverēnu kaimiņu valstu teritoriju un visu bagātību sagrābšanu, ir satriecošs.

Un tas viss notika, kaut gan 1917. gada 26. oktobra (8. novembra) "Dekrētā par mieru" bija kategoriski nosodītas slepenās diplomātijas metodes!

Jau 1939. gadā Sarkanās armijas ģenerālštābs izdeva kartes 1:500 000 mērogā, kurās Baltijas valstis bija apzīmētas kā padomju republikas PSRS sastāvā.

Pēc Polijas kā neatkarīgas valsts likvidēšanas un tās teritorijas sadalīšanas, realizējot noziedzīgo vienošanos ar hitlerisko Vāciju, PSRS valdība 1939. gada 22. septembrī uzaicināja uz Maskavu Igaunijas ārlietu ministru Selteru un ierosināja piekrist kara bāzu izvietošanai Igaunijas teritorijā. Nepārprotamu agresijas draudu ietekmē 1939. gada 28. septembrī Selters bija spiests šo uzspiesto līgumu parakstīt. 1939. gada 10. oktobrī sarkanarmijas daļas ieņēma attiecīgas kara bāzes Igaunijā.

1939. gada 2. oktobrī uz Maskavu tika uzaicināts Latvijas ārlietu ministrs Vilhelms Munters, kuram tika izteikts līdzīgs priekšlikums. Arī Latvija bija spiesta pretēji tautas gribai 1939. gada 5. oktobrī parakstīt šādu līgumu, un oktobra beigās Liepājā, Ventspilī un citās vietās ienāca Sarkanās armijas daļas.

Tajā pašā dienā (1939. gada 2. oktobrī) uz Maskavu tika uzaicināts Lietuvas ārlietu ministrs Urbšis ar tādu pašu nolūku. Lietuvai piesolīja Viļņas apgabalu, un līgums tika parakstīts 1939. gada 10. oktobrī.

1939. gada 5. oktobrī uz Maskavu uzaicināja Somijas pārstāvjus, kuriem tika izteikti tādi paši priekšlikumi, bet somi no šāda uzspiesta līguma atteicās. 1939. gada 29. novembrī sekoja sarkanarmijas provokācija pret somu robežsargiem, bet nākamajā dienā — uzbrukums Somijai. Tomēr no ieplānotās "vieglās pastaigas" Sarkanajai armijai nekas neiznāca. Noziedzīgajam agresoram stājās pretī somu tauta, parādot nepieredzētu varonību, sagādājot agresoram ievērojamus materiālos un dzīvā spēka zaudējumus. Somija zaudēja Karēlijas pussalu, teritorijas pie Ladogas ezera un Sallas apgabalā pie Polārā loka, bet varonīgā somu tauta saglabāja savu brīvību un neatkarību. 1940. gada 13. martā tika noslēgts miers.

Pasaules progresīvā cilvēces daļa Padomju Savienību nosodīja kā agresoru, un 1939. gada 14. decembrī PSRS tika izslēgta no Nāciju Līgas (Tautu Savienības).

1940. gada 14. jūnijā Padomju Savienība iesniedza ultimātu Lietuvai ar prasību **mainīt valdības sastāvu** un citām nepamatotām prasībām. Kaut gan Lietuva šīs prasības izpildīja, tā septiņu stundu laikā tika okupēta, un 15. jūnija vakarā krievu tanku kolonnas un kājnieku divīzijas devās Latvijas virzienā.

Dokumentārā vēsture liecina, ka 1940. gada naktī no 14. uz 15. jūniju notika sarkanarmijas diversantu grupas uzbrukums Latvijas robežsargu postenim Abrenes apriņķī pie Masļenku ciema. Sarkanarmieši pārrāva telefona vadus, apšaudīja robežsargu mītni, iemeta tur granātas, nošāva trīs robežsargus — Biezaku, Macīti, Cimoško, robežsarga Puriņa sievu un smagi ievainoja viņa 14 gadus veco dēlu. Zēns vēlāk Rēzeknes slimnīcā nomira. Cilvēki, kuri atsteidzās dzēst ugunsgrēku, — 11 robežsargi, 32 civiliedzīvotāji, tika sagūstīti un aizvesti kā ķīlnieki uz PSRS.

1940. gada 16. jūnijā pl. 12.30 Latvijas sūtnim Kociņam Maskavā tika iesniegta ultimātīva nota Latvijas valdībai ar prasībām:

1. Nekavējoties sastādīt Latvijā tādu valdību, kas nodrošinātu PSRS un Latvijas savstarpējās palīdzības līguma izpildīšanu.

2. Bez kavēšanās nodrošināt Padomju karaspēka daļu brīvu ielaišanu Latvijas teritorijā.

Atbilde bija jādod 8—9 stundu laikā. Tika piedraudēts, — ja līdz pl. 20.00 netiks saņemta pozitīva atbilde, Sarkanā armija ieies Latvijā.

Latvijai izvirzīja apsūdzību, it kā tā organizētu sazvērētību pret PSRS un būtu noslēgusi militāru savienību ar Igauniju un Lietuvu, kā arī censtos šajā savienībā iesaistīt Somiju.

Latvijas valdība oficiāli atspēkoja šādu PSRS apgalvojumu, paskaidrojot, ka 1923. gada 1. novembra līgumam starp Latviju un Igauniju Lietuva nekad nav pievienojusies — tātad PSRS valdība rupji sagrozījusi faktus.

Ultimāta saturs bija pretrunā ar Molotova paša 1940. gada 29. martā PSRS Augstākās Padomes sesijā sniegto paziņojumu, ka Baltijas valstis godīgi izpilda savas līgumsaistības. Latvijai tika inkriminēti it kā naidīgi ģenerāļa Radziņa izteicieni pret PSRS, lai gan ģenerālis Radziņš bija miris jau 1930. gadā.

Vērts atcerēties, ka arī fašistiskā Vācija izteica Latvijas valdībai priekšlikumu noslēgt līgumu par vācu karaspēka ieviešanu Latvijas teritorijā. Kad par šo jautājumu Latvijas valdībā notika balsošana, par to balsi nodeva tikai viens ministrs — A. Valdmanis, kuru pēc tam K. Ulmanis no valdības sastāva izslēdza. No Latvijas armijas atvaļināja provāciski noskaņoto ģenerāli Bangerski.

Minētajā ultimātajā notā PSRS valdība nonāca pat līdz tādām absurdām, ka uzskatīja par pierādījumu sazvērētībai pret PSRS 1940. gada februārī Tallinā iznākušo žurnālu *Revue Baltique*, kas galvenokārt aplūkoja kultūras jautājumus.

Tātad ultimātajā notā pēc būtības ir rupjš elementāro starptautisko tiesību pārkāpums ar ļaunprātīgiem faktu sagrozījumiem.

Īsi sakot — klasisks piemērs tam, kā imperiālistiska lielvalsts, kurā valda noziedzīgs režīms, izdara agresiju pret kaimiņvalstīm, nerēķinoties ne ar šo valstu tautu, ne arī ar savas tautas gribu.

Lai novērstu savas tautas masveidīgu iznīcināšanu, kas sekotu iespējamai karadarbībai, Latvijas valdība bija spiesta piekrist šādām suverēnai valstij augstākā mērā pazemojošām prasībām.

1940. gada 17. jūnijā Latvijas delegācijai Latvijas Armijas štāba priekšnieka palīga pulkveža Ūdentiņa vadībā pl. 9.00 bija jāierodas Lietuvas pilsētā Joniškos, lai saskaņotu PSRS karaspēka ienākšanu Latvijā. Bet vēl pirms tam PSRS okupācijas karaspēka komandieris Lietuvā ģenerālis Pavlovs paziņoja, ka viņa rīcībā ir ap 2000 bumbvedēju, 2500 tanku, un nepakļaušanās gadījumā piedraudēja bombardēt Rīgu. Pulkveža Ūdentiņa delegācija vēl nebija ieradusies Joniškos, kad sarkanarmijas tanku kolonnas jau šķērsoja Latvijas robežu Rīgas un Daugavpils virzienā. Sarunas vēl nebija beigušās, kad Latvija būtībā jau bija okupēta. Pulksten 13.30 tanku kolonnas iebrauca Rīgā, un ģenerālis Pavlovs ziņoja uz Maskavu, ka viņam dotais uzdevums "ieņemt Spilves aerodromu, Rīgas radioraidītājus, telegrāfu, dzelzceļa staciju un tiltus pāri Daugavai, Daugavmalā novietot lielgabalu baterijas un tankus kaujas gatavībā" ir izpildīts — pabeigts pirms noteiktā laika pl. 20.00.

Tai pašā dienā un tādā pašā veidā Sarkanās armijas tanku kolonna pl. 11.00 iebrauca Tallinā, un sekoja visas Igaunijas okupācija.

1940. gada 18. jūnijā pie Latvijas Valsts prezidenta K. Ulmaņa ieradās no Maskavas atbraukušais PSRS Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētāja vietnieks Višinskis un PSRS vēstniecības sekretārs Vetrovs, kuri Ulmanim paziņoja, ka stāsies pie Latvijas valdības sastādīšanas.

Nākamajā dienā — 19. jūnijā — Rīgā ar karakuģi "Marat" ieradās vēl vairāki PSRS padomnieki. Divdesmitajā jūnijā Višinskis iesniedza K. Ulmanim Latvijas jaunās valdības sastāvu. Kad prezidents neslēpa izbrīnu un cēla iebildumus, Višinskis paziņoja: "Šis saraksts ir apstiprināts Maskavā, un es nedomāju, ka tur piekristu kaut kādiem grozījumiem."

Būtisku palīdzību Višinskim Latvijas jaunās valdības sastādīšanā sniedza pieredzes bagāts čekists Ivans Čičajevs, kas tika iesūtīts Rīgā 1938. gada augustā, lai veiktu Padomju sūtniecībā pirmā sekretāra, vēlāk padomnieka pienākumus. Tūlīt pēc ierašanās Latvijā Čičajevs uzņēma sakarus ar Vikentiju Latkovski, kas jau 1920. gada rudenī bija savervēts par čekas aģentu. Toreiz Latkovskis strādāja sarkanarmijas 15. armijas sakaru pārvaldē — tās pašas 15. armijas, kura atradās rietumu frontē pret Latvijas nacionālo armiju līdz 1920. gada 1. februārim, kad tika noslēgts pamiers starp Krieviju un Latviju. Višinskis ietilpināja Latkovski jaunajā Latvijas valdībā. Labs palīgs un padomdevējs Latkovskim varas sagrābšanā bija PSRS okupācijas karaspēka armijas politdaļas priekšnieks Šamaņins.

Varas pārņemšanai Baltijas valstīs Maskava izraudzīja sevišķi pārbaudītus, uzticamus cilvēkus ar lielu pieredzi partijas politikas realizēšanā. Uz Višinska sirdsapziņas bija tūkstošiem nevainīgu savas un citu tautu upuru dzīvības. Lietuvā varas pārņemšanu vadīja Dekanozovs, Igaunijā — Ždanovs, kas vēlāk sevišķi izcēlās ar katras brīvas domas apspiešanu Ļeņingradā (slēdza žurnālus *Zvezda*, *Ļeņingrad* u. c.), kļuva par partijas CK sekretāru un politbiroja locekli.

Daži Padomju Latvijas vēsturnieki ar norādījumiem "no augšas" pūlējās latviešu tautai un starptautiskām organizācijām ieskaidrot, ka Baltijas valstīs 1940. gada jūnijā nekāda okupācija nav notikusi, ka valdības maiņu izraisījusi it kā revolucionāra situācija. Šiem meliem Latvijā panākumu nebija, taču starptautiskās organizācijās tie rada dzirdīgas ausis.

Kad Maskavai paklausīga valdība ar profesoru Augustu Kirhenšteinu priekšgalā bija izveidota, Višinska rīcības plāna nākamais svarīgākais uzdevums bija steidzīgi sarīkot Latvijas parlamenta — Saeimas vēlēšanas. Tās notika 1940. gada jūlijā — apstākļos, kas neatbilda nevienai starptautisko tiesību prasībai, nemaz nerunājot par tautas interesēm un vēlēšanos. Tās notika valstī, kura tikko bija citas — turklāt naidīgas valsts bruņoto spēku okupēta. Pie vēlēšanu iecirkņiem stāvēja okupētājas valsts tanki, kas noderēja vēlēšanu un vēlēšanu komisiju iebiedēšanai un rezultātu falsificēšanai.

Šādos apstākļos ievēlētās Latvijas Saeimas deputāti steigšus pieņēma lēmumu lūgt PSRS Augstāko Padomi uzņemt Latviju PSRS sastāvā. Ārēji viss šķita likumīgi: Saeima pieņēma lēmumu, tās delegācija devās uz Maskavu, un 1940. gada 5. augustā Latvija tika uzņemta PSRS sastāvā — pretēji latviešu tautas brīvi izteiktai gribai, rupji pārkāpjot Latvijas 1922. gada Satversmi (Konstitūciju). Satversmes 77. pantā ir teikts, ka Satversmes trīs pirmos un sesto pantu drīkst grozīt tikai ar visas tautas nobalsošanu. Jau Satversmes 1. pantā ir teikts, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika. Pārdēvēt to (kaut vai par Padomju Latviju) var tikai ar visas tautas nobalsošanu (referendumu).

Sākās laiks, kas latviešu tautas vēsturē ir iegājis ar nosaukumu "baigais gads", kad plaši tika lietots terors, kas izpaudās masu slepkavībās, deportācijās un laupīšanās.

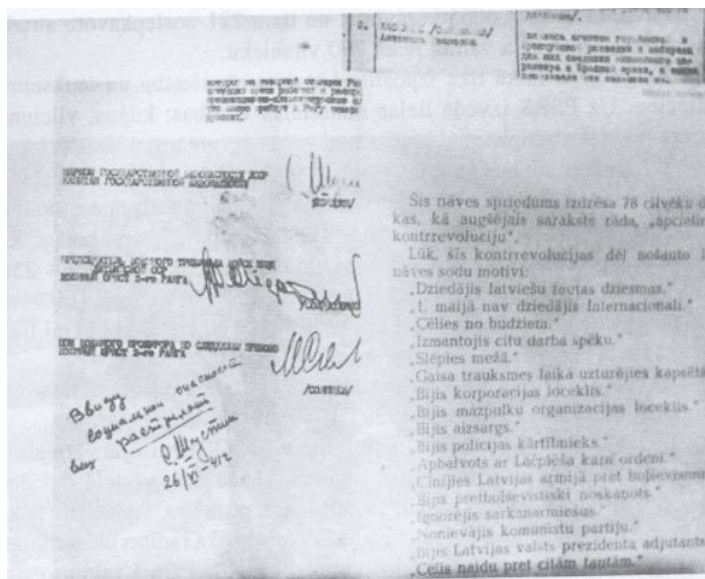
1940. gada 21. jūlijā tika apcietināts, deportēts un noslepkavots Latvijas Armijas komandieris ģenerālis Berķis, 22. jūlijā apcietināja un deportēja Latvijas Valsts prezidentu Kārli Ulmani, 31. jūlijā apcietināja un deportēja bijušo kara ministru ģenerāli Jāni Balodi. Apcietināja un čekas pagrabos noslepkavoja atvaļināto ģenerāli Kārli Gopperu. Nespēdami pārdzīvot savas armijas apkaunošanu un tautas postu, savā dienesta kabinetā nošāvās Latvijas Armijas robežsargu brigādes komandieris ģenerālis Ludvigs Bolšteins, armijas pretizlūkošanas priekšnieks pulkvedis Celmiņš. Brāļu kapos nošāvās Lāčplēša ordeņa kavalieris Gailis.

Latvijas teritorijā tika īstenota čekas ģenerāļa Serova instrukcija par buržuāzijas kā šķiras likvidāciju. Sagatavoja sarakstu, sākās Latvijas iedzīvotāju tvarstīšana un

apcietināšana. Sekoja masveida slepkavības, par ko liecina masu kapi Baltezerā, pie Krustpils lidlauka, Rīgā pie Krusta baznīcas, Biķernieku mežā, Dreiliņos, Rīgas Centrālcietuma pagalmā un citur. Masveidīgu slepkavību upuru aprakšanas vietas tika atrastas gan Liepājā un Daugavpilī, gan Valmierā un Jelgavā, cietumu un miliciju pagrabos un vēl daudzās citās vietās. Pēc ekshumācijas iegūtie dati liecina, ka daudzi upuri pirms nāves nežēlīgi spīdzināti.

Latviešu lautas genocīda organizētāji. Iekšlietu (NKVD), vēlāk valsts drošības komisārs S. Šustins. Iekšlietu komisārs A. Noviks amatā nāca pēc Šustina. Mozus Citrons — Daugavpils čekas ārsts. Ko viņš ārstēja?

Dokuments ar S. Šustina parakstu par nošaušanu.

Kāda masu slepkavības akcija notika, piemēram, pēc valsts iekšējās drošības komisāra S. Šustina rezolūcijas uz upuru saraksta: "Ņemot vērā sociālo bīstamību, visus nošaut," — ar datumu — 1941. g. 26. jūnijs, kam seko paraksts: S. Šustins.

Daudziem apcietinātajiem un noslepkavotajiem par noziegumu tika inkriminēts: "cēlies no buržujiem", "bijis mazpulku organizācijas loceklis", "ignorējis sarkanarmiešus", "bijis pretbolševistiski noskaņots", "dziedājis latviešu tautasdziesmas", "gaisa trauksmes laikā uzturējies kapsētā" un tamlīdzīgi.

1941. gada naktī no 13. uz 14. jūniju tika apcietināti, sadzīti lopu vagonos un deportēti uz PSRS vairāk nekā 14 000 Latvijas iedzīvotāju. 1941. gada jūnijā sākās arī

latviešu virsnieku plānveidīga iznīcināšana. 11. jūnijā izdeva pavēli par pulku komandieru nomaiņu. Divpadsmitajā jūnijā nomainīja divīziju komandierus un no korpusa komandiera amata atbrīvoja ģenerāli R. Kļaviņu. 14. jūnijā ap 20 augstāko latviešu virsnieku nosūtīja uz Maskavu it kā uz apmācībām, bet Maskavu sasniedza tikai retais. Pārējos ceļā apcietināja un nošāva. Zemāka ranga virsniekiem 14. jūnijā pavēlēja ierasties uz apmācībām bez ieročiem. Tikko viņi ieradās norādītajā vietā, viņus ielenca bruņoti sarkanarmieši un pavēlēja gulties. Virsniekus pazemojošā kārtā pārmeklēja. Kuri nepakļāvās, tos nošāva vai nodūra ar durkļiem. Tiem, kas palika dzīvi, norāva uzplečus, zīmotnes, viņus sasēdināja kravas mašīnās un nogādāja Gulbenes stacijā, kur iedzina lopu vagonos un stingrā apsardzībā aizveda uz PSRS.

Klusa vasarnīca Baltezerā... Uz turieni slīgtās automašīnās bruņoti čekisti aizveda desmitiem latviešu patriotu.

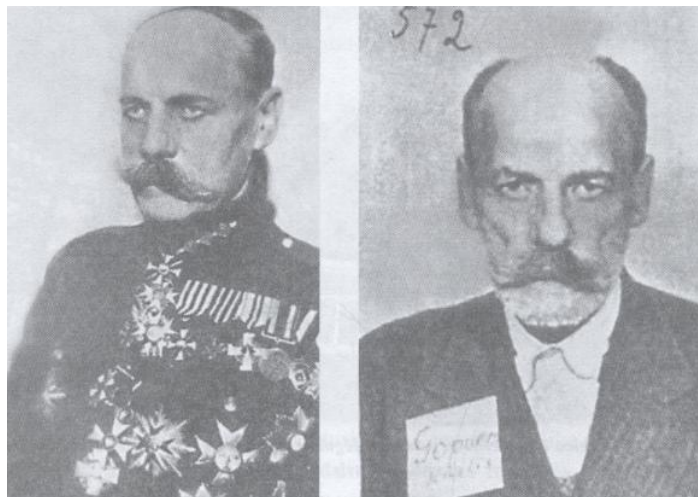
Aiz šīs vasarnīcas sētas beidzās viņu moku ceļš.

Pavisam nošāva 4665 karavīrus, no tiem 221 noslepkavotu atrada cietumos. Iznīcināja vairāk nekā 700 virsnieku.

Baigā gada laikā tika izpostīta Latvijas rūpniecība un lauksaimniecība. Uz PSRS izveda lielas materiālās vērtības: kuģus, vilcienu sastāvus, fabriku iekārtas, lauksaimniecības inventāru, 488 000 lopu, 75 225 tonnas labības un citas materiālās vērtības.

Diez vai jebkad izdosies precīzi noskaidrot baigā gada upuru skaitu. Pēc datiem, kas apkopoti grāmatā "Baigais gads", ir aprēķināts, ka izsūtīti, apcietināti un bez vēsts pazuduši, noslepkavoti ap 34 250 Latvijas iedzīvotāju. No tiem 23 016 vīrieši, 7218

sievietes, 4016 bērni līdz 16 gadiem. Noslepkavoti 1235 vīrieši, 102 sievietes, 18 bērni līdz 16 gadiem."

Latviešu gars palika nesalauzts cauri visiem pārbaudījumiem, sākot ar čeku un beidzot ar mocekļa ceļu trimdā vai nāvi.

Tā LNNK jau pašā savas pastāvēšanas sākuma posmā vērtēja un aprakstīja notikumus Latvijā 1939., 1940. un 1941. gadā.

Pieļauju, ka daļai manu atmiņu lasītāju LNNK toreizējie vērtējumi liksies pārāk "mīksti" un viņi neizpratīs, kāpēc mēs vēstulē dažviet pozitīvi atsaucamies uz Ļeņinu. Tā rakstījām, pirmkārt, tāpēc, ka 1988. gadā vēl nezinājām, ka ar Ļeņina ziņu jau toreiz tika radītas un darbojās katorgas nometnes politiskajiem pretiniekiem. Otrkārt, Ļeņinu tolaik tīši neaizskārām, jo viņš tad vēl krieviem bija neapšaubāms elks un mēs klusībā cerējām, ka, Ļeņinu neaizskāruši, panāksim, lai Maskavas dižvīri kaut daļēji ņem vērā mūsu apsūdzību pret Latvijai nodarīto ļaunumu un noziedzībām.

* * *

Kaut arī biju LDJS pagaidu vadītājs, toreiz — 1940. g. jūnijā — vēl nezināju ne par Hitlera—Staļina vienošanos, ne par gaidāmo Sarkanās armijas iebrukumu. Iespējams, tāpēc, ka pēc Kurļa aresta, kurš vienīgais no LDJS vadības uzturēja saikni ar LKP vadītājiem, kas arī atradās cietumā, mums tai laikā nebija nekādu sakaru ar LKP pagaidu vadītājiem, bet varbūt arī partijas pagaidu vadītāji paši nekā nezināja par gaidāmo tanku ierašanos. Par to uzzināju, braucot tramvajā no Pārdaugavas.

Kad 17. jūnijā ap pusdienas laiku pārbraucu pāri Daugavai un tuvojos stacijas laukumam, ieraudzīju tur gan tankus, gan lielu ļaužu pūli, gan policistus. Sākumā grūti bija saprast, vai cilvēki ir sašutuši vai apstājušies tikai aiz ziņkāres, lai uzzinātu, kas tie par tankiem un kas notiks turpmāk. Varēja vienīgi saprast, ka policisti attur pūli, lai cilvēki neietu pārāk tuvu tankiem. Kādu laiku pastāvējis aiz pūļa, devos mājās. Ne māsa Emma, ne svainis Gustavs Grīnbergs — arī bijušais politieslodzītais — par notikušo nekā nezināja. Kad vēlāk atkal devos uz pilsētas centru, pie stacijas ļaužu pūļa vairs nebija. Palikušas tikai nelielas cilvēku grupas, kas par notikušo sprieda dažādi. Dzirdēju, ka pie tanka esot nošauts kāds cilvēks. Kas to nošāvis — neviens nevarēja pateikt. Kāds sacīja, ka šāvis tankists. Tanki pie stacijas vēl stāvēja. Runāja, ka vienu policistu — no tiem, kas nelaida pūli tuvāk tankiem, kādi no tā paša pūļa iemetuši kanālā. Nekādu skaidrību neguvis, devos atkal mājās.

Manas prombūtnes laikā pie māsas bija ieradies kāds vīrietis un atstājis zīmīti, kurā bija teikts, ka man nākamajā dienā jāierodas uz sanāksmi, lai apspriestu situāciju Latvijā. Tas mani interesēja, un es noteiktajā laikā devos uz Mazo Jaunielu. Mājas un dzīvokļa numuru neatminos. Tur bija sapulcējušies pieci vai seši cilvēki. Kāds man stādījās priekšā kā Pēteris Valbahs, kāda ebrejiete teica, ka viņu saucot Skuteļska. Esot mani aicinājuši kā LDJS toreizējo vadītāju, lai pārrunātu stāvokli Latvijā. Pirmajā tikšanās reizē nekas konkrēts netika izlemts. Vienojāmie par nākamo tikšanos, līdz kurai viņi mēģināšot iegūt pilnīgāku informāciju.

Nākamajā tikšanās reizē piedalījās ne vien jau pieminētie, bet arī Ansis Kadiķis, Putniņš (vārdu neatminos) — kāds arodorganizācijas pārstāvis, kas vēlāk kļuva par LPSR Arod biedrību padomes priekšsēdētāju.

Ansis Kadiķis jau bija sūtniecībā tiesies ar sūtni Derevjanski un Višinski un mūs informēja, ka jāorganizē plašas darbaļaužu demonstrācijas politeslodzīto, tostarp arī CK sekretāru Jāņa Kalnbērziņa un Žaņa Spures atbrīvošana no ieslodzījuma. Demonstrācija tika nolikta uz 21. jūniju. Līdz tam laikam vajadzēja "sastādīt" jauno "tautas valdību". Kadiķis zināja teikt, ka valdības galva būšot profesors Augusts Kirhenšteins. Arī gandrīz visi ministri jau bija izraudzīti, trūka vienīgi pirmajā posmā paša svarīgākā — iekšlietu ministra. Esot divas kandidatūras: Dr. Andrejs Kuršinskis (Kurcijs) un Vilis Lācis. Šajā postenī esot vajadzīgs tautā populārs, bet arī partijai uzticīgs un paklausīgs cilvēks. Kāds, liekas, Kadiķis, teica, ka priekšroka dodama Lācim, jo Kuršinskis kādreiz pagrīdē esot apvainots trockismā.

Tā nu "tauta" bija izraudzījusi jauno valdību. Kas to bija izraudzījis īstenībā — toreiz es nezināju, tikai izraudzītāja nebija ne tauta, ne arī vietējā partija. Es pats biju pārāk nepieredzējis un apstulbis, lai šajā sanāksmē uzdotu kādus jautājumus. Nezinu arī, kad un kur jaunā valdība tika sapulcināta, kā īsteni notika varas pārņemšana. Kad atkal bijām sanākuši Mazajā Jaunielā, lai sadalītu uzdevumus demonstrācijas organizēšanai, atklātībā jau bija paziņots jaunās valdības sastāvs un, liekas, tas pats Ansis Kadiķis teica, ka 21. jūnijā tikšot parakstīts valdības lēmums par politeslodzīto amnestiju. Sarkanās armijas tanki 21. jūnijā tikšot pilsētā izvietoti tā, lai demonstranti varētu justies pilnīgā drošībā.

Minētajā nelielās grupiņas — pagrīdē strādājošo komunistu organizāciju pārstāvju sanāksmē tika nolemts rīkoties pēc kaut kur izstrādāta plāna, kurā bija paredzēts stāties sakaros ar tiem uzņēmumiem, kuros pastāvēja pagrīdes komunistu grupiņas jeb, kā toreiz šīs grupiņas sauca, "šūniņas". Tādu uzņēmumu nebija daudz. Tā kā Sarkanās armijas tanku klātbūtne iepriekšējās varas pārstāvjos jau bija radījusi nedrošību, šīm "šūniņām" tika dots uzdevums savos kolektīvos starp strādniekiem sameklēt cilvēkus, kuriem varētu atklāti pateikt, ka valstī tiks gāzta pastāvošā vara, ka nu visu noteiks strādnieki paši. 21. jūnijā tikšot organizēta plaša darbaļaužu demonstrācija, kas dosies uz Rīgas Centrālcietumu un Terminietumu atbrīvot visus politeslodzītos. Pēc šāda plāna arī tika organizēta demonstrācija. Kāds bija sagatavojis sarkana auduma transparentus ar tekstiem, kas prasīja atbrīvot politeslodzītos, prasīja brīvību ar tekstiem, kas visādi nopulgoja pastāvošo valsts varu un pirmām kārtām Valsts prezidentu Kārli Ulmani. "Šūniņas" vadītājam tika pateikts demonstrācijas sākuma laiks, kad īpaši izraudzītam cilvēkam jāpielavās pie uzņēmuma sirēnas un tā jāieslēdz. Tai brīdī "šūniņas" locekļiem cehos jāuzkāpj uz kāda paaugstinājuma un īsos vārdos jāaicina strādnieki piedalīties demonstrācijā. Šo darbu sāka katrā pilsētas rajonā tajā uzņēmumā, kur bija visstiprākā "šūniņa". Kad tādējādi kāda strādājošo daļa bija izdabūta ārpus uzņēmuma vārtiem, tā tika nostādīta kolonnā ar transparentiem priekšgalā, un šī nelielā kolonna devās pēc "šūniņai" jau agrāk norādīta maršruta uz tuvējiem uzņēmumiem, kuros "šūniņu" vispār nebija. Šāda

maršruta sākuma kolonna, piegājusi pie cita uzņēmuma vārtiem, rīkojās droši un pat varmācīgi — pavēlēja atvērt vārtus, iebruka cehos; sekoja dažu minūšu mītiņš, aicinājums pievienoties demonstrantiem. Uzņēmumu vadība par tādu rīcību bija pārsteigta un bezspēcībā tikai noskatījās. Viņiem jau arī nebija pie kā palīdzību meklēt, jo "vecajai" valdībai bija uzspiests (to laikam ar ultimātu bija izdarījis Višinskis) pieprasījums, lai šajā dienā neviens policists, ne aizsargs vispār neparādītos Rīgas ielās, lai policija notikumos neiejauktos.

Sākuma kolonnām ejot no viena uzņēmuma uz otru, pēc tam uz trešo utt., demonstrantu skaits pieauga. Kolonnas pēc iepriekš noteikta maršruta devās uz abiem cietumiem. Tur atkal notika mītiņš. Pie cietuma vārtiem demonstrantiem nācās krietni pastāvēt, jo bija jāgaida ierodamies jaunās valdības iekšlietu ministrs Vilis Lācis, kuram vajadzēja pašam atvest jaunās valdības lēmumu par politieslodzīto atbrīvošanu. Beidzot Lācis atbrauca. Politieslodzītie — daži desmiti (arī partijas CK vadītāji Kalnbērziņš un Spure) — tika atbrīvoti, un demonstranti devās atpakaļ uz pilsētas centru, nesot transparentus un plakātus, saucot apvainojošus lozungus Kārlim Ulmanim un apsveikumus jaunajai valdībai.

Kad politieslodzītie bija atbrīvoti un jau darbojās partijas CK ar Jāni Kalnbērziņu un Žani Spuri priekšgalā un arī Latvijas Darba jaunatnes savienība (tās sēdeklis atradās Antonijas ielā) ar tikko no cietuma atbrīvoto Kurli, mani, Pēteri Sadovski, Natāliju Busi un Boruhu Berkoviču priekšgalā, tika nolemts pie stacijas nošautajam jauneklim Pāvelam Krišam rīkot bēres ar lielu darbaļaužu demonstrāciju. Šās demonstrācijas organizēšanā mēs — jaunatnes organizācijas vadība — nepiedalījāmies. Vienīgi no Žaņa Spures es un Pēteris Sadovskis saņēmām uzdevumu doties uz vienu no kolonnu formēšanas vietām Maskavas ielā, kur vajadzēja pulcēties tiem, kas dzīvoja Latgales priekšpilsētā. Par šo kolonnu atbildīgais bija rajona pagrīdes komunistu vadītājs Makars Jakovļevs. Spure uz Jakovļevu laikam īsti nepaļāvās, tāpēc mums tika uzdots pārbaudīt, vai kolonnā nav kāds plakāts ar apsveikuma saukli *padomju* Latvijai, jo no tautas slēpa, ka Latvijā būs padomju iekārta. Toreiz teica: ir nodibināta tautas vara! Kolonnā lozungus "Lai dzīvo padomju Latvija" atradām, jo šinī rajonā dzīvoja daudzi krievi un latvieši no Latgales. Arī Jakovļevs pats labprāt ļāva nest šādus lozungus. Varbūt viņš jau zināja, ka "tautas vara" ir tikai maska īsam laikam? Es to vēl nenojautu.

Liels bija mans pārsteigums, kad, kolonnai gar CK mītni ejot, Spure man blakus no balkona skaļi uzsauca: "Lai dzīvo padomju Latvija!" — tā apsveikdams vienīgo šādu lozungu, kas bija kolonnā saglabājies.

Es tūlīt Spurem jautāju, ko nozīmē šāda viņa izturēšanās. Kādā stāvoklī, tā rīkodamies, viņš nostata mani un Sadovski? Spure centās mani nomierināt, teikdams apmēram tā: "Neuztraucies, viss notiek pareizi. Būs tautas vara, bet, ja nu tāds lozungs bija, to taču arī nevarēja atstāt bez ievērības, lai neapvainotu demonstrantus, kam šis lozungs patīk."

Šo un vēl dažus gadījumus, ko mēs, jaunatnes organizācijas vadītāji, nespējām saprast, nolēmām noskaidrot Rīgas komunistu pilnsapulcē, kura drīz notika poligrāfiķu arodbiedrības klubā Lāčplēša ielā. Vienojāmies, ka pirmais no mums runāšanai pieteiksies LDJS Rīgas pilsētas komitejas pirmais sekretārs Pēteris Sadovskis, otra — Natālija Buse kā viena no LDJS sekretārēm un trešais — es. Visi trīs kā bijušie pagrīdes komjaunieši un bijušie politieslodzītie bez pašu lūguma bijām uzņemti partijas biedros. No mums runāt spēja tikai Pēteris Sadovskis. Līdzko viņš sāka izteikt mūsu pretenzijas partijas vadībai, Spure, kas šo sapulci vadīja, runu pārtrauca, apvainojot Sadovski nosliecē uz "avangardismu", kāda ne reizi vien esot

manīta komjauniešu vidū jau pagrīdē. Busei un man runāt neļāva. Palikām neizpratnē un jutāmies sarūgtināti.

Šajā ziņā zīmīga bija arī nākamā diena. No rīta jaunatnes mītnē ieradās trīs augstāka ranga Sarkanās armijas komisāri (uz zīmotnēm bija vairāki "rombi") un bez aplinkiem mūs trīs izprašāja par iepriekšējās dienas notikumiem, it kā par opozīciju pret partiju. Godīgi izstāstījām visu, kā bija īstenībā. Laikam mūsu naivais stāstījums ļāva augstajiem soģiem saprast, ka mēs neesam bīstami. Nekādas sekas šim gadījumam nebija.

Tā bija mana pirmā "saskriešanās" ar partijas vadību, bet redzīgāks, saprātīgāks un gudrāks vēl nekļuva.

Tā nu Latvijā bija "uzvarējusi tautas sociālistiskā revolūcija", gāzta "fašistiskā diktatūra", nodibināta "tautas vara".

* * *

Pārstāsts par notikumiem Latvijā laika posmā no 1930. līdz 1940. gadam vēl nedod atbildi uz jautājumu, kāpēc viss varēja tā notikt. Vai notiekošajam bija kāds sakars ar tautu? Kāda loma šajos notikumos bija vietējiem komunistiem? Kas bija īstie šo notikumu inspirētāji un vadītāji? Mēģināšu izdarīt dažus secinājumus, kuri vismaz daļēji sniegs atbildi uz izvirzītajiem jautājumiem. Secinājumi izriet no dokumentiem un grāmatām, ar kurām iepazinos daudzus gadus vēlāk, pētot komunistiskās kustības vēsturi.

Cik skaitliski liela apskatāmajā laikposmā bija komunistiskā pagrīdes organizācija Latvijā? Kāda bija tās ietekme tautā? Kas šo kustību radīja un vadīja?

Vispirms atbildēšu uz pēdējo jautājumu. Tanī laikā visu pagrīdes komunistisko kustību Latvijā un citās pasaules valstīs, kur šāda kustība pastāvēja, radīja un vadīja Maskava. Un to darīja vēl ilgu laiku. Lai teiktais nebūtu tikai kails apgalvojums, minēšu faktus.

Visā pasaulē zināms, ka Maskavā no 1919. gada līdz 1943. gadam darbojās Komunistiskā Internacionāle un tās paspārnē arī Komunistiskās Jaunatnes Internacionāle. Netika slēpts, ka to uzdevums ir organizēt un vadīt komunistisko kustību visā pasaulē. Šīs organizācijas Maskava radīja un vadīja kopā ar dažādu zemju pārstāvjiem, kuri kaut kādu iemeslu pēc dzīvoja Padomju Krievijā un bija kļuvuši par revolucionāro notikumu līdzdalībniekiem. Rīkoja kongresus un konferences, kuros zināmā kārtībā ievēlēja vadošos orgānus un izpildu komitejas. Šīs institūcijas kongresu starplaikā vadīja praktisko darbu. Kongresos un konferencēs tika pieņemtas darbības programmas. Internacionālēs katrai valstij bija sekcija un sava izpildu komiteja. Sprotams, ka bija arī tā saucamā Latsekcija ar savu izpildu komiteju, kas pastāvēja no 1920. līdz 1940. gadam. Tajā dažādā laikā ir strādājuši daudzi pazīstami latviešu komunisti, piemēram, Pēteris Stučka, Kārlis Krastiņš, Jānis Krūmiņš-Pilāts, Andrejs Ābele, savā laikā arī Jānis Kalnbērziņš, Roberts Neilands u. c.

Jau padomju varas sākuma gados Petrogradā un Maskavā tika nodibinātas vairākas skolas, kurās apmācīja cittautiešus nelegālam darbam savā zemē. Petrogradā divdesmitajos gados pastāvēja pat speciāla Latvijas Augstākā centrālā partijas skola, kurā 1922. gadā mācījās arī Jānis Kalnbērziņš un no 1921. līdz 1922. gadam Roberts Neilands. Maskavā tika radīta tā saucamā Rietumtautu komunistiskā universitāte un Sarkanās profesūras institūts. Tajos ir mācījušies gandrīz visi vēlāk Latvijā strādājušie komunistu nelegālie vadītāji, no kuriem daudzi bija man personiski pazīstami.

Jānis Kalnbērziņš ilgu gadus atradās Latvijas komunistu priekšgalā, visu laiku bija paklausīgs Maskavas pakalpiņš un ikkatra Maskavas plāna centīgs realizētājs. Kalnbērziņš patstāvīgi nedomāja, viņam savu domu nebija. Bailīgs. Iztapīgs. Īsts padomju iekārtas produkts. Viņam vienlīdz labi bija Staļins, Maļenkovs, Hruščovs, Brežņevs, Andropovs un Čerņenko. Tos visus viņš atzina par "pirmajiem ļēņiniešiem". Reiz, kad Kalnbērziņš ar savu paklausību bija kļuvis par PSKP Centrālās komitejas Politbiroja locekļa kandidātu, viņš, atbraucis no Maskavas, mums, LKP CK biroja locekļiem, teica: "Ja jūs zinātu, cik mums tur Politbirojā viegli un patīkami strādāt! Noklausāties, ko saka Ņikita Sergejevičs Hruščovs, un mums nevienam nav ko teikt — ne ko pielikt, ne ko atņemt. Viņš ir ģeniāls. Mums tikai atliek, paceļot roku, nobalsot."

Kad pēc Otrā pasaules kara strādāju par LKJS CK pirmo sekretāru un man nereti gadījās sastrīdēties ar VĻKJS CK aparāta darbiniekiem, kas bija atbraukuši uz Latviju komandējumā, vai sarunās pa telefonu, Kalnbērziņš reiz man teica: "Zinu, ka tu visu gribi izlemt pats. Nevēlos tev uzspiest savu darba stilu, tomēr pateikšu, kā es strādāju, lai man neiznāktu strīdi ne ar Maskavas CK darbiniekiem, ne ar ministriem Maskavā, kuri bieži man zvana un izsaka dažādus priekšlikumus un lūgumus. Ja pie mums no Maskavas CK atbrauc kāds darbinieks, kaut arī vismazākais, un nāk man stādīties priekšā un grib ziņot, ar kādu uzdevumu ir ieradies, es atvainodamies viņu pārtraucu un prasu, vai istaba viesnīcā viņu apmierina, vai šeit (CK) kabinets ir ierādīts, vai ēdnīca ir parādīta un ēdieni apmierina, vai avīzes no rīta piegādā. Un tikai pēc tam, ja ciemiņš ar visu ir apmierināts, es uzklāsu viņu par uzdevumiem. Tā es strādāju, un man nekad strīdu nav."

Tā strādājot, Kalnbērziņš pirmajos pēckara gados piekrita izcirst divreiz vairāk mežu, nekā bija oficiālais plāna uzdevums, tikai tāpēc vien, ka viņam no Maskavas piezvanīja Vissavienības mežrūpniecības ministrs Orlovs, par kuru pat paši maskavieši teica: "Это не министр, а топор," (tas ir nevis ministrs, bet cirvis) — un lūdza dot vēl otrtik mežrūpniecības materiālu. Organizēt vajadzīgo kokmateriālu sagādi Sibīrijā vai kur citur Krievijā, kur meži ir bez gala un malas, Orlovam, protams, būtu grūtāk. Kāpēc nepiezvanīt Kalnbērziņam? Pašam tad nav jādara nekas. Un Latvijā cirta vēl gluži neizaugušus kokus, šur tur pat olnīcās un gatvēs.

Ar Kalnbērziņu par viņa darba stilu, kas Latvijai nodarījis daudz ļauna, nemaz nerunājot par citiem jautājumiem, man strīdi gadījās ļoti bieži. Visus gadījumus nav iespējams pieminēt un visus nemaz neatceros. Vēl tikai īsi par vienu.

Kad strādāju par partijas Rīgas pilsētas komitejas pirmo sekretāru un centos realizēt taisnīgu kārtību dzīvojamās platības sadalē, mūs šai darbā ļoti traucēja Kalnbērziņš. Viņš vēlējās visiem būt labs. Šo viņa īpašību bija ievērojuši iebraucēji no citām republikām — pirmām kārtām no Krievijas — un rakstīja viņam simtiem vēstuļu ar lūgumu sniegt palīdzību dzīvokļa vai, sliktākā gadījumā, dzīvokļa daļas sagādē. Un Kalnbērziņš uz visām šīm vēstulēm rakstīja "Обеспечить" vai "помочь" ("apgādāt" vai "palīdzēt") un pārsūtīja tās Rīgas pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētājam Vilhelmam Lecim. Tas tāpat bija "iedīdīts" bezierunu paklausībā, ilgu gadus strādājot Krievijā, arī Pleskavā par pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētāju. Vislielākie šādu vēstuļu birumi bija pēc Kalnbērziņa kā deputāta tikšanās ar vēlētājiem. Tādās reizēs zāles bija pārpildītas līdz beidzamai iespējai un vēl ārpusē stāvēja pūlis. Cilvēki bija sanākuši nevis redzēt un dzirdēt Kalnbērziņu, bet nodot viņam vēstules ar lūgumu un sūdzībām dzīvokļu jautājumā. Es gāju pie Kalnbērziņa un teicu, ka viņš dezorganizē mūsu darbu un ka šāda rīcība pieradina cilvēkus pie savtības un nekaunības, ka tas bojā cilvēku morāli. Pilsētā un rajonos strādāja īpašas komisijas, kas izskatīja visus lūgumus dzīvokļu jautājumos un tos izlēma, ievērojot

plaši apspriestus un noteiktus principus, kā arī pēc dzīves apstākļu pārbaudes uz vietas. Priekšroku deva tiem lūdzējiem, kas Rīgā dzīvojuši jau paaudzēm ilgi.

Kalnbērziņš atbildēja: "Tad gādā, lai man neraksta, lai es šādas vēstules nesaņemtu. Bet, ja saņemšu, tad rakstīšu rezolūcijas, kā esmu rakstījis. Es negribu būt atteicējs."

Tāds bija Kalnbērziņš. Dzimis Latvijā, bet ilgus gadus "skolojies" Maskavā un tur kļuvis par bezmugurkaulnieku. Ieguvis pamatīgu skolu un praksi. Kā jau minēju — 1922. gadā viņš mācījās Augstākajā Centrālajā partijas skolā Petrogradā, pēc tam Maskavā Rietumtautu komunistiskajā universitātē, strādāja Maskavas Baumaņa rajona partijas komitejā par propagandistu. 1925. gadā viņu nelegāli atsūtīja uz Latviju strādāt nelegālajā komunistiskajā organizācijā par instruktoru. Viņš bija LKP CK loceklis. 1928. gadā Kalnbērziņu aizsauca uz Maskavu, lai viņš vēl labāk apgūtu partijas darba praksi. Tad viņš strādāja partijas Maskavas pilsētas komitejas aparātā. Laikā no 1931. līdz 1933. gadam Kalnbērziņam deva iespēju vēl papildināt teorētiskās zināšanas — viņš mācījās Sarkanās profesūras partijas vēstures institūtā. Pēc tam — no 1933. līdz 1935. gadam viņš strādāja Komunistiskās Internacionāles Latsekcijā. No 1935. līdz 1936. gadam Kalnbērziņam uzdeva vadīt sektoru Starptautiskajā V. I. Leņina skolā. Jā, arī tāda Maskavā darbojās! Un tad, pēc šādas pamatīgas mācīšanas un, galvenais, audzināšanas, 1936. gadā viņu atkal atsūtīja nelegālā darbā uz Latviju. Nu viņš jau vadīja Rīgas pilsētas partijas organizatorisko darbu. 1939. gadā Kalnbērziņš jau bija LKP CK loceklis. Tad viņu Kurlis nodeva Latvijas politiskajai policijai un viņam nācās nedaudz pasēdēt Rīgas Centrālcietumā. 1940. gada jūnijā Kalnbērziņu atbrīvoja, un viņš uz ilgiem gadiem kļuva par Maskavai ļoti noderīgu komunistu vadoni Latvijā.

Piecdesmito gadu vidū arī es biju kļuvis par partijas CK biroja locekli. Gribēdams iegūt saviem ierosinājumiem atbalstītājus, panācu, ka CK birojā ievēlēja komunistus Ņikonovu, Straujumu, Pinksi, kuri saprata daudzās nejdzības, ko dara partija, un manus priekšlikumus patiešām atbalstīja. Tad Kalnbērziņš brauca uz Maskavu pie Hruščova sūdzēties par stāvokli LKP CK birojā. Birojs esot sašķēlies divās daļās — jaunajos un vecajos. Pirmo daļu vadot es, otro — viņš. Pirmie sākot gūt virsroku. Šajā sarunā klāt bija arī Vilis Lācis un tā laika LPSR Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētājs Kārlis Ozoliņš, ko Kalnbērziņš arī bija pieskaitījis pie "jaunajiem". Ozoliņš man šo sarunu atstāstīja. Toreiz Hruščovs vēl nebija saņēmis Latvijas krievu šovinistu vadoņu sacerēto sūdzību, kurā es tiku apvainots nacionālismā, un tāpēc viņš teicis apmēram tā: "Так и должно быть. И я стараюсь в Политбюро ввести молодых." (Tā tam jābūt. Arī es cenšos Politbirojā iedabūt jaunus.) Tajā laikā Hruščovs Politbirojā bija iesaistījis samērā jaunus cilvēkus — Aleksandru Šeļepinu un Dmitriju Poļanski, kurus pēc dažiem gadiem no turienes padzina.

Pēc Kalnbērziņa vairākus gadus LKP CK pirmais sekretārs bija Arvīds Pelše, kas iztapībā Maskavai vēl krietni pārspēja Kalnbērziņu. Tas kļūst saprotams, ja zina, ka Pelše bija izgājis ne mazāku skolu Krievijā, galvenokārt Maskavā, un, otrreiz precoties, par sievu bija apņēmis PSKP CK Politbiroja ilggadējā otrā sekretāra un galvenā ideologa Mihaila Suslova māsu vai tuvu radnieci.

Jaunības gados, latviešu strēlniekiem atstājot Latviju, Pelše bija aizgājis tiem līdzī un nokļuvis Maskavā. 1918. gadā viņš jau strādāja ВЧК (čēkā). 1929. gadā viņš sāka mācīties Sarkanās profesūras institūtā. No 1932. gada līdz 1935. gadam Pelše bija Maskavas pilsētas partijas komitejas loceklis. Toreiz tika likti pamati kazahu pārkrievošanai, un Pelše acīmredzot partijas augstākajā vadībā jau tad bija radījis iespaidu, ka šādam darbam ir piemērots. Viņu aizsūtīja politiskā darbā uz Kazahiju, kur viņš strādāja padomju saimniecībās. Tur Pelše parādīja sevi kā ļoti centīgu

Maskavas uzdevumu realizētāju, un viņu paaugstināja — atsauca uz Maskavu, kur līdz 1937. gadam viņš strādāja PSRS Padomju saimniecību tautas komisariāta politiskajā pārvaldē.

Kad Latvijā bija nodibināta padomju vara, Pelši atsūtīja uz Latviju, un 1941. gadā viņš jau bija LKP CK sekretārs ideoloģijas jautājumos jeb, kā parasti saka, — propagandas sekretārs. Kara laikā viņš dzīvoja Maskavā, bet pēc kara atkal atgriezās Latvijā un atkal ieņēma šo amatu. Tā nu bija sagadījies, ka man, strādājot partijas Rīgas pilsētas komitejā un vēlāk — LPSR Ministru padomē, bija jāpārzina gan skolas un augstskolas, gan visi kultūras jautājumi, arī inteliģences radošās savienības, prese, radio un televīzija, bet ideoloģiskā ziņā te visu noteica Pelše. Mēs bijām vislielākie ienaidnieki. Man pat šķiet, ka Pelšem, kas gan labi bija apguvis latviešu valodu un labas uzvedības manieres, tomēr sveša bija cilvēcīga morāle. Viņam ne tikai nebija mīla mūsu dzimtenei Latvijai, viņam absolūti vienaldzīgs bija latviešu tautas liktenis. Pat vairāk — Pelše neieredzēja latviešus. Un tas nav nekāds brīnums, jo, savu karjeru glābdams, viņš divas reizes bija rakstiski atteicies no saviem vecākiem un brāļa, kuri dzīvoja Zemgalē, un nolādējis tos kā šķiras ienaidniekus. Pirmo reizi Pelše to izdarīja 1937. gadā, dzīvodams Krievijā, otru — pēc Otrā pasaules kara, kad uzzināja, ka kara laikā viņa vecāku saimniecībā uzturējušies (un, starp citu, izdzīvojuši labāk nekā noietnēs) pāris gūstekņu sarkanarmiešu. Pelše bija cilvēks, kurš, kā saka, par piecām kapeikām iesplautu sejā savas mātes portretam. Bet taisni tāds viņš bija neatsverams partijai un Maskavai vispār.

Pelši vēl nāksies pieminēt vēlāk, kad stāstīšu par galvenajiem jautājumiem, kuros man bija domstarpības ar partiju. Vēl tikai piebildīšu, ka, pēc viņa domām, pirms padomju varas Latvijā nav pastāvējusi nekāda kultūra, ne arī māksla. Viss, ko Pelše vēlāk ir atzinis un pieminējis, tika no viņa "izspiests", pamatojot ar simtiem faktu un arī tad viņam pakļaujoties biroja locekļu vairākuma lēmumiem. Visus gadus Pelše krāja pierādījumus par manām (un ne tikai manām) nacionālisma izpausmēm, lai izdevīgos apstākļos tos "liktu galdā". Tādi apstākļi radās 1959. gadā, kad viņš Maskavas pārstāvjiem smagi apsūdzēja ne tikai mani, bet arī Kalnbērziņu piekāpībā man un panāca tā atbrīvošanu no CK pirmā sekretāra amata, lai pats ieņemtu šo vietu. Par Pelši varētu stāstīt daudz, taču domāju — pietiek, lai redzētu, kas viņš bija par cilvēku. Par to Maskava viņam piešķīra PSRS Sociālistiskā darba varoņa nosaukumu un iedeva Zelta Zvaigzni. Pēc Pelšes nāves viņa krūšutēlu uzstādīja Rīgā, Elizabetes ielā, LKP CK nama priekšā. Pie mājas, kurā viņš dzīvoja, bija pielikta piemiņas plāksne. Pelšem par godu Rīgas Politehniskais institūts tika nosaukts viņa vārdā.(!)

Par ļoti centīgu Maskavas politikas realizēšanu Latvijā mūža nogalē Pelši paņēma darbā Maskavā un pēc nāves urnu ar viņa pīšļiem iemūrēja Kremļa sienā.

Aizejot no Latvijas, Pelše savā vietā atstāja sev uzticīgu līdzgaitnieku Augustu Vosu, kas ir dzimis un skolojies Krievijā, Padomju armijā bijis politvadītājs un partijas darbā centīgi turpināja Pelšes politiku.

Divdesmitajos un trīsdesmitajos gados Maskava sagatavoja un atsūtīja uz Latviju daudzus nelegālos darbiniekus, kuru uzdevums bija graut pastāvošo valsts iekārtu, nekaunoties no meliem, nozākāt valsts vadītājus, iedzīvotājiem propagandēt komunisma idejas, kārdināt ar visu cilvēku vienlīdzību, brālību un brīvību un īstu tautas varu, kāda pastāvēt Padomju Savienībā. Vēlākos gados daudzus no viņiem — Robertu Neilandu, Žani Spuri, Pēteri Plēsumu, Olgu Augusti, Frici Deglavu, Ernestu Ameriku, Andreju Ābeli un Kārli Pugo (Borisa Pugo tēvs) es pazinu personiski. Pēc partijas vēstures zinu, ka Maskavā vēl sagatavoja un 20., 30. gados atsūtīja uz Latviju pastāvošās iekārtas graušanai daudzus cilvēkus. Tie bija Matīss Krūms, Alfreds Ozoliņš, Fricis Pauzers, Jānis Sainis, Emīlija Apīne, Arvids Kalniņš un daudzi citi.

Domāju, pēc teiktā ir saprotams, ka Latvijā visu pagrīdes komunistisko kustību organizēja un vadīja Maskava ar speciāli sagatavotiem cilvēkiem, kuriem arī algu maksāja Maskava. Ar to gan es negribu teikt, ka šie cilvēki darbu veica tikai tāpēc, ka viņiem maksāja, ka viņi bija alkatīgi. Nē. Spriežot pēc nelegālistiem, kurus vēlāk pazinu personiski, tie bija pieticīgi, pat pašreizējā cilvēki, kuri šo darbu veica, svēti ticēdami, ka Maskava patiesi cenšas uzcelt valsti, "kur valdīs taisnība un darbs", ticēja komunisma cēlajām idejām, domāja, ka tās ir realizējamas. To es, protams, neattiecinu uz tādiem kā Pelše un Kalnbērziņš, sevišķi pēc Padomju Latvijas pasludināšanas.

Pieļauju, ka cilvēkiem, kuri nav ilgus gadus bijuši komunistiskās partijas biedri un padomju iekārtas apstākļos nav ieņēmuši atbildīgus amatus, būs grūti mani saprast, viņi manis teikto varbūt pat apšaubīs. Tomēr tāda ir patiesība. Komunisma idejas partijas milzīgā propagandas aparāta rokās ir kā narkomānam opija tvaiki, kas cilvēku apdullina, padara domāt nespējīgu. Man šķiet, ka starp "augstos" amatos nokļuvušiem tikai vienam no desmit tūkstošiem izdodas saglabāt normāla, parasta cilvēka domāšanu. Jaunības gados pats esmu slīcis šai dūksnājā. Partija izmanto tādas cilvēka vājības kā slavas un varas kāri, godkārtību, uzpirkšanas iespēju, iebiedēšanu un gluži vienkārši naivumu, zināšanu trūkumu un lētticību.

Kāds tad bija visu šo no Maskavas atsūtīto nelegālistu darba rezultāts? Jāsaka īsi un skaidri — niecīgs, jo neatkarīgās Latvijas pastāvēšanas laikā tās teritorijā nekad nebija vairāk kā daži simti komunistu. Oficiālie dati ir šādi: 1925. gadā — 500, 1928. gadā — 616, bet 1940. gadā esot bijis 1000 komunistu. Skaitļi neliecina par lieliem panākumiem, bet šķiet, ka arī tie ir "uzpūsti". Tā liek domāt arī tas, ka visi Rīgas komunisti, 1940. gadā sapulcējušies uz savu pirmo atklāto sapulci, poligrāfiķu kluba zāli spēja aizņemt tikai līdz nepilnai pusei, bet zālē vispār ir ap 400 sēdvietu. Īsto komunistu skaitu precīzi nevaru pateikt, jo nelegālos apstākļos nekad un nekur sarakstus neiesniedza un biedru kartes neizdeva. Labākā gadījumā nelegālās konferencēs atsevišķo apvidu pārstāvji ziņoja mutiski, cik kur ir "šūniņu" un cik tajās biedru. Arī toreiz cilvēkiem gribējās savos pārskatos palielīties ar lielāku biedru skaitu. Bet tagad mums grib iestāstīt, ka šie daži simti vai pat tūkstotis komunistu esot "sacēlušī" plašas tautas masas un bez neviena ieroča uzvarējuši sociālistiskajā revolūcijā! Komunistu "šūniņas" pastāvēja tikai dažās rūpnīcās, un tajās bija labi ja 3, 5 vai 6 komunisti. Lauku apvidos to bija vēl mazāk un iestādēs un skolās nebija gandrīz nemaz.

Tāds bija stāvoklis, kaut arī strādāts tika diezgan daudzpusīgi. Nelegālistus sagatavoja atsevišķās specialitātēs, piemēram, darbam strādnieku legālajās arodbiedrībās un tā saucamajā MOPR-ā, tas ir, komunistiem simpatizējošā organizācijā, kuru Latvijā sauca Sarkanā palīdzība un kuras uzdevums bija materiāli palīdzēt politieslodzītajiem un viņu ģimenēm. Citus atkal gatavoja darbam presē, jo pagrīdē darbojās vairākas tipogrāfijas, iznāca pāris laikrakstu, tika izdoti un izplatīti uzsaukumi. Organizēja tā saucamos "skrejošos" (īslaicīgus) mītiņus pie rūpnīcu vārtiem, kad cilvēki, beiguši darbu, atstāja rūpnīcas. Tika rīkoti arī nevainīgi izbraukumi no darbavietām zaļumos vai ekskursijā. Apstāšanās vietā pēkšņi parādījās nepazīstams vīrietis un aprādīja, cik slikta ir dzīve Latvijā, cik nederīga tās valdība un cik jauki dzīvot Padomju Savienībā, kur visa vara pieder darbaļaudīm. Runātājs bija vai nu profesionāls nelegālists, vai kāds vietējais no citas darbavietas. Taču galvenais katra komunistu uzdevums bija aģitēt savā darbavietā un vispār paziņu lokā individuālās pārrunās. Tātad strādāja daudzpusīgi, bet rezultāti bija niecīgi. Kāpēc? Protams, atbaidīja risks, iespējamība nokļūt cietumā. Tomēr domāju, ka tas nebija galvenais iemesls latviešu atturībai. Viņiem šīs komunistu idejas itin vienkārši bija

svešas, neatbilda raksturam, turklāt dzīve Latvijā nebūt nebija slikta. Vēl jāpiemin tas, ka daudziem atmiņā bija padomju varas negēlības Latvijā 1919. gadā un arī latviešiem raksturīgā piesardzība un individuālisms.

Ka komunistu ietekme tautā bija neliela, to pierāda arī šāds fakts: lai gan komunistiem būtībā bija izdevies noorganizēt legālu politisku partiju ar nosaukumu Latvijas Strādnieku un zemnieku partija, Saeimas vēlēšanās viņi pēc saņemto balsu skaita ieguva 6 deputātu vietas 1928. gada vēlēšanās un 7 deputātu vietas 1931. gada vēlēšanās (no 100 deputātu vietām).

Beidzot stāstījumu par situāciju Latvijā līdz 1940. gada jūnijam, daži vārdi par "šausmīgajām represijām", kādas pirmspadomju Latvijā it kā nācies izciest tiem, kam nav patikusi toreizējā valsts iekārta.

Vispirms jāatgādina, ka tiem, kam nepatika pastāvošā iekārta, nedraudēja nekas. No 1918. līdz 1934. gadam taču legāli pastāvēja ļoti daudzas politiskās partijas, arī liela Latvijas Sociāldemokrātiskā partija, kuras ideoloģiskā platforma bija marksisms. Pastāvēja dažādas arodbiedrības un citas biedrības. Bija pavisam reāla brīvība streikot, un to ne reizi vien arī darīja. Tiesas priekšā vajadzēja stāties tikai tiem, kas aktīvi darbojās organizācijā, kuras mērķis bija gāzt ne vien pastāvošo valdību (tas bija atļauts), bet arī grozīt, likvidēt tautas demokrātisko iekārtu. Jā, tāda Latvija bija līdz 1934. gada 15. maijam. Pat visaugstākajiem šādas organizācijas vadoņiem varēja piespriest ieslodzījumu ne vairāk kā uz 8 gadiem. Lielāks sods draudēja tikai militāriem spiegiem, bet tādus atminos tikai divus gadījumus, un ar vienu no šiem spiegiem — Muriņu kādu laiku pat "sēdēju" kopā. Nāves sods netika izpildīts nevienam. Kam par labu runā sodu salīdzinājums? Padomju varas laikā par vismazāko savas politiskās pārliecības izpausmi, kas nesaskanēja ar valdošo, piesprieda 25 gadus un pat vairāk stingra režīma ieslodzījuma vietās. Bet pati galvenā atšķirība — toreiz cietumos nesēdēja neviens (varu to droši apgalvot, jo esmu sēdējis vairākās Centrālcietuma kamerās un bijis politieslodzīto organizācijas vadošā sastāvā), kas nebūtu piedalījies nelegālā organizācijā, bet padomju varas laikā miljoniem tika notiesāti un ieslodzīti bez vismazākās vainas un pat nošauti.

Cik pirmspadomju Latvijā bija politieslodzīto — komunistu? Statistikas man nav, bet, spriežot pēc tā, ko pats esmu redzējis Rīgas Centrālcietumā un Kalnciema akmeņlauztuvēs, kā arī pēc sarunām ar cilvēkiem, kuri sēdēja Rīgas Terminālcietumā un strādāja Siguldas kūdras purvā, uzdrošinos teikt, ka diez vai vairāk par kādiem 50 cilvēkiem sanāks.

* * *

Kad nopietnāk pārdomāju, ko rakstīt atmiņās par notikumiem Latvijā pēc t. s. Tautas valdības nodibināšanās, par laiku no 1940. gada jūnija līdz 1941. gada janvārim, jo tas varētu būt noderīgi cilvēkiem ne tikai šodien, bet arī nākamajām paaudzēm, jūtu, ka ir maz, ko sacīt. Šis laiks liekas kā skrējiens pustumsā vai biežā miglā, kad redz tikai pāris soļu uz priekšu. Pat ar šodienas prātu man ir grūti aptvert, kāpēc es toreiz biju tik nesapratīgs. 1940. gadā man taču jau bija 26 gadi. Tagad daudzi jaunieši tādā vecumā ļoti skaidri saredz notikumu īsto jēgu, prot tos analizēt un izdarīt it pareizus secinājumus. Es tolaik katru dienu it kā darbojos, turklāt darbojos ar lielu skubu, bet, kāpēc, ko gribēju sasniegt, par to nedomāju. Vai tā bija pastāvīgā steiga, kas kavēja padomāt? Varbūt kavēja mana nepietiekamā izglītība, kas bija tāda "samētāta": 6-klasīgā pamatskola, pāris ziemu vakarskolā Kuldīgas ģimnāzijas ietvaros, nepilns gads Rīgas amatniecības skolā un eksternu kursus apgūtā mācību programma divu ģimnāzijas klašu apmērā?

Sliktākais, ka tāds mazzinītis toreiz biju ne tikai es vien. Sev apkārt nemanīju neviena, kas notiekošo būtu sapratis dziļāk par mani. Varbūt toreizējā jaunatne vispār bija politiski mazizglītota? Jā, tā neapšaubāmi bija, un vainīgas bija tālaika pārmērīgi daudzās politiskās partijas un valdības. Partijas savstarpēji plēsās, cita citu apkaroja. Valdības steigā centās atjaunot lielos postījumus, ko Latvijas saimniecībai bija nodarījis Pirmais pasaules karš. Un izdarīja ļoti daudz: tika atjaunotas rūpnīcas, uzceltas sagrautās dzelzceļa stacijas; gandrīz visās apriņķu pilsētās uzcelti kultūras nami, pasta un banku mājas; laukos realizēja agrāro reformu, attīstīja tīršķirnes lopkopību; ražoja augstas kvalitātes sviestu un bekonu eksportam un tika paveikts vēl daudz kas cits. Bet patriotiskā, politiskā audzināšana bija atstāta novārtā. Jaunatnes organizācijas (tādu netrūka) šajā ziņā presē publicējās maz. Tāpēc arī bijām tādi pusakli, tāpēc 1940.—1941. gadā mani neviens uz pareizām domām neuzvedināja.

Es toreiz nekā nezināju un nevarēju zināt par Staļina un Hitlera slepeno nolīgumu, par to, ka, Padomju Savienībai ar hitlerisko Vāciju noslēdzot savstarpējo neuzbrukšanas paktu, Molotovs un Ribentrops bija parakstījuši slepeno protokolu, ar kuru šīs divas plēsoņvalstis sadalīja savās iespaida zonās visu Austrumeiropu, līdz ar to atdodot Baltijas valstis krievu okupācijai. Par šo slepeno nolīgumu gan Baltijas valstīs, gan visā pasaulē vēl šodien nezina pietiekami. Jā, to es nezināju, tomēr ar prātu vajadzēja nojaust, bet šā prāta nebija. Tāpēc par minēto laiku man ir maz ko teikt.

Tagad man ir savs spriedums. Notikumu veidotāji acīmredzot saprata, ka okupācija ir iznākusi pārāk kaila, nemaskēta. Bija vajadzīgs kāds liels pasākums, kas šo kailo varmācību aizsegtu, kas dotu iespēju notikušo pasaulei parādīt kā pašas latviešu tautas gribu. Ar šādu nolūku steidzīgi ķērās pie tā saucamajām Tautas Saeimas vēlēšanām. Mēs, jaunatnes organizāciju vadītāji, šajā pasākumā nepiedalījāmies. Darbojās kādi neredzami spēki. Bez mūsu ziņas izraudzījās deputātu kandidātus no jauniešu vidus. Par tādu tika atzīts arī LDJS CK pirmais sekretārs Kurlis, kuru, tāpat kā visus kandidātus, arī ievēlēja par deputātu. Taču Kurli drīz arestēja, un viņš pazuda uz visiem laikiem. Partija nevarēja piedot, ka viņš bija kalpojis arī agrākajai Latvijas politpārvaldei.

Šie neredzamie spēki bija sacerējuši, pareizāk sakot, pārtulkojuši Padomju Savienībā jau sen izstrādāto nolikumu, pēc kura drīkstēja būt tikai viens deputātu kandidātu saraksts. Formāli kandidātus izraudzījās sabiedriskās organizācijas un darba kolektīvi, bet faktiski — kompartijas darboņi. Teorētiski radās partijas un bezpartijisko bloks, kura vārdā tika kārtotas visas formalitātes. Izvirzīja tieši tik daudz kandidātu, cik vajadzēja deputātu (100). "Neredzamie spēki" izraudzījās vēlēšanu komisijas, kas reģistrēja deputātu kandidātus, katrā vēlēšanu apgabalā tikai vienu. Vēlēšanu dienā komisijas izdeva biļetenus, kuros bija viens kandidāts. Vēlētājus uz vēlēšanu iecirkņiem veda organizēti — grupās, kolonnās. Izvairīties no balsošanas nevarēja, ar visām urnām brauca uz dzīvokļiem; aģitatori un vēlēšanu komisijas pārstāvji pat viesos uzmeklēja, ja kāds bija kur aizgājis. Slimos ar urnām apciemoja slimnīcās. Meklēja katru, lai kur viņš arī būtu, bet, ja kādu tomēr neatrada (un tādu bija daudz), tad pēc oficiālā balsošanas laika beigām tā vietā nobalsoja rīcības persona, kam partija lika uzņemties atbildību, lai attiecīgā vēlēšanu iecirknī būtu nobalsojuši 99,99% vai nedaudz mazāk sarakstos reģistrēto vēlētāju. Toreiz tika praktizēts vēl viens paņēmieni, kā panākt vajadzīgo balsotāju procentu: kurš neatnāk balsot, to uz sētnieka vai kādas citas līdzīgas amatpersonas izrakstītas izziņas pamata no vēlēšanu saraksta izsvītroja kā izbraukušu ārpus republikas vai vismaz ārpus sava vēlēšanu apgabala. Gudrākie — kas negribēja piedalīties šajā "izrādē", bet nevēlējās arī atklāti nonākt naidā ar jauno varu, — dažas dienas vai pēdējā dienā pirms

vēlēšanām aizgāja uz vēlēšanu iecirkni paziņot, ka izbrauc, līdz ar to atskaitot sevi no vēlēšanu saraksta. Vēlēšanu organizētāji labprāt arī atskaitīja.

Kā toreiz organizēja vēlēšanas, lai panāktu tautas šķietamu aktivitāti un balsošanu "par" deputāta kandidātu, — to uzzināju daudz, daudz vēlāk. Gandrīz visi nojauta, ka balsu skaits tiek viltots, patvarīgi un tendenciozi noformēts ar viltotiem protokoliem. Tādējādi 1940. gadā tauta bija izvēlējusies "savus" pārstāvjus, un nu bija radīta partijai paklausīga augstākā institūcija, kas vēlāk tautas vārdā pieņēma liktenīgo lēmumu — lūgt PSRS Augstāko padomi uzņemt Latviju "brāļu saimē".

Tā, lūk, tas tika darīts.

Tiesa, 1940. gadā atradās drošminieki, kas pieprasīja atļauju vēlēšanās iziet ar savu deputātu kandidātu sarakstu, bet tos veikli apklusināja. Un dzīve ritēja tālāk. Kurlis bija pazudis. Es kļuvu tāds kā galvenais LDJS vadītājs, bet nezināju, kas jaunajos apstākļos šai organizācijai jādara. To nezināja arī mani tuvākie līdzgaitnieki: Buse, Sadvovskis, Berkovičs, Bāliņš. No vietējiem to nezināja neviens. Šajā daudzo neatliekami veicamo darbu laikā partijas vadība par mums tikpat kā neinteresējās, kaut arī strādājām vienā ēkā: partijas vadība trešajā, mēs — piektajā stāvā, katra aizņēma vienu dzīvokli.

Legāli sāka iznākt avīze *Brīvā Jaunatne*. Bez mūsu, vadītāju, ziņas redakcijai kāds (laikam jau partijas dižvīrs) bija piekomandējis grupu latviešu tautības politdarbinieku no okupantu (Sarkanās) armijas. Vēlāk uzzināju, ka armijas sastāvā bijis diezgan daudz latviešu, un tie jau iepriekš paredzēti (pēc demobilizācijas) darbam Latvijā. Šie avīzei piekomandētie armijas politdarbinieki, kādu nedēļu redakcijā sēdēdami, bija pārliecinājušies, ka neko nespēj palīdzēt, jo paši nav avīžnieki un neprot arī literāro latviešu valodu. Beidzot viņi atnāca pie mums, vietējiem vadonīšiem, uz LDJS CK un jautāja, vai nevarot mums ko palīdzēt. Aprunājušies uzzinājām, ka viens no viņiem — vecākais politvadītājs Eduards Liberts — esot strādājis Pleskavā kādā no komjaunatnes rajona komitejām. Man radās doma, ka viņš varētu kļūt mūsu galvenais vadītājs — CK pirmais sekretārs. Jautāju, vai viņš uzņemtos tādu darbu. Viņš atbildēja: "Ja vajag, kāpēc gan ne!" Devāmies uz 3. stāvu pie Kalnbērziņa, kas bija kļuvis par LKP CK pirmo sekretāru, un es izteicu savu priekšlikumu. Sacīju, ka mēs, vietējie, nezinām, kas organizācijai jaunajos apstākļos darāms, bet šis virsnieks zina. Runa bija īsa. Kalnbērziņš arī pajautāja, vai Liberts piedāvājumu pieņem, un, saņēmis apstiprinošu atbildi, visu nokārtoja. Toreiz LDJS organizācijā nekādas vēlēšanas nenotika. Mums nu bija pirmais sekretārs. Es kļuvu tāds kā otrais. Eduardam Libertam biju vajadzīgs, jo pazinu organizācijas aktīvu, kā tagad teiktu — kadrus, es pazinu Latvijas apstākļus. Bet Liberts zināja, kas radušajos apstākļos darāms. Sastrādājāmies labi.

Pēc kāda laika Liberts acīmredzot bija saņēmis norādījumus, ka Latvijas Darba jaunatnes savienība jāpārveido par Latvijas Komunistiskās jaunatnes savienību. Katrā apriņķī un lielākajās pilsētās no vietējiem vadītājiem, pazīstamiem jaunatnes aktīvistiem, agrākajiem komjauniešiem radījām triumvirātu, kam uzticējām pārorganizēšanas darbu apriņķa vai pilsētas ietvaros. Īstenībā jau nekāda pārorganizēšana nenotika. Bija tikai pārreģistrēšana un izkārtnes maiņa. Tādu pašu darbu nācās veikt vēlreiz, kad Maskava mums "atļāva" saukties par Latvijas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienību.

Laika gaitā arī es sāku apjēgt, ar ko komjaunatnei jānodarbojas. Lielas gudrības te nevajadzēja. Bija jā rūpējas par organizācijas skaitlisko pieaugšanu, jāuzņem par biedriem jaunieši, kuri godīgi strādāja, labi mācījās, pieklājīgi uzvedās un piekrita tam, kas rakstīts organizācijas statūtos. Notika sapulces. Iekasēja biedru naudu. Sapulcēs vajadzēja iepazīstināt ar svarīgākajiem partijas un valdības lēmumiem.

Ir vērts pastāstīt par kādu tā laika notikumu — par komjaunatnes un pionieru delegācijas braucienu uz Maskavu. Bijām ielūgti piedalīties sarīkojumos par godu Vispasaules jaunatnes dienai. Toreiz to svinēja 1. septembrī. Braukt drīkstēja pieci komjaunieši un pieci pionieri (arī šādu organizāciju jau bijām izveidojuši; ko lika, to darījām). Man uzticēja delegācijas vadību. Delegācijā ieskaitījām galvenokārt "vecos" komjauniešus. Tie bija Buse, Sudmalis, Rihlovs, Lomonosova u. c. Mēs vēl skaitījāmies tādi kā no buržuāziskiem Rietumiem, jo atminos, ka mūs visus PSRS sūtniecībā īpaši fotografēja un izdeva kaut kādas apliecības vai pat ārzemju pasēs. Precīzi neatceros.

Izbraukšanas dienā bijām priecīgi satraukti. Kā gan ne — nu taču reiz savām acīm skatīsim šo kā izraēļiem apsolīto Kanaānas zemi, šo Leiputriju zemes virsū! Vilciens no Rīgas atgāja tikai pievakarē. Kad aiz Zilupes tuvojāmie valsts robežai, bija jau satumsis. Starmešu gaismā pamanījām tikai kādu arku un vairāk neko. Tikko ausa gaisma, mēs salipām pie vagona logiem. Bet kas tad tas? Kāpēc te gar dzelzceļa malām aug tādi aplauzīti, vietām sabraukti krūmi? Un kāpēc ūdens lāmās šur tur peld pussapuvušas siena gubiņas? Un, skat, kas tur aiz tā lauka pāri krūmiem redzams? Tāds kā māju puduris. Bet kāpēc mājas tādas noplukušas, dažas ar sadriskātiem salmu vai meldru jumtiem? Ja tās ir dzīvojamās mājas, tad kāpēc pie tām nav neviena kārtīga koka? Kāpēc pie mājām nav augļu dārzu? Kāpēc tur neredz ziedam puķes? Un kāpēc tik nekārtīgi apstrādāti lauki, it kā uzarta tikai katra otrā vaga un ieapaļie lauku stūri sašvīkāti, bet ne uzarti?

Mēs izbrīnā raudzījāmies gan cits citā, gan uz apkārtni. Bijām nesaprašanā. Kurp tad mēs īsti braucam? Kāds pat izteica pieņēmumu: "Varbūt esam iesēdušies nepareizā vilcienā un braucam uz nepareizu pusi?" Taču nē: stacijās dzirdējām runājam krieviski. Arī stacijas tādas dīvainas. Mājiņas pavisam pelēcīgas, neizskatīgas. Virs galvenās ieejas gan lielas fotogrāfijas nevīžīgā ierāmējumā. Un kāpēc stacijās daudzi pasažieri skrien vienā virzienā? Uz kurieni? Tualetes taču ir katrā vagonā. Kādā stacijā devos skatīties, kurp pasažieri skrien. Ieraudzīju pie kādas mājas sienas krānu, ap to garaiņus. Virs krāna uzraksts: "Кипяток" (vārīts ūdens). Cilvēki stāv rindā, nervozē. Baidās, ka tikai vilciens neaiziet. Kas savu kanniņu vai burciņu pietecinājis, dodas rikšiem vien atpakaļ uz vagonu.

Pie vagonu durvīm drūzmējas pavecākas sievas un pusaudži, pat bērni. Piedāvā uz dadžu lapām uzliktus novārītus kartupeļus. Bērni pārdod meža zemenītes. Kāpēc cilvēki tik trūcīgi un nekārtīgi ģērbusies?

Līdz Maskavai mums saradās daudz šo "kāpēc?". Stacijas gadījās arī paprāvākās apdzīvotās vietās pie mums nepazīstamām pilsētām. Pa vagona logu pāri izlīdzītiem žogiem bija redzami nelielu rūpnīcu pagalmi. Kā tik tajos nebija! Izskatījās gandrīz kā metāllūžņu savāktuvēs. Viss sasvaidīts krustu šķērsu. Sarūsējis. Salauzts. Un atkal daudzi "kāpēc". Mēs bijām satriekti. It kā kaunējāmies cits no cita. Par savu naivumu? Par lētticību? Taču tik tālu nespējām aizdomāties.

Sliežu ceļu radās arvien vairāk un vairāk. Lokomotīves šurpu turpu stumdīja vagonus. Svelpj, dārdina. Beidzot iebraucām Maskavā, Rīgas stacijā. Uz perona daudz pieklājīgi ģērbusos ļaužu. Rokā lieli ziedu pušķi. Viņi tos vicina virs galvas. Spēlē pūtēju orķestris. Tie ir mūsu sagaidītāji.

Ceremonija pārsteidzoši grandioza, kā slavenus ārzemju viesus sagaidot. Mums, bijušiem ganiņiem, tas bija kas neredzēts. Pēc sirsnīgiem apsveikumiem mūs sasēdināja lepnos limuzīnos, katrā tikai pa vienam komjaunietim un vienam pionierim. Automašīnas piekrāva ar ziediem. Aizveda uz toreiz Maskavā vislepnāko viesnīcu "Москва" (Maskava). Mani kā "vadoni" vienu pašu iemitināja luksus numurā atsevišķi; pārējos pa diviem (vienu komjaunietim un pionieri) vienā numurā.

Maskaviešiem šādos pasākumos bija liela pieredze. Viņi, šķiet, jau zināja, cik satriekti no ceļā redzētā mēs esam iebraukuši Maskavā. Ziedu smaržai, orķestra skaņām un ārējas cieņas parādīšanai vajadzēja izkliedēt braucienā saņemto vilšanās devu.

Pie manis numurā ienāca augsts Maskavas pārstāvis. Ja nemaldos, tas bija viens no VĻKJS sekretāriem — Gromovs. Tiku iepazīstināts ar pasākumiem, kuros paredzēta mūsu piedalīšanās. Programmā iekļauti gandrīz vienīgi mītiņi, izrādes un ekskursijas. Ko es zināju, ko varēju iebilst? Man delegācijas vajadzībām iedeva lielu naudas summu. Iznāca pa 600 rubļiem katram. Tā mums toreiz bija milzīga nauda. Kur to likt? Kad tērēt, ja pēc plāna katra diena aizņemta ar dažādiem pasākumiem? Man gan pateica, ka limuzīni stāvēšot pie viesnīcas un būšot mūsu rīcībā katru dienu. Kam tas bija vajadzīgs? Kad un kur mēs zinājām braukt? Krievu valodu arī kaut cik prata tikai daži no mums. Un vai īstenībā limuzīni stāvēja pie viesnīcas? Vai tas nebija izrādīšanās triks?

Tikko beidzu sarunu ar pārstāvi, pie mums ienāca viesnīcas kalpotājs, vai varbūt tas bija īpaši piekomandēts cilvēks, un, zemu palocījies, aicināja mūs banketu zālē pusdienās. Aiz zāles durvīm stāvēja pieci vai seši grezni ģērbusies viesmīļi noliektu galvu un amata dvieli vai lielu salveti uz saliektas kreisās rokas. Tiklīdz bijām sasēdušies, vienlaicīgi pie katra galdiņa pienāca viesmīlis. Aiz valodas nezināšanas saprasties bija grūti. Paši neko nepasūtījām, lūdzām, lai pasniedz pēc viesmīļu ieskatiem. Pusdienas mums likās karaliskas.

Pēc tam — īsa atpūta un sākās oficiālie pasākumi. Necentīšos tos aprakstīt pilnībā un visus arī neatminos. Vairākumā no tiem mēs bijām tikai statisti. Protams, mūs visur uzņēma ar dārdošiem aplausiem. Jūtāmies kā nobijušies iesācēji aktieri. Labi atceros tikai pēdējo pasākumu. Tas bija liels mītiņš M. Gorkija kultūras un atpūtas parka vasaras estrādē. Biju lūgts teikt maskaviešiem kaut īsu uzrunu. Nervozēju, jau gaidot šo tikšanos, jo krieviski runāju pavisam vāji. Uznāca spēcīgs lietus. Es nopriecājos, domāju — mītiņš nenotiks. Velti. Mūs sasēdināja limuzīnos, un braucām uz parku. Ceļā vēl lija, bet drīz lietus mitējās. Mūsu parādīšanos estrādē sagaidīja ar vētrainiem aplausiem. Tikām stādīti priekšā. Un man bija jārunā. Neko prātīgu nepateicu un to pašu norunāju puskieviski, puslatviski. Tas, protams, nevienu netraucēja; cik vairāk ieturēju pauzes, domās meklējot vajadzīgo vārdu krieviski, tik vairāk aplaudēja. Tika saukti visādi lozungi, kļiedza mums urravas.

Šo mītiņu atminējos, kad, atrazdamies izsūtījumā Vladimira, pa radio klausījos, kā Maskavā sagaidīja un uzņēma no Kubas atbraukušo Fidelu Kastro (laikam pirmo reizi). Arī viņu vadāja no mītiņa uz mītiņu, no izrādes uz izrādi. Jādomā, Kastro, tāpat kā mums toreiz, šķita, ka te, Maskavā, patiesi dzīvo vienos priekos. Dzied, runā, smejas, priecājas. Un dzīve likās jauka, visi "kāpēc" bija aizmirsti.

Pienāca pēdējā viesošanās diena. Vajadzēja taču iztērēt iedoto "kabatas naudu", jo Latvijā, cik atceros, apgrozībā vēl bija lati. Lūdzām mums piekomandētā pārstāvja palīdzību. Viņš jautāja, ko mēs vēlamies pirkt. Nezinājām, kas te dabūjams, bet negribējām arī zaudēt cieņu. Palūdzām, lai aizved uz kādu lielāku grāmatu veikalu un mākslas salonu. Pirkām grāmatas, kā saka, ne jau gluži uz metriem pēc grāmatu plauktu garuma, bet pašas dārgākās gan. Pirkumus tikko varējām panest, bet arī tad vēl visu naudu nespējām izdot.

Pavadīja mūs atkal ļoti svinīgi. Aizbraucām pavisam apjukuši, apreibuši. Prātus jaukt arī bija maskaviešu nolūks. Visu to atminos katru reizi, kad redzu Maskavā viesojamies kādu delegāciju.

Nav grūti iedomāties, ko mēs varējām pastāstīt, mājās atgriezušies.

Atpakaļceļā pa vagona logiem centāmies neskatīties. Tikai retumis pametām aci. Aiz loga, protams, nekas nebija mainījies.

1941. gada 10. janvārī mani uzaicināja uz LKP CK biroja sēdi. Partijas CK jau atradās Latvijas bijušās Ārlietu ministrijas ēkā, Krišjāņa Valdemāra ielā. Komjaunatnes CK bija izvietojusies divstāvu savrupmājā netālu no Strēlnieku dārza. Agrāk šajā ēkā, liekas, mita kristīgo jaunekļu un jaunavu starptautiskās organizācijas IMKA un IVKA Latvijas nodaļa. Gandrīz mēs visi, vietējie komjaunatnes CK vadošie darbinieki, dzīvojām kādreizējā ASV sūtniecības sekretāra daudzistabu dzīvoklī Andreja Pumpura ielā.

Tikko ierados priekštelpā, mani aicināja zālē. Ap garu galdu sēdēja biroja locekļi, kurus visus pazinu, — Kalnbērziņš, Neilands, Spure, Fr. Deglavs, Plēsums, Ameriks, varbūt vēl kāds. Garā galda galā stāvēja Auguste, toreiz LKP CK sekretāre kadru jautājumos. Rokās viņa turēja lielu papīra lapu. Sāka no tās lasīt, tad iesmējās un teica: "Nu ko es te jums lasīšu. Visi taču mēs Berklavu pazīstam. Ir priekšlikums viņu apstiprināt par Rīgas jaunnodibinātā Proletāriešu rajona partijas komitejas pirmo sekretāru." Man tas bija pavisam negaidīts paziņojums. Neviens iepriekš ar mani par šādu nodomu nebija runājis.

"Nu jā, protams, pazīstam... Nu kā?" Man jautāja Kalnbērziņš. Mēģināju pretoties: "Es taču tikko kaut cik esmu apguvis komjaunatnes darbu. Nezinu, kas partijas rajona komitejai jādara jaunajos apstākļos. Esmu vēl jauns, daudzi partijas biedri ir vecāki par mani."

"Nekas, nekas," teica Kalnbērziņš, "gan iemācīsies arī partijas darbu. Mēs tev par otro sekretāru tūlīt apstiprināsim Ansi Kalniņu. Viņš ir vecs boļševiks — no 1917. gada. Par abiem tiksiet skaidrībā. Ir priekšlikums apstiprināt."

Un apstiprināja. Pēc tam apmēram tāpat apstiprināja Ansi Kalniņu par otro sekretāru. Tiku gan brīdināts, ka Kalniņš slimo ar tuberkulozi un viņam jau esot kabatā ceļazīme uz sanatoriju.

Pēc tam sēžu zālē ieaicināja kalsenu paliela auguma vīrieti apmēram manos gados. Auguste ziņoja: "Šeit ir biedrs Vilis Rutmanis. Strādnieks velosipēdu rūpnīcā "Sarkanā zvaigzne", komunistu kļuvis jau pagriņdē. Ir priekšlikums viņu apstiprināt par Rīgas Proletāriešu rajona Izpildu komitejas priekšsēdētāju." Rutmanis stāvēja nosarcis un klusēja. Apstiprināja.

Tūlīt mums tika dots tuvākā laika galvenais uzdevums. Pēc divi dienām — 12. janvārī notikšot izsludinātās papildu vēlēšanas. No jaunajām padomju republikām vajagot ievēlēt deputātus PSRS Augstākajā padomē. Vēlēšanu apgabali jau esot izveidoti, deputātu kandidāti izraudzīti. Proletāriešu rajona teritorijā esot... (nosauca skaitli) vēlēšanu iecirkņi. Mums steidzīgi jāatrod rajona iestādēm telpas un nekavējoties jāstājas darbā, lai nodrošinātu vēlēšanu organizētu norisi un aktīvu balsošanu.

Vēl mums iedeva jaunnodibinātā rajona plānu ar tā administratīvajām robežām, un mēs varējām sēžu zālī atstāt.

Radās traģikomiskas situācijas. Tikko bijām izgājuši no sēžu zāles, sākām savstarpēju iepazīšanos, jo agrāk cits citu nebijām pazinuši. Kalniņam pavaicāju, vai viņam ceļazīme uz sanatoriju kabatā. Jā, esot gan. Pat parādīja. Man atlika tikai novēlēt izveseļošanos un no viņa šķirties. Rutmanis man pieķērās kā dadzis pie kažoka. Varēja redzēt, ka viņš ir nobijies. Sāka mani izprašņāt, kas tā par rajona izpildu komiteju, kāds tās uzdevums, kādas tur nodaļas utt. Viņš, redzams, bija iedomājies, ka es to visu zinu. Taču par izpildkomiteju es arī maz ko zināju. Vienojāmies, ka nekavējoties jāatrod telpa, kur apmesties izpildkomitejai un partijas komitejai, jāuzdod ierīkot katram kaut vienu telefonu un jāsadabū sākumam

nepieciešamās mēbeles. Norunājām visu citu jautājumu kārtošanu atlikt pēc vēlēšanām.

Man vajadzēja aiziet uz Komjaunatnes CK, lai par notikušo pateiktu Libertam. Sarunājām ar Rutmani satikties pēc stundas. Cik nepieredzējuši un naivi mēs abi bijām! Lai tiktu pie telpām, sākām staigāt pa jaundibinātā rajona teritoriju un skatīties, kur ieraudzīsim logu ar rūtīs pa diagonāli ielīmētu baltu papīra lenti, kas pēc toreizējām paražām nozīmēja, ka izīrējama kāda telpa. Tā izmeklējušies un neko piemērotu neatraduši, noguruši iegājām milicijas nodaļā Skolas ielā. Stādījāmies priekšā sev padotajiem milicijas darbiniekiem un pavēstījām mūsu vajadzību. Viņi teicās zinām piemērotu jaunu māju ar daudziem labiem piecistabu dzīvokļiem, bet tie visi esot aizņemti. Viņi, milicijas nodaļas priekšnieki, paši sev mēģinājuši dabūt labāku mītni, jo tās mājas pirmajā stāvā esot plašas vēl neaizņemtas telpas. Taču tās dabūt neesot izdevies. Runa bija par māju, kas atrodas Ģertrūdes un Akas ielas stūrī. Telpu meklēšanu pašu spēkiem pārtraucām. Devāmies pie toreizējā Rīgas pilsētas partijas komitejas sekretāra Kārļa Pugo un lūdzām palīdzību. Tika dots attiecīgs rīkojums pilsētas dzīvokļu pārvaldei, un nākamajā dienā mums katram jau bija piecistabu dzīvoklis. Arī telefonu drīz ievilka, un sadabūjām nepieciešamākās mēbeles.

Uzņēmām sakarus ar iecirkņu vēlēšanu komisijām. Neko tām palīdzēt nespējām, jo paši nezinājām, kā tādas vēlēšanas organizējam. Tā kā šinī ziņā bijām galīgi neprašas, mums no pilsētas partijas komitejas uz laiku piekomandēja Rīgas veselības aizsardzības nodaļas vadītāju Dr. Vilhelmu Pampi. Viņš gan bija augsti izglītotas cilvēks, bet, kā pēc padomju kārtības jāorganizē vēlēšanas, to arī viņš nezināja, jo bija dzimis, dzīvojis un strādājis Latvijā. Tā visi trīs 12. janvārī sēdējām partijas rajona komitejā un gaidījām, kā vēlēšanas beigsies. Apstaigājām iecirkņus. Cilvēki likās drūmi un dusmīgi. Notikumu gaitā mēs neiejaucāmies.

Pēc nolikuma balsošana bija jāpārtrauc pulksten 24-os. Attiecīgā vēlēšanu iecirkņa komisijai vajadzēja atvērt urnas, pārbaudīt katru biļetenu, sašķirojot atsevišķi "par" un "pret" (t. i., kandidāts izsvītrots), savrup bija jāliek biļeteni, kuros vēlētāji bija ko ierakstījuši. Tādu bija daudz. Vajadzēja saskaitīt un sastādīt aktu par rezultātiem, komisijas locekļiem to parakstīt un kopā ar biļeteni nogādāt republikāniskajai komisijai Latvijas Augstākās padomes ēkā (Saeimā). Tā vajadzēja rīkoties pēc nolikuma, bet mums iznāca citādi. Baidīdamies, ka komisijas neizdarīs visu, kā vajadzīgs, un negribēdami pieļaut, ka varbūt kāds no čekistiem, kuri jau dienā klīda pa vēlēšanu iecirkņiem, sāktu kaut ko viltot vai pievākt, mēs 24-os ieradāmies visos trīs iecirkņos. Redzēdami, ka komisijas ar uzdevumiem galā netiks, biļetenus un vēlētāju sarakstus sabāzām maisos un aizvedām uz rajona komitejas telpām. No visiem sava rajona vēlēšanu iecirkņiem atvestos biļetenus izbērām uz grīdas un sākām paši skaitīt un šķirot. Strādājām līdz vēlāi rīta stundai. Mums bieži zvanīja no republikāniskās komitejas, pārmeta kavēšanos, lika vest biļetenus un aktus viņiem. Apmēram jau saskaitījām, sagrupējām, bet pie īstas skaidrības netikām, jo biļetenos bija gan svītrojumi, gan dažādi ieraksti. Beigu beigās sabāzām visus biļetenus maisā un aizvedām republikāniskajai komisijai. Tur strādāja "speci", kuri ātri ar visu tika galā. Iznāca, ka gandrīz visi balsojuši "par" deputāta kandidātu. Visi kandidāti tika ievēlēti. Latvijas iedzīvotāji vēlreiz bija pierādījuši savu saliedētību ap partiju un vienprātīgi balsojuši par partijas un bezpartijisko bloka kandidātiem. Tā rakstīja avīzēs, stāstīja pa radio, tā sludināja propagandisti.

Vēl ir vērts atcerēties, kā mēs, komjaunatnes vadītāji, izraudzījāmies vienīgo deputāta kandidātu un kas no tā iznāca. Kandidātu ieteikt mums uzdeva Ozoliņš (laikam no Krievijas latviešiem), kas strādāja LKP CK par kadru daļas vadītāju.

(Toreiz kadru daļas vēl nebija pārņēmuši krievi. Šī parādība sākās pēc Otrā pasaules kara, un par to stāstīšu vēlāk.) Kandidāta izraudzīšana notika tad, kad vēl strādāju komjaunatnē.

Atrast starp agrākajiem pagrīdes komjauniešiem cilvēku ar ļoti pozitīvām īpašībām nebija grūti. Aprunājies ar citiem komjaunatnes CK vadītājiem, pēc stundas jau zvanīju Ozoliņam un piedāvāju izvēlei vairākas kandidatūras: Ellu Ankupi, pagrīdes darbā pārbaudītu komjaunieti no inteligentas ģimenes, kura strādāja par Ventspils apriņķa komjaunatnes komitejas pirmo sekretāri; Paulu Bāliņu — pagrīdes komjaunieti, kas strādāja par komsorgu LVU; piedāvāju vēl Annu Lomonosovu, pagrīdes komjaunieti, skolotāju, kura strādāja par Jaunlatgales (Abrenes) apriņķa komjaunatnes komitejas sekretāri. Teicu, ka par šīm kandidatūrām uzņemamies atbildību kā par tīriem cilvēkiem ar augstu morāli. Ozoliņš tomēr visas kandidatūras noraidīja. Vajagot jaunieši no tautas, bezpartijisko, varbūt komjaunieti, bet ne jau tādu, kas strādā komjaunatnē, nedz arī partijas biedru. Derīgāka būtu jauna strādniece vai strādnieks, "stahanovietis" vai "darba trieciennieks" (jā, šādu varoņu "radīšana" rūpnīcās jau bija sākusies).

Acumirkļi piedāvāt neko nevarēju, prasīju laiku meklēšanai. Man atļāva meklēt divas stundas. Devos pie komjaunatnes Rīgas pilsētas komitejas pirmā sekretāra Pētera Sadovska. Pazinu viņu jau no Kuldīgas laikiem, abi bijām darbojušies nelegālajā komjaunatnē. Cerēju, ka viņam kādā Rīgas rūpnīcā atradīsies piemērota kandidatūra. Sadovskis paskaidroja, ka Rīgas rūpnīcās strādājošiem jauniešiem stahanovieša nosaukums vēl nevienam neesot piešķirts. Esot septiņi darba trieciennieki, bet viņš tos nepazīstot tik labi, lai varētu ieteikt par deputātu kandidātiem. Apspriedāmies par katru no septiņiem triecienniekiem. Gandrīz visas tās bija jaunas audējas tekstilfabrikās. Dažas trieciennieces Sadovskis atzina par nepiemērotām. Bet kandidāts bija jāatrod atvēlētajās divās stundās. Apbraukāt fabrikas un rūpnīcas, sameklēt potenciālās kandidatūras un ar tām runāt personiski likās nereāli. Cerīgākā likās jauna audēja no "Rīgas manufaktūras" vai "Juglas manufaktūras" (precīzi neatminos) — Hilda Mīze. Sadovskis viņu raksturoja apmēram tā: "Izskatīga, braša meitene, katru dienu darbā normu izpilda par 110 procentiem un vairāk, droša sarunās." Tas bija viss, ko viņš par Hildu zināja teikt. Ko darīt? Gāju uz savu kabinetu zvanīt Ozoliņam un godīgi ziņot par situāciju. Teicu, ka ir viena darba triecienniece — Hilda Mīze, bet mēs viņu pārāk maz pazīstam, lai ar pilnu atbildību varētu ieteikt. Sacīju, ka es viņu nepazīstu nemaz. Ozoliņš lika Hildu aizsūtīt uz partijas CK pie viņa. Aprunāšoties pats. Pēc dažām stundām Ozoliņš man zvanīja un mūs uzslavēja. Kandidatūra esot ļoti laba, tieši tāda, kāda vajadzīga: strādniece — triecienniece, braša un droša meiča. Vēlreiz atgādināju, ka es viņu pat redzējis neesmu un neko par viņu teikt nevaru.

Hilda Mīze tika izvirzīta par deputāta kandidāti. Tā kā viņai bija gaidāmas tikšanās ar potenciālajiem vēlētajiem un šādās sapulcēs vajadzēja kaut ko arī teikt, lūdzu Sadovski, lai viņš Mīzi paaicina pie sevis un palīdz sacerēt runu. Pirmajās sapulcēs Hilda norunāja tikai Sadovska uzrakstīto. Runāja droši, tekoši. Nākamajā reizē viņa uzrakstītajai runai pievienoja kaut ko arī no sevis. Reiz viņu bija dzirdējis un redzējis kāds jauns Sarkanās armijas virsnieks, kam par drosmi kaujās Tālajos Austrumos bija piešķirta varoņa Zelta Zvaigzne (toreiz tādu apbalvojumu bija saņēmis retais). Viņam Hilda iepatikās, un turpmāk jaunais virsnieks piedalījās visās sapulcēs, kur uzstājās Hilda. Runāja arī pats, Hildu slavēdams un rekomendēdams. Viņš kļuva tai par pastāvīgu pavadoni.

Kā visus kandidātus, arī Hildu ievēlēja par PSRS Augstākās padomes deputāti, bet mums šis notikums izvērtās īstā nelaimē. Pēc atgriešanās no Maskavas, kur Hilda

piedalījās Augstākās padomes sesijā, viņai savas fabrikas ļaudīm vajadzēja pastāstīt par tur gūtajiem iespaidiem. Tika izziņots mītiņš. Tā kā uz Hildas stāstījumu vien pašauties nebija droši, partijas darboņi sarunāja, ka mītiņā un arī runāšanā piedalīsies partijas CK sekretārs un deputāts Žanis Spure. Paredzētā laikā ražotnē sapulcējās fabrikas ļaudis. Laikus ieradās arī Spure. Bet Hildas nebija. Viņa bija aizgājusi uz mājām pārģērbties, uzfrizēties, sakārtoties. Mītiņa vadītāji nolēma Hildu pagaidīt. Bet, kad bija pagājusi pusstunda pēc noliktā laika un Hildas nebija, cits nekas neatlika kā mītiņu sākt, paziņojot, ka deputāte pēkšņi saslimusi un mītiņā piedalīties nevarēs. Tribīnē jau runu teica Žanis Spure. Un tad ražotnē parādījās Hilda, skaisti apģērbusies, safrizējusies, nosmiņķējusies. Hildas parādīšanās ļaudis izraisīja smieklus. Arī Spure bija "izsists no sliedēm". Situācija neapskaužama. Mītiņa vadītājiem nācās visādi izmeloties un atvainoties.

Vēlāk Hilda uzvedās kā vieglprātīgs skuķis. Sāka tēlot lielu personu, kļuva augstprātīga. Vajadzēja kaut ko darīt, lai negrautu deputāta un vispār padomju varas autoritāti. Sadovskis paaicināja Hildu pie sevis komitejā, lai ar viņu nopietni aprunātos, pieprasītu mainīt uzvedību. Pēc šīs sarunas pie manis saniknots ieradās Sadovskis un atstāstīja notikušo. Tiklīdz Sadovskis izteicis pirmos pārmetumus, Hilda viņu pārtraukusi un teikusi apmēram tā: "Kā jūs ar mani atļaujaties runāt! Esmu deputāte, tāvad vislabākā no labākajām. Tā taču tika teikts visās sapulcēs. Vai tad visi teicēji bijuši muļķi? Partijas pārstāvji arī tā sacīja, visās avīzēs rakstīja. Bet ko atļaujaties jūs? Un kas vispār jūs esat? Es esmu deputāte, bet, vai jūs kādreiz būsiet deputāts, šaubos."

Tikai ar grūtībām Hildu nedaudz savaldījām.

No vēl lielāka negoda izglāba kara sākšanās. Kur vēlāk palika Hilda, kas ar viņu notika — nezinu. Ne es, ne Sadovskis viņu nekad vairs neesam redzējuši.

Tā mums izgāja ar "brīvajām" vēlēšanām, un tāda bija tā labākā no labākajām.

* * *

Pagāja kāds laiks. Štati bija nokomplektēti gan Proletāriešu rajona partijas komitejā, gan izpildu komitejā. Partijas iekšējo organizatorisko darbu komitejā vadīja galvenokārt no Maskavas atbraukušais biedrs Birzulis. Viņu atsūtīja Kārlis Pugo no Rīgas pilsētas partijas komitejas. Birzulis bija tipisks partijas funkcionārs, kabineta darbonis. Svarīgākais viņam šķita savlaicīgas un regulāras biroja sēdes rajonā un partijas sapulces darbavietās, sēžu un sapulču protokoli, rakstiski lēmumi. Raudzījās, lai visi dokumenti tiktu akurāti ielikti vākos un droši glabāti. Viņš rūpējās par jaunu biedru uzņemšanu partijā.

No sanatorijas darbā bija ieradies otrais sekretārs Ansis Kalniņš. Vēlēti mēs nebijām neviens: visi bijām "iecelti", ielikteņi. Tad tikai sākām domāt par konferences sasaukšanu.

Grūti mums gāja ar rūpniecības vadīšanu. Nezinu, kas un kad bija no darba atbrīvojis visu fabriku un rūpnīcu agrākos direktorus. Katrā ziņā tas bija noticis pirms mūsu rajona komitejas nodibināšanas. Par direktoriem bija iecelti agrākie strādnieki komunisti vai, labākajā gadījumā, kāds no tās pašas fabrikas vai rūpnīcas meistariem. Labi vēl, ka galvenie inženieri vairākumā fabriku un rūpnīcu bija atstāti iepriekšējie, bet tie skaitījās neuzticami. Viņiem neticēja ne jaunieceltie direktori, ne vietējās partijas organizācijas. Saprotams, ka tādā vidē un apstākļos neviens sekmīgi strādāt nevarēja. Bet ražošanas plāni jau eksistēja, un tos vajadzēja izpildīt. Tomēr tas neizdevās. Gandrīz katru dienu zvanīja no kādas fabrikas vai rūpnīcas un žēlojās, ka

viņiem kaut kā trūkst un tāpēc nevar normāli strādāt un izpildīt plānus. Pa telefonu šajā ziņā, protams, neko palīdzēt nevarēja.

Uz rajona komiteju nāca arī daudz ļaužu ar visādām vajadzībām un sūdzībām. Lai arī kā abi ar Kalniņu centāties, visu padarīt nespējām. Norunājām tā: katrs vienu dienu dežurēs rajona komitejā un kārtos tur radušos jautājumus, bet otru dienu jau no paša rīta dosies uz kādu fabriku vai rūpnīcu (tādu rajonā bija daudz), uzturēsies tur visu dienu un mēģinās atrisināt kādu no darbu traucējošiem apstākļiem. Bet ko gan mēs varējām palīdzēt, ja nebijām ne inženieri, ne arī strādājuši rūpnīcās par direktoriem. Es biju īsu laiku strādājis rūpnīcā un darbnīcā, bet tikai par strādnieku. Ko es (un arī Kalniņš) zināju par darba organizāciju, ko par tehniku? Ko es varēju palīdzēt, piemēram, velosipēdu rūpnīcai "Latvello", uz kuriem mani bija uzaicinājis jaunieceltais direktors? Viņš parādīja dažas darbmašīnas, kuras bija kļuvušas nelietojamas. Tas pat nespeciālistam bija redzams. Jautāju galvenajam inženierim un mehāniķim, vai nevar salabot. Nevarot, es taču pats redzot, ka mašīnai pārsprādzis korpus. Pēc tam viņi man parādīja noliktavu, kas bija pilna ar jauniem velosipēdiem, bet tie visi bija bez segļiem. Neesot zoļādas, no kuras izgatavot segļus. To viņiem piegādājusi Juglas ādu fabrika, bet nu vairs to neražojot. Juglā man paskaidroja, ka fabrikā patiesi šo zoļādu neražojot, jo trūkstot ķimikāliju. Agrāk tās saņēmuši no ārzemēm. Sagādes organizācija piedāvājot ķimikālijas no Padomju Savienības, bet, ar tām strādājot, vismaz pagaidām iznākot brāķis. Ko es varēju teikt? Ko apvainot? Izjukusi bija materiāli tehniskā apgāde, izjukusi transporta sistēma, materiālu piegāde un gatavās produkcijas aizvešana. Daudzviet bija izjukusi arī pati ražošana. Labi, ka man bija tik daudz prāta, ka rūpnīcās netēloju viszini vai bargu priekšnieku. Sapulcēju speciālistus un strādniekus, aprunājos, lūdzu padomu, kā no stāvokļa izkļūt.

Reiz darbdienas nogalē atgriezos rajona komitejā un iegāju Kalniņa darbistabā. Kalniņš sēdēja pie rakstāmgalda. Acis sasārtušas, rokā kabatlakatiņš. Ap viņu bija sasēdušās vairākas pavecas sievas darba apģērbos. Man ienākot, visas aplusa, bet bija satrauktas. Kalniņam acis bija asaras, un arī dažas sievas slaucīja acis. Jautāju Kalniņam, kas noticis. "Zināt, biedr. Berklay, cik viņām grūti? Viņas ir no linu apstrādes fabrikas Čiekurkalnā. Tagad, ziemā, viņām tur jāplunčājas pa Iedusaukstu ūdeni." Atvainojos apmeklētājām, paaicināju Kalniņu savā darbistabā un nomierināju, iedrošināju. Ieteicu nākamajā dienā aizbraukt pie strādniecēm, pašam visu apskatīt un aprunāties, kā palīdzēt, lai uzlabotu darba apstākļus, ja tie patiesi ir neciešami. Kalniņš bija godavīrs, bet slimīgs un ar mīkstu raksturu. Partijā viņš bija no 1917. gada. Nezinu, ko cilvēks ar tādu raksturu Krievijā darījis Pilsoņu kara laikā.

Bet man naktīs rādījās halucinācijas, miegā kļiedzu un lēcu no gultas ārā. Tā mēs toreiz strādājām, tā "vadījām" dzīvi lielā pilsētas rajonā. Rutmanim izpildkomitejā klājās vēl sliktāk. Labi, ka toreiz Latvijā pārtikas apgādē bija kārtība. Viss gāja it kā "pa vecam". Rūpniecības preču tirdzniecībā šis tas jau sāka jukt. Pirmajā brīdī brīnījās, kāpēc veikalos pēkšņi trūkst koferu. Painteresējos, kas tik kāri tos pērk. Izrādījās, ka galvenokārt Sarkanās armijas virsnieki, jo viņiem bija ļoti izdevīgi rubļus mainīt pret latiem — 1:1. Jādomā, ka šo valūtas maiņu kāda augstāka vara tīši bija noteikusi tik izdevīgu ienācējiem. Ikviens okupants piešķir savējiem tiesības laupīt! Sapirktos koferus piepakoja ar visādām rūpniecības precēm, arī ar pārtiku un izveda uz Krieviju. Pasta nodaļas bija pilnas ar piekrautajiem koferiem.

Pirmskara laika atmiņās visšausmīgākais ir latviešu varmācīgā masveida izvešana uz Tālajiem Austrumiem, pusapdzīvotām tundrām. Naktī no 13. uz 14. jūniju 1941. gadā izveda vairāk nekā 14 000 latviešu, kuri nebija noziegušies ne pret kādiem likumiem, ne pret iepriekšējiem, ne pret padomju varas uzspiestajiem. Izveda par to vien, ka jaunās varas noteicēji pieļāva iespēju — šiem cilvēkiem padomju iekārta

varētu nepatikt. Īpašas cilvēku grupas ar čekistu priekšgalā naktī iebruka miermīlīgu cilvēku dzīvokļos un lauku mājās, pavēlēja pusstundas vai divu stundu laikā visiem — vīriem, sievietēm, bērniem un sirmgalvjiem — saģērbties, paņemt līdzī pašu nepieciešamāko — tik, cik rokās var panest, un ar kravas automašīnām aizveda uz tuvākajām dzelzceļa stacijām. Tur jau gaidīja vilcieni ar preču jeb lopu vagoniem, kuros ieslodzīja nelaimīgos.

To visu es uzzināju tikai vēlāk. Toreiz, kaut biju Proletāriešu rajona partijas komitejas pirmais sekretārs un rajona teritorijā atradās Valsts Drošības komiteja (toreiz to sauca citādi), es pat nenojautu, ka tiek gatavots tāds briesmīgs noziegums. Bijām gan saņēmuši partijas pilsētas komitejas vadības uzdevumu 13. jūnijā uz partijas pilsētas komiteju aizsūtīt 150—200 komunistus un labākos komjauniešus speciāla uzdevuma veikšanai. Līdzīgus uzdevumus bijām saņēmuši arī agrāk, gan strādājot komjaunatnē, gan partijas komitejā, piemēram, kad gatavojās nacionalizēt aptiekas, veikalus un namus, tāpēc es arī šai reizē nodomāju, ka tiek gatavota līdzīga akcija. Iepriekš mums tāpat nekad neteica, kādam nolūkam jādod cilvēki. Nelielas aizdomas man radās 14. jūnija rītā, kad rajona partijas komitejā mums sveši cilvēki sāka vest dārgus kristāla traukus un zelta naudu. Pēc veikalu precēm tie neizskatījās. Kad jautājām, kam tas viss pieder un kāpēc tiek nests uz partijas komiteju, saņēmām atbildi, ka mantas pieder valstij, tās neilgi jāuzglabā un drīz pēc tām kāds atbrauks. Zvanīju Kārlim Pugo. Arī viņš nobrīnījās, bet teica, lai pieņemam, pēc tam visu noskaidrošot. Kristāla traukus salikām istabā, kurā glabājās partijas dokumenti un kuras logiem priekšā bija restes, bet maisiņu ar zelta naudu ielikām sienas seifā. 14. jūnijs man bija dežūrdiena. Līdz darbdienas beigām no komitejas neizgāju, arī darbiniekos nekādu neparastu satraukumu nemanīju. Tikai daži sarunājās pusčukstus. Parastā apmeklētāju plūsma šajā dienā bija krietni mazāka. Par notikušo (un arī ne visā atbaidošajā kailumā) es uzzināju vēlāk. Pie šā jautājuma savās piezīmēs vēl atgriezīšos.

Kara laiks

Darbs komitejā sekoja darbam, cits par citu steidzamāki, un drīz pienāca diena, kad sākās karš. Nu visas domas bija saistītas ar to. Vēl nebija pierasts pie notikušajām pārmaiņām, kad klāt nāca kara rūpes. Atkal tika laužti cilvēku likteņi, izšķirtas ģimenes. Tomēr aizvesto tautiešu tuvinieku bēdas kara notikumi diez vai varēja pārspēt un mazināt. Kas gan varēja būt vēl briesmīgāks!

No hitleriskās Vācijas latvieši nekā laba negaidīja. Visiem pieaugušajiem dziļi sirdī vēl gruzdēja sāpes un naidis par mūsu senčiem nodarītajām pārestībām. Vairākums vīru bija gatavi iet brīvprātīgi karot, lai aizstāvētu Rīgu. Ilgus gadus oficiālā padomju prese gan apgalvoja, ka Latvijā esot bijuši daudzi, kas no vāciešiem gaidīja atpestīšanu. Tā ir latviešu tautas apvainošana, meli, ko joprojām izplata tie, kas grib attaisnot pašu pastrādātās zvērības. Tiesa gan — daudzi domāja, ka nekas ļaunāks par notikušo nav sagaidāms.

No partijas pilsētas komitejas saņēmām uzdevumu pulcēt pie rajona komitejas un lielākām rūpnīcām brīvprātīgos, kas grib gatavoties Rīgas aizstāvēšanai. Tādu netrūka. Nolēmām sapulcēt trijās vietās: pie rajona komitejas, Rīgas vagonu rūpnīcā un rūpnīcā "Metālists". Sapulcēto vidū sameklējām tādus, kuriem bija zināšanas militārajā apmācībā. Sadalījām cilvēkus grupiņās pa 8—10, katrai ieceļot komandieri.

Pulcēšanās vietās bija arī savs priekšnieks — komandieris. Rīgas Milicijas pārvaldes priekšnieks bija man labi pazīstamais Jānis Piesis. Ar viņu sarunāju, lai mūsu grupām izsniedz šautenes praktiskai apmācībai. Tā kā vīri šajās pulcēšanās vietās bija aizņemti visu dienu un daļa arī naktīs, nācās kārtot ēdināšanas jautājumus. Rūpnīcās varējām izmantot ēdnīcas, bet pie rajona komitejas sapulcētajiem vedām no Rīgas gaļas kombināta desas un žāvētu šķiņķi, rūpnīcai atstājot rakstisku apliecinājumu par saņemto produkciju. No maiznīcām vedām maizi, no piena kombināta — pienu.

Pilsētas partijas komitejā, partijas CK un arī rajonu komitejās diennakti darbojās dežūrtelefoni, pa kuriem savā starpā regulāri sazvanījās atbildīgie dežuranti. Hitleriešu armija virzījās uz priekšu pa Latvijas un Lietuvas teritoriju. Notika uzlidojumi Rīgai. Bumbas meta uz Spilves aerodromu un vienu nometa arī rajona teritorijā — agrākās Latvijas Sporta biedrības laukumā Krišjāņa Valdemāra ielā, kur bija izvietojusies kāda Sarkanās armijas autokolonna. Tā cieta lielus zaudējumus. Iedzīvotājiem pagrabos iekārtoja patvertnes, kur paslēpties ienaidnieka uzlidojumu laikā. Trauksmi izziņoja sirēnas.

Katru dienu jautājām pilsētas komitejai, kad sapulcētos cilvēkus varēs vest un nodot armijnieku rīcībā. Paretam zvanīju pat Kalnbērziņam, bet atbilde bija viena un tā pati: jāgaida; pašreiz vēl nevajag; armijas pavēlniecība nepieņem.

Kādu dienu mani izsauca uz partijas CK. Saaicināti bija visi rajonu pirmie sekretāri. Mums stāstīja par radušos stāvokli. Tonis bija visai nopietns, bet optimistisks. Piedalījās augsta ranga virsnieki, pieļāju, ka arī pats kara apgabala pavēlnieks Kužņecovs. Vēlāk tiku iesaukts Kalnbērziņa kabinetā. Esot jāreķinās ar to, ka Rīgu uz laiku nāksies atstāt. Tāda varbūtība pastāvēt. Tāpēc arī jārikojas, lai pēc mūsu aiziešanas rajons (un, protams, visa Rīga un Latvija) nepaliktu bez mūsu ietekmes un pat vadības. Jāizrauga komunisti, kurš, mums aizejot, paliktu rajonā kā partijas komitejas nelegālais sekretārs. Tam jābūt uzticamam, bet tādām cilvēkam, kurš iepriekš nav bijis sabiedrībā plašāk pazīstams. Man iedeva 1000 rubļus, ko vajadzēja nodot jaunizraudzītajam sekretāram, lai viņam pirmajā laikā būtu mazs rīcības kapitāls. Droši vien šādas sarunas notika arī ar citiem rajonu sekretāriem un tie saņēma līdzīgus uzdevumus.

Biju paspējis aprunāties ar dažiem komunistiem, kuri, pēc manām domām, šādam uzdevumam varēja būt noderīgi, bet nebiju vēl izšķīries, kad 27. jūnija pēcpusdienā pa dežūrtelefonu no Kalnbērziņa saņēmu rīkojumu pusstundas laikā kopā ar rajona komitejas darbiniekiem un sapulcētiem vīriem atstāt Rīgu. Es, protams, prasīju, uz kuriem doties, ar kādu uzdevumu, kur pulcēties, kur mēs turpmāk satiksim viņu un vispār vadību. Atbilde bija miglaina. Sacīja — doties pa Vidzemes šoseju, bet nepateica, cik tālu un kur satiksimies. Gan jau tur (?) redzēsimies.

Rīkojumu vajadzēja izpildīt. Uzdevis visiem sagatavoties, pats steigā aizskrēju līdz dzīvoklim uzvilkt armijas tupa apģērbu.

Noteiktā laikā sastājāmies kolonnā, lai pa Ģertrūdes ielu ietu līdz Brīvības ielai un pa to tālāk līdz Rīgas robežai. Piezvanījām vēl uz Rīgas vagonu rūpnīcu un "Metālistu", likām gaidīt uz ielas un, kad iesim garām, mums pievienoties. Kamēr kārtojāmies, kaut kur tuvumā norībēja šāviens. Neviens no mums cietis nebija. Šķita, ka šauj no mājas ielas otrajā pusē. Kāds no mūsu kolonnas pat bija pamanījis logu, kurš pēc šāviena no iekšpuses aizvērts. Grupiņa puišu skrēja šāvēju meklēt. Drīz viņi atgriezās. Durvis esot uzlauzuši, bet dzīvoklī neviens cilvēks nav bijis. Arī no vecās Ģertrūdes baznīcas puses atskanēja pāris šāvienu. Lai būtu drošāk, sadalījāmies divās daļās. Katra daļa gājām pa savu ietvi, turot šautenes gatavībā. Līdz Gaisa tiltam, pat līdz Rīgas vagonu rūpnīcai neviens uz mums nešāva. No vairākiem logiem cilvēki skumji un, man likās, nosodoši nolūkojās uz mums. Un kā gan ne. Te nu mēs bijām

tie varenie, lielie patrioti un visstiprākie pasaulē, kā runās paši sevi daudzinašām. Aicināja celt sociālismu un nu "laižas lapās", kā saka, asti kājstarpē iežmieguši. Šī kauna izjūta mani neatstāja visus kara gadus, un frontē daudzkreiz domāju: ar kādām acīm atgriezīšos Rīgā, ja karā mani nenošaus?

Pa ielas vidu gandrīz nepārtrauktā rindā brauca armijas kravas mašīnas ar sarkanarmiešiem. Tie izskatījās nožēlojami. Kāds gan ieminējās, ka bēdzēji esot nezin kādi darba bataljoni, kas strādājuši Spilves aerodromā un kaut kur rakuši tranšejas. Varbūt. Pēc karotājiem viņi vis neizskatījās.

Bijām tikuši līdz vagonu rūpnīcai un rūpnīcai VEF. Jā, te nu šāva no vagonrūpnīcas puses! Katrs meklēja, kur paslēpties. Tomēr ievainots neviens netikām. Likās, šāva nevis uz mums, bet uz sarkanarmiešiem vaļējās automašīnās, kuru straume vēl vienmēr plūda Juglas virzienā. Daži sarkanarmieši pārkrita pār automašīnu apmalēm uz ielas, bet neviena mašīna neapstājās. Nākamā mašīna brauca pāri izkritušajiem. Vai viņi izkrita nošauti vai ievainoti — nezinu, bet skats bija atbaidošs. Tā jau bija panika.

Sapratām, ka mūsējie vagonu rūpnīcu jau atstājuši. Griezāties atpakaļ pāri Gaisa tiltam, lai pa Klijānu ielu dotos uz Čiekurkalnu un no turienes izietu uz Šmerli. Kad atkal sasniedzām Brīvības ielu, kolonnai liku doties tālāk līdz Baložkalnam un tur mūs gaidīt, bet abi ar Birzuli gājām pa Brīvības ielu atpakaļ uz pilsētas centru, jo pie "Metālista" vēl vajadzēja būt mūsu cilvēkiem. Kopā ar kolonnu virzījās arī rajona komitejas vieglā automašīna, kurā brauca Rīgas tabakas fabrikas partijas pirmorganizācijas sekretāre — ebrejiete (uzvārdu neatminos) pēdējos grūtniecības mēnešos. Tikām līdz "Metālista" vārtiem, bet, kad gribējām pa tiem ieiet, mums pie kājām pašķīda grants. Tātad šāva. Kāda sieviete no mājas pretējā ielas pusē pa logu mums uzsauc: "Viņi jau aizgāja!" Devāmies uz Baložkalnu. Braucot savējo kolonnai garām, tikai pateicām, ka sagaidīsim viņus pie Baložkalna. Izrādījās, ka pie Juglas tilta arī uz viņiem šauts. Kolonna izklīdusi. Daļa gājuši nevis vairs pa tiltu, bet briduši pāri kanālam.

Pie Baložkalna šosejas labās puses priekšējā ieraudzīju vairākas CK un valdības automašīnas. Arī mēs nobraucām no šosejas. Gāju pie Kalnbērziņa uzzināt, kas darāms tālāk. Taču priekšnieki sēdās automobiļos un pirmie jau brauca man pretī. Pašā priekšējā sēdēja Kalnbērziņš. Pacēlu roku. Auto tikai palēnināja gaitu. Kalnbērziņš pavēra mašīnas durvis un sauca: "Braucam tālāk. Dodieties tālāk arī jūs!" Paspēju vēl pajautāt — līdz kurienei? — bet atbildi vairs nesadzirdēju. Automašīnas aizbrauca.

Kamēr sagaidījām savējos, no Ķīšežera puses zemā lidojumā parādījās lidmašīna ar kāskrusta zīmi zem spārnēm. Tā pagriezās šosejas virzienā un šāva ar ložmetēju uz smagajām automašīnām, kuras vēl vienmēr brauca un brauca. Atkal bija upuri, cieta arī civilpersonas, kas atkāpās kopā ar armijas daļām. Par ievainotajiem neviens nerūpējās, vismaz es to neredzēju. Ko mums darīt? Pa šoseju turpināt ceļu kolonnā nebija iespējams. Kravas mašīnas sablīvējās arvien ciešāk. Daudzām aizmugurē bija piekabināti lielgabali. Radās iespāids, ka Sarkanā armija atkāpjas. Norunājām, ka tālāk katra grupa dosies patstāvīgi. Jāmēģina "balsot" — sasēsties garām braucošajās automašīnās. Īsi sakot, lai tiek uz priekšu, kā katra grupa var. Lai skatās un prašņā pēc valdības. Kalniņu un vēl dažus izdevās iesēdināt kādā autobusā, kurā brauca civilie. Turējos kopā ar rajona komitejas darbinieku Birzuli. Domāju, ka viņš, cilvēks ar lielāku pieredzi, ar Maskavā izdotu pasi un labu krievu valodas prasmi, man noderēs, prašņājot virsniekiem un armijas kolonnu regulētājiem pēc mūsu valdības. Palaikam mēs abi ar Birzuli arī iesēdāmies mašīnā. Spraucāmies starp nebeidzamu kravas mašīnu straumi uz priekšu pa Vidzemes šoseju. Pamazām satumsa. Pabraucām

gabaliņu un prašņājām, šur tur arī gaidījām. Lūkojāmies, vai nepamanīsim valdību. Lūkojāmies, vai neredzēsīm garām pabraucam kādu mūsējo grupu. Bet bija jau tumša nakts. Uz ceļa vairākās vietās radās sastrēgumi. Automašīnas cita citu centās apdzīt. Sablīvējuma vietās šoferi krieviski lamājās. Virsnieki rīkoja, centās sablīvējumus izkliedēt, taču radās iespaids, ka viņus neviens neklausā. Kaut kā tomēr visi uz priekšu tika. Ceļmalu grāvjos gulēja koferi, saiņi, velosipēdi. Tos bija pametuši civiliedzīvotāji, kuri devās ārā no Rīgas, varbūt pat no Kurzemes. Aina bija atbaidoša, satriecoša. Visapkārt haoss.

Beidzot bijām nokļuvuši līdz vietai, kur no Vidzemes šosejas ceļš nogriežas uz Cēsīm. Pa kuru ceļu braukt tālāk? Abi ar Birzuli piegājām pie regulētāju grupas, stādījāmies priekšā un jautājām, pa kuru ceļu aizbraukusi mūsu valdības vieglo automašīnu kolonna. Karavīri bija dusmīgi un rupji: "Черт вас побрал со всем вашим правительством!" (Kaut velns jūs parautu ar visu jūsu valdību!) Pienāca daži virsnieki. Tie bija pieklājīgāki. Apspriedušies viņi beidzot teica, lai braucot vien taisni uz Pleskavu. Tur vajagot būt mūsu valdībai. Pārāk ticami viņu teiktais vis neizklausījās. Pastāvējām, pagaidījām. "Поезжайте, поезжайте," teica virsnieki, "здесь вы нам только мешаете". (Brauciet, brauciet, šeit jūs tikai mūs traucējat.) Braucām. Kas cits mums atlika? Sirds bija nemierīga. Kas notiek Rīgā? Kur atrodas mūsu puīši? Kur sastapsim valdību? Un kāpēc vispār mēs bēgam? Neviens mums vēl virsū neskrien.

Kad atausa gaiss, kādā vietā ceļu aizšķērsoja barjera. Pie tās stāvēja paprāva grupa militāro robežsargu ar pāris virsniekiem. Aiz viņiem ceļmalā gulēja šauteņu kaudze. Varbūt šeit jau bijusi kāda no mūsu grupām? Pustumsā lāgā nevarēja redzēt. Virsnieki pienāca mums klāt un prasīja, kas mēs tādi esam. No mūsu puses runātājs bija Birzulis. Lika uzrādīt apliecības. Vai ieroči esot. Teicu, ka man ir "Valters". Vēlreiz apskatījis manu dienesta apliecību, pistoli neatņēma. Atļāva mums ceļu turpināt.

Pleskavas pievārtē sākās vācu lidmašīnu uzlidojums. Šāva ar ložmetējiem. Laikam izlūklidmašīnas. Iebraukuši pilsētā, ieraudzījām vairākus zilos un dzeltenos Rīgas autobusus, drīz sastapām miličus, kas runāja latviski. Jā, autobusus atbraukusi mūsu milicija. Prašņājām, vai nezina, kur satikt partijas CK vai valdību. Taču viņi negribēja atbildēt. Nezinot. Lai ejot uz apgabala vadošām iestādēm. Arī tur ar mums negribēja runāt. Skatījās ar aizdomām. Neticēja. Neko skaidri nepateica. Klīstot pa pilsētu, vēl sastapām atbildīgo darbinieku ģimenes locekļus, kuri no Rīgas bija izvesti jau iepriekšējā dienā. Tie arī par valdību nekā nezināja. Dienā vēlreiz notika vācu lidmašīnu uzlidojums. Nometa nelielas bumbas.

Pienāca vakars. Pa pilsētu gāja vietējo miliču un armijnieku "ķēdes" un visiem iebraucējiem lika atstāt pilsētu, doties uz dažus kilometrus attālo dzelzceļa staciju. Tur pateikšot, kas jādara. Garākās sarunās neielaidās. Cilvēki devās norādītajā virzienā. Braucām arī mēs un autobusi ar ģimeņu locekļiem no Rīgas.

Pēkšņi mežā ieraudzījām Rīgas autobusus, vieglās automašīnas un daudz cilvēku. Daži bija uzceļuši teltis. Izkāpām un aprunājāmies. Visi bija no Latvijas. Uz mirkli pat pamanīju Rīgas Kirova rajona partijas komitejas pirmo sekretāru Vecvagaru. Viņš pabrauca mums garām. Abi ar šoferi gājām skatīties, kas atrodas aiz ļaužu nometnes. Dzelzceļš un dažas barakveidīgas koka mājas. Uz sliedēm stāvēja ešelons ar preču vagoniem. Iegājām stacijā, ko sauca Torošina. Tur visi bija nevaļīgi un noslēpumaini. Vienā ēkā esot sapulcējušies komjaunieši no Rīgas. Sprieduši, ko darīt. Gribējuši patvaļīgi doties atpakaļ uz Rīgu, bet dažas militārpersonas nav ļāvušas. Sapulce izklīdināta. Neko skaidri neuzzinājuši, gājām atpakaļ pie automašīnas.

Birzulis palika Pleskavā. Apgabala vadošajās iestādēs viņš uzrādīja Maskavā izdoto pasi. Izrādījās, ka ir īpašs norādījums tādiem dot atļauju braukt uz Maskavu. Birzulis no mums atvadījās. Nekad neesmu viņu vairs satīcis, nedz arī par viņu ko dzirdējis.

Vēlā naktī mums pavēlēja automašīnas atstāt mežā (domāju, ka tās tur arī sagaidīja vāciešus), bet pašiem kāpt vagonos.

Braucām nezināmā virzienā ar nezināmu galamērķi.

Vagonu galos divos stāvos bija ierīkoti plaukti gulēšanai. Visi vagoni bija pārpildīti. Braucām, bet mūsu vilciens daudzās stacijās ilgi stāvēja, jo vajadzēja palaist garām ešelonus, kas brauca uz rietumiem, uz fronti. Braucām vairākas dienas, varbūt pat veselu nedēļu. Visur redzējām krieviem raksturīgo neorganizētību.

Ešelonā bija dažādi ļaudis, pavisam ap 2000 cilvēku, vairākums no Rīgas, — komunisti, komjaunieši, partijas un padomju zemākā un vidējā ranga darbinieki, piemēram, Proletāriešu rajona partijas komitejas darbinieki Boļšakova, Barkāns, viņu ģimenes locekļi, bezpartijiskie, diezgan daudz ebreju. Visi savas mājas atstājuši lielā steigā, tāpēc līdzpaņemto mantu bija maz. Tikai nedaudzi — tālredzīgākie paķēruši līdzī kaut ko vērtīgāku. Neparedzēti ilgajā braucienā daudziem sāka trūkt naudas. Arī stacijās no ēdamā maz ko varēja nopirkt. Atmiņā palicis, ka kioskos bija daudz māla podu, visādas "krinkas" un nezin kāpēc — zobu pulveris. Varbūt tāpēc, ka retais to pirka. No pārtikas varēja nopirkt tikai zaļos zirnīšus stikla burciņās un nezin no kā vārītu sīrupu — "patku" (tā to tur sauca). Bet ar šādu azaidu vien grūti bija izdzīvot. Cilvēki sāka sirgt. Viens no pirmajiem saslima mūsu Ansis Kalniņš — laikam ar dizentēriju. Bijām spiesti viņu ievietot slimnīcā, neatminos, kādā pilsētā.

Lielākās pieturās gājām pie stacijas priekšniekiem un kara komandantiem, jautājām, uz kuriem mūs ved. Nezinot, ešelonu esot jānogādā līdz nākamajai stacijai. Sacījām, lai piezvana uz nākamo lielākas pilsētas Jaroslavas staciju un palūdz tur gādāt vismaz par iespēju nopirkt maizi, vai arī lai armijas katlā izvāra un izdala mums kaut zupu. Beidzot kādā prāvākā stacijā sapratām, ka mūsu stāvoklis patiesi ir traģisks. Liekas, Ivanovas un Jaroslavļas stacijā mums izsniedza zupu un pārdeva katram pāris rupjmaizes "ķieģeļu". Vienā šādā stacijā iegāju pie priekšnieka, uzrādīju dienesta apliecību un teicu: ja man nepaskaidros, uz kuriem mūs ved, paziņošu visiem braucējiem, lai katrs dara, ko grib; esmu pārliecināts, ka daudzi pametīs ešelonu un izklīdīs uz visām debespusēm. Tas līdzēja. Priekšnieks zvanīja pa dzelzceļa sakaru līniju uz Maskavu, un beidzot viņam pateica, ka mūsu ešelonu brauks līdz Ibresu stacijai. Jautāju, kur atrodas tāda stacija. To nezināja arī stacijas priekšnieks. Meklēja lielā dzelzceļa kartē. Beidzot atrada mazu punktu Čuvašijas Autonomajā Republikā. Līdz turieni, spriežot pēc ātruma, kādā pagaidām bijām virzījušies, vajadzēja braukt vēl 2—3 dienas. Beidzot naktī mēs nonācām galapunktā — Ibresu stacijā. Tika atvērtas visu vagonu durvis. Teica, ka visiem jākāpjot ārā. Ieraudzījām tādu kā sādžu. Nekrāsotas vienstāva koka mājas. Tikai dažas divstāvu mūra ēkas. Mums lika iet uz sporta laukumu un tur uzturēties, līdz iestādēs sāksies darbadiena. Tad pie mums ieradīšoties pārstāvji un pateikšot, kur katram doties. Visi gājām uz norādīto vietu, taču daži atjautīgākie un apsviedīgākie no pūļa bija nošķīrušies un pazuduši, paši meklēdami patvērumu. Vēlāk uzzinājām, ka viņi devušies uz tuvējām pilsētām.

Sporta laukumā mēģinājām zālītē vēl pagulēt, bet uzbruka milzīgi odu bari. Asinssūcēji likās lielāki par tiem, kurus pazinām Latvijā.

Atnākušie partijas rajona komitejas darbinieki teica, ka drīz atbraukšot apkārtējo kolhozu pārstāvji un sadalīšot mūs pa kolhoziem. Izvēles nebija. Abi ar Rutmani devāmies meklēt rajona vadošās iestādes. Tur satikām rajona partijas komitejas pirmo sekretāru. Jautājām, kur atrodas Latvijas valdība vai partijas CK. Viņš to nezināja.

Teicām, ka vairākums atbraukušo ieročnestspejīgo vīriešu vēlas brīvprātīgi nokļūt frontē. Neesot nekādu norādījumu par brīvprātīgajiem, lai braucot vien uz kolhoziem. Kad dzimtenei vajadzēsot, tad mūs iesauksot armijā. Šeit vēl mobilizācija neesot notikusi. Pateicu, ka pie manis atrodas Rīgas Proletāriešu rajona partijas komitejas apaļais zīmogs un 1000 rubļi partijas naudas. (Zelta nauda un kristāla trauki palika Rīgā, partijas komitejā. Kas tos pievāca, nezinu līdz šai dienai. Pēc kara man stāstīja, ka mūsu telpās vācu okupācijas laikā bijusi kāda iestāde.) Teicu, ka zīmogu un naudu gribu nodot šeit, saņemot pretī rakstisku apliecinājumu. Zīmogu pieņēma un izdeva apliecinājumu. Ar naudu lai ejot uz Valsts bankas rajona nodaļu. Tur naudu pieņēma un izdeva kvīti.

Pēc mums atbrauca kolhozu pārstāvji. Saprotams, par kolhoziem neko nezinājām. Mēs — Proletāriešu rajona partijas un izpildkomitejas bijušie darbinieki — braucām visi kopā, un mūs aizveda uz Budjonija kolhozu. Tur galvenokārt dzīvoja krievi, vismaz visa kolhoza vadība bija krievi, sākot ar priekšsēdētāju Volkovu. Mūs izvietoja vairākās tukšās guļkoku mājiņās. Nekādu mēbeļu nebija. Lai "iedzīvojoties". Pēc tam runāšot, kā mums turpmāk dzīvot. Pārgulējuši uz grīdas, nākamajā dienā gājām uz kolhoza valdes māju. Pa ceļam pašā sādžas vidū ieraudzījām kiosku. Tas ļoti atgādināja jau ceļā redzētos, un arī no precēm atkal bija māla podi, zobu pulveris un "patka". Reizi nedēļā atvedot arī "vodku". To mums pateica bez prasīšanas. Satikām kolhoza priekšsēdētāju. Teicām, ka mums līdzī ir tikai tas, kas mugurā. Katram vēl ir kāds mazumiņš naudas, bet ar to varam iztikt dažas dienas, ja te var ko ēdamu nopirkt. Mēs gribam strādāt, bet lai dod kādus pārtikas produktus vai arī mūs pabaro ēdnīcā, ja tāda sādžā ir. Ēdnīcas neesot, bet darbu došot. Pēc pāris dienām sākšot pļaut sienu. Ja kārtīgi strādāšot, tad uz padarītā darba rēķina avansā iedošot kādus pārtikas produktus. Lai paši izraugot no sava vidus saimnieci un organizējot ēdiena gatavošanu. No kolhozniekiem varot nopirkt pienu.

Tā nu sākām dzīvot mums neparastā un nepazīstamā vidē.

Pēc pāris dienām izgājām pļaut sienu. Rutmanis, viņa māte (dūšīga vidzemniece, kas mūsu vidū bija galvenā speciāliste šajā darbā), es, reiz ganiņa gados pļāvis sienu, un Barkāns. Brigadieris gribēja mūs salikt kopā ar kolhoza vīriem, bet mēs lūdzām, lai mums ierāda atsevišķu pļavas gabalu. Centāmies, lai mūs neuzskatītu par baltrocīšiem, jo dzirdējām jau runājam: "Vienus kungus nosviedām, nu atbrauca citi." Apmēram 20 kolhoza vīri pļāva vienā vālā, tāpēc iznāca vairāk stāvēt nekā pļaut, līdz katrs tiek vālā. Kurš pirmais vālu beidz, tas nesteidzas uzsākt nākamo vālu. Pirmie gaidīja, kamēr visi beidz. Tad kopā gāja atpakaļ, un viss sākās no jauna.

Mums lija sviedri; rokās drīz vien parādījās tulznas. Tās apsējām ar kabatlakatiem. Pēdējos gados nebijām raduši tādu darbu darīt.

Pievakarē atnāca brigadieris uzmērīt paveikto. Viņš parēķināja un, ne vārda neteicis, mērīja vēlreiz. "Jā, esat labi strādājuši. Katram izstrādātas 1,4 "darbadienas," teica brigadieris un aizgāja uzmērīt kolhoza vīru padarīto. Pēc tam atnāca vēlreiz ar dažiem kolhoza brigādes vīriem un vēlreiz pārmērīja mūsu nopļauto platību. Acīmredzot kolhoza vīri neticēja, ka esam nopļāvuši tik daudz, jo viņi bija izstrādājuši tikai 0,8 normas katrs. Sūnās un rasā mums izjuka vienīgie apavi. Jaunus šeit nopirkt nevarēja, tāpēc iegādājāmies lūku vīzes. Kad pirmo reizi, tās apāvuši, gājām cauri sādžai, kolhoznieki, rādot uz mums ar pirkstiem, teica: "Смотрите, латыши ходят в лаптях." (Skatieties, latvieši staigā vīzēs.)

Katru nedēļu vismaz reizi gājām uz rajona centru, uz kara komisariātu uzzināt, vai nav kādi norādījumi par brīvprātīgo pieņemšanu armijā. Vairākas reizes saņēmām noliedzošu atbildi.

Varbūt dažam šo piezīmju lasītājam var rasties jautājums, kāpēc mēs centāmies brīvprātīgi iestāties Sarkanajā armijā un vispār nonākt frontē, lai karotu.

Atbildēt uz šādu jautājumu nav grūti. Īstenībā mēs taču visi gribējām būt Rīgā, aizstāvēt to pret jebkuru uzbrucēju. Tā kā atradāmies frontes šajā pusē, mums nebija citas iespējas tuvoties Latvijai kā tikai iestāties armijā un kopā ar fronti nokļūt tuvāk dzimtenei. Nevienam taču negribējās palikt Krievijā.

Ierunājāmies brigadierim, kāpēc sienu nepļauj ar mašīnām. Brigadieris visādi atrunājās: pļava esot sūnaina un ciņaina, mašīnas vecas utt.

Pēc siena novākšanas sasauca kolhoznieku sapulci, lai apspriestu un pieņemtu plānu labības novākšanai. Plāns bija sagrafēts vairāk nekā uz kvadrātmtru liela papīra. Sarakstīts skaisti: rudzus sāks pļaut tad un tad; tik un tik hektāru novāks ar kombainiem, tik un tik — ar pļaujmašīnām, darbā ar sirpjjiem izies tik un tik cilvēku, katrs nopļaus tik un tik hektāru, tad un tad visi rudzi būs nopļauti. Jautājumu nevienam no klātesošiem nebija. Plāns tika pieņemts vienbalsīgi.

Kamēr pļaušana vēl nebija sākta, mums abiem ar Rutmani gadījās iet garām kalēja smēdei. Tur nātrēs un citās nezālēs stāvēja mašīnas — gan zāles, gan labības pļaujamās. Dažviet nezāles bija pāraugušas mašīnu riteņu augstumu. Metāldaļas stipri sarūsējušas. Jautājām kalējiem, kopš kura laika šīs mašīnas te stāv. "No pērnā rudens," atbildēja kalēji. Vai tās ir salauztas? Pussalauztas. Vai tās var salabot? Kāpēc ne — var. Vai nākamās 2—3 dienās var salabot, savest kārtībā divas labības pļaujamās mašīnas? "Jāapskatās, droši vien var," teica kalēji. Lūdzām viņus tūlīt ķerties pie darba, bet viņi atrunājās — esot vajadzīgs vadības rīkojums. Tūlīt sameklējām kolhoza priekšsēdētāju un lūdzām rīkojumu dot. "Nav grūti izrīkot, bet mašīnas mums nebūs vajadzīgas; ar tām rudzus šogad pļaut nevar, jo tie ir saguluši veldrē," teica priekšsēdētājs. Izteicām apņemšanos tomēr ar tām pļaut, nevis braucot visapkārt laukam, bet pļaujot tikai no divām pusēm. Priekšsēdētājs nepiekrita. Sacījām, ka ir ļoti neražīgi pļaut ar sirpjjiem un mēs to nedarīsim. Lūdzām dot mums kādu cirvi, rokas zāģīti, kalu un ēveli. Paši uztaisīsim vienroču izkapšu kātus un vienroču grābeklīšus — rīkus, ar kādiem rudzus pļauj vidzemnieki, un te Rutmaņmāte bija galvenais "specs". Priekšsēdētājs atteicās rīkus mums dot. Gājām uz mežu, ar kabatas nazi nogriezām kociņus un ar nažiem vien Rutmaņmātes vadībā iztaisījām izkaptis un grābeklīšus.

Dienā, kad bija paredzēts sākt rudzu pļaušanu, jau no rīta nogājām ar saviem darbarīkiem pie kolhoza kantora. Tur nemanījām nekādu dzīvību. No vēlāk atnākušajiem darbiniekiem uzzinājām, ka todien pļaut vēl nesāksot. Kad tad sāks? Pēc dažām dienām, laika esot diezgan. Iebildām, ka jāizmanto jaukais laiks; var taču sākties lietainas dienas. "Pie mums šajā laikā nelīst," skanēja atbilde.

Pēc dažām dienām pļauju sāka, bet tikai ar sirpjjiem. Mēs atkal lūdzām mums ierādīt atsevišķu pļaujamgabalū. Sievas nopļauto sēja kūlīšos, vēlāk kūļus salikām statos un, lai lietus nesamērcētu vārpas, vienu kūli, papletuši no apakšas, uzmaucām statam "galvā". Tā to darīja Latvijā. Es ar vienroci pļāvu pirmo reizi, tāpēc gāja lēnāk, kamēr iemanījos. No kolhozniekiem galvenās pļāvējas bija sievas. Vīri slaistījās ap kiosku. Gaidīja atvedam "vodku" un sagaidījuši turpat dzēra vairākas dienas, līdz viss atvestais bija izdzerts. Netālu no kioska zālītē, karstajā saulē ar vateni (fufaiku) apsegušies, viņi dzērumu izgulēja.

Kad beidzās pirmā rudzu pļaujas diena un mēs bijām sacēluši jau kādus pārdesmit status, kolhoznieki, no darba gar mūsu statiem garām mājā ejot, mūs izsmēja. Vai mēs gadatirgu rīkošot, ka būdas sacēluši?

Nāca tāds kā Dieva sods: ceturtajā dienā sāka stipri līt un lija vairākas dienas. Kad atkal uzspīdēja karstā saule, ar sirpjjiem nogrieztos un pa zemi izsvaidītos kūlīšos

graudi vārpās bija stipri sadīguši. Bet, kad mēs no statiem noņēmām "cepures", vārpas apakšā bija vaskaini dzeltenas, sausas. Ja pieskārās, skanēja vien. Kolhoznieki paslepus nāca skatīties. Arī izstrāde mums bija divreiz lielāka nekā sievietēm, kas plāva ar sirpjiem. Kombaini un pļaujmašīnas, protams, palika neizmantoti.

Rudzus vēl nebijām paspējuši nopļaut, kad beidzot rajona kara komisariāts bija saņēmis atļauju mūs kā brīvprātīgos ieskaitīt armijā un nosūtīt uz Gorkijas apgabala Gorohovecas armijas novietnēm. Tur sāka komplektēt latviešu strēlnieku divīziju. Uzzinājuši, ka brīvprātīgi iestājamies armijā, lai drīz brauktu uz fronti karot, kolhoznieki uz mums raudzījās kā uz nenormāliem. Dažās nedēļās, kamēr mēs kolhozā strādājām, armijā iesauca vairākus kolhozniekus. Tas tika uzņemts kā liela nelaime un pienācīgi atzīmēts ar vairāku dienu nepārtrauktu dzeršanu. Iesauktos galīgi piedzērušus ratos aizveda uz Ibresu staciju un tādus pašus iestūma vagonos. Gan aizbraucēji, gan pavadītāji jautri čaloja, dziedāja, smējās, bet, tikko vilciens sakustējās, visi pavadītāji skaļi ieraudājās, vaimanāja un dažā sieva pat plēsa sev matus.

Liels bija viņu brīnums, kad piederīgie mūs pavadīja uz staciju lielā nopietnībā un klusumā.

Pēdējās stundās rudzu laukā pie mums atskrēja vairākas kolhozniecības un lūdza viņām atdot mūsu darbarīkus.

Kad jau bijām frontē, piederīgie mums rakstīja, ka nākamā gadā jau daudzi labību pļāvuši ne vairs ar sirpjiem, bet ar izkaptīm.

Dzīvei Ibresos raksturīgs vēl kāds gadījums. Viena no mūsu sievietēm kolhozā smagi saslima, laikam ar plaušu karsoni. Vajadzēja viņu vest uz slimnīcu Ibresos. Slimnīca bija vienkārša barakveida. Pa vidu visā mājas garumā bija gaitenis; abās tā pusēs — slimnieku palātas, ārstu, injekciju istabas, laboratorijas un citas nepieciešamās telpas. Kad gājām iekšā, mums pretī pāri galvai no gaitēņa izlidoja vistas, bet pa grīdu urkšķēdami un kviekdami aizdrāzās dubļos novārtējušies sivēni. Neko nepārspilēju. Saslimusi tomēr izdzīvoja.

Pēc Ibresu rajona kolhozā redzētā var spriest, ka čuvašietes ir čaklas, māju un savu apģērbu tur tīru. Taču daudzi tur slimoja ar sifilisu un ļoti daudzi — ar trahomu.

* * *

Gorohovecas karaspēka nometnē ieradāmie cits jūlija beigās, cits augustā. Gandrīz katru dienu atbrauca paprāvas latviešu grupas. Atnākušos sadalīja pa pulkiem un speciālām vienībām. Mani iedalīja 122. strēlnieku (kājnieku) pulkā. Tā kā man nekādas kara specialitātes nebija, nokļuva strēlnieku rotā. Pārdzīvoju visas jaunkareivja grūtības, jo armijā nebiju dienējis. Pirmajā nedēļā galvenās rūpes bija visu vajadzīgā ātrumā paspēt: no rīta 2—3 minūšu laikā apģērbties, kārtīgi saklāt teltī guļasvietu un nostāties ierindā rīta pārbaudei. Ierindas dresūra man gan šķita nevajadzīga, bet armijā jautājumus ar balsošanu neizšķir. Pieradu.

Drīz mani pārcēla uz mīnmetēju rotu par ierindnieku, bet nedaudz vēlāk uz sapieru rotu par politvadītāju un visbeidzot izraudzīja par pulka komjaunatnes organizācijas biroja sekretāru (toreiz šo amatu sauca — pulka komsorgs).

Divīzijā sastapu daudz paziņu, arī Eduardu Libertu, kas bija iecelts par divīzijas politdaļas priekšnieka palīgu darbam ar komjaunatni. Taču disciplīna — kā jau armijā. Brīva laika apkārtstaigāšanai, domu apmaiņai nebija. Pat savu brāli tajā pašā pulkā sastapu tikai pāris reizi un īsu brīdi.

Noskaņojums bija možs. Visi rūpīgi gatavojās karošanai, jo cita ceļa atpakaļ uz Latviju nebija. Kā būs pēc kara, par to tanī laikā neviens nedomāja. Vēl ticēja Staļinam.

Gaidījām pavēli par divīzijas nosūtīšanu uz fronti. Tas notika ziemas sākumā. Ar vilcienu mūs aizveda līdz Maskavas pievārtei. Lielais uzbrukums Kļinas frontē ģenerāļa Žukova vadībā jau bija sācies. Pie Maskavas bija uzsnidzis dziļš sniegs un pamatīgi sala. Mums bija iedoti mazie, garspalvainie, aizjūgam nepieradinātie mongoļu zirdziņi. Jājūdz bija nevis ragavās, bet ratos. Atkal neorganizētība apgādē. Ko darīt? Krāvām ložmetējus, mīnmetējus, munīcijas kastes ratos un mēģinājām virzīties uz priekšu. Riteņi grima dziļajā sniegā, zirgi nevarēja ratus pavilkt, slējas pakārkājās. Nebija citas izejas kā pie katriem ratiem piekomandēt kareivju nodaļu. Tie grieza riteņus un stūma ratus zirgiem virsū. Tās bija elles mokas, ne pārbrauciens. Brienot pa dziļo sniegu, visi bijām nomocījušies līdz galējam nespēkam. Ceļā redzējām nodegušas sādžas. Māju vietās vēl gruzdēja un kūpēja pussadegušie baļķi. Dažādās pozās gulēja cilvēku līķi, vairākumā vācieši. Tālumā dunēja artilērijas kanonāde. Naktīs debesu pamale rietumu virzienā sārtojās ugunsgrēku atblāzmā. Lai kā arī pūlējāmies, bēgošo ienaidnieku panākt nespējām. Mūsu virzīšanos uz priekšu apturēja, un sākām atpakaļceļu. Šinī frontes sektorā mūsu palīdzība nebija vajadzīga. Atkal kravājāmies vagonos. Mūs apveda apkārt Maskavai, un nokļuvām Narofominskas frontē. Te vācu karaspēks bija nostiprinājies. Mums kā galvenajam spēkam vajadzēja pārraut fronti, pāriet Naras upīti un ieņemt Narofominskas pilsētu.

Mūsu divīzija — avangards — izejas pozīcijās Naras upītes tuvumā ieradās naktī. Arjergarda vienības un visa artilērija vēl bija ceļā. Pulka komandieris saņēma apvidus kartes. Dabūjām baltos maskēšanās tērpus. Uzdevums bija dots, bet nebija laika izlūkot ne izejas pozīcijas, ne ienaidnieka nostiprināšanās vietu. Jau tumsā ieņemām izejas pozīcijas, noguļoties sniegā Naras krastā. Priekšā mums bija apmēram 400 metrus plats klajums. Uzbrūkot būs jāiet pāri šim klajumam pret kalnu. Kalngalā jauktu koku jaunaudzē bija noslēpies ienaidnieks. Signālrakete pavēstīja uzbrukuma sākumu, un mēs bridām pa dziļo sniegu ienaidniekam pretī. Vācieši atklāja spēcīgu ložmetēju un automātu uguni.

Par šo nesagatavoto uzbrukumu pastāstīšu tikai galveno. Kamēr izbridām kalnā līdz jaunaudzei un iztrencām vāciešus no viņu priekšējām pozīcijām, no 122. pulka 3. bataljona virsniekiem ierindā bijām palikuši tikai jaunākais politvadītājs Notrims un es — vēl virsnieka pakāpē neapstiprināts. Telefonisti mums līdzī nebija tikuši. Tātad sakaru ar pulku vairs nebija. Arī karavīru bija palicis apmēram puse. Kā pareizi jāveda bataljoni kaujā, ne es, ne Notrims nezinājām. Domājām, ko darīt. Bija jāuzņemas vadība. Kamēr tikām skaidrībā, kādi spēki ir mūsu rīcībā, vācieši sāka mūsu ieņemtās pozīcijas apšaudīt ar vidēja kalibra lielgabalu. Saprātām, ja paliksim te arī naktī, varam tikt aplenkti un iznīcināti. Uzdevām ložmetējniekiem pārbaudīt, cik mūsu rīcībā ir vēl lietojams smago ložmetēju, jo arī te traucēja nolaidība apgādē. Lielā salā stobru dzesēšanai vajadzēja lietot glicerīnu, bet mums dzesinātāji bija pildīti ar ūdeni. Likām karavīriem ierakties sniegā un izmantot aizsegam kokus, bet Notrims un es kopā ar nelielu grupu karavīru piesardzīgi virzījāmies uz priekšu, lai uzzinātu, cik tālu turpinās jaunaudze, kas ir aiz tās, kurp aizskrēja vācieši un no kurienes uz mums šauj ar lielgabalu. Visu vajadzīgo uzzinājām: apmēram 500 metrus tālāk jaunaudze beidzās: starp to un nelielu, sagrautu dzelzceļa staciju bija plaša grava; šāva uz mums no šās stacijas drupām. Tātad aizbēgušie vācieši bija noslēpušies tur.

Devāmies atpakaļ pie karavīriem. Izskaidrojām, ka jāiet uzbrukumā, lai no stacijas drupām vāciešus padzītu. Priekšlikumu visi atbalstīja. Vāciešus no drupām izdzinām, daļu bēgošo nošāvām. Īsā ziemas diena beidzās. Vajadzēja domāt par aizsardzību.

Izvietoju trīs pusēs ložmetējus un instruēju apkalpi. Izsūtīju izlūku grupu uzzināt, kur atrodas vācu pozīcijas, un izpētīt, kāds ir labākais ceļš līdz Narofominskai, kas mums jāieņem. Kādā zemnīcā karavīri pamanīja aizgulējušos vācieti. Tas bija mūsu pirmais gūsteknis. Aizsūtīju to uz pulka štābu. Pa nakti atjaunojām sakarus ar pulka vadību.

Notrims uzbrukumā tika ievainots, un viņu evakuēja.

Biju ļoti laimīgs, ka naktī pie mums ieradās bataljona komandieris Lazurko, kas bija atlabis pēc kontūzijas.

Nākamās dienās notika smagas kaujas. Vienā no tām krita mans brālis. Nevarēju būt klāt pat viņa apglabāšanā. No kapračiem saņēmu tikai brāļa dokumentus.

Par darbību šajās kaujās tiku apbalvots ar kaujas Sarkanā Karoga ordeni. Narofominsku tomēr ieņēmām. Protams, kaujās piedalījās ne jau mūsu divīzija vien. Pēc šīm kaujām mani un kapteini Kirilovu uzaicināja uz Maskavu kā Maskavas aizstāvju pārstāvjus. Piedalījāmies vairākos mītiņos rūpnīcās un citur. Toreiz daudzi Maskavā domāja, ka galvaspilsētu ir paglābusi tieši latviešu divīzija. Tas, protams, bija pārspīlēts secinājums. Kamēr bijām Maskavā, mūsu divīzija ieņēma vēl otru Maskavas apgabala pilsētu — Borovsku.

Nedomāju sīki aprakstīt divīzijas kaujas, jo tās jau ir aprakstījuši vairāki vēsturnieki. Tāpēc par visām turpmākām latviešu divīziju (vēlāk frontē nonāca arī otra — 308. divīzija) kaujām pieminēšu tikai vissvarīgākos notikumus.

Bijām zaudējuši ļoti daudz kritušo un ievainoto. Strēlnieku un ložmetēju rotās apmēram no 200 vīriem katrā pēc kaujām pie Maskavas ierindā bija palikuši 8,10 vai, labākajā gadījumā, 15—20 cīnītāji. Divīzija tika atvilkta aizmugurē uz nelielu pilsētiņu Apreļevku. Tur mums atsūtīja papildinājumam tā sauktās "marša rotas", kurās galvenokārt bija Vidusāzijas iedzīvotāji. Tie frontē vēl vispār nebija bijuši. 201. latviešu strēlnieku divīzijai par varonību kaujās pie Maskavas piešķīra gvardes divīzijas nosaukumu — kļuvām par 43. gvardes divīziju. Gvardes karogus mums pasniedza Višņijvoločokas pilsētas apkaimē.

Pēc tam divīziju pārsūtīja uz ziemeļrietumu fronti. Tas latviešus, protams, iepriecēja, jo tikām tuvāk Latvijai, kaut arī priekšā vēl bija simtiem kauju, tūkstošiem kritušo un sakropļoto.

Runājot un rakstot par Otro pasaules karu, visbiežāk mēdz stāstīt par atsevišķām kauju epizodēm un atsevišķiem varoņiem. Atsevišķas operācijas un kaujas lai analizē kara zinātnes speciālisti. Par varoņiem lai stāsta rakstnieki un publicisti. Es, šo traģisko laiku apcerot, izteikšu tikai dažas savas pārdomas.

Vispirms par Otrā pasaules kara izcelšanās cēloņiem. Kam tas bija vajadzīgs, un kas no tā ko ieguva. Parasti dzird tikai: karu uzsāka Hitlers. Un tā ir taisnība. Uzsāka, iedomājies, ka vāciešiem jāpārvalda pasaule, ka viņi ir visgudrākā tauta un viņiem uz to ir tiesības. Šo mērķu īstenošanai tika kultivēts šovinisms, cilvēkos modināti viszemākie instinkti — varmācība, laupīšana, slepkavošana, iedzīvošanās uz citu rēķina.

Bet vai to pašu nedarīja Staļins, krievi? Šodien ir zināma Hitlera un Staļina, Molotova un Ribentropa vienošanās par visas Austrumeiropas sadalīšanu iespaidu sfērās. PSRS un Vācija noslēdza savstarpējas neuzbrukšanas līgumu 1939. gadā, kād Hitlers jau atklāti bija parādījis sevi kā starptautisku norunu pārkāpēju, citu zemju iekarotāju. Jau bija pakļauta Austrija un Čehoslovākija. Bet vai Padomju Savienībā netika uzkurināts krievu šovinisms? Vai Maskavā nedarbojās Komunistiskā Internacionāle, kas plašos apmēros gatavoja kadrus visu valstu graušanai no iekšienes? Vai Maskava visā pasaulē nefinansēja komunistiskās partijas? Vai Padomju Savienība bez vismazākās vainas no Somijas puses neuzbruka šai valstij ar nolūku to pilnīgi pakļaut sev? Vai Padomju Savienība ar cinisku bezkaunību neieveda

savas armijas daļas Igaunijā, Latvijā un Lietuvā? Vai tā pirms hitleriskās armijas iebrukuma padomju zemē neiebruka Polijas un Rumānijas teritorijās? Vai Krievijas ārpolitika jau gadu simteņiem nebija orientēta uz citu zemju iekarošanu?

Ļeņins un marksisti oficiāli attaisno tikai aizstāvēšanās karu. Ne reizi vien ir deklarēts, ka neviens karš nedrīkst beigties ar citu valstu teritoriju aneksiju. Bet kā ir praksē? Kura valsts vēl pēc Otrā pasaules kara pakļāva sev citas valstis un pat pievienoja sev citu valstu teritorijas? Ar kādām, ja ne laupītāja tiesībām Padomju Savienība sev pievienoja Prūsijas teritoriju, nodibinot aiz Latvijas un Lietuvas teritorijām Kaļiņingradas apgabalu, mainot arī tur pilsētu nosaukumus? Kurš cits, ja ne Padomju Savienība Otrā pasaules kara rezultātā pakļāva sev gandrīz visas Balkānu valstis un lielu daļu Vācijas?

Protams, pret hitleriskās armijas iebrukumu mūsu zemē latviešiem bija jācīnās, bet tieši latviešu tauta Otrajā pasaules karā cieta visvairāk. Tai nācās karot abu varmāku frontēs, vienai tautas daļai bija jākarot pret otru. Tautai vajadzēja izklīst visas pasaules plašumos. Un pats galvenais — uz ilgiem gadiem bijām zaudējuši savu valsti un brīvību.

Cik nemākulīgi šis karš tika karots, cik nebija vērtīgu, nevajadzīgu upuru! Karš, protams, ir karš, upuri ir neizbēgami, ne visu var iepriekš paredzēt. Un tomēr...

Vai daudz gudrības vajadzēja valstsvīriem, lai, Hitleram 1933. gadā pie varas nākot, saredzētu draudošas kara briesmas? Vai nebija noziegums no PSRS interešu viedokļa tādos apstākļos 1937.—1938. gadā Padomju Savienībā iznīcināt gandrīz visus labākos karavadoņus?

Tieši tāpēc un aiz Staļina pārmērīgi lielās pašpārliecības un iedomības, aiz neticības arī visspējīgāko izlūku ziņojumiem, pat tādiem kā Rihards Zorge, kas ziņoja konkrētus faktus par gaidāmo hitleriešu iebrukumu Padomju Savienībā, — kara sākumā visā valstī valdīja milzīgs haoss. Bija gan okupētas Baltijas valstis, daļa Polijas un Rumānijas, bet nebija sagatavotas aizsardzības pozīcijas, nebija situācijai atbilstoši dislocētu armijas vienību. Robežsargu posteņi nespēja iebrucējus aizkavēt, bet pierobežas kara apgabalu karaspēka vienības nebija gatavas ienaidnieka apturēšanai. Vēlāk mūsu divīzijas politdaļā par propagandistu strādāja politdarbnieks, kas kara sākumā bijis aculiecinieks galīgam sajukumam pierobežas joslā. Pulks, kurā viņš dienējis, ar pilnu apbruņojumu braucis uz pierobežu, bet viņiem pretī no turienes uz aizmuguri panikā bēgušas armijas daļas. Viņa pulkam nekas cits nav atlicis kā arī traukties atpakaļ.

Karavadoņu nemākulības dēļ arī latviešu divīziju daudzviet dzina nesagatavotos un bezjēdzīgos uzbrukumos. Ziemeļrietumu frontes kaujās mums pavēlēja "dzīt ķīli" ienaidnieka aizsardzības sistēmā. Cīņas turpinājās dienu un nakti. Uzdevums bija salauzt ienaidnieka aizsardzību, apiet no dienvidiem tā galvenos spēkus. Kad bijām iespiedušies jau tālu pretinieka aizsardzības sistēmā, kad "ķīļa" priekšgalam ienaidnieks jau šāva cauri no abām pusēm un mēs bijām stipri noasiņojuši, — pienāca pavēle atiet.

Šās pašas frontes citā vietā (apmēram tajā pašā laikā) mums pavēlēja dienas laikā ieņemt trīs sādžas. Vācieši bija pamatīgi nocietinājušies Lovates krastā. Lai viņus no šīm pozīcijām iztriektu, mums vajadzēja gaišā dienā pārvarēt lielu, klaju līdzenumu. Tiklīdz sākām uzbrukumu, pretinieks atklāja spēcīgu ložmetēju un automātu uguni. Ar īsiem pārskrējieniem virzījāmies uz priekšu, bet necik tālu netikām. Kurš pacēla galvu, to ķēra lode. Kad uzbrukums bija apsīcis un mūsējie gulēja sniegā uz lauka, vācieši no tuvējā aerodroma izsauca lidmašīnas, un tās kā mācību laikā lidoja virs mūsu karavīriem, šāva ar ložmetējiem un apmētāja mūs ar nelielām šķembu bumbām. Mūsu uzbrukumu aviācija neatbalstīja. Arī lielāka kalibra artilērijas nebija. Dzīvi

palikušie naktī atgriezās izejas pozīcijās, ievainotos sanitāri nogādāja aizmugurē. Nākamajā dienā atkal pavēlēja iet uzbrukumā, un rezultāts atkal bija tāds pats. Un tā vairākas dienas. Tikai kad armijas pavēlniecība bija piekritusi mūsu divīzijas priekšlikumam atļaut minētajām sādžām uzbrukt negaidīti, naktī mēs jau ar novājinātiem spēkiem tās ieņēmām.

Frontes kara padomes loceklis, kas bija atbraucis pasniegt ordeņus un medaļas par kaujām pie Maskavas, vēl pietika bezkaunības mūs kaunināt par nevarību ieņemt trīs sādžas. "И считаются еще гвардейцы," viņš teica. (Un skaitās vēl gvardieši.) Gribējās uzspļaut ordenim un atsviest to devējam.

Reiz mums kopā ar kādu krievu brigādi pavēlēja "pārgriezt" dzelzceļa līniju, kas no Dno gāja uz Staraja Rusu. Katru rītu no Dno aerodroma izlidoja 20—25 vācu bumbvedēji un, neviena netraucēti, meta mums virsū šķembu bumbas. Kad bumbu pietrūka, riņķojot šāva ar ložmetējiem. Kad arī visas ložu lentes bija iztukšotas, bojāja mūsu nervus, pikējot un iedarbinot bumbu svilpoņu imitējošas sirēnas. Mūsu rīcībā nebija nevienas lidmašīnas. Zenītnieku divīzions bija krietni papluinīts. Mēs izrakām šauras, dziļas bedres, stāvējām tajās un bezspēka niknumā noraudzījāmies vācu lidmašīnās, zīlējām — šoreiz trāpīs vai ne. Dusmas remdējām, šāvām uz lidmašīnām gan ar automātiem, gan prettanku šautenēm, tās piesienot ieslīpi pie koka. Vienu lidmašīnu mūsu puīši arī nogāza. Laikam te mēs izcietām vislielāko nervu pārbaudi. Upuru bija samērā maz.

Mēs izturējām, bet mūsu kaimiņi — krievu brigāde — atkāpās, un mēs nokļuvām gandrīz pilnīgā aplenkumā. Ar aizmuguri mūs savienoja šaura zemes josla, bet, lai mums piegādātu pārtiku un munīciju, bija jābrauc pa pontonu tiltu pāri upei. Vācieši ik rītu sabombardēja ne tikai tiltu, bet arī automašīnas, kas veda munīciju un pārtiku. Beidzot mūsu apgāde aprobežojās ar dažiem maisiem sausiņu, kurus naktī nometa U-2 tipa divplāksņi. Sausiņus sabēra lielajos armijas katlos, pārlēja ar ūdeni, un šis brūnais šķidrums bija gandrīz vienīgais mūsu uzturs vairāk nekā mēnesi. Karavīri bija laimīgi, ja vācu lidmašīnas uzmeta bumbu kādam pajūga zirgam vai to nošāva ar ložmetēju. Zirgus apēda, izbrāķējot tikai pakavus un resno zarnu. Ēdām arī gremzdu — bērzu stumbra kārtu starp koksni un tāsi. Apvidus bija purvaini. Pavasara saulē sniegs kusa; zeme daudzās vietās pārklājās ar ūdeni. Grūti karavīram bija atrast sausu vietu, kur apsēties vai pagulēt.

Karavīri no bada uztūka, masveidīgi saslima ar dizentēriju. Ne viens vien nomira. Man šajā bada periodā reiz gadījās liela laime. Kad no divīzijas štāba, pārvarēdams nespēku, vairākās stundās beidzot biju pieveicis pāris kilometru attālumu un sasniedzis kāda mūsu pulka apmešanās vietu, kur šā pulka komjaunieši neapdzīvotā sādžā bija atraduši kartupeļu bedri un tika vārīti kartupeļi, arī mani kārtīgi pabaroja. Pēc visa pārciestā atkal saņēmām pavēli atiet.

Kad tikām no pusaplenkuma ārā un pārtikas pietika, komandieru, politdarbinieku un mediķu galvenais uzdevums bija atturēt izsalkušos no pārēšanās, lai tie nenaslimtu. Daudz vēl bija kauju, kad aiz nemākulības un neorganizētības tika upurēti tūkstošiem karavīru dzīvību. Varbūt, nezinot visus apstākļus, es maldos, taču man šķiet, ka neatlaidīgie uzbrukumi tā saucamajā "Kurzemes katlā" ielenktajam vācu grupējumam, kurā cīnījās arī latviešu leģionāri, bija noziegums. Kara liktenis jau bija izšķirts. Sarkanā armija atradās pie Berlīnes. Vācu karaspēka izvešana no Kurzemes jau bija aizšķērsota, bloķējot Liepājas un Ventspils ostu. Un, ja kāda daļa arī tiktu izvesta, vai tā varēja paglābt Berlīni? Bet upuri arī šajās kaujās abās pusēs bija lieli, un kā vienā, tā otrā pusē krita daudz jaunu latviešu zēnu, kurus Padomju armijā iesauca nesagatavotus no jau atbrīvotajiem Latvijas rajoniem. Viņu ir gaužām žēl. Ne mazāk žēl daudzo leģionāru dzīvību.

Kara veterāni (arī no latviešu divīzijām) labprāt stāsta par savu un līdzgaitnieku varonību. Varonis bija katrs kareivis, sevišķi strēlnieku un ložmetējnieku rotās un izlūku apakšvienībās.

Latvieši abās pusēs Otrajā pasaules karā bija varonīgi, taču latvietis karoja ne jau aiz mīlestības pret Padomju Savienību vai hitlerisko Vāciju. Tādu jūtu nebija man, un tādas es nemanīju arī citos. Bija jākaro, jo cita ceļa uz Latvijas atbrīvošanu nebija.

Beidzot stāstu par šo laiku, jāpiemin vēl viens kauna darbs, kuru, karam beidzoties, pastrādāja izslavētā Sarkanā, vēlāk par Padomju armiju nosauktā armija un galvenokārt tās virsnieki, līdz pat augstiem ģenerāļiem. Laupīšana. Sīka un arī lielos apmēros.

Tā sākās gūstekņu pieņemšana Blīdenes apkaimē. Dažs gāja pa šoseju pretī gūstekņu kolonnai un ņēma nost rokas pulksteņus, atprasīja pildspalvas, binokļus. Taču tas bija tikai sākums. Gūstekņus nodeva no rokas rokā, no vienas iestādes citai. Kamēr viņi nokļuva līdz gūstekņu nometnei, gandrīz visi jau bija "aptūrīti", un, kas nebija paspēts ceļā, to paveica nometnes dažādie "čīnavnieki".

Un kas notika Vācijā? Liekas, tur neviens laupīšanu neierobežoja. Aplaupīja bagātos, aplaupīja nabagos. Izlaupīja iestādes, veikalus un rūpnīcas. Lielākie priekšnieki veseliem vagoniem uz Padomju Savienību savām ģimenēm sūtīja salaupītās mēbeles, kažokus, klavieres, citus mūzikas instrumentus un dārglietas. To esmu dzirdējis gan no virsniekiem pašiem, gan arī no vāciešiem, kad piecdesmitajos gados biju VDR. Stāstīja VSVP Erfurtes un Drēzdenes apgabala komitejas darbinieki, kas mūs pavadīja. Stāstīja arī par to, ka Vācijā muižās izvietotie padomju armijas garnizoni izpostījuši labi iekārtotās pilis.

Pirmie pēckara gadi

Karš bija beidzies, bet es vēl atrados armijā. Civilā vara nebija pieprasījusi mani demobilizēt. Pats prasīties pēc amata negāju, kaut darbs armijā miera laikā man ļoti nepatika. Mocīja bezdarbība, jo paredzētās stundas darbā vajadzēja gluži vienkārši atsēdēt.

Kamēr vēl staigāju ar majora uzpleciem, 1945. gada oktobrī man iznāca aizbraukt pirmo reizi mūžā uz ārzemēm — uz Londonu, lai kā Rīgas virsnieku nama pārstāvis piedalītos Vispasaules Demokrātiskās jaunatnes savienības dibināšanas kongresā. Tai laikā es gan vairs nebiju ne komjaunietis, ne komjaunatnes darbinieks, taču Padomju Savienību no ārzemēm nošķīra "dzelzs priekškars", un tikai nedaudziem atļāva izbraukt, sevišķi uz kapitālistiskajām valstīm. Maskava baidījās, ka tai var pārņemt Baltijas valstu okupāciju, tāpēc uz Londonu no PSRS brauca it kā četras delegācijas — no PSRS, Igaunijas, Latvijas un Lietuvas, kaut lidojām visi vienā lidmašīnā, Londonā dzīvojām vienā viesnīcā un visus mūs ēdināja PSRS vēstniecībā. Mēs visi, protams, bijām pakļauti delegācijas kopējam vadītājam, toreizējam VKJS CK pirmajam sekretāram Mihailovam. Raksturīgi, ka no latviešu jauniešiem atrada tikai trīs — toreizējo LKJS CK pirmo sekretāru Pinksi, komjaunatnes Rīgas pilsētas sekretāru Tihvinski un mani, kurus uzdrošinājās izlaist aiz valsts robežām, kaut katras Baltijas valsts delegācijā bija pieci cilvēki. Mūsu delegācijā iesaistīja divus maskaviešus, kuri, protams, latviešu valodu neprata. Gluži tāpat bija komplektēta Lietuvas un Igaunijas delegācija.

Kaut arī Maskava mūsu delegācijas izraudzījās tik piesardzīgi, Londonā tomēr gadījās nepatīkšanas. Ārvalstis jau toreiz bija sapratušas, ka Vispasaules Demokrātiskās jaunatnes savienības dibināšana ir Maskavas iniciatīva. Izmantojot toreizējo situāciju, kad pēc uzvaras karā PSRS autoritāte pasaulē bija samērā augsta, Maskava gribēja radīt organizāciju, kura aptvertu visās valstīs Padomju Savienībai simpatizējošus un paklausīgus cilvēkus, ar kuru palīdzību varētu "apstrādāt" visu zemju jaunatni. Šo nodomu izdevās realizēt, jo delegācijas no pakļautībā nonākušajām Balkānu valstīm un Vācijas austrumzonas izraudzījās ar Maskavas "čīnavnieku" līdzdalību. Arī citu zemju delegācijās bija gandrīz vienīgi kreiso jaunatnes organizāciju pārstāvji. Saprotot Maskavas nodomus un necerot radīt pretsparu, tādas starptautiskas jaunatnes delegācijas kā skauti, gaidas, IMKA un IVKA VDJS dibināšanas kongresu boikotēja.

Domāju, ka ārvalstu valdības un viņu politiskās partijas pieļāva kļūdu, nepiedaloties delegāciju izraudzīšanā savās valstīs. Šāds inertums un pasivitāte ārvalstu valdībās un nekomunistiskajās partijās valdīja vēl ilgi, kad Maskava organizēja plašākus starptautiskus pasākumus (konferences, festivālus, olimpiādes, čempionātus u. c.). Tādējādi tai izdevās radīt un paturēt savā ietekmē tādas starptautiskas organizācijas kā Vispasaules Sieviešu federācija, Vispasaules Studentu federācija, Vispasaules Arodbiedrību savienība un savas draudzības biedrības gandrīz katrā valstī. Visas šīs organizācijas finansēja un savā ietekmē noturēja Maskava, un visās valstīs tās veica Maskavai vēlamu darbu: izdeva avīzes un žurnālus, organizēja mītiņus un demonstrācijas pret savu zemju valdības politiku un par Maskavas izreklamētajām miera kampaņām.

VDJS dibināšanas kongresam, kā jau vienmēr šādiem lieliem pasākumiem, Padomju Savienība cītīgi gatavojās. Ar delegāciju sastāva izraudzīšanu vien nepietieka. Visus delegātus veselu mēnesi gatavoja Augstākajā diplomātiskajā skolā Maskavā. Ik dienas viskompetentākās personas mums stāstīja par katru lielāko valsti: kāda tur tobrīd valdīja, kādas politiskās partijas un jaunatnes organizācijas, kāds tajās politiskais klimats. Lasīja lekcijas par Padomju Savienības konstitūciju, par partijas politiku, par to, cik "brīvas" ir mūsu arodbiedrības, cik tām "lielas" tiesības, cik plašas, vispusīgas iespējas ir padomju jaunatnei. Lai mēs neizskatītos pēc Sibīrijas lāčiem, mums mācīja elementāro etiķeti pie galda (kā izvēlēties attiecīgo dakšīņu vai glāzīti, kā tos turēt rokā, cik no piepildītās glāzītes izdzert utt.). Ik dienas pusotru stundu mācīja Rietumeiropas viesību dejas. Mums, Baltijas republiku pārstāvjiem, tas nebija nekas jauns, bet vairākumam pārējo gan.

Tomēr Londonā gadījās arī kļūmes. Piemēram, delegātu plenārsēdes starplaikā kāds no publikas piegāja klāt vienam no mūsu delegācijā iekļautajiem maskaviešiem un uzrunāja to latviski. Delegāts, neprazdams ne latviešu, ne angļu valodu un domādams, ka viņu uzrunā angļiski, izmocija "iezubrīto" frāzi "I don't speak English" (es angļiski nerunāju). Uzrunātājs teica: "Bet es taču runāju ar jums latviski," — un norādīja uz žetonu pie delegāta krūtīm (tādi oficiālos pasākumos bija jānēsā visiem delegātiem), uz kura bija rakstīts franču valodā "Lettonie". Nākamajā dienā vairākās Londonas avīzēs bija rakstīts, ka Baltijas valstu delegācijas kongresā ir komplektētas no Maskavas ieliekteniem un nav tiesīgas pārstāvēt un runāt šo tautu vārdā. Pierādījumam bija aprakstīts minētais starpgadījums. Padomju delegācijas vadītājs, ievēlēts kongresa prezidijā, gluži nekaunīgi panāca, ka avīžu redakcijām prezidija vārdā tika nosūtīts attiecīgs Maskavai labvēlīgs paskaidrojums.

Sūtot savus cilvēkus uz ārvalstīm, Maskava valūtu velti netērē. Visiem tiek dots uzdevums intensīvi strādāt Padomju Savienības labā. Arī šī delegācija Londonā intensīvi strādāja. Delegācijas locekļi teica runas plenārsēdēs, aktīvi piedalījās visu

komisiju un apakškomisiju darbā un panāca Maskavai izdevīgu organizācijas statūtu un rezolūciju pieņemšanu. Tajās bija nosodīts imperiālisms kā karu izraisītājs un uzteikta Padomju Savienība kā pasaules miera un cilvēku brīvības galvenais balsts. Katru vakaru delegācija PSRS sūtniecības telpās vai kādā Londonas kafejnīcā rīkoja pieņemšanu citu valstu delegāciju pārstāvjiem. Tā kā arī citu valstu delegācijas rīkoja pieņemšanas, kurās tika ielūgti padomju delegācijas pārstāvji, iznāca tā, ka ikviens delegācijas loceklis katru vakaru bija kādā pieņemšanā. Visiem Padomju Savienības delegācijas locekļiem vajadzēja iesaistīties sarunās ar citu zemju delegātiem, iztaujāt tos un ietekmēt Maskavai vēlamā garā. Pie citām delegācijām gāja grupiņās, līdzīgi ņemot tulkus, jo no PSRS delegātiem tikai nedaudzi toreiz prata svešvalodas. Citām delegācijām tika pasniegtas dāvanas.

Kopā ar padomju delegāciju uz Londonu brauca delegācija no Mongolijas. Arī viesnīcā viņi dzīvoja kopā ar PSRS delegāciju, ēda kopā un pieņemšanas rīkoja par PSRS delegācijas līdzekļiem.

Kongress beidzās ar VDJS nodibināšanu. Tika ievēlēti vadošie orgāni un amatpersonas. Padomē ievēlēja arī pārstāvjus no visām četrām padomju delegācijām. No Latvijas delegācijas Padomē ievēlēja Pinksi, bet, tā kā drīz pēc šā kongresa LKJS CK pirmā sekretāra krēslā Pinksi nomainīju, tad kļuva par VDJS Padomes locekli un piedalījās organizācijas Padomes sesijas darbā Prāgā.

1946. gadā notika LKJS kongress. Līdz tam komjaunatnes organizācijā vadība bija nevis vēlēta, bet gan partijas iecelta. Pirms šā kongresa Rīgā ieradās VĻKJS CK sekretārs Šeļepins, kas vadīja komjaunatnes kadru jautājumus. Viņš vispirms apspriedās ar Latvijas KP vadību; pēc tam turp tiku uzaicināts es. Man jautāja, vai es būtu ar mieru demobilizēties un kļūt par LKJS CK pirmo sekretāru. Demobilizēties gribēju, bet atgriezties komjaunatnes darbā nevēlējos. Tā arī pateicu, tomēr mani aizkomandēja uz Maskavu sarunai ar VĻKJS CK pirmo sekretāru Mihailovu, kas mani nedaudz pazina no pirmskara laika.

Mihailova kabinetā ieraudzīju kādu pajaunu pulkvedi. Tas bija Padomju armijas Galvenās politiskās pārvaldes priekšnieka palīgs darbā ar komjaunatni — pulkvedis Vidjukovs. Viņš bija arī VĻKJS CK biroja loceklis un tāpat Mihailovam padotais. Mihailovs teica, ka viņi vēloties redzēt mani atgriežamies komjaunatnē. Pret Pinksi pretenziju neesot, viņam tikai trūkstot pieredzes komjaunatnes darbā. Man tāda esot. Kamēr kopā ar Pinksi par sekretāru strādājis Moskovskis no Maskavas, darbs bijis daudz maz apmierinošs, bet Moskovski no Latvijas atsaukušot, un tāpēc man jāuzņemas pirmā sekretāra pienākumi. Arī te izteicu nevēlēšanos, bet Mihailovs iebilda, ka jautājums esot ar LKP CK vadību saskaņots un to nevajadzētu ignorēt. Cerēju "izlocīties", izvirzot pretpasības. Teicu, ka, Pinksi nomainot ar mani, maz būs līdzēts komjaunatnei Latvijā. Pieprasīju reizē ar mani demobilizēt vēl trīs komjaunatnes darbiniekus no latviešu gvardes strēlnieku divīzijas — Vili Krūmiņu, Paulu Dzērvi un Zalamanu Eidusu. Mihailovs saskatījās ar Vidjukovu un kaut ko viņam teica. Pēc tam paziņoja: "Mēs priekšlikumu pieņemam; kad atgriezīsieties Rīgā, pavēle par jūsu pieprasīto virsnieku demobilizāciju būs jau priekšā." Teicu, ka Krūmiņu gribu ieteikt par LKJS CK sekretāru organizatoriskajos un kadru jautājumos; Dzērvi — par CK sekretāru darbam ar skolu jaunatni un studentiem, bet Eidusu — darbam avīzes redakcijā. Arī šim priekšlikumam Mihailovs piekrita. Tādos apstākļos es piekritu kļūt par LKJS CK pirmo sekretāru.

Ievēlēšana toreiz bija tīra formalitāte, un kongresā mūs visus ievēlēja manis ieteiktajos posteņos. Strādāšanu vajadzēja sākt jau turpat kongresā. Pasacīt savas domas par komjaunatnes darbu varēju, bet teikt galda runu svinīgās vakariņās

jaunizvēlētai vadībai man bija ļoti grūti. Šai ziņā man nebija nekādas pieredzes. Jutos neērti, bija pat kauns.

Par tālaika komjaunatnes darbu varu teikt, ka mēs negribējām samierināties ar pēckara drupu novākšanu un citiem sīkiem darbiņiem. Vēlējāmies visus komjauniešus iesaistīt lielos, paliekošos darbos. Bijām nodomājuši organizēt gan komjauniešus, gan pārējo jaunatni koku stādīšanā. Gribējām ar augļu kokiem un Latvijai raksturīgiem lapu kokiem — ozoliem, bērziem un liepām — apdēstīt visu lielāko šoseju malas. Šo darbu jaunieši darīja ar patiku, un mēs paveicām diezgan daudz. Vēl tagad daudzu ceļu malās redzami toreiz stādītie koki, tikai žēl, ka par tiem neviens nav rūpējies un kociņi izskatās nožēlojami. Atsaucīgi uz mūsu aicinājumu bija Latvijas mežkopji un dārzkopji, kas sagādāja ļoti daudz dēstu.

Komjaunieši uzņēmās šefību par šķirnes lopu ieaudzēšanu lielā skaitā. Komjaunatnes organizācijas apņēmas sakopt un uzturēt savu pilsētu priekšzīmīgā kārtībā. Šo darbu organizējot Rīgā, man gandrīz iznāca konflikts ar Mihailovu.

No citurienes iebraukušie jaunieši laikam nebija pieraduši dzīvot pilsētā, kur parku un skvēru celiņu malas, laukumiņi ap soliem un zem tiem izravēti, kur apstādījumos kuplo potēti un mākslinieciski izveidoti ceriņi, kur parkos zied rozes. Bieži kanāla apkaimes zālajos gulšņāja un sauļojās vai spēlēja bumbu jauniešu bariņi. Esplanādes laukumā potētiem ceriņiem vairākkārt tika nolauztas galotnes.

Sākumā pret šādiem gadījumiem vērsāmies ar preses, radio un sapulču starpniecību, bet nekādus pozitīvus rezultātus neguvām. Vajadzēja lūgt palīgā miliciju un tiesībsargājošās iestādes. Tiesa dažiem postītājiem piesprieda prāvu cietuma sodu. Par to rakstījām presē, asi nosodot postītājus. Šī mūsu rīcība bija kļuvusi zināma Mihailovam. Viņš man piezvanīja un izbrīnījies jautāja — vai taisnība, kā pēc manas ierosmes daži jaunieši tikuši notiesāti un ieslodzīti cietumā par ziedu noplūkšanu parkā? Izstāstīju visu, kā bija patiesība. Taisnības labad jāatzīst, ka sarunas beigās Mihailovs man nekādus pārmetumus neizteica.

1947. gada nogalē vai 1948. gada sākumā Mihailovs ieradās Rīgā, lai iepazītos ar komjaunatnes palīdzību partijai pirmo kolektīvo saimniecību organizēšanā Latvijā. Tai laikā nodibinātas bija tikai divas — "Nākotne" Dobeles rajonā un "Sēlija" — Jēkabpils rajonā. Komjaunatne to dibināšanā nepiedalījās.

Mihailovs bija ne vien VĻKJS CK pirmais sekretārs, bet arī VK(b)P CK Orgbiroja loceklis (toreiz bez Politbiroja bija vēl arī Orgbirojs), tāpēc Rīgā viņam tūlīt vajadzēja stādīties priekšā Kalnbērziņam un pateikt, kādā nolūkā ir atbraucis. Tolaik par LKP CK otro sekretāru, īstenībā visas politiskās dzīves noteicēju Latvijā, strādāja no Maskavas ieceltais Ivans Ļebedevs. Kalnbērziņš bez Ļebedeva ziņas neizlēma neko. Tāpēc ir gluži saprotams, ka, tikko pie Kalnbērziņa ieradāmies mēs, viņš tūlīt sarunā pieaicināja arī Ļebedevu. Kad Mihailovs pateica, ka ir nodomājis kopā ar mani aizbraukt uz "Sēliju", lai redzētu, kas tur notiek un kas būtu darāms komjauniešiem, — Ļebedevs piedāvājās braukt līdz. Pret to neiebilda ne Kalnbērziņš, ne Mihailovs. Ļebedevs brauca slēgtā dienesta limuzīnā un pie sevis aicināja arī Mihailovu, es — no kara trofejām saņemtā amerikāņu "vilīti". Ceļā Ļebedevs savu dienesta mašīnu lika apturēt, un es tiku aicināts pārsēsties pie viņa. It kā mani neredzēdams, viņš Mihailovam stāstīja par tajā brīdī jau izformētā Latvijas VK(b)P Orgbiroja vadītāju Rjazanovu. Tas esot uzvedies šeit kā sarkanais muižnieks. Lielupē vasarnīcai izmantojis divas prāvas divstāvu mājas. Bijusi arī liela siltumnīca un oranžērija, kurās strādājuši valsts algoti dārznieki. Visu šo mītni apsargājuši miliči, teritoriju uzkopuši sētnieki utt.

Klausījos un domāju: viss stāstītais ir patiesība, bet kāda nekaunība! Es taču pavisam droši zināju, ka visu šo apstāstīto saimniecību pēc Rjazanova pievāca Ivans

Ļebedevs pats! Savā naivumā neizturēju un iesaucos: "Kā jums nav kauna, biedri Ļebedev! Tagad taču jūs pats dzīvojat tur, kur dzīvoja Rjazanovs. Kā tad jūs tagad godāt?"

Ļebedevs pārskaitās. "Zināt, biedr. Mihailov, kāpēc Berklavs tagad man tā uzbrūk? Tāpēc, ka es esmu krievs un viņš krievus neieredz. Esmu taču otrs sekretārs, bet Berklavs ne reizi bez izsaukuma nav atnācis pie manis, lai ko pajautātu, aprunātos. Viņš iet pie Kalnbērziņa, pie citiem CK sekretāriem latviešiem, bet pie manis nenāk."

"Jūs melojat!" es iesaucos un turpināju: "Atminieties, kad Rīgā bijām saaicinājuši lielu skaitu pagastu komsorgu un, redzēdams, ka gandrīz visiem kājās pavisam nederīgi apavi, es lūdzu jūsu rīkojumu tirdzniecības ministram izkārtot katram no šiem komsorgiem pa orderim viena pāra darba zābaku iegādei (toreiz rūpniecības preces varēja nopirkt tikai ar orderiem), jūs mums palīdzējāt. Es gāju pie jums, kad bija vajadzība, bet nu gan bez izsaukuma vairs neiešu."

Šī bija mana pirmā sastrīdēšanās ar Ļebedevu. Normālas attiecības mums vairs neatjaunojās. Nākamais Ļebedeva uzbrukums man par nacionālismu sekoja drīz. Notika LKP CK biroja sēde. Es biju biroja locekļa kandidāts. Komisija, kas bija iepazinusies ar LVU darbu, ziņoja par panākumiem un trūkumiem. Tika minētas arī nepilnības universitātes komjaunatnes organizācijas darbā un izteikts priekšlikums par universitātes komsorgu iecelt Paulu Dzērvi. Viņš, kā jau teicu, strādāja par LKJS CK sekretāru un pārzināja komjaunatnes organizāciju darbu visās Latvijas skolās.

Kad tika izteikts šis priekšlikums, Ļebedevs tūlīt iesaucās: "Pareizi!"

Es teicu, ka tā rīkoties nebūtu labi. Dzērve, protams, būtu labs komsorgs universitātē, bet man nav līdzvērtīga cilvēka, ko iecelt Dzērves vietā par sekretāru. Turklāt Dzērve šai amatā ir ievēlēts kongresā.

Komisijas priekšlikums netika pieņemts. Toreiz CK biroja sēdē piedalījās arī kāds inspektors no VK(b)P CK aparāta. Viņš sēdes laikā neteica ne vārda.

Vēlu vakarā Ļebedevs pa telefonu izsauca mani pie sevis. Viņa kabinetā ieraudzīju arī Maskavas pārstāvi. Tikko biju apsēdies, Ļebedevs sacīja: "Ko nozīmē tava uzstāšanās pret partiju šodien biroja sēdē?" Saprātu, ko nozīmē šāds jautājums, bet izlikos nesaprotam. "Ja domājat mūsu atšķirīgos uzskatus jautājumā par universitātes komsorgu, tad man jāpaskaidro, ka neesmu uzstājies pret partiju, bet iebildis tikai pret viena algota partijas darbinieka viedokli. Jūs taču neesat partija. Turklāt es savu viedokli izteicu pirms lēmuma pieņemšanas. Paust savas domas par jautājumu tā apspriešanas laikā ir katra klātesošā tiesības un pat pienākums. Partijas statūtus es zinu, biedri Ļebedev... Vai jums vēl kas man sakāms?" beidzot pajautāju. Atbildi nesagaidījis, aizgāju.

Vēl kādā reizē Ļebedevs man sacīja: "Ja tu būtu īsts komjauniešu vadonis (vožak), tad tu uz kādu nakti sarunātu traktoristu, kas strādā ar lieljaudas kāpurķēžu traktoru, lai tas paņem līdzīgu garu trosi un atbrauc pie Brīvības pieminekļa, apmet trosi ap pieminekli un to nogāž. Mēs te spriedelējam un nezinām, ko ar pieminekli iesākt. Ja tu to izdarītu, mēs, protams, tevi publiski pabārtu, bet tu būtu paveicis vērtīgu darbu."

Pirms stāstu vēl par kādu nesaprašanos ar augsti stāvošiem partijas darboņiem, jāpaskaidro, kas bija jau pieminētais Rjazanovs. Runa ir par krievu smalki izdomāto latviešu un vispār cittautiešu pārkrievošanas sistēmu.

Tūlīt pēc Otrā pasaules kara vienlaikus uz visām 13 Padomju Savienības nacionālajām republikām, izņemot Krieviju un Gruziju (vēl taču dzīvs bija Staļins), Maskava nosūtīja tā saucamos VK(b)P orgbirojus trīs cilvēku sastāvā, bez kuru sankcijas ne republikas partijas CK birojs, ne Ministru padome nedrīkstēja pieņemt nevienu lēmumu. Latvijā šo Orgbiroju sākumā vadīja Šataļins. Drīz viņu aizsauca uz

Maskavu vēl svarīgākā darbā. Šataļina vietā palika Rjzanovs. Tā kā šie orgbiroji bija pretrunā ar partijas statūtiem un arī valsts konstitūciju, saprotams, ka tos ilgi izmantot bija neērti. Orgbiroju uzdevumi nebija plaši, bet ļoti svarīgi Maskavai. Tiem vajadzēja panākt, lai visās nacionālajās republikās par otrajiem sekretāriem un sekretāriem kadru jautājumos tiktu iecelti un vēlāk ievēlēti Maskavas rekomendētie krievi. Tā arī notika. Latvijā par partijas CK otro sekretāru kļuva jau pieminētais Ivans Ļebedevs, par sekretāru kadru jautājumos — Fjodors Titovs. Pēc tam orgbirojus vienlaicīgi visās 13 republikās likvidēja. Tas bija pirmais etaps lielajā pārkrievošanas plānā.

Ļebedevs un Titovs kļuva Latvijas dzīves faktiskie noteicēji. Viņu pirmais uzdevums bija nodrošināt, lai līdzīgs stāvoklis būtu arī Ministru padomē (tur par otru pirmā priekšsēdētāja vietnieku tika iecelts Bondaļetovs), visās ministrijās un visās pilsētu un rajonu partijas un izpildu komitejās. Kur pēc štatiem nebija paredzēts sekretārs kadru lietās, krievam vajadzēja būt vai nu kadru daļas vadītājam, vai tā vietniekam. Tas bija plāna otrais etaps.

Sevišķa uzmanība tika pievērsta milicijas kadriem. Vajadzēja panākt, lai pierakstīšanās kārtotāji būtu krievi. Otrs iecirknis, kurā centās iebīdīt krievus, bija izpildu komiteju dzīvokļu daļas un namu pārvaldes. Iekarojot šos posteņus, iebrāucējiem tika atvieglota pierakstīšanās un dzīvokļu saņemšana.

Pēc tam tika dots uzdevums zinātniekiem, vēsturniekiem, presei un radio — visam propagandas aparātam — "bazūnēt", ka Latvija līdz tam bijusi atpalikusi, mazattīstīta agrāra zeme, bet nu ar visu brāļu tautu un pirmām kārtām lielās un nesavtīgās krievu tautas palīdzību tai jāklūst par augsti attīstītu industriālu republiku. Un šo iespēju vajagot izmantot. Par to rūpēties esot visu partijas, padomju un saimniecisko iestāžu uzdevums.

Sākās drudžaina rūpnīcu rekonstrukcija un paplašināšana, jaunu lielu uzņēmumu projektēšana un celšana. Šo pasākumu galvenais mērķis bija radīt Latvijā darbaroku trūkumu, lai būtu pamats te masveidīgi ieplūdināt krievus. Bez Ministru padomes lēmuma plašos Krievijas novados bija izlīmētas afišas, kurās tika ziņots, ka Latvijā vajadzīgi strādnieki, inženiertehniskie darbinieki un kalpotāji visās tautsaimniecības nozarēs. Atbraucējus apgādās ar dzīvojamo platību. Drīz Latvijā un galvenokārt Rīgā sāka ierasties tūkstošiem ģimeņu, kas prasīja dzīvokļus vai sākumā istabas un pierakstu Rīgā, lai kļūtu par pastāvīgiem republikas iedzīvotājiem. Tas bija trešais un izšķirošais pārkrievošanas etaps.

Iebraucēji, kas uzreiz nebija dabūjuši dzīvokļus, patvarīgi ieņēma katru brīvu telpu. Bija gadījumi, kad iebrāucēji veselām ģimenēm, ar bērniem un visām mantām novietojās apstādījumos iepretī Rīgas pilsētas izpildkomitejai, paziņojot, ka šo vietu neatstās, iekams nesaņems dzīvokli. Pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētājs Lecis bija izmisis. Iebraucēju sievas ar maziem bērniem nereti ielauzās viņa kabinetā, sarīkoja skandālus, dažreiz atstāja savus bērnus kabinetā uz dīvāna.

Kad Latvijā un galvenokārt Rīgā bija sabraukuši jau desmitiem tūkstošu krievu, tika izmantoti vēl citi pārkrievošanas paņēmieni. Prasīja palielināt metienu avīzēm, kuras iznāca krievu valodā, izdot krievu valodā grāmatas, celt krieviem skolas un izdot mācību grāmatas, pieprasīja krievu valodā radio un televīzijas raidījumus utt. Beidzot nonāca līdz apvienotajām skolām, jaukto ģimeņu propagandai un daudziem citiem paņēmieniem.

* * *

Pēdējais notikums manā darbā ar komjaunatni bija kāds no kārtējiem iebrāucieniem uz apriņķiem — Ilūkstē. Tur par apriņķa komjaunatnes pirmo sekretāru

strādāja godīgs pusis, tikai bez pieredzes vadošā darbā, — Titovs no Latgales novada. Bijām par visu nepieciešamo jau izrunājušies. Tā kā Titovs Ilūkstē dzīvoja viens, piekritu priekšlikumam nakšņot viņa dzīvoklī. Mums pietika laika atklāti aprunāties par jauno dzīvi. Titovs stāstīja savus iespaidus par notikumiem, par to, kā viņš jūtas savā amatā: "Jūs jau zināt, ka man nav pieredzes nekādā vadošā darbā. Tāpēc vēroju, kā strādā aprīņķa partijas komitejas pirmais sekretārs Matuss (pārkrievojies ukraiņis), bet man viņa izrīcības liekas dīvainas, apšaubāmas. Es nezinu — varbūt tā rīkojas visi. Piemēram, pēc katras savu padoto apspriedes viņš rīko "rautu" ar iedzeršanu. Aizsūta šoferi uz Grīvas brūzi pēc spirta, bet galdu liek klāt aprīņķa patērētāju biedrības vadītājiem, dodot tiem mutisku rīkojumu. Kad tie jautā, kas maksās par produktiem, Matuss atbild: "Tā nav partijas darīšana." No komjauniešiem šajos "rautos" aicina tikai mani. Man ir neērti savu biedru priekšā. Matuss ir dīvainis. Iesēdies automašīnā, lai brauktu pa aprīņķi, viņš šoferim saka: "Biežāk signalizē, lai visi dzird, ka brauc aprīņķa saimnieks.""

Reiz, ieraudzījis pie ceļa lielas, vēl labi sakoptas mājas, Matuss pavēlēja šoferim braukt iekšā. Pagalmā licis šoferim uzmeklēt saimnieci un pateikt, lai gatavo pusdienas. Saimniece, redzēdama, ka atbraukuši divi, nospriedusi, ka pieklājība prasa pie galda sēdēt arī namamātei, galdu servējusi trim personām. Ienācis istabā, Matuss saimniecei jautājis, kāpēc galds servēts trim personām. Saimniece nosarkusi un atvainojusies, saprazdama, ka viņa nedrīkst būt klāt, un jau grasījies aiziet. Matuss turpinājis: "Šoferi paēdiniet virtuvē!"

Cits gadījums: Matuss uzdevis šoferim aiziet uz dzīvokli, kur redzējis sarkana plīša krēslus ar rokoko stilā veidotām koka daļām, sēdekli ar spirālveida atsperēm. Lai paņemot vienu krēslu, nozāģējot kājas un ieliekot dienesta automašīnā "GAZ" tai vietā, kur sēžot viņš. Šoferim licies, ka neizskatīsies labi, ja priekšējie sēdekļi būs dažādi, tāpēc viņš paņēmis divus krēslus, iemontējis mašīnā abus un gājis priekšniekam ziņot par rīkojuma izpildi. Kad Matuss ieraudzījis, ka ievietoti divi krēsli, uzkliezdams šoferim: "Ты такой-то мать! Зачем себе тоже поставил кресло? Мое место сидения ведь должно отличаться от твоего. Сейчас выбрось его!" (Tu tāds un šitāds! Kāpēc sev arī ieliki krēslu? Manai sēdvietai taču jāatšķiras no tavējās. Tūlīt met ārā!)

Reiz Matuss iegājis tiesas sēžu zālē. Viņam iepatikusies kāda krēsla augstā atzveltnē, kuras augšdaļā bijis iegriezts Latvijas valsts ģerbonis. Sūtījis savu saimniecības darbinieku, lai tas krēslu ienes aprīņķa partijas komitejas sēžu zālē un noliek vietā, kur biroja sēžu laikā sēž viņš. Tā arī izdarīts, un Matuss šajā krēslā sēdējis tikmēr, līdz kāds no padotajiem tomēr uzdrošinājies pateikt, ka krēsla atzveltnē iegrieztais rotājums ir pirmspadomju Latvijas ģerbonis.

Kādam notikumam par godu Ilūkstē laukumā sapulcināti ļaudis. Vietā, kur stāvēs runātājs, nolikts ar sarkanu drānu aplāts galdiņš. Matuss aicināts teikt kārtējo gadījumam piemēroto runu. Taču viņš apstājies pusceļā un mītiņa organizatoriem noprasījis: "Вы что — смеетесь над мною? Почему нет трибуны?" (Vai jūs par mani smejaties? Kāpēc nav tribīnes?) Atnesta tribīne, un Matuss teicis paredzēto runu.

Reiz aprīņķa vadībai vajadzējis gādāt, lai plānā paredzētajā daudzumā tiktu nozāģēti koki un izvesti no meža baļķi. Republikā bija izsludināta sociālistiskā sacensība starp aprīņķiem. Aprīņķa vadībai, kura pirmā izpildīs uzdevumu un vēl sagādās virsplāna baļķus, pasniegs uzvarētāja sarkano karogu un naudas prēmiju. Matuss sasaucis mežsargus un licis parakstīt jau laikus sagatavotas veidlapas, kurās bijis it kā mežsarga ziņojums, ka uzdevums par koku nozāģēšanu un baļķu izvešanu izpildīts. Sākumā piezargi ziņojumus nav gribējuši parakstīt, jo darbi tikko iesākti. Matuss tomēr panācis, ka ziņojumi parakstīti. Pēc tam tūlīt ziņojis LKP CK, ka

kokmateriālu izciršanas un izvešanas plāns ar lielu uzviju paveikts. Saņemts sarkanais uzvarētāja karogš un naudas prēmija, kaut darbi mežā vēl ritējuši pilnā sparā.

Jau rīta pusē Titovs pastāstīja par gluži vai neticamām Matusa izdarībām. Laikā, kad kolektīvo saimniecību Latvijā vēl nebija, privātajām saimniecībām tika uzliktas lielas graudu nodevas. Protams, bija saimnieki, kas negribēja atdot graudus, bet bija arī saimniecības, kurām nebija pa spēkam nodevas izpildīt. Matuss lietojis metodi, kādu, šķiet, var atrast tikai grāmatās par viduslaikiem. Izsaucis saimnieces uz Ilūksti un licis ievest istabā ar betona klonu. Sievietēm pavēlēts ar pliku dibenu sēsties uz betona grīdas, turēt kājas zem gara sola, kas bijis pie sienas un skatīties sienā. Aiz muguras nolikts sargs ar pielādētu šauteni. Pavēlēts saimnieces turēt tādā stāvoklī, līdz saimnieki atnesīs kvīti, kas apliecinātu, ka visas nodevas nogādātas pieņemšanas punktos.

Tomēr Matusa darbība Rīgā bija augsti novērtēta. Kā labs partijas darbonis viņš tika pārcelts par partijas pirmo sekretāru uz lielāku apriņķi Latgalē — uz Rēzekni.

Visu to noklausījies, es Rīgā tūlīt lūdzu Rjzanovu mani pieņemt. Izstāstīju visu dzirdēto. Viņš mierīgi noklausījās un teica: "Tu domā, ka es to nezinu? Zinu. Varbūt sīkumos ne. Ir jau Matusam arī trūkumi, un tomēr viņš ir labs sekretārs. "Dabū cauri" to, ko nespēj neviens cits. Droši vien arī tu, piemēram, nevarēsi pateikt, kurā rajonā vēl ir sākuši celt kultūras namu, bet Rēzeknē Matuss jau ceļ. Tā lūk!"

Izgāju no kabineta galīgā nesapratnē. Gāju pie Kalnbērziņa, kaut neticēju, ka viņš ko uzsāks, ja Rjzanovs par Matusu ir tik labās domās. Vienīgi cerēju, ka izdosies Kalnbērziņu pārliecināt par nepieciešamību nosūtīt uz Ilūksti komisiju ar prokuroru priekšgalā, lai tā pārbaudītu Titova minētos faktus un visu Matusa darbošanos kā Ilūkstes, tā arī Rēzeknes apriņķī. Komisija republikas galvenā prokurora Mišutina vadībā visu pārbaudīja, un Titova teiktais ne vien apstiprinājās, bet nāca klāt vēl jauni fakti. Piemēram, kā Matuss organizējis kultūras nama celšanu Rēzeknē. Viņš pat piespiedis izņemt no apgrozības vilcienus un dzelzceļniekiem licis iet strādāt kultūras nama celšanas darbos.

Kad LKP CK birojā apsprieda komisijas iesniegto ziņojumu, Rjzanova Latvijā vairs nebija. Orgbirojs bija likvidēts. Augstākais Maskavas uzraugs Latvijā nu bija Ļebedevs. Biroja sēdē ziņoja Mišutins. Fakti bija drausmīgi. Ar interesi gaidīju, ko teiks Matuss.

"Biedri!" Viņš sāka savu runu. "Jūs šeit noklausījāties ziņojumu, kas mani parāda kā birokrātu un blēdi, bet es tāds neesmu. Padomājiet paši! Pierādījumam paraudzīsimies, kā tad īsti bija ar to kokmateriālu sagādes plāna izpildi. Parasti apriņķa partijas komitejas ziņojumus par plāna izpildes gaitu saņem no mežsaimniecību vadītājiem. Es ar to neapmierinājos. Es nogāju līdz katram mežsargam. Lūk, visu viņu parakstīti ziņojumi. Vai es varēju tiem nenoticēt? Vai tiešām kāds domā, ka apriņķa partijas komitejas pirmais sekretārs var katru baļķi apskatīt un visu pārskaitīt? Un tagad par tām "kulacenēm". Biedri, norit taču šķiru cīņa. Nesaprotu, vai man tās "kulacenes" vajadzēja lūgties vai varbūt atstāt valsti bez maizes? Kas ļauns viņām noticis?"

Ar šādu demagoģiju Matuss centās sevi parādīt par vislabāko darbinieku. Taču pārrēķinājās. Fakti bija pārāk briesmīgi, un komisiju vadīja nevis Ļebedeva neieredzētais Berklavs, bet republikas prokurors, kas pats Latvijā bija iebrucējis. Biroja sēdē runāju arī es un vēl vairāki biroja locekļi. Tika iesniegts priekšlikums atbrīvot Matusu no darba Rēzeknē, izslēgt no partijas un uzdot prokuroram sagatavot materiālus Matusa saukšanai pie kriminālatbildības.

Matusam ļāva vēlreiz izteikties. Viņš bija veikli pārvērties līdz nepazīšanai — lēni piecēlās, nedrošiem soļiem piegāja pie galda gala. Ieturēja efektīgu pauzi un teica:

"Cienījamie biroja locekļi! Es tikai te, birojā, sapratu, kāds nelietis esmu bijis, cik zemu noslīdējis. Es visu nožēloju. Nekad nekas līdzīgs neatkārtosies. Paldies jums par bargu, bet pelnītu pamācību! Nobeigumā varu teikt tikai to, ka esmu visu sapratis un ceru — arī jūs sapratīsiet, ka neesmu zudis partijai; es vēl varu un gribu būt noderīgs. Lūdzu man ticēt."

Pēc šā Matusa "galavārda" iestājās klusums. To pārtrauca Ļebedevs, teikdams: "Domāju, ka Matusam jātic; jādod viņam iespēja parādīt sevi no labās puses. Partijā viņš nav pirmo gadu un ir paveicis arī daudz laba."

Šķita, ka neviens no biroja locekļiem patiesi nenoticeja Matusa solījumiem, bet Ļebedevs panāca, ka Matusu tikai atbrīvoja no partijas komitejas sekretāra darba un viņam piesprieda partijas sodu. Drīz tomēr sodu noņēma un Matuss tika iecelts par vietējā kurināmā ministra vietnieku Rīgā. Tur viņš parādīja cietsirdību un bezrūpību pret strādniekiem kūdras purvos, kuri dzīvoja barakās necilvēcīgos apstākļos. Arī no ministra vietnieka pienākumiem Matusu atbrīvoja, un vēlreiz Ļebedevs viņu izglāba, ieteicot (tāpat kā mani) uzņemšanai Augstākajā partijas skolā Maskavā. To viņš beidza ar vājām sekmēm, bet jau mācību laikā bija pamanījies nodibināt labas attiecības ar dažiem VK(b)P CK aparāta darbiniekiem (it kā galvenokārt ar kāda augstāka ranga darbinieka šoferi — sievieti) un pēc skolas beigšanas tika augstā amatā saimnieciskā darbā Maskavā.

* * *

Pēc šiem un vēl citiem līdzīgiem notikumiem mans entuziasms un fanātisms bija krietni iedragāts. Īsto ļaunuma sakni es vēl nesaskatīju, bet man bija zudusi vēlēšanās strādāt komjaunatnes un partijas darbā.

Neredzēju citu iespēju atbrīvoties no ieņemamā amata kā rakstīt iesniegumu, lai man dod ieteikumu Augstākajai partijas skolai Maskavā, un ar Ļebedeva atbalstu to arī dabūju. Steigšus vajadzēja beigt vidusskolu, bet es mācījos vakara vidusskolas 9. klasē. Iestājos eksternu grupā 1. vidusskolā, lielā steigā nokārtoju eksāmenus un saņēmu skolas beigšanas apliecību. Jāpiebilst, ka, pirms nodevu iesniegumu sūtīt mani Augstākajā partijas skolā, biju jau ar LVU toreizējo rektoru Jurgenu runājis par darbu LVU pēc augstskolas beigšanas.

Kopā ar Vitāliju Rubenu (vēlāk Latvijas Ministru padomes priekšsēdētāju un pēc tam — PSRS Augstākās padomes Tautību padomes priekšsēdētāju), četriem citiem biedriem un bēdīgi slaveno Matusu izturēju Maskavā iestāju eksāmenus. Augstākā partijas skola salīdzinājumā ar parastajām augstskolām bija privileģēta. Tur bija plaša bibliotēka un labi mācību kabineti. Bija arī tiem laikiem (1948.—1951. g.) samērā labas kopmītnes un ēdnīca, studentiem maksāja lielu (vecā naudā — 1800 rubļu) stipendiju.

Divatā ar Vitāliju Rubenu dzīvojām vienā istabā. Mācījos ļoti centīgi. Man vajadzēja pūlēties nesalīdzināmi vairāk, jo es krievu valodā lasīju un konspektēju izlasītos marksisma klasiķu darbus daudz lēnāk nekā Rubens un pārējie, kuriem krievu valoda bija mātes valoda. Vispirms man bija jāiemācās mācīties. Galvenais bija patstāvīgs darbs pasniedzēju kontrolē. Lekcijas lasīja 2—4 stundas dienā. Bieži notika semināri un citas nodarbības. Mācību programma bija plaša. Vēl bija jāapgūst loģika, vispārējā pasaules un PSRS tautu vēsture un, saprotams, krievu valoda, kā arī plašs krievu literatūras apjoms.

Teorētisko priekšmetu apgūšana man veicās lēnāk arī tāpēc, ka gribēju izlasīto nevis atcerēties vien, bet centos saprast un salīdzināt ar dzīvi. Radās daudz jautājumu. Sākumā mēģināju tos apspriest ar Vitāliju, bet no tā nekas neiznāca. Viņš vajadzīgo

ātri izlasīja un laikus likās gulēt. Strīdējos ar pasniedzējiem. Mani referāti semināros izraisīja daudz jautājumu kā grupas biedriem, tā arī pasniedzējiem. Piemēram, manīju atšķirību starp Ļeņina domām par lauksaimniecības kooperāciju un Staļina kolektivizācijas programmu. Es nevarēju "dabūt galus kopā" mācībai, ka vairs nebūs nekādu karu, līdzko sociālisms būs uzvarējis visā pasaulē, ar faktu, ka Padomju Savienība bija nonākusi asā konfliktā ar sociālisma zemēm Dienvidslāviju un Albāniju. Iepazinies ar komunistiskās partijas XII kongresā pieņemto rezolūciju par nacionālo jautājumu, kurā ir daudz konkrētu punktu par obligātu pamatnācijas valodas lietošanu visos partijas un padomju orgānos un visās saimnieciskajās organizācijās un uzņēmumos, kā arī par to, ka nacionālajās republikās visās nozarēs, bet jo sevišķi tiesā, prokuratūrā un milicijā jāstrādā pamatnācijas pārstāvjiem, kas pazīst savas tautas kultūru, literatūru un tradīcijas, kas prot šīs nācijas valodu, — un salīdzinājis visu ar Latvijā notiekošo, sapratu, ka īstenībā tiek darīts pavisam kas cits. Dziļāk salīdzinot konstitūcijā rakstīto ar dzīvē notiekošo, sapratu, ka daudzas tiesības ir gan fiksētas, bet netiek realizētas (par vārda un biedrošanās brīvību). Atradu konstitūcijā arī tādas tiesības, kuras būtībā nemaz nav iespējams realizēt, kā, piemēram, republikai izstāties no Padomju Savienības. Pēc visa, ko pats biju redzējis un dzirdējis no godīgiem cilvēkiem, man kļuva skaidrs, ka Latvijas laukos kolektīvās saimniecības tiek radītas piespiedu kārtā. Ka tāpat noticis citur, arī Krievijā, to varēja saskatīt padomju daiļliteratūrā, kaut arī rakstnieki šo nepievilcīgo procesu centās poetizēt un attaisnot ar šķiru cīņu. Tātad nevis brīvprātīgi, bet ar cīņu un nežēlīgām represijām.

Studējot politekonomiju, es sapratu, ka pie mums valsts vara pati piekopj plašu tautas ekspluatāciju. Neviens strādājošais nezina, kādu daļu no saražotās vērtības viņš saņem, bet nav grūti saprast, ka šī daļa ir niecīga, jo no kurienes gan valsts ņem līdzekļus armijas apbruņošanai, spiegošanai, ārzemnieku uzpirkšanai, starptautisko organizāciju un satelītvalstu uzturēšanai? Un viss notiek pasaules iekarošanas, pakļaušanas nolūkā.

Skolā es daudz ko sāku redzēt skaidrāk nekā līdz tam, taču pilnīgi atmodies nebiju. Vēl nesaskatīju, ka viss notiekošais ir pārdomāta partijas politika, nevis atsevišķu vadoņu, kaut arī visaugstāko, kļūdīšanās. Kļūdās nesaredzēju apzinātu ļaunprātību, vēl nesapratu, ka visaugstākie vadoņi nemaz necenšas celt sociālismu, bet piekopj maskētu krievu imperiālisma politiku. Lozungi par sociālismu un komunismu ir tikai segmaska, ēsma tautas kārdināšanai.

Šaubas par pašu marksisma—ļeņinisma mācību un it īpaši saskatītie izkropļojumi šās mācības realizēšanā nostiprināja manu apņemšanos no partijas darba atbrīvoties. Pēdējā kursā mūs visus pakāpeniski uzaicināja uz individuālām pārrunām VK(b)P Centrālajā komitejā. Sarunu galvenais nolūks bija izlemt, kur mums katram pēc skolas beigšanas būs jāstrādā. Pirmajā tikšanās reizē man vajadzēja aizpildīt tā saucamo "lielo anketu", kurā uz daudzām lapām bija kāds simts jautājumu. Gan par mani pašu, gan par ģimenes locekļiem. Par tēvu un māti, par vectēvu un vecomāti. Kā vērtēju partijas politiku attiecīgajos laikposmos un vēl un vēl. Skaidrošanās iznāca par to, ka es nezināju, kā sauc manu vectēvu un vecomāti. Man bija tikai četri gadi, kad nomira tēvs, bet vēlāk es nebiju māti izjautājis, kā sauc viņa tēvu un māti. CK darbinieks par manu nezināšanu brīnījās.

Kamēr vairākas stundas sēdēju un pūlējos aizpildīt anketu, man bija iespēja pavērot, ar ko nodarbojas CK zemākā ranga darbinieki. Viens, kura kompetencē bija uzraudzīt kāda apgabala vai nacionālās republikas partijas organizācijas darbu, ļoti rūpīgi ar zīmuli "apstrādāja" viņam uzticētā apgabala vai republikas avīzi. Ja radās kāds jautājums, tūlīt tika pieteikta tālsaruna. Cits darbinieks, kuram bija uzdots sagatavot kādu rindkopu lēmumam, instrukcijai vai vēstulei, rakstīja to daudzos

variantos. Variantus rādīja kolēģiem, apsprieda uzrakstīto, šo to pārveidoja, pēc tam labākos variantus nesa rādīt augstākstāvošam darbiniekam. Te varēja just ļoti lielu bijību pret augstākstāvošiem darbiniekiem — tieši bijību, ne cieņu.

Anketu aizpildīju, bet gandrīz puse jautājumu palika bez atbildes. Vēl vajadzēja rakstīt sīku autobiogrāfiju.

Līdz nākamai tikšanās reizei darbinieks bija sīki izpētījis gan anketu, gan autobiogrāfiju. Sekoja vairāki papildjautājumi. Pēc tam mani aizveda pie vadošo kadru nodaļas sektora vadītāja. Tas darīja zināmu, ka esot nodoms pēc skolas beigšanas mani vēl uz kādu laiku paturēt VK(b)P CK aparāta darbā. Ko es par to domājos? Kaut arī biju dzirdējis, ka, vērtējot saņemtos raksturojumus, dažiem gados jaunākiem un cerīgākiem piedāvājot darbu CK aparātā, lai viņi piesūktos ar tur valdošo atmosfēru, un pēc tam sūtot tos uz periferiju CK politikas realizēšanai, šāds priekšlikums nāca negaidīts. Kā jau teicu, negribēju vairs strādāt partijas darbā, bet desmitkārt vairāk negribēju palikt Maskavā un vēl strādāt CK aparātā. Teicu, ka Latvijā es būšu noderīgāks, jo zinu apstākļus, pazīstu tautu un kadrus. Teicu arī, ka man Maskavā būs grūti strādāt, jo krievu valodu es pilnā mērā nepārzinu, rakstu krieviski ar kļūdām. Sektora vadītājs tomēr bija neatlaidīgs. Teica, ka Latvija man nepazudīs. Lūdzu laiku apdomai.

Drīz uzaicināja trešo reizi. Tad nu aizstāvējos "ar smago artilēriju". Teicu, ka mans sievasbrālis Otrā pasaules kara laikā atradās Latvijā, un ir tādas ziņas, ka pēdējā kara mēnesī ticis iesaukts vācu armijā. Viņa atrašanās vieta mums nav zināma. Īsi pirms kara beigām viņš bijis tā saucamajā "Kurzemes katlā". Manas sievas 17-gadīgo jaunāko māsu, karam sākoties, valsts drošības orgāni arestējuši un notiesājuši it kā par pretpadomju darbību. Visus kara gadus viņa atradusies nometnē. Pēc atgriešanās atkal apcietināta un arī tobrīd vēl atrodas nometnē.

Darbinieks gan teica, ka par sievas radiem, kurus pat redzējis neesmu, es nevarot uzņemties atbildību, taču tas līdzēja. Nākamajā tikšanās reizē runājām par manu strādāšanu Rīgas pilsētas partijas komitejā par vienu no sekretāriem. Tas esot LKP CK pieprasījums, un Maskavai iebildumu neesot.

Es nebiju mierā ar sasniegto, gribēju atbrīvoties pavisam no partijas darba. Kā jau minēju, biju sarunājis darbu LVU Ekonomikas fakultātē. Kad savu vēlēšanos pateicu, sekoja atbilde: "Tas lai paliek vecumdienām. Tagad vēl vajadzēs pastrādāt partijas darbā."

Aizmuguriski jau tiku ievēlēts partijas Rīgas pilsētas komitejas sastāvā.

Piecdesmitie gadi

Darbs partijas Rīgas organizācijā un Ministru padomē

Skolu beidzu ar izcilību un, tikko ierados Rīgā, partijas pilsētas organizācijas plēnumā tiku ievēlēts par pilsētas komitejas sekretāru un biroja locekli. Man uzdeva pārzināt daudzas ļoti atšķirīgas nozares: tirdzniecību un sabiedrisko ēdināšanu, finanses, komunālo saimniecību, celtniecību un Darba rezervju sistēmas skolas. Un atkal man jāsaka — no minētajām nozarēm es kaut cik apmierinoši orientējos tikai Darba rezervju skolu jautājumos. Visas pārējās nozares man bija pilnīgi svešas. Tiesa, manai vadīšanai vajadzēja notikt ar rajonu partijas komiteju līdzdalību, ar partijas pirmorganizāciju un nozarēs strādājošo komunistu palīdzību. Tomēr jutos nedrošs.

Šajā amatā visvairāk laika patērēju, cīnoties pret zagšanu un kukuļošanu, pret amorālām parādībām tirdzniecībā un sabiedriskajā ēdināšanā, pret neorganizētību un zemo darba kvalitāti celtniecībā un zemo kultūras līmeni Darba rezervju skolās.

Arī drūmajos padomju varas apstākļos vajadzēja rast iespējas skolniekos audzināt patriotisma jūtas. Piecdesmitajos gados bieži biju skolās. Blakus sēž skolotāja Milda Vernere, kuru par "sadarbību ar Berklavu" pēc manis izsūtīšanas atbrīvoja no 49. vidusskolas direktores amata.

Tā kā nupat biju nācis no skolas ar tikko iegūtām zināšanām, man uzdeva propagandistu un aģitatoru vajadzībām uzrakstīt ziņu apkopojumu par Rīgu, jo pilsētai tuvojās 750 gadu jubileja. Iepazinos ar visiem pieejamiem rakstiem par šo jautājumu un saviem vārdiem uzrakstīju diezgan plašu darbu. Komitejā par propagandas sekretāru strādāja Avotiņš. Iedevu viņam materiālu izlasīt. Par saturu Avotiņam nebija nekādu iebildumu, bet par formu gan. Viņš visu mūžu bija dzīvojis Padomju Savienībā un strādājis propagandas laukā un presē, tāpēc bija pārsātināts ar partijas frazeoloģiju. Viņš izlasīja pāris vietu no mana sacerējuma un jautāja: "No kurienes tu ņēmi šādu redakciju? Nekur tādā izteiksmē neko neesmu lasījis. Man šāds stils, tavi formulējumi ir pilnīgi sveši, nedzirdēti." Mēģināju paskaidrot, ka nekad un nekur taču par Rīgas 750. gadadienu vēl nav bijis rakstīts un tāpēc viņš nekur nav varējis manus formulējumus dzirdēt. Es taču neesmu to norakstījis no centrālās avīzes vai žurnāla. "Nezinu, nezinu, ko darīt," secināja Avotiņš.

Manis sagatavotais teksts tomēr palika negrozīts.

Drīz pilsētas komitejā sekretāru skaitu samazināja no pieciem uz trim. Es paliku viens no tiem.

Piecdesmitie gadi bija laiks, kad partija Latvijā ar Arvīdu Pelši priekšgalā pārgāja uzbrukumā visai vecākās paaudzes latviešu inteliģencei, latviešu kultūrai, tradīcijām. Ignorēta tika latviešu valoda. Pakāpeniski krievu valoda kļuva par lietvedības valodu partijas aparātā un arī padomju un saimnieciskās iestādēs. Literatūra, kino un citas mākslas pretēji apgalvotajam tika orientētas uz bezgaumību, antiestētiku un dehumanizāciju. Īsi sakot, tika iedarbināta mašīna, lai iznīcinātu visu, kas latviešiem dārgs un svēts, lai atradinātu no patstāvīgas domāšanas un pieradinātu pie aklas paklausības.

Tagad pēc atmiņas vien ir grūti nošķirt partijas pilsētas komitejā padarītos darbus no Ministru padomē veiktajiem. Bet šajā laikā es jau diezgan skaidri sāku apjēgt visu un iespēju robežās mēģināju apzināti pretdarboties.

Lielas domstarpības man, Kārlim Ozoliņam — toreizējam laikraksta *Cīņa* redaktoram, vēlākam LPSR Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētājam, un kultūras ministram Voldemāram Kalpiņam ar Pelši radās literārā mantojuma un vispār kultūras mantojuma jautājumā. Pēc Pelšes uzskata, pirms padomju varas Latvijas kultūrā nav radīts gandrīz nekas tāds, ko būtu vērts pieminēt, pārmantot. No rakstniekiem viņš atzina tikai Raini un kaut cik vēl Andreju Upīti un Leonu Paegli. Bija vajadzīga ilggadēja, neatlaidīga cīņa, lai tautai darītu pieejamus izcilu latviešu rakstnieku — Blaumaņa, Aspazijas, Rozīša, Skalbes, Akuratera, Friča Bārdas, Poruka u. c. darbus. Šī cīņa turpinājās vēl ilgi. Piemēram, Annas Brigaderes un Zentas Mauriņas izcilos darbus izdevās "legalizēt" tikai 80-tajos gados.

Pelšiem aktīvi palīdzēja Arvīds Grigulis, kas pats pēckara laikā bija kļuvis par ražīgu dramaturgu, tikai viņa lugas neizcēlās ar īpašu māksliniecisko līmeni. Tuvu Pelšes viedoklim bija Andrejs Upīts, kurš arī par pieminēšanas vērtu uzskatīja vienīgi Raini. To viņš centās pierādīt savos darbos par latviešu literatūras vēsturi. Palīdzēja vēl viens otrs — tieši tie, kas paši nespēja neko augstvērtīgu uzrakstīt. Visgrūtāk gāja sākumā. Nezinu, vai mums būtu izdevies latviešu literatūras un mākslas dekādē Maskavā parādīt "Skroderdienas Silmačos", kaut izrāde bija labi sagatavota, ja palīgā nebūtu nācis Drāmas teātra galvenais režisors Amtmanis-Briedītis, pateikdams: ja uz Maskavu nevar vest "Skroderdienas", tad viņš vispār uz dekādi nebrauks. Ja tomēr izdevās uz skatuves izrādīt kādu pirmspadomju latviešu rakstnieka lugu, piemēram, Pāvila Rozīša "Cepļa" dramatisējumu, tad lugas teksts un interpretācija tika tā koriģēta, lai skatītājos paliktu iespaids, ka latvieši pagātnē bijuši tikai mantrauši, izvirtuļi, cietsirdīgi un nežēlīgi cilvēki.

Līdzīgi notika ar kinofilmām. Kinohronikās un kinožurnālā "Padomju Latvija" dzīve tika rādīta gandrīz kā vieni vienīgi svētki, mītiņi un demonstrācijas. Ja rādīja cilvēku darbā, tad visi strādāja ļoti aizrautīgi, ar lielu entuziasmu, dziedādami. Viss dzīvē, tā sakot, gāja kā pa taukiem. "Vecās" padomju republikas un jo sevišķi "lielā krievu tauta" latviešiem sniedza nesavtīgu palīdzību — viss vajadzīgais tika savlaicīgi saņemts, nebija nekādu grūtību, ne problēmu. Spriežot pēc kinohronikām un preses, latviešiem dzīve bija kļuvusi brīnišķīga. Rādīja un rakstīja par to, ko latvieši saņem no Krievijas un citām republikām, bet reti par to, ko no Latvijas izved. Stāstīja, ka Latvijā atkal kāda rūpnīca saņemusi jaunus darbgaldus vai mašīnas, bet ne vārda nebilda par to, cik veselu rūpnīcu iekārtu Latvijā demontēts un nogādāts Krievijā uz neatgriešanos pirms Pirmā un Otrā pasaules kara. Kinohronikās tika parādīts un presē aprakstīts it viss, ko vien kāds Krievijas cars latviešiem bija "labu" darījis. Ar visu lielo centību neko daudz vairāk par Pētera I it kā Viesturdārzā iestādīto gobu nevarēja sameklēt. To nu piķēja un apmūrēja, visādi saudzēja. Bet nedrīkstēja pieminēt, ka tas pats Pēteris I iebruka tagadējā Latvijas teritorijā, bez žēlastības postīja zemi un apspieda tautu, bet cits cars centās latviešus pārkrievot, aizliedzot skolās runāt dzimtajā valodā. Ja kāds bērns izteica kaut vārdu latviski, viņam kāra kaklā malkas šķilu, kura bija jānēsā tik ilgi, līdz viņš noķēra kādu citu runājam latviski.

Rīgā centās nojaukt pēc iespējas vairāk arhitektūras un vēstures pieminekļus, kas nebija saistīti ar "krievu laikiem" Latvijā. Piemēram, Vecrīgā, Rātslaukumā, bija 14. gs. pirmajā pusē celtais Melngalvju nams, izcils feodālisma laikmeta arhitektūras piemineklis, kas vēstures avotos minēts jau 1334. gadā kā ģildes Jaunais nams. Latvijas Mazajā enciklopēdijā, kas izdota 70. gadu sākumā, ir teikts, ka Melngalvju nams gājis bojā 1941. gadā hitleriešu armijas iebrukuma laikā, taču tas tikai daļēji atbilst patiesībai, jo vēl daudzus gadus pēc kara stāvēja sienas un daudzas nozīmīgas detaļas, pēc kurām Melngalvju namu bez sevišķām grūtībām varēja atjaunot. Vairāki ievērojami arhitekti un kultūras darbinieki aizstāvēja domu, ka šis nams jāatjauno, jo

tas arhitektoniski saistīja visa rajona celtnes. Taču par noteicošajiem uzkundzējušies staļinisma garā domājošie Pelšes gara radnieki palika pie sava, ka tāds svešķermenis nojaucams līdz pamatiem. To izdarīja paslepus un lielā steigā. Līdzīgu likteni piedzīvoja senais Rātsnams, kurš stāvēja Melngalvju namam pretī un kurā, starp citu, jau 1524. gadā tika nodibināta pirmā publiskā zinātniskā bibliotēka Latvijas teritorijā. Gan aiz nolaidības, gan arī tīši tika aizlaistas postā daudzas vēsturiskas celtnes, daudzi arhitektūras pieminekļi.

Tuberkulozes sanatorijā Ziemeļkaukāzā.

Bet ko un kā cēla?

Piecdesmito gadu pirmajā pusē Rīgā un visā Latvijā cēla tikai ražotnes pie fabrikām un rūpnīcām. Uzbūvēja gan vairākās pilsētās kinoteātrus īsti krieviskā gaumē, ar smagiem betona stabiem fasādē. Kinoteātri bija vajadzīgi, lai izkāstu no pilsoņu kabatām naudu. Tai taču ir jāapgrozās, jācirkulē — tāds ir obligāts priekšnoteikums normālai ekonomiskai dzīvei. Bet kā to dabūt, ja ne ar kinofilmu rādīšanu un degvīna pārdošanu plašos apmēros?

Tika uzdots izstrādāt projektu plaša rajona apbūvei ar dzīvojamajiem namiem un sadzīves vajadzībām nepieciešamām celtnēm Juglā.

Drīz pēc Otrā pasaules kara Šmerlī starp tagadējo Brīvības un Ropažu ielu tika uzceltas dažas dzīvojamās mājas, kas atgādināja pagājušajā gadu simtenī Krievijā celtās kazarmas (divos stāvos, ar biežām mūra sienām, nesamērīgi maziem lodziņiem un krievu mājās neiztrūkstošiem vēdlodziņiem). Ļaunu paredzēdams, es painteresējos, kādas mājas jaunajā masveida celtniecības rajonā institūts projektē. Ar šausmām ieraudzīju, ka arī šajā rajonā sākuši projektēt celtnes, kas daudz neatšķiras no minētajām. Saruna ar projektētājiem rezultātu nedeva. Esot dažādas Vissavienības direktīvas, visādas instrukcijas, izmaksas aprēķini utt., — citādas mājas nemaz nedrīkstot projektēt. Mēģināju runāt gan ar Ministru padomes priekšsēdētāju Vili

Lāci, gan arī partijas CK, bet neko konkrētu nepanācu; visur principā man it kā piekrita, bet arī atrunājās ar Vissavienības direktīvām.

Tiklīdz mani pārcēla darbā Ministru padomē, es tūlīt atkal ķēros pie šā jautājuma. Man likās nepieļaujami Juglā uzcelt mājas pēc projekta, ko biju redzējis pusgatavu, jo šim rajonam taču cauri iet pati galvenā Rīgas iela. Ministru padomē manā uzraudzībā atradās Galvenā arhitektūras pārvalde, bet celtniecība un projektētāji bija Ministru padomes priekšsēdētāja pirmā vietnieka Plūdoņa padotībā. Man bija neērti bez Plūdoņa piekrišanas Juglas rajona apbūves jautājumos iejaukties. Kaut satikām labi, pašam iet pie Plūdoņa un prasīt, lai viņš dod piekrišanu tos risināt man, arī negribēju. Biju gados jaunāks un atnācējs Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieka amatā. Baidījos, ka Plūdons tādu iejaukšanos celtniecības lietās var uzskatīt par apvainojumu.

Nolēmu vēlreiz runāt ar Vili Lāci. Aprādīju, kāds izskatīsies šis lielais rajons. Teicu, ka paies 50 vai 100 gadi, un mūsu pēcnācēji rīdnieki nezinās, ka tolaik Ministru padomē un Rīgas pilsētā ir strādājis Berklavs, bet droši uzzinās, ka tad, kad būvētas šīs atbaidošās mājas, Latvijas valdības premjers bijis rakstnieks Vilis Lācis. Redzēju, ka manis teiktais Lāci ietekmējis. Turpināju: es taču nedomāju neko darīt pretrunā ar Vissavienības direktīvām; tiesa, tās stipri ierobežo mūsu rīcības brīvību, bet, pat tās ievērojot, var projektu uzlabot. Piemēram, mēs nepārkāpsim ēkas kavdrātmetra pašizmaksu, bet neviena direktīva mums neaizliedz variēt ar obligātajiem tipveida projektiem; nekāda direktīva neaizliedz māju ārējai apdarei izmantot vietējos būvmateriālus; neviens neliedz noteikt kāpņu platumu utt. Lūdzu tikai, lai Lācis taktiski parunā ar Plūdoni par atļauju saaicināt pie manis celtnieku, projektētāju, arhitektu un Rīgas pilsētas vadības pārstāvjus un apspriest projekta uzlabošanu. Šādu piekrišanu saņēmu.

Sapulcētie vienprātīgi atzina, ka iesāktā projekta uzlabošana vēlamos rezultātus nedos. Vajadzīgs jauns projekts. Nolēmām pārtraukt vecā projekta izstrādāšanu; atsevišķiem arhitektiem vai grupām, kam Rīga ir mīļa un kas grib redzēt to iespējami skaistāku, trīs nedēļu laikā jāizstrādā jauns projekts, izmantojot Juglas apvidus nedaudz terasveidīgo profilu, ezeru turpat blakus, aizmugures meža fonu un ņemot vērā, ka apbūves vieta ir vieni no Rīgas vērtiem. Vēl lūdzu, lai ieprojektē vietējos, latviešu garam tuvākos ārējās apdares būvmateriālus — ķieģeļus, šūnakmeni u. c. Teicu, ka mūsu lūgums — uzdevumu veikt sabiedriskā kārtā. Apsolīju izsniegt nelielu naudas prēmiju trim labāko projektu autoriem un viņiem arī uzticēt tehniskā projekta izstrādāšanas vadību.

Arhitekti bija ļoti atsaucīgi. Pēc trim nedēļām 17 autori un grupas iesniedza projektus, kuri visi bija interesantāki, labāki par sākotnējo. Pilsētas izpildkomitejā sarīkojām projektu atklātu apskati. Ievērojot sabiedrības atsauksmes, speciālisti izvēlējās trīs labākos projektus, to autorus prēmēja, un mēs uzdevām viņiem kopīgi izveidot labāko variantu un sadarbībā ar projektēšanas institūta darbiniekiem sākt tehniskā projekta izstrādāšanu.

1959. gadā jaunais projekts bija pabeigts un uzsākti celtniecības darbi. Bet, kad apsprieda manu darbību it kā "ļeņiniskās nacionālās politikas izkropļošanā", tad par vienu no šāda apvainojuma pierādījumiem tika minēta mana rīcība Juglas apbūves projekta izstrādāšanā un bija pat priekšlikums piedzīt no manis summu, kas tika iztērēta par izbrāķēto sākotnējo projektu. Kad biju no Latvijas izsūtīts, jaunizstrādātajā projektā tika izdarīti grozījumi, kas mūsu nodomu daļēji izkropļoja.

Juglas celtnes sajūsmu nerada, tomēr es uzdrošinos apgalvot, ka tās ir nesalīdzināmi labākas par sākotnējā projektā iecerētajām.

Nācās iejaukties ne tikai šā rajona apbūvē.

Bija nodomāts Rīgā lielāko ielu krustojumos celt augstus cilindrveida torņus, kādi toreiz bija Maskavā. Torņa augšgalā telpa ar stikla sienām. Tā domāta milicim — kustības regulētājam. Kategoriski iebildu. Neuzcēla.

Nepatika man pēckara laikā saceltie preses apvienības un tirdzniecības organizāciju kioski — novecojušu formu būdas. Uzskicēju, kādus biju redzējis Anglijā un dažādos žurnālos. Iebilst neviens neiebilda, taču praktiskie cēlāji daudz ko vienkāršoja. Un tomēr jaunuzceltie izskatījās skaistāki par vecajiem.

Mēģināju organizēt Rīgas un Jūrmalas žogu, kā arī parku un zālāju solu pārkrāsošanu. Visapkārt pārlietu daudz rēgojās veļas zilinātāja un violetās tintes toņi. Aicināju pie sevis pilsētas un rajonu izpildkomiteju priekšsēdētāju vietniekus un arhitektus. Vienojāmies, ka jāpārkrāso katrai vietai piemērotā, ar apkārtējo vidi saskanīgā krāsā.

Nezinu, kas Kalnbērziņam bija ieteicis pieņemt Rīgā no Maskavas izpildkomitejas padzītu darboni — Solovjovu. Viņš uzspieda to darbam Rīgas pilsētas izpildkomitejā par priekšsēdētāja vietnieku. Kalnbērziņš man teica: "Ļoti vērtīgs darbinieks; ja pieņemsiet darbā, Rīgai nekā netrūks, jo viņam Maskavā visas durvis atvērtas; visus viņš tur pazīst un var dabūt visu vajadzīgo." Neticēju, bet darbā Solovjovu tomēr pieņēma. Un kas iznāca? No pirmā komandējuma uz Maskavu Solovjovs atveda milzīgos čuguna stabus ar lieliem lukturiem ielu un laukumu apgaismošanai — tādus, kādi ir Maskavā Puškina laukumā; vēl atveda automātus, kuri pēc attiecīgas monētas iemešanas sejā iesmidzina odekolonu. Dažus apgaismošanas lukturus pret manu gribu tomēr uzstādīja pie tiltiņiem pāri pilsētas kanālam. Tie neiederējās Vecrīgas arhitektūrā, tāpēc toreiz vairāk uzstādīt neļāvu, bet pēc manas izsūtīšanas no Latvijas lukturi parādījās uz Rīgas lielajiem Daugavas tiltiem un vēl dažās vietās. Odekolona smidzinātājus, liekas, ierīkoja tikai Centrālajā universālveikalā.

Bija radušies "gudrinieki", kas ieteica stipri paplašināt Kaļķu (tolaik Ļeņina) ielas daļu cauri Vecrīgai. Platums bija ieplānots apmēram no Krievu drāmas teātra līdz Filharmonijai. Ja šis projekts tiktu īstenots, tad no Vecrīgas daudz nekas nebūtu pāri palicis. Labi, ka saprātīgi cilvēki, sevišķi no arhitektu vidus, kuru viedoklis saskanēja ar manējo, projektu nerealizēja.

"Karošana" man aizņēma daudz laika.

Pelše un viņa "rokaspuiši" bija sākuši ģenerālužbrukumu latviešu inteliģences labākajai daļai. Šajā neģēlīgajā darbā Pelšem ne tikai palīdzēja, bet viņu nereti pat inspīrēja, pamudināja Jānis Bumbiers.

Kas bija Jānis Bumbiers? Cilvēks, kurš izgājis solīdu apmācību un ieguvis lielu rūdījumu Padomju Savienības čekas orgānos. Bija mācījies un kādu laiku pat mācījis citus Sarkanās profesūras institūtā un vēl dažās politiskajās skolās. Tāpēc, ieradies Latvijā, tēloja lielu zinātnieku, uzskatīja sevi gudrāku par visiem un dzīvoja pārliecībā, ka viņš ir aicināts te pārraudzīt visu ideoloģisko darbu, gādāt, lai nekur neuzdīgtu neviens nacionālisma asns, lai šeit visi un visur sludinātu tīru staļinisku politiku. Sevišķi centīgi viņš darbojās, ilgāku laiku strādādams par žurnāla *Padomju Latvijas Boļševiks* redaktoru. Bumbiers juta milzīgu naidu pret visu latvisko. Ne tikai Ivans Ļebedevs, arī Bumbiers ierosināja nojaukt Brīvības pieminekli. Ar lielu enerģiju viņš meklēja iespēju nomelnot, apmelot latviešu ievērojamākos zinātniekus, augstskolu mācītājus, kultūras darbiniekus un vispār katru latvieti, saskatīt viņos nacionālisma iedīgļus. LKP Centrālajā komitejā un pirmkārt Pelšes personā viņš atrada domubiedrus. Pelše viņa jezuītiskos uzbrukumus godīgiem cilvēkiem atbalstīja. Grūti pat saprast, kur Bumbieram radies tāds naidis, kāpēc viņš uzbruka tieši visizcilākajām personībām.

Domāju, ka, raugoties uz tādiem izciliem zinātniekiem, kādi bija profesori Pauls Galenijs, Jānis Endzelīns, Pauls Stradiņš, Kristaps Rudzītis un citi, Bumbiers tomēr apzinājās savu niecību un no skaudības izauga nerimtīgs naidis. Kas gan bija Bumbiers salīdzinājumā ar Paulu Galeniju? Zinātņu doktors Galenijs bija pasaulē pazīstams botāniķis, dabaszinātnieks. Arī liels savas dzimtās Latvijas patriots, un tas laikam kā Bumbieru, tā Pelši sevišķi satracināja. Viņi it labi zināja, ka Galenijs vācu fašistu okupācijas laikā (1941. g.) bija ieslodzīts Rīgas Centrālcietumā, bet vēlāk (1942. g.) — Salaspils koncentrācijas nometnē. Un tomēr Bumbiers un Pelše nevarēja paciest, ka pēc vācu okupantu padzīšanas Galenijs strādāja par LVU Bioloģijas fakultātes dekānu. Pelše pat uzrakstīja un publicēja rakstu "Ko māca profesors Galenijs", kurā Galeniju rādīja kā viltīgu latviešu buržuāzisko nacionālistu, kas studentiem iepotējot nacionālisma idejas un naidu pret padomju iekārtu. Vienīgais, ar ko viņš varēja savus apgalvojumus "pierādīt", bija kādā lekcijā Galenija teiktais, ka "autoritātēm nevajag akli noticēt; vajag pārliecināties, cik liela un pelnīta šī autoritāte". Pelše apgalvoja, ka Galenijs esot domājis Staļinu un vispār komunistiskās partijas un valsts vadītājus.

Toreiz bija vajadzīga liela drosme, lai Galeniju aizstāvētu. Tā kā fakti bija pretrunā ar melīgo apgalvojumu un tomēr atradās zinātnieki, kas nebaidījās Galeniju aizstāvēt, 1959. gadā mums izdevās šo izcilo zinātnieku no visiem apmelojumiem atbrīvot, un viņš atkal varēja strādāt savu darbu. Profesors Pauls Galenijs ir publicējis apmēram 30 zinātniskus un daudzus populārzinātniskus rakstus, ir vairāku grāmatu autors un redaktors.

Otrs zinātnieks, ko Bumbiers un Pelše, vēlāk vēl arī citi ultramarksisti—ļeņinieši "aprēja" un mēģināja pilnīgi iznīcināt, bija mūsu vislielākais valodnieks — profesors Jānis Endzelīns. Kurš latvietis gan nezina visā pasaulē pazīstamo zinātnieku! Viņš 1920.—1923. gadā palīdzēja izveidot Latvijas Universitātē Filoloģijas un Filozofijas fakultāti. No 1920. līdz 1950. gadam Endzelīns strādāja universitātē. Nodibināja Baltu filoloģijas nodaļu, veica milzīgu pedagoģisko un zinātniski pētniecisko darbu. Endzelīns tika ievēlēts dažādās Eiropas un Amerikas zinātniskās iestādēs un apvienībās par locekli, godabiedru vai doktoru.

Tas viss nekavēja Bumbieru, Pelši un viņu domubiedrus uzbrukt šim zinātnes korifejam, apmelo to un pat padzīt no LVU. Ko nevajadzēja pārdzīvot šim izcili darbīgajam un sekmīgajam zinātniekam, dižajam cilvēkam!

Un atkal bija jāuzsāk cīņa par taisnību. Uzvarējām. 1957. gadā profesoram Endzelīnam tika piešķirta LPSR Valsts prēmija. Viņš ir apbalvots ar vairākiem ārvalstu ordeņiem. Beidzot arī Maskava bija spiesta Endzelīnu apbalvot ar ordeņiem. Cits jautājums, vai Endzelīns par to priecējās.

Līdzīgu cīņu nācās izcīnīt, lai kaut daļēji ierobežotu staļiniešu varmācīgo izrīcību Latvijā. Taču maldīgi būtu domāt, ka mūsu uzvaras lika Pelšiem un Bumbieram nokaunēties, atzīt savu vainu, kaut vai kļūdīšanos. Mums gan izdevās piespiest Pelši un viņa domubiedrus no latviešu un krievu vidus uz laiku apklust, ierauties savā čaulā, bet viņi nemainījās. Tikai gaidīja izdevīgu brīdi, lai uzbruktu ar jaunu spēku. Un tādu laiku viņi sagaidīja 1959. gadā, bet par to vēlāk.

Šai manas dzīves posmā nozīmīgs notikums bija PSKP XX kongress.

Hruščovam ar veikliem manevriem bija izdevies nostumt sānis, bet vēlāk pat iztēlot par opozicionāriem visus savus konkurentus: Molotovu, Maļenkovu, Kaganoviču, Beriju un beidzot arī maršalu Žukovu, ko Otrajā pasaules karā gūtie panākumi bija darījuši populāru Padomju Savienībā un pat pasaulē. Katrā konkurenta rīcībā Hruščovs atrada kļūdas un ar atzīstamu talantu tās izpūta pietiekami lielas, lai viņus pamatoti izslēgtu no partijas un Beriju pat nošautu. Protams, visu minēto

cilvēku rīcībā bija kļūdas, viņu (arī Hruščova) rokas bija aptraipītas ar komunistu un nekomunistu asinīm. Kaut arī Staļins bija miris, līdz partijas XX kongresam tomēr vēl valdīja tas pats Staļina stils: visa vara pirmajai personai, nostiprinot to ar čekas un armijas pakļaušanu sev. Hruščovs ar to arī sāka—vispirms nomainīja čekas un armijas vadītājus. Pēc tam varēja pakāpeniski likvidēt konkurentus. Neviens Politbiroja vai CK loceklis vēl neuzdrošinājās pateikt savas — atšķirīgas domas.

Vissmagāk cieta Berija: viņu ne tikai apvainoja vardarbībā un izvirtībā (tas bija pelnīti, kaut gan to pašu varēja teikt par visiem komunistu augstākajiem vadoņiem), bet padarīja pat par ārzemju spiegu. Tam gan noticēt grūti. Taču īstais un galvenais iemesls, kāpēc Beriju tādā vienprātībā likvidēja, bija pavisam cits. Dzīdamies pēc visaugstākā vadoņa krēsla un gribēdams iegūt nekrievu republiku partijas organizāciju atbalstu, Berija Ļeņina darbos bija sameklējis vietas, kur Iljičs aiz stratēģiskiem apsvērumiem aizstāv gan republiku suverenitāti, gan nacionālo valodu kā valsts valodu republikās, arī nacionālo darbinieku izvirzīšanu augstos amatos utt. Berija, lielā mērā balstoties uz partijas XII kongresā 1923. gadā pieņemto lēmumu "Par nacionālo jautājumu", bija panācis, ka CK Prezidijs pieņēma līdz tam neiedomājamu lēmumu. Tajā bija teikts, ka partija ilgus gadus ir realizējusi netaisnu politiku nacionālajās republikās, iesūtot tajās lielu skaitu krievu vadošos darbos, un tā apspiedusi šo tautu patstāvību. Lemjotajā daļā bija rakstīts, ka visdrīzākajā laikā jāatsauc CK rezervē krievi un pārkrievjušie cittautieši, kas iesūtīti nacionālajās republikās un iecelti vadošos partijas un valsts amatos. Tas bija tik neparasts un negaidīts lēmums, ka visi apjuka. Gan Maskavas, gan nacionālo republiku vadītājiem tas radīja šoku. Taču lēmums bija pieņemts, un partijā neviens pret to nedrīkstēja iebilst. Tāpēc arī Kalnbērziņš un pat Pelše LKP CK plēnumā pieņemto lēmumu atzina par pilnīgi pareizu.

Lūk, ko savā runā teica LKP CK pirmais sekretārs, Maskavai līdz nāvei paklausīgais Jānis Kalnbērziņš (Zaķis)!

Materiāls tiek publicēts pēc stenogrammas (saīsināti).

Biedri!

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas pašreizējais, sestais plēnumis ir sasaukts sakarā ar Padomju Savienības Komunistiskās Partijas Centrālās Komitejas Prezidija lēmumu par lieliem trūkumiem un kļūdām politiskajā darbā, saimnieciskās un kulturālās celtniecības vadīšanā mūsu republikā.

Šā gada 12. jūnijā Padomju Savienības Komunistiskās Partijas Centrālās Komitejas Prezidijs izskatīja Latvijas PSR jautājumus un pieņēma šādu lēmumu:

"1. Uzdot Latvijas Komunistiskās Partijas CK un Latvijas PSR Ministru Padomei radikāli izlabot stāvokli republikā, **darīt galu padomju nacionālās politikas izkropļojumiem**, likvidēt naidīgo nacionālistisko pagrīdi, **enerģiski cīnīties pret padomju likumības pārkāpumiem, pret administrēšanu un patvaļu attiecībā uz iedzīvotājiem.***

2. Atzīt par Latvijas partijas organizācijas galveno uzdevumu tuvākajā laikposmā **latviešu** kadru sagatavošanu, izaudzinašanu un izvirzīšanu plašos apmēros vadošā partijas, padomju un saimnieciskajā darbā. **Atcelt tādu praksi, kad par partijas rajonu komiteju otrajiem sekretāriem un tāpat arī par Darbaļaužu deputātu Padomju izpildkomiteju priekšsēdētāju vietniekiem izvirza darbiniekus ne no latviešu kadru vidus. Par padomju saimniecību, MTS un rūpniecības uzņēmumu vadītājiem parasti iecelt latviešu darbiniekus. Sakarā ar to atbrīvojušos nomenklatūras darbiniekus, kas neprot latviešu valodu, atsaukt Padomju Savienības Komunistiskās Partijas CK rīcībā.**

3. Latvijas **Atcelt visas Latvijas PSR partijas, valsts un sabiedriskajās organizācijās lietvedības kārtošanu ne latviešu valodā.** PSR Ministru Padomes, Latvijas Komunistiskās Partijas CK biroja un plēnumu sēdes un tāpat arī partijas pilsētu un rajonu komiteju un Darbaļaužu deputātu Padomju Izpildkomiteju **sēdes noturēt latviešu valodā.** /../

* Izcēlumi šeit un turpmāk mani. — E. B.

5. Uzdot Latvijas Kompartijas CK visnotaļ pastiprināt politisko un izskaidrošanas masu darbu iedzīvotāju vidū, it sevišķi jaunatnes un inteliģences vidū, veicot šo darbu **dzimtajā valodā**. Nodrošināt iedzīvotāju plašo masu aktīvu piedalīšanos Padomju varas pasākumu realizēšanā, kuru mērķis — uzlabot saimniecisko un kultūrālo celtniecību.

6. Uzdot Latvijas Kompartijas CK un Latvijas PSR Ministru Padomei apspriest šo lēmumu Centrālās Komitejas plēnumā; mēneša laikā izstrādāt un iesniegt Padomju Savienības Kompartijas CK un PSR Savienības Ministru Padomei apstiprināšanai konkrētus pasākumus, kā izlabot stāvokli republikā un uzlabot Latvijas partijas un padomju orgānu darbu."

Turklāt Padomju Savienības Kompartijas CK aizrādīja, "ka trūkumi, kas uzrādīti CK 1953. gada 26. maija lēmumā attiecībā uz Lietuvas PSR, pilnā mērā attiecas arī uz Latvijas PSR".

Padomju Savienības Kompartijas CK lēmumā par Lietuvas PSR teikts, ka Lietuvas Kompartijas Centrālā Komiteja un Lietuvas PSR Ministru Padome pieļauj lielas kļūdas Padomju varas nostiprināšanas darbā Lietuvā un ka viens no galvenajiem cēloņiem, kāpēc politiskais stāvoklis Lietuvā republikā neapmierinošs, ir tas, ka Lietuvas Kompartijas CK un Lietuvas PSR Ministru Padome **rupji izkropļo Ļeņina—Staļina nacionālo politiku**.

Lēmumā sacīts, ka pēc Tēvijas kara pagājis liels laiks, tomēr tiklab centrā, kā arī uz vietām vadība nav nodrošināta ar lietuviešu tautības kadriem. Partijas, padomju, saimniecisko, kooperatīvo un citu organizāciju vadošo darbinieku vidū, uzņēmumu, padomju saimniecību, MTS direktoru un MTS politdaļu priekšnieku vidū, zinātnisko darbinieku, Sagādes ministrijas pilnvaroto un sagādes aģentu vidū, finansu inspektoru, rajona patērētāju savienību, lauku patērētāju biedrību un citu organizāciju priekšsēdētāju vidū — **vietējie kadri ir mazākumā**.

Daudzos vadošos posteņos partijas un padomju organizācijās ir cilvēki, kas neprot lietuviešu valodu, nepazīst iedzīvotāju paražas, kultūru un sadzīves apstākļus, un tāpēc varas orgāniem daudz grūtāk tuvināties masām un ņemt vērā vietējos apstākļus, kad realizējami tādi vai citādi vispārēji partijas un valdības pasākumi, turklāt vēl tas dod naidīgiem elementiem materiālu pretkrievu propagandai.

Tā kā lietvedība nav lietuviešu valodā, tad tas vēl vairāk attālina varu no tautas masām un veicina inteliģences atsvešināšanos no tās.

Partijas un padomju vadītāji savā darbā bija pametuši neievērotu vienu no galvenajiem Padomju varas uzdevumiem nacionālajās republikās: audzināt un **izkaldināt nacionālus vadītāju kadrus** — un tā bija pārkāpuši vienu no svarīgākajiem Padomju varas nostiprināšanas nosacījumiem.

Aiz šķietami piesardzīgas izturēšanās pret buržuāziski nacionālistiskajiem elementiem kultivēja **vispārēju neuzticēšanos nacionālajiem kadriem**, un tas vēl vairāk kavēja lietuviešu izvīrzišanu vadošajā darbā.

Vietējos iedzīvotājos lielu nemieru radīja nekautrīgā administrēšana, kas atbaida masas un kavē partijas un padomju orgāniem radīt sev drošu atbalstu pašu iedzīvotāju, īpaši zemnieku vidū.

Lieli trūkumi ir ideoloģiskajā darbā. Lietuvas partijas organizācija nav pietiekami ņēmusi vērā, cik bīstama ir katoļu garīdznieku plašā ietekme darbaļaudīs. Tai vietā, lai pienācīgi izvērstu antirelīģisko propagandu un masām plaši izskaidrotu, kādu ļaunumu nodara katoļu baznīca, ko vada reakcionārais Vatikāns, pret garīdzniekiem lietoja represijas, un tas vēl vairāk uzkurināja iedzīvotājos nemieru ar Padomju varas pasākumiem.

Visu to kā auglīgu zemi izmanto buržuāziski nacionālistiskā pagrīde, kas cieši saistīta ar emigrantu centriem ārzemēs un ko vada imperiālistisko valstu izlūkošanas aģentūras.

Tikai ar Lietuvas PSR vadības lielajām kļūdām un nevarību izskaidrojams tas, ka buržuāziski nacionālistiskā pagrīde līdz šim ne vien nav likvidēta, bet varējusi laist dziļas saknes un pat izveidot sev zināmu atbalstu iedzīvotāju slāņos.

Pavisam nepareizi, ka ar buržuāziski nacionālistisko pagrīdi cīnās galvenokārt tikai valsts drošības orgāni, lietodami masu represijas.

Padomju Savienības Kompartijas Centrālās Komitejas Prezidijs uzsver, ka gadījumā, ja tūdaļ pat nekavējoties nerīkosies efektīvi, lai likvidētu iepriekš minētos lielos trūkumus un robus Lietuvas PSR partijas un padomju organizāciju darbā, tad Padomju varai Lietuvā var draudēt briesmas.

Biedri! Padomju Savienības Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas Prezidija lēmums par mūsu republiku, ko es nolasīju, Latvijas partijas organizācijai ir ārkārtīgi svarīgs, un tajā prasīts radikāli mainīt visu mūsu darbu. **No mums prasa darīt galu padomju nacionālās politikas izkropļojumiem**, likvidēt naidīgo nacionālistisko pagrīdi, bandas, kas atrodas mūsu teritorijā, un enerģiski cīnīties pret padomju likumības pārkāpumiem, pret administrēšanu un patvaļu attiecībā uz mūsu Padomju Latvijas iedzīvotājiem.

Ar asu kritiku un paškritiku mums jāapsver izdarītās kļūdas un partijas politikas izkropļojumi un jāizstrādā un jārealizē iedarbīgi pasākumi, lai kļūdas izlabotu un turpmāk vairs tās nepieļautu. Citādi

nav iespējams panākt, lai partijas saites ar masām turpmāk kļūtu vēl ciešākas, lai Padomju vara Latvijā ievērojami nostiprinātos un radikāli uzlabotos komunisma celtniecības darbs.

Kopš Lielā Tēvijas kara aizritējuši turpat 9 gadi. Šais gados mūsu republikas partijas organizācija ir stipri palielinājusi savas rindas, Padomju varas orgāni kļuvuši spēcīgāki, nostiprinājusies latviešu tautas morāli politiskā vienotība, ievērojami attīstījusies rūpniecība un lauksaimniecība. Sekmīgi paveikta kolektivizācija uz laukiem, kolhozi savā vairumā nostiprinās kā saimnieciski, tā arī organizatoriski.

Krievijas, Ukrainas un citu padomju tautu biedri ar savu pašaieliedzīgo darbu, pārdodot mums savu sociālistiskās celtniecības pieredzi, palīdzēja mums atjaunot savu valsti, samērā īsā laikā nostiprināt padomju republiku.

Mēs izteicam vissirsnīgāko pateicību Padomju Armijas kareivjiem, kuri palīdzēja atbrīvot Latviju no fašistiskā jūga un palīdzēja gūt sekmes sociālistiskās celtniecības laukā. (*Aplausi.*)

Šos panākumus latviešu tauta guvusi Padomju Savienības Komunistiskās Partijas Centrālās Komitejas vadībā lielajā Padomju tautu saimē ar dižās krievu tautas palīdzību. Latvijas PSR politiskie, ekonomiskie un kulturālie panākumi pavēruši jaunas iespējas turpmākam mūsu republikas uzplaukumam, un sakarā ar to latviešu tauta var dot vēl lielāku ieguldījumu kopīgajā komunisma celtniecības darbā.

Pēc tam, kad beidzās karš un Padomju Latviju atbrīvoja no okupācijas, mūsu republikas partijas organizācija skaitā bija ļoti maza un mēs asi sajūtām kadru trūkumu.

Partijas Centrālā Komiteja pēc mūsu lūguma daudz palīdzēja republikai ar pieredzes bagātiem kadriem. Daļa kadru ieradās arī pēc demobilizēšanās no Padomju Armijas.

Ar visu šo biedru palīdzību mūsu republikas partijas organizācija ievērojami nostiprinājās, uzlabojās partijas un padomju saimnieciskais darbs, izauga jauni vietējie kadri.

Taču tai pašā laikā mūsu republikas partijas un padomju orgānu darbā, Latvijas Kompartijas Centrālās Komitejas un Ministru Padomes darbībā ir arī lieli trūkumi un kļūdas, uz kurām pareizi norādīja Padomju Savienības Komunistiskās Partijas Centrālās Komitejas Prezidijs savā š. g. 12. jūnija lēmumā.

Padomju Savienības Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas Prezidijs lēmumā neapšaubāmi pareizi norādīts uz rupjām politiskām kļūdām un izkropļojumiem, ko mēs esam pielaiduši padomju nacionālās politikas izvešanā republikā. /./

Mēs nevērtīgi izturējamies pret nacionālo kadru izraudzīšanu, audzināšanu un izvirzīšanu, pametām novārtā politisko darbu masās, pieļāvām padomju likumības pārkāpšanu, nekautrīgu administrēšanu un patvaļu attiecībā uz iedzīvotājiem. Viss tas ir par cēloni nemieram zināmā Latvijas iedzīvotāju daļā, atsvešina tos no partijas un padomju orgāniem, tādā veidā radot nelabvēlīgu politisko stāvokli republikā.

Mūsu republikā vēl nav likvidētas buržuāziski nacionālistiskās pagrīdes organizācijas, kas piekopj pretpadomju propagandu un slepkavo padomju cilvēkus.

Pēc nepilnīgām ziņām, mūsu republikas teritorijā līdz šim laikam darbojas 13 bandītu grupas (īstenībā — nacionālie partizāni — *E. B.*), 133 atsevišķi bandīti un 77 nelegālisti. Pēckara periodā buržuāziski nacionālistiskās bandas noslepkavojušas 1660 padomju aktīvistus.

Pagājušajā mācības gadā tika atklātas zemgrīdas organizācijas vairākās vidusskolās — Rēzeknē, Rīgā, Jelgavā, Talsos un citās pilsētās, kurās visās veda aktīvu pretpadomju darbu, gatavojās uz teroristiskiem aktiem.

Jāatzīst, ka līdz šim Latvijas KP CK un republikas Ministru Padome, partijas un padomju orgāni uz vietām naidīgās nacionālistiskās pagrīdes likvidēšanu bija uzticējuši tikai Valsts drošības orgāniem, kas plašos apmēros pielietoja represijas. No 1945. līdz 1953. g. mūsu republikā represēti 119 000 cilvēku. Šai skaitā Valsts drošības orgāni arestējuši 26 500, nogalināti kā bandīti 2321 cilvēks. No republikas izsūtīti 43 702 kulaku un bandītu (nac. partizānu — *E. B.*) atbalstītāji. Milicijas un prokuratūras orgāni tanī pašā laikā arestējuši 46 350 cilvēku.

Neraugoties uz to, ka plašos apmēros tiek pielietotas represijas, nacionālistiskā pagrīde tomēr turpina darboties. Slepkavības turpinās līdz pat pēdējam laikam. Tā, piemēram, šī gada maija mēnesī tika nogalināts sakaru darbinieks Jansons Smiltenes rajonā, jūnijā notika uzbrukums Jelgavas rajona kolhoza "Plēsums" priekšsēdētājam Moloģenkovam. Tukuma rajonā noslepkavoja kolhoza priekšsēdētāju. Pie kam jāatzīmē, ka nacionālistisko pagrīdi atbalsta zināma iedzīvotāju daļa.

Padomju nacionālās politikas izkropļojumi, pārkāpumi pret padomju likumību, administrēšana un patvaļa attiecībā uz iedzīvotājiem kavēja mūs pilnīgi likvidēt nacionālistisko pagrīdi. Cīņā ar naidīgo pagrīdi vāji iesaistīja latviešu tautības iedzīvotājus un latviešu kadrus. Republikas Drošības ministrijas vadošo darbinieku vidū latviešu bija līdz pēdējam laikam tikai 15%, bet no 56 ministrijas rajonu un pilsētu daļu priekšniekiem bija tikai 4 latvieši jeb 7%. Tātad ar nacionālistisko pagrīdi cīnījās galvenokārt darbinieki, kas pēc tautības nav latvieši, kas latviešu valodu neprot un nepazīna vietējos

apstākļus un ieražas. Tāpēc arī viņi nespēja uzturēt vajadzīgās saites ar iedzīvotājiem, kas politiski ir absolūti nepareizi, jo rada pretkrievu noskaņojumu mūsu tautā un lej ūdeni uz ienaidnieka dzirmavām.

Mūsu republikā ļoti plaši bija izplatītas administrēšanas metodes, bieži notika pārkāpumi pret padomju likumību.

Iekšlietu ministrijas orgāni, kam vajadzēja rūpīgi un neatlaidīgi strādāt, lai atmaskotu pagrīdi un ārzemju izlūkošanas aģentūru, īstenībā bieži vien lietoja represijas pret pilsoņiem, kuriem senāk bijuši kaut kādi sakari ar buržuāziskajām varas iestādēm vai vācu okupantiem, kaut arī viņi tagad godīgi strādā kolhozos un uzņēmumos.

Prokuratūras un tieslietu orgāni arī pieļauj nepamatotus arestus un pilsoņu saukšanu pie kriminālas atbildības.

1952. gadā 18 113 gadījumos aprakstīta pilsoņu manta par valsts nodokļu nenomaksāšanu, 1953. gada pirmajā ceturksnī manta aprakstīta 8650 gadījumos. Tiesai nodots pāri par 10 000 lietu.

Tādi izkropļojumi ir arī sagādes orgānu darbā. 1952. gadā aprakstīta manta 27 538 kolhozieku saimniecībās par gaļas un piena nodošanas termiņu pārkāpšanu. Sagādes ministrijas rajonu pilnvarotie 1952. gadā saņēmuši 22 500 sūdzību, pie kam vairāk nekā puse sūdzību izrādījās pamatotas.

Rupji padomju likumu pārkāpumi, administrēšana, patvaļa lauksaimniecības produktu sagādē pērn bija vērojama Zilupes rajonā. Šeit bijušais rajona komitejas sekretārs b. Lazurko piesavinājās tiesu orgānu funkcijas, sauca pie sevis kolhoziekus un par kulšanas darbu nokavēšanu un labības savlaicīgu nenodošanu pats personīgi nosūtīja kolhoziekus miliču pavadībā arestēšanai. Ja administratīvo pasākumu ir pārāk daudz un trūkst attiecīga izskaidrošanas darba, tad iedzīvotājos ceļas zināms nemiers un ļoti daudzi ir spiesti sūdzēties par vietējiem Padomju varas orgāniem, kas realizē šos pasākumus.

Šis nemiers ar administrēšanu ir par cēloni tam, ka daļa iedzīvotāju novēršas no Padomju varas un tā rodas auglīga zeme naidīgo elementu darbībai.

Latvijas KP Centrālā Komiteja un mūsu republikas Ministru Padome savā praktiskajā darbā pietiekami nenovērtē, kāda šim nemieram ir politiskā nozīme, un ir darījušas ļoti maz, lai visu to likvidētu, lai pastiprinātu politisko darbu un darītu galu nepieļaujamajai administrēšanai.

Partijas CK lēmumā pilnīgi pareizi ir izvirzīts uzdevums: enerģiski cīnīties pret padomju likumības pārkāpšanu mūsu republikā, pret administrēšanu un patvaļu attiecībā uz iedzīvotājiem.

Latvijas Kompartijas CK un Ministru Padome nopietni pārkāpj padomju nacionālās politikas principus kadru audzināšanā un izvirzīšanā un pavisam maz izvirza latviešus vadošā darbā partijas, padomju un saimnieciskajos orgānos.

Daudzi partijas, padomju un saimnieciskie vadītāji, slēpdamies aiz viltus modrības, bieži vien izturējās nepareizi pret visiem vietējiem kadriem bez izņēmuma, atrunājoties ar to, ka šiem kadriem trūkstot pieredzes, un vadošā darbā izvirzīja galvenokārt kadrus ne no vietējiem cilvēkiem.

Latvijas Kompartijas Centrālā Komiteja un Ministru Padome samierinājās ar tādu stāvokli. Tā bija rupja kļūda, kādēļ ir radies tāds stāvoklis, ka pēc Latvijas atbrīvošanas no vācu okupācijas gan pagājuši daudzi gadi, tomēr partijas organizācija nav spējusi nodrošināt republikāniskos un vietējos orgānus ar latviešu tautības kadriem.

Daudzos partijas, padomju, saimnieciskajos un citos orgānos strādā lielāko tiesu tādi kadri, kas neprot latviešu valodu un nepazīst ne vietējos apstākļus, ne šejienes iedzīvotāju tradīcijas, sadzīvi, kultūru. Galu galā partijas un padomju orgānu saites ar plašajām latviešu tautības iedzīvotāju masām no visa tā ir kļuvušas vājākas, un tāpat vājāka kļuvusi arī partijas un padomju orgānu ietekme masās, it sevišķi zemniekos.

Vadošo partijas, padomju un citu darbinieku vidū maz latviešu. Piemēram, Latvijas KP CK aparāta atbildīgo darbinieku vidū ir 42,8% latviešu, partijas pilsētu komiteju un rajonu komiteju darbinieku vidū — 47,2% latviešu, partijas pirmorganizāciju sekretāru vidū — 31% latviešu. Ļoti maz latviešu izvirza partijas rajonu komitejās. No partijas Zilupes rajona komitejas 36 locekļiem un kandidātiem latvieši ir tikai divi, no partijas Rēzeknes rajona komitejas 36 locekļiem un kandidātiem tikai 9 latvieši.

It īpaši neapmierinošs ir partijas kadru nacionālais sastāvs Rīgas pilsētas partijas organizācijā. Partijas Rīgas pilsētas komitejas daļu vadītāju vidū nav neviena latvieša, no 31 pilsētas komitejas instruktora — tikai 2 ir latvieši. Partijas Rīgas pilsētas rajonu komiteju partijas, arodbiedrību un komjaunatnes organizāciju daļu vadītāju vidū nav neviena latvieša, bet rajonu komiteju propagandas un aģitācijas daļu vadītāju, partijas rajonu komiteju bibliotēku pārziņu un propagandistu vidū ir tikai pa vienam latvietim. Rīgas pilsētas partijas pirmorganizāciju sekretāru vidū vietējo kadru ir tikai 17%.

Sakarā ar latviešu vājo izvirzīšanu partijas, padomju, arodbiedrību un komjaunatnes darba zemākajos un vidējos posmos Rīgas pilsētā radies tāds stāvoklis, ka **vietējie nacionālie kadri aug ārkārtīgi lēni.** Partijas Rīgas pilsētas komitejas nomenklatūras darbinieku vidū latviešu skaits pēdējos 2 gados samazinājies par 51%.

Dažās rūpnīcās, kā, piemēram, "Rīgipss", direktors un viņa vietnieks, partijas organizācijas sekretārs un viņa vietnieks, arodbiedrības rūpnīcas komitejas priekšsēdētājs un viņa vietnieks nezina latviešu valodu. Daudzās rūpnīcās administratīvā aparāta vidējos posmos arī ļoti maz latviešu.

Latvijas Kompartijas Centrālās Komitejas birojs 19. maijā š. g. speciāli apsprieda jautājumu par partijas Rīgas pilsētas komitejas darbu un uzlika tai par pienākumu grozīt savu nostāju attiecībā uz vietējo kadru izvirzīšanu. Tomēr pilsētas komiteja līdz šim laikam nav nekā nopietna darījusi, lai izlabotu stāvokli. Latviešu skaits partijas pilsētas komitejas un rajonu komiteju darbinieku vidū gandrīz nemaz nav palielinājies.

Pēdējā pusotra mēneša laikā Rīgas pilsētā 62-ās partijas pirmorganizācijās notika pārskatu un vēlēšanu sapulces, bet šajās sapulcēs par partijas pirmorganizāciju sekretāriem ievēlēti tikai 18 latvieši.

Partijas Rīgas pilsētas komitejas birojs un sekretāri b. b. Apinis un Sokolovs necenšas novērst šo partijas nacionālās politikas izkropļojumu, aizbildinoties ar to, ka Rīgas partijas organizācijā esot vispār ļoti maz latviešu biedru.

Neapmierinošs stāvoklis radies ar latviešu kadriem arī daudzās citās partijas rajonu, pilsētu komitejās.

Partijas Ludzas rajona komitejas aparātā sekretāru, daļu vadītāju un instruktoru vidū ir tikai viena vietējā iedzīvotāja.

Partijas Jelgavas pilsētas komitejas sekretārs b. Koroļkevičs samierinājies ar to, ka pilsētas komitejas daļu vadītāju vidū nav neviena latvieša, bet instruktoru vidū tikai viens. No 56 partijas pirmorganizācijām tikai 18 partijas organizācijās sekretāri ir latvieši.

Latvijas PSR Ministru Padome **maz rūpējas par vietējo kadru izvirzīšanu darbā padomju orgānos.** Ministru Padomes priekšsēdētājā vietnieku un atbildīgo darbinieku vidū latviešu ir tikai 44%. No 74 ministriem un viņu vietniekiem latviešu ir tikai 41 cilvēks. Izpildkomiteju priekšsēdētāju, priekšsēdētāju vietnieku un daļu vadītāju vidū latviešu ir 59%.

Maz vietējo kadru audzina arodbiedrības un komjaunatne. Arodbiedrību republikānisko komiteju priekšsēdētāju un arodbiedrību atbildīgo darbinieku vidū latviešu ir 46,5%, Latvijas Komjaunatnes CK aparāta darbinieku vidū — 39,7%, bet komjaunatnes pilsētu komiteju un rajonu komiteju sekretāru un atbildīgo darbinieku vidū 65,5%.

Sevišķi neapmierinošs ir saimniecisko kadru sastāvs. Mēs ļoti maz interesējamies par šo kadru nacionālo sastāvu, kaut gan rūpnīcu direktoru un galveno inženieru vidū latviešu ir ne vairāk par 22,5%, padomju saimniecību direktoru vidū — 11,3%, viņu vietnieku — 9,8%; MTS direktoru vidū — 45% un MTS politdaļu priekšnieku vidū 39%.

Jāatzīmē, ka **Latgalē rajonu vadošajos kadros ir maz latgaliešu.** Attiecībā uz šiem rajoniem ir nodibinājies pilnīgi nepareizs un kaitīgs uzskats, it kā te visi zinātu krievu valodu, un tāpēc šajos rajonos strādā gandrīz vienīgi iebraukušie darbinieki. Ļoti vājā vietējo kadru izvirzīšana republikas austrumu rajonos ir viens no šo rajonu atpalicības cēloņiem. Ludzas rajonā no vietējiem kadriem bija viens — vecais zemgrūdnieks Samsons, un arī to tiktāl kompromitēja, ka viņš bija jānoņem no darba nost. Latvijas Kompartijas CK pašlaik izstrādā pasākumus, lai pārceltu uz Latgali vadošā darbā daļu kadru, kas agrāk strādājuši Latgales rajonos un pazīst vietējos apstākļus, paražas utt.

Sevišķi liela nozīme ir to organizāciju darbinieku nacionālajam sastāvam, kuras diendienā saskaras ar vietējiem iedzīvotājiem, veic lauksaimniecības produktu sagādi, pārzina nodokļu savākšanu un tirdzniecību. No 56 Lauksaimniecības un sagādes ministrijas pilnvarotiem latviešu ir tikai 21 cilvēks, no 72 pilsētu un rajonu finansu nodaļu vadītājiem 32, no 306 nodokļu inspektoriem — 235; no 58 rajonu patērētāju biedrību savienību priekšsēdētājiem — 27, no 158 lauku patērētāju biedrību priekšsēdētājiem latviešu ir 105 cilvēki.

Latvijas KP Centrālā Komiteja, partijas pilsētu komitejas un rajonu komitejas vāji izvirza vadošā darbā jauniešus, kas beiguši padomju skolas. Šajos gados augstākās mācību iestādes beiguši apmēram 5000 studentu, bet ar šo jauno speciālistu izvietojumu darbā neviens, kā nākas, nenodarbojas, un tie strādā pēc saviem ieskatiem, uz savu roku, pilnīgi neatbilstoši savam izglītības līmenim.

Pieļaujot šos nacionālās politikas izkropļojumus kadru izraudzīšanas darbā, mēs rupji pārkāpjam vienu no pamatnoteikumiem, kas jāievēro, lai pastiprinātu partijas sakarus ar plašajām darbaļaudžu masām un nostiprinātu padomju varu mūsu republikā.

Pēc Padomju Savienības Centrālās Komitejas lēmumiem attiecībā uz Ukrainu un Lietuvu Latvijas Partijas CK veica zināmus pasākumus, lai izvirzītu atbildīgā darbā vietējos kadrus. /../

Droši izvirzot darbiniekus, mums ir pilnīga iespēja nodrošināt vadošo kadru izraudzīšanu no vietējās latviešu tautības pārstāvjiem, un nekādu nepārvaramu šķēršļu šo darbinieku izvirzīšanā nav.

Latvijas Partijas CK uzskata, ka šie pasākumi ir tikai pirmie soļi kadru izraudzīšanā, pieļauto kļūdu un izkropļojumu labošanā. Centrālā Komiteja darīs visu iespējamo, lai Padomju Savienības Komunistiskās Partijas Centrālās Komitejas Prezidija lēmums attiecībā uz Padomju Latviju tiktu pilnīgi izpildīts — ne formāli, bet pēc būtības.

Latvijas Partijas CK izstrādājusi virkni pasākumu, lai palielinātu latviešu skaitu partijas rajonu komiteju, pilsētu komiteju sekretāru, izpildkomiteju priekšsēdētāju un priekšsēdētāju vietnieku, ministru un citu kadru sastāvā.

Daudz lielāka vieta mūsu darbā jāierāda partijas un padomju darbinieku kadru sagatavošanai no vietējās tautības pārstāvjiem. Partijas skola šogad nelielā mērā papildinās mūsu kadru rindas, tā izlaidīs 93 cilvēkus, tai skaitā tikai 39 latviešus. Uzņemot partijas skolā jaunus klausītājus, mēs līdz šim pielaidām nopietnu kļūdu, nerūpējoties par vietējo nacionālo kadru sagatavošanu, visu partijas skolu absolventu kopskaitā latviešu līdz šim bija 58,4%, bet šogad tikai 43%.

Maz latviešu uzņemti arī par klausītājiem augstākās partijas skolas neklātienēs nodaļā; no visu klausītāju kopskaita to ir ne vairāk kā 31%.

Republikas partijas organizācijā tiek pielaistas kļūdas, regulējot partijas rindu augšanu, tiek pārkāpts individuālās atlases princips, dažas partijas organizācijas uzņem partijas rindās gandrīz visus, kas izrāda vēlēšanos iestāties partijā. Tai pašā laikā republikā vāji iesaista partijā labākos strādniekus, kolhozniekus un inteliģences pārstāvjus, vispirmā kārtā no vietējās tautības.

Republikas partijas organizācijas sastāvā latviešu ir 29,2%, tai skaitā Rīgā — 20,4%, Jelgavā — 21%.

Mūsu darbā mums stingri jāvadās no partijas kongresu lēmumiem un V. I. Ļeņina un J. V. Staļina norādījumiem par partijas nacionālo politiku.

Rezolūcijā par nacionālo jautājumu partijas XII kongress izvirzīja prasību, lai valsts varas orgāni nacionālajās republikās un apgabalos komplektētos galvenokārt no vietējiem cilvēkiem, kas zina attiecīgo tautu valodu, sadzīvi, tikumus un paražas, lai tiktu izdoti speciāli likumi, kas nodrošina dzimtās valodas lietošanu visos valsts orgānos un visās iestādēs, kas apkalpo vietējos iedzīvotājus.

Biedrs Staļins norādīja, ka "nepieciešams, lai šie aparāti darbotos valodās, ko saprot plašas iedzīvotāju masas, citādi tos nav iespējams tuvināt iedzīvotājiem. Ja mūsu partijas uzdevums ir padarīt Padomju varu masām tuvu, tad šo uzdevumu var veikt, tikai padarot šo varu masām saprotamu. Vajadzīgs, lai cilvēki, kas stāv valsts iestāžu priekšgalā, kā arī pašas iestādes darbotos valodā, ko iedzīvotāji saprot. Vajag ././ valsts iestāžu priekšgalā republikās nostādīt turienes cilvēkus, kas prot iedzīvotāju valodu un pazīst viņu tikumus."

Jāatzīst, ka savā praktiskajā darbā esam stīpri novirzījušies no šiem norādījumiem.

Partijas Centrālā Komiteja savā lēmumā pamatoti prasa, lai mēs stingri un nelokāmi realizētu padomju nacionālo politiku un, pamatojoties uz to, vēl vairāk nostiprinātu padomju varu mūsu republikā un audzinātu darbaļaudis padomju tautu draudzības garā.

Latviešu kadru sagatavošana, audzināšana un plaša izvirzīšana vadošā partijas, padomju un saimnieciskā darbā ir tuvākā periodā pats svarīgākais Latvijas Kompartijas uzdevums, ko mums stāda Padomju Savienības Komunistiskās Partijas CK Prezidija lēmums.

Partijas CK prasa izbeigt tādu praksi, kad par partijas rajonu komiteju otrajiem sekretāriem un tāpat arī par darbaļaužu deputātu Padomju izpildkomiteju priekšsēdētāju vietniekiem izvirza darbiniekus ne no latviešu nacionālo kadru vidus. Ir nepieciešami par padomju saimniecību, MTS un rūpniecības uzņēmumu vadītājiem visā visumā iecelt latviešu darbiniekus.

Lai veiktu šo uzdevumu, nepieciešami izraudzīt kadrus saskaņā ar partijas norādījumiem, pēc darbinieku politiskajām un lietišķajām īpašībām, novērtēt kadrus pēc viņu personīgās politiskās nostājas, morālajām īpašībām un viņu darbības konkrētajiem rezultātiem, drošāk izvirzīt jaunus kadrus. ././

Jādara gals birokrātiskajai pieejai, izraugot kadrus; darbinieki jāpārbauda darbā, jānovērtē pēc viņu darba un nevis vadoties no anketas datiem. Līdz šim, neraugoties uz partijas norādījumiem, daudzos partijas un saimnieciskos orgānos, nozīmējot cilvēku darbā, vairāk nodarbojas ar viņa izcelšanās noskaidrošanu, cenšas sīki izzināt, kas bijuši viņa vectēvs un vecmāte, un mazāku vērību piegriež viņa lietišķām un politiskajām īpašībām, viņa spējām.

Nepieciešams pie kadru izvirzīšanas skatīties uz to, kā viņš rīkojas, kā darbojas, kā noskaņots tagad, Padomju Latvijā, un nevadīties tikai no tā, kā šie cilvēki uzvedušies vecos, agrākajos laikos, kādā orķestrī spēlējuši, kādā sporta biedrībā sastāvējuši un vai viņiem ir visi radu gabali tādi, kādi mums patīk. Tā ir viena no mūsu galvenajām kļūdām, kas traucē droši izbīdīt vietējos kadrus atbildīgā darbā.

Vēl viens šķērslis, ko es gribu minēt sakarā ar nacionālo kadru izvirzīšanu un saglabāšanu atbildīgajos posteņos: godīgu darbinieku nozākāšana anonīmās vēstulēs no visāda veida negodīgiem elementiem, kuri nestāda sev par mērķi uzlabot darbu mūsu iestādēs, uzlabot mūsu darbinieku kadrus, bet nomelno godīgus darbiniekus. Par cik līdz šim uzskatīja anonīmas vēstules par dokumentiem, simtiem komisiju ik dienas meklēja neesošus faktus un nodarbojās ar tamlīdzīgām lietām. ././

Latvijas Kompartijas CK un Ministru Padome pielaista kļūdu, ieviešot krievu valodu partijas, padomju un sabiedrisko orgānu lietvedībā, nepareizi ir arī tas, ka lielum lielais vairums sēžu un

sapulču, instruktīvu un citu apspriežu mūsu republikā notiek nevis latviešu, bet gan krievu valodā, kas arī vājina sakarus ar masām.

Mūsu pienākums ir nodrošināt Partijas CK lēmuma izpildi un visās Latvijas PSR partijas, valsts un sabiedriskajās organizācijās **atcelt lietvedību, kas nenotiek latviešu valodā.** Ministru Padomes, partijas CK biroja un plēnumu sēdes, kā arī partijas pilsētu un rajonu komiteju un darbaļaužu deputātu Padomju izpildu komiteju **sēdes jānotur latviešu valodā.** Šī punkta izpilde prasīs, lai mūsu vadošie kadri un padomju, saimniecisko un sabiedrisko organizāciju darbinieki apgūtu latviešu valodu.

Biedri! Ļeņiniski-staļiniskās nacionālās politikas izkropļojumi izpaužas arī tai apstākļi, ka **mēs savā ideoloģiskajā darbā neesam pietiekami novērtējuši** un ļoti bieži izlaidām no redzes loka saimnieciskās un kultūras celtniecības **īpatnības mūsu republikā.**

Partijas organizācijas vāji organizē politisko darbu strādnieku, kolhoznieku un inteliģences vidū un pieļauj kļūdas, veicot šo darbu. Lekcijas un referātus pilsētu un lauku darbaļaudīm lasa lielāko tiesu krievu valodā.

Savā praktiskajā darbā mēs faktiski aizmirsām Padomju Savienības Komunistiskās Partijas kongresu skaidros un precīzos lēmumus, Ļeņina un Staļina norādījumus par nacionālajiem momentiem partijas un valsts celtniecībā. /../

1929. gadā biedrs Staļins norādīja: "Partija ir uzskatījusi par nepieciešamu **palīdzēt mūsu zemes atdzimīšanā nācijām nostāties uz kājām visā augumā, atdzīvināt un attīstīt savu nacionālo kultūru, plaši izveidot skolas, teātrus un citas kultūras iestādes dzimtajā valodā, nacionalizēt, t. i., padarīt nacionālus pēc sastāva partijas, arodbiedrību, kooperācijas, valsts un saimnieciskos aparātus, izaudzināt savus, nacionālus partijas un padomju kadrus /../**

Mums jābūt ļoti uzmanīgiem pret latviešu tautas tikumiem un paražām, jāņem vērā nacionālās tradīcijas. Mēs esam rīkojušies, jādoma, nepareizi, faktiski atceldami tautā dziļi iesakņojušos Līgo svētkus, un nacionālistiski elementi izmantoja to pret mums. Mēs taču varējām ar sekmēm izmantot šos tautas svētkus, lai piešķirtu tiem mums vēlamo raksturu un saturu. Šai dienā varēja, piemēram, sarīkot dziesmu svētkus, kas ļoti populāri Latvijā. /../ Mums ir daudzi propagandisti, kas nepārvalda latviešu valodu. Tā republikā no 182 štata propagandistiem un partijas rajonu un pilsētu komiteju propagandas un aģitācijas daļu instruktoriem tikai 96 ir latvieši, tas ir, 52%. Apmēram tāds pats latviešu procents ir arī aģitatoru vidū. Ļoti neliels procents latviešu ir ārštata propagandistu sastāvā. Tā republikā propagandistu latviešu ir 39% no visa propagandistu kopskaita, bet Rīgā to ir vēl mazāk — 28%. Propagandistu semināri, aģitkolektīvu vadītāju apspriedes un aģitatoru sapulces lielāko tiesu norit krievu valodā. Līdz pēdējam laikam mūsu CK lektoru grupa izsūtīja materiālus lekcijām un referātiem gandrīz vai vienīgi krievu valodā.

Daudzos uzņēmumos un kolhozos politiskais darbs netiek veikts latviešu valodā.

Nesim, piemēram, Rīgu. Kā sakomplektēta partijas pilsētas komitejas referentu grupa? Šai grupā ietilpst 98 cilvēki, bet tikai 11 no viņiem lasa referātus latviešu valodā. Pie rajonu komitejām Rīgā darbojās 572 referenti, taču latviešu valodā no viņiem referātus lasa tikai 117 cilvēku. Laikā no š. g. janvāra līdz maijam Rīgā nolasīti 5055 referāti. No tiem latviešu valodā tikai 1219, t. i., mazāk nekā ceturtā daļa. Tādā kārtā Rīgā aģitācija izvērsta galvenokārt krievu valodā.

Nesim citu pilsētu — Jelgavu, tur stāvoklis ir ne labāks kā Rīgā. Strādnieku sapulces linu fabrikā, ādu fabrikā un mašīnbūves rūpnīcā notiek tikai krievu valodā. Linu fabrikā, kur strādā apmēram 700 latviešu strādnieku un strādnieču, no 90 aģitatoriem tikai 8 pārvalda latviešu valodu. **Aģitatori b. b. Buligins, Maļinovskis un Kuļikovs, kad ar viņiem aprunājās, paziņoja, ka viņi "aģitē ar tulka palīdzību".** Var iedomāties, cik iedarbīga un kādā līmenī ir aģitācija, ko veic "ar tulka palīdzību". Šai pašā fabrikā kluba iekārtošanai un dekorēšanai iztērēti ievērojami līdzekļi, bet stendi, diagrammas, lozungi, visa uzskates aģitācija ir krievu valodā. Arī sienas avīzes šeit iznāk tikai krievu valodā. /../

Arodskolas audzēkņu, strādnieku un kalpotāju sapulcē, kura izvirzīja deputātu kandidātu Jelgavas pilsētas Padomes vēlēšanām, komunisti Svečkins bija sašutis par to, ka audzinātāja Ose uzstājās sapulcē latviešu valodā. Visu sapulces dalībnieku klātbūtnē viņš paziņoja: "Jūs mums latviešu valodā diezin ko sarunāsi." Šādi fakti nerada trauksmi Jelgavas pilsētas partijas organizācijas vadītājos, kaut gan tieši Jelgavā atklāti fakti, kas liecina par nacionālistiskās pagrīdes pretpadomju darbību skolās.

Nepieciešams nosodīt pilnīgi nepareizos priekšstatus, kas iesakņojušies republikas **Latgales rajonu** partijas organizāciju vadītāju apziņā. Atrunājoties, ka šo rajonu iedzīvotāji gandrīz visi runā krieviski, **visu politisko darbu masās te veic krievu valodā.** Tā Daugavpils rajonā visa 1952. gada laikā nolasīti tikai 2 referāti latviešu valodā. /../ Šai rajonā no 520 aģitatoriem tikai 221 ir vai nu latviešu tautības, vai runā latviski. Visu darbu ar aģitatoriem partijas Daugavpils rajona komiteja veic tikai krievu valodā, bet Dagdas rajonā radiomezģls parasti pat nepārvalda Rīgas raidījumus latviešu valodā. Daži republikas austrumu rajonu vadošie partijas un padomju darbinieki ir tik tālu no masām, ka tiem nav pareiza priekšstata par to rajonu iedzīvotāju nacionālo sastāvu, kur viņi strādā, un neuzskata par vajadzīgu

organizēt politisko darbu masās latviešu valodā, t. i., masām saprotamā valodā. Tāds stāvoklis ilgāk nav ciešams. /../

Partijas CK lēmuma gaismā **jāuzstāda lielākas prasības republikāniskajai politisko zināšanu un zinātņu popularizēšanas biedrībai** /../. Pašlaik republikā ir apmēram 5000 biedrības locekļu, bet no tiem latviešu 2850. Tas ir ārkārtīgi maz. Šā gada četros mēnešos biedrība organizējusi apmēram 4800 lekciju. No tām latviešu valodā tikai 2200, t. i., mazāk nekā puse.

Republikā **vāji izvērstā antirelīģiskā propaganda**. Nedrīkst pārāk zemu novērtēt to faktu, ka republikā ir apmēram 800 baznīcu un lūgšanas namu, apmēram 470 garīdznieku, ap kuriem apvienots apmēram 14,5 tūkstoši cilvēku liels baznīcas aktīvs. Garīdznieki sistemātiski veic darbu iedzīvotāju vidū, izplatot reliģiskus aizspriedumus un atraujot darbaļaudis no aktīvas līdzdalības sabiedriski politiskajā dzīvē.

Partijas organizācijas nepietiekami rēķinās ar briesmām, ko var radīt pretpadomju noskaņojumu pārņemtās katoļu garīdzniecības ietekme, it īpaši uz jaunatni. Antirelīģiskās propagandas pienācīgas izvēršanas un katoļu baznīcas kaitīguma plašas izskaidrošanas vietā **mēs ķeramies pie represijām pret katoļu garīdzniecību**, pie baznīcu slēgšanas, kas viņus padara par lielākiem baznīcas pielūdzējiem un rada labvēlīgu pamatu naidīgo elementu propagandai. /../

Partijas CK neveltī pienācīgu uzmanību tādām apstākļiem, ka **latviešu mācību grupās daudzas disciplīnas pasniedz krievu valodā**. Latvijas Valsts universitātē, piemēram, lieta nonākusi tik tālu, ka latviešu mācības grupās no 2477 studentiem tikai 827 var apgūt visas disciplīnas latviešu valodā. Analogisks stāvoklis radies arī citās mūsu augstskolās. /../

Līdz pašam pēdējam laikam vāji tiek izmantotas iespējas sagatavot **nacionālus zinātnes darbinieku kadrus aspirantūrā un doktorantūrā**.

Turklāt jāatzīmē, ka Latvijas PSR Valsts plāna komisija nerūpējas un īstenībā nekā nedara, lai nodrošinātu republikas vajadzības pēc zinātnes darbinieku kadriem. Plāna komisija nav izdarījusi nevienu priekšlikumu par jaunu zinātnisko un pedagoģisko kadru sagatavošanu mūsu augstskolām. Valsts plāna komisija būtībā neregulē jauno speciālistu sagatavošanu augstskolās un nezina, kādas ir republikas tautsaimniecības vajadzības pēc šiem kadriem.

Tādām stāvoklim jādara gals. **Augstskolu darbam, nacionālās inteliģences kadru sagatavošanai jāatrodas zem pastāvīgas partijas organizāciju kontroles un vadības**.

Rūpīga, **neatļaidīga darba vietā** nacionālo kultūras darbinieku vidū mūsu republikā nereti pielietoja **rupju administrēšanu**. Vietējā inteliģencē tas radīja zināmu neuzticību pret mūsu republikas vadošo orgānu politiku, radīja inteliģencē neapmierinātību.

Lielī trūkumi ir teātru, komponistu savienības un citu radošo organizāciju darbā.

Divi pēdējie inscenējumi operas teātri sagatavoti krievu valodā. Arī Verdi opera "Aīda", kas būs nākošais inscenējums, tiek gatavota krievu valodā. Dramatiskie teātri ļoti nedroši izraugās inscenēšanai **nacionālās klasiskās dramaturģijas labākos darbus**. Dailes teātra pašreizējā repertuārā no katrām piecām izrādēm četras ir Rietumeiropas klasiku lugas un no 19 lugām, ko teātris rāda, tikai trīs ir par nacionālu tematu. /../

Latviešu komponisti pavisam vāji nodarbojas ar **labu masu dziesmu sacerēšanu**. Pēdējos gados komponētas tikai nedaudzas dziesmas, kas kļuvušas populāras jaunatnes masās un ko savā repertuārā uzņēmuši mākslinieciskās pašdarbības pulciņi. /../

Lielie trūkumi nacionālo kadru audzināšanā un izvirzīšanā ir bijuši par cēloni tam, ka mūsu republikā ir kļūdas un nepareizības kolhozu celtniecībā un **ir radusies nopietna atpalicība lauksaimniecības attīstībā**. /../

Svarīgākajās lauksaimniecības nozarēs mēs neesam sasnieguši pirmskara līmeni. Centrālās Komitejas plēnumam jāzina, ka visu lauksaimniecības kultūru sējumu platības mūsu republikā sasniedz tikai 80% pirmskara līmeņa.

Līdzīgs stāvoklis ir arī lopkopībā. Liellopu kopskaits patlaban par 174 tūkstošiem mazāks nekā pirms kara, bet govju — par 400 tūkstošiem mazāks nekā pirms kara. Arī citās lopkopības nozarēs vēl esam tālu no pirmskara līmeņa. Pēdējā laikā ik gadu izstrādājamais sviesta daudzums ir tikai 60% no pirmskara gada produkcijas.

Lauksaimniecības attīstība /../ stipri atpaliek no pirmskara līmeņa. /../

Daudziem kolhoziem ienākumi ir niecīgi, un tajos kolhoznieki no gada gadā saņem par izstrādes dienām arvien mazāk naudas un labības. /../

Republikas Ministru Padome, Lauksaimniecības ministrija un vairāku rajonu vadītāji patiesībā nemaz skaidri nezina, kāpēc atsevišķi rajoni un daudzi kolhozi tā atpalikuši, un šodien viņi nevar nākt ar konkrētiem ierosinājumiem, lai stāvokli radikāli izlabotu.

Jāatzīst, ka līdz šim mēs maz gādājām par palīdzību atpalikušajiem rajoniem un kolhoziem. /../

Daudziem kolhoziem ir milzum lieli parādi, valsts plānus sistemātiski neizpilda, sabiedriskās saimniecības un kolhozu ienākumi samazinās. Viss tas rada kolhozniekos lielu nemieru, mazina

kolhoznieku aktivitāti un interesi par darbu sabiedriskajā saimniecībā, veicina darba spējīgo iedzīvotāju aizplūšanu no kolhoziem. Pērn vien no kolhoziem aizgājuši 18 tūkstoši cilvēku. /../

Nav ciešams tāds stāvoklis, kad daudzi rajonu darbinieki un kolhozu vadītāji neapspriežas ar kolhozniekiem, neuzklausa viņus, nezina kolhoznieku noskaņojumu, administrē, lieto represijas un izturas rupji, kas saceļ lielu nemieru kolhozniekos un mazina viņu aktivitāti darbā. Draudi, iebiedēšana un uzklieģšana daudziem rajonu organizāciju darbiniekiem un kolhozu vadītājiem Dagdas un Krāslavas rajonā kļuvusi par parastu parādību viņu ikdienišķajā darbā. Tādai administrēšanai bieži vien vēl pievienojas nepiedienīga uzvešanās.

Lūk, ko mums raksta kāds no Krāslavas rajona kolhozniekiem:

"Mūsu kolhozā valda žūpība un zagšana. Ar to nodarbojas priekšsēdētājs un brigadieris. Kas žūpo kopā ar viņiem, tas var darīt visu, ko grib. Ar kolhozu viņi dara, ko vien iedomā, dzer, bet godīgi kolhoznieks nevar dzīvot."

Diemžēl šī nav vienīgā vēstule, tādu vēstuļu ir ļoti daudz.

Viens no lielākajiem un svarīgākajiem trūkumiem mūsu CK darbā bija tas, ka ekonomiski vājos un atpalikušos rajonus nenostiprināja ar pašiem labākajiem un spējīgākajiem kadriem, kuri prot latviešu valodu. Gluži otrādi, Dagdas, Zilupes, Maltas, Preiļu, Ērgļu un dažos citos visvairāk atpalikušajos mūsu republikas rajonos vadošie kadri ļoti bieži mainījās, pie kam jaunajiem darbiniekiem, kurus izvirzīja darbā šajos rajonos, praktiski neko nepalīdzēja. /../

Pēc visa teiktā šādi secinājumi (E. B.):

Biedri! Padomju tautai komunisma celtniecībā ir diženi sasniegumi. (! — E. B.) Tie panākti Padomju Savienības ar bagātīgu pieredzi bruņotās Komunistiskās partijas vadībā, kas nelokāmi realizē Ļeņina un Staļina nosprausto politiku. (! — E. B.)

Realizējot padomju nacionālo politiku, Padomju varas apstākļos arī latviešu tauta ir izveidojusies par progresīvu, sociālistisku nāciju. /../ (! — E. B.)

Brālīgo padomju republiku saimē Latvija nepiedzīvoti straujā tempā atjaunoja vācu okupantu izpostīto tautas saimniecību, industrializēja savu zemi un kolektivizēja lauksaimniecību, pārvēršot Latviju no atpalikušas agrāras zemes par industriāli augsti attīstītu Padomju republiku. /../

Visus pēckara celtniecības gadus latviešu tautai cīņā par sociālisma uzvaru bagātīgi palīdzēja visa lielā padomju tauta un Savienības valdība. /../ Bez šās palīdzības un pieredzes bagātās vadības tāda strauja un pilnīga sociālisma uzvara mūsu republikā nebūtu bijusi iespējama. (! — E. B.)

Ar Padomju valdības un partijas CK palīdzību Latvijā dažos gados tika radīti pavisam jauni rūpniecības uzņēmumi un veselas rūpniecības nozares, kādu šeit nekad agrāk nebija.

Tādi jauni uzņēmumi kā Autoelektropiederumu rūpnīca, elektromašīnu, dīzeļmašīnu un hidrometeoroloģisko aparātu rūpnīca Rīgā un tāpat arī mašīnbūves un elektroinstrumentu rūpnīca Jelgavā un Daugavpilī pašos pamatos izmainīja Latvijas rūpniecības struktūru.

Pēdējos gados rekonstruēts absolūtais vairums mūsu republikas rūpniecības uzņēmumu. /../

Latviešu zemnieki nekad neaizmirsīs to lielo palīdzību, kādu viņi saņēmuši no Komunistiskās partijas un visām brālīgajām padomju tautām un kas viņiem deva iespēju nokratīt kulaku jūgu, izrauties no nabadzības un nostāties uz vienīgi pareizā ceļa — uz kolhozu ceļa.

Mīlīga ir tā palīdzība, ko partija un valdība sniegusi mūsu tautas sociālistiskās kultūras attīstībai. Latvijas zinātniekiem, rakstniekiem, māksliniekiem un citiem kultūras darbiniekiem doti tādi apstākļi radošam darbam, par kādiem agrākajos laikos viņi pat sapņot nevarēja. /../

Visas latviešu tautas vārdā mēs šodien vēlreiz pateicamies Padomju valdībai un lielās Komunistiskās partijas Centrālajai Komitejai par šo palīdzību, pateicamies visām brāļu tautām un it īpaši diženajai, slavenajai krievu tautai. (Aplausi.)

Mēs labi saprotam, ka Komunistiskās partijas CK lēmumi, kurus apspriest ir sanācis šis plēnums, atkal par jaunu sevišķi spilgti apliecina partijas rūpes un lielo gādību par Padomju Latvijas tālāko uzplaukumu.

Šis lēmums palīdzēs mums radikāli izlabot stāvokli mūsu republikā, darīt galu padomju nacionālās politikas izkropļojumiem, likvidēt naidīgo pretpadomju pagrīdi./../

Pašreizējam plēnumam asi un principiāli jākritizē trūkumi un kļūdas partijas Centrālās Komitejas un mūsu republikas Ministru Padomes darbā un jānosprauž pasākumi, kas nodrošinātu stāvokļa izlabošanu republikā un radikāli uzlabotu tālāko komunisma celtniecības darbu Padomju Latvijā. (Aplausi.)

Tad priekšsēdētājs Pelše vārdu deva V. Lācim, kas stāvokli Latvijā vērtēja šādi.

Biedri! Vakar, 21. jūnijā, pagāja 13 gadi, kopš Latvijas tauta gāza fašistisko Ulmaņa kliķes režīmu, ņēma varu savās rokās, kļuva saimnieks savā zemē un komunistu partijas vadībā sāka celt savu jauno, skaisto, brīvo dzīvi.

Šajos aizritējušos 13 gados daudz kas ir paveikts, uzcelts, radīts jauns — Padomju Latvijas tautas dzīvē ir noticis milzīgs rāviens uz priekšu un kalnup itin visās dzīves nozarēs, tautsaimniecībā un kultūrā. Un savādāk nemaz arī nevarēja būt, jo padomju iekārta atraisīja tautas radošos spēkus, ievirzīja visu mūsu dzīvi jaunā brīnišķīgā jomā, un Komunistiskās partijas gudrā vadība nodrošināja šo visas tautas radošo spēku auglīgu un mērķtiecīgu darbu. Patiešām, ja mēs atskatāmies uz nostaigāto padomju dzīves posmu mūsu tautas vēsturē, tad jāsaka, ka daudz ir paveikts, daudz uzvaru izcīnīts, daudz vērtīga un paliekama radīts.

Šie sasniegumi un šīs uzvaras, par ko nav vajadzības šodien daudz runāt — mums visiem tas pārāk labi zināms —, nebūtu iespējami, ja latviešu tautai diendienā nebūtu sniegušas brālīgu atbalstu un milzīgu palīdzību visas pārējās padomju tautas ar lielo krievu tautu priekšgalā. Šīs uzvaras nebūtu iedomājamas, ja par latviešu tautas vajadzībām diendienā nedomātu un nerūpētos padomju valdība un Padomju Savienības Komunistiskās partijas Centrālā Komiteja. Katrreiz, kad mūsu republikas dzīvē radās šādas vai tādas grūtības, kad tādi vai citādi apstākļi sāka traucēt mūsu dzīves tālāku virzīšanos pa progresa un uzplaukuma ceļu, — padomju valdība un PSKP Centrālā Komiteja ar savu tēvišķīgo gādību nāca mums palīgā, palīdzēja pārvarēt visus šķēršļus un grūtības un parādīja mums pareizo ceļu /../

PSKP CK 1953. gada plēnums neapšaubāmi ir vienreizējs gadījums, unikāls notikums visas komunistiskās partijas vēsturē. Domāju, ka ļoti skaidri tajā sevi parādīja LKP CK ideoloģiskā darba sekretārs Arvīds Pelše, kas līdz tam sevi bija apliecinājis kā visa latviskā nīdētāju un apkarotāju. Šajā plēnumā viņš parādīja, ka spēj līdzīgi hameleonam pēkšņi mainīt krāsu, ārēji pārvērsties līdz nepazīšanai un tai pašā laikā, viltīgi maskējoties, no galvenā atbildētāja pārvērsties par apsūdzētāju. Nav vajadzības sniegt visu Pelšes runas tekstu, jo viņš, kā jau rūdīts propagandists, ir daudzvārdīgs un novirzās no galvenā jautājuma, ja tas ir viņa interesēs. Citēšu tikai būtiskāko no runas stenogrammas.

Nevienā no agrāk notikušajiem CK plēnumiem mēs neizskatījām jautājumus ar tik dziļu notikumu analīzi, kā to darām šodien /../

/../ Padomju Savienības Komunistiskās partijas Centrālā Komiteja savā lēmumā, pirmkārt, novērtē politisko stāvokli mūsu republikā — novērtē šo stāvokli kā neapmierinošu pēc būtības. Lēmumā tiek norādīts /../ uz **nopietnām politiskām kļūdām, kuras esam pielaiduši, īstenojot nacionālo politiku kolhozu celtniecībā, vadības jautājumus utt. /../**

Lēmumi dod **skaidras direktīvas /../ pamatos mainīt stāvokli republikā, beigt kroplot padomju nacionālo politiku, likvidēt naidīgo pagrīdi**, asi cīnīties pret padomju likumības pārkāpumiem /../ un stūrģalvību attiecībā pret iedzīvotājiem, **tuvākā laikā sagatavot, apmācīt un plašos mērogos bīdīt vadošā darbā latviešu kadrus**, likvidēt kļūdas un nepilnības kolhozu celtniecībā /../ PSKP CK prasa no mums uzlabot un pastiprināt politiski izskaidrojošo darbu iedzīvotāju, sevišķi jaunatnes un inteliģences vidū, **veicot šo darbu dzimtajā valodā.**

Padomju Savienības Komunistiskās partijas lēmumos šie jautājumi izvirzīti ļoti asi /../

Šajā sakarībā rodas jautājumi: kuram jāuzņemas atbildība par kļūdām, kuras savā darbībā pielaidusi republikas partijas organizācija, kuram pirmkārt ir jāatbild par stāvokli republikā, kuru PSKP CK pilnīgi pamatoti vērtēja kā neapmierinošu /../ Galvenā atbildība jāuzņemas partijas CK un Latvijas PSR Ministru Padomei. Es pats personiski arī esmu ļoti vainīgs /../ Esmu pirmām kārtām un pilnā mērā atbildīgs par kļūdām, kuras pielaiestas ideoloģiskajā darbā. Es nekādā gadījumā nevēlos izvairīties no atbildības, kas gulstas uz mani /../

Kāpēc mēs esam nonākuši tādā stāvoklī, kāpēc pielaidām kļūdas kā nacionālajā politikā, tā arī kolhozu celtniecībā? Acīm redzot mēs bijām pavāji marksisti."

Un tikai? Bet arī tāda atzīšanās Pelšem liekas par smagu, tāpēc viņš tālāk saka:

Nevarētu teikt, ka mēs /../ nepietiekoši zinām Ļeņina-Staļina mācību nacionālajā jautājumā /../ Nelaipe ir tā, ka mēs, **zinādami partijas pozīciju nacionālajā jautājumā, neveltījām pietiekošu uzmanību nacionālajam jautājumam Latvijā.** Rūpēdamies par sociālistiskās celtniecības uzdevumu izpildi, **mēs visu uzmanību veltījām darba saturam**, un visumā sociālistiskās celtniecības jautājumā mēs esam ievērojami pavirzījušies uz priekšu. Liela kļūda tomēr slēpjas tur, ka mēs tajā pašā laikā **esam ignorējuši formu**, t. i., — **nacionālo formu**, kurā mums bija jāpaveic viss šis darbs. Tas noveda

pie nacionālās politikas izkropļošanas. Tas ir liels grēks, kuru var izpirkt tikai ar krasu pagriezīnu visā mūsu darbā ././ Atrautība no reālās dzīves arī noveda pie kļūdām kolhozu celtniecībā ././

Visā padomju celtniecības darbā mēs bieži aizmirsām vajadzīgo vērtību piegriezītu līdzekļiem, ar kuru palīdzību mēs gribējām izpildīt uzdevumus. **Lai gūtu vēlamos panākumus saimnieciskās celtniecības un citās darbības jomās, pārāk daudz pielietojām represijas un pārāk daudz arī administrējam. Ar to negribu teikt, ka represijas vispār nav pielietojamas. Kamēr eksistē padomju valsts — vajadzības gadījumā represijas tiks pielietotas arī turpmāk ././ Bet šeit jābūt mēra sajūtai ././ Iznācis tā, ka padomju vara Latvijā zināmā mērā ir atrāvusies no tautas masām, uz ko arī norāda CK ././ Padomju Savienības Komunistiskās partijas CK plēnums mums atvēra acis. Nu skaidri redzam un jūtam tautas masu neapmierinātību ar mūsu politiku.**

Par to runā desmitiem tūkstošu vēstuļu, par to runā fakti, kurus mēs nepietiekoši ievērojam un neizvērtējam, līdz šim neesam izdarījuši vajadzīgos secinājumus ././

Visu laiku Pelše un viņam padotais milzīgais propagandas aparāts, prese, radio apgalvoja, ka tauta ļoti mīl padomju varu un komunistisko partiju Latvijā un atbalsta tās rīcību. Par pieminētiem desmitiem tūkstošu vēstuļu Pelše taču sen zināja, no atklātības tās slēpa.

Ar to Pelše arī kļūdu uzskaitījumu beidz. Būdam bez ierunām paklausīgs Maskavai, viņš darīja to, kas bija nepieciešams. Bet nu vajadzēja novērst plēnuma dalībnieku un visas tautas uzmanību no galvenā — no līdz šim veiktā noziedzīgā pārkrievošanas darba un lietotām masveida represijām. **Vajadzēja panākt, lai turpmāk nekas būtībā nemainītos.** Un Pelše tālāk savā runā sāka visu kritiku piesegt ar dažāzādām atrunām, pamācībām un pat brīdinājumiem par gaidāmiem ļaunumiem, ja turpmākā darbā kas būtiski tiks mainīts.

Man liekas, ka plēnumā jūtama zināma vienpusība kaut vai jautājumā par amatpersonu izvirzīšanu. Ja mēs tuvākā laikā patreiz amatos esošos nomainīsim ar latviešiem un lietvedību mūsu iestādēs veiksim latviešu valodā, vai tad ar to viss ieies pareizajās slīdēs, vai tad ar to pašā saknē mūsu republikā stāvoklis uzlabosies? Neuzlabosies ././

Politiskais stāvoklis republikā mainīsies maz ././

Jā,—ja nomainīsim nelatviešus pret latviešiem, naidīgiem elementiem nebūs pamata demagoģijai un pretkrieviskai aģitācijai. (Lūk, kā vērtē tautas neapmierinātību! — E. B.). Taču arī turpmāk mūsu republikā būs daudz iemeslu masu neapmierinātībai ar padomju varas politiku un partijas organizāciju darbu ././

Tāpēc vienlaicīgi ar uzdevumu mainīt kadrus un aparātu latviskošanu, ko mums uzdod Padomju Savienības Komunistiskās partijas Centrālā Komiteja, mums ir jārūpējas par ideoloģiskā darba uzlabošanu, par izskaidrošanas darba tautas masās kardinālu uzlabošanu ././

Mums šajā plēnumā jāpasvīturo, ka nepieciešams pastiprināt cīņu pret buržuāzisko nacionālismu. Jālikvidē nacionālistiskā pagrīde, mums pilnībā jāatmasko buržuāziski nacionālistiskā ideoloģija, kura ir virzīta pret tautu, un ko mēs līdz šim esam darījuši nepietiekoši. Mums ir jāpaaugstina kadru modrība ././ (Lūk, kas Pelšes skatījumā turpmāk veicams vēl vairāk! — E. B.)

Bez politiskās modrības paaugstināšanas mēs nevarēsim tikt galā ar visiem priekšā stāvošajiem uzdevumiem. Nepieciešams ņemt vērā starptautisko situāciju; nedrīkst aizmirst, ka Latvijā divdesmit gadus valdīja nacionālā buržuāzija un kara laikā republikas teritoriju bija okupējuši vācu fašisti, ka buržuāziskajā Latvijā kā pierobežas republikā darbojās plašs spiegošanas un imperiālistisko valstu rezidentu tīkls. Ar to mums jāreķinās arī šodien un jābūt ļoti modriem ././

Tas Pelšem liekas vēl par maz, lai visi aizmirstu sākumā teikto un pagrieztu domāšanu pilnīgi pretējā virzienā. Tāpēc ievērosim, kas vēl uztrauc Pelši.

Vairāki runātāji šeit ne vienreiz vien pasvīturoja, ka, izvirzot kadrus, nevajagot pārāk stingri skatīties uz viņu pagātni. Par to šeit runāja biedri Peive, Ozoliņš, Lācis, Ostrovs, Desmitnieks. (Tas taču kaut kas traks! — E. B.) Jāsaka, ka tie atsevišķie fakti, tie konkrētie gadījumi, par kuriem šeit runāja šie biedri, pieder pie atsevišķām kļūdām, kas tiešām pielaistas dažos konkrētos gadījumos. Bet, ja par tiem runā tik daudz un tādi vadoši darbinieki un runā ar īpašu akcentu, tad var rasties nopietni pārpratumi, var rasties viedoklis, ka mūsu partijas organizācijai vajadzīga pilnīgi cita pieeja kadru izraudzīšanā. (! — E. B.) Ja mēs pārlietu daudz un uz katra soļa to pasvītrosim un izvirzīsim pirmajā plānā to, ka

"nevajag baidīties no astēm", "nevajag piekopt anketu kultu", "nevajag visus bijušos aizsargus mērīt ar vienu aršīnu", "nevajag tik lielu uzmanību veltīt biogrāfijas datiem" utt., tad var rasties priekšstats par to, ka mūsu partijas organizācijām kadru atlases un izvirzīšanas jautājumos jāpieturas pie kaut kādiem jauniem principiem. Man liekas, ka tas būtu pilnīgi nepareizi.

Lūk, no kā baidījās Pelše! Bet tieši par jaunu pieeju taču bija PSKP CK plēnuma lēmums.

Mums nav tiesību atteikties no partijas principiem kadru izvēles jautājumā. (Jāsaprot, ka visam jāpaliek kā līdz šim. — *E. B.*)

Mums jāzina cilvēka pagātne, dažreiz jāzina arī par viņa radiniekiem. Nedrīkst teikt, ka tagad viss tas atkrīt, ka pie kadru atlases jāskatās tikai, kā attiecīgais cilvēks strādā tagad. **Mums nav tiesību tā rīkoties.** Tā mēs varam pielaiest lielas kļūdas. Dzīvē ir ne mazums gadījumu, kad ienaids, lai iegūtu uzticību, cenšas sevi parādīt kā labu strādnieku praktiskajā darbā. Uzticēties cilvēkam nenozīmē uzticēties bez vispusīgas pārbaudes.

Lai brīdinātu par iespējamiem pārpratumiem, man liekas, mums ir jāievēro, ka modrība arī turpmāk ir viens no mūsu partijas kadru izvēles principiem, no kuriem mūsu partijas organizācija nevar atkāpties. Nevar taču teikt, ka viss, kas pie mums līdz šim ir darīts kadru atlases jautājumā, ir bijusi kļūda. Kļūdas, protams, ir bijušas, tās ir jāievēro un jālikvidē, taču mēs nedrīkstam neievērot konkrētos apstākļus Latvijā. Tas nenozīmē, ka mums ar neuzticību jāskatās uz visiem vietējiem kadriem, visu inteliģenci utt., bet tas neizslēdz nopietnu kadru politisko uzskatu pārbaudi un saiknes ar pagātni ./.

Tāpēc gribu teikt dažus vārdus par biedru Avotiņa un Ķīša šeit sacīto. (Un Pelše ir tā nobijies no notiekošā, ka ņemas pamatīgi izbārt pat tādus ortodoksālus vecos komunistus, kādi ir pieminētie. — *E. B.*) ./ Avotiņš, savā runā pieskaroties ideoloģiskajam mantojumam, ieņēma neskaidru pozīciju. Viņa vārdiem bija ne visai laba piegarša politiskā ziņā. Viņš izvirzīja tēzi, ka Bumbiers savā runā partijas XII kongresā visus demokrātus atdevis buržuāziskajiem nacionālistiem.

Biedrs Avotiņš nepateica, kāda ir viņa pozīcija, vai viņš grib visus demokrātus ņemt mūsu rīcībā, vai tikai daļu. Avotiņam pašam nav skaidrības šajos jautājumos, bet, ja skaidrības nav, tad labāk klusēt. Tāds ir mans padoms ./.

Biedrs Ķīsis savu runu sāka ļoti interesanti, pareizi pauzdams domu, ka, neievērojot nacionālo formu (ačīmredzot domājot valodu — *E. B.*), nevar veikt darbu masās. Taču blakus šim pareizām domām viņš sarunāja arī daudz dumjības.

Ko tad Ķīsis tik dumju pateica? Proti, Ķīsis uz brīdi ļāva vaļu vēl saglabātajām latvieša jūtām un iebilda pret dažu mūsdienu komponistu jaunu melodiju sacerēšanu, piemēram, tādai skaistai dziesmai kā "Jūriņ' prasa smalku tīklu", ko viņš iemācījis bērniībā un kas viņam patīk vēl šodien.

Jā, to nu Pelšem tiešām grūti paciest un piedot pat vecam boļševikam un visās citās lietās viņa viedokļa atbalstītājam Ķīsim. Pelše saka: "Tā nav nopietna attieksme pret PSKP CK lēmumu, tas ir mēģinājums plēnuma uzmanību novirzīt nevajadzīgā, nepareizā virzienā."

Tas ir apstiprinājums jau zināmajam, ka viss, kas latviešiem patīk no savas pagātnes, Pelšem ne tikai ir pretīgs, bet viņš to uzskata par kaitīgu.

Šā paša iemesla pēc Pelše uzbruka Ķīsim par domu, ka mums nav jānosoda latviešu apgaismojāji — "jaunlatviešu" kustība, bet tā jāvērtē kā pozitīva. Ķīsis jau to neizdomāja pats, bet atsaucās uz Ļeņina atsaukumi par Skaldiņa rakstu "No kāda mantojuma mēs atsakāmies". Pelše asi nosodīja Ķīša "jaunlatviešu" pielīdzināšanu krievu Čerņiņevskim — apgaismojāju kustībai. Un, kā jau parasti, Pelše pārmet Ķīsim šķiriskās pieejas trūkumu, pagātnes mantojumu vērtējot, un vienotas latviešu frontes tēzes atbalstīšanu. Tas, pēc Pelšes prāta, ir liels noziegums. Tad jau nav vairs tālu no latviešu pašapziņas vajadzības atzīšanas. Tas taču ir noziegums.

Pelše savas runas nobeigumā teica:

Biedra Ķīša koncepcijai ir nepatīkama politiskā piegarša, tā var novest pie vienotas latviešu frontes, tā ignorē šķirisku pieeju sabiedrisko parādību analīzei.

Šajā sakarībā es vēlos atgādināt vēl vienu Ļeņina rakstu — "Par lielkrievu nacionālo lepnumu". Šajā rakstā arī Ļeņins runā par maņojumu un pasvītro, ka krievu marksistiem ir savs nacionālais lepnums, ka viņi lepojas ar Radiščevu, Čerņiševiski, Krievijas revolucionāro proletariātu ar tā revolucionāro cīņu utt., utt. ././ Ņemot to vērā, diezin vai mums, latviešu marksistiem, būtu piemēroti lepoties ar jaunlatviešiem ././

Mums ir pamats lepoties ar daudz ko citu. Ar lielu lepnumu mēs, latviešu marksisti, varam pasvītrot, ka Latvijas proletariāts ir izveidojis savu, revolucionāru komunistisko partiju, ka Latvijas proletariāts kopā ar lielās Krievzemes proletariātu cīnījās un lēja asinis nežēlīgajās cīņās ar cara patvaldību; mēs lepojamies ar Raini, ar latviešu strēlnieku cīņām pilsoņu kara laikā utt., utt.

Mums vienmēr un visur ir jāizceļ tas, kas mūs vieno ar lielo krievu tautu un ar visām citām Padomju Savienības tautām, bet ne tas, kas no viņām ir atšķirīgs un atdala no tām. Biedra Kriša koncepcija neizbēgami noved pie zināmas nacionālās aprobežotības.

Nepareizi ir tas, ka daudzi biedri nepareizi skata jautājumu par tautas paražām, par tautas tradīcijām ././ Mums ir labas tradīcijas, kā tādas var minēt Ligo svētkus un Jāņu dienu. Tā ir laba tradīcija. Tomēr slikti ir tas, ka līdz Jāņu dienai neviens negrib pļaut sienu. Šī tradīcija ir jāizskauž, un ar to jācīnās ikvienam partijas biedram. Mums ir daudz citu tradīciju, kurām ir pozitīva nozīme, bet ar negatīvām ir jācīnās. Tāda, piemēram, ir māņticība utt. Nedrīkst teikt, ka viss, kas pieder tautai, ir jā saglabā. Ja mēs sāksim latviešu frontē propagandēt visu veco paražu un tradīciju atjaunošanu, mēs nonāksim pie "vienotas latviešu frontes", nonāksim politiskā purvā, novirzīsimies no pareizā ceļa un dosim iespēju buržuāziskajiem nacionālistiem veikt savu noziedzīgo darbību.

Mēs darīsim pareizi, ja stingri un nelokāmi turēsimies pie mūsu Komunistiskās partijas tradīcijām; ja mēs nostiprināsim partijas rindu vienotību, ja katru dienu rūpēsimies par to, lai izveidotu ciešas saites ar tautas masām, ja mēs tā darīsim, tad nekļūdsimies. Un to no mums arī prasa Centrālā Komiteja ././Tikai tādā veidā Latvijas Komunistiskās partijas Centrālā Komiteja, Ministru Padome un visas partijas organizācijas varēs godam izlabot pielaistās kļūdas un godam izpildīt lielos uzdevumus, ko mums uzlikusi Padomju Savienības Komunistiskā partija. (*Aplausi.*)

Tika pieņemts arī attiecīgs lēmums.

**Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas Plēnuma lēmums
1953. g. 23. jūnijā
"PAR TRŪKUMIEM POLITISKAJĀ DARBĀ UN SAIMNIECISKO UN KULTŪRAS DARBU
VADĪŠANĀ REPUBLIKĀ"**

(stenogramma)

Noklausījies un apspriedis b. J. E. Kalnbērziņa ziņojumu par trūkumiem politiskajā darbā un saimniecisko un kultūras darbu vadīšanā republikā, Latvijas KP CK plēnuma atzīst, ka PSKP CK savā 1953. g. 12. jūnija lēmumā par LPSR pilnīgi pareizi un savlaicīgi dziļi atklāja nopietnus trūkumus un kļūdas partijas un padomju organizāciju darbā padomju varas stiprināšanai republikā.

PSKP CK pareizi norāda, ka viens no galvenajiem iemesliem neapmierinošajam politiskajam stāvoklim Latvijas PSR ir republikas partijas un padomju vadītāju Ļeņina-Staļina nacionālās politikas rupja izkropļošana.

LKP CK un republikas Ministru Padome, pilsētu un rajonu partijas komitejas pārkāpj padomju nacionālās politikas principus vadošo kadru audzināšanā un izvirzīšanā vadošā darbā, sevišķi maz latviešus izvirza darbā centrālās un rajona partijas un padomju iestādēs. Tādas kaitīgas politikas rezultātā republikā vadošos amatos vairākums cilvēku neprot latviešu valodu un slikti pazīst vietējos apstākļus. Piemēram, LKP pilsētu un rajonu komitejās sekretāru vidū latviešu ir 47,2%, instruktoru — 34%, pirmorganizāciju sekretāri — 31%; pilsētu un rajonu priekšsēdētāji un viņu vietnieki — 56%. LKP CK aparātā latvieši strādā 42%, Latvijas Ministru Padomē — 43,9%, Latvijas ĻKJS CK — 38,9%.

Nepieļaujami slikts stāvoklis latviešu izvirzīšanā vadošos amatos ir rūpnīcās, MTS, padomju saimniecībās, tāpat finansu un sagādes iestādēs, republikas prokuratūrā un Iekšlietu ministrijā. Piemēram, 66 lielo rūpnīcu direktoru vidū tikai 8 ir latvieši, no 107 MTS direktoriem 48, no politdaļu priekšniekiem 24 prot latviešu valodu, no 42 padomju saimniecību direktoriem tikai 5 ir latvieši. No valsts banku nodaļu darbiniekiem tikai 20% ir latvieši, rajonu finansu nodaļu vadītāju vidū 40% ir latvieši, 37% no rajonu pilsētu prokuroriem un rajonu pilnvarotajiem sagādes jautājumos. Iekšlietu ministrijas iestādēs līdz pat pēdējam laikam strādāja tikai 15% latviešu. Turklāt minēto iestāžu

darbiniekiem ik dienas ir jāstrādā ar iedzīvotājiem. Partijas un padomju iestādes bezrūpīgi izturas pret latviešu inteliģences izvirzīšanu atbildīgos amatos.

Tas, ka daudzās partijas un padomju iestādēs strādā cilvēki, kas neprot latviešu valodu, nezina vietējās paražas, kultūru, latviešu tautas sadzīvi, apgrūtina iedzīvotāju vairākumu tuvināties varai, realizējot partijas un valdības pasākumus, tas dod arī pamatu naidīgiem elementiem veikt pretkrievisku propagandu. Tāds stāvoklis ir tāpēc, ka partijas un padomju vadītāji vairākus gadus neveltēja vērību vienam no galvenajiem padomju varas uzdevumiem nacionālās republikās — audzināt, gatavot vadošos amatos nacionālos darbiniekus, tā neizpildot vienu no pamatuzdevumiem padomju varas stiprināšanā.

Izliekoties modriem pret buržuāziski nacionāliem elementiem, īstenībā kultivēja visaptverošu neuzticēšanos nacionālajiem kadriem, un tas vēl vairāk traucēja latviešu izvirzīšanu atbildīgos darbos kā centrā, tā arī perifērijā.

Nopietni trūkumi ir ideoloģiskā darbā republikā. Darbaaudzīn pilsētās un pat laukos lekcijas un referātus galvenokārt lasa krievu valodā. Daudzos uzņēmumos un kolektīvās saimniecībās aģitācijas masu darbs un sapulces notiek krievu valodā. LKP CK referentu grupā latviešu ir 60%, bet Rīgas pilsētas komitejā tikai 10%, pie tam daudzi no viņiem referātus nelasa dzimtajā valodā. Rīgā tikai trešā daļa lekciju tika lasītas latviešu valodā. Partijas komitejās par štata propagandistiem strādāja 52% latvieši.

Republikas partijas organizācijas neapmierinoši veic masu politisko darbu jaunatnes vidū, vāji vada darbu skolās, un tā rezultātā atsevišķi jauni strādnieki, kolhoznieki un skolnieki uzvedas amorāli, nonāk reliģijas un citu naidīgu elementu iespaidā.

Pavisam nepareizi arī tas, ka republikas augstskolās atsevišķas disciplīnas latviešu grupās māca nevis latviešu, bet gan krievu valodā. Latvijas Valsts universitātē 75 latviešu studentu grupās 89 lekciju kursus lasa krievu valodā. Republikā nav veltīta vajadzīgā vērība latviešu zinātnieku sagatavošanai.

Tas viss un arī partijas, padomju un sabiedriskās organizācijās krievu valodā ieviestā lietvedība vietējos varas orgānos vēl vairāk atsvešināja no masām, izraisīja pamatotu sašutumu iedzīvotājos, un to naidīgi elementi izmanto provokatīviem mērķiem.

Republikā plaši izplatītas rupjas administrēšanas metodes un padomju likumības pārkāpumi, kas traucē partijas un padomju varas orgānos gūt atbalstu tautā un jo sevišķi zemniekos.

Republikas partijas un padomju orgāni līdz šim laikam nav spējuši likvidēt buržuāziski nacionālistiskas organizācijas un bandas, kas biedē pilsoņus, nonāvē padomju aktīvistos, veic pretpadomju propagandu, iegūst zināmas iedzīvotāju daļas atbalstu. Cīņa ar buržuāziski nacionālistisko pagrīdi gandrīz pilnībā atstāta tikai Iekšlietu ministrijas orgānu ziņā un aprobežojas galvenokārt ar represijām un sodiem, kas skar plašas iedzīvotāju masas. Visu to izmanto naidīgie elementi un buržuāziski nacionālistiskā pagrīde./../

Latvijas KP CK plēnums nolemj:

1. 1953. g. 12. jūnija PSKP CK lēmumu par Latviju pieņemt nelokāmai beziebildumu izpildei.

2. Plēnums uzliek par pienākumu Latvijas KP CK un Latvijas Ministru Padomei — pilnīgi mainīt stāvokli republikā, izbeigt padomju nacionālās politikas izkropļošanu, nesaudzīgi cīnīties pret padomju likumības pārkāpumiem, administrēšanu, patvaļu pret iedzīvotājiem. Tuvākā laikā nodrošināt buržuāziski nacionālistiskās pagrīdes likvidēšanu. Ar nepieciešamajiem pasākumiem panākt stāvokļa uzlabošanu. Lietojot nepieciešamos sodus pret īstiem padomju varas ienaidniekiem, nepieļaut pārmērības, kas rada plašu masu pamatotu neapmierinātību.

3. Latvijas partijas organizāciju galvenais uzdevums tuvākajā laikā ir sagatavot un plaši izvirzīt latviešus vadošos darbos partijas, padomju un saimnieciskajās iestādēs. Izbeigt ieviesto praksi partijas rajonu komitejās par otrajiem sekretāriem un par priekšsēdētāja vietniekiem rajonu izpildu komitejās izvirzīt nelatviešus. Par padomju saimniecību direktoriem, MTS un rūpniecības uzņēmumu direktoriem ieviest par normu izvirzīt latviešu darbiniekus.

4. Izbeigt praksi lietvedību Latvijas PSR visās partijas, valsts un sabiedriskās organizācijās kārtot nelatviešu valodā. Ministru Padomes, Latvijas KP CK biroja un plēnumu, arī pilsētas un rajonu partijas komiteju un darbaaužu izpildkomiteju sēdēs darbam jānotiek latviešu valodā./../

5. Jau šajā (1953. — E. B.) gadā panākt ievērojamu ienākumu palielināšanos kolektīvās saimniecībās un lielāku graudu un naudas izmaksu kolhozniekiem./../

6. Latvijas KP CK birojam uzdot uzlabot politisko darbu atbilstoši uzdevumiem republikai, izbeigt administrēšanu, enerģiski aizšķērsot ceļu patvaļai un pretlikumībām, ko atsevišķi darbinieki lieto pret iedzīvotājiem, plaši izvērst masu politisko un izskaidrošanas darbu darbaaužu vidū, lai nodrošinātu iedzīvotāju aktīvu līdzdalību padomju varas pasākumos, kas būtiski uzlabotu vietējo padomju darbu un nostiprinātu kolektīvās saimniecības.

7. Plēnums uzdod Latvijas KP CK birojam veikt iedarbīgus pasākumus ideoloģisko iestāžu, kino, teātru, radošo darbinieku savienību, politiskās izglītības biedrības un kultūrizglītības iestāžu darba uzlabošanai.

Pastiprināt marksisma-ļeņinisma propagandu latviešu valodā, šajā nolūkā labāk izmantot presi un radio. Plaši un neatlaidīgi ieviest dzīvē komunistiskās partijas Ļeņina-Staļina nacionālo politiku, audzināt darbaļaudis internacionālisma un padomju tautu draudzības garā, plaši izvērst lekciju un referātu lasīšanu latviešu valodā uzņēmumos, kolektīvajās saimniecībās, ražotnēs un brigādēs.

Speciālos kursus un semināros sagatavot un audzināt nacionālos propagandas darba veicējus — lektorus, referentus un žurnālistus.

Veicināt antireliģisko un dabas zinību propagandu, šajā darbā plaši iesaistot latviešu inteliģenci.

8. Latvijas KP CK birojam enerģiski izskaust politisko nevērtību pret mācību darbu latviešu valodā Latvijas augstskolās; nopietni uzlabot zinātnisko kadru izraudzīšanu un pāraudzināšanu, plaši izmantot latviešu inteliģenci, droši to izvirzīt vadošā darbā mācību iestādēs, zinātnes, kultūras un citās iestādēs.

9. Latvijas KP CK birojam uzdot republikas partijas organizācijās paaugstināt partijas organizatorisko līmeni; pastāvīgi sniegt palīdzību partijas komitejām un pirmorganizācijām. Veikt pasākumus, lai nostiprinātu partijas pirmorganizācijas padomju saimniecībās un kolektīvās saimniecībās un uzlabot tajās organizatoriski saimniecisko un masu politisko darbu. Uzlabot padomju, arodorganizāciju un komjaunatnes vadīšanas darbu, partijas organizācijās plaši ieviest kritiku un paškritiku.

Likvidēt trūkumus politiskās audzināšanas darbā ar bezpartejisko aktīvu, stingri individuālā kārtā PSKP uzņemt labākos strādniekus, kolhozniekus un inteliģences pārstāvjus, sevišķi — latviešus.

10. Latvijas KP CK birojam un partijas organizācijām uzdot uzlabot komjaunatnes un visas jaunatnes komunistisko audzināšanu, sevišķu vērību veltot vietējās nācijas jaunatnei un skolniekiem.

11. Ievērojot nopietnos trūkumus nacionālo kadru audzināšanas darbā arodbiedrību orgānos un padomju nacionālās politikas ieviešanā dzīvē, Latvijas KP CK birojam un Republikas arodbiedrību padomei — novērst minētos trūkumus un panākt darbaļaužu komunistiskās audzināšanas darba uzlabošanu vietējās arodorganizācijās.

12. Latvijas KP CK birojam un Latvijas PSR Ministru Padomei mēneša laikā izstrādāt konkrētus pasākumus, lai saskaņā ar PSKP CK š. g. 12. jūnija lēmumu par Latvijas PSR panākto partijas un padomju orgānu darba uzlabošanu.

Latvijas KP CK sekretārs *Kalnbērziņš*

Tāds lēmums, protams, bija ļoti vajadzīgs. Ja tas tiktu realizēts, tad šodien Latvijā nebūtu tik daudz krievu un daudz kas būtu labāk.

Lēmums diemžēl darbojās tikai dažas nedēļas.

* * *

Krievi Maskavā attapās pirmie, un Hruščovs šo gadījumu veikli izmantoja savā labā. Bija radusies iespēja tikt no Berijas vaļā. Hruščovs slepus apbraukāja toreizējo Politbiroja locekļu dzīvokļus, dabūja tos savā pusē, jo no Berijas visi baidījās un katram bija kādi "grēki", kurus Berija varēja izmantot savās interesēs. Tika noorganizēti Berijas arests. Viņu notiesāja un nošāva. Un partijā viss palika pa vecam, bet lēmums krievu dižvīriem, protams, nepatika. Nezinu, ka lēmums par krievu atsaukšanu no nacionālajām republikām būtu ticis atcelts, jo tas pamatos saskanēja ar Ļeņina nostādni un ar rezolūciju, ko 1923. gadā pieņēma partijas XII kongress, taču realizēts tas netika.

Nu Hruščovs bija stāvokļa noteicējs, bet, lai viņu neapēnotu Staļina monumentālā figūra, to vajadzēja atmaskot. Materiālu tam, protams, bija daudz, bet vajadzēja kādu argumentu, kas būtu spēcīgāks par Staļina fetišu. Un Hruščovs tādu atrada. Tika atvērts aizzīmogotais seifs, kurā visus gadus pēc Ļeņina nāves glabājās dokumenti — tā saucamais Ļeņina politiskais novēlējums. Hruščovs zināja, ka tanī ir vairākas Ļeņina vēstules toreizējiem partijas vadības orgānu locekļiem. Arī tā, kurā Ļeņins raksturojis savus galvenos līdzgaitniekus, Staļinu ieskaitot. Vai nu Hruščovs bija

uzzinājis, vai, tikai nojautas vadīts, "uzodis", ka Ļeņins raksturojis Staļinu kā rupju un varaskāru cilvēku, kura rokās ir bīstami atstāt lielu varu. Šis nu bija "trumpis", ar kuru varēja Staļinu "sist". Tiesa, Ļeņina politiskajos novēlējumos bija vairākiem toreizējiem partijas vadoņiem daudz nepatīkamu izteikumu, bet tos vajadzēja pieciest lielā "trumpja" labad.

Hruščovs nolēma rīkoties strauji. Tika sasaukts partijas XX kongress. Tā darba kārtībā bez parastiem jautājumiem — pārskatiem un vadošo orgānu vēlēšanām tika iekļauts speciāls Hruščova ziņojums par Staļina kultu. Arī es biju XX partijas kongresa delegāts un kā sevišķi slepenu dokumentu pret parakstu saņēmu t. s. Ļeņina politisko novēlējumu. Visi dokumenti bija brošēti, katrs komplekts ar numuru un spiedogu "Sevišķi slepeni" un pēc kongresa atdodams atpakaļ. Tas nozīmēja, ka Hruščovs vēl nebija pilnīgi drošs par to, kā viņa ziņojums kongresā un tautā tiks uzņemts.

Ziņojums tiešām bija satriecošs ar šausmīgajiem faktiem. Apzināti slepkavoti augstus amatus ieņēmušie cilvēki, jo sevišķi latvieši un vispār nekrievi. Slepkavoti miljoniem komunistu. Delegāti klausījās, elpu aizturējuši. Zālē valdīja kapa klusums. Tikai kā kapu zvans ausis skanēja Hruščova balss. Katrs teikums, katrs vārds kā ass zobens cirta brūces sirdī. Zālē it kā bija dzirdami nobendēto cilvēku vaidi, visapkārt lēni vilņojās asins jūra.

Delegātiem, arī man visu uzreiz aptvert nebija iespējams. Nedzirdētie fakti mūs apbēra kā milzīga sniega lavīna. Mēs uzreiz neuztvērām visa notikušā baismīgumu, neapjautām dīvainību, ka slepkava it kā bijis tikai viens — Staļins. Bet kur tad toreiz bija Molotovs, Maļenkovs, Ždanovs, Kaganovičs, Mikojans, Vorošilovs un Hruščovs pats? Arī viņš bija partijas augstākajā vadībā! Un galvenais — kur bija PARTIJA? Ko vērtā tāda partija, kura to visu varēja pieļaut?! Un cik drausmīgai jābūt sistēmai un valsts iekārtai, kas to visu spēja noslēpt un tautu tā iebiedēt, salauzt cilvēkus morāli un intelektuāli sakropļot, ka tā kļuva par paklausīgu, viegli veidojamu masu varmāku rokās.

Pēc referāta — pārtraukumā — delegāti izgāja blakustelpā. Cits ar citu gandrīz nesarunājās. Cits no cita it kā kaunējās, baidījās.

Nekas sevišķs nenotika. Arī es biju pieteicies runāt debatēs. No dienas dienā man solīja dot vārdu. Katru vakaru viesnīcā koriģēju savu sakāmo, ievērojot jau citu teikto, taču vārdu es nedabūju.

Tiesa, pēc šā kongresa spaidi nedaudz mazinājās — varēja baudīt brīvības druskas. Pavīdēja nelielas cerības uz demokratizācijas procesa sākšanos.

* * *

Mani pie sevis aicināja Vilis Lācis. Viņš stāstīja, ka ar veselību neesot labi, ka, strādājot Ministru padomē, viņam ļoti maz atliekot laika rakstniecībai. Viņš neesot apmierināts ar sava bijušā vietnieka Ostrova darbu. Tas nepazīstot ne latviešu literatūru, ne kultūru vispār; neesot interesējies par skolām un augstskolām, bijis laisks un bez iniciatīvas. Lai atbrīvotos no tāda vietnieka, viņš ierosinājis Ostrovu iecelt par kultūras ministru (šāda ministrija Latvijā tikko bija nodibināta), tas ir, nobīdījis Ostrovu pakāpienu zemāk. Lācis izteica vēlēšanos, lai es piekristu nākt Ostrova vietā par Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieku. Viņš cerot, ka pēc neilga laika es varēšot viņu nomainīt.

Šāds priekšlikums man bija pavisam negaidīts. Teicu, ka neesmu sagatavots darbam padomju orgānos, man šajā laukā nav ne mazākās pieredzes; nekad neesmu strādājis pat par ciema padomes priekšsēdētāju. Darbs padomju iestādēs stipri atšķirās

no darba komjaunatnes un partijas orgānos. Komjaunatnes un partijas darbinieki nekārto ne materiālu fondu, ne finansēšanas jautājumus, bet padomju iestāžu darbiniekam tie jāpārzina, jākārto. Teicu, ka paietu vesels gads, kamēr es apgūtu darba specifiku, turklāt vairākas nozares man ir pilnīgi svešas (veselības aizsardzība, sociālā nodrošināšana, Sakaru ministrija, Iekšlietu ministrija u. c.). Visu šo gadu es nespētu nekādus būtiskus uzlabojumus šajās nozarēs ieviest. Pateicu arī, ka neesmu vairs tāds partijas politikas un padomju varas entuziasts, kāds biju jaunībā, jo esmu vīlies partijas darbībā praksē.

Kopā ar draugiem un domubiedriem Mildu un Artūru Verneriem un pedagogu — Rīgas pilsētas izglītības nodaļas vadītāju — Jāni Ģībieti Vecāķu jūrmalā.

Reiz guvu iespēju atvaļinājumu pavadīt Vācijā — Ilmenavas apkaimē. Šeit — muzikanta lomā ar mutes harmonikām.

Lācis teiktajam piekrita un tomēr savu priekšlikumu paturēja spēkā. Teicās manu darbu vērojis, pazīstot mani jau vairākus gadus un esot pārliecināts, ka, šeit strādājot, varēšu darīt ko labu latviešu tautai. Vēl Lācis piebilda, ka viņa priekšlikumam piekrītot arī LKP CK.

Es paliku pie savām domām. Lācis lūdza mani priekšlikumu pārdomāt.

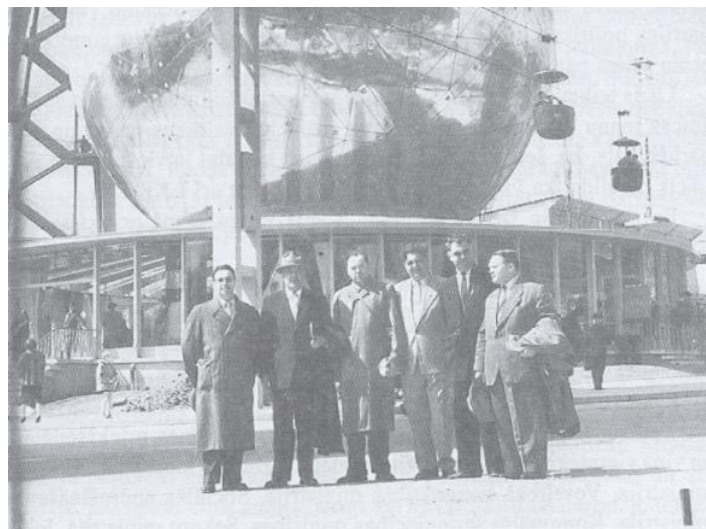
Drīz tiku izsaukts uz Maskavu. PSKP CK ar mani runāja partijas un padomju vadošo kadru nodaļas darbinieki. Izteicu savus iebildumus, bet arī viņi tos neņēma vērā. Jutu, ka aiz manas muguras viss jau ir saskaņots un izlemts.

Sāku strādāt LPSR Ministru padomē.

Kad sadalīja pienākumus starp Ministru padomes priekšsēdētāju un viņa vietniekiem, manā pārziņā nonāca Izglītības ministrija, Kultūras ministrija, Veselības aizsardzības ministrija, Sociālās nodrošināšanas ministrija, Komunālās saimniecības ministrija, Sakaru ministrija, Iekšlietu ministrija, "Darba rezervju" valsts komiteja, Fizikultūras un sporta komiteja, Arhitektūras galvenā pārvalde, Radio un televīzijas valsts komiteja, Latvijas telegrāfa aģentūra (LTA), Galvenā literatūras pārvalde (Glavlit), Zinātņu akadēmija, visas augstskolas un vēl citas iestādes, kopskaitā — 22. No visām šīm nozarēm es daudz maz pārziņāju izglītības un kultūras, "Darba rezervju", fizikultūras un sporta, radio un televīzijas un arī augstskolu jautājumus. Par pārējiem zināju visai maz vai neko. Protams, es sev neizvirzīju uzdevumu kļūt par speciālistu visās minētajās nozarēs. Sāku ar stāvokļa izpēti un tuvāk iepazīnos ar nozaru vadošajiem darbiniekiem. Katrā nozarē bija daudz darāmā. Sīkākus jautājumus uzdevu kārtot attiecīgajiem Ministru padomes aparāta darbiniekiem, viņu lēmumus saskaņojot ar mani.

Kopā ar dzīvesbiedri Margu pie domubiedriem Gruzijā.

E. Berklavs kopā ar kolēģiem no Gruzijas un Armēnijas Vispasaules rūpniecības izstādē Briselē.

Izglītības laukā bija jāpanāk plašāka jaunu skolu celtniecība, jo Rīgā un arī pārējās lielākajās Latvijas pilsētās skolēni bija spiesti mācīties trīs maiņās. Kultūras laukā visbēdīgākais stāvoklis bija uz laukiem. Tur liels skaits kultūras namu bija neciešamā

stāvoklī. Telpas neremontētas, soli pussalauzti, arī pārējais inventārs gaužām nabadzīgs. Saaicināju uz apspriedi lauku rajonu izpildkomiteju priekšsēdētāju vietniekus, kas pārzināja šīs nozares. Sanāksmē pieaicināju arī finansu un tirdzniecības ministru un Valsts plāna komitejas priekšsēdētāju. Stāvokli izdevās nedaudz uzlabot. Nācās pieprasīt rajonu nopietnāku izturēšanos reflektantu atlasē mācībām Kultūrizglītības tehnikumā, lai sagatavotu labākus darbiniekus kultūras namiem. Arī Sakaru ministrijas sistēmā steigšus vajadzēja kārtot darbinieku jautājumu, jo pasta nodaļās, telefona un telegrāfa nozarē strādāja daudz darbinieku, kas neprata latviešu valodu. Radās nepatīkami pārpratumi, telegrammas bieži bija tā sajauktas, ka tajās teikto nebija iespējams atšifrēt. Daļa darbinieku bija jānomaina; pārējiem tika noorganizēti obligāti kursi valodas apgūšanai.

Pavisam neciešams stāvoklis darbinieku jautājumā bija Iekšlietu ministrijā. Par ministru toreiz strādāja Zujāns. Pats latviešu valodu prata un nebija slikts cilvēks, bet nopietni nerūpējās par darbiniekiem savā sistēmā. Viss tika uzticēts vietniekam, bet tas bija krievs ar savām interesēm. Sistēmā jau toreiz strādāja daudz svešautiešu, bet pēc manis padzišanas ap 80% šajā sistēmā strādājošo bija svešautieši. Strādāt milicijā pieteicās galvenokārt iebraucēji no citām republikām un arī tikai tie, kas nekur citur nebija derīgi vai nevarēja atrast darbu, jo toreiz miliča alga bija ap 340—450 rubļu vecajā naudā, pēc naudas reformas 34—45 rubļi, un viņi saņēma vēl bezmaksas formas tērpu. Tie bija cilvēki ar 3—4 klašu izglītību, nekulturāli un bieži vien alkoholiķi. Ar šo jautājumu man nācās nodarboties arī vēlāk, kad atkal strādāju Rīgas pilsētas partijas komitejā — nu jau par tās pirmo sekretāru. Kopā ar Rīgas Pilsētas milicijas pārvaldes priekšnieku pulkvedi Maculeviču — godīgu latgaliešu puisī — bijām spiesti katras pirmdienas rītā visu milicijas garnizonu nostādīt ierindā sporta biedrības "Dinamo" stadionā un pārbaudīt, kāds ir katra izskats, vai zābaki notīrti, vai rokas nomazgātas, vai kabatā ir tīrs kabatlakatiņš.

Redzēju, ka ar tādu milicijas sastāvu mēs pilsētā kārtību nodrošināt nespēsīm. Tāpēc aizsūtīju oficiālu vēstuli uz Maskavu un lūdzu atļauju, saglabājot piešķirto algas fondu, mums pašiem noteikt, cik un kādus milicijas darbiniekus pieņemsim darbā un kādu algu katram maksāsim. Šķiet, kas te Maskavai būtu iebilstams — nekādas priekšrocības sev neprasījām. Un tomēr Maskava tādām risinājumiem nepiekrita. Atteikuma motivācija: ja tādu izņēmuma stāvokli atļausim Latvijai, tad tādas pašas tiesības prasīs citas republikas. Centāmieš paskaidrot, ka izdarīsim eksperimentu. Ja stāvoklis neuzlabosies (bijām pārliecināti, ka uzlabosies), paši atteiksimies no ieceres. Ja uzlabosies, kāpēc gan nedot tādas pašas tiesības arī pārējām republikām? Atteica, un cauri.

Ilgi pētīju veselības aizsardzības nozari. Šeit radās gan viegli risināmi jautājumi, gan arī tādi, kurus uzreiz nokārtot neizdevās. Ka Rīgā un Latvijā slimnīcu un poliklīniku nepietiek, tas bija skaidrs tūlīt, jo, piemēram, Rīgā iedzīvotāju skaits salīdzinājumā ar pirmsokupācijas laiku bija vismaz dubultojies, bet šai nozarei vajadzīgās ēkas nebija papildinātas. Vēl ļaunāk — sešas agrāk veselības aizsardzības vajadzībām lietotās ēkas bija atdotas citiem resoriem (galvenokārt armijai).

Kad valsts tautsaimniecības attīstības septiņgadu plānā (vienreiz Hruščova laikā bija tāds plāns) ieraudzīju, ka Rīgā nav paredzēts uzcelt nevienu slimnīcu un nevienu poliklīniku, zvanīju toreizējai PSRS veselības aizsardzības ministrei Kovriginai. Teicu, ka nevaru saprast šādu pieeju un tai piekrist. Kovrigina centās stāvokli pamatot ar apgalvojumu, ka citās republikās esot vēl sliktāk. Piemēram, Baltkrievijā. Kovrigina teiktā apstiprināšanai minēja skaitļus, kas liecināja, ka mums uz 10 000 iedzīvotājiem slimnīcās ir vairāk gultu nekā Baltkrievijā. Kā es domāju, kurai republikai lai viņa iedalot līdzekļus jaunas slimnīcas celšanai? Teicu, ka mēs šo gultu

skaitu esam panākuši nenormālā, apstākļu uzspiestā ceļā, saliekot divvietīgā palātā 4—5 gultas, ka esam palātas iekārtojuši bēniņos un verandās. Nevar taču Latvijas iedzīvotājus pārliecināt, ka padomju varas apstākļos viņu stāvoklis uzlabojies un jaunas slimnīcas pie mums neceļ tāpēc, ka Baltkrievijā ir vēl sliktāk. Tā būtu tīrā pretpadomju aģitācija. Paskaidroju, ka es varētu piekrist, ja mums uzceltu, piemēram, vienu slimnīcu, bet Baltkrievijā — divas.

Ar Kovriginu man iznāca strīdēties ne reizi vien. Vēl kāda saruna ar viņu raksturo augsti stāvošu padomju ierēdni. Šī saruna notika, kad biju apstaigājis vairākas poliklīnikas (uzturējies tajās arī kā slimnieks) un slimnīcas, redzējis daudzos slimniekus un pārliecinājies par ilgo nīkšanu rindās, kad biju runājis ar vairākiem ārstiem un medicīnas māsām, pats redzējis, cik nenormāli daudz laika ārsti tērē papīru aprakstīšanai. Biju pats daudz domājis un jautājis ārstiem, kādi ir šo negatīvo parādību cēloņi. Secināju, ka neder pati sistēma. Pirmkārt, ir disproporcija starp ārstu un vidējā medicīniskā personāla skaitu. Ārsti spiesti darīt arī to, ko varētu veikt medicīnas māsa, feldšeris, laborants vai sanitārs. Otrkārt, nav attaisnojama kārtība, ka slimnieks nevar brīvi izvēlēties ārstu. Toreizējie un vēl ilgi pastāvošie noteikumi ļāva griezties tikai pie dzīvesvietas iecirkņa ārsta. Tiesa, ārsts, kas ilgus gadus strādājis vienā iecirknī, ir iepazinis savus pacientus, taču tas neatsver priekšrocības, ko slimniekiem dod brīva ārsta izvēle.

Treškārt, taisnīga nav samaksas sistēma. Vispirms alga visiem medicīnas darbiniekiem ir nesamērīgi zema, jo sevišķi vidējam personālam. Un tā ir nonivelēta. Piemēram, visiem iecirkņu terapeitiem alga ir vienāda. Vienāda tā ir arī visiem kādas specialitātes ārstiem poliklīnikās, slimnīcās un sanatorijās. Niecīga piemaksa paredzēta tikai par izdienu. Toreiz citu piemaksu nebija. Taču ikvienam ir skaidrs, ka ārsti, tāpat kā jebkuras citas profesijas pārstāvji, strādā dažādi, dažāda ir viņu attieksme pret saviem pienākumiem. Toreiz (daļēji vēl arī tagad) samaksa nestimulēja ne ārstus, ne medicīnas māsas strādāt labāk. Iedomājos, ka samaksa ārstiem varētu būt šāda: pēc institūta beigšanas visiem attiecīgas specialitātes ārstiem algu noteikt vienādu, piemēram, toreizējā naudā 1000 rubļu mēnesī. Par katru slimnieka vizīti ārsts saņem piemaksu. Tad labs ārsts nopelnītu labi, bet slikts — maz. Tas būtu taisnīgi.

Ceturtkārt, jāatceļ viena slimnieka izmeklēšanai paredzētais laika limits. Dažreiz diagnozes noteikšanai vajadzīga pusstunda, citreiz pietiek ar piecām minūtēm.

Es, protams, nebiju pilnīgi pārliecināts, ka esmu atradis pašus labākos risinājumus, taču savs viedoklis man bija. Zvanīju atkal Kovriginai, lai uzskatāmāk parādītu, ka darbs netiek taisnīgi samaksāts. Samaksa nestimulē strādāt labi. Ilustrācijai minēju piemēru: pieņemsim, ka jūs, Kovriginā, esat laba iecirkņa ārste, bet es slikts, — ir taču arī tādi. Bet kāpēc man censties būt labākam, ja alga mums vienāda un poliklīnikā slimnieku rindas arī apmēram vienādas?

Ārsti Latvijā manus priekšlikumus atbalstīja, bet Kovriginā ne. Noklausījusies manus ierosinājumus, viņa teica, ka tie var novest pie ārstu privātprakses (ak šausmas!) un rasties jaunbagātņieki. Teicu, ka tādi jau ir, un tie esam mēs — jūs, es un vēl viens otrs. Viņa manu repliku "laida gar ausīm" un kategoriski paziņoja: "Ar jūsu ieteikumiem es ne partijai CK, ne valdībā neiešu. Kā tagad ir, tā bija pirms manis un paliks kaut vai tik ilgi, kamēr es būšu ministre." Vismaz atklāta valoda! Tagad, vairāk nekā pēc 40 gadiem, šis tas no maniem ierosinājumiem, kaut bikli, vismaz daļēji tiek realizēts.

Reiz, tas, liekas, bija 1957. gadā, man radās izdevība atvaļinājumu pavadīt VDR, Berlīnē un Erfurtes apgabalā. Šajā laikā apvienoju patīkamo ar lietderīgo. Erfurtē apmeklēju poliklīniku, aprunājos ar ārstiem. Tik tikko paglābos no kauna. Pajautāju, kāds viņiem laika limits slimnieka izmeklēšanai poliklīnikā: cik minūtes caurmērā ir

ieplānotas terapeitam, cik ķirurgam u. c. Viņi nesaprata, ko es vēlos uzzināt. Aptvēru, ka te šāds laika limits nav noteikts. Vainu novēlu uz vājām vācu valodas zināšanām.

Kad Ministru padomē strādāju otru reizi, Latvijā bija ieradusies neliela delegācija no Čehoslovākijas ar Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieku priekšgalā. Izrādījās, ka viņš pārzina apmēram tās pašas nozares, ko es. Apmainījāmies ar pieredzi. Stāstījām, kā strādājam, ko izdodas nokārtot, ko ne, kādas ir grūtības. Runājām arī par to, kā varētu viens otram palīdzēt. Vienojāmies, ka turpmāk regulāri rīkosim čehu kultūras dekādes Latvijā, viņi — latviešu kultūras dekādes Čehoslovākijā. Norunājām, ka apmainīsimies ar tautas tērpu zīmējumiem un populārāko dziesmu notīm. Mums toreiz ļoti trūka pūšamo instrumentu, un tas kavēja pūtēju orķestru atjaunošanu. No stīgu instrumentiem — čelli. Izrādījās, ka čehi mums var palīdzēt.

Vēl nospriedām, ka būtu lietderīgi pieredzes apgūšanai apmainīties ar zināmu skaitu speciālistu — apmēram 200 cilvēkiem no mums padotajām nozarēm. Plāna realizēšanu kavēja tikai viens šķērslis — valūtas trūkums. Man prātā ienāca atrisinājums: mēs savējiem nopērkam par rubļiem biļetes līdz Prāgai, bet čehi sedz visus izdevumus, kas saistīti ar mūsu delegācijas uzturēšanos Čehoslovākijā, un nopērk tai biļetes atpakaļceļam līdz Rīgai. Čehiem jārikojas tāpat: jānopērk kronās biļetes līdz Rīgai; mēs sedzam viņu delegācijas izdevumus, kamēr tā uzturas Latvijā, un nopērkam biļetes atpakaļbraucienam līdz Prāgai. Abi bijām priecīgi, ka iecere var īstenoties.

Čehi pirmie bija uzsākuši gatavot latviešu kultūras dekādi savā zemē. Viņi darīja mums zināmu savu nodomu un lūdza, lai mēs paziņojam, kādi kolektīvi un kādi solisti ieradīsies. Tūlīt visu izlēmām. Braucienam izraudzītie latviešu kultūras pārstāvji gatavoja programmas, bet es pieprasīju Maskavai atļauju izbraukšanai. Republikai šādu tiesību nebija. Maskavā izlēma šos jautājumus īpaša komiteja ar kādu Žukovu priekšgalā. Aizsūtīju rakstisku pieprasījumu, uzrādot datus par katru izbraucēju, bet, nevarēdams sagaidīt atbildi, vairākas reizes zvanīju Žukovam, lūdzu viņu pasteidzināt atļaujas izsūtīšanu. Solīja vairākas reizes, bet atļaujas kā nebija, tā nebija.

Tā kā minētā jautājuma risināšana bija saistīta ar Hruščova līdzdalību, man jāaizsteidzas vēlākajiem lielajiem notikumiem priekšā.

1959. gadā Padomju Savienībā bija ielūgti VDR toreizējie visaugstākie vadītāji — VSVP (Vācijas Sociālistiskās vienības partijas) vadītājs Ulbrihts un VDR Ministru padomes priekšsēdētājs Grotevols.

Pēc plāna viņiem vispirms bija jāierodas Rīgā, tad Kijevā un visbeidzot Maskavā. Tā kā Latvija padomju iekārtā vairs nebija patstāvīga valsts, bet tikai sastāvdaļa, pēc starptautiskā protokola viņus Rīgā vajadzēja sagaidīt Hruščovam. Tāpēc viņš arī ieradās Latvijā. Vizīti Latvijā beiguši, tālāk augstie viesi varēja braukt arī bez Hruščova. Vācieši aizbrauca uz Kijevu, bet Hruščovs izteica vēlēšanos vienu dienu vēl palikt Rīgā, lai, kā pats teica, iepazītos ar LKP CK biroja locekļiem. Tāda iepazīšanās notika, bet par to vēlāk, arī par Hruščova aizvadīšanu no Rīgas.

Kad Hruščovs mūs, LKP CK biroja locekļus un Baltijas Kara apgabala vadību, pēdējās dienas vakarā bija ielūdzis pie sevis Jūrmalā bijušajā Benjamiņu vasarnīcā uz vakariņām, es, iepriekš atvainojies, ka gribu kārtot vēl vienu lietišķu jautājumu, Hruščovam izstāstīju, kādā situācijā esmu nonācis. Esam ielūgti uz Čehoslovākiju, izbraukšanas laiks jau durvju priekšā, bet nevaram čehiem paziņot, vai brauksim. Teicu, ka čehi taču nezina, ka mums pašiem nav tiesību šo jautājumu izlemt. Pie viena lūdzu padomāt, vai tiešām nevar ļaut republikām pašām kārtot ciemos braukšanu kaut vai tikai uz sociālistiskām valstīm. Nav taču nekāda riska. Ja kāds arī negribētu atgriezties savā zemē, tādu mūsu draugu valsts valdība atsūtītu atpakaļ pa etapu, pieliekot klāt "godasardzi".

Hruščovs mani pat paslavēja: "Вобщем ты ставишь вопрос дельно. (Tu jautājumu izvirzi lietpratīgi.) Kā rīkoties, padomāšu, bet par braukšanu uz Čehoslovākiju rīt iedod man pieprasījumu, aizlidošu uz Maskavu un tai pašā dienā likšu izsūtīt atļauju. Tu taču rīt atnāksi uz aerodromu mani pavadīt?" Es tādā pašā tonī atbildēju: "Приду; по штату положено." (Atnākšu, to uzliek amata pienākums.)

Nākamajā dienā aerodromā biju, tur Hruščovs apšaubīja manu godīgumu un, neko neizlēmis, aizlidoja. Bet es nonācu nevis Čehoslovākijā, bet gan Krievijā, Vladimīrā. Taču par to vēlāk.

* * *

1956. gada nogalē smagi saslima un 1957. gada martā nomira Rīgas pilsētas partijas komitejas pirmais sekretārs — Edgars Apinis. Atkal tiku izsaukts uz Maskavu. Atkal ar mani runāja vadošo kadru nodaļas darbinieki, ierosinot atgriezties Rīgas pilsētas partijas komitejā par pirmo sekretāru. Un atkal es iebildu, vai ir lietderīgi tagad, kad tikko esmu apguvis padomju darbu, mani celt atpakaļ partijas darbā un manā vietā Ministru padomē pieņemt jaunu darbinieku, kas, šo darbu nezinādams, atkal mācīsies no sākuma. Varasvīri savukārt paskaidroja, ka šis solis esot neparedzēts un nepieciešams. Rīgas pilsētas partijas organizācija esot lielākā Latvijas organizācijas daļa (vairāk par pusi), turklāt patī kvalitatīvākā un arī sarežģītākā daļa. Citas piemērotas kandidatūras neesot. Man šis darbs jāuzņemties, bet, tiklīdz pats sagatavošot sev aizstājēju, droši vien nāksoties iet atpakaļ uz Ministru padomi. Tā arī iznāca, un es drīz atgriezos Ministru padomē, tikai iemesls bija cits.

Nācās uzņemties Rīgas partijas organizācijas vadību. Apzinājos, ka tas ir grūts un atbildīgs darbs. Apzinājos, ka nu Rīgā esmu *pirmais* pēc saviem pienākumiem un atbildības. Domāju, arī tiesībās man vajadzētu būt *pirmajam*. Ja nu tagad es nevaru izdarīt to, ko uzskatu par vajadzīgu, tad man nav tiesību būt šajā amatā. Gribēju radīt rīdziniekiem normālu dzīvi; gribēju, lai latvieši te justos kā savās mājās.

Brazīlijā, Riodežaneiro. Pasaules starpparlamentu savienības 47. sesijā. Runā par kultūras problēmām PSRS.

Ar ko sākt? Nolēmu, ka vispirms jāizdara tāda kā stāvokļa inventarizācija. Kāda tad bija Rīga?

Ielās ļaužu drūzma tapusi lielāka. Veikalos, frizētavās, poliklīnikās, pirtis — visur rindas kļuva arvien garākas. Tramvajos, autobusos, trolejbusos cilvēki bija saspiesti kā siļķes mucā. Manāmi retāk ielās un sabiedriskās vietās dzirdēja latviešu valodu. Skolās bērni joprojām mācījās trijās maiņās. Iestādēs darījumu valodas vietu ieņēma krievu valoda. Latvieši dzimtajā zemē savā mātes valodā vairs nevarēja sarunāties ar priekšniekiem darbavietās, ar ārstiem ārstniecības iestādēs un juristiem tiesību aizsardzības iestādēs. Rindas pēc dzīvokļiem arī stiepās arvien garākas, jo pilsētā uz pastāvīgu dzīvi ik mēnesi ieradās tūkstošiem cilvēku. Pasliktinājās apgāde gan ar pārtikas produktiem, gan kvalitatīvām rūpniecības precēm. Lēni, neuzkrītoši cēlās cenas.

Kur izeja? Sākumā mēģināju pilsētai "izplēst" kaut dažus virslimita tramvaju vagonus, autobusus vai trolejbusus, atvērt vēl kādu veikalu vai frizētavu. Taču jūtamas pārmaiņas nenotika. Secināju, ka stāvokļa kardināla uzlabošanās panākama, tikai krietni samazinot, kaut vai apturot cilvēku ieplūšanu Rīgā no citām republikām. Tas jādara, pirmkārt, lai glābtu latviešus no noslikšanas sveštautiešu plūdus un, otrkārt, lai radītu kaut cik normālus dzīves apstākļus visiem rīdziniekiem, kas te raduši mājvietu. Vēlreiz pārslasīju vairākus Ļeņina darbus, arī viņa "Politisko novēlējumu". Sapratu, ka tāda rīcība ir taisnīga un to var pat pamatot ar vairākiem Ļeņina norādījumiem. Apzinājos, ka sastapšu lielu pretestību. Ne tikai no iebraukušo krievu puses, kuri vēlējas uz Rīgu atvest savus radniekus un draugus, lai justos kā savās mājās un vēl daudz labāk, jo šeit bija ko ēst, pat vēl gaļa, sviests un desas. Sapratu, ka par nepieciešamību īstenot manu ieceri grūti būs pārliecināt miegātos un iebiedētos republikas vadītājus, kas pat domās neatļāvās strīdēties ar Maskavu un vairāk par visu baidījās, ka tikai viņus neapvaino nacionālismā. Grūti man būs pārliecināt pat savus tuvākos kolēģus. Kas tad viņi bija? Pilsētas partijas komitejas otrais sekretārs — krievs, vairākums nodaļu vadītāju arī krievi. Pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētājs gan bija latvietis — agrākais Pleskavas pilsētas "galva" Lecis, viņa pirmais vietnieks — krievs Timerjovs, otrs vietnieks — pārkrievojies armēnis — Ivans Binatjans. Rajonu partijas komitejās stāvoklis bija līdzīgs.

Tā kā gaidīja smaga cīņa, vajadzēja nopietni sagatavoties. Izlasīju visus lēmumus un citus direktīvos Vissavienības dokumentus, kuriem bija kāds sakars ar cilvēku pārvietošanos un to pierakstīšanos dzīvesvietās. Izstudēju, kas konstitūcijā teikts par vietējo padomju izpildorgānu tiesībām. Tad kādu vakaru pilsētas partijas komitejā sapulcināju republikas tieslietu ministru Veinbergu, Augstākās tiesas priekšsēdētāju Rīdziņu, iekšlietu ministru Zujānu, pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētāju un visus viņa vietniekus, rajonu partijas un izpildkomiteju vadošos darbiniekus, pilsētas milicijas pārvaldes priekšnieku un, protams, pilsētas partijas komitejas vadošos darbiniekus.

Savā ziņojumā raksturoju stāvokli pilsētā, minot iepriekš aprakstītās negatīvās parādības, un secinājumā minēju, ka vienīgā reālā izeja no stāvokļa ir iedzīvotāju skaita mehāniskas palielināšanas pārtraukšana. Jau no klātesošo izturēšanās un pāris replikām sapratu, ka daudzi netic mana priekšlikuma tiesiskumam. Nolasīju atsevišķas vietas no direktīvajiem dokumentiem. Tas līdēja. Ne viens vien (galvenokārt sveštautieši) gan negribīgi, tomēr aplūsa. Nekādu citu priekšlikumu, kā pilsētā radīt daudz maz normālu stāvokli, nebija.

Pēc šās sanāksmes apspriedos vēl ar pilsētas milicijas pārvaldes priekšnieku pulkvedi Macuļeviču un pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētāju Leci. Rajonu milicijas nodaļas un arī pilsētas milicijas pārvaldē vairākums atbildīgo darbinieku bija krievi,

tāpēc uzticēt no citurienes iebrukušo pierakstīšanas (uz pastāvīgu dzīvi) izlemšanu viņiem nevarēja. Nolēmām, ka rajonu milicijas darbinieki drīkst pierakstīt tikai tos pilsoņus, kuri maina dzīvesvietu pilsētas robežās, bet no citurienes iebrukušajiem pierakstīšanās atļauju var dot tikai Maculevičs pats vai viņa prombūtnes laikā viens no vietniekiem, kuram šo svarīgo darbu varētu uzticēt. Ar Maculeviču vienojāmie pierakstīt tikai tos, ar kuru nepierakstīšanu tiktu pārkāpti spēkā esošie Vissavienības direktīvie dokumenti. Visiem pārējiem atteikt. Jādomā, nevis kā varētu pierakstīt, bet otrādi — kā varētu nepierakstīt. Izņēmuma gadījumos konsultēties ar mani. Norunājām, ka ik pirmdienas rītā Maculevičs ieradīsies pilsētas partijas komitejā pie manis, un tad izskatīsim aizvadītajā nedēļā pierakstītos, lai redzētu, vai vēl nav pieiets pārāk "mīksti". Visa pierakstīšanas norises kārtība tika fiksēta Rīgas pilsētas izpildkomitejas lēmumā.

Kā jau bija sagaidāms, šī kārtība pilsētā daudzus satrauca. Man zvanīja un pie manis ieradās pat vairāki atbildīgi partijas un padomju darbinieki, kuri vai nu gribēja savā dzīvoklī pierakstīt, piemēram, no Krievijas iebrukušu sievieti, kas viņiem esot vajadzīga par aukli mazbērniem, vai lūdza pierakstīt kādu paziņu. Šajā jautājumā biju nepierunājams.

Drošības dēļ sagatavoju vēstuli PSRS Ministru padomei un lūdzu Lāci to parakstīt. Vēstulē jautājām, vai mums ir tiesības regulēt iedzīvotāju skaitu Rīgā. Lācis vēstuli parakstīja, un saņēmām pozitīvu atbildi: tāda jautājuma izlemšana ietilpstot vietējo pašvaldību kompetencē.

Šo darbu uzskatīju par tik svarīgu, ka neizlaidu to no savas kontroles, un panākumi bija apmierinoši. Pirms lēmuma mēnesī Rīgā pierakstījām caurmērā pāri par 1500 iedzīvotāju, pēc lēmuma drīz vien panācām desmitkārtēju samazināšanos un vienu mēnesi pat izrakstījām četrus cilvēkus vairāk nekā pierakstījām.

Svarīgais darbs nu bija uzsākts. Bet ko darīt ar tiem svešautiešiem, kas Rīgā jau bija pierakstīti? Izraidīt viņus nevarēja, nebija likumīga pamata. Lai radītu latviešiem iespēju savā zemē visas lietas nokārtot latviešu valodā, sagatavojām lēmumu, kurā bija teikts, ka visiem, kas Rīgā strādā iedzīvotāju apkalpošanas sfērā, divu gadu laikā obligāti jāapgūst latviešu un krievu valoda vismaz sarunvalodas līmenī. Par tiem, kas šīs valodas nebūs apguvuši, vadītājiem jālemj, vai viņus turpmāk izmantot iepriekšējā darbā.

Pilsētas partijas komitejas birojā lēmumu pieņēma. Tiši rakstījām par minimālo prasību — valodas apgūšanu sarunu valodas līmenī; turklāt ne tikai svešautiešiem jāapgūst latviešu valoda, bet arī latviešiem — krievu valoda. Sākumā šīs prasības izvirzījām tikai tiem, kas strādā iedzīvotāju apkalpošanas darbā. To visu darījām tādēļ, lai lēmuma realizēšanā sastaptu mazāku pretestību. Toties ierakstījām valodu apgūšanas termiņu — divus gadus, par ko esmu saņēmis pārmetumus pat no tādiem cilvēkiem, kas kopumā piekrita manai tālaika darbībai. Mans uzskats toreiz un arī tagad — bez termiņa šim lēmumam būtu maza nozīme, jo aicinājums iebrucējiem mācīties latviešu valodu bija izteikts arī agrāk, bet sekotāji tam neradās. Nevienam uzdevumam nav lielas jēgas, ja netiek norādīts izpildes termiņš un sankcijas tā neizpildes gadījumā.

**LKP RĪGAS PILSĒTAS KOMITEJAS BIROJA 1957. GADĀ PIENĒMTAIS LĒMUMS PAR
LATVIEŠU UN KRIEVU VALODAS MĀCĪŠANU KADRIEM, KAS APKALPO PLAŠUS
IEDZĪVOTĀJU
SLĀŅUS**

(b. Berklavs, Temnovs)

Vadoties pēc PSKP XX kongresa lēmumiem par nepieciešamību arī turpmāk praktiskajā darbā visuzmanīgākajā veidā rēķināties ar visu nāciju un PSRS tautu nacionālajām īpatnībām, rajonu partijas komitejas, partijas pirmorganizācijas un veselās virknes to iestāžu vadītāji, kas apkalpo plašus iedzīvotāju slāņus, veica zināmu pozitīvu darbu šajā virzienā, sākot pievērst vairāk uzmanības kadru atlasei un izvietojumam, ņemot vērā to latviešu un krievu valodas zināšanas, un tas ievērojami uzlabo iedzīvotāju apkalpošanu viņiem pieejamā valodā.

Vienlaicīgi pilsētas partijas komitejas birojs atzīmē, ka vispārējais stāvoklis kadru atlasē un izvietojumā, kuri apkalpo plašus iedzīvotāju slāņus, joprojām paliek neapmierinošs. Veselā virknē tirdzniecības organizāciju, komunālo pakalpojumu uzņēmumos, medicīnas iestādēs, milicijas orgānos u. c. ievērojama darbinieku daļa, kuri ikdienā saistīti ar plašām darbaļaužu masām, pārvalda tikai vienu valodu (latviešu vai krievu), un tas iedzīvotājiem rada neērtības un izraisa dibinātas likumīgas pretenzijas. Taču rajonu partijas komitejas, partijas pirmorganizācijas, augstākminēto uzņēmumu un iestāžu vadītāji nav veikuši pienācīgos pasākumus, lai organizētu latviešu un krievu valodu mācīšanos plašus iedzīvotāju slāņus apkalpojošo kadru vidū.

Latvijas Kompartijas pilsētas komitejas birojs NOLEMJ:

1. Nosodīt pašreizējo nepietiekamo novērtējumu plašai iedzīvotāju slāņu apkalpošanai viņiem pieejamā valodā un neapmierinošo latviešu un krievu valodas apmācības organizēšanu to kadru vidū, kas ikdienas darbā saistīti ar plašām darbaļaužu masām.

2. Uzlikt par pienākumu to uzņēmumu un iestāžu partijas organizāciju sekretāriem, arodorganizāciju komiteju priekšsēdētājiem un vadītājiem, kuri apkalpo plašus iedzīvotāju slāņus un pirmām kārtām tirdzniecības organizāciju, komunālo uzņēmumu, tramvaju-trolejbusu tresta, autobusu parka, namu pārvalžu, medicīnas iestāžu, milicijas orgānu u. c. vadītājiem, — no 1957. gada 1. janvāra organizēt latviešu un krievu valodas mācīšanu darbiniekiem, lai viņi spētu divu gadu laikā apgūt šīs valodas.

3. Personām, kas izvairīsies no mācībām vai divu gadu laikā valodas neapgūs, izskatīt jautājumu par viņu tālāku izmantošanu darbā, kas saistīts ar plašu iedzīvotāju slāņu apkalpošanu.

Ieteikt augstākminēto uzņēmumu un iestāžu vadītājiem, pieņemot darbā kadrus, bez lietišķajām politiskajām īpašībām ņemt vērā arī latviešu un krievu valodas zināšanu.

Ieteikt uzņēmumu un iestāžu vadītājiem, arodorganizāciju komiteju priekšsēdētājiem iedalīt līdzekļus, kas nepieciešami latviešu un krievu valodas mācīšanai.

4. Uzdot tautas izglītības nodaļas vadītājam b. Ģībietim un partijas pilsētas komitejas skolu nodaļas vadītājam b. Lomonosovam palīdzēt uzņēmumu un iestāžu vadītājiem, pirmām kārtām to uzņēmumu un iestāžu vadītājiem, kuri apkalpo plašus iedzīvotāju slāņus, latviešu un krievu valodas mācīšanas organizēšanā un pasniezēju komplektēšanā.

5. Uzdot partijas rajonu komitejām, partijas pirmorganizācijām, arodbiedrību organizāciju komitejām un uzņēmumu un iestāžu vadītājiem veikt izskaidrojošo darbu to uzņēmumu un iestāžu darbinieku vidū, kas apkalpo plašus iedzīvotāju slāņus, par latviešu un krievu valodas mācīšanās nepieciešamību.

6. Ieteikt partijas rajonu komitejām izrādīt palīdzību partijas organizāciju sekretāriem un augstākminēto uzņēmumu un iestāžu vadītājiem latviešu un krievu valodas mācību organizēšanā un nodrošināt kontroli par šī pasākuma izpildīšanu.

7. Kontroli par šī lēmumā izpildīšanu uzdot visām partijas pilsētas komitejas nodaļām.

Mēs ne tikai pieņemām lēmumu par valodu mācīšanu, bet arī radījām cittautiešiem apstākļus latviešu valodas apgūšanai. Darbavietās partijas organizācijām un arodbiedrību komitejām uzdevām organizēt pulciņus, izdevām mācību grāmatas, lūdzām skolotāju arodbiedrību izraudzīt skolotājus, kuri labprātīgi uzņemtos strādāt noorganizētajos pulciņos. Protams, iebrāucēji mūsu lēmumu neuzņēma ar sajūsmu, bet darbs bija uzsākts, un cilvēki sāka mācīties. Veikalos, frizētavās, aptiekās, transportā un citur varēja manīt, ka viens otrs sveštāvietis jau mēģina latviski runājošos saprast un kādu vārdu pateikt latviski.

Tā kā valodas jautājums arī citās Latvijas pilsētās bija aktuāls (Daugavpilī, Rēzeknē, Ventspilī pat vēl aktuālāks nekā Rīgā) un pat lauku rajonos radās līdzīgs stāvoklis, — ierosināju tamlīdzīgu lēmumu pieņemt arī LKP CK birojam. Tāds tika pieņemts.

Valodas jautājumu steigšus vajadzēja risināt Rīgas Medicīnas institūtā. Jau minēju, ka Rīgas medicīnas iestādes bija pārpildītas ar ārstiem, kas neprata latviešu valodu. Rīgas Medicīnas institūtu katru gadu beidza daudz jaunu ārstu — latviešu valodas nepratēju, bet mums tādus nebija kur likt. Pat uz Latgales rajoniem nevarējām sūtīt ārstu, kas bez tulka palīdzības nav spējīgs sarunāties ar vietējiem iedzīvotājiem. Bet ārsti tur bija ļoti vajadzīgi. Ko darīt? Uzaicināju pie sevis Rīgas Medicīnas institūta rektoru Burtņieku, un norunājām turpmāk institūtā uzņemt tikai tādus reflektantus, kas vismaz sarunu līmenī prot latviešu valodu, un institūtā organizēt darbu tā, lai visi sagatavotie ārsti ar pacientiem varētu brīvi sarunāties latviešu un arī krievu valodā. Lai nedzimtās valodas vāja pārzināšana nebūtu šķērslis iekļūšanai institūtā, nolēmām, ka valodas eksāmena atzīmi konkursā vērā neņems.

Liekas, šis jautājums bija nokārtots taisnīgi un cittauniešiem pat izdevīgāk, jo no savā zemē dzīvojošajiem latviešiem tika prasīta svešas valodas apgūšana. Taču šādu piekāpšanos noteica taktika. Turklāt latviešu jaunieši dzimtajā valodā par ārstiem varēja izmācīties tikai Rīgas Medicīnas institūtā, bet krievu jaunieši, kas nevēlējās mācīties latviešu valodu, ārsta profesiju varēja apgūt citos medicīnas institūtos Krievijā.

Tātad darbs valodu jautājuma atrisināšanā bija iesākts.

Nākamais nokārtojams jautājums bija vadošie darbinieki, galvenokārt uzņēmumos un iestādēs, arī partijas aparātā, sākot jau ar pilsētas partijas komiteju pašu.

Šo uzdevumu uzskatīju par nepieciešamu un izveidojušos stāvokli sāku labot, piemēram, Rīgas vagonbūves rūpnīcā. Ne tās direktors, ne galvenais inženieris, ne direktora vietnieks, ne partijas un komjaunatnes komitejas sekretāri latviešu valodu neprata; no 13 ceha priekšniekiem tikai divi runāja latviski, bet rūpnīcā toreiz strādāja ap 70% latviešu. Līdzīgs stāvoklis bija vairākās citās rūpnīcās, fabrikās un iestādēs. Dažviet bija vēl sliktāk. Savu viedokli par to, ka sākumā vismaz pusei vadītāju jāprot latviešu valoda, darīju zināmu arī LKP CK vadītājiem. Iebilst pret šo minimālo prasību nebija iespējams. Šī nostāja tika ņemta vērā, turpmāk apstiprinot vadošos darbiniekus pilsētas partijas komitejā, un tādu rīcību prasījām arī no partijas rajonu komitejām. Visu vēlamu nepaspējām izdarīt, bet kaut ko tomēr paveicām.

Grūtāk gāja ar partijas darbinieku izraudzīšanu, jo visā Rīgā no komunistu kopskaita latviešu bija tikai 18%. Ja atskaitīja komunistus, kas strādāja tīri latviskos kolektīvos — preses izdevumu redakcijās, mācību iestādēs ar latviešu mācību valodu, radio, televīzijā, grāmatu izdevniecībās u. c., tad šis procents bija vēl mazāks. Jo nebija komunistu, latviešu valodas pratēju, ko varētu iecelt partijas darbā, bet augstāko partijas orgānu prasība bija, lai vadītāji būtu komunisti. Rūpnīcās, kaut vai tai pašā Rīgas vagonbūves rūpnīcā, nebija pat kandidāta, ko ieteikt ievēlēšanai par rūpnīcas partijas komitejas sekretāru. Partija bija atrauta no pamattautas. Tas, ka latvieši nestājas partijā, no vienas puses, it kā priecēja, bet, no otras puses, man neradās iespēja ietekmēt partijas organizācijas.

Saprotams, ka mana darbošanās arī šinī jomā radīja neapmierinātību iebraucējos — inženiertehniskajos darbiniekos, kuriem nu vairs nebija tik lielas iespējas iekļūt vadošajos amatos.

Visvairāk latvieši cieta no dzīvokļu trūkuma. Rīgā bija daudz latviešu ģimeņu, kas bija mitinājušās puspagrabos vai pusbēniņos jau pirms okupācijas, bet kolonizācijas laikā stāvoklis nesalīdzināmi pasliktinājās. Dzīvojamās mājas toreiz būvēja maz. Ja kāds dzīvoklis vai istaba atbrīvojās agrāk celtajās mājās, tad visbiežāk to "sagrāba" iebraukušie sveštaunieši. Kāpēc tā varēja notikt? Tāpēc, ka pilsētas mērogā šos jautājumus kārtoja izpildkomitejas priekšsēdētāja pirmais vietnieks, jau minētais

Timerjovs, rajonos — izpildkomiteju dzīvokļu nodaļas, kurās arī bija "iekārtojušies" krievi, bet namu pārvaldēs un rajonu milicijas nodaļās cittautiešu bija vēl vairāk. Vajadzēja izveidojušos ķēdi pārraut. Timerjovu atbrīvojām no priekšsēdētāja pirmā vietnieka amata. Viņa vietā ieteicu Viktoru Kreitusu — savu palīgu tolaik, kad strādāju par Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieku. Visās rajonu izpildkomitejās no rajona padomes deputātiem izveidojām komisijas, kuru uzdevums bija no jauna pārskatīt pretendentu sarakstu, ievērojot principu, ka pirmajiem dzīvoklis jāsaņem tiem, kas Rīgā vai vismaz Latvijā dzimuši un visilgāk šeit dzīvojuši. Protams, varēja būt izņēmumi avārijas gadījumos. Izpildkomitejām šo komisiju lēmumi bija jāievēro, piešķirot dzīvojamo platību.

Par dzīvokļiem un pierakstīšanos radās asi strīdi arī ar Baltijas kara apgabala vadību. Apgabala kara padomes loceklis — politdaļas priekšnieks ģenerālis Djomins bija pilsētas partijas komitejas biroja loceklis.

Pastāvēja PSRS Ministru padomes lēmums, ka jaunuzceltajās mājās 10% kopplatības jāatdod kara resoram. To arī darījām. Bet krievu šovinistu Djominu tas neapmierināja. Viņš izdomāja dažnedažādus paņēmienus, kā Rīgā iefiltrēt aizvien vairāk krievu. Izstāstīšu tikai vienu gadījumu.

Rīgā, Maskavas rajonā, bija nodibināta, īstenībā no Krievijas pārcelta, augstskola, kurā sagatavoja virsniekus — kara lidotājus. Tai bija gan atdotas agrāk uzbūvētas ēkas, gan uzcelti vēl jauni mācību korpusi. Skolas vadībai un pasniedzējiem bija piešķirti dzīvokļi. Ar to Djominam nepietika. Augstskolās laiku pa laikam tiek rīkoti arī īslaicīgi kursi. Reiz, kad šajā augstskolā atkal sākās sešmēnešu kursi jaunākajiem virsniekiem, Djomins pieprasīja, lai kursantus pieraksta uz pastāvīgu dzīvi Rīgā un piešķir viņiem dzīvokļus. Atbildēju nepārprotami: tas nenotiks; es ļoti labi saprotu nodomu — šos jaunākos virsniekus pierakstīt Rīgā, dabūt tiem dzīvokļus; mācīšanās laikā pie viņiem atbrauks ģimenes un vēl septiņas tantes un onkuļi, un, kad kursi būs beigušies, virsniekus pašus aizsūtīs kur kuro, bet ģimenes paliks Rīgā. Djomins bija lūdzis kara apgabala pavēlnieku Gorbatovu par manu atteikumu sūdzēties LKP CK vadītājiem, un Gorbatovs to arī darīja.

Konflikts ar kara resoru man iznāca arī par vasarnīcām Rīgas Jūrmalā. Kad beidzās karš, virsniekiem visas durvis bija atvērtas. Viņi bija ieņēmuši ļoti daudzas vasarnīcas un tur pa vasarām nepārtraukti dzīvoja visus pēckara gadus. Pēc Rīgas pilsētas (Jūrmala toreiz bija viens no Rīgas pilsētas rajoniem) izpildkomitejas lēmuma Vasarnīcu trests īres līgumus ar iedzīvotājiem noslēdza uz 1 līdz 5 gadiem. Virsnieki vienmēr bija izcīnījuši līgumu pagarināšanu vai atjaunošanu. Turklāt viņi ieņēma lielāku platību, nekā ģimenei nepieciešams. Taču tā bija rīkojušies ne tikai virsnieki vien.

Lai redzētu, kas īsti dzīvo valsts vasarnīcās, palūdzu Viktoru Kreitusu izveidot komisiju no Rīgas pilsētas deputātiem un Vasarnīcu tresta darbiniekiem, uzaicinot tajā piedalīties arī Baltijas kara apgabala pārstāvi. Rezultāti nebija iepriecinoši. Valsts vasarnīcās dzīvoja ne tikai virsnieki, bet galvenokārt dažādi civilie priekšnieki: partijas, padomju, komjaunatnes un saimniecisko resoru darbinieki. Ne viens vien arī no viņiem visus pēckara gadus aizņēma lielāku platību, nekā ģimenei nepieciešams. Komisija vasarnīcu īrnieku vidū neatrada gandrīz nevienu strādnieku un skolotāju, pavisam maz bija ārstu un inženieru. Uzdevām vasarnīcu trestam izbrīvēt dzīvojamo platību, kur vasarās varētu atpūsties vismaz 50 strādnieku un pa 25 ģimenēm no katras lielākās inteliģences grupas. To varēja izdarīt, tikai atņemot līdzšinējiem īrniekiem virsnormas platību un nepagarinot līgumu ilggadējiem īrniekiem. Kam piešķirt atbrīvoto platību — to lai izlemj attiecīgo nozaru arodorganizācijas.

Kad nu arī vasarnīcu jautājumā tika aizskarta kara resora ieinteresētība, Baltijas kara apgabala pavēlnieks ģenerālis Gorbatovs kādas LKP CK biroja sēdes starplaikā pie tējas galda teica apmēram tā: "Biedri Kalnbērziņ, ir gan nepatīkami, tomēr man jāziņo, ka viens no šeit klātesošajiem biroja locekļiem (iepriekšējā partijas kongresā un tam sekojošā plēnumā par tādu biju izvēlēts arī es, — biedrs Berklavs izturas netaisnīgi, pat naidīgi pret Padomju armiju, pret tās virsniekiem. Netiek piešķirti dzīvokļi, nepieraksta Rīgā un izliek no vasarnīcām." Kalnbērziņš un visi pārējie biroja locekļi skatījās uz mani ar izbrīnu. Teicu, ka kara apgabala dzīvokļu ekspluatācijas daļa saņem paredzētos 10% jaunuzcelto māju dzīvokļu platības. No vasarnīcu telpu platības virsnieki vēl tobrīd saņem proporcionāli daudz lielāku daļu nekā pārējie Rīgas iedzīvotāji. Ja Gorbatovs var pierādīt, ka tā nav patiesība, — atzīšu sevi par vainīgu. Šis konflikts ar to arī oficiāli beidzās, bet ar kara apgabala vadību manas attiecības arvien vairāk pasliktinājās.

Tikai daudz vēlāk uzzināju, ka ģenerālis Djomins kopā ar toreizējo laikraksta *Sovetskaja Latvija* redaktoru Saļejevu bijis iniciators krievu šovinistu sūdzībnieku grupas organizēšanā. Tā sāka rakstīt uz PSKP CK vēstules, kurās ziņoja, ka Latvijā atdzimstot buržuāziskais nacionālisms un ka šīs kustības vadītājs esot es. Šāda apgalvojuma pierādīšanai tika minēts viss, par ko šajās piezīmēs jau rakstīts, tikai citādā interpretācijā. Ziņoja, ka Rīgā nepierakstot un neļaujot dzīvot krieviem, krievus atbrīvojot no vadoša darba un spiežot mācīties latviešu valodu, draudot, ka tos, kas divu gadu laikā valodu neiemācīšoties, atbrīvošot no darba, ka krievus izliekot no vasarnīcām, bez latviešu valodas prasmes neuzņemot Rīgas Medicīnas institūtā, atkal sākot slavēt un iespiest bijušo buržuāzisko rakstnieku darbus, izstādot buržuāziskā laika mākslinieku darbus, arhitektus orientējot raudzīties uz buržuāziskajiem Rietumiem, neļaujot celt mājas pēc brīnišķīgajiem padomju arhitektu izstrādātajiem tipveida projektiem, pēc kuriem ceļot pat Maskavā utt.

Šīs vēstules parakstīja ar latviskiem uzvārdiem: Ozoliņš, Kārkliņš, Lejiņš, Kalniņš, Bērziņš utt., neuzrādot, protams, adresi. Bija nolemts rakstīt tik ilgi, līdz no Maskavas atbrauks komisija pārbaudīt, vai vēstulēs rakstītais atbilst patiesībai, un tad pie komisijas ieradīsies vēstuļu rakstītāji un, uzdodoties par vietējiem iedzīvotājiem, apliecinās, ka viss rakstītais atbilst patiesībai. Tā arī tika izdarīts, bet par šo negēlīgo plānu es uzzināju daudz vēlāk.

Man tika piedēvēts vēl kāds "grēks": es uzstājoties pret vienu no marksistiskās ekonomiskās politikas pamatprincipiem, pēc kura vienmēr un visur ražošanas līdzekļu (grupa "A") ražošanai tempa ziņā jāapsteidz patēriņa priekšmetu (grupa "B") ražošana. Izklausās iespaidīgi, kaut gan nav jābūt kvalificētam ekonomistam, lai saprastu, ka būtu galīgi aplam no visiem Padomju Savienības plašās teritorijas apgabaliem prasīt vienādu šo principu ievērošanu. Vienā reģionā iegūst dzelzi, akmeņogles, naftu, ir attiecīgi speciālisti, citā no visa tā nav nekā. Tāpēc katrā apgabalā ir savas ražošanas tradīcijas, sava specifika.

Kāda šajā jautājumā bija īstenība?

Visplašāk par rūpniecības attīstību Latvijā es izteicos LKP CK biroja un Ministru padomes kopīgā sēdē, kurā apsprieda republikas tautsaimniecības attīstības plāna projektu nākamajai septiņgadei.

Plāna projektā bija paredzēts Rīgas vagonbūves rūpnīcas ražošanas jaudu palielināt 2,4 reizes, apmēram tādā pašā apjomā arī Rīgas dīzeļrūpnīcas un vairāku citu rūpnīcu jaudu. Par šiem nodomiem biju informēts un jau runājis ar Rīgas vagonbūves rūpnīcas toreizējo direktoru Eismontu. Uzzināju, ka viņš nozaru ministrijā Maskavā devis piekrišanu tādām plānam. Kad prasīju, lai paskaidro, kā viņš domā tādu plānu realizēt,

izrādījās, ka Eismonts orientējas uz darbaspēka importu no Krievijas un Baltkrievijas un ka Rīgas pilsētas izpildkomiteja šiem iebraucējiem dos dzīvokļus.

Protams, es kategoriski nostājos pret šāda veida rūpniecības attīstību Rīgā un Latvijā. Prasīju, lai turpmāk rūpniecība Latvijā palielinātu produkcijas izlaidi tikai ar darba ražības celšanu, jaunas tehnikas un tehnoloģijas ieviešanu, kā arī ar darba organizācijas uzlabošanu, nepalielinot strādājošo skaitu. Teicu, ka valstij nav ekonomiski izdevīgi Rīgā ražot metālietilpīgu produkciju, jo mums dzelzs un akmeņogles jāieved no tūkstošiem kilometru liela attāluma un gatavā produkcija bieži vien atkal jāsūta tūkstošiem kilometru atpakaļ. Piedāvāju pat kompromisa variantu: ja valstij tiešām ir tik nepieciešams palielināt vagonu ražošanu un tas iespējams tikai Latvijā, tad bez lieliem kapitālieguldījumiem vagonus var ražot arī Daugavpils lokomotīvu remonta rūpnīcā. Daugavpilī toreiz vēl bija zināmas darbaspēka rezerves. Es prasīju palielināt plānā paredzēto būvniecībai nepieciešamo dzelzs detaļu un mājsaimniecības piederumu ražošanu, jo to republikā ļoti trūka. Ieteicu rūpniecības attīstību orientēt uz radio un elektrotehnikas priekšmetu un sadzīves ķīmijas produkcijas ražošanu, kurā nevajag daudz metāla un var izmantot republikā atrodamo augsti kvalificēto darbaspēku. Var un vajag attīstīt mēbeļrūpniecību, kurai netrūkst izejmateriālu. Teicu arī, ka Rīgā nav izdevīgi paplašināt dīzeļrūpniecību, jo tās produkcija vajadzīga galvenokārt kara resoram, tāpēc viegli iedomāties, ka jaunam karam sākoties, Rīga kā liela ostas pilsēta un liels dzelzceļa mezgls tiktu sabombardēta viena no pirmajām un kara resors paliktu bez šās produkcijas.

Vēlāk visas manas domas tika tīši izkropļotas. Apgalvoja, piemēram, ka es esot bijis pret rūpniecības attīstību Rīgā, lai, jaunam karam izceļoties, to nesabombardētu. Lai rūpnīcas ceļot Krievijā un bombardēto to.

Manus priekšlikumus noraidīja. Tika pieņemts plāna projekts, kas būtībā jau bija ar Maskavu saskaņots. Valsts ekonomiskās intereses tika upurētas lielajam politiskajam mērķim — latviešus asimilēt lielajā krievu masā.

Mans nolūks bija arī izskaust negodīgumu, zagšanu, spekulāciju un kukuļošanu, tirdzniecībā un sadzīvē ieviest vairāk kultūras. Centos īstenot visu labo, ko atvaļinājuma laikā biju redzējis VDR. Sapulcēju tirdzniecības darbiniekus, stāstīju, cik pieklājīgi un smalkjūtīgi pārdevējs tur sagaida, apkalpo un pavada katru pircēju, cik labi Vācijā noorganizēta tirdzniecība perifērijā. Katrā mazā pilsētiņā sadzīves vajadzībām var nopirkt to pašu, kas nopērkams Berlīnē.

Sapulcēju pilsētas labierīcību pārvaldes darbiniekus un stāstīju, kādā kārtībā VDR uztur parkus un zālājus un lauku apvidos ceļus. Organizēju pēkšņas neplānotas pārbaudes komisijas veikalos un preču bāzēs. Uz darbu vienmēr gāju kājām, iegriežoties gan veikalos, gan ēdnīcās un "uzkožamās", "šašličnajās". Pēc saviem novērojumiem uzdevu visu rajonu partijas organizāciju plēnumos apspriest šo uzņēmumu darbu. Vērsos pret īstajiem spekulantiem un kukuļņēmējiem, bet aizstāvēju vecīšus, kuri, pensiju nesaņemot, maizīti pelnīja, darinot slotām un cirvjiem kātus, gaļas dēlīšus un citus mājsaimniecībā vajadzīgus priekšmetus, ko valsts uzņēmumos neražoja. Bija laiks, kad milicija tos tvarstīja kā vislielākos spekulantus, bet namamātes šīs vajadzīgās mantiņas nekur vairs nevarēja nopirkt. Padomju Savienībā tā bija ļoti izplatīta parādība — vispirms kaut ko aizliegt, noārdīt un tikai pēc tam domāt par savas darbošanās sekām.

Lai sekmīgāk cīnītos pret nebūšanām, popularizētu visu labo, vairāk kontaktētos ar iedzīvotājiem, lai cilvēki palīdzētu uzturēt pilsētā vajadzīgo kārtību un uzdrošinātos vērsties pret netaisnību, varmācību, — panācām, ka atļāva Rīgā izdot ikvakara avīzi, ko nosaucām par *Rīgas Balso*. Tās pirmajam numuram pats uzrakstīju ievadrakstu: "Labvakar, rīdzinieki!" Izdevās redakcijas darbā iesaistīt talantīgākos žurnālistus,

izdomājām oriģinālu noformējumu. Arī citas avīzes veidoja lappušu iekārtojumu pēc *Rīgas Balss* parauga.

Centos bieži būt skolās un pie studentiem. Mācīju pilsētas komjaunatnes komitejas vadītājus strādāt.

Bieži biju fabrikās un rūpnīcās. Nevis lai "pratinātu" vai komandētu to vadītājus, bet lai pilnīgi atklāti runātu ar strādniekiem, inženieriem un kalpotājiem, iedrošinātu arī viņus uz atklātību. Devu enerģisku pretsparu demagogiem. Tāds darba stils bija nepieciešams, jo partija ar savu frazeoloģiju, lozungošānu, "tukšu salmu kulšanu" bija panākusi, ka neviens vairs brīvprātīgi negribēja piedalīties ne sapulcē, ne mītiņā, ne mācīties kādā pulciņā vai seminārā.

Lai piedabūtu strādniekus un inženiertehniskos darbiniekus pēc darba piedalīties kādā sapulcē vai mītiņā, bieži vien laikus tika aizslēgti rūpnīcas vārti un sardze nevienu nelaida ārā. Partijas atbildīgie darbinieki pat baidījās iet uz rūpnīcām, tikties, runāt ar strādniekiem. Pastāstīšu tikai par vienu kopsapulci kādā lielā VEF ražotnē (cehā).

Piezvanīju toreizējam VEF direktoram, kas Rīgā bija ieradies no Ļeņingradas, — Georgam Gailem. Jā, Gailem, nevis Gailim! Latviešu valodu viņš neprata, un viņa sieva bija krieviete. Taču rūpnīcas direktora amatā Gailem bija liela pieredze, un viņš bija godīgs cilvēks. Teicu, ka vēlētos tuvākajā laikā piedalīties kādas lielākas ražotnes kopsapulcē. Gaile, protams, neiebilda. Apsolīja sapulci noorganizēt, tikai lai es pasakot, kādu izziņot darba kārtību, par kādu jautājumu es runāšot. Teicu, ka varētu iztikt bez iepriekš noteiktas darba kārtības un temata. "Nu, biedri Berklav! Tā tad būs demagoģija. Mūs var izsvīlpt," sacīja Gaile. Mēģināju iebilst, ka es nebaidos, gribu atklāti teikt visu taisnību, cenšos pēc sava prāta darīt to labāko, bet, ja cits prot dzīvi pilsētā vadīt prasmīgāk, labprāt atbrīvošu tādām vietu. Gaile tomēr bez darba kārtības baidījās sapulci sasaukt. Tad ierosināju, lai sapulcei uzraksta šādu tematu: "Kas mūs traucē strādāt un dzīvot labāk." Nezinu, kas cilvēkus bija ieinteresējis — neparastais temats vai tikšanās ar mani, jo pilsētā daudz runāja par manām izdarībām. Uz sapulci, kaut arī tā notika pēc oficiālā darba laika, bija palikuši vairāki simti darbinieku.

Biju lūdzis Gaili parūpēties, lai sapulcē piedalītos arī rūpnīcas dažādo dienestu priekšnieki.

Sapulci atklāja Gaile. Viņš teica, ka es esmu vēlējis ne tikai paskatīties, kādos apstākļos cilvēki strādā, bet arī dzirdēt, kas traucē strādāt un dzīvot labi. Īsi pastāstīju, kāds ir stāvoklis pilsētā, kas tiek darīts, lai dzīve kļūtu labāka, bet ka ar gūtajiem rezultātiem mēs neesam apmierināti. Stāstīju pavisam atklāti, nekā neslēpjot. Runāju pārmaiņus gan latviski, gan krieviski, jo ražotnē strādāja daudz krievu. Teicu, ka šāda kārtība rada neērtības, lieki jātērē laiks. Tāpēc arī ir pieņemts lēmums, ka visiem vajadzēs apgūt latviešu valodu. Runāju mierīgi un mēģināju izskaidrot, ka tāda prasība ir taisnīga, tāpat kā taisnīgi bija man apgūt krievu valodu, kad es gribēju mācīties Maskavā. Stāstīju, ka man nācās samierināties ar lekciju klausīšanos krievu valodā un arī eksāmeni bija jāliek krievu valodā. Ja es sadomātu pārcelties uz dzīvi kādā Krievijas pilsētā, tad ar mani tur neviens taču latviski nerunātu. To es jau zinātu iepriekš, un man nenāktos žēloties. Dabiski, ka cilvēkiem, kas grib pārcelties uz dzīvi Latvijā, jāreķinās ar to, ka te būs jārunā latviski. No latviešiem nevar prasīt, lai viņi visi sāktu runāt krieviski. Daudzi aplaudēja (jādomā — latvieši). Starpsaucienu nebija.

Ķēros pie otra sasāpējuša jautājuma — par dzīvokļiem. Teicu, ka Rīgā jaunas dzīvojamās mājas tikpat kā neceļ. Vissavienības orgāni plānā to nav paredzējuši, kaut gan republikas vadība ir lūgusi. Līdz ar to tikai niecīgam skaitam iedzīvotāju būs iespējams uzlabot dzīves apstākļus. Tāds ir stāvoklis, un republikas valdība un Rīgas

pilsētas vadība neko tur grozīt nevar. Paliiek jautājums: kam dot pirmām kārtām, ja kāds dzīvoklis atbrīvojas? Vai tiem, kuri šeit ir dzimuši, auguši, visu laiku godīgi strādājuši un strādā, bet dzīvo sliktos apstākļos (ļoti saspiesti, pagraba vai jumta telpās, mājās, kas nonākušas avārijas stāvoklī), vai tiem, kuri bez aicinājuma, pēc pašu brīvas gribas ieradušies Rīgā, kaut arī dzīvo vēl sliktākos apstākļos vai ir apmetušies pie paziņām. Mēs, pilsētas vadītāji, domājam, ka taisnīgi tomēr ir dot priekšroku pirmajiem. Aplaudēja vēl skaļāk. Bet kāda sieviete izlauzās sapulcējušos priekšā un skaļā balsī sāka runāt krieviski: "Es arī godīgi strādāju, man ir divi bērni, bet mums nav kur dzīvot. Ko man darīt?" Viņa raudādama bēra vārdus kā ar ložmetēju. Teicu, ka vajadzību esmu sapratis, bet man ir daži jautājumi. Pirmais: vai jūs uz Rīgu izsauca rūpnīca vai kāda iestāde jeb vai pati pēc savas vēlēšanās atbraucāt? Esot atbraukusi pati pēc savas iniciatīvas. Kad? Cik ilgi strādā rūpnīcā? Atbraukusi apmēram pirms diviem mēnešiem, rūpnīcā strādā jau vairāk nekā mēnesi.

Tad uzaicināju atsaukties tos, kam nav savas dzīvojamās platības vai ir ļoti sliktas dzīvoklis, bet kas Rīgā dzīvo vismaz desmit gadus un rūpnīcā strādā ilgāk nekā piecus gadus. Pacēlās roku mežs. Teicu runātājam: "Domāju, ka atbildi uz savu jautājumu jūs esat saņēmusi. Ja Rīgā jums dzīve ir grūtāka, nekā bija tur, no kurienes atbraucāt, — brauciet atpakaļ! Kaut kur taču jūs dzīvojāt. Mēs jums nekā neesam solījuši un arī pašreiz neko solīt nevaram." Aplaudēja. Prasītāja atvirzījās pūlim aizmugurē.

Turpināju: "Esam apņēmušies — dzīvokļu sadales jautājumu risināt iespēju robežās." Rūpnīcas vadībai publiski ieteicu katram jaunpienākušajam strādniekam teikt taisnību, lai uz drīzu dzīvokļa saņemšanu necer.

Aicināju droši izteikties par apstākļiem rūpnīcā, ražotnēs, ēdnīcā, par izejmateriālu piegādi, vai nav piespiedu dīkstāves. Vai ir vēl kādas vajadzības? Tūlīt piebildu, ka ar rūpnīcas vadību esam vienojušies par šādu kārtību: uz katru iesūtīto jautājumu vai sūdzību attiecīgā rūpnīcas dienesta priekšnieks tūlīt sniegs atbildi par iespēju visu nokārtot. Ja tāda iespēja būs, tad viņš norādīs, līdz kuram laikam tas tiks izdarīts. Visi solījumi ar termiņiem tiks izlikti ražotnē redzamā vietā. Rūpnīcas vadība apņemas stingri kontrolēt izpildi, lai pie jau izlemta jautājuma atgriezties vairs nevajadzētu.

Jautājumu un sūdzību bija daudz, saraksts iznāca garš, bet vairākas sūdzības varēja diezgan viegli nokārtot. Bija gan arī pamatotas, tuvākajā laikā diemžēl neizpildāmas prasības. Tā arī pateicu. Cilvēki bija apmierināti. Vēlāk raudzījās, lai solījumi tiktu pilnībā izpildīti.

Par šo sapulci pastāstīju pilsētas un rajonu partijas darbiniekiem un uzdevu tādas sapulces rīkot biežāk, lai atgūtu strādājošo ticību sanāksmju un lēmumu nozīmīgumam.

* * *

Jau minēju, ka biju ievēlēts par LKP CK biroja locekli (apmēram trīs gadus). Tas man palīdzēja kaut nedaudz realizēt savus nodomus Rīgā un daļēji iesaistīties arī visas Latvijas dzīvē. Varēju aktīvi ietekmēt jau pieminētā Matusa padzīšanu no republikas, varēju objektīvā gaismā parādīt, pamatot savu rīcību pilsētā. Šai amatā man bija vieglāk panākt, lai arī CK birojā tiktu pieņemti lēmumi ar prasību iebraucējiem iemācīties latviešu valodu un lai birojs sankcionētu manu rīcību attiecībā uz studentu uzņemšanu Rīgas Medicīnas institūtā. Ne reizi vien izdevās kādu padomju saimniecību pasargāt vai atbrīvot no direktora, kas Latvijā ieklīdis no Krievijas. Gandrīz visās padomju saimniecībās valdīja nekārtība. Cilvēki smējās, ka padomju saimniecības var atrast bez izkārtnes — pēc sliktiem, dubļainiem ceļiem, izpostītiem parkiem. Daudzu padomju saimniecību centri atradās agrāko muižu teritorijā. Parkos

un ap vecajām pilīm bija sabūvēti šķūnīši un kūtiņas sivēniem un vistām. Ieklīdušie krievi bija bez speciālas lauksaimniecības izglītības, mazizglītoti, nereti arī dzērāji un galīgi nepazīna Latvijas apstākļus, latviešu tradīcijas un kultūru. Protams, neprata arī latviešu valodu. Un tas norisinājās laikā, kad Latvijā bija Lauksaimniecības akadēmija, ko katru gadu beidza augsti kvalificēti speciālisti. Agrāk viņus reti iecēla par direktoriem. Šinī ziņā mums izdevās stāvokli uzlabot.

Es pamatoti saku "mums", jo izdevās arī CK biroja personālajā sastāvā panākt kaut nelielas pārmaiņas. Ar manu palīdzību par biroja locekļiem atkal kļuva lauksaimniecības ministrs Aleksandrs Ņikonovs un pēc manas atgriešanās Ministru padomē par Rīgas pilsētas partijas komitejas pirmo sekretāru ievēlētais Straujums. Izdevās palabot arī Valsts izdevniecības plānus, palielinot latviešu un pasaules klasiķu darbu izdošanu.

Nopietnas domstarpības birojā radās, kad parādījās arvien jaunas starprepublikāniskās organizācijas, kuras vēlējās apmesties nevis Minskā, Ļeņingradā, Viļņā vai Tallinā, bet tieši Rīgā. Tā tas bija ar kara apgabala štābu, ar robežapsardzības štābu, kaut viņu pārziņā bija teritorija no Karēlijas līdz Baltkrievijai ieskaitot. Kādas tik neparādījās organizācijas! Atminos vienu, kam obligāti vajadzēja atrasties Rīgas Jūrmalā, jo viņiem, lūk, esot jāvēro, kā pārceļo smiltis upēs. Skaidri bija redzams, ka mērķis ir krievu ieviešana Rīgā. Vairāk un vairāk.

Nav iespējams aizmirst bēdīgi slaveno ārprieku ap kukurūzas sēšanu Latvijā. Šajā jautājumā valdīja lielas domstarpības. Maskava Latvijai ieplānoja ar šo kultūru apsēt 100 000 ha. Kalnbērziņš, kā parasti, gribēja visaugstākajai priekšniecībai iztapt. Viņš teica: "Latviešu boļševiki vienmēr gājuši cīnītāju pirmajās rindās, tāpēc arī šoreiz parādīsim priekšzīmi — apsēsīm ar kukurūzu nevis 100, bet 200 tūkstošus hektāru." Un ķērās pie ilggadīgo zālāju lauku iznīcināšanas, labākās zemes atdodot kukurūzas sēšanai. Arī visus kūtsmēslus uzveda uz tīrumiem, kuros paredzēja sēt kukurūzu. Man kā biroja loceklim, kas iebilda pret tādu rīcību arī CK plēnumā, ar lēmumu uzdeva nodrošināt kukurūzas iesēšanu, izaudzēšanu un novākšanu Vidzemes augstienes rajonos no Ērgļiem līdz Alūksnei. Saņēmu pārmetumus, ka es sabotējot šās vērtīgās kultūras ieviešanu Latvijā, jo man uzticētajos rajonos pavasarī sējas darbus var iesākt pāris nedēļu vēlāk nekā citos rajonos.

Ar šiem piemēriem gribu tikai parādīt, ka CK birojā jau parādījās dažādas domas, varēja aizstāvēt atšķirīgus viedokļus. Tas jau bija zināms sasniegums. Beigās gan lēmumus bieži vien pieņēma tāpat vienbalsīgi, bet nereti uzvarējām mēs — jaunie, kā Kalnbērziņš mūs bija iesaucis. Reiz žēlojies Hruščovam, bet atbalstu neguvis, Kalnbērziņš metās otrā galējībā: Vili Krūmiņu un mani sauca par savu un Lāča jauno maiņu. Bet tas turpinājās tikai līdz brīdim, kad atkal kāds Maskavas emisārs vai tās "komisāri" Latvijā — Ļebedevs vai Titovs — viņam pārmeta nacionālistiskas tendences.

Par šo laiku vēl ir vērts pieminēt notikumus, kas saistīti ar Daugavpili.

Zināju, ka Daugavpilī uz pastāvīgu dzīvi sabraukušo krievu procentuāli nav mazāk kā Rīgā un ka pilsētas partijas komiteja un kultūras nodaļas darbinieki realizē atklātu latviešu pārkrievošanas politiku. Par to parādījās publikācijas arī laikrakstos *Cīņa* un *Padomju Jaunatne*. Uzskatīju par nepieciešamu uz Daugavpili nosūtīt kādu kompetentu darbinieku, lai apstākļus pārbaudītu, jo vairāk tāpēc, ka kultūras darba aktivizēšanai Latgalē bija ierosināts sarīkot Latgales Kultūras nedēļu un dziesmu svētkus. Par šādu kompetentu cilvēku uzskatīju Pāvilu Čerkovski, kas pats bija no Latgales un, manis rekomendēts, strādāja par LPSR kultūras ministra vietnieku. Čerkovskis, pēc tautības polis vai baltkrievs, kādu Latgalē bija daudz, kopā ar lielu

atbildīgu darbinieku brigādi stāvokli pārbaudīja. Citēšu viņa oficiālo ziņojumu, kas tulkots no krievu valodas.

(..) Par dažu Daugavpils partijas pilsētas komitejas darbinieku nepareizo attieksmi pret kritiku presē.

Šā gada (1958. g. — E. B.) 1. novembrī Daugavpils partijas komitejas birojs apsprieda kultūras darbu pilsētā. (..) sakarā ar korespondenta b. Minca rakstu — "Ievērot Latgales īpatnības" laikrakstā *Cīņa* š. g. 26. oktobrī un korespondenta b. Luizinska rakstu "Kad domā par "haltūru", bet ne par kultūru", kas bija š. g. 6. novembrī publicēts laikrakstā *Padomju Jaunatne*.

(..) Šajos rakstos bija krasi izteikta prasība, ka kultūras darbiniekiem jāprot latviešu valoda un jāpārzina latviešu kultūra; jābūt sava darba speciālistiem, jo bez attiecīgas izglītības nevar būt runa par nopietnu darbu klubos, Kultūras nedēļas un Latgales dziesmu svētku sagatavošanā, par kultūras darba vadīšanu tādā lielā pilsētā kā Daugavpils, kas vēsturiski ir izveidojusies par Latgales kultūras centru.

Ziņojumā un līdzziņojumā birojā šie jautājumi tika apietī, noklusēti, bet pilsētas partijas komitejas sekretāre b. Meiere savā runā pieminētos avīžu rakstus nosauca par apmelojošiem.

Tādu rakstu novērtējumu, centrālo laikrakstu apvainošanu apmelošanā diemžēl atbalstīja arī b. Rudomjotovs (partijas komitejas pirmais sekretārs) un klusēdami arī citi LKP Daugavpils pilsētas komitejas biroja locekļi. Jāpiebilst, ka tādām vērtējumiem piekrita arī LKP CK atbildīgais organizators b. Ļevakovs. Tā kā jautājums par attieksmi pret kritiku presē ir principiāls un partija vienmēr ir audzinājusi komunistus ar cieņu izturēties pret partijas presē rakstīto, acīm redzami būtu nepareizi neievērot faktu, ka atbildīga partijas darbiniece — LKP Daugavpils pilsētas komitejas sekretāre b. Meiere oficiāli apvaino apmelošanā LKP oficiālo orgānu — laikrakstu *Cīņa*.

Kāds īstenībā ir kultūras dzīves stāvoklis Daugavpilī, un kādi cilvēki vadījuši šo darbu?

Latvijas PSR Kultūras ministrijas pārbaudes brigādes sastāvā bija Latvijas PSR kultūras ministra vietnieks b. Čerkovskis, vecākie inspektori b. Arša un b. Brence, Valsts bibliotēkas direktora vietniece b. Deglava. Viņi iepazinās ar Daugavpils klubu un bibliotēku darbu, aprunājās ar daudziem pilsētas kultūras darbiniekiem, mākslinieciskās pašdarbības dalībniekiem un arī ar tiem kultūras darbiniekiem, kas pēdējos mēnešos iebraukuši Daugavpilī, lai palīdzētu sagatavot pasākumus Kultūras nedēļai un Latgales dziesmu svētkus. Rezultāti ļāva secināt, ka sabiedrības satraukumam ir pamats, ka daži Daugavpils kultūras dzīves vadītāji nav spējīgi veikt kvalitatīvu Kultūras nedēļas un jo sevišķi 1959. gada Latgales dziesmu svētku sagatavošanu.

Izņemot jau pazīstamo jaukto kori 127 cilvēku sastāvā kultūras namā Nr. 1, ko vada Staņislavs Broks, un deju kolektīvu 30 cilvēku sastāvā, ko vada b. Kleivišs, — pārējie pilsētas kultūras namu kolektīvi ir skaitliski mazi un nepilnvērtīgi. Kultūras namā Nr. 5 (Grīvā) ir sieviešu koris 25 cilvēku sastāvā, kas ir iemācījies tikai divas dziesmas no Dziesmu svētku repertuāra, bet deju kolektīvā ir tikai četri pāri. Kultūras namā Nr. 4 (Stropos) ir sieviešu ansamblis 10 cilvēku sastāvā, kas latviešu dziesmas vispār nedzied, bet deju kolektīvā ir tikai trīs cilvēki. Kultūras namā Nr. 3 (Mežciemā) kādreiz bija koris, — tagad tā vairs nav. Kultūras namā Nr. 2, Daugavpils priekšpilsētā, ir sieviešu koris 14 cilvēku sastāvā, kas vēl nav iemācījies nevienu dziesmu no dziesmu svētku repertuāra.

Vēl varētu runāt par lokomotīvu remonta rūpnīcas kora un Pedagoģiskā institūta deju kolektīva iespējamo piedalīšanos dziesmu svētkos. Ar grūtībām, tomēr ir iespējams dziesmu svētku repertuāru apgūt arī Pedagoģiskā institūta jauktajam korim, ja tiktu nomainīts kora diriģents. Un tas pagaidām viss.

Iznāk, ka no Daugavpils, kurā dzīvo ap 70 000 cilvēku, Latgales dziesmu svētkos labākajā gadījumā varētu piedalīties 2—3 kori un 2—3 deju kolektīvi. Tas nav vairāk par 300—400 cilvēkiem. Turklāt pēdējā laikā Daugavpilī nav radīts neviens kolektīvs, kas gatavotos dziesmu svētkiem. Laiks ir zaudēts. Patiesībā Daugavpilī gatavotās Latgales dziesmu svētkiem nav pat īsti sākta.

Mēs uzskatījām par nepieciešamu šos un vēl citus lielos trūkumus klubu un bibliotēku darbā darīt zināmus pilsētas komitejas birojā (..) Vēl jāatzīmē, ka masu kultūras pasākumi pilsētā notiek tikai krievu valodā.

Lielī trūkumi ir darbinieku izvēlē un izvietojumā.

Daugavpils pilsētas izpildkomitejas kultūras nodaļas vadītājai b. Lindei nav autoritātes darbinieku vidū. Viņa ir ļauna un rupja. Viņas vadītie semināri klubu un bibliotēku darbiniekiem nav nekas vairāk kā tukšvārdīga laika tērēšana. Par rupjību un aizraušanos ar administrēšanu pilsētā viņu sauc necienīgos vārdos. Linde neprot latviešu valodu, latviešu kultūrā neorientējas un tāpēc nereti nokļūst neveiklā situācijā. Viņa maz pazīst padotos un tāpēc kļūdās, tos izvietojot darbā. Viņa neprot darbiniekos atrastīti iniciatīvu.

Par kultūras nodaļas instruktoru strādā medicīnas māsa b. Grudjeva. Latviešu valodu neprot, latviešu tautas un jo sevišķi latgaliešu kultūras tradīcijas nezina un kultūrizglītības darbā neorientējas.

Par centrālā kultūras nama direktoru strādā b. Spivaks, kas beidzis Odesā jūrnieceības tehnikumu. Kultūrizglītības darbs Spivakam nav pazīstams, tāpēc padoto vidū viņam nav autoritātes. Viņš nespēj vadīt kultūras namu Nr. 1, kam jābūt par metodisko centru visiem pilsētas klubiem. Šajā kultūras namā par instruktoru strādā b. Ždanova, kas beigusi mašīnbūves tehnikumu Kaļiņinā, un arī viņai kultūrizglītības darbs ir svešs.

Biedri Linde un Spivaks kultūras namā Nr. 1 par deju kolektīva vadītāju pieņēmuši b. Baranovu — cilvēku ar zemu kultūras līmeni, cilvēku, kam trūkst sajēgas par elementāru uzvedību, cilvēku, kam nevar uzticēt jaunatnes audzināšanu. Spivaks pats par Baranovu saka: "Tas ir nesavaldāms cilvēks, un nekad droši nevar pateikt, vai viņš ir piedzēries vai skaidrā."

(..)Linde un Spivaks ar savu izturēšanos piespieda aiziet no darba b. Skromani, komjaunieti, latvieti, kas sekmīgi bija absolvējis Rīgas Kultūrizglītības tehnikumu tautas deju specialitātē un labi veica mākslinieciskās vadītājas pienākumus kultūras namā Nr. 1. Tagad b. Skromane vada deju kolektīvus vidusskolā ar latviešu mācību valodu un Pionieru pilī. Par viņas darbu ir labas atsauksmes.

Latvijas PSR Kultūras ministrija b. Skromani nosūtīja uz Daugavpili darbam pilsētas izpildkomitejas kultūras nodaļā vai kultūras namā, bet b. Linde ar b. Meieres atbalstu šo ministrijas norādījumu neievēroja un vēl tagad šo jauno speciālisti nav aicinājusi atpakaļ kultūras namā Nr. 1. Par šiem faktiem arī pamatoti bija rakstīts laikrakstos *Padomju Jaunatne* un *Cīņa* (..)

(..) Daugavpils kā lielākais rūpniecības un kultūras centrs Latgalē un Latgale — tautas dzejnieka — revolucionāra Raiņa dzimtene — pelnījusi, lai kultūras dzīvi te vadītu labāk izglītoti cilvēki; cilvēki, kas pārzina latviešu tautas kultūru, kas zina Raini, var viņa darbus lasīt oriģinālā un ir spējīgi daugavpīliešos ieaudzināt cieņu pret savu lielo novadnieku (..)

Tālāk Pāvils Čerkovskis savā ziņojumā raksta, ka vissliktākais no konstatētā ir tas, ka pilsētas partijas organizācijas vadītāji nav sapratuši un negrib saprast sevišķos apstākļus Daugavpili, lai uzturētu patiesu un taisnīgu tautu draudzību.

Daugavpili kopā ar latviešiem arī agrāk dzīvoja krievi, poļi, baltkrievi, ebreji u. c., bet viņi visi prata latviešu valodu, lasīja latviešu valodā izdotās grāmatas, dziedāja latviešu dziesmas. To Rudomjotovs un Meiere negrib zināt un saprast. Viņi operē tikai ar statistikas datiem un turas pie uzskata: tā kā Daugavpili dzīvojošo kopskaitā latvieši ir tikai 16—17% un tie paši saprot krieviski, tad politisko un kultūrizglītības darbu Daugavpili var veikt arī bez latviešu valodas.

Kad partijas organizācijas vadītājiem aizrādīja uz viņu nepareizajiem spriedumiem, viņi likās izbrīnījušies un neslēpa nevēlēšanos būt par kultūras centru visai Latgalei. Daugavpils vadītāji ne tikai negribēja uzņemties jaunas saistības ar citiem Latgales rajoniem, bet bija jau sākuši likvidēt to, kas bijis agrāk. Piemēram, Daugavpili līdz 1952. gadam darbojās lietišķās mākslas skola. Šo skolu likvidēja un ēkā iekārtojās pilsētas izpildkomiteja. Pāvils Čerkovskis ziņojumā citē Rudomjotova vārdus: "Telpas skolai atbrīvos tikai tādā gadījumā, ja Kultūras ministrija Daugavpili uzbūvēs Padomju pili."

Vēl ziņojumā teikts, ka gandrīz viss kultūras darbs masās Daugavpili tiek veikts tikai krievu valodā. Piemēram, 1958. gadā kultūras namā Nr. 1 notikuši 148 sarīkojumi ar mākslinieciskās pašdarbības kolektīvu uzstāšanos, bet tikai četrdesmit trijos neliela programmas daļa sagatavota latviešu valodā. Pat svinīgā pases izsniegšanā, kas notika kultūras namā Nr. 1, visas runas tika teiktas krievu valodā, kaut arī vismaz trešdaļa pasu saņēmēju bija latvieši.

Komisija ar Pāvilu Čerkovski priekšgalā izdara pamatotu, politiski pareizu un principiālu secinājumu: latviešiem kā šās zemes pamatiedzīvotājiem ir atņemtas iespējas sarunāties ar pilsētas iestāžu un rūpnīcu vadītājiem dzimtajā valodā, mātes valodā skatīties teātru un mākslinieciskās pašdarbības izrādes, klausīties koncertus un kārtot sadzīves jautājumus. Kad šādu secinājumu izteica Rudomjotovam un Meierei, viņi to kvalificēja par nepareizu, nacionālistisku. Abi Pāvilam Čerkovskim nepārprotami pateikuši: latviešu avīzēm nav tiesību vērtēt pilsētas vadību.

Tādu nepareizu viedokli Daugavpili pieņēma ne tikai pilsētas partijas organizācijas vadītāji. Viņu atbalstīti, tā domāja un attiecīgi rīkojās arī pārējie vadītāji. Piemēram,

1958. g. 30. oktobrī pilsētas kultūras darbinieku sanāksmē, kurā tika ierosināts Daugavpils Krievu drāmas teātri radīt latviešu muzikāli dramatisko trupu, teātra direktors Ozerovs kategoriski pateica, ka Daugavpilī var būt tikai vienots krievu muzikāli dramatisks teātris. Rudomjotovs apspriedes noslēguma runā neturēja par vajadzīgu šo politiski nepareizo Ozerova viedokli novērtēt un labot! Līdzīgas tendences bija daudziem Latvijā iesūtītajiem krieviem.

Tā stāvokli Daugavpilī raksturoja Pāvils Čerkovskis, partijas biedrs, Otrajā pasaules karā — partizāns ienaidnieka aizmugurē. Žēl, ka ilgo okupācijas gadu kompartijas neierobežotās darbības ietekmē viņš atbalsta interfrontiešu un jurkāniešu viedokli.

Kad saņēmu Pāvila Čerkovska iesniegumu, devos pie LKP CK pirmā sekretāra Kalnbērziņa. Iesniegumu viņš bija lasījis, jo vienu ziņojuma eksemplāru Čerkovskis nosūtīja LKP CK. Teicu, ka, pēc manām domām, šajā jautājumā vajadzīgs CK biroja vai pat CK plēnuma lēmums. Principā Kalnbērziņš priekšlikumam piekrita, taču vēlējās, lai uz Daugavpili tiktu nosūtīta vēl viena partijas atbildīgu darbinieku komisija. Šāda komisija tika radīta, un to vadīja partijas Centrālās kontroles komisijas priekšsēdētājs Plēsums. Komisijā vēl bija LKP CK propagandas nodaļas vadītājs Veselovs un laikraksta *Cīņa* atbildīgais redaktors — LKP CK biroja locekļa kandidāts Pizāns, kurš arī dzimis un jaunību pavadījis Latgalē.

Atgriezusies no Daugavpils, komisija uzrakstīja ziņojumu, kurā bija apstiprināti visi Čerkovska minētie fakti un klāt nākuši vēl citi. Stāvoklis bija ļoti nopietns. Es vēlreiz runāju ar Kalnbērziņu un ieteicu uz CK biroja sēdi izsaukt ne tikai Rudomjotovu, bet visus Daugavpils pilsētas partijas komitejas biroja locekļus, kā arī uzaicināt republikas pilsētu partijas komiteju sekretārus, jo tajās visās pārsvarā bija iebrāukušie krievi un pareiza nacionālā jautājuma risināšana vairāk vai mazāk apdraudēta. Kalnbērziņš teicās par šo jautājumu aprunāties ar pārējiem CK sekretāriem.

Daugavpils jautājumu izskatīja nevis oficiālā atklātā biroja sēdē, bet Kalnbērziņa kabinetā, un apspriedē piedalījās tikai CK biroja locekļi, Rudomjotovs un Plēsuma vadītās komisijas locekļi.

Rudomjotovs bija spiests atzīt faktus, kā arī savu nepareizo nostāju. Bet tas bija viss. Viņš nesaņēma pat nekādu sodu. Lēmums bija pašam trūkumus novērst. Man nepalika ne mazākās šaubas, ka īstenībā Rudomjotovs savus uzskatus negrozīja, bet tikai pakļāvās, izlikās, pieklusa, lai varētu palikt amatā un turpināt darbu krievu šovinisma garā.

Bija pagājis tikai pusgads, kad es, Čerkovskis un vēl daudzi citi latvieši tikām apvainoti partijas nacionālās politikas izkropļošanā un atbrīvoti no atbildīgiem darbiem, bet mani izsūtīja uz Krieviju, kur biju spiests uzturēties astoņarpus gadus. To, protams, nepadāca Rudomjotovs, kaut gan viņa līdzdalība nav izslēgta, bet par to nedaudz vēlāk.

* * *

Man nebija zināmas Kalnbērziņa sarunas ar Pelši un citiem CK sekretāriem vai arī ar krieviem, kuri ieņēma augstus amatus Latvijā, taču jutu, ka uz Kalnbērziņu tiek izdarīts spiediens, lai viņš manu darbību apturētu vai vismaz ierobežotu. Šiem cilvēkiem nepatika, ka esmu Rīgas pilsētas partijas komitejas pirmais sekretārs un LKP CK biroja loceklis. Pavisam skaidrs tas kļuva, kad tuvojās kārtējā pilsētas partijas organizācijas konference, kurā vajadzēja pārvēlēt tās vadību. Pirms šās konferences rīkojos pēc kārtības, kāda partijā bija pastāvējusi desmitiem gadu. Kopā

ar pārējiem pilsētas partijas komitejas sekretāriem un organizatoriskā darba nodaļas vadītāju apspriedām, ko ieteikt ievēlēšanai par pilsētas komitejas locekļiem. Pārskatījām līdzšinējo komitejas sastāvu. Vienojāmies par ievēlamo skaitu. Nolēmām neieteikt tos, kas pārgājuši citā darbā, nebija vairs cieši saistīti ar Rīgu, kā arī partijas organizācijas darbā neaktīvos. Izvēlējāmies kandidātus, ko ieteikt brīvajās vietās. Sarakstu, kā bija pieņemts, aiznesu Kalnbērziņam saskaņošanai. Viņš to paturēja, solot atdot pēc pāris dienām. Nezinu, kā tas tika apspriests un kas bija iniciators grozījumiem (parasti tādu nebija), bet, sarakstu man atdodams, Kalnbērziņš it kā taisnojoties teica: "Ne pret vienu no tiem, kurus rekomendējāt, mums iebildumu nav, bet vēl divus pierakstījām klāt — Nikolaju Bisenieku (agrāk strādājis par Rīgas partijas komitejas pirmo sekretāru, bet pārvēlēšanas laikā strādāja par LKP CK sekretāru lauksaimniecības jautājumos) un Augustu Vosu (tolaik LKP CK organizatoriskā darba nodaļas vadītājs). Domājām, ka būtu lietderīgi viņus ciešāk iesaistīt Rīgas partijas organizācijā."

Man nebija nekāda pamata, nedz arī tiesību iebilst, taču es sapratu, ka tie ir potenciālie kandidāti uz pirmā sekretāra amatu. Tātad bija izdomāts variants, kā legālā ceļā tikt no manis vaļā. Šā plāna autori cerēja, ka Bisenieks un Voss aizklātā balsošanā tiks ievēlēti komitejas sastāvā un, kad notiks jaunievēlētās komitejas plēnuma pirmā sēde, ko pēc pastāvošās kārtības atklāj partijas CK pirmais sekretārs, Kalnbērziņam būs iespēja par pilsētas pirmo sekretāru ieteikt vienu no sarakstā papildus ierakstītajiem. Tā kā plēnumos balsošana notiek atklāti, pretbalsotāji ierosinājumiem līdz tam nekad nebija radušies un visi ieteiktie tiek ievēlēti vienbalsīgi.

Šai reizē tomēr notika citādi. Nezinu, kādā ceļā daļa delegātu bija uzzinājuši par CK vadības nodomu mani "novākt". Tāpēc, kad delegātiem tika ieteikts jaunajā komitejā ievēlēt par diviem locekļiem vairāk nekā iepriekšējā komitejā, — kāds delegāts no zāles ierosināja komiteju atstāt iepriekšējā skaitā. Nu bija divi priekšlikumi. Par abiem balsoja un nolēma atstāt iepriekšējā skaitā. Bet nu sarakstā bija divi liekie. Visu vajadzēja izšķirt aizklātā balsošanā. Rezultāti mani pārsteidza. Lai gan delegātu vairākums bija krievi, tie mani tomēr negribēja izbalsot. Visvairāk "pret" bija saņēmuši tieši Bisenieks un Voss. Viņi komitejā nebija ievēlēti. CK vadības plāns bija izgāzies, un Kalnbērziņam neatlika nekas cits kā ievēlēšanai par pirmo sekretāru ieteikt atkal mani.

Taču tie, kas mani gribēja dabūt prom no Rīgas partijas organizācijas vadītāja vietas, mierā nelikās. Tika izdomāti jauni plāni. Pamatā gan bija atstāts jau agrāk uzsāktais darbs — anonīmo vēstuļu rakstīšana uz Maskavu. Šim mērķim noderēja arī Kalnbērziņa sūdzība Hruščovam, ka es esot sašķēlis CK biroju divās daļās.

Pēkšņi tiem, kuri vēlējās mani no darbošanās Rīgā aizvākt, radās pavisam negaidīta izdevība. Tā saistās ar notikumu, kāds partijas augstākajās sfērās līdz tam laikam un arī vēlāk nav piedzīvots. Lai kā tiktu vērtēts Hruščovs, nenoliedzams tomēr ir tas, ka viņš, sevišķi savas valdīšanas pirmajos gados, palaida "grožus" mazliet vaļīgāk, šad tad visu varēja saukt īstajos vārdos, parādījās dažas demokrātijas iezīmes. Šādos apstākļos Virsnieku namā (tagad Latviešu biedrības nams) sanāca LKP kārtējais (ja nemaldos, tas bija XII) kongress. Delegāti šim kongresam bija izvēlēti parastajā kārtībā, bet noskaņojums — citāds nekā agrāk. Daudzi delegāti runāja tā, kā īstenībā domāja. Visasāk kritizēja LKP CK toreizējo otro sekretāru Kašņikovu un CK sekretāru Pelši. Kašņikovu raksturoja kā nespējīgu jelkādā nozarē, kā nevarīgu jelkādu viņa kompetencē nodotu jautājumu izlemšanā, lai gan viņš centās uztiept savu viedokli, kas latviešiem bija svešs un nepieņemams. Ne Latvijas zemi, ne latviešu

tautu, tās valodu, kultūru, tradīcijas, raksturu Kašņikovs nepazina. Tāpēc viņu necienīja, pat ienīda.

Pelši kritizēja galvenokārt par viņa negatīvo attieksmi pret visu latvisko, pret latviešu kultūras mantojumu, pret senajām tautas tradīcijām. Viņu necienīja par iztapību Maskavai, arī par to, ka viņš bija "kabineta cilvēks", reti parādījās rūpnīcās un vēl retāk laukos.

Šajā kongresā valdīja neparasta gaisotne, visi jutās tādi kā aizcietušie parunāt no sirds. Gandrīz pēc katra runātāja atmosfēra sakarsa arvien vairāk, un auga arī neapmierinātība ar CK vadītājiem. "Sprādziens" notika brīdī, kad balsu skaitīšanas komisija paziņoja balsošanas rezultātus jaunās CK vēlēšanās. Kašņikovs un Pelše katrs bija saņēmis vairāk par 150 balsotāju "pret". Zāli pāršalca it kā lapkoku mežā ieklupuša vēja balss.

Protams, lieku kandidātu sarakstā nebija, tāpēc arī Kašņikovs un Pelše skaitījās ievēlēti, jo pretbalsis bija mazāk par pusi no delegātu kopskaita. Tomēr tas bija neredzēts notikums, jo parasti "pret" nepārsniedza 10—12.

Kā vienmēr pēc kongresa, jaunievēlēta CK tūlīt sapulcējās pirmajā plēnuma sēdē, jo vajadzēja ievēlēt CK sekretārus un biroju, apstiprināt avīžu redaktorus un CK aparāta nodaļu vadītājus.

Partijā pastāvēja obligāta kārtība, ka zemākstāvošas partijas komitejas plēnuma pirmo sēdi atklāj augstākstāvošas komitejas pārstāvis. Tā notika arī tai reizē. PSKP CK pārstāvis, kas piedalījās kongresā (uzvārdu neatminos, bet tas nebija PSKP sekretārs), atklāja jaunievēlētais LKP CK plēnuma sēdi un PSKP CK vārdā un uzdevumā par LKP CK pirmo sekretāru ieteica atkal ievēlēt Jāni Kalnbērziņu. Citu priekšlikumu, protams, nebija, un Kalnbērziņš vienbalsīgi tika ievēlēts par pirmo sekretāru. Pēc pastāvošās kārtības sēdi tālāk vada jaunievēlētais. Kalnbērziņš, stipri nervozēdams, it kā paredzot ļaunu, teica, ka viņš ierosinot par LKP CK otro sekretāru atkal ievēlēt Kašņikovu. Nejaudādams, vai nav citu priekšlikumu, viņš lielā steigā aicināja balsot par savu ieteikumu. Roku pacēla ne vairāk kā trešdaļa klātesošo. Kalnbērziņš iesaucās: "Vairākums!"

Ar to nu klātesošie vairs nespēja samierināties. Pieprasīja balsot otrreiz un balsis saskaitīt. Kalnbērziņam bija jāpiekāpjas. Balsoja otrreiz (nekas tāds nekad agrāk nebija noticis ne Latvijā, ne citur), un saskaitīja balsis. Kašņikovs bija "izbalsots", un, kamēr Kalnbērziņš vēl nebija attapies un izdomājis, ko darīt situācijā, kad noraidīts augstākais Maskavas "komisārs" Latvijā, piecēlās toreizējais Aizputes rajona partijas komitejas pirmais sekretārs un ierosināja par LKP CK otro sekretāru ievēlēt mani. Kalnbērziņš nepaguva attapties arī no otrā trieciena, kad Šalajevs (nejaukt ar Saļejevu, *Sovetskaja Latvija* redaktoru) pieprasīja balsošanu. Roku pacēla vairākums. Nu Kalnbērziņš bija atģidies un iesaucās: "Sēdi pārtraucu; kad tā varēs turpināties — tiks paziņots," — un pirmais atstāja telpu.

Mēs, neliela grupa no jaunizvēlētais LKP CK, cik atceros — Pinksis, Krūmiņš, Kacēns, Pizāns, es, — izgājām uz ielas vieni no pēdējiem. Dabiski, ka pārsپردām nupat notikušo. Bijām priecīgi, ka kaut kas tāds varējis notikt, bet bija jādomā arī par turpmāko. Man bija skaidrs, ka Maskava nekad nepieļaus manu ievēlēšanu par otro sekretāru, un tāpēc ieteicu kompromisa variantu — ievēlēšanai par otro sekretāru ieteikt Vili Krūmiņu. Viņš vairākus manus pasākumus atbalstīja, bet visbiežāk gan piekopa nogaidīšanas taktiku, negribēdams sevi kompromitēt Maskavas acīs un strīdēties ar vietējiem staļiniešiem. Uzskatījām to par labāko, ko šajā situācijā varam panākt. Par manu priekšlikumu un mūsu kopīgo viedokli tika informēts Kalnbērziņš. Viņš savukārt jautājumu saskaņoja ar Maskavas pārstāvi. Pēc pāris dienām CK plēnuma sēde turpinājās, un Vilis Krūmiņš tika ievēlēts par LKP CK otro sekretāru.

Tā tomēr bija zināma uzvara. Maskava bija spiesta piekrist, ka otrais sekretārs nav krievs. Es tiku ievēlēts atkal par LKP CK biroja locekli.

Taču Kalnbērziņš, Pelše un Maskavas partijas vadītāji zaudēto cīņu vēlējās ar kaut ko kompensēt. Un radās izdevība: tā kā Krūmiņš pārgāja strādāt centrālkomitejā, atbrīvojās Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieka krēsls. (Pēc manis ievēlēšanas partijas Rīgas komitejas pirmā sekretāra amatā Krūmiņu iecēla manā vietā par Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieku.) Nekavējoties tika iedarbināta jauna versija: Vilis Lācis mokās ar cukurslimību un gatavojas aiziet no amata, viņam vajadzīgs perspektīvs vietnieks. Bija radusies iespēja mani aizvākt no Rīgas partijas organizācijas vadītāja amata. Ar mani runāja gan Lācis, gan Kalnbērziņš, tiku atkal izsaukts uz Maskavu. Man šī pārsēšanās nepatika, baidījos, ka bez manis apsīks iesāktais darbs Rīgā. Uz mani izdarīja spiedienu no visām pusēm, un beidzot es piekritu, ja tiks izpildītas trīs manas prasības: atstāt mani arī turpmāk LKP CK biroja sastāvā (parasti no Ministru padomes LKP CK biroja sastāvā bija tikai priekšsēdētājs Lācis un viņa pirmais vietnieks Plūdonis); izņēmuma kārtā manā uzraudzībā atstāt Rīgas pilsētas izpildu komiteju un par Rīgas pilsētas partijas komitejas pirmo sekretāru ieteikt Straujumu. Ja Straujums tiks ievēlēts, jāpanāk viņa ievēlēšana arī par LKP CK biroja locekli vai locekļa kandidātu. Ja šīs manas prasības noraidīs, es pāriešanai nepiekrītu. Manas pretprasības tika pieņemtas.

Kad pēc tam atkal biju Maskavā, kur ar mani runāja par amata maiņu, gadījās ievēribas vērts notikums.

Vispirms it kā par nepieciešamību man atkal pāriet darbā Ministru padomē, lai palīdzētu Vilim Lācim, ar mani runāja PSKP CK vadošo kadru nodaļas sektora vadītājs (ja nemaldos, Kiseļovs), klātesot instruktoram, kas pārraudzīja notikumus Latvijā. Man paziņoja, ka pēc Viļa Lāča lūguma un LKP CK rekomendācijas PSKP CK šo nodomu atbalstot, viņi mani pietiekami pazīstot un tāpēc ierosinājumam droši piekrītot. Tāds apmēram bija pagārās sarunas kopsavilkums. Viņš (sektora vadītājs) man ticot, bet gribot, lai es izlasu kādu vēstuli, kurai līdzīgas CK saņēmusi daudz. Šī pagaidām esot pēdējā — simt četrdesmit septītā. Tā bija kārtējā vēstule, ko no Rīgas rakstīja ģenerālis Djomins, redaktors Saļejevs un viņu sabiedrotie. Latvijā atdzimstot buržuāziskais nacionālisms, un šās kustības vadītājs esot es. Krievus Rīgā neieredzot, vadošu darbu nedodot, pierakstīt uz pastāvīgu dzīvi aizliedzot, dzīvokļus nepiešķirot, spiežot mācīties latviešu valodu, pretējā gadījumā draudot ar atlaišanu no darba, inteliģenci orientējot raudzīties uz Rietumiem utt. Rādīja vēl vienu vēstuli, bet tā bija no kādas kukuļņēmējas, kas pēc manas iejaukšanās tika tiesāta.

Līdz tam es tikai biju nojautis, ka par mani sūdzas Maskavai. Nu pierādījumus redzēju pats savām acīm. Teicu, ka man pagrūti saprast, kāpēc PSKP CK līdz šim nav noskaidrojusi, kas šīs vēstules raksta (arī man rādīto vēstuli it kā bija parakstījuši trīs latvieši) un vai tajās minētais ir patiesība. Kāpēc vajadzēja gaidīt līdz simt četrdesmit septītajai vēstulei? Ja rakstītais atbilst patiesībai, tad taču mani sen vajadzēja padzīt no amatiem, kuros biju strādājis, nevis ieteikt, vismaz formāli, vēl augstākā amatā; bet, ja vēstulēs ir ļaunprātīgi apmelojumi, tad vajag atrast vainīgos, saukt tos pie atbildības, sasaukt partijas aktīva sapulci un pateikt, lai šo rīcību izbeidz.

Atbilde bija apmēram šāda: visam vēstulēs teiktajam viņi, protams, neticot, bet domājot, ka "nav dūmu bez uguns", kā mācot tautas gudrība, un tāpēc man vajadzētu padomāt, vai manā līdzšinējā rīcībā nav bijušas šāda veida kļūdas, un, ja ir bijušas, tad turpmākajā darbā tādas vairs nepieļaut. Sektora vadītājs aizgāja, pavēstījis, ka stādīšot mani priekšā vadošo kadru nodaļas vadītājam. Es paliku kabinetā kopā ar instruktoru-kuratoru. Nerunājām ne vārda. Sapratu, ka vēstules atsūtītas ne jau nu bez viņa

līdzdalības, jo kādā sanāksmē viņš pats kaut ko līdzīgu bija pateicis. Toreiz viņam gan neveicās, jo mēs viņu pamatīgi "atsēdinājām".

Pagāja kāda pusstunda, līdz atgriezās sektora vadītājs, aizveda mani pa gariem līkloču gaitenim līdz nodaļas vadītāja durvīm, bet pats iekšā negāja. Milzīgā telpā aiz liela rakstāmgalda sēdošais cilvēks piecēlās un nāca man pretī — sens mans paziņa jau pieminētais Šeļepins, un, man par brīnumu, smaidīja, kaut gan tas gadījās ļoti reti, un sasveicinājās ar mani gluži draudzīgi.

Te nu jāatskatās pagātnē, lai pastāstītu par Šeļepinu un citiem VĻKJS CK sekretāriem, ar kuriem man iznācis sastrādāties komjaunatnē.

Kad pirmo reizi ieraudzīju Šeļepinu, arī plašā kabinetā sēžam aiz rakstāmgalda, tad gan viņš man pretī nenāca, pat nepiecēlās. Šķita, ka viņš tīši pazeminātā balsī uzaicina mani apsēsties. Saruna (ja to par tādu var saukt) bija pagara. Šeļepins pārzināja vadošo darbinieku izraudzīšanu komjaunatnē, un man savā laikā ar viņu bija jāsaskaņo vairāki jautājumi. Es toreiz stāstīju, jautāju, bet atbildes vietā dzirdēju tikai: "Padomāsim. Paskatīsimies. Aprunāsimies." Radās iespaids, ka Šeļepins ļoti rūpējas, lai tikai viņam nepaspruktu kāds laipnāks, tīri cilvēcisks vārds un, pasarg dievs, — lai nepasmaidītu.

Vēlāk es painteresējos, kur viņš strādājis agrāk, kā tik augstu nokļuvis. Otrā pasaules kara laikā Šeļepins esot strādājis komjaunatnes Maskavas pilsētas komitejā un pārzinājis kara un fizikultūras nodaļu. Viņa pārziņā bijis arī komjauniešu darbs ienaidnieka ieņemtajos rajonos. Laikā, kad Padomju Savienībā plaši runāja par komjaunietēm varonēm Lizu Čaikinu un Zoju Kosmodemjansku, kuras hitlerieši noslepavoja, jo viņas nenodeva savus biedrus, — notikusi sanāksme pie Staļina, kurā apspriests partijas un komjaunatnes darbs ienaidnieka ieņemtajās teritorijās. Pieminot komjaunietes varones, kāds teicis, ka šo darbu Maskavā pārzina klātesošais Šeļepins. Staļins izsauca: "Lūk, tas ir īsts jaunatnes vadonis!" Ar to pietika, lai pēc dažām dienām Šeļepins sēdētu VĻKJS CK tajā krēslā, kurā viņu ieraudzīju es. Vēlreiz Šeļepinu redzēju citādos apstākļos. Kopā ar Šeļepinu, Semičastniju (toreiz strādāja komjaunatnes darbā Ukrainā, bet vēlāk arī kļuva par VĻKJS CK sekretāru), Meri (Igaunijas komjaunatnes CK pirmais sekretārs) un Lietuvas komjaunatnes pirmo sekretāru (uzvārdu esmu aizmirsis) lidoju uz Prāgu, lai piedalītos Vispasaules Demokrātiskās jaunatnes federācijas Padomes sesijas darbā. Lidmašīnai gadījās tehniska kļūme, vajadzēja nolaisties Lvovā, un tur mēs pārnakšņojām. Mūsu nelielajā sabiedrībā ārpuskabineta apstākļos Šeļepins bija gandrīz parasts cilvēks. Gājām pat kopā uz peldbaseinu. Viņš arī runāja kā normāls cilvēks.

Tāds bija Šeļepins, kas tik augsti "uzdienējās" — līdz pat PSKP CK sekretāra amatam, un vēlāk, piedaloties Hruščova gāšanā un "rokoties zem pamatiem" Brežņevam, cerēja kļūt pat par "genseku".

Pavisam bāla, bezkrāsaina man atmiņā palikusi Mišakova, ar kuru satikos pēc Otrā pasaules kara, kad viņa strādāja par VĻKJS CK sekretāri propagandas laukā. Ārēji Mišakova bija pretstats Šeļepinam.

Sārti balta, mīksta kā plūmīte un gandrīz vienmēr ar smaidu uz lūpām. Bet arī viņa likās neīsta. Tikai 1988. gadā, lasot žurnālu *Ogoņok*, uzzināju, ka Mišakova bijusi īsta staļiniete, pat sadiste, cilvēks, kas savas karjeras, slavas un materiālo labumu dēļ iet pāri cilvēku likumiem. Viņa apzināti bija apmelojusi atbildīgus komjaunatnes darbiniekus perifērijā un trīsdesmito gadu beigās likvidējusi burtiski visu VĻKJS CK vadību ar toreizējo pirmo sekretāru Aleksandru Koševoju priekšgalā.

No Mišakovas apmelotajiem tikai viens cilvēks palicis dzīvs. Ar savām ļaundarbībām viņa bija iekarojusi pat paša Staļina uzticēšanos un atbalstu.

Atgriezīšos pie Šeļepina jaunajā kabinetā, nu jau partijas CK vadošo kadru nodaļas vadītāja rangā.

Šeļepins it kā draudzīgi ar mani sasveicinājās: "Eduard, cik ūdeņu aiztecējis! Nu, pasēdēsim pie galda, aprunāsimies." Tēlodams it kā līdzīgu, viņš aicināja apsēsties nevis pie rakstāmgalda, bet pie otra galda, pie kura parasti apsēžas uzgaidīt, ja kabinetā ieaicināti vairāki cilvēki. Šeļepins sāka apmēram tā: "Man teica, ka jūs ar sektora vadītāju par visu esat jau izrunājušies un pilnīgi sapratušies un vienojušies." Es iebildu, ka tā nu gluži nav. Runāt runājām, bet, ka par visu būtu norunāts, gūta skaidrība, — to es nevaru teikt. Sacīju, ka neizprotu, kādi secinājumi man jāizdara par līdzšinējo darbu, no kādu kļūdu atkārtošanas vajadzētu izvairīties. Šeļepins jau sāka mainīt toni. "Bet vai tad jums (mainīja uzrunu — te "tu", te "jūs") neteica, ka pie tevis šad tad manīts nacionālistisks novirziens, ka tu esot uzspiedis mācīties visiem latviešu valodu un krievus neieredzot?"

Teicu, ka es nekādas politiskas kļūdas savā darbā nesaskatu.

Šeļepins: "Nu, vai zini, ja jūs sākat tādā tonī runāt, tad es jums noorganizēšu sarunu ar kādu no CK sekretāriem."

Es: "Labprāt to vēlētos, bet pēc ranga pie viņiem nevaru tikt."

Šeļepins vairs neteica ne vārda, piecēlās, piegāja pie rakstāmgalda, paņēma tālruna klausuli un uzgriezta kādu numuru. Prasīja pēc Kiričenko (tajā laikā Hruščovs uz Maskavu no Ukrainas bija atvedis Ukrainas CK pirmo sekretāru un iedabūjis PSKP CK it kā par otro sekretāru, acīmredzot gribēdams zemāk nobīdīt Suslovu, kas līdz tam bija tādā kā otrā sekretāra godā).

Šeļepins teica: "Ak nav viņa? Žēl." Un, nolīcis klausuli, jau pa ceļam atpakaļ pie manis sacīja: "Žēl. Nevienam no sekretāriem nav brīvs."

"Arī man žēl," es teicu. "Labprāt būtu izstāstījis taisnību, kas notiek Latvijā."

Šeļepins ilgāk strīdēties ar mani negribēja un, it kā asumus nolīdzinādams, sacīja: "Braul mājās un stājies darbā!" Viņš piecēlās, liekot saprast, ka saruna beigusies. Pavadījis mani līdz kabineta durvīm, it kā pēkšņi atcerēdamies, jautāja: "Vai vakarā uz futbolu kopā ar mani nāksi? Iesim!"

Izlīgt nevēloties, atbildēju īsi: "Nē, uzskatu spēli jau par nospēlētu," — un aizgāju.

* * *

Atgriezies Rīgā, ziņoju Kalnbērziņam par sarunu rezultātiem. Piezvanīju arī Vilim Lācim. Abiem vēlreiz atgādināju par manām prasībām, par norunu, solījumu. Saņēmu apliecinājumu, ka noruna palikšot spēkā.

Izziņoju partijas pilsētas komitejas plēnumu, kurā ieradās arī Kalnbērziņš un Lācis, acīmredzot vēlēdamies glābt stāvokli, ja plēnums mani negribētu atlaist. Kalnbērziņš sniedza paskaidrojumus. Nekas negaidīts nenotika. No pirmā sekretāra un biroja locekļa pienākumiem mani atbrīvoja, komitejas sastāvā paliku. Par partijas Rīgas pilsētas komitejas pirmo sekretāru ievēlēja Straujumu, kas līdz tam bija strādājis par partijas Kirova (tagadējā Centra) rajona sekretāru.

Atgriezies savā nesen jau apdzīvotajā kabinetā Ministru padomē. Tā bija vienīgā reize, kad padomju varas laikā, mainot darbavietu, es ierados daudz maz jau zināmā darbalaukā, kad apgūšana nebija jāsāk no jauna.

Jau iepriekšējo reizi strādādams Ministru padomē, es biju pārliecinājies, ka pavisam vāji savu darbu veic trīs man pakļautie ministri: kultūras ministrs Jānis Ostrovs, komunālās saimniecības ministrs Roberts Ķīsis un veselības aizsardzības ministrs Ādolfs Krauss. Iemesls katram bija cits.

Jānis Ostrovs bija mans priekšgājējs Ministru padomē. Maskavā beidzis pašas augstākās skolas divdesmitajos un trīsdesmitajos gados, pat strādājis tajās par pasniedzēju. Vienmēr smaidošs un laipns, cilvēks ar ilgu partijas stāžu, darbojies pagrīdē, LKP CK Ārzemju birojā, pēc tam arī valsts drošības orgānos. Pēc Otrā pasaules kara kādu laiku strādāja partijas Rīgas pilsētas komitejā par propagandas sekretāru. Taču viņam bija divi lieli trūkumi: viņš bija laisks (vismaz tai laikā, kad es viņu pazinu), labprāt runāja un rakstīja, neatkāpjoties no partijas standartfrāzēm, un pavisam maz interesējās par latviešu kultūru. Tā viņam bija vienaldzīga. Vairākas reizes plaši un sirsnīgi izrunājāties, jo es bieži piedalījos ministrijas kolēģijas sēdēs. Pārliecinājos, ka Ostrovs jālaiž pensijā. Viņa vietā izraudzījos Voldemāru Kalpiņu — erudītu, enerģisku darbinieku, kas labi pārzināja latviešu literatūru un orientējās kultūras dzīvē. Beidzot panācu, ka Ostrovs piekrita aiziet pensijā, atļaujot viņam paturēt LPSR ārlietu ministra godu (tas agrākos gados Ministru padomes priekšsēdētāja vietniekam bija papildu goda pienākums), lai viņš saņemtu personālo pensiju. Par kultūras ministru tika apstiprināts Voldemārs Kalpiņš.

Ar Robertu Ķīsi man gāja vēl grūtāk. Arī viņam bija bagāta pagātne — ilgs partijas biedra stāžs, bijis latviešu t. s. sarkano strēlnieku augsts komisārs. Raksturā noslēgts, nežēlīgs, labprāt komandēja, citus tiesāja, bet par komunālo saimniecību rūpējās maz. Vairākkārt ar Ķīsi izrunājos, bet viņš bija iedomīgs, nekādus aizrādījumus pieņemt negribēja. Viņa acīs es biju puiselis, kuram nav tiesību aizrādīt. Pavisam asi ar Ķīsi vajadzēja runāt, kad tika izstrādāts un apspriests Latvijas tautsaimniecības plāns nākamajiem septiņiem gadiem. No Ķīša nesaņēmu nekādus priekšlikumus darba uzlabošanai, lai mazinātu rindas pirtīs, lai mazgāšanai nodotā veļa nebūtu jāgaida veselu mēnesi, turklāt fabrikās veļu mazgāja slikti, bieži tā tika saplēsta, izmazgāta smirdēja un putēja. Frizētavās ilgi nācās sēdēt rindā, lai nogrieztu matus vai noskūtu bārdi. Pavisam slikti bija ūdenspiegāde dzīvokļos, kaut par to vainīga bija ne tikai ministrija. Arī Ķīsim piedāvāju aiziet pensijā, bet viņš par tādu priekšlikumu ļoti apvainojās.

Citāds bija veselības aizsardzības ministrs Ādolfs Krauss — cilvēks ar augstu kultūru un pietiekami lielu pieredzi veselības aizsardzības darbā citās republikās. Taču Krauss pats smagi slimoja (nomira ar onkoloģisku kaiti) un ļoti negribēja ne ar vienu strīdēties, teikt ko nepatīkamu, tomēr bez tā bija grūti iztikt. Krausa miermīlīgumu daudzi padotie izmantoja ļaunprātīgi, nestrādāja ar pilnu atdevi. Nereti pats piedalījās ministrijas kolēģijas sēdēs, lai viņam palīdzētu. Krausam pieredze bija, bet trūka iniciatīvas, viņš nemeklēja un neieviesa nozarē nekā jauna, "nekaroja" arī ministrijā Maskavā ar ministri Kovriginu. Iespējams, ka šo trūkumu pamatā bija viņa slimība. Tātad vajadzēja domāt par maiņu. Iecēlām viņam par vietnieku Vladimiru Ozoliņu.

1958. gada beigās Ādolfs Krauss nomira. Par ministru tika iecelts Ozoliņš. Lielas cerības uz viņu neliku, tāpēc nopietni meklēju vietnieku. Apmeklēju vairākas Rīgas un provinču slimnīcas. Skatījos, kur ir labāk nokārtots darbs. Izrunājos ar slimnīcu galvenajiem ārstiem, lai uzzinātu viņu domas par nozares trūkumiem, par ceļiem, kā trūkumus izskaust. Vēroju un vērtēju katra ārsta uzstāšanos sanāksmēs vai presē. Beidzot biju izvēlēties — Cēsu slimnīcas galveno ārstu Prombergu. Patiesi lielisku darba organizētāju, pret padotajiem taktisku, bet prasībās stingru. Prombergs saprata, ko es vēlos panākt, jo sevišķi kadru politikā, kur mums bija vienādi uzskati. Tiesa, man patika arī Dr. Siļķe, bet viņš bija strādājis kādā vācu okupantu medicīnas iestādē. Es to neuzskatīju par grēku, taču man bija jārēķinās ar partijas CK, un tur nu cilvēku ar tādu "grēku" nekad par ministru neapstiprinātu.

Par ministra vietnieku tika iecelts Dr. Prombergs. Biju pārliecināts, ka viņu drīz varēs iecelt par ministru. Prombergs sāka darbu pārdomāti un enerģiski. Taču, kad es biju no visiem amatiem padzīts un no Latvijas izsūtīts, no ministra vietnieka amata tika atbrīvots arī Dr. Prombergs. Tikai tāpēc vien, ka viņu tur biju ieteicis es.

Nedomāju, ka veselības aizsardzības sistēmā, tāpat kā jebkurā manā uzraudzībā nodotajā nozarē, esmu paveicis visu iespējamo, tomēr centos, cik spēju, un darīju, kā sapratu.

Īsumā pastāstīšu vēl par dažiem notikumiem, kas nebija tieši saistīti ar manis vadītajām nozarēm.

Jau ilgāku laiku domāju, ka Rīgas pilsētas izpildkomitejai vajadzīgs cits priekšsēdētājs. Lecis darbā bija ieguvis rutīnu, taču, ilgus gadus dzīvodams un darbodamies Krievijā, bija pārāk pieradis iztikt bez savām domām un izpildīt tikai augstākstāvošo instanču lēmumus un norādījumus. Pieļaudams, ka mani no partijas Rīgas pilsētas komitejas var aizvākt, intensīvi meklēju cilvēku, kas varētu Leci nomainīt. Tā kā amats ir reprezentabls, jo jāpieņem daudzas delegācijas, arī ārzemnieki, šim cilvēkam vajadzēja būt kulturālam, inteligentam, ļoti patstāvīgam un ar pretošanās spējām apveltītam. Viņam vajadzēja būt dedzīgam Rīgas patriotam. Nešaubījos, ka tādus cilvēkus varētu atrast starp pirmskara bezpartijiskiem latviešiem intelligences aprindās, bet šādai kandidatūrai nebūtu piekrituši ne partijas CK vadītāji Latvijā, ne, protams, arī Maskava. Partijas aktīvā starp tā saucamajiem "nomenklatūras" darbiniekiem nevienu, kas šīm prasībām atbilstu pilnībā, neatradu. Izvēlējos Ēriku Baumanu, ko pazinu jau no tiem laikiem, kad viņš strādāja Liepājā par komjaunatnes pilsētas komitejas sekretāru un vēlāk Latvijas Fizikālās un sporta komitejā, kā arī par partijas Staļina (vēlāk Oktobra — tagad Ziemeļu) rajona komitejas pirmo sekretāru. Dzimis un uzaudzis Latvijā, enerģisks, apsviedīgs cilvēks. Labākas kandidatūras neatradis, panācu viņa ievēlēšanu par Rīgas pilsētas galvu. Domāju, ka Baumanis kopā ar pirmo vietnieku Viktoru Kreitusu tiks galā ar pilsētas patiesi sarežģītajiem un svarīgajiem uzdevumiem.

Kamēr Baumanis strādāja manā tiešā vadībā, šķita, ka viņš izprot Latvijā radušos stāvokli, vērtē to pareizi un arī rīkojas pareizi. Taču, līdzko aizgāju no partijas Rīgas pilsētas komitejas sekretāra amata, krievu dižvīri tūlīt mēģināja salauzt barjeru, kas kavēja pierakstīšanos uz dzīvi Rīgā, un atkal iegūt priekšrocības dzīvokļu saņemšanas rindā. Uzturēju ciešu kontaktu ar Baumanu un Kreitusu, drošināju viņus, aicināju nepadoties. Tā kā man tika saglabātas tiesības no Ministru padomes puses iejaukties ar Rīgu saistītajos jautājumos, kopumā izdevās saglabāt panākto stāvokli, bremsēt svešautiešu ieplūšanu, kas bija un palika pats galvenais uzdevums, varētu pat teikt — latviešu tautas dzīvības un nāves jautājums.

Visgrūtāk nācās atteikt Baltijas Kara apgabala pieprasījumus. Kad mēs kādu prasību atteicām, militāristi tūlīt griezās pie Lāča un Kalnbērziņa, un tie bija gatavi piekāpties, mēģināja mani ietekmēt. Kad arī tas nelīdzēja, Kara apgabala vadība sūdzējās Bruņoto spēku ministrijā Maskavā, no turienes zvanīja Kalnbērziņam un Lācim, un tad jau mums klājās pavisam grūti. Tomēr šo to aizkavējām. Piemēram, Kara apgabala pavēlniecība bija nodomājusi Gaiziņkalna pakājē izvietot raķešu bāzi. Tas nozīmēja, ka Gaiziņš ne tikai būtu zudis fizikālieši, sportisti un tūristiem, tas nebūtu pieejams arī visai tautai, jo ap tādām bāzēm lielā rādiusā tiek apjoztas dzeloņstiepleņu žogs. To nu nedrīkstēja pieļaut. Taču Kara apgabala vadība spēlēja ar tādiem trumpjiem kā "valsts drošības intereses", "dzimtenes aizsardzība" u. tml. Tomēr Gaiziņu izdevās paglābt, gan atļaujot bāzi ierīkot citā vietā.

Lielu spiedienu nācās izturēt arī no citām Vissavienības organizācijām, kuras gribēja nostiprināties Latvijā. Vissavienības tūristu organizācijas vēlējās vecajos

pilskalnos, jūras un upju krastos celt lielas tūristu bāzes, Vissavienības Fizikultūras un sporta komiteja — iekārtot pastāvīgas Vissavienības sporta bāzes, Rīgā un Latvijā sarīkot dažnedažādas sporta sacensības, uzliekot mums visus organizatoriskos un apgādes pienākumus. To visu pasniedza kā lielu goda un labvēlības izrādīšanu Latvijai. Īstenībā tie bija lielā politiskā uzdevuma — pārkrievošanas pasākumi. Jo vairāk Latvijā būs tūristu un sporta bāzu, visādu nometņu un sacensību, jo vairāk te ieplūdīs un apmetīsies krievi. Ko nozīmē mūsu mazās dzimtenes zemītē sarīkot lielas auto vai motociklu sacīkstes, to mēs tagad redzam. Kur šīs sacensības notiek, tur desmitiem gadu zāle vairs neaug.

* * *

Pretīga man bija visapkārt valdošā ārišķība, paviršība, izskaistināšana, tieksme visu mūsu dzīvi parādīt labāku, nekā tā bija īstenībā. Pirms katriem svētkiem māju ielas puses apsmidzināja ar visparastāko krīta krāsu, kas turējās tikai līdz pirmajiem lietiem. Visi taču redzēja arī māju sētas pusi. Tas pats tika darīts ar žogiem, ar bedru lāpīšanu pilsētu ielās un šosejās. Bitumenu zieda slapjos caurumos, nereti pat lietum līstot. Saprotams, ka tādi ielāpi ilgi neturas. Un, ak Dievs, ja bija gaidāmi augsti priekšnieki no Maskavas vai ārzemēm! Tad visi citi darbi tika pamesti, visi spēki veltīti gaidāmo viesu uzņemšanai. Kad, piemēram, gaidīja Latvijā atbraucam Hruščovu un bija nodomāts viņam parādīt cūku fermu, kurā Bārtulis it kā viens pats kopa simtiem cūku, — tad speciāli šim braucienam lielā steigā noasfaltēja kilometru garu ceļa gabalu, protams, pamatu kārtīgi nesagatavojot. Un asfalts drīz sadrupa.

Un šīs "pirmrindnieku", "trיעienniķu", "stahanoviešu" un "komunistiskā darba" kustības, kampaņas! Arī tā bija tikai izrādīšanās, tukša trokšņošana un tautas mānīšana. Gribēja radīt iespaidu, ka nupat ir atrasts paņēmiens, kas mūs uzcelš uz "zaļa zara", uzvedīs labklājības kalnā. Tā tas notika sīkās lietās, kāda darba pirmrindnieka pārmērīgā ilgstošā slavināšanā, nereti mākslīgi radot atvieglotus darba apstākļus, tāpat un ar tādu pašu mērķi tas notika lielās lietās, piemēram, ar kukurūzas kampaņu, kad mēģināja to ieviest jebkuros klimatiskos apstākļos, vai ar "jauno zemju" apgūšanu Kazahijā. Papriekš tā pati padomju vara zemi aizlaida atmatā, pēc tam organizēja tās apgūšanu. Sadzina simtiem tūkstošu cilvēku, tehniku, ieguldīja pasakainus līdzekļus. Pirmajos gados izaudzēja augstas ražas bez zemes mēslošanas (atmatās tā vienmēr ir bijis), tikai aizmirsās "sīkums": nebija domāts, kur iegūtos graudus glabās; nebija uzceltas ne graudu kaltes, ne elevatori. Labību sabēra milzīgās kaudzēs zem klajas debess, tur tie palika arī ziemā un lielākā daļa gan sadega, gan sapuva. Taču par to neviens daudz nebēdāja, jo tika gūts labums lielajā politikā: kazahi savā zemē kļuva par minoritāti un no dažādām nacionālajām republikām tur sabraukušie jaunieši, kopā dzīvodami, saplūda vienā masā un savām tautām bija zuduši.

Šo paņēmienu Maskava plaši izmantoja pastāvīgi, dodot visām nacionālajām republikām obligātus uzdevumus nosūtīt uz dažādiem Krievijas apvidiem visādos darbos cilvēkus, tehniku un celtniecības materiālus no republiku fondiem, būvēt tur šosejas, dzelzceļus, stacijas, celt elektrostacijas, lopu fermas, kultūras namus un dzīvojamās mājas. Arī no Latvijas desmitiem gadu milzīgs skaits (to atklāti neizpauž) cilvēku strādāja Tjumeņas apgabalā, Krievijas nemelnzemes joslā un daudzās citās vietās. Tas notika apstākļos, kad Rīgā nespējām uzcelt Valsts bibliotēku, kad unikālu grāmatu krājumi gāja bojā mitros pagrabos, kad visu teātru ēkas bija avārijas stāvoklī, kad nevarējām būvēt ne ūdens apgādes, ne kanalizācijas ūdeņu attīrīšanas ietaises un tāpēc tika piesārņotas upes un jūra, cieta cilvēki. Cilvēki no

Latvijas strādāja dažādos Krievijas apgabalos, bet no turienes uz pastāvīgu dzīvi Latvijā pārcēlās krievi. Tā tautas tika plānveidīgi iznīcinātas un pārkrievotas.

* * *

Nevarēju samierināties arī ar formālismu un godkārbas iepotēšanu cilvēkos. Kādreiz Kalnbērziņa kabinetā, kad šaurā lokā apsprieda, kurus no visaugstākiem priekšniekiem ieteikt ievēlēšanai par PSRS Augstākās padomes deputātiem, tiku ieteikts arī es. Ierosināju atsacīties no pastāvošās kārtības, kad vienu un to pašu cilvēku ievēlēja divās, trijās un pat četrās dažāda mēroga padomēs. Es pats kādu laiku biju deputāts trijās padomēs: Rīgas pilsētas, Latvijas un PSRS Augstākajā padomē. Kam tas vajadzīgs? Saprotu, ka man kā pilsētas partijas komitejas sekretāram vajadzēja būt pilsētas padomes deputātam, kā Ministru padomes priekšsēdētāja vietniekam — Latvijas Augstākās padomes deputātam, bet nekāda vajadzība man nebija būt PSRS Augstākās padomes deputātam. Tā arī pateicu un piebildu, ka arī citiem LKP CK sekretāriem nav obligāti jābūt PSRS Augstākās padomes deputātiem. Tur varēja ievēlēt Kalnbērziņu, Lāci un Kārli Ozoliņu kā LPSR Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētāju, bet citus, cik to pieļauj konstitūcija, varēja ievēlēt no pārējo pilsoņu vidus. Klātesošie mani tomēr neatbalstīja. Esmu pārliecināts, ka tas notika vienīgi aiz godkārbas.

Lai pašu tautām un ārzemēm demonstrētu it kā tautas mīlestību, tautas saliedētību ap partiju un valdību, visās republikās par deputātu kandidātiem vajadzēja izvirzīt Staļinu un visus pārējos Politbiroja locekļus un lūgt viņu piekrišanu balotēties attiecīgajos vēlēšanu apgabalos, jau iepriekš zinot, ka viņi Latvijā nebalotēsies. Vēlēšanu apgabalā, kur tika izvirzīts Politbiroja loceklis, izbīdīja vēl otru kandidātu no vietējiem. Kad tuvojās deputātu kandidātu reģistrēšanas termiņš, visi Politbiroja locekļi reizē paziņoja, kur katrs piekritis balotēties. Taču tā bija tikai tukša formalitāte, izrāde, farss. Rakstīja un runāja, ka Padomju Savienībā ir vislielākā demokrātija, pasaulē visbrīvākās vēlēšanas. Kāds cinisms! Kāda bezkaunība!

Un kāpēc par deputātiem (jtātad valsts likumlēmējiem) vajadzēja ievēlēt iepriekš stingri noteiktu procentu slaucēju, mehanizatoru un citu profesiju strādnieku? Iemesls atkal tas pats — lai liktos, ka mums likumus izstrādā un pieņem pati tauta. Un vēl tāpēc, lai pašos deputātos — strādniekos un kolhozniekos — radītu maldīgu ilūziju, ka viņi paši ir visas dzīves noteicēji un tātad nav par ko žēloties, kurnēt. Un, visbeidzot, tā bija arī godkārbas apmierināšana. Ar ordeņiem, medaļām un deputāta apliecībām zināmu cilvēku daļu it kā piesaista atbildētāju pulkam, un viņi patiesi sāk dziedāt līdzīdi dižvadītāju korim.

Kā praktiski tika organizētas vēlēšanas partijas un padomju orgānos, kāda īstenībā mums bija demokrātija, tas jāzina visiem.

* * *

Kad strādāju par partijas Rīgas pilsētas komitejas pirmo sekretāru un otru reizi Ministru padomē, es jau pilnīgi skaidri sapratu, ka Maskava vēlas nevis celt sociālismu, bet gan stiprināt Krievijas impēriju. Sapratu, ka Padomju Savienībā notiek neierobežota darbaļaužu ekspluatācija. Man jau radās šaubas, vai viss notiekošais nav lielu kļūdu un noziedzību ķēde, kurā vainojami pat visaugstākie vadītāji. Sapratu, ka nedrīkst visu vainu uzvelt Staļinam un viņa vistuvākajiem līdzdarboņiem. Neticēju, ka daži Hruščova jauninājumi spēs dzīvēt kaut ko radikāli grozīt, un sāku šaubīties, vai Hruščovs pat vēlas kaut ko grozīt politiskajā sistēmā, jo viņam pašam rokas bija

aptraipītas miljoniem nevainīgu cilvēku asinīm jau kopš tiem laikiem, kad viņš vadīja lielo "tīrīšanu" Ukrainā.

Sapratu, ka Padomju Savienībā visa dzīve ir celta uz meliem, viltu un varmācību. Ka Maskavai nevar ticēt nevienā jautājumā, ka tā ir gatava dot visskaistākos solījumus, jo jebkuru solījumu, lēmumu vai lūgumu izpilda tikai tik ilgi, kamēr tas ir izdevīgi. Padomju Savienības vadoņiem trūka morāles, trūka visparastāko kauna jūtu. Viņus nevarēja pārliecināt ne ar kādiem faktiem, ne loģiskiem secinājumiem. Viņi atzina vienīgi militāru spēku, un tāpēc ar viņiem varēja runāt tikai no spēka pozīcijām. Maskavas vadoņiem bija divas pilnīgi pretējas mērauklas. Ar vienu viņi mērija un vērtēja notikumus valstīs ar nesociālistisku režīmu. Tur atbalstīja visus, kas uzstājās pret savas valdības rīkojumiem vai darbību. Radio, televīzijas un avīžu korespondenti nostājās Baltā nama priekšā un nesaudzīgi kritizēja ASV valdību un pašu valsts prezidentu, slavēja jebkurus demonstrantus, ja vien tie kritizēja savu valdību. Bet, ja ārzemēs pakritizēja kādu Padomju Savienības rīcību, ja tur kāds pateica labu vārdu par tiem, kas Padomju Savienībā kaut ko prasa no savas valdības, pat ja tikai pieminēja netaisnīgi nobendētos, tad Maskavas varasvīri un visa prese kļiedza, ka ārvalstis iejaucas padomju iekšējās lietās. Ja tur kritizēja Padomju Savienību par bruņoto iebrukumu Afganistānā, par padomēm paklausīga cilvēka iesēdināšanu šīs valsts vadītāja krēslā, tā apgādāšanu ar ieročiem tautas apspiešanai — tad arī tā, izrādās, bija PSRS iekšēja lieta un citiem nebija tiesību neko pārnest. Kā šādu rīcību saukt?

Jā, piecdesmitajos gados es to visu jau spēju pareizi novērtēt. Sapratu, ka galvenais vainīgais ir nevis viens vai otrs vadonis, bet sistēma, sistēma ar vienu partiju, sistēma bez demokrātijas, bez vārda, preses un biedrošanās brīvības.

* * *

Lasot šo atmiņu pierakstu, droši vien var rasties jautājums, kāpēc es tikpat kā neesmu pieminējis lauku kooperatīvo saimniecību radīšanu Latvijā.

Ar lauksaimniecības jautājumiem man nav nācies tieši nodarboties, tāpēc sīkumos (un tie ir visinteresantākie) tie man nav zināmi. Zinu un saprotu pašu galveno. Kooperatīvās saimniecības laukos radīja varmācīgi, un beigās tas daļēji tika arī atzīts. Par piespiedu līdzekļiem tika izmantoti nesamērīgi augstie nodokļi zemniekiem, kuri atteicās iestāties kooperatīvajās saimniecībās, un izdzīšana no mājām, kas atradās kooperatīvu "ielenkumā". Palīdzēja arī iebiedēšana, atklāti draudi un, visbeidzot, varmācīgā latviešu izvešana 1949. gadā uz Galējiem Ziemeļiem. Zinu arī, ka šīs saimniecības tika radītas, lai iznīcinātu Latvijā viensētas un pašu latviešu zemnieku, kas mīlēja savu zemi, mīlēja dabu un bija radis patstāvīgi domāt. Jaunajai varai bija vajadzīgs bezdomu cilvēks, paklausīgs izpildītājs. Ja padomju sistēmas beigu posmā Latvijā arī atzina, ka viensētu likvidācija bijusi kļūda, tad, pirmkārt, to darīja ne jau valdība un partija, bet daži cilvēki no inteligentu vidus un, otrkārt, valdības vīri tādu atzinumu pieļāva tīri ekonomiskas nepieciešamības dēļ, jo bijušais zemnieks ražotājs, pārejot dzīvot ciematā, bija kļuvis tikai par patērētāju.

Padzišana no visiem amatiem

Maskavas "komisāri" Latvijā, lielākie šeit iebraukušo krievu šovinistu vadoņi, kopā ar tādiem kā Pelše, Bumbiers, Ūsis redzēja, ka ar pārceļšanu uz Ministru padomi viņi nav spējuši mani izolēt no Rīgas un nav izskauduši manu pretdarbību pārkrievošanas politikai. Viņi atkal rakstīja uz Maskavu un gaidīja izdevību dot man pēdējo triecienu. Es to nojautu un tāpēc meklēju iespējas palielināt savu sabiedroto pulku. Ar baltu skaudību vēroju notikumus, dzīvi Igaunijā un Lietuvā. Tiesa, arī tur Maskava sarīkoja lielus uzbrukumus. Igaunijā pat nomainīja partijas CK pirmo sekretāru. Arī viņi tika apvainoti nacionālismā. Taču igauņi un lietuvieši vēl jutās kā savā zemē. Ielās un citās sabiedriskās vietās reti bija dzirdama krievu valoda, un neorganizētie krievi turp nevēlējās braukt. Runāju ar igauņu un lietuviešu kolēģiem, partijas un padomju darbiniekiem. Mēģināju gūt skaidrību, kā viņi spējuši šādu stāvokli saglabāt. Iemesli abām šīm republikām bija gan kopīgi, gan arī atšķirīgi. Igaunijas un Lietuvas tautai bija tā priekšrocība, ka pagātnē tās bija saņēmušas mazāku pārkrievošanas lādiņu nekā latvieši un viņu zemēs arī no seniem laikiem dzīvoja mazāk krievu nekā Latvijā. Līdz ar to abas šīs tautas bija pašlepnākas nekā latvieši.

Lietuviešiem vairāk nekā latviešiem bija laimējies ar augstāko partijas vadītāju. Lietuvā par partijas CK pirmo sekretāru strādāja Antans Sniečkus, nesalīdzināmi principiālāks, drosmīgāks cilvēks nekā Kalnbērziņš; viņš mīlēja savu tautu, pirms katra pasākuma apsvēra, ko tas dos lietuviešu tautai. 1959. gadā Maskavas pārstāvji ieradās arī Lietuvā, lai tur sarīkotu izrēķināšanos ar nacionālistisku noskaņojumu. Taču Sniečkus nepārgāja "uzbrucēju" nometnē, kā to darīja Kalnbērziņš. Pirmā sekretāra nostāja ietekmēja pārējos CK biroja locekļus, un viņu CK noraidīja visus Maskavas apvainojumus. Maskavas pārstāvji Lietuvā nekā nepanāca. Tad Sniečku izsauca uz Maskavu, kur cerēja viņu Politbirojā "salauzt". Taču arī tur tas neizdevās. Esmu lasījis Politbiroja lēmumu, kas tika pieņemts pēc Sniečkus pārskata. Lēmumā bija tikai dažas rindiņas un vienīgais pārmetums partijas Lietuvas CK — ka tā nav pietiekami enerģiski strādājusi, lai savlaicīgi sagatavotu lietuviešus visaugstākajiem amatiem. Par tādu lēmumu varēja tikai priecāties.

Saglabāt nacionālo apziņu, pašlepnumu un vienotību lietuviešiem palīdzēja arī katoļticība, baznīcas un mācītāji.

Savukārt Igaunijā sākumā bija maz krievu, viņu partijas un komjaunatnes organizācijas biedri bija galvenokārt igauņi. Arī partijas darbinieki lielāko tiesu bija igauņi. Protams, igauņi saņēma tādus pašus PSKP CK lēmumus kā Latvijas vadība. Igauņu vadītāji tāpat bija spiesti savā zemē pieņemt attiecīgus lēmumus un nosūtīt tos partijas rajonu komitejām. Bet rajonu vadītāji, aparāta darbinieki un komunisti pirmorganizācijās bija igauņi. Viņi prata visus lēmumus izpildīt tikai tiktāl, cik tas bija izdevīgi Igaunijai, bet pārskatos uzrādīja prasīto.

Šāda situācija mani iekārdināja. Iepriekš jau minēju, ka centos palielināt latviešu īpatsvaru atbildīgajos posteļos. Zinot, ka visu nosaka partija un ka jebkura lēmuma izpilde ir atkarīga no partijas pirmorganizāciju sastāva, arī es iedomājos, ka mērķi būtu vieglāk sasniegt, ja partijā palīdzētu godīgi, gudri latvieši. Neatradis labāku ceļu, es uzrakstīju rakstu "Saruna no sirds", kas tika publicēts avīzēs *Rīgas Balss* un *Padomju Jaunatne*. Aicināju labākos, spējīgākos latviešus iestāties partijā, lai varētu sekmīgi cīnīties pret nekārtībām un nelikumībām, jo atbildīgā darbā nedrīkstēja izvīzīt nevienu, kas nebija partijas biedrs. Raksts noderēja par vienu no pierādījumiem nacionālismā, kad apsprieda manu "kaitīgo" darbību. Domāju, ka raksts nāca par vēlu. Kaut ko pozitīvu tas, iespējams, būtu devis agrāk, bet

piecdesmito gadu nogalē partiju jau pilnīgi bija pārņēmuši krievi. Tātad īsto brīdi biju nokavējis un rīkojies, apstākļus pietiekami dziļi neapdomājis. Tas bija nespēka, var pat teikt, izmisuma solis.

Pēdējie notikumi pirms manis padzīšanas no visiem atbildīgiem amatiem sagatavoja izrēķināšanos ar mani.

Generālis Djomins, Saļejevs un kompānija — anonīmo sūdzību rakstītāji Maskavai — savu bija panākuši. No PSKP CK atbrauca komisija pārbaudīt, vai sūdzībās teiktais atbilst patiesībai. Par šās komisijas ierašanos vēstulu rakstītāji bija uzzinājuši agrāk par mani un tūlīt devās pie tās, lai kā vietējie iedzīvotāji apliecinātu, ka viss ir tā, kā vēstulēs rakstīts. Cik apliecinātāju vajadzēja, tik rakstītāji arī komisijai aizsūtīja. Nešaubos, ka Pelše, Bumbiers un Ķīsis izmantoja komisijas ierašanos, lai panāktu citādi domājošo iznīcināšanu. Tiku uzaicināts arī es. Mani izjautāja par visiem komisiju interesējošiem jautājumiem: par nacionālisma izpausmēm, par rūpniecības jautājumiem, par vadošiem darbiniekiem, valodām utt. Pateicu, ko domāju, un atļāvos atgādināt attiecīgus Ļeņina norādījumus. Apmēram divas nedēļas komisija vāca materiālus, gatavoja "apsūdzības rakstu". Ar to droši vien iepazīstināja partijas CK sekretārus, bet CK biroju ne. Komisija aizbrauca.

Saprazdams, ka gaidāma liela tīrīšanas kampaņa, gāju pie Viļa Krūmiņa — toreizējā CK otrā sekretāra, lai viņu pārliecinātu par nepieciešamību kopā ar Kārli Ozoliņu, kas partijas XX kongresā bija ievēlēts par PSKP Centrālās revīzijas komisijas locekli, tūlīt braukt uz Maskavu un tikt pie Hruščova pirms komisijas akta saņemšanas. Sacīju Krūmiņam un vēlāk arī Ozoliņam, ka daudz izdevīgāk pašiem pastāstīt par īsto stāvokli nekā taisnoties kā apsūdzētiem. Principā viņi neiebilda, taču varēja manīt, ka Krūmiņš baidās "sakompromitēties" — viņš pie Hruščova negribēja braukt un apgalvoja, ka zvanīšot uz Maskavu, sarunāšot ar Šeļepinu, lai komisijas aktu nepieņem par pilnu patiesību un lai aktu sekretāriem nenodod. Saprātu, ka tā ir tikai atrunāšanās, bet arī pats neko vairāk nevarēju darīt. Vēl tikai pāris reizi Krūmiņam atgādināju par zvanīšanu Šeļepinam. Atbilde bija izvairīga — gan jau šo lietu nokārtošot.

Pienāca diena, kad mums paziņoja, ka caur Rīgu un Kijevu uz Maskavu brauks Vācijas Demokrātiskās Republikas vadītāji — partijas CK sekretārs Ulbrihts un Ministru padomes priekšsēdētājs Grotevols. Kā jau iepriekš minēts, augstos viesus sagaidīt Rīgā ieradās Hruščovs. Mēs, vietējie "dižvīri", izraudzījāmies maršrutus braucienam uz īpaši sagatavotiem objektiem, lai viesi neredzētu neko nevēlamu. Pat katrā objektā pašā (kā vienmēr) tika izstrādāti maršruti, izraudzīti cilvēki, kuri "gadīsies" augstajiem viesiem ceļā un atbildēs, ja tie ko jautās.

Man — bijušam Rīgas darbonim — uzdeva pārbaudīt, kā ir sagatavota bijusī Benjamiņu vasarnīca Rīgas Jūrmalā, ko par Hruščova rezidenci bija izraudzījušies no Maskavas jau iepriekš atbraukušie pārstāvji. Tikko tur ierados, Maskavas pārstāvji man izteica vairākas papildu prasības, starp tām arī atbrīvot no iemītniekiem vēl vienu divstāvu māju ielas otrā pusē iepretim vasarnīcai. Nesaprātu, kāpēc tas vajadzīgs, jo Benjamiņu vasarnīca ir liela trīsstāvu māja. Man teica: "Vajag!" — un māja tika atbrīvota apsardzei un apkalpojošam personālam. Pat produkti un pavāri tika vesti līdzīgi no Maskavas, arī apsardze. Maskavieši pārbaudīja katru telpu, katru stūrīti dārzā. Pieprasīja ziņas par iedzīvotājiem kaimiņos. Vietējie čekisti saņēma uzdevumu jau vairākas dienas pirms Hruščova ierašanās nostāties lokā ap vasarnīcu un nevienu šim lokam cauri nelaist.

Partijas Rīgas pilsētas komitejai tika dots uzdevums sagatavot izraudzītus objektus Rīgā un norīkot cilvēkus latviešu tautas tērpos ar PSRS un LPSR valsts karodziņiem

rokās augstos viesus sagaidīt un pavadīt aerodromā. Sagaidītājus sīki instruēja, kas jādara, turklāt vēl norīkoja komandētāju.

Augstu viesu sagaidīšana bija sarežģīts un darbietilpīgs pasākums. Ar jebkuru ārzemnieku tas bija jo sarežģītāks. Viesnīcās viņiem bija speciāli numuri, ēdamzālēs speciāli galdiņi, viņus apkalpoja speciāli viesmīļi. Visur noklausīšanās un uzraudzība. Ciemiņu mantas slepus jāpārbauda, telefona sarunas jānoklausās. Jānosaka, cik tālu viņi drīkst izbraukt no Rīgas. Braukt drīkstēja tikai taksometros vai autobusos, kurus izraudzījās speciāli cilvēki. Visur viņus slepeni uzraudzīja un pavadīja. Bija pat noteikts, kur ārzemniekiem jānakšņo. Iebraucēju vidū jāmeklē cilvēki, kas būtu ar mieru sniegt Padomju Savienībai labvēlīgas intervijas speciāliem radio un televīzijas darbiniekiem; vēl labāk, ja viņi intervijas palamā savas valsts valdību un nopeļ dzīvi savās mājās, un pavisam labi, ja atved kādu iebraucēju, kas piekrīt pastāvīgi sadarboties ar Padomju Savienības čekistiem. Tie gan reti stādījās priekšā kā šās organizācijas darbinieki, bet parasti uzdevās par Draudzības biedrības, Kultūrsakaru organizācijas vai vēl kādas citas iestādes darbiniekiem. Visu darbu ar ārzemniekiem es, protams, nezinu, bet šai "nozarē" bija aizņemts ļoti liels skaits rūpīgi izraudzītu, īpaši apmācītu cilvēku. Valstij tas izmaksāja dārgi, taču politisku mērķu sasniegšanai līdzekļi netika žēloti.

Viesiem no VDR parādīja, kas rādāms, pateica, kas sakāms, un viņi aizbrauca uz Kijevu. Hruščovs palika Rīgā, lai iepazītos ar partijas CK biroja locekļiem. Šo nodomu uzzinājis, sarunāju ar Krūmiņu, ka viņš uzaicinās pie sevis Ozoliņu un mēs nospriedīsim, kurš ko jautās un stāstīs Hruščovam. Man šī likās īstā reize, kad Hruščovam atklāti jāpavēstī, ka stāvoklis Latvijā nav normāls, ka te iepludināts pārmērīgi daudz sveštautiešu, galvenokārt krievi, un ka attiecības starp iebraucējiem un vietējiem iedzīvotājiem arvien vairāk saasinās, ka nereti izpaužas lielkrievu šovinisms, kas savukārt rada nacionālistiskas pretizpausmes. Lācis man bija apsolījis lūgt Hruščovam atļauju oficiāli svinēt Līgo svētkus, atvēlot tiem brīvdienu.

Krūmiņš un Ozoliņš domāja, ka par šiem jautājumiem ar Hruščovu nevajadzētu runāt man; to darīšot viņi, jo krievu acīs es esmu galvenais ienaidnieks. Piekritu, taču — viņi mani piemānīja. Neļāva runāt man un arī paši nerunāja. Vienīgi Lācis tā bikli lūdza Hruščovu, ka vajadzētu Līgo svētku jautājumā ieņemt skaidru viedokli. Kādreiz 24. jūnijs Konstitūcijā bija ierakstīts kā svinama diena. Vēlāk to no Konstitūcijas izņēma. Līgo svētkus svinēt atļāva, bet brīvdienu nedeļa — uz 24. jūniju parasti pārcēla tuvāko atpūtas dienu. Hruščovam pastāstīja, ka mūsdienās šiem svētkiem nav nekā kopīga ar reliģiju, tie ir īsti tautas svētki, saulgrieži. Hruščovs lūgumu nenoraidīja, bet teica, ka viņam vienam pašam neesot tiesību šo jautājumu izlemt, jo, ja atļaus papildu svētkus Latvijai, tad arī pārējās republikas izteiks līdzīgas prasības. Mēs gan visi piebalsojām, ka tas valstij neradītu nekādus zaudējumus, jo izejvielu trūkuma dēļ rūpnīcas un fabrikas katra mēneša pirmo nedēļu tikpat kā nestrādā un plānu tomēr kaut kā izpilda. Hruščovs solīja jautājumu apdomāt un sniegt atbildi.

Katram no klātesošajiem CK biroja locekļiem Hruščovs jautāja, kā viņu sauc un kādu amatu viņš ieņem. Vienā jautājumā Hruščovam pavīdēja pareiza doma. Kad Nikolajs Bisenieks teica, ka viņš ir CK sekretārs lauksaimniecības jautājumos, Hruščovs vaicāja, vai CK pastāv arī attiecīga nodaļa un, ja pastāv, — cik tajā ir darbinieku. Bisenieks atbildēja, ka nodaļa ir un tajā strādā ap 20 cilvēku.

Hruščovs: "Droši vien arī Ministru padomes priekšsēdētājam ir vietnieks lauksaimniecības jautājumos un arī tur ir attiecīga nodaļa ar tikpat darbiniekiem?"

Bisenieks: "Ir priekšsēdētāja vietnieks un arī nodaļa."

Hruščovs: "Un ir arī Lauksaimniecības ministrija un tur simtiem darbinieku?"

Bisenieks: "Ir."

Hruščovs: "Un tad vēl ne viens vien zinātniskās pētniecības institūts, visādas selekcijas stacijas un paraugmācību saimniecības?"

Bisenieks: "Ir."

Hruščovs: "Vai nav par daudz? Vai neiznāk dublēšana?"

Bisenieks neatbildēja neko.

Hruščovs: "Par šo jautājumu vajadzēs padomāt."

Hruščovs aizbrauca, bet pie šā jautājuma neatgriezās. Viss palika, kā bijis.

Ar to arī oficiālā vizīte beidzās. Hruščovs, kā jau minēju, mūs ielūdza pie sevis vakariņās.

Par vakariņām jau rakstīju, pieminēju vēl tikai vienu nozīmīgu detaļu. Kad atstājām Benjamiņu vasarnīcu, ģenerāļa Djomina adjutants Hruščova apsardzes priekšniekam iedeva kādu mapi. Tajā brīdī es tam sevišķu uzmanību nepievērsu. Nākamajā rītā visi CK biroja locekļi un Valsts Drošības komitejas priekšnieks pulkvedis (vēlāk ģenerālis) Vēvers stāvējām lidlaukā pie pašas lidmašīnas. Gaidījām Kalnbērziņu, kas bija aizbraucis pēc Hruščova.

Limuzīns piestāja netālu no mums. Hruščovs izkāpa un tūlīt nāca mums klāt.

Hruščovs: "Kur ir Berklavs?"

Es: "Esmu šeit, Ņikita Sergejevič."

H.: "Kas jūs esat — ienaidnieks vai godīgs cilvēks? Pielūkojiet! Ja esat ienaidnieks — mēs jūs noslaucīsim no zemes virsas (с лица земли), bet, ja esat godīgs cilvēks, to jums vēl vajadzēs pierādīt!"

Es (pārsteigumā): "Es — ienaidnieks? Es kļuva komunistis nevis tad, kad man maksāja lielu algu, bet kad par to vajadzēja iet katorgā!"

H.: "Tas vēl neko nenožīmē. Ir cilvēki, kas piedalījās revolūcijā, bet pēc tam kļuva renegāti."

Es: "Vai es esmu renegāts?"

H.: "Nesaku tieši par jums, bet gadās arī tā... Par tiem Līgo svētkiem arī jūs gribējāt mani apmānīt. Tā ir uguns vai kādu pesteļu pielūgšana. Velns zina kas."

Hruščovs no manis aizgriezās, piegāja klāt Kalnbērziņam un, rādītājpirkstu viņam gar degunu vicinot, teica: "Un arī tu, Jan Eduardovič, vecs boļševiks, bet neredzi, kas darās deguna galā. Skaties un tiec skaidrībā (разберись)! Netiksi skaidrībā — atsūtīšu savu pārstāvi. Tad būs sliktāk."

Pēc šiem vārdiem Hruščovs uzkāpa pa trapu un nozuda lidmašīnā. Liekas, visi klātesošie bija pārsteigti, varbūt vienīgi Vēvers ne. Klusēdami gājām no lidlauka projām. Vienīgi Nikolajs Bisenieks, kura tēvs 1937. gadā Krievijā bija nobendēts, pienāca man klāt un teica: "Es tevi saprotu, Eduard. Tev ir ļoti smagi. Esi vīrišķīgs. Varbūt viss vēl kaut kā nokārtosies." Un vienīgais no visiem klātesošajiem sniedza man roku atvadām.

Nu bija skaidrs, ko tovakar, kad izgājām no Benjamiņu vasarnīcas, Djomina adjutants iedevs Hruščova apsardzes priekšniekam. Tas bija kārtējais pret mani un visiem latviešiem sacerētais apsūdzības raksts. Hruščovs to naktī bija izlasījis, neko nepārbaudot, pieņēmis par patiesību. Tā rīkojās tik lielas valsts visaugstākais vadītājs!

Aizbraucu uz Ministru padomi. Strādāt nebiju spējīgs. Saprātu, ka cīņu esmu zaudējis. Bet kas būs tālāk? It kā nojauzdama nupat notikušo, pie manis kabinetā ienāca mana tehniskā sekretāre, kuras vīrs strādāja Valsts Drošības komitejā, un teica: "Esiet uzmanīgs, jūsu sarunas pa telefonu noklausās." Neko vairāk neteikusi, viņa izgāja.

Nākamajās dienās neviens no CK biroja locekļiem man nezvanīja. Darbā ierados, bet nodarbojos tikai ar kārtējiem jautājumiem, ar kuriem pie manis griezās Ministru padomes aparāta darbinieki un man padotie nozaru vadītāji. Pats pēc savas iniciatīvas neko vairs neuzsāku. Saprātu, ka man no šejienes jāaiziet. Uz kuriem? Vai arestēs?

Par notikušo pastāstīju tikai sievai un Ministru padomē kultūras nodaļas vadītājam Ilgai Ivanovai. Arī Lācis klusēja.

Pēc dažām dienām no Maskavas atkal ieradās komisija, ko vadīja PSKP CK sekretārs Muhitdinovs. Tātad Hruščovs nemaz nebija gaidījis, līdz Kalnbērziņš tiks skaidrībā? Varbūt Kalnbērziņš pats zvanījis Hruščovam un lūdzis komisiju sūtīt tūlī? Nākamajā dienā komisija mani izsauca. Tās vadītāja vietnieks bija mans partijas augstskolas biedrs. Līdz tam viņš vienmēr bija meklējis iespēju ar mani tikties un pārmeta, ja, ieradies komandējumā Maskavā, kādreiz viņam nepiezvanīju un mēs nesatikāmies. Šai reizē viņš likās mani nepazīstam, pat roku nesniedza. Saruna ilga īsu brīdi. Neviens apsūdzības raksta apgalvojums netika ne apšaubīts, ne pārbaudīts. Viss bija pieņemts par faktu. Visvairāk laika Muhitdinovs patērēja, cenšoties mani pārliecināt, lai es savu līdzšinējo darbību atzītu par politiski nepareizu, lai piekristu, ka tā ir pretrunā ar Ļeņina mācību un vērsta pret padomju tautu draudzību. Ja es viņa priekšlikumu pieņemšot un publiski sevi nosodīšot, tad mani pakritizēšot (мы вас немного пожурим) un viss paliks pa vecam. Kategoriski atteicos to darīt. "Tas nav gudri. Jūs to nožēlosiet," — apmēram tādi bija Muhitdinova pēdējie vārdi.

Pagāja pāris dienu. Šai laikā tika "apstrādāti" CK biroja locekļi. Mani šajās sarunās, protams, nepieaicināja, bet daži no "apstrādātajiem" pa telefonu man to pateica.

Un tad 20. jūnijā sākās LKP CK biroja sēde, kas turpinājās divas dienas. Apspriests tika viens vienīgs jautājums. Biroja sēdi atklāja Kalnbērziņš. Viņš bija ļoti uztraucies, balss un roka ar papīru trīcēja. Kalnbērziņa teikto atstāstu pēc atmiņas: "Biedri, biroja locekļi! Ir pienākusi diena, kad latviešu boļševikiem atkal jāpierāda, ka viņi ir nešaubīgi uzticīgi Ļeņinskajai boļševiku partijai un stāv, cieši sakļāvušies ap partijas Ļeņinisko Centrālo Komiteju. Tagad mums jāklūst tādiem un jāatzīst, ka neesam saskatījuši, ka mūsu rindās ir bijis cilvēks, kas mūs novedis uz nepareiza, antipartijiska ceļa. Mums tas jāsaaka, neizvairoties un neraugoties ne uz kādām draudzības attiecībām. Latviešu boļševiki vienmēr ir gājuši cīnītāju pirmajās rindās par Ļeņina lietu, par partijas ģenerāllīniju, un esmu pārliecināts, ka tā tas būs arī šoreiz un pieļautās kļūdas mēs izlabosim."

Kalnbērziņš aicināja Maskavas komisiju izteikt savus atzinumus, nepalaidot garām iespēju paslavēt to par ļoti dziļo un objektīvo pārbaudi.

Komisijas vārdā ziņoja tās dalībnieks Ļebedevs. Apsūdzības bira kā no pārpilnības raga, cita par citu smagāka. Krievu tautības biedri esot uzklaušījuši partijas aicinājumu doties palīgā jaunajai republikai, atstājuši savu iepriekšējo darbu un iedzīvi, lai brauktu uz Latviju pašai izlēmti strādāt. Un te pateicības vietā viņus tagad no atbildīga darba padzenot un viņu, šo pieredzējušo darbinieku, vietā liekot latviešus, kuriem neesot nekādas pieredzes. Latvijā trūkstot speciālistu un vispār darbaroku, lai īsā laikā republika kļūtu par augsti attīstītu industriālu zemi, bet krievu biedrus, kas labprāt gribot nākt latviešiem palīgā, Rīgā nepierakstot un nepiešķirot dzīvokļus. Esot rupji pārkāpta Ļeņiniskā mācība par valodas lietošanu, administratīvā kārtā visiem cittautiešiem spiežot mācīties latviešu valodu. Ignorējot padomju arhitektu izstrādātos dzīvojamo māju tipveida projektus, pēc kuriem pat Maskavā būvē mājas. Augstos amatos iecelti cilvēki, kuriem nepatīk padomju veselības aizsardzības sistēma, kas pārbaudīta un par labu atzīta visā Padomju Savienībā. Nonākts pat tik tālu, ka tiekot ignorētas varonīgās Sarkanās armijas intereses, virsniekus Rīgā nepierakstot, izliekot tos no vasarnīcām. Šādā nostājā galvenais rīkotājs esot LKP CK biroja loceklis, Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieks Berklavs. Naidā pret Padomju armiju viņš aizgājis pat tik tālu, ka savā runā kā PSRS Augstākās padomes deputāts Rīgas Kara

jūras bāzē esot teicis, ka turpmāk Padomju armijas zābaks Latvijas zemi vairs nebradāšot.

Sēdes protokolu neesmu redzējis. Esmu pat iznīcinājis piezīmju bloku, kurā biju atzīmējis apspriedes gaitu kā CK birojā, tā arī plēnumā, vai arī tas ir paņemts dzīvokļa kratīšanas laikā. Tāpēc baidos atstāstīt, ko konkrēti toreiz teica katrs no CK biroja un CK locekļiem, jo varu kļūdīties. Taču no Latvijas Valsts arhīva esmu saņēmis Ļebedeva runas pilnu stenogrammu, kas apliecina manis teikto.

SLEPENI
pie Latvijas KP CK biroja
pav. Nr. 63 l.š

b. ĻEBEDEVA (PSKP CK Komisija) referāta "PAR PSKP CK KOMISIJAS PĀRBAUDES
REZULTĀTIEM"

Latvijas KP CK birojā 1959. gada 20. jūnijā

stenogramma

b. ĻEBEDEVS.

(Referāta sākums netika pierakstīts.)

Lietas intereses prasa, lai kadri, kas strādā nacionālajā republikā, mācītos un zinātu nacionālo valodu, un **tam nav nepieciešami nekādi lēmumi**. Taču Latvijas partijas CK un Rīgas pilsētas partijas komiteja ir **nostājušās uz kategorisku pieprasījumu ceļa jautājumā par obligātumu, tātad valodas mācīšanās piespiešanas ceļa, aizmirstot skaidros un noteiktos V. I. Ļeņina norādījumus šajā jautājumā.**

Visas Latvijas vietējās organizācijas uztvērušas CK un Rīgas pilsētas partijas komitejas lēmumu kā tiešu norādījumu un **tiešu direktīvu nelatviešu kadru nomainīšanai partijas un padomju orgānos, ministrijās un resoros un sākušas forsētī pildīt dotās direktīvas**, tādējādi izraisot neizpratni un sašutumu daudzu darbinieku vidū.

Latvijas partijas CK un Rīgas pilsētas partijas komitejas lēmumi par valodu mācīšanos zināmā mērā ir spārnējuši nacionālistiskos elementus un **devuši triecienu tautu draudzības nostiprināšanai**.

Lietas tālākā attīstība ir tāda, ka pēc Latvijas KP CK lēmuma par valodu mācīšanos šajā jautājumā sākās jauns skaidrojums, un šoreiz rajonu un pilsētu partijas komitejām tika nosūtīts CK propagandas un aģitācijas nodaļas paziņojums, kas kopumā pasvītvoja, ka daudzi vadošie darbinieki vēl nepārvalda latviešu valodu un ka tas it kā izraisot neapmierinātību daļā iedzīvotāju.

Minētais ziņojums vietējās partijas organizācijās tika uztverts pavisam viennozīmīgi. **Sekoja Latvijas partijas CK kursa uzņemšana uz nelatviešu kadru nomainīšanu.**

Kā biroja locekļiem zināms, pēdējo divu triju gadu laikā daudzās partijas konferencēs, plēnumos pārāk asi tika nostādīti jautājumi, kas skar nacionalitātes, **sevišķi Rīgā.**

Taču tos komunistus, kas pacēla šo jautājumu no partijas pozīcijām, neuzklaustīja, uz viņu signāliem nereaģēja.

Latvijas partijas CK nevarēja neredzēt neveselīgo noskaņojumu augšanu un atsevišķu vadošo darbinieku nepareizo uzvedību.

Par nepieciešamību nomainīt vadošos kadrus ar cilvēkiem, kas prot latviešu un krievu valodu, ir sacīts rindā Latvijas KP CK, Rīgas pilsētas partijas komitejas, dažu rajonu partijas komiteju lēmumu, daudzu ministriju un resoru pavēlēs, un tas izskanējis ne vienu reizi vien dažu Latvijas KP CK biroja locekļu runās.

Šāda pastāvīga prasība pēc obligātas valodas mācīšanās un no šejienes izrietošās prasības nomainīt nelatviešu kadrus, gluži dabiski, ienesa nedrošību un nervozitāti ievērojamas kadru darbinieku daļās darbā. **1958. gada oktobrī** Latvijas partijas CK plēnumā, apspriežot jautājumu par darbu ar kadriem, no jauna tika pasvītota nepieciešamība nomainīt nelatviešu kadrus.

Pildot šo norādījumu, Rīgas pilsētas Maskavas partijas komitejas birojs 1959. gada 24. maijā pieņēma lēmumu par kadru atlasi, audzināšanu un izvietojumu **dzelzceļa transportā** un ieteica Ceļu priekšniekam un uzņēmumu vadītājiem, atbrīvojot inženierus, tehniķus un kalpotājus, **aizstāt šos darbiniekus ar vietējās tautības speciālistiem**. Ļoti raksturīgi, ka šāds lēmums tika pieņemts,

neraugoties uz to, ka **dzelzceļā vadošos amatos strādā 41,8% latviešu, bet nelatviešu ir 58,6%**. Citiem vārdiem sakot, nebija nekādas nepieciešamības nostādīt jautājumu šādā plaknē.

Rīgas pilsētas partijas komiteja 1959. gada 19. septembrī, noklausoties jautājumu par darbu ar kadriem pilsētas Veselības nodaļā, pieprasīja, lai ārsti un medmāsas 1959. gada laikā apgūtu latviešu un krievu valodu, t. i., piešķīra šai lietai viena gada laiku.

Republikas Veselības aizsardzības ministrijas 1958. g. 23. septembra lēmumā ieteikts medicīnas iestāžu vadītājiem **mēneša laikā pārskatīt darbinieku sastāvu un pieņemt pasākumus, lai tos nomainītu pēc nacionālajām iezīmēm.**

Pavisam nav skaidrs, kas izsaucis šādu nervozitāti, kas tie par galējiem pasākumiem. Acīmredzot tas izriet no kopējās līnijas, ko ietur atsevišķi republikas vadošie darbinieki.

Zināms, ka partijas līnija nacionālo kadru izvirzīšanas jautājumā mums visiem ir skaidra. Mūsu komunistiskā partija izrāda par to pastāvīgas rūpes un uzskata to par svarīgāko uzdevumu. Un, protams, **nedrīkst uzskatīt par normālu, ka atsevišķos Rīgas pilsētas uzņēmumos vadošajos posteņos nemaz nav latviešu.** Taču līdz ar to vienmēr jāpatur prātā, ka kadru atlases un izvietojšanas princips ir un paliek ļeņinskais atlases princips — pēc lietīšķajām un politiskajām īpašībām.

Tā kā atsevišķās nozarēs nav pašiem savu nacionālo kadru, tajā pat laikā nevēloties pieņemt kvalificētus kadrus no citu tautību pārstāvju vidus, kas dzīvo Latvijā, atsevišķi vadītāji pieļauj, ka rindā vietu daži amati ilgstoši paliek vakanti.

Tā vietā, lai koriģētu ministriju un resoru vadītāju darbu, Latvijas kompartijas CK un arī vietējie partijas orgāni piešķir īpašu svarīgumu steidzīgu pasākumu veikšanai, lai nomainītu nelatviešu kadrus.

Latvijas KP CK sekretariāta 1959. g. 31. marta lēmumā "Par Liepājas pilsētas partijas komitejas darbu, pildot Latvijas KP CK IV plēnuma lēmumus, tiek norādīts, ka lielākajā daļā pilsētas vadošo kadru, kā arī daudzās iestādēs un celtniecības organizācijās ir **maz kadru, kas zina vietējo valodu un vietējos apstākļus.** Vadoties pēc šī Latvijas partijas CK sekretariāta lēmuma, **Liepājas partijas pilsētas komiteja sākusī pārskatīt vadošo darbinieku sastāvu.** Rezultātā 1959. gada maijā PSKP CK saņēma vēstuli no rūpnīcas "Liepajseļmaš" kadru daļas priekšnieka b. Kuzmina, kurā viņš lūdz izskaidrot šādas pilsētas partijas komitejas rīcības pareizību. Citiem vārdiem sakot, viņu brīdinājuši, ka viņš tiks atlaists.

Kā noskaidrojusi mūsu brigāde savas uzturēšanās laikā šeit Rīgā, līdzīgu, es teiktu, bezatbildību izrādījuši arī daži vadošie darbinieki teorētiskās konferences laikā Rīgā. **Partijas rajona komitejas sekretārs b. Martinsons noslēgumā paziņoja:** "Ir CK biroja lēmums par valodas mācīšanos, kurā dots divu gadu termiņš, un mums tas jāpilda. Tas ir slavējami, ka tas jāizpilda. Bet," viņš sacīja, **"mēs vēl pagaidām neesam ķērušies pie šī lēmuma izpildīšanas un nevienam vēl ribas neesam salauzusi un ādu neesam novilkuši."**

Dažreiz lieta nonāk līdz apvainojumiem un nepieļaujamiem izlēcieniem. 1958. gada oktobrī Liepājas pilsētas partijas komitejas plēnumā tika paziņots, ka: "Pie mums pa ielām staigā "gimalaju lāči" /../ (Lasa uzstāšanos.)

Ar ko citu tautību pārstāvji izpelnījušies šādus apvainojumus — nav skaidrs.

Kā rādīja iepazīšanās ar sapulču, aktīvu materiāliem, biroja aktīvu lēmumiem, jautājumu **par nomaiņu uz latviešu kadriem sevišķi uzsvēruši b. Berklavs, Bisenieks, Krūmiņš un Straujums.** Uz viņiem arī atsaucās tie biedri, ar kuriem mums nācās tikties un sarunāties.

Jāatzīmē, ka pēdējo gadu laikā šādas virzības uz nomaiņu rezultātā ļoti asi samazinājusies noteikta kadru daļa, **samazinājies nelatviešu darbinieku skaits partijas rajonu komiteju sekretāru,** izpildkomiteju priekšsēdētāju vidū, šās kategorijas darbinieku skaits, **salīdzinot ar 1954. gadu, samazinājies par 70%.** Protams, daļai atbrīvoto darbinieku varēja piemist zināmi trūkumi, un runa pašlaik, protams, nav par to, lai viņus atkal ielīktu atpakaļ amatos. Runa ir par tendenci kadru atlasē, kas nes ļaunumu mūsu kopējai lietai.

Viena no nacionālo attiecību izpausmēm no dažu Latvijas vadošo darbinieku puses ir **krievu plūsmu sašaurināšana un likvidēšana rindā augstskolu un ievērojama nelatviešu tautību audzēkņu skaita samazināšana** republikas vidējās un speciālās mācību iestādēs. **Pagājušajā gadā tika likvidēta krievu plūsma Rīgas Medicīnas institūta Ārstnieciskajā nodaļā un tika sašaurinātas krievu grupas Stučkas Latvijas Valsts universitātē, Politehniskajā institūtā un dažās citās augstākajās mācību iestādēs.** Šāda prakse ir novedusi pie tā, ka **pašlaik ir pilnīgi liegta iekļūšana Rīgas pils. augstskolās jauniešiem no citām Savienības republikām. Pagājušajā gadā latviešu valodas nezināšanas dēļ tika atdoti atpakaļ 500 iesniegumi jauniešiem, kuri bija atbraukuši no Gorkijas, Pleskavas un citiem Savienības rajoniem.** Faktiski liegta iekļūšana republikas augstskolās jauniešiem, kas **dzīvo Latvijā un nezina latviešu valodu.**

Šajā sakarībā PSKP CK mūsu augstskolu nodaļā ienāk daudz sūdzību no jauniešiem, kas dzīvo Latvijā.

Tā rezultātā pagājušajā gadā būtībā nepastāvēja konkurss un bija gadījumi, kad studenti, kas nav izturējuši konkursu, ir tikuši augstskolās. Republikas augstskolas nesaņēma vajadzīgo papildinājumu daudzās republikā pirmās svarīguma pakāpes specialitātēs. Tā Stučkas Universitātē Tautas saimniecības finansēšanas un kredītu nodaļā tika iesniegti tikai 17 iesniegumi uz uzņemšanas plānā paredzētajām 25 vietām, matemātikas nodaļā — 45 iesniegumi uz plānotajām 50 vietām. Šajā nodaļā studentos faktiski tika ieskaitītas personas, kas nebija izturējušas konkursu citās nodaļās un bija parādījušas galēji vājas zināšanas matemātikā. Rīgas Politehniskā institūta Santehnikas nodaļā uz plānotajām 25 vietām dokumentus iesnieguši 6 cilvēki un ieskaitīti 22 cilvēki, kas nebija izturējuši konkursu citās specialitātēs. Citās augstskolās stāvoklis ir analogisks.

Jāsaka, biedri, ka krievu plūsmu sašaurināšana augstskolās ir novedusi pie kvalificētu **pasniedzēju** skaita samazināšanās, no kuriem daudzi **bija spiesti atstāt republiku**. Līdz ar to ir notikusi profesoru pasniedzēju sastāva pasliktināšanās. Par 1/4 daļu samazinājies zinātnu doktoru skaits, t.i., par 10 cilvēkiem. Samazinājies arī zinātnu kandidātu skaits. Līdz ar to apmēram par 1/4 daļu palielinājies to katedru vadītāju skaits, kuriem nav zinātniska grāda, par 10 cilvēkiem.

Biedri, republikā tāpat pieļautas nopietnas kļūdas **skolu darba jautājumos**. Latvijas PSR Augstākās Padomes pieņemtais likums par saiknes nostiprināšanu starp skolu un dzīvi un tālāku tautas izglītības sistēmas attīstību, kā biroja locekļiem zināms no PSKP CK atsūtītās vēstules, būtiski atšķiras no likumiem, kas pieņemti citās republikās. Ja mācību laiks vidusskolā otrajā izglītības kārtā visās republikās noteikts 3 gadi, tad Latvijas PSR tas ir pagarināts. Tas nozīmē Savienības likuma neatzīšanu un cita likuma noteikšanu, citu mācību laiku Latvijas skolās. Tā sesijā, apspriežot likumu, b. Berklavs savā referātā un daži citi no uzstājušajiem deputātiem lika priekšā ieviest nevis 11 mācību gadus, kā tas ir Savienības likumā, bet gan 12-gadīgu mācību laiku. Protams, katra republika ir suverēna tautas izglītības jautājumos, taču šeit runa ir par kaut ko citu. Mums kā komunistiem jāiziet no visas valsts interesēm, un nedrīkst nolikt vienu republiku īpašā stāvoklī, salīdzinot ar citām. Lūk, par ko ir runa.

Latvijas PSR likumā ir apietī jautājumi par valodu mācīšanu skolā, un tas acīmredzot nav nejauci.

Ir zināms, ka PSKP CK un Savienības Ministru Padomes tēzēs par skolām valodas mācīšanas jautājumi ir guvuši skaidru atspoguļojumu atbilstoši Ļeņina principiem. Visās republikās ir pieņemti tēzēm atbilstošs likums. **Biedra Berklava referātā ir sacīts, ka Latvijas skolās jāmacās trīs valodas: latviešu, krievu un viena no svešvalodām**. Tas ir pretrunā ar **PSKP CK tēžu 19. paragrafu**, bet šīs tēzes ir atzinis par labām PSKP CK plēnums.

Latvijas PSR likumā līdzās veselai rindai piezīmju ieslēgts priekšlikums par Latvijas astoņgadīgo skolu audzēkņu bezmaksas apgādāšanu ar mācību grāmatām. Kāpēc Latvijas republika, salīdzinot ar citām republikām, jānostāda tādā privileģētā stāvoklī?

Biedri, jāapstājas pie dažu Latvijas Kompartijas CK biroja locekļu ieņemtajām nepareizajām pozīcijām rūpniecības un lauksaimniecības attīstības virziena jautājumā. Jūs jau zināt, ka, apspriežot septiņgadu plāna projektu apvienotajā CK un republikas Ministru Padomes sēdē pagājušā gada oktobrī, **b. Berklavs** izteica savas kategoriskās iebildes pret strauju smagās rūpniecības attīstīšanu, tai skaitā pret vagonbūves un dīzeļrūpnīcas paplašināšanu. Ar ko motivēti šie iebildumi? Kā galveno pierādījumu viņš izvirzīja to, ka pēdējo gadu laikā republikas iedzīvotāju skaits jau tā palielinājies uz atbraucēju rēķina par 40 tūkstošiem cilvēku, bet **jaunu rūpnīcu celtniecība** prasīto jaunu iedzīvotāju atbraukšanu. Tāds ir viņa iebilduma vadmotīvs. Dīzeļu izlaidi nevajag paplašināt, jo tādā gadījumā būs nepieciešama metāla ievēšana un ražojumu izvešana. Tāds ir pamata arguments. Kas attiecas uz celtniecības paplašināšanu Rīgā, viņš likšot jautājumu uz personālo balsošanu.

Ja atmet uzstāšanās toni un tikai aplūko iebildumu argumentus, jāsaka, ka tie nav pamatoti. Latvijā ir tāds darba roku daudzums, ka tas ir nesaprotams apgalvojums.

Tālāk, pēc Valsts plāna aprēķiniem, nebūs arī nepieciešams liels metāla ievēdums mašīnbūves rūpniecībai, jo uz metāllūžņu rēķina būs ievērojams metāla daudzuma palielinājums.

Līdztekus **b. Berklavs izsacījās par vieglās un pārtikas rūpniecības attīstību, tādas produkcijas ražošanu, kura galvenokārt jāpatērē uz vietas**.

Šāda nepareiza orientācija diemžēl neguva pienācīgu novērtējumu un nosodījumu no CK biroja locekļu puses.

Jāteic, ka uzskatus par smagās rūpniecības attīstīšanas nevēlamību republikā atbalsta arī daži citi biedri. Šajā jautājumā savā laikā **presē uzstājās tautas saimniecības padomes pārvaldes nodaļas vadītājs b. Apse, kurš izvirzīja tos pašus argumentus kā b. Berklavs**. Viņš saka, ka rūpniecības uzņemumu attīstīšana prasīs darba rokas, kuru nepietiek, kuru trūkums jau tagad ir jūtams, būs **nepieciešams** risināt jautājumu par **darba roku ievēšanu no citām republikām**. Nav mērķtiecīgi attīstīt motoru un dīzeļu ražošanu, kuri nav vajadzīgi uz vietas.

Taču visatklātāk pret smagās rūpniecības attīstīšanu izteicies jaunatnes avīzes redakcijas sekretārs Reimanis (lasa). Viņš min analogiju ar Karēlijas-Somijas Savienoto republiku, kura kļuvusi par autonomo savienoto republiku.

Pēdējā laikā Rīgā arvien grūtāk kļūst iekārtoties darbā nelatviešu tautību cilvēkiem. Par to liecina daudzās sūdzības un vēstules, kas pienākušas PSKP CK, Latvijas KP CK un citās organizācijās.

Biedri, stāvoklis, kāds šādā sakarībā izveidojies republikā, izsauc nopietnu satraukumu un bažas daudzās republikas komunistos. Par to liecina daudzas vēstules, kuras turpina pienākt PSKP CK.

Labi zināms, ka republikas uzņēmumos, kolhozos latvieši, krievi, baltkrievi, ukraiņi sadzīvo ļoti draudzīgi, nerisina nekādas nacionālas problēmas, tās tur nerodas. Mēs par to pārliecinājāmies, apmeklējot uzņēmumus, to pasvītvoja arī paši Latvijas partijas CK biroja locekļi. Visas nācijas, kas apdzīvo Latvijas PSR, jāsaaka, ļoti draudzīgi, roku rokā ceļ komunistisko sabiedrību. Tas ir tāds spilgts, pozitīvs piemērs, to nedrīkst neuzsvērt. Jo vairāk tai pašā laikā ir aizvainojoši, ka daži vadošie republikas partijas un padomju orgānu darbinieki, par lielu nožēlošanu, mākslīgi uzpūš dažādas kaislības ap nacionālo jautājumu. Viņi tam patērē pārāk daudz spēka un laika./../

Jāpiezīmē, ka Latvijas CK biroja rīcībā bija konkrēti fakti un dati par buržuāziskā nacionālisma izpausmēm un saimnieciskās un kultūras celtniecības vadīšanas trūkumiem. Taču jāteic, ka CK birojs uz to nav pienācīgi reaģējis. CK birojs nav izrādījis pietiekamu principialitāti galveno jautājumu risināšanā. Jāsaka, ka atsevišķi tagadējā CK biroja locekļi acimredzot paši atbalsta nepareizās pozīcijas nacionālajā jautājumā un citos un praktiskajā darbā novirzās no pozīcijām un ne jau nu nejauši neapsauc dažus biedrus, kas aizgājuši pārāk tālu.

Šeit būtu vietā atgādināt, ka PSKP CK ne vienu reizi vien ir vērsusi Latvijas KP CK uzmanību uz nopietnajām kļūdām darbaļaužu audzināšanā tautu draudzības un proletāriskā internacionālisma garā, norādot, ka atsevišķi CK biroja locekļi šajos jautājumos ieņem nepareizas pozīcijas. Latvijas KP CK sekretāri, ar kuriem PSKP CK risināja pārrunas, piekrita šādai piezīmei, apsolīja novērst šos trūkumus, taču būtiski pasākumi nav veikti.

PSKP CK sekretariāts nosūtīja Latvijas KP CK vēstuli par rindu svarīgu partijas organizatorisko un ideoloģiskā darba jautājumu un tautas saimniecības vadīšanas jautājumiem, kurā bija atzīmēti republikā novērotie trūkumi. Tā 1956. g. tika nosūtīta vēstule, kurā bija norādīti trūkumi lauksaimnieciskās ražošanas ekonomikas attīstībā un atzīmēts, ka republikas kolhozos netiek veikta pienācīga cīņa par darba ražīguma paaugstināšanu, par produkcijas pašizmaksas pazemināšanu, par labāku tehnikas pielietošanu. Jāsaka, ka daudzi trūkumi, kas bija minēti vēstulē, nav novērsti vēl līdz šim laikam.

1958. g. janvārī tika nosūtīta vēstule **par trūkumiem radošās intelīģences ideoloģiski politiskajā audzināšanā**. Taču šī vēstule būtībā tika paslēpta no partijas aktīva, Latvijas KP CK aparāta un radošo organizāciju komunistiem.

Tika nosūtīta vēstule par to personu atbildību, kas izvairās no sabiedriski derīga darba un kas bija vērsta ne tikai pret antisabiedriskiem elementiem, bet lielā mērā skāra visu darbaļaužu intereses un tiesības. Šī dekrēta īstenošanas rezultātā daudzi darbaļaudis, īpaši nelatviskas tautības, **nevarēja pierakstīties un iekārtoties darbā Rīgā, Liepājā**.

Nesen tika pieļauta kļūda Latvijas PSR Augstākās Padomes sesijas darbā, pieņemot likumu par saiknes nostiprināšanu starp skolu un dzīvi un tālāku tautas izglītības sistēmas attīstīšanu. Par pieļauto kļūdu Latvijas KP CK bija zināms. Jāteic, ka līdz šim kļūdas, kas bija minētas CK vēstulē, nav izlabotas.

Tika nosūtīta vēstule **par b. Berklava nepareizo izturēšanos**, uzņemot partijā. Šī vēstule ilgu laiku "marinējās", tad tika pieņemts būtībā formāls lēmums, lai PSKP CK nepārmestu to, ka nav ticis reaģēts, un lēmums netika izsūtīts partijas rajonu komitejām.

PSKP CK tāpat ir vērsusi Latvijas KP CK uzmanību arī uz trūkumiem citos svarīgos saimniecības un kultūras celtniecības un partijiski organizatoriskā un ideoloģiskā darba jautājumos. Taču Latvijas partijas CK, mūsaprāt, nav izdarījusi no PSKP CK norādījumiem nepieciešamos secinājumus.

PILNĪGI SLEPENI
Latvijas KP CK birojs

Pie Latvijas KP CK Biroja lēmuma
Nr. 63/1 no 1959. g. 21. jūnija un 4. jūlija
"Īpašā mapē"

Latvijas KP Centrālās Komitejas biroja sēdes
"PAR PSKP CENTRĀLĀS KOMITEJAS KOMISIJAS PĀRBAUDES REZULTĀTIEM"
(referē b. Ļebedevs)
1959. gada 20. jūnijā

stenogramma

b. KALNBĒRZIŅŠ.

Varbūt tagad uzstāsies biroja locekļi, bet pēc tam, ja vajadzēs, vēl uzstāsies brigādes locekļi.

Es kā pirmais sekretārs visvairāk esmu atbildīgs par to, kas noticis. Mūsu šodien CK birojā apspriežamajam jautājumam ir ļoti svarīga politiska nozīme ne tikai Latvijas KP CK biroja locekļu, Latvijas Kompartijas Centrālās Komitejas goda ziņā, bet arī mūsu republikas partijas organizācijas, mūsu tautas un mūsu republikas goda ziņā.

Latvijas Kompartija kā PSKP kaujas vienība, kurai ir vislielākās revolucionārās tradīcijas, ko audzinājis lielais Ļeņins, PSKP Centrālā Komiteja Ņ. S. Hruščova vadībā, var zaudēt PSKP Prezidija un citu savienoto republiku uzticību, ja netiks pieņemti noteikti pasākumi b. Ļebedeva referātā norādīto lielo kļūdu un trūkumu izskaušanai.

Paškritikas kārtībā jāteic, ka es kā CK biroja loceklis, kā CK pirmais sekretārs **esmu vainīgs, ka neesmu vedis pietiekami izšķirošu cīņu**, neesmu kritizējis atsevišķu Latvijas KP CK biroja locekļu uzskatus un atzinumus. Par to man jānes visbargākais partijas sods.

Par šodienas jautājuma satura būtību birojā.

Pirmais jautājums — par padomju tautu draudzību. Tā kā man ir tikusi izrādīta šāda uzticība gan no partijas, gan kongresa, gan PSKP CK Prezidija puses, es ne vienu reizi vien esmu no Ņikitas Sergejeviča dzirdējis, kas tā tāda — tautu draudzība un kā tā jāstiprina, un ka šai draudzībai nedrīkst būt neviena traipiņa, nevienas skrambas, nevienas plaisas. Viņš par to ne vienu vien reizi runāja Prezidijā, savās pieņemšanās, vienmēr dalījās ar biedriem šajās domās. Un man jāsaka, ka es patiešām esmu vainīgs pie tā, ka, kad pie mums **praksē parādījās biedra Berklava un citu** biedru — komunistu **nepareizie priekšlikumi, es tiem neizrādīju pretestību**. Es to atzīstu jūsu un PSKP CK sekretāra, visu biroja locekļu priekšā.

Kas vajadzīgs, lai pie mums būtu draudzība? Pirmkārt, vienmēr jāpasvīturo, jārunā par tautu draudzību, jāsaista ar mūsu dzīves praktisko pusi, jāpasvīturo, ka pie mums visi darbi tiek veikti ar kopīgiem spēkiem, ka mūs apvieno un saliedē tautu draudzība. Ņikita Sergejevičs par to pareizi teica, ka, ja divi biedri ir kopā karojuši, kopā bijuši pagrīdē, tagad kopīgi strādā un ja viens no šiem biedriem ir izdarījis kaut mazāko nepareizību, kuras dēļ tiek nodarīts ļaunums komunisma celtniecībai, tad šāda draudzība jāsarauj, vajag, lai viņš savas kļūdas izlabo, vai arī jāizdara par viņu secinājumi. Tas tika īpaši uzsvērts, kad mēs cīnījāmies pret b. Žukovu.

Tas nozīmē, ka marksisma-ļeņinisma idejas ir pamatu pamats un, ja cilvēkam rodas kaut kādas svārstības, tad ar tām nekavējoties jācīnās, lai labotu biedru, vestu viņu uz pareizā ceļa.

Otrais — tas ir proletāriskais internacionālisms. Mēs visi esam mācījušies marksismu-ļeņinismu, uz pieciniekiem likuši eksāmenus, bet, lūk, praktiski neiznāk, nevaram nolikt praktisko eksāmenu. Bet mums taču ir jācīnās par padomju varu, jāaizstāv tā un oktobra iekarojumi, jācīnās ar iekšējiem un ārējiem ienaudiniekam, kas tīko aizskart padomju varu, grib iznīcināt tās iekarojumus. Bet mums jāuzceļ komunistiskā sabiedrība. Lai īstenotu šos uzdevumus, mums arī jāstiprina draudzība, mums ir pienākums to darīt.

Katram cilvēkam ir savas īpatnības. Vienam garšo tēja, otram kafija. Bet vai tad tas ir galvenais? Taču pēdējā teikā mēs **esam sākuši šīs savas īpatnības izvīzīt priekšplānā, pasvīturot**.

Neraugoties uz to, ka mēs esam rakstījuši, rakstām rezolūcijās, Latvijas KP kongresa, CK lēmumos par to, ka mēs esam par tautu draudzību, **sākot ar 1956. gadu (līdz šim tas nav novērots), ir sākuši izvīzīt priekšplānā latviešu tautas īpatnības**, pasvīturojot, **ka tā ar dažām iezīmēm atšķiras no citām tautām**.

Ir sākts, kā šeit sacīja b. Ļebedevs, administratīvā kārtā piespiest krievus mācīties latviešu valodu, nospraust termiņus. Vispirms tika nosprausts viena gada termiņš, pēc tam divu gadu utt. Protams, tas ir nepareizi. Latviešiem vieglāk padodas krievu valoda, un nelatvieši šajā jautājumā vienmēr atradīsies neizdevīgākā stāvoklī. Latvietis zinās divas valodas, bet krievs vai ukraiņis, vai baltkrievs nezinaš otrā valodu. Valoda jāmacās nevis vienu, divus gadus, bet gan piecus un vairāk. Mēs, apspriežot šo jautājumu, neesam pareizi sapratuši, un tas jālabo.

Tālāk, par pierakstīšanās ierobežojumiem Rīgā. Visumā lēmums par pierakstīšanos ir it kā pareizs tādā ziņā, ka nevar visus, kas grib, pierakstīt, tāpēc ka mums nav pietiekošas dzīvojamā platību un komunālo pakalpojumu sanitārās normas. Kā katrā lielā pilsētā, arī pie mums pastāv šī problēma, taču pie mums ir iznākusi ģirgāšanās. Sievu nepieraksta pie vīra. Ņikita Sergejevičs tikko kā ir saņēmis vēstuli, kuru viņš nodeva man, kurā kāda pilsone raksta, ka **viņa dzīvojot kopmītnē, bet vīram esot istaba**, taču viņus kopā nepierakstot, neraugoties uz to, ka viņi abi strādā Rīgā un gandrīz vai vienā fabrikā. Kāda pilsone ziņo, ka viņas meita pārbraukusi no Donbasa, viņa braukusi turp palīdzēt iegūt ogles, bet vēlāk izrādījies, ka sieviešu darbs tur nav nepieciešams, un viņa atbraukusi atpakaļ pie mātes, bet viņu negribot pierakstīt. Dēls pēc dienesta Padomju Armijā atgriezies no Tālajiem Austrumiem, bet viņu nepieraksta atpakaļ. Mēs šajā jautājumā esam pieļāvuši daudzas muļķības.

Taču pats galvenais jautājums ir — **rūpniecības attīstība**.

Ar ko Latvija bija spēcīga cara laikos, līdz Pirmajam pasaules karam? No kurienes radās latviešu strēlnieki — 40 tūkstoši durkļi? No strādnieku šķiras. Latvijā bija spēcīgi attīstīta rūpniecība, bija rūpnīcas, kurās strādāja 10—15— 25 tūkstoši cilvēku. Visas rūpnīcas strādāja ar ievestām izejvielām, un šajās rūpnīcās strādāja dažādu tautību cilvēki. Mēs 1905. gadā iespiedām proklamācijas piecās— septiņās valodās, lai mobilizētu iedzīvotājus kaujai. No šejienes arī labais novērtējums un lielā uzticēšanās latviešu tautai, latviešu strēlniekiem. Tas viss tikai tāpēc, ka šeit bija spēcīga strādnieku šķira.

Pēc Padomju varas krišanas Latvijā buržuāziskie vadītāji, baidoties no padomju varas, baidoties no revolūcijas, izjauc strādnieku šķiru, milzīgā rūpnīca "Provodņik" tika sadalīta 23 rūpnīcīnās, kurās ražoja sinepes. Bija tāds buržuāziskais ekonomists, kurš rakstīja, ka Rīgā rūpnīcu skursteņi stāvēt kā miroņu pirksti, tāpēc ka rūpnīcas nestrādāja. Ulmanis tāpēc nespēja noturēties.

No šejienes secinājums, ka mēs nepareizi esam klausījušies tajos, kas mums sacīja, ka nevajag attīstīt rūpniecību Latvijā. Ļoti gudri mācīti ļaudis mums ir sākuši ar skaitļiem pierādīt un panākt lēmumu, ka Rīgā un citās Latvijas pilsētās nevajag celt fabrikas. Bet ja tas ir nepieciešams, lai izpildītu XXI kongresa lēmumus, septiņgadi?

Es personīgi esmu runājis ar Ņikitu Sergejeviču. Viņš sacīja, ka katras republikas goda lieta esot — kad ir liela rūpniecība, liela strādnieku šķira. Un, pats galvenais mums, lai būtu strādnieku šķiras savienība ar zemniecību strādnieku šķiras vadībā. Un tāpēc mums ir vajadzīga strādnieku šķira, vajadzīga rūpnīcas, vajadzīga rūpniecība.

Bet pie mums ir iznācis pavisam cits virziens. Tas ir nepareizi, un mums tas jāatzīst. Mums jāatzīst, ka PSKP CK biedri mūs pareizi labo, pareizi iesaka. Neattīstot rūpniecību, nevar izpildīt septiņgadi, nevar uzcelt komunismu. Un nav jābaidās no tā, ka pie mums nāks klāt strādnieki nelatvieši. Tik un tā viņi ir strādnieki, rūpnīcas viņus saliedē, dara apzinīgākus. Vai tiešām mēs ar sīkburžuāziskajiem elementiem uzcelsim komunismu? To var izdarīt tikai ar strādnieku šķiras palīdzību, var radīt komunistiskās sabiedrības materiāli tehnisko bāzi.

Argumenti par to, ka mums nav izejvielu, ka tās jāieved, bet produkcija jāizved, ka tas ir ekonomiski neizdevīgi, neiztur kritiku. Ja tas ir izdevīgi valstij kopumā, tad tas jādara. Lūk, cik daudz izejvielu, materiālu jāatved uz vagonbūves rūpnīcu un pēc tam jāizved produkcija. Protams, daudz, bet tas ir mūsu Rīgas rūpniecības lepnums, tas ir mūsu republikas rūpniecības lepnums, tā ir mūsu republikas industrializācija. Un kāpēc mēs to nevaram darīt ar citu rūpniecības nozaru uzņēmumiem? Ja mēs to nedarīsim, iznāks zināma nacionālā aprobežotība. Mums tas jādara ne vien tikai sevis dēļ, bet arī visai Padomju Savienībai, mums tāpēc jāieved izejvielas un jāizved produkcija.

Es uzskatu, ka mums nav jāpieļauj kaut kāda izgāšanās. Latvijā, kas ir Centrālās Komitejas, CK vadības, Prezidija lepnums, kam ir labas revolucionāras tradīcijas, Latvijā tas nedrīkst notikt. No mums ņem piemēru kaimiņi. Mēs nevaram tā bērnišķīgi izīrēties un nolikt mūsu republiku smagā stāvoklī.

Es domāju, ka **nevajag runāt par to, ka PSKP CK vēstulē nepareizi norādīts viens vai otrs fakts.** Atbraukušie biedri jau var nezināt, kāpēc viens vai otrs cilvēks nomainīts. Ja būtu sīkāka saruna, varbūt daži fakti netiktu ieslēgti vēstulē. Bet mums taču ir kopīgs virziens. Kopējā tendence bija nepareiza. Ir tendence, kas nesaliedē mūs ar visām padomju republikām, bet izceļ Latviju. Tas ir vienkārši drausmīgi. PSKP CK Prezidijā, Sekretariātā ar lielu satraukumu un bažām runāja un nevarēja saprast, kā Latvijā varēja notikt tādas lietas.

Es domāju, ka mēs apmainīsimies domām, paskatīsimies, kā šos jautājumus saprot biedri. Varbūt pēc tam varēs izveidot komisiju, kas varētu pasēdēt un izstrādāt lēmuma projektu, **mēs rīt satiksīmies vēlreiz**, tāpēc ka šis jautājums ir ļoti liels, ļoti nopietns, politisks jautājums, un es teiktu, ka **tas ir eksāmens**, politisks eksāmens partijas priekšā, Prezidija priekšā, Ņikitas Sergejeviča priekšā, un **mums tas jānoliek**, mums savās runās, pieņemtajā lēmumā **jāapliecina**, ka mēs varēsim lepoties ar savu republiku, mūsu partijas organizāciju, mūsu kadriem, kas izgājuši lielu skolu.

Visasākais jautājums ir jautājums par b. Berklava izturēšanos, b. Berklavam arī šodien jāuzstājas un jāsaka, kas par lietu, kāpēc viņš tik neatlaidīgi izvirza jautājumus un ļoti asi, ļoti uzstājīgi aizstāv savus priekšlikumus un uzskata, ka viņa priekšlikumi ir paši pareizākie, bet citu biroja locekļu priekšlikumi ir nepareizi. Viņam ir šāda ievirze, kas parādījusies pirms diviem trim gadiem.

Mēs visi pazīstam Berklavu, pazīstam kā izglītotu cilvēku, zinām no komjaunatnes, lielā CK aparātā viņu pazīst, bija pat doma, ka viņu varētu ņemt darbā uz lielo PSKP CK aparātu, ka viņš nesīs lielu labumu. Un pēkšņi Berklavs sāk kaut kā pa savam nostādīt mūsu republikas jautājumus, atšķirīgi no kopējās līnijas un neatlaidīgi cenšas panākt, lai viņa priekšlikumi tiktu pieņemti. Par to, ka b. Berklavam nav gluži viss kārtībā ar partijiskumu, par to runā viņa vēstule b. Hruščovam.

Kad Ņikita Sergejevičs saņēma šo dokumentu, tad viņš ar mani runāja tā, kā nekad mūžā nebija runājis. Bet es uz viņu neapvainojos, tāpēc ka viņš to dara kā partijas vadītājs, kā valsts

vadītājs, jā, ja gribat, visas starptautiskās komunistiskās kustības vadītājs. Viņš nevar kā bērns pieiet pie šī jautājuma. **Viņš ļoti bargi ar mani sarunājās.** Viņš man sacīja: "Kā tas gadījies, Kalnbērziņ, ka jūs esat nogulējuši, neredzējāt, kāpēc neziņojāt par Berklava uzvedību?" Bet Berklavam viņš sacīja, ka ir pārliecināts, ka viņš labosies. Es Berklava vietā darītu tā: es izskaidrotos ar Ņikitu Sergejeviču vai uzrakstītu, lai viņš ļauj atbraukt, lai viņš pieņem, un izskaidrotu viņam visus neskaidros jautājumus. Tā mums, komunistiem, jādara. Bet ko darīja viņš? **Kā viņš sarunājās ar PSKP CK pirmo sekretāru Ņikitu Sergejeviču Hruščovu?** Viņš tam sacīja: "Jūs man izsakāt politiskus apvainojumus, un es lūdzu turpmāk risināt jautājumu par manu darbu, mana sirdsapziņa partijas priekšā ir tīra," — utt.

Nu labi, pieņemsim lēmumu, **atbrīvosim viņu no šī amata, bet, ja viņam ir nepareizi uzskati, kā viņš varēs strādāt citā amatā? Ja viņš nevar sevi kritizēt, kā viņš vispār var būt partijas biedrs?**

Es uzskatu, ka mums jābūt vīrišķīgiem un ar visiem spēkiem jālabo tas, kas mums ir iznācis, bet nevis jānodarbojas ar ultimātiem. **Kā var cilvēks tālāk strādāt, ja viņš nevar ieturēt partijas līniju?** Tāpēc es domāju, ka mums jāiztur, es teiktu, tāds eksāmens. Mums jāparāda, ka mēs esam uzticības cienīgi un varam, esam spējīgi izlabot kļūdas un iekarot to lielo uzticību, kāda pret mums visu laiku bijusi no CK un Prezidija puses.

Nākošajam vārds b. Krūmiņam.

(Pievienojam tikai daļu no Krūmiņa runas.)

b. KRŪMIŅŠ.

../ Es šeit neapstāšos pie b. Ļebedeva referāta un pie ziņojuma, ko esmu lasījis. Tur ir **dažas neprecizitātes un diezgan daudzas, ir dažas nepareizības, bet ne jau par to es tagad gribu runāt** ../

Man šeit jāsaka, ka nedrīkst uzskatīt par negatīvu to, ko sacīja b. Ļebedevs, ka viņš dažreiz patiešām asi nostādīja jautājumu par valodas nezināšanu un to, ka nepieciešams, lai nacionālie kadri ir tur, kur tiem jābūt. Es uzdevu šos jautājumus. Taču, ja palūkojamies uz šī stāvokļa iemesliem, mums neviens ne līdz 1956. gadam, ne arī līdz 1950. gadam nespieda radīt tādu stāvokli, lai mūsu uzņēmumos vai pilsētu organizācijās absolūtais vairākums, 80% un pat vairāk, būtu nevietējo kadru ../

Un, lūk, tagad, pievēršoties galvenajam jautājumam, par kuru šeit ir runa. Ir ļoti nepatīkami, ka pastāv neparitiska attieksme pret jautājumu risināšanu un nacionālo kadru izvēršanu un kopumā nepareiza nacionālā jautājuma risināšana. Kas šeit vajadzīgs, kad mēs runājam par pareizu pieeju? Vajadzīga elementārā kultūra. **Ja jau cilvēkus sāk pēc kaut kādas pazīmes dalīt — tas ir vienas tautības, tas citas, tad tas pirmām kārtām runā par diezgan zemu cilvēka līmeni, ne tikai politiskā, bet arī kultūras ziņā** ../

Lūk, ja runājam par ideoloģisko darbu. Mēs gandrīz vai visi esam lasījuši Heislera dzejoļu krājumu. **Visiem skaidrs, ka Heislere acīmredzot pārāk agri atgriezies atpakaļ, ka viņam ļāvuši bez pūlēm atgriezties atpakaļ,** bet pēc pusotra—diviem mēnešiem parādījās šis dzejoļu krājums. Šis dzejoļu krājums faktiski ir izaicinājums, tāpēc ka tur ir arī divdomīgi dzejoļi, un zem katra dzejoļa ir datums — kad uzrakstīts, lai atgādinātu, ka tas uzrakstīts viņa vajāšanas laikā. Jāteic, ka **Heislere ir ne tikai izdevis krājumu,** viņš ir populārs arī Radiokomitejā, kur viņš bieži uzstājas pa radio, diezgan daudziem viņa dzejoļiem sarakstīta mūzika ../

Man liekas, ka galvenais uzdevums ir ļoti nopietni **pārskatīt darbinieku kadrus, kas pie mums strādā redakcijās** ../

Ja runājam par dažiem pašiem principiālākajiem un galvenajiem trūkumiem, tad es domāju, ka pats galvenais trūkums ir tāds, ka — es to attiecinu uz sekretariātu un biroju, — ka centrālajos orgānos ir nepietiekama principālitate. Tas ir tāds nopietns, principiāls mūsu trūkums. Ja šāda trūkuma nebūtu, šodien nebūtu tā pārmetuma, kas mums pareizi izsacīts un atzīmēts ziņojumā, kur ir runa par šī **Blaua izvēršanu Žurnālistu savienības vadībā.** Tas ir nepieļaujami un dīvaini. Kā tas gadījās, kad divi CK sekretāri un b. Lācis norunāja un bija pilnīgi skaidrs, ka šo cilvēku nedrīkst ievēlēt žurnālistu organizācijas vadībā? Neraugoties uz šiem norādījumiem, viņš tika ievēlēts. Jau pēc tam, kad bija pagājis kāds laiks, es ieraudzīju avīzēs, ka viņš ir ievēlēts. Tas ir **nepieļaujami, ka b. Pizāns, kas faktiski vadīja šo kongresu, kas, var teikt, viens nosacīja visu tā organizatorisko darbu, to pieļāva** ../

Es domāju, ka mēs dažkārt pietiekami principiāli asi nestādījām jautājumu, neapspriedām tad, kad acīmredzot to vajadzēja apspriest. **Bija tāds iespaids, ka b. Berklavu kritizēt nedrīkst, ka viņam ir nedaudz īpašs stāvoklis.** Pie tā arī mēs paši esam vainīgi. Ja runājam par rakstu avīzē. Tādā veidā, kā šis raksts tika iespiests vai, vēl vairāk, runājot par komjaunatnes CK avīzi, tad, protams, šo rakstu ievietošana bija pavisam nevietā. Taču jāsaka, ka mēs visi, kopā ņemot, šajā jautājumā bijām neprincipiāli, tāpēc ka faktiski izskatījām šo jautājumu pie puses no biroja sastāva.

Es domāju, ka, tā kā ir tāds iespaids, ir tāds noskaņojums, mēs acīmredzot, mums šodien atklāti jāsaka par to, kādas kļūdas, kādus principiālus trūkumus mēs esam pieļāvuši ./.

Vai par Ponomarjovu. Viņš manī vienmēr ir izraisījis sašutumu, un es nespēju bez sašutuma par to domāt. Es biju Molotova partijas konferencē, kad šis rajons vēl pastāvēja, tā bija pēdējā rajona konference, un šajā konferencē uzstājās fabrikas "Rīgas audums" partijas organizācijas sekretāre, pie kam jauna meitene, un stāstīja, cik reizes viņa gājusi, lai tiktu pie Ponomarjova, kad viņš bijis ministrs, un tad konferencē ar milzīgu sašutumu uzstājās komunistu — karabiedru grupa un pieprasīja izskatīt Ponomarjova jautājumu partijas CK. Bet mēs **nenovedām lietu līdz galam**, tas ir mūsu trūkums. Pēc šī gadījuma viņš palika amatā. Un tālāk — **viņa brauciens uz Čehoslovākiju**, tā ir īsta kontrabanda, kuru atceras ne viens vien čehs. Tad **sievas sūtšana uz Lietuvu ar diegiem**, par ko cieta nabaga šoferis. Arī vesela rinda citu lietu ./.

Bija vēstule, kurā rakstīts, ka "latvieši mani ēd nost", un daudz kas cits. Un viņš vēl bija tik nekaunīgs, lai brauktu ar šo vēstuli uz Maskavu. Biedrs Fursovs bija šeit, un viņš teica, ka Ponomarjovs uzrakstījis uz PSKP sūdzību, ka viņu kā krievu apvainojot. Vai tas ir pareizi? Vajadzēja pārbaudīt, kā nākas, bet viņš nesaņēma nekādu pretsparu ./.

Attiecībā par b. Berklavu paziņojumu. Es domāju, ka tas ir nepareizs paziņojums, pavisam nepareizs un nevietā, un pavisam nepareizs redzes viedoklis. Es domāju, ka mums jābūt paškritiskākiem un tur, kur mēs esam pieļāvuši kļūdas un trūkumus, kur neesam izturējušies pietiekami principiāli, mums vajag atzīties un pavisam skaidri to pasacīt, lai mūs pareizi saprastu. Un mums tas jāpasaka CK plēnumam ./.

b. MUHITDINOVS (PSKP CK sekretārs).

Es gribētu precizēt trīs momentus jūsu runā, b. Krūmiņ.

Jūs sakāt, ka neviens nav kritizējis b. Berklavu, tāpēc ka viņš bijis īpašā stāvoklī.

Otrkārt, jūs sakāt, ka neesot ņēmis dalību republikas septiņgadu plāna izstrādāšanā, īpaši ja runa ir par rūpniecības attīstību.

Treškārt, jūs sacījāt, ka **daudzus Rīgas pilsētas uzņēmumos vadošā darbā nav neviena latvieša. Kas tie par uzņēmumiem? Nosauciet!**

b. KRŪMIŅŠ.

Es runāju par b. Berklavu kritiku. Man jābūt, ka pie mums biroja locekļu vidū vispār ir bijusi nepietiekama kritika, bet, kas attiecas uz b. Berklavu, — tā kā viņš uzstādīja jautājumus un darīja to asi, viņu maz laboja, kad viņš jautājumu nepareizi nostādīja, bet tādi gadījumi bija arī sakarā ar šo rakstu. Bet uzstāšanās, lai izskatītu šo jautājumu Ministu Padomes birojā, es nezinu. Es mēģināju atrast, bet nevarēju. Un arī par to uzstāšanos, ko Berklavs izdarīja pilsētas komitejas birojā. Acīmredzot vajadzēja pateikt, ka tas ir nepareizi. Tā būtu bijis labāk ./.

Man šodien jābūt, ka liels mūsu trūkums ir tāds, ka ir ļoti slikti izstrādāts lauksaimniecības dalījums, ka jautājumā par pārcelšanos **no viensētām un kolhozu ciematu celtniecību mums faktiski nekas nav paredzēts**. Es toreiz sacīju, ka jāiziet no mūsu kopīgajiem kapitālieguldījumiem un viss iespējamais jāpārceļ uz kolhozu ciematu celtniecību. Šo problēmu mēs vēl līdz šim neesam atrisinājuši ./.

Par uzņēmumiem, kuru vadībā nav latviešu.

Es domāju vairākus lielus uzņēmumus, kā Liepājas rūpnīca "Tosmāre". Pārbaudot Liepājas pilsētas partijas komitejas darbu pagājušajā gadā, mēs bijām spiesti atzīmēt, ka tur rūpnīcas vadībā nav neviena cilvēka no vietējiem ļaudīm, ka tur netiek izvests darbs vietējo iedzīvotāju vidū, tur ir pilnīgi pamests novārtā darbs ar vietējiem iedzīvotājiem, un tur jāpieņem strādnieki, kuriem pašiem ar sevi jāstrādā. Rīgā var uzskaitīt veselu rindu uzņēmumu, kuru vadībā ir galēji maz latviešu. Kad vajadzēja sameklēt vadītāju kombinātam "Boļševička", izrādījās, ka grūti atrast vietējos kadrus, meklēja vairākus mēnešus, neatrada, un tā tas ir palicis līdz pēdējam laikam.

Ja ņemam lielākās rūpnīcas, kā rūpnīcu VEF, pirms pusotra gada tur viss inženiertehniskais personāls, ieskaitot pašu direktoru, tad **latviešu procents ir viena piektā daļa**, lai gan strādnieku latviešu tur ir **vislielākais procents** ./.

Maskavas komisija visvairāk cerēja un arī sagaidīja no Pelšes runas biroja sēdē. Viņš ne tikai apstiprināja visu, kas bija teikts komisijas ziņojumā, bet vēl apvainoja Kalnbērziņu, ka tas neesot reaģējis uz viņa vairākkārtējiem norādījumiem par līdzīgiem gadījumiem un parādībām. Jau sen un vairākkārt Kalnbērziņam esot teikts tieši par Berklavu nacionālistiskajiem pasākumiem, bet Kalnbērziņš Berklavam nekādus aizrādījumus neesot izteicis un nekad šāda viņa darbība neesot apspriesta. Tas tika sacīts ar nepārprotamu mērķi šo gadījumu izmantot, lai ne tikai saglābtu savu

aizvadītajā kongresā stipri iedragāto autoritāti, bet lai paceltos vēl augstāk. Pelše tīkoja pēc CK pirmā sekretāra goda. Un to viņš arī ieguva. Patiesi — labāku figūru kā Pelši Maskava savu nodomu realizēšanai nevarēja atrast.

Pirmajā dienā izteicās vēl daži biedri, taču salīdzinājumā ar Pelši — atturīgi, izvairīgi. Tika pieprasīts, lai runātu es. Pateicu to, ko gribēju teikt Hruščovam. Teicu, ka tik daudzu svešautiešu iepludināšana Latvijā ir kļūda. Vairākums iebrucēju ir laimes meklētāji, cilvēki ar zemu kultūru, kuri ne tikai traucē normālu sadzīvi, īstu tautu draudzību, bet kompromitē krievu tautu un, aizbēgdami no agrākās dzīvesvietas, ir sarežģījuši tur dzīves atjaunošanu.

Tieši no šo iebrucēju vidus nāk tie, kas nelikumīgi aizņem atbrīvojušās dzīvojamās platības, izraisa ekscesus ar vietējiem iedzīvotājiem. Tas, protams, izsauc pretreakciju. Teicu, ka es savā darbā nesaskatu ne mazāko ļeņinskās nacionālās politikas izkropļošanu, tieši otrādi — esmu cīnījies, lai tāda politika tiktu realizēta. Komisijas ziņojums tendenciozi, neobjektīvi vērtē stāvokli republikā.

Var teikt, ka apspriešanas pirmajā dienā maskaviešiem neizdevās saņemt vēlamo biroja atbalstu iecerētajam plānam. Laikam tāpēc otrajā dienā pirmais runāja Muhitdinovs. Viņš savu runu sāka ar asiem uzbrukumiem man un beidza ar jautājumu: "Biedri Berklav! Beriju par līdzīgām izdarībām nošāva. Ko jūs ieteiktu darīt ar jums? Jums taču ir par ko padomāt, un mēs ceram, ka jūs savu nostādni pārskatīsiet."

Tas jau bija pistoles stobrs pie deniņiem. Protams, maskavieši, Kalnbērziņš un Pelše būtu ļoti laimīgi, ja es atzītu sevi par vainīgu un savu līdzšinējo darbību nosodītu. Taču nedomāju, ka maskavieši vēl cerēja uz manu kapitulāciju. Muhitdinova klajais drauds galvenokārt bija domāts pārējo biroja locekļu iebiedēšanai, un tas arī tika panākts. Biroja sēdes pārtraukumā pie manis satraukts pienāca biroja locekļa kandidāts, toreizējais laikraksta *Cīņa* redaktors Pizāns, kas līdz tam nebija runājis, un teica: "Biedri Berklav, atzīsties, atzīsties! Tu taču dzirdēji, par ko ir runa."

Es: "Vai tu gribi, lai es sevi, mūs visus, visu mūsu dzīvi apmeloju?"

Pizāns: "Vienalga! Vienalga! Vienalga, mēs neuzvarēsim!"

Es: "Vācies prom, glēvuli!"

Pēc pārtraukuma sēde turpinājās. Cits pēc cita cēlās kājās biroja locekļi un locekļu kandidāti un cits tiešāk, cits mazāk tieši tomēr atzina, ka daudz kas komisijas ziņojumā atbilst patiesībai. Pat Vilis Lācis, kas sevis attaisnošanai vairāk par pusi runas laika slavēja mani kā darbinieku — esot enerģisks, iniciatīvas bagāts, iedziļinoties uzticēto nozaru darbā, ierosinājis ne mazumu labu jautājumu, runas nobeigumā tomēr teica: "Taču, neraugoties uz visu to, politiskajā līnijā viņš centās realizēt nacionālistisku politiku."

Sapratu Lāci. Viņš nevarēja teikt, ka ir kļūdījies, pieprasot mani sev par vietnieku, jo ilgi mani pazina. Tāpēc viņam vajadzēja uzteikt manu praktisko darbību, bet, lai maskavieši nedomātu, ka Lācis mani atbalsta, viņš nosodīja manu politisko līniju. Arī Krūmiņš un Ozoliņš, Plūdonis un Migliniks — katrs pateica kaut ko maskaviešiem patīkamam. Vairāki ar Kalnbērziņu priekšgalā sevi attaisnoja, teikdami, ka es ar savu enerģiju un uzmācību esmu viņus ietekmējis un novedis no īstenā partijas ceļa. Arī man bija vēlreiz jārunā. Tomēr es savu rīcību nenosodīju un neatzinu, ka republikā vispār tiktu realizēta kāda Latvijai kaitīga darbība.

Sēdes beigās tika pieņemts lēmums vistuvākajā laikā šo jautājumu apspriest LKP CK plēnumā.

Tās pašas dienas vakarā Lācis man piezvanīja uz Ministru padomi un lūdza mani ienākt viņa kabinetā. Pēc CK biroja sēdes viņš, kā parasti, esot iegājis

Kalnērziņa kabinetā. Viņa, Pelšes un Maskavas komisijas klātbūtnē Kalnērziņš pa tālruni zvanījis Hruščovam uz Maskavu un prasījis piekrišanu manis arestēšanai un tiesāšanai. Hruščovs atbildējis, ka to nevajag darīt, jo tas radīšot vēl lielāku nacionālisma uzliesmojumu Latvijā un "troksni" visā pasaulē.

Lācis to sacīja, laikam lai rādītu, ka viņš man ļaunu nevēl, un lai mani orientētu uz nepieciešamību kapitulēt. Saprātu, ka viņš manā pusē nenostāsies, un izgāju no kabineta.

Daži man simpatizējoši CK darbinieki mani informēja, ka centrālkomitejā enerģiski strādā, lai starp CK locekļiem sameklētu cilvēkus, kuri piekristu CK plēnuma sēdē mani kritizēt un, galvenais, apsūdzēt nacionālismā, prasīt manis izslēgšanu no CK un biroja sastāva, kā arī mani atbrīvot no Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieka amata. Tādi cilvēki atradās. Dienu pirms CK plēnuma sēdes uz Rīgu tika izsaukti un sapulcināti visi CK locekļi, kas nebija piedalījušies CK biroja sēdē. Tie bija pilsētu un rajonu partijas komiteju pirmie sekretāri, vairāki ministri un daži pilsētas un rajonu padomju izpildkomiteju priekšsēdētāji. Viņiem ticis paskaidrots, kāds stāvoklis republikā radies, teikts, ka ir nepieciešams visiem parādīt stāju, kas apliecinātu Latvijas komunistu uzticību PSKP CK, ka esam gatavi enerģiski un nesaudzīgi apkarot katru nacionālisma izpausmi.

Šis darbs ar nesaudzīgiem nosodījumiem, savas vainas atzīšanu un radikāliem priekšlikumiem esot jāsāk jau CK plēnumā. Klātesošie visu teikto noklausījušies klusēdami. Daži CK locekļi pēc kopīgās sanāksmes vēl ieaicināti Kalnērziņa kabinetā.

Nervozos apstākļos Partijas izglītības namā Rīgā, Skolas ielā 6, 7. jūlijā sākās CK plēnuma sēde. Muhitdinovs, savu uzdevumu izpildījis, bija atgriezies Maskavā. Pārējie komisijas locekļi plēnumā piedalījās klusēdami. Arī viņi savu darbu bija paveikuši un pilnīgi paļāvās uz vietējiem vadītājiem. Plēnuma sēdi atklāja un ziņojumu par CK biroja sēdi sniedza Kalnērziņš. Neko jaunu viņš nepateica. Visa runa bija Maskavas komisijas ziņojuma garā. CK locekļi vēlreiz tika aicināti paškritiski un nesaudzīgi novērtēt republikā radušos stāvokli, neņemot vērā nekādas savstarpējas draudzības jūtas.

Plēnumā, kā jau tas pienākas, runu teica Jānis Kalnērziņš.

(No Latvijas KP CK 1959. gada
7. un 8. jūlija plēnuma
stenogrammas)

Latvijas KP CK pirmais sekretārs J. Kalnērziņš, atklājis plēnuma sēdi un savā ziņojumā "Par nopietniem trūkumiem un kļūdām darbā ar kadriem un nacionālās politikas realizēšanā mūsu republikā" izklāstījis plaši par gūtajiem panākumiem visās jomās un veicamajiem uzdevumiem, — teica:

Mūsu panākumi ekonomikas un kultūras attīstībā varētu būt lielāki, ja Latvijas KP CK nebūtu pieļāvuši nopietnus trūkumus un kļūdas darbā ar kadriem, ļeņiniskās nacionālās politikas realizēšanā.

Nesen PSKP darbinieku grupa, iepazīsies ar kadru darba stāvokli republikā, atsedza nopietnus trūkumus un kļūdas šajā darbā, kā arī sagrozījums ļeņiniskās nacionālās politikas realizēšanā.

Šīs grupas secinājumi tika izskatīti PSKP CK Prezidijā, kas uzdeva Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajai Komitejai apspriest šo jautājumu biroja sēdē un CK plēnumā. Kad ziņojumā izklāstītie jautājumi tika apspriesti Latvijas KP CK biroja sēdē, tā darbā piedalījās PSKP CK Prezidija loceklis un CK sekretārs b. Muhitdinovs. Latvijas KP CK birojs asi un principiāli kritizēja nopietnos trūkumus un kļūdas, ko darbā bija pieļāvis viss Latvijas KP CK birojs kopumā un atsevišķi biroja locekļi un locekļu kandidāti. Birojs pieņēma lēmumu, ar kuru CK locekļu un locekļu kandidātu vairākums iepazīsies, bet tie, kas nav iepazīsies, var to izdarīt pārtraukuma laikā. Šajā plēnumā mums jāapsprīž jautājums par nopietnajiem trūkumiem un kļūdām darbā ar kadriem un nacionālās politikas realizēšanā republikā.

Kādi ir šie trūkumi un kļūdas?

Vispirms jāatzīst, ka republikas partijas organizācija slikti iepazīst kadrus to praktiskā darba procesā, izraugoties un izvirzot darbiniekus, neveltī pietiekamu uzmanību lietišķajām un politiskajām īpašībām. Nereti no viena amata otrā pārceļ cilvēkus, kas nav veikuši viņiem uzdoto darbu. Tas viss rada lielu kadru mainību un kaitē darbam. Pēdējos 3 gados vien republikā nomainīta apmēram puse visu partijas pilsētu un rajonu komiteju pirmo sekretāru un rajonu izpildkomiteju priekšsēdētāju, apmēram 60% kolhozu priekšsēdētāju. Liela kadru mainība pieļauta arī Tautas saimniecības padomes uzņēmumu direktoru un galveno inženieru vidū. Taču stāvoklis daudzos rajonos, kolhozos un uzņēmumos no tā nav uzlabojies, kas liecina par neizvēlību un steigu kadru nomainīšanā.

Latvijas KP CK birojs un partijas pilsētu un rajonu komitejas pietiekami neieaudzina kadriem atbildību par uzticēto darbu, partijas un valsts disciplīnas nelokāmu ievērošanu, nereti iecietīgi izturas pret vadītājiem, kas nenodrošina ražošanas plāna un sociālistisko saistību izpildi, parāda šaura lokālisma tendences, pašapmierinātību un bezrūpību. Visnopietnākā kļūda darbā ar kadriem, ļeņinskā kadru izraudzīšanas principa pārkāpšana ir izpaudusies tai apstākļi, ka daži partijas, padomju un saimniecisko orgānu vadītāji vadošo darbinieku izvirzīšanā par pamatu ņem nevis viņu lietišķās un politiskās īpašības, bet vispirms nacionālo piederību.

Partijas Rīgas pilsētas komitejas 1956. gada 30. novembra lēmumā, uz kura pieņemšanu pastāvēja b. **Berkļavs**, kad viņš bija partijas pilsētas komitejas pirmais sekretārs, **tieši norādīts, ka, pieņemot darbā kadrus, līdz ar lietišķajām un politiskajām īpašībām jāņem vērā arī latviešu un krievu valodas prasana. Tas ir rupjš ļeņinskā kadru izraudzīšanas principa sagrozījums, būtībā tā aizstāšana ar izdomātu jaunu principu — ar izraudzīšanu pēc nacionālās pazīmes.**

Mūsu partija, balstīdamās uz ļoti lielu pieredzi, ir izstrādājusi nesatricināmu kadru izraudzīšanas principu. Partija mūs māca, ka pareizi izraudzīt kadrus nozīmē tos izraudzīt pēc lietišķajām un politiskajām īpašībām. Tikai šo divu svarīgo momentu savienojums kadru izraudzīšanā var mūs pasargāt no kļūdām un neveiksmēm un nodrošināt panākumus darbā. Nekāda cita nostādne nav pieļaujama. Ļeņinskais princips ir vienīgais pareizais princips, tas atbilst komunisma celtniecības uzdevumiem, uzdevumam nostiprināt Padomju valsti, partijas saites ar masām, PSRS tautu morāli politisko vienību un draudzību.

Tāpat republikā ir tikuši rupji pārkāpti Ļeņina norādījumi, ka jāievēro stingra brīvprātība latviešu un krievu valodas apgūšanā. Mēs šai ziņā sākām administrēt, kategoriski prasīdami obligāti mācīties valodas, jo sevišķi latviešu valodu, sākām pat noteikt konkrētus termiņus. Tā iepriekš minētajā partijas Rīgas pilsētas komitejas lēmumā bija izteikta prasība kadriem iemācīties latviešu un krievu valodu 2 gadu laikā. Saskaņā ar šo lēmumu uzņēmumu, organizāciju un iestāžu vadītājiem tika dots norādījums izskatīt jautājumu, vai iespējams izmantot darbā personas, kas noteiktajā laikā nav apguvušas valodas, un tādējādi radīt nevienādu stāvokli dažādu tautību darbiniekiem, jo vairums Rīgā un citās mūsu republikas pilsētās dzīvojošo latviešu jau sen prot krievu valodu, bet darbiniekiem, kas atbraukuši uz Latviju no citām republikām, vajadzēja mācīties otru valodu. Tādējādi partijas Rīgas pilsētas komitejas lēmums būtībā bija vērst uz nelatviešu kadru izstumšanu ar ieganstu, ka tie nezina pamattautības valodu.

Latvijas Komunistiskās partijas CK birojs, kam būtu vajadzējis koriģēt partijas Rīgas pilsētas komiteju, 1956. gada decembrī pats pieņēma lēmumu, kurā vadošajiem kadriem tika uzlikts par pienākumu tieši tāpat 2 gados apgūt latviešu un krievu valodu.

Minētos Latvijas KP Rīgas pilsētas komitejas un Centrālās Komitejas lēmumus republikas vietējās organizācijas uzņēma kā tiešu norādījumu, kā noteiktu direktīvu par nelatviešu kadru nomainīšanu ar ieganstu, ka jāizvirza kadri, kas prot latviešu valodu. Atsevišķas partijas pilsētu un rajonu komitejas, republikas ministrijas un resori ieturēja līniju uz nelatviešu tautības kadru nomainīšanu, neņemot vērā, ka republikā līdz ar latviešiem dzīvo arī citas tautības.

Šī līnija guva atspoguļojumu gan dažu partijas komiteju lēmumos, gan dažu ministriju un resoru pavēlēs, kā arī dažu Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas biroja locekļu un locekļu kandidātu un citu vadošo darbinieku runās.

Partijas Rīgas pilsētas Maskavas rajona komitejas birojs, pieņemdam lēmumu par kadru izraudzīšanu, izvietošanu un audzināšanu dzelzceļa transportā, uzdeva dzelzceļa priekšniekam un uzņēmumu vadītājiem inženieru, tehniķu un kalpotāju atbrīvošanas gadījumā viņu vietā parasti pieņemt vietējās tautības speciālistus.

Republikas Veselības aizsardzības ministrija pieņēma analogisku lēmumu, kurā medicīnas iestāžu vadītājiem tika uzdots mēneša laikā revidēt vadošo darbinieku sastāvu un veikt pasākumus darbinieku nomainīšanai pēc nacionālās pazīmes.

Partijas Rīgas pilsētas komitejas sekretārs b. Straujums partijas rajonu komiteju sekretāriem paziņoja, ka gadījumā, ja darbinieks sarunā ar viņu neprātīs izteikties latviešu valodā, šāds cilvēks nav jāsūta pie viņa uz pārrunām un partijas pilsētas komiteja tādu darbinieku neapstiprinās.

Republikas kultūras ministra vietnieks b. Čerkovskis, pagājušā gada beigās būdams komandējumā Daugavpilī, kur latviešu ir tikai 13%, uzdeva partijas pilsētas komitejai nekavējoties atlaist no darba lielu grupu pilsētas kultūras iestāžu darbinieku tāpēc vien, ka viņi neprot latviešu valodu.

Partijas Rīgas pilsētas Staļina rajona komitejas sekretārs b. Martinsons teorētiskajā konferencē dedzīgi runāja par to, ka, lūk, par valodas mācīšanos esot lēmums, bet mēs pagaidām neesot sākuši to pildīt un pagaidām nevienam neesot laužuši ribas un novilkusi ādu. Pat uz tādām represijām gatavojās atsevišķi biedri, ieturēdami šo antipartijisko līniju.

Jāsaka, ka iepriekš minētais lēmums par latviešu un krievu valodas obligātu apgūšanu, turklāt ar norādītiem termiņiem, bija ievajadzējies, lai praktiski realizētu līniju uz nelatviešu tautības kadru nomaiņu.

Rupji pārkāpjot kadru izraudzīšanas ļeņinisko principu, pēdējos gados bez pietiekama pamata un dažkārt par ļaunu darba interesēm no amatiem partijas, padomju un saimnieciskos orgānos tika atbrīvota prāva grupa pieredzējušu kadru. Mēs pieļāvām neobjektīvu nostādni, atlaizdami dažus darbiniekus, kas neprot latviešu valodu. Veicot republikā tik svarīgu un vajadzīgu pasākumu kā valsts aparāta struktūras vienkāršošana un aparāta samazināšana, dažkārt no ministru vietnieku amatiem tika atbrīvoti nelatvieši, kaut arī tie bija pieredzējuši un lietpratīgi darbinieki, bet palika ministru vietnieki latvieši, vājāki un kā speciālisti nepietiekami sagatavoti darbinieki.

Tautas saimniecības padomes pastāvēšanas laikā republikā atbrīvoti no darba 35% uzņēmumu direktoru un 31% galveno inženieru. Te jāpiebilst, ka pēdējā laikā daļa cilvēku atbrīvoti bez pietiekama pamata un viņu vietā nereti izvirzīti vājāki darbinieki, kas nav spējuši uzlabot stāvokli vai pat nav tikuši galā ar uzticēto darba iecirkni. Lai cik tas dīvaini, ir bijuši fakti, ka vienkārši izdomāja dažādus iemeslus, lai nomainītu atsevišķus nelatviešu tautības darbiniekus. Šai ziņā raksturīga ir b. Tumanova atbrīvošana no republikas Galvenās aptieku pārvaldes priekšnieka pienākumiem. Pēc Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieka b. Berklava iniciatīvas tika organizēta šīs galvenās pārvaldes apsekošana, pēc tam Veselības aizsardzības ministrijas kolēģijas sēdē, aktīvi piedaloties b. Berklavam, viņa pieaicināta laikraksta *Rīgas Balss* korespondenta klātbūtnē b. Tumanovu atcēla no darba, un pēc tam viņš tika nokritizēts laikrakstā. Vēlāk izrādījās, ka b. Tumanovs atcelts nepamatoti, un Latvijas KP CK birojs atjaunoja viņu agrākajā darbā.

Visiem šiem nopietnajiem izkropļojumiem darbā ar kadriem, ļeņiniskā kadru izraudzīšanas un izvirzīšanas principa pārkāpumiem ir nacionālistiska ievirze, to mērķis ir ierobežot nelatviešu tautības kadru tiesības un izstumt tos no republikas. Pilnīgi saprotams, ka tas izraisīja lielu nervozitāti un nedrošību prāvā darbinieku daļā, saasināja nelatviešu tautības darbinieku attiecības ar latviešiem. Tas, ka daļa biedru minētajā laikā tika atbrīvoti pareizi kā lietišķo un politisko īpašību ziņā neatbilstoši ieņemamajiem amatiem, nekādā ziņā nemazina nepieciešamību asi izvirzīt jautājumu par nopietnajām kļūdām darbā ar kadriem, kuras mums ļoti kaitējušas un par kurām šodien jārunā tieši un atklāti.

Jāatzīst, ka visās mūsu pieļautajās kļūdās un izkropļojumos **visaktīvākā loma bijusi** Latvijas KP CK biroja loceklim **b. Berklavam**. Viņš ilgu laiku savā praktiskajā darbībā piekopa nacionālistisku politiku, parādīja palielinātu ieinteresētību vadošo kadru izvietojuma jautājumos, iejaucās šajās lietās, izvirzīdams izšķirīgajos sektoros viņam vēlamas personas, un nereti uztiepa Latvijas KP Centrālajai Komitejai nepieciešamību nomainīt atsevišķus darbiniekus.

Kad Latvijas **KP CK birojā** tika apspriests jautājums par to, ka republikas vadošajiem kadriem jāmacās latviešu un krievu valoda, **b. Berklavs sacīja: "Ar šo mēs brīdinām biedrus, lai viņi nejustos aizskarti pēc 2 gadiem, kad viņiem izvirzīs jautājumu par aiziešanu no darba, ja viņi divos gados nebūs apguvuši latviešu valodu, lai tad vaino paši sevi."**

PSKP CK darbinieki vairākkārt pārlaboja b. Berklavu, norādīja viņam uz kļūdām, bet viņš no tā neizdarīja vajadzīgos secinājumus. Kritisko piezīmi, ko viņam izteica N. Hruščovs, nesen uzturēdamies Rīgā, b. Berklavs nenovērtēja partijiski. Biedra Hruščova piezīmi viņš uzņēma ar lielu aizvainojumu un, neatzinis savas politiskās kļūdas, uzrakstīja Kalnbērziņam un Lācim adresētu iesniegumu par aiziešanu no amata. Arī Latvijas KP CK biroja sēdē, kur apsprieda šo jautājumu, b. Berklava izturēšanās nebija partijiska un viņš savas antipartijiskās kļūdas būtībā neatzina.

Darba intereses prasa, lai kadri, kas strādā mūsu republikā, apgūtu latviešu un krievu valodu. Tas ir svarīgi, lai varētu sekmīgi veikt partijas politisko un organizatorisko darbu visplašākajos iedzīvotāju slāņos, taču nedrīkst to novest līdz absurdam, administratīvā kārtā piespiežot mācīties valodas, nonākot līdz nopietnām politiskām kļūdām.

Mūsu zemē nevar būt tāda stāvokļa, ka nacionālajā republikā dzīvos tikai kāda viena tautība. Ar to mums jāreķinās un jāstrādā ar cilvēkiem tā, lai visi mūs labi saprastu. Jāorganizē referātu, lekciju, pārrunu un runu tulkojumi. Mēs to esam darījuši reti, tāpēc dažkārt gadījies, ka cilvēki, kas nesaprot latviešu vai krievu valodu, ir gājuši prom no viena vai otra mūsu rīkotā pasākuma. Bet ar

administrēšanu vienas vai otras valodas apgūšanas jautājumos mēs esam kaitējuši tautību saliedēšanai un attīstībai.

Daži vadošie darbinieki uzskata, ka republikā visai nelabvēlīgs esot nacionālo kadru jautājums, ka galvenos vadošos amatus ieņemot no citurienes atbraukuši biedri. Nevajag daudz pūļu, lai to atspēkotu.

Lūk, skaitļi, kas liecina par vadošo darbinieku nacionālo sastāvu:

No partijas pilsētu un rajonu komiteju pirmo sekretāru kopskaita latviešu ir 64,5%, krievu — 32% un citu tautību pārstāvji — 3,5 procenti.

No partijas pilsētu un rajonu komiteju otrajiem sekretāriem latviešu ir 67,8% un no pilsētu un rajonu izpildkomiteju priekšsēdētājiem — 76,8 procenti. Ministru un ministru vietnieku vidū latviešu ir 74,3%. Tautas saimniecības padomes pārvalžu priekšnieku un to vietnieku vidū latviešu ir 62%, krievu — 30% un citu — 6 procenti.

Turklāt jāievēro, ka nacionālo kadru īpatsvars republikā gandrīz visās tautas saimniecības un kultūras nozarēs ar katru gadu palielinās.

Lai varētu pareizi spriest par mūsu kadru nacionālo sastāvu, jārēķinās arī ar visas republikas un atsevišķu tās rajonu daudznacionālo iedzīvotāju sastāvu. Protams, mums ir maz nacionālo kadru dažās tautas saimniecības nozarēs, piemēram, rūpniecības uzņēmumu direktoru vidū un administratīvajos orgānos, jo sevišķi milicijā. Bet kas gan te vainīgs? Vainīgi esam mēs paši, ka esam pieļāvuši tādu stāvokli. Kas liedza visus šos gadus veltīt vairāk uzmanības nacionālo kadru sagatavošanas jautājumiem, drošāk izvirzīt tos vadošā darbā? PSKP Centrālā Komiteja vairākkārt norādījusi uz nepieciešamību uzlabot darbu nacionālo kadru audzināšanā, tikai mēs esam slikti pildījuši šo norādījumu. Stāvoklis jāuzlabo. Diendienā pacietīgi un neatlaidīgi jānodarbojas ar šo jautājumu.

Lai gan būtu vajadzējis īsti pievērsties kadru audzināšanai tautu draudzības, vienības un saliedētības garā, risinot partijas XXI kongresa nospraustos uzdevumus, darbinieki sāka dalīt kadrus latviešos un nelatviešos, operēt šajā sakarā ar dažādām uzziņām un pārskatu datiem. Mums labāk jāaudzina un jākopj vērtīgi kadri, jādod tiem nepieciešamās zināšanas sociālistiskās lielsaimniecības vadīšanā, nav jāpārceļ no viena amata otrā darbinieki, kas atpalikuši no dzīves un nespēj veikt viņiem uzticētos pienākumus. Visnotaļ jāpalīdz mūsu kadriem apgūt marksisma-ļeņinisma teoriju, vispusīgi studēt rūpnieciskās un lauksaimnieciskās ražošanas ekonomiku, plānošanas, budžeta un finansēšanas jautājumus, zinātnes un tehnikas jaunākos sasniegumus un progresīvās darba metodes. Tāpat plašāk jāorganizē pie mums, kā arī brālīgajās savienotajās republikās uzkrātās saimnieciskās un kultūras celtniecības pieredzes studēšana un izplatīšana.

Ļeņiniskās nacionālās politikas sagrozījumi, nelatviešu tautības personu tiesību aizskaršana, tiekšanās pēc zināmas nacionālās savrupības pie mums izpaudusies arī krievu plūsmu slēgšanā vairākās republikas augstskolās. Pagājušajā gadā tika likvidēta krievu plūsma Medicīnas institūta vakara nodaļā; tika samazinātas krievu grupas Valsts universitātē un Politehniskajā institūtā, tāpēc jauniešiem no citiem apgabaliem un republikām pašlaik gandrīz pilnīgi ir slēgts ceļš uz Rīgas augstskolām, kaut gan simtiem latviešu jauniešu mācās lielākajās Maskavas, Ļeņingradas un citu mūsu zemes pilsētu augstskolās. Pagājušajā gadā tika atraidīti 500 no Gorkijas, Pleskavas un citiem apgabaliem atbraukušo jauniešu uzņemšanas lūgumi — latviešu valodas nezināšanas dēļ.

Republikas augstskolas faktiski nav pieejamas jauniešiem, kas dzīvo Latvijā, bet neprot latviešu valodu.

Tāpēc augstskolās un vidējās speciālajās mācību iestādēs samazinājies nelatviešu studentu skaits. 1956. gadā tādu bija 30% no iestājušos kopskaita, bet vēlāk — tikai 14 procenti.

Sakarā ar to republikas augstskolas nesaņem vajadzīgo papildinājumu daudzās specialitātēs. Piemēram, Valsts universitātē tautas saimniecības finansēšanas un kreditēšanas nodaļā saņemti tikai 17 uzņemšanas lūgumi, un par šīs nodaļas studentiem tika uzņemtas personas, kas nebija izturējušas konkursu. Tāpat arī citās nodaļās tika uzņemtas personas ar ārkārtīgi vājām zināšanām. Rīgas Politehnikuma sanitārās tehnikas nodaļā bija iesniegti tikai 5 uzņemšanas lūgumi, un šajā nodaļā ieskaitīja 22 cilvēkus, galvenokārt tādus, kas nebija izturējuši konkursu. Tāds pats stāvoklis ir arī citās augstskolās.

Jāpiebilst, ka ar krievu plūsmas slēgšanu samazinājies kvalificētu mācību spēku — krievu — skaits, jo daudzi no viņiem bija spiesti aizbraukt no republikas.

Nopietnas kļūdas tika pieļautas, ierobežojot pierakstīšanos Rīgā. Latvijas PSR Ministru Padome un Rīgas pilsētas izpildkomiteja ar CK biroja ziņu, atsaucoties uz nepieciešamību stingri ievērot pasu režīmu Rīgā, visādi kavēja pierakstīties cilvēkus, jo sevišķi nelatviešus. Nav šaubu, ka Rīgā nav iespējams pierakstīt visus, kas to grib, jo dzīvojamās platības mums nepietiek, dzīvokļu jautājums ir ass, taču mums iznākusi nīrgāšanās par cilvēkiem — bērni nevar pierakstīties pie vecākiem, vīrs pie sievas, māte pie dēla, lai gan dzīvokļa apstākļi to pieļauj. Visādi šķēršļi tika radīti karavīru ģimeņu locekļiem, kā arī uz Rīgu darbā nosūtītu speciālistu pierakstīšanā. Šķiet, pierakstīšana būtu tīri tehnisks

jautājums, taču nepareizas īstenošanas rezultātā tā mums izvērtusies par tīri politisku jautājumu un ieguvusi nacionālistisku nokrāsu.

Pašlaik, pēc nepilnīgiem datiem, Rīgā bez pierakstīšanās dzīvo vairāk nekā 20 000 cilvēku. Milicijas darbinieki uzliek naudas sodus un pastāvīgi izsaka brīdinājumus, ka nepierakstītām personām Rīga jāatstāj.

Tas bija radis atspoguļojumu avīzē *Padomju Jaunatne*, kas rakstā "Tā Rīga pildās" izteica sašutumu par to, ka montieris Trošņikovs atvedis uz Rīgu savu sievu. Rakstā pausta vēlēšanās piedzīvot brīnišķīgo dienu, kad Rīgā nepierakstītas personas atstās šo pilsētu un atgriezīsies tur, kur tās agrāk dzīvojušas.

Šāds "ierobežojums" attiecībā uz pierakstīšanos Rīgā būtu apturējis cilvēku iebraukšanu Latvijā no citiem novadiem un apgabaliem, tas ir, novedis pie nacionālas savrupības.

Bija mēģinājumi novirzīt partijas organizāciju no pareizā leņķiniskā ceļa un iedibināt mūsu zemē nacionālu norobežotību un noslēgtību. Piemēram, CK biroja loceklis **b. Berklavs**, kad CK biroja un Ministru Padomes apvienotajā sēdē pagājušā gada oktobrī tika apspriests septiņgadu plāns, **atklāti vērsās pret partijas ģenerālliniju uz smagās rūpniecības attīstīšanu un neatlaidīgi pieprasīja nepaplašināt republikā vagonu rūpnīcu un dīzeļu rūpnīcu un nepalielināt produkcijas izlaidi tajās**. Ar ko viņš šos iebildumus motivēja? Galvenais pierādījums viņam bija tas, ka pēdējos gados republikas iedzīvotāju skaits ar strādnieku iebraukšanu no citurienes palielinājies par 450 000 un ka rūpnīcu celtniecība un paplašināšana prasīs tālāku darbaspēka iebraukšanu. Nelatviešu tautības iedzīvotāju aicināšanu uz Latviju, pēc viņa domām, nevajadzētu praktizēt tāpēc, ka metālu, kā zināms, mūsu republikā iaved. Dīzeļu izlaidi nevajagot paplašināt tāpēc, ka kara gadījumā Rīga cietīšot vispirms. Izklāstīdams savus argumentus par to, ka nav pieļaujams iedzīvotāju skaita mehāniskais pieaugums, b. Berklavs paziņoja, ka gadījumā, ja pret to iebildīs, viņš izvirzīšot jautājumu par personālu nobalsošanu.

Biedra Berklava argumenti ir nepamatoti. Republikas Valsts plāna komisijas oficiālie dati liecina, ka republikā ir desmitiem tūkstošu brīvu darbaroku gan pilsētās, gan arī laukos. Šajā sakarā nav saprotama tāda paaugstināta piesardzība pret strādnieku iebraukšanu no citurienes. Nebūs jāieved arī daudz materiālu mašīnbūves rūpniecībai, jo ar to vien, ka tiks savākti vietējie metāllūžņi, varēs ievērojami paplašināt tērauda ražošanu tepat republikā. Vienlaikus **b. Berklavs izteicās par nepieciešamību vispusīgi attīstīt vieglo un pārtikas rūpniecību, kuras produkcija jāpatērē tepat uz vietas**.

Šāda nepareiza orientācija nesauņēma pienācīgu CK biroja locekļu novērtējumu un nosodījumu.

Berklava priekšlikumi būtībā nenozīmēja neko citu kā sliksmi uz autarķiju — nacionālu norobežotību, noslēgtību, kas ļoti kaitē valsts kopīgajām interesēm, latviešu tautai, Latvijas ekonomiskajiem sakariem ar citām mūsu zemes republikām un ražotājspēku attīstībai mūsu republikā.

Dažādus argumentus par to, ka nav lietderīgi attīstīt zināmas rūpniecības nozares, izvirzīja arī daži citi darbinieki. Visatklātāk nacionālistiskā garā šajā jautājumā izteicās b. Reimanis — laikraksta *Padomju Jaunatne* literārais līdzstrādnieks. Vēstulē, ko viņš nosūtīja laikrakstam *Pravda*, bija teikts: "Izbrīnu rada daži Latvijas industrializācijas aprēķini. Pie mums dibina vairākus lielus uzņēmumus, kuriem itin visu atved no Krievijas — iekārtas, speciālistus, strādniekus un izejvielas. Produkciju aizved atpakaļ uz Krieviju. Jājautā, kāda jēga ir dibināt nacionālās republikas teritorijā tādas rūpnīcas, ja nu vienīgi palielināt krievu iedzīvotāju skaitu, panākt, lai tie būtu vairākumā, un tad kādā jaukā dienā, balstoties uz šo vairākumu, paziņot par nacionālās savienotās republikas likvidēšanu."

Tie ir politiski kaitīgi, buržuāziski nacionālistiski uzskati. Vēsture liecina ko citu. No kurienes cara laikā Latvijā radās varenais revolucionārais spēks, kur gadījās 40 000 sarkano latviešu strēlnieku? Atbilde ir viena. Jau tolaik Latvija salīdzinājumā ar citiem Krievijas apgabaliem bija spēcīgāka, tālāk uz priekšu pavirzījies rūpnieciskajā attīstībā, tās uzņēmumos strādāja dažādu tautību strādnieki, tiem bija kopīgs mērķis un līdzekļi cīņā pret kapitālistisko jūgu, strādnieki bija vienoti, kopīgām pūlēm tie radīja revolūciju. Ar to latviešu tauta var pamatoti lepoties. Latvijas proletariāta revolucionaritātei galu galā bija izšķirīgā loma ienīstā Ulmaņa fašistiskā režīma gāšanā un padomju varas nodibināšanā Latvijā.

Mums Latvijā vajadzīga attīstīta lielrūpniecība. To var panākt, nodibinot ciešus savstarpējus sakarus ar citām brālīgajām republikām. Šādi sakari mums ir ar citām republikām, no kurām mēs saņemam nepieciešamās iekārtas, izejvielas, mašīnas un degvielu dažādiem transporta līdzekļiem, kas mums ir. Bet produkcija, ko ražo mūsu uzņēmumos, tiek sadalīta un ir jāsadala, ievērojot mūsu zemes ekonomikas kopīgās intereses, pretēji dažiem biedriem, kas vēlas nacionālu savrupību un noslēgtību.

Šie biedri aizmirsuši, ka **mēs esam Padomju Sociālistiskā Republika, bet nevis atsevišķa buržuāziska valsts**. Mēs dzīvojam brālīgajā Padomju Savienības tautu saimē ar visai valstij kopīgu plānu, kopīgām interesēm, kopīgiem mērķiem — uzcelt komunismu.

Ļeņiniskās nacionālās politikas sagrozījumi izpaudušies arī republikā vērojamos centienos akcentēt Latvijas nacionālās īpatnības, nevajadzīgi uzsvērt un izrādīt mūsu republikas īpatnības. Tas izpaudās,

piemēram, izlemjot dažus ar vidusskolu reorganizāciju saistītus jautājumus. Latvijas PSR Augstākās Padomes sesijas pieņemtajā skolu likumā ir nopietnas atšķirības no Vissavienības likuma un pretrunas ar to. Piemēram, tika noteikta astoņgadīgo skolu audzēkņu bezmaksas apgāde ar mācību grāmatām, kas mūsu republikas skolēnus būtībā nostāda privileģētā stāvoklī salīdzinājumā ar citu savienoto republiku skolu audzēkņiem. Kas attiecas uz visai valstij kopīgo likumu par vienpadsmit gadu mācību laika noteikšanu vidusskolā, jāsaka, ka mēs neatlaidīgi uzturējam spēkā prasību par divpadsmit gadu mācību laiku. Tas būtībā ir pretrunā ar Vissavienības likumu. Protams, katra republika ir suverēna tautas izglītības jautājumos. Taču šeit runa ir par ko citu. Mums kā komunistiem ir jāievēro visas valsts intereses un nav viena republika jānostāda īpašā stāvoklī salīdzinājumā ar citām savienotajām republikām.

Tādējādi no visa iepriekš teiktā var izdarīt secinājumu, ka ļeņinskās nacionālās politikas izkropļojumi mūsu republikā raduši izpausmi galvenokārt šādā veidā:

1. Atsevišķu darbinieku izdomātā, pēc nacionālās pazīmes piemērojamā tā dēvētā jaunā kadru izraudzīšanas principa praktiska realizēšana.

2. Administrēšana jautājumos par nepieciešamību kadriem un citiem biedriem apgūt latviešu un krievu valodu.

3. Vairākos gadījumos notikusi vairāku latviešu valodas nepratēju atbrīvošana no darba.

4. Krievu plūsmu slēgšana dažās augstākajās mācību iestādēs un studentu nelatviešu skaita ievērojama samazināšana republikas augstskolās.

5. No citiem mūsu zemes apgabaliem un republikām uz Rīgu pārcēlušos darbinieku un viņu ģimenes locekļu pierakstīšanas gandrīz pilnīga izbeigšana.

6. Dažu vadošo darbinieku neatlaidīgi mēģinājumi sagrozīt mūsu partijas ļeņinisko nacionālo politiku mūsu republikas attīstības jautājumā.

7. Dažu biedru centieni izcelt Latviju citu savienoto republiku vidū, nacionāla savrupība, nacionāla norobežotība un šaurs lokālisms.

Tas viss būtībā bija vērsts uz nelatviešu tautības kadru izstumšanu, izraisīja kadru savstarpējo attiecību saasināšanos, ļoti kaitēja darbaļaužu saliedēšanai, viņu audzināšanai tautu draudzības un proletāriskā internacionālisma garā. Citiem vārdiem sakot, mēs pieļāvām rupjus ļeņinskās nacionālās politikas izkropļojumus.

Taču mēs pēdējā laikā esam pieļāvuši izkropļojumus ļeņinskās nacionālās politikas realizēšanā savā praktiskajā darbībā, jo sevišķi ideoloģiskajā darbā. Mēs neesam piešķīruši pienācīgu nozīmi tam, ka Rietumu imperiālisti, to sulaiņi no latviešu emigrantu vidus cenšas ar ļaunprātīgiem apmelojumiem saindēt Latvijā dzīvojošo padomju cilvēku savstarpējo uzticību, sanaidot viņus. Par to liecina daudzās rietumvalstu pretpadomju radiopārraides Latvijai, nacionālistiskas literatūras sūtīšana mūsu republikas iedzīvotājiem, simtiem tūkstošu vēstule, kurās apraudāta agrāk pastāvējušai buržuāziskā kārtība, tiek izplatīti meli par kaut kādu "okupācijas režīmu" Latvijā, par nelatviešu uzkundzēšanos tajā. Joprojām aktīvi darbojas arī republikas nacionālistiskie elementi. Partijas un padomju orgāniem adresētās vēstulēs, anonīmās zīmītēs sapulču prezidijiem, balsošanas biļetenos nereti parādās aizskaroši pretpadomju izlēcieni.

Pēdējā laikā republikā pēc amnestijas atgriezušies 30 000 represēto, bijušo budžu un citu pret padomju varu naidīgi noskaņotu personu. Daudzi no tiem tagad godīgi strādā, taču netrūkst arī tādu, kas vēl arvien mūs nīst.

Pašlaik ārzemēs dzīvo vairāk nekā 100 000 latviešu emigrantu, taču ir arī daudz nodevēju, kas pārdevuši Dzimteni un paši pārdodas, un šī viņu daļa izvērš negantu propagandu pret padomju varu. Buržuāziskā nacionālisma idejas iespēžas pie mums un kaitīgi ietekmē daļu mūsu iedzīvotāju.

Buržuāziskā nacionālisma izpausmes vērojamas arī republikas radošajās savienībās.

Tā mākslinieku sapulcē, kas apsprieda Maskavas izstādes rezultātus, gleznotājs Pauļuks teica nacionālistisku runu, kurā noliedza idejiskumu un partijiskumu tēlotājā mākslā. Viņš aicināja Latvijas māksliniekus būt neatkarīgiem no Maskavas un ņemt par paraugu poļu mākslinieku formālistiskos darbus. Kītnas māksliniekiem viņš pārmeta pielīšanu Padomju Savienībai un cildināja ungārus, kas 1956. gadā "cīnījās par savām tiesībām".

Mākslinieks Mīlners izteica neapmierinātību ar to, ka latviešu mākslinieku gleznas bijušas izstādītas kopā ar krievu mākslinieku gleznām, bet nevis atsevišķā zālē.

Radošajās savienībās vērojama nacionālistiska attieksme pret dažādu tautību autoru literatūras un mākslas darbiem, un sakarā ar to daudzi nelatviešu tautības autori savus darbus ir spiesti izdot aiz republikas robežām. Dažu mākslinieku gleznas, kas Latvijā izbrāķētas, ir izpelnījušās augstu novērtējumu Maskavā.

Republikas radošajās organizācijās necīnās pret nacionālisma izpausmēm, kas vērojamas to darbībā.

Jau 1957. gadā PSKP CK aparāta darbinieku ziņojumā, kas tika atsūtīts mums, lai mēs veiktu nepieciešamos pasākumus, bija norādīts uz to, taču manāmas uzlabošanās šai virzienā nav bijis. Tās joprojām ir piesārņotas ar svešiem cilvēkiem, kas sakompromitējušies vācu okupācijas laikā.

Cīņa pret nacionālistiskām idejām bijusi vāja arī mūsu preses darbā, laikrakstos un žurnālos, tajos nereti publicēti politiski kaitīgi, mietpilsoniski materiāli, dažkārt ar skaidri izteiktu nacionālistisku tendenci. Politiski neizturēti raksti un korespondences iekļuvuši arī mūsu centrālā orgāna laikraksta *Cīņa* lappusēs. Atsevišķi šajā avīzē iespiestie materiāli, Griguļa, Laganovska un Skujiņa stāsti, Berklava, Kalpiņa un citu raksti vēlāk pārpublicēti ārzemēs baltemigrantu presē.

Arī dažu laikrakstu un žurnālu redakcijas piesārņotas ar cilvēkiem, kam marksistiskā ideoloģija ir sveša.

1958. gada decembrī Valsts universitātes Vēstures un filoloģijas fakultātes studenti rokrakstā bija laiduši klajā rakstu "Sirds uz trotuāra", kurā izpaužas pretpadomju uzskati. Pagājušā gada jūlijā, kad studenti no Rīgas devās uz Kazahiju, viņi dziedāja buržuāziskās Latvijas himnu: "Dievs, svētī Latviju".

Pagājušā gada jūnijā uz Baltijas republiku studentu svētkiem Latvijā bija ielūgti Krievijas Federācijas, Ukrainas un Baltkrievijas studenti. Pret viesiem izturējās nelaipni. Vēl vairāk, bija arī atklāti paziņojumi — kāpēc gan ļaut viņiem ierasties svētkos.

Cenzdamās norobežot mūsu republikas skolēnus no nelatviešu tautības skolēniem mūsu republikā, 3. latviešu vidusskolas direktore Duškina noteica, ka viņas skolas audzēkņiem jāvalkā prievītes, turklāt paziņodama: "Ar to jūs atšķirsities no krieviem."

Lieta nonākusi tiktāl, ka pat dažos bērnudārzos latviešu tautības bērnus šķir no krievu tautības bērniem.

Tam visam vajadzētu likt mūsu republikas partijas orgāniem pievērst īpašu uzmanību darbaļaužu audzināšanai padomju patriotisma, tautu draudzības un proletāriskā internacionālisma garā, vērīgi izturēties pret dažādu noviržu izpaušmēm, lai nedotu iemeslu nekādām apsūdzībām.

Latvijas KP CK birojs neveica pasākumus, kas pastiprinātu politisko ietekmi uz visiem iedzīvotāju slāņiem, enerģiski necīnījās pret esošajiem buržuāziskā nacionālisma izpaušmju faktiem, nedeva tiem vajadzīgo novērtējumu, dažkārt formāli reaģēja uz to. Pēdējā laikā partijas dokumentos un presē pat vairs nelieto vārdus "buržuāziskais nacionālisms".

Kā varēja gadīties, ka Latvijas republikā pieļauti tik nopietni trūkumi un kļūdas? Kāpēc Latvijas KP CK neatsedza šīs kļūdas un neizlaboja tās? Lieta tāda, ka Latvijas KP CK neparādīja vajadzīgo principālītāti daudzu jautājumu risināšanā. Uzzinājis daudzus faktus par buržuāziskā nacionālisma izpaušmēm republikā, CK birojs asi nereaģēja uz tiem un nedeva enerģisku pretsparu šo izpaušmju konkrētajiem vaininiekiem. Biroja locekļi, arī es, zināja, ka **b. Berklavs visā savā darbā ieturēja nacionālistisku politiku kadru izraudzīšanā, ka būtībā viņam bija savs personisks viedoklis burtiski visos jautājumos.** Un jautājumu izlemšanā viņš ņēma vārdu, ja viņam likās, ka tas nepieciešams, burtiski savas 5—10 reizes, bet mēs blisinājām acis — lūk, kāds varonis, visdrosmīgākais, visprogresīvākais, visgudrākais, — sēdējām un klausījāmies viņā. Tā bija latviešu valodas mācīšanās un republikas rūpniecības attīstības jautājumos, tāpat citos jautājumos, bet partijas CK birojs šai antipartijiskajai rīcībai nedeva politisku novērtējumu.

Tas lielā mērā izskaidrojams tā, ka pašā CK birojā bija izveidojusies nenormāla situācija — atsevišķiem biroja locekļiem gan bija pareiza nostāja šajos jautājumos, bet citi biroja locekļi piekrita Berklava viedoklim. Tiem, kas nepiekrita, pietrūka partijiskas principālītātes nostāties pret, baidoties kādu aizskart.

Paškritikas labad man jārunā par sevi. PSKP CK Prezidijā, CK plēnuma slēgtajā sēdē Ņikita Sergejevičs mani ļoti kritizēja, un man jāsaka, ka pelnīti, jo es biju vainīgs daudzējādā ziņā. Ja es būtu bijis tāds, kādam man jābūt kā pirmajam sekretāram, kā biroja loceklim, kā cilvēkam, kas saistīts ar PSKP CK Prezidiju, es būtu varējis nepieļaut šīs Berklava kļūdas. Man pietrūka pulvera, par ko esmu ļoti vainīgs partijas priekšā, vainīgs jūsu priekšā, jo jūs man esat parādījuši tādu uzticību, un es esmu pelnījis visbargāko sodu par šādu liberālu attieksmi pret jautājumu dažkārt nepareizo nostādni CK birojā.

Tālāk atļaujiet pakavēties pie CK biroja locekļu un locekļu kandidātu trūkumiem un kļūdām.

Par b. Bisenieku. Bisenieks tika stipri kritizēts CK birojā, un jāsaka, ka Bisenieks daudzu asu jautājumu risināšanā ir izturējies bezprincipiāli, bieži vien viņš aktīvi atbalstīja Berklava nepareizo rīcību, kas to, protams, spārvoja.

Biroja locekļu kandidāti biedri Pinksis un Pizāns jautājumos, kas saistīti ar partijas nacionālās politikas realizēšanu, ir parādījuši savu nepastāvīgumu un bieži ieņēmuši nepareizas pozīcijas.

Latvijas Komunistiskās partijas CK otrais sekretārs Vilis Krūmiņš ir labs darbinieks, viņu CK Prezidijā uzklaušīja un atzina, ka viņš spēj nodarboties ar partijas jautājumiem, taču arī viņš ne vienmēr ieņēma principiālas pozīcijas nacionālo jautājumu apspriešanā, dažkārt atbalstīja Berklava kļūdainos

priekšlikumus. Krūmiņš ir personiski atbildīgs par nopietnām kļūdām kadru izraudzīšanā un izvietojumā.

Biroja locekļi biedri Lācis un Ozoliņš, kuri tāpat personiski sniedza pārskatu PSKP CK Prezidijam, reizēm cieta kļūdu, izturējās pasīvi, neparādīdami savu nostāju vairākos jautājumos, bet reizēm arī atbalstīja Berklava kļūdainos priekšlikumus.

Biroja locekļa kandidāts, partijas Rīgas pilsētas komitejas pirmais sekretārs b. Straujums ir atbildīgs par partijas Rīgas pilsētas komitejā pieļautajiem ļēniniskās nacionālās politikas izkropļojumiem, par partijiskuma principa pārkāpšanu kadru izraudzīšanā un izvietojumā.

Pārmērumus pelnījuši arī biroja locekļi biedri Pelše, Migliniks un Saļejevs. Viņi visos šajos jautājumos ieņēma pamatos pareizu nostāju, taču rīkojās ļoti nedroši un neuzstājīgi.

Tagad, biedri, jums kļūst saprotams, kāpēc Latvijas KP CK birojs laikā nepārlaboja biedrus Berklavu, Pinksi un Pizānu, kāpēc tam bija liberāla attieksme pret trūkumiem un kļūdām Bisenieka un dažu citu biroja locekļu darbībā.

Daudzu principiālu jautājumu risināšanā birojs parādīja liberālismu un iecietību, ieņemdams laipšanas pozīciju.

Lūk, daži piemēri.

Pagājušā gada janvārī birojs apsprieda PSKP CK ziņojumu, kurā tika nopietni kritizēti mūsu trūkumi ideoloģiskajā darbā, konkrēti darbā ar inteliģenci. Vai gan tas nebija iemesls nopietnai, principiālai sarunai birojā? Taču biedri Berklavs, Ozoliņš un Pizāns jautājumu nostādīja tā: šis ziņojums kaitē republikas interesēm, nepareizi atspoguļo faktus, kavē mūsu spēku konsolidāciju, viņi izteica apsūdzību pret šā ziņojuma autoriem. Un nepieciešamie secinājumi no šā ziņojuma birojā netika izdarīti, vajadzīgais novērtējums netika dots.

Ņemsim citu piemēru, kas liecina, ka Latvijas KP CK birojs neprincipiāli rīkojies vairāku politiski asu jautājumu risināšanā.

Iepriekš jau bija runa par nacionālistiskajiem izlēcieniem, ko kultūras ministra vietnieks b. Čerkovskis Daugavpilī bija atļāvis pret nelatviešu tautības kadriem un kas radīja neveselīgu situāciju pilsētas un rajona partijas aktīva vidū. Partijas Daugavpils pilsētas komiteja savā lēmumā lūdza Latvijas partijas CK saukt Čerkovski par šo antipartijisko rīcību pie atbildības. Kā gan uz to reaģēja partijas CK birojs? Birojs neatbalstīja šo partijas Daugavpils pilsētas komitejas principiālo lēmumu un nedeva Čerkovska rīcībai nekādu politisku novērtējumu. Tikai pēc tam, kad b. Čerkovskis sarunā ar Daugavpils teātra darbiniekiem bija atļāvis antipartijiskus izteikumus un atklājās citas nepareizas Čerkovska izrīcības, Latvijas KP CK birojs uzlika viņam partijas sodu. Bet atsevišķi biroja locekļi attaisnoja Čerkovski, uzskatīdami, ka viņa uzstāšanās bijusi nepareiza tikai formas ziņā.

Tikpat samiernieciski birojs rīkojās, apspriežot PSKP CK ziņojumu sakarā ar politiski neizturēto, jucekļīgo b. Berklava rakstu avīzē *Rīgas Balss* par partijas rindu augšanu. Un mēs šajā jautājumā pieņemām bezprincipiālu lēmumu. CK biroja locekļi biedri Bisenieks un Ņikonovs pat neatzina par pamatotu šo raksta novērtējumu un balsoja pret. Tātad viņi pilnīgi atbalstīja Berklava nostāju šajā jautājumā.

Partijas CK birojā tika apspriests jautājums par laikraksta *Rīgas Balss* redakcijas darbu. Par šo laikrakstu ir daudz runāts, izteikts daudz pamatotu pārmetumu, piezīmju un pretenziju. Bet tad, kad vajadzēja nopietni kritizēt šo laikrakstu un tā redaktoru, mēs gandrīz veselas divas stundas to slavējām. Atsevišķi biroja locekļi tieši paziņoja, ka šis laikraksts esot jāņem par paraugu visiem pārējiem.

Latvijas KP CK birojam, partijas pilsētu un rajonu komitejām reizi par visām reizēm jādara gals tai nepareizajai, nepartijiskajai praksei, ka atsevišķi vadoši partijas, padomju un saimnieciskie orgāni darbiniekus izraugās nevis pēc viņu lietīšķajām un politiskajām īpašībām, bet pēc nacionālās piederības, personiskas simpātijas un uzticības principa.

Ārkārtīgi svarīgs un sarežģīts Latvijas KP CK biroja un partijas pilsētu un rajonu komiteju uzdevums ir darīt visu iespējamo, lai palielinātu vadošo kadru marksistiski ļēninisko rūdtījumu, audzinātu tos tautu draudzības, padomju patriotisma un proletāriskā internacionālisma ideju garā, panāktu valsts disciplīnas jo stingru ievērošanu, augstu atbildību par uzticēto darbu, partijas politikas un valsts kopīgo interešu dziļu izpratni.

Jāizskauž tādi trūkumi kā darbinieku šaura lokālisma tendenču izpausme, pašpaļaušanās. Fakti liecina, ka tas dažus vadītājus ievēd mietpilsonības purvā.

Partijas CK, visu republikas partijas orgānu, arodbiedrību un komjaunatnes organizāciju uzdevums ir nemiļīgi paaugstināt strādnieku, kolhoznieku un jo sevišķi inteliģences un strādnieku jaunatnes vidū veicamā partijas masu darba metožu pilnveidošanas līmeni. Rūpīgi izskaidrojot partijas vēsturiskos lēmumus, ar konkrētiem pārliecinošiem piemēriem un faktiem jāparāda, ka panākumus mūsu republikas ekonomikas, zinātnes un kultūras attīstīšanā Padomju Latvijas darbaļaudis guvuši ar visu Padomju Savienības brālīgo republiku milzīgo palīdzību.

Mūsu presē un radioraidījumos noteikti un nesaudzīgi jāatmasko jebkādi naidīgās propagandas iespīšanās mēģinājumi, mēģinājumi iedragāt Padomju Savienības tautu brālīgo draudzību un savstarpējo uzticēšanos, mēģinājumi uzkurināt nacionālistisku noskaņojumu zināmā nestabilā iedzīvotāju daļā, arī atsevišķu republikas vadošo darbinieku vidū.

Biedri, jautājumu par mūsu nopietnajiem trūkumiem un kļūdām darbā ar kadriem, ļeņinskās nacionālās politikas īstenošanā izvirzīja biedrs Hruščovs PSKP CK jūnija plēnumā, un tas tika apspriests PSKP CK Prezidijā, klātesot man, Lācim, Ozoliņam un Krūmiņam. PSKP CK Prezidijs mūs bargi kritizēja, deva principiālu vērtējumu mūsu pieļautajām kļūdām ļeņinskās nacionālās politikas realizēšanā. Mēs apsolījām stāvokli izlabot, un Ņikita Hruščovs un viss CK Prezidija tic, ka mēs paši spēsim to izdarīt.

Paplašinātajā CK Prezidija sēdē ir pieņemts šāds lēmums:

"Akceptēt biedra Muhitdinova ziņojumu par braucienu uz Latviju. Uzdot Latvijas KP Centrālajai Komitejai, ievērojot PSKP CK Prezidija sēdē izteiktos viedokļus, veikt pasākumus trūkumu novēršanai savā darbā."

Šāda uzticēšanās uzliek mums šodien par pienākumu asi, principiāli asi apspriest šo jautājumu, jo dziļi atsegt mūsu pieļautās kļūdas un izkropļojumus, nospraust pasākumus to likvidēšanai un uz visiem laikiem izskaust to rašanās cēloņus. Mums tagad jāiztur brieduma pārbaudījums, mums jāparāda, ka mēs godam sekojam vecajai latviešu paaudzei, latviešu strēlniekiem, kurus cienīja dižais Ļeņins, kuriem Ļeņins deva visatbildīgākos uzdevumus pirms Oktobra revolūcijas un pirmajos padomju varas gados. Mums jābūt latviešu gvaru cienīgiem, kuri kopā ar citām Padomju Armijas daļām cīnījās pie Maskavas un vēlāk palīdzēja atbrīvot savu Dzimteni, savu galvaspilsētu utt.

Mums jāparāda, ka spējam izlabot pieļautās kļūdas un esam PSKP CK un tās Prezidija uzticības cienīgi.

Atļaujiet jūsu vārdā izteikt pārliecību, ka pieļautās kļūdas un ļeņinisko principu sagrozījumus kadru sagatavošanā, kā arī ļeņinskās nacionālās politikas sagrozījumus mēs visīsākajā laikā novērsīsim.

Apsolām mūsu partijas ļeņinskajai Centrālajai Komitejai, ka mēs turpmāk stingri rūpēsimies par ļeņinskās nacionālās politikas īstenošanu, par ļeņinisko principu ievērošanu kadru izraudzīšanā un izvietošanā.

Mēs arī turpmāk netaupīsim spēkus un pūles darbaļaužu, padomju inteliģences audzināšanā internacionālisma garā.

Mēs solām partijas Centrālajai Komitejai, ka Padomju Latvijas komunisti ies pirmajās rindās mūsu cīņā par cilvēces visgaišākā sapņa piepildīšanu — par komunisma uzcelšanu mūsu zemē. (Aplausi.)

Pēc Kalnbērziņa ziņojuma pirmie debatēs runāt pieteicās Roberts Ķīsis un Jānis Ostrovs.

SĒDES VADĪTĀJS. Vārds b. Ķīsim, LPSR komunālās saimniecības ministram.

ĶĪSIS. Redziet, biedri, iznāk tā, ka gadījumā, ja mēs ticam b. Berklavam, mums te vairs nav ko darīt. Veltīgi esam sasaukuši šo CK plēnumu, veltīgi braukusi PSKP CK brigāde, veltīgi viss šis jautājums apspriests PSKP CK Prezidijā utt., jo nekādu kļūdu b. Berklavam nav bijis. Vienkārši cilvēku veltīgi apsūdzējuši.

Tā tas acīmredzot nav. Es uzskatu, ka b. Berklavs sacīja advokāta runu, bet nevis partijas darbinieka runu. Mēs, vecākie partijas biedri, kas esam piedalījušies visādās partijas iekšējās lietās, cīņā pret trockistiem un citiem novirzniekiem, šīs advokātu runas esam klausījušies ļoti daudz. Biedrs Berklavs iesāka savu advokāta aizstāvības runu ar vecvecu, nodrāztu paņēmienu — es gribēju tikai labu, man bija labi nodomi, tāpēc neesmu vainīgs. Te ir vietā trāpīgā paruna, ka ar labiem nodomiem bruģēts ceļš uz elli. Ir par maz, ka esi vēlējies tikai labu. Taču objektīvi, darbos ir iznācis slikti. Objektīvi baltā emigrācija un tie naidīgie elementi, kas dzīvo pašā republikā, kā arī kapitālisma paliekas to cilvēku apziņā, kuri tagad uzsākuši šķiru cīņu pret mums, rod izpausmi nestabilu partijas biedru politikajās kļūdās, vai šie nestabilie partijas biedri to grib vai ne. Subjektīvi b. Berklavs gribēja izdarīt kaut ko labu, taču objektīvi viņš ar savām kļūdām darbojās mūsu ienaidnieku interesēs. Tāda ir patiesība, un nekā tur nevar darīt.

Cits b. Berklava paņēmiens ir piesegties ar statistiku. Es gribu uzdot b. Berklavam vienu jautājumu: kāpēc šī statistika tā patīk latviešu baltajai emigrācijai, kāpēc tur ar prieku iespēj šo statistiku, ja tā ir pareiza, partijiska, ļeņiniska? **Ienaidniekam patīk pārpublicēt b. Berklava rakstus ar statistiku par uzņemšanu partijas biedros. Kāpēc?**

Vai redzat — ir dažāda statistika. Statistika, kas attiecas uz pierakstīšanos Rīgā, būtu pareiza, neviens nekā nesacītu un nebūtu nekādas kļūdas, ja patiešām atteiktos pierakstīt tikai tur, kur nav dzīvojamās platības. To dara gan Maskavā, gan Ļeņingradā, gan jebkurā citā lielās Padomju Savienības

pilsētā. Mums ir sanitārās normas, ir nolikumi un instrukcijas par to, kā sadalīt dzīvojamo platību, ir Savienības likumi, vietējie likumi utt. Taču ir bijuši atteikumi ne tikai dzīvojamās platības trūkuma dēļ, ir atteikts arī pēc nacionālajām pazīmēm. Kālab to slēpt ar statistiku? Ja nu vienīgi advokāta aizstāvības nolūkiem?

Es domāju, ka b. Lāča padoms izskatīt jautājumu pilnīgi bezkaislīgi diezin vai izpildāms. Šādā nopietnā lietā skaidrība jāpanāk ar boļševistisku kaismi, jo ar visu spēku jāpaziņo, ka bez politisko kļūdu atzīšanas nekādas saliedētības partijā nevar būt. Lai būtu saliedētība, ir jāatzīst kļūdas. Bet, ja mums ir darīšana ar biedriem, kas tur advokātu runas un nekādas kļūdas neatzīst, tad nevar būt nekādas saliedētības un nekādas bezkaislības.

Un lai šādi biedri vaino paši sevi, ja partija apiesies ar viņiem nežēlīgi, jo Ļeņins un Markss mūs mācījuši, ka politika ir nežēlīga lieta. Politikā mēs nevaram būt liberāli, jo politika atspoguļo miljonu intereses. Ļeņins sacīja, ka tur, kur ir miljoni, sākas politika. Bet miljoni nevar būt liberāli.

Mums augstskolās sagatavots daudz speciālistu, 20 000 inženieru un liels skaits citu speciālistu. Biedrs Berklavs ņem šo statistiku un uzskata, ka pienācis laiks nomainīt speciālistus nelatviešus. Nē, šāds laiks nav pienācis, biedri!

Speciālistu pieredzi, uzņēmumu direktoru un citu vadītāju pieredzi iegūst ne tikai augstskolā. Beigt augstskolu, protams, ir ļoti labi, bet tas vēl nav viss. Vajadzīga daudzgadēja praktiska pieredze, lai kļūtu par labu direktoru. Es neesmu pret jauniešu izvirzīšanu, viņi jāizvirza, taču šī izvirzīšana ir jāsavieno ar vecajiem kadriem. Bet **b. Berklavam tas iznāk trockiski** — ja jau mums esot daudz augstskolas beigušu jauniešu, **lai tad pārsijājam visus vecos kadrus, visupirms krievu darbiniekus.** Vajag nevis pārsijāt, bet rūpīgi sakopot pieredzi, audzināt uz šīs pieredzes pamata jaunus darbiniekus. Partijas, padomju un saimnieciskajā darbā Latvijā līdz ar jauniešiem strādās pieredzējuši gan latviešu un krievu tautības, gan citu tautību kadri, un tā būs jebkurā nacionālajā republikā.

Es, biedri, uzskatu, ka viens no b. Berklava un dažu citu jauno darbinieku kļūdu cēloņiem bija tas, ka viņi domā, ka revolucionārās kustības vēsture Latvijā sākusies ar viņiem. Latvijas un visas Padomju Savienības slaveno, patieso revolucionārās kustības vēsturi viņi nav studējuši un negrib studēt. Bet, ja viņi īsti zinātu šo vēsturi, kļūdu būtu mazāk. Es to nekādā ziņā neattiecinu uz visu jaunatni. Mūsu lieliskās jaunatnes lielum lielais vairākums labi strādā, labi mācās un labi studē arī revolucionārās kustības vēsturi. Taču ir tādi kā b. Berklavs, kuri domā tā — es esmu ticis vadošā darbā, un ar mani sākas vēsture. Pirms manis nekā svarīga nebija, bet, lūk, tagad, kad es esmu kļuvis par pilsētas komitejas sekretāru vai par Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieku, vai par CK sekretāru, sākas īstā vēsture. Nē, biedri! Revolūcija nesākas ar Berklavu, neraugoties uz visām viņa enerģiskā rakstura kvalitātēm, kuras šeit slavināja b. Lācis. Mūsu proletāriskā revolucionārā vēsture sākas ar Ļeņinu, boļševikiem, ar pagājušā gadsimta deviņdesmitajiem gadiem. Tad sāka savas revolucionārās vēstures ceļu latviešu strādnieku šķira, kam visos cīņās posmos bijušas slavenas tradīcijas, kuras vispirms ir tādas, ka šī latviešu proletariāta revolucionārā kustība visos posmos noritējusi kā krievu un latviešu proletariāta kopīga kustība. Atrodiet kaut vai kādu posmu, kādu cīņas epizodi, kad šī kustība nebūtu bijusi kopīga! Šī slavenā tradīcija saglabājās arī sociālisma celtniecībā pēc padomju varas uzvaras, un tās garā tika audzināti kadri. Visi mūsu lieliskie revolucionārās kustības darbinieki, mūsu lielais Rainis un citi ir izauguši šajā krievu un latviešu proletariāta kopīgajā cīņā. Viss latviešu tautas lielais vēsturiskais mantojums pieder šai kopīgajai cīņai, un ārpus tās jūs neatradīsiet nekādu sociālisma un komunisma cīņas vēsturi. 1905. gads, 1917. gads, pilsoņu kara gadi, Lielā Tēvijas kara gadi. Tie visi ir slavenās varonīgās kopīgās cīņas posmi. Mums citas vēstures nav. Un tas, kas tagad negrib zināt šo vēsturi, ignorē to, izdomā kaut ko citu, nekad nebūs latviešu tautas nacionālais varonis.

Ar visu spēku jāuzsver, ka arī komunistu nelegālās revolucionārās cīņas gadi buržuāziskajā Latvijā nav šķirami no cīņas par sociālismu un komunismu lielajā Padomju Savienībā. Mēs visi ļoti labi zinām, ka **no Ulmaņa kliķes mums izdevās atbrīvoties tikai ar latviešu, krievu un citu Padomju Savienības tautu kopīgajām pūlēm.** Krievu un latviešu proletariāta ilgā kopīgā cīņa radījusi jo brīnišķīgas brālības, kultūru savstarpējās bagātināšanas tradīcijas, un **tikai visa tā nezināšana un ignorēšana ir novedusi b. Berklavu un citus pie ļoti kaitīgām kļūdām buržuāziskā nacionālisma garā.**

PSKP CK uzziņā teikts, ka atrodas daži biedri, kas pat tos latviešus, kas atbraukuši uz Latviju no citām Padomju Savienības republikām, neuzskata par īstiem latviešiem, daļa kadrus īstos no neīstos (tajos, kas patiesi ir latvieši, un tajos, kas tādi īsti nav). Tas vienkārši ir prātam neaptverami un nesaprotami. Tā var rīkoties tikai tādi cilvēki, kas patiešām nekā nav sapratuši marksisma-ļeņinismā vai nekā negrib saprast, kam tāda valodas nacionālistiskā pazīme kā "endzelinismi" ir svarīgāka par marksisma principiem, kas gatavi pasludināt visus, kuri nav apguvuši "endzelinismus", par neīstiem latviešiem. Pēc tam, zināms, kļūst saprotams, kāpēc šie īstie, īstenie latvieši uzskata, ka cilvēkiem, kas Latvijā nemaz nerunā latviski, vispār neesot nekādu tiesību. Bet kas tad tas ir, ja ne visnegantākais

buržuāziskais nacionālisms? Un, lai cik daudz advokātu runu mums turētu, mūs neizdosies pārliecināt par pretējo.

Biedri, kas iestiguši buržuāziskā nacionālisma purvā, grib administratīvi iemācīt nelatviešiem — krieviem, ukraiņiem un citiem — latviešu valodu. Bet kālab lai nelatvieši šo valodu mācītos, ja vēsture sākas tikai ar Berklavu? Lūk, ja tie parādītu nelatviešiem latviešu proletariāta revolucionārās tradīcijas, tā kopīgo cīņu ar krievu proletariātu, latviešu proletariāta patieso revolucionāro kultūru, to mantojumu, kuru atstājis mūsu lielais Rainis, ko galīgi aizmirsuši un aizēnojuši ar tādu komponistu un aktieru trokšņainu godināšanu, kuru radošie nopelni strādnieku šķiras labā ir visai nelieli un dažkārt apšaubāmi, ja nelatviešus iepazīstinātu ar lielajiem patiesajiem latviešu kultūras darbiniekiem, nelatvieši neapšaubāmi sāktu interesēties par latviešu valodu un to apgūt. Taču b. Berklavs uzskatīja, ka nelatviešiem jāmacās latviešu valoda viņa skaisto acu dēļ. Mēs pievēršam ļoti maz uzmanības mūsu rakstnieku un mākslinieku jaunrades partijiskai, marksistiskai kritikai. Tāpēc **mūsu rakstnieku, mākslinieku un komponistu radošajās savienībās pieļauts ļoti daudz politisku kļūdu.** Mēs nēsājami ar daudziem literatūras un mākslas pārstāvjiem, godinām, apbalvojam viņus. Labi, vērtīgi radošo darbinieku darbi, protams, ir jāuzteic. Taču tagad mums vajag vispirmām kārtām pakļaut īstai marksistiskai kritikai ļoti daudzus radošo savienību locekļu darbus. Šādas kritikas nav. Es atceros, kā b. Pelše mēģināja CK plēnumā bikli kritizēt dažus rakstniekus un māksliniekus, taču viņu uzņēma naidīgi, izteica neapmierinātību ar kritiku, un b. Pelšem pietrūka gribas un rakstura, lai kritiku izvērstu, kā nākas.

Visbeidzot es gribētu sacīt, ka pie šīm kļūdām noved arī nekur nederīgais administrēšanas stils, kas sevišķi lielā mērā raksturīgs b. Berklavam. Biedrs Lācis sacīja, ka Berklavs ir rupjš, taču runa nav tikai par rupjību. Viņš ir tās tukšās, kailās administrēšanas paraugs, klasisks piemērs, kura vispār raksturīga dažiem vadītājiem.

Es, komunālās saimniecības ministrs, darbā esmu tieši pakļauts Berklavam. Bet cik reizes ar mani kā ar ministru b. Berklavs kā Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks ir aprunājies par pilsētas saimniecības jautājumiem? Nav bijis nevienas labas sarunas. Ministru Padomes biroja sēdēs no Berklava vienmēr dzird tikai draudus — "jāsauc pie atbildības, jāsoda, jābrīdina". Visu vadības darbu b. Berklavs veido pēc kailas shēmas. Darbiniekus apsūdz bezatbildībā, uzliek sodu, pieprasa paaugstināt atbildību. Es saprotu, ka mūsu partija cīnās par atbildības paaugstināšanu, par partijas un valsts disciplīnas paaugstināšanu. Bet kad un kā vadītājs var paaugstināt vadāmo atbildību? Tad, kad vadītājs ļoti labi pazīst darbinieku, ko viņš vada, pats ir lietpratīgs, sniedz vadāmajam vajadzīgo atbalstu un konkrētu palīdzību, noņem ar to, māca to. Tikai tad viņš var pieprasīt īstu atbildību. Bet, ja administrators visu savu lomu aprobežo ar to, ka no sava augstā posteņa kliez un ļauj uz padotajiem un prasa atbildību, disciplīna un atbildība ar to nekļūst lielāka, tikai pats administrators atraujas no cilvēkiem, no aktīva. Bet, atrāvies no aktīva, no cilvēkiem, iedomājies, ka viņš visu var, visu zina, viņš sāk pieļaut vienu politisku kļūdu pēc otras.

Tieši tā arī notika ar b. Berklavu. Un lieta nonāca tik tālu, ka **b. Berklavs savā administratīvajā kaismē sāka darboties pat aiz CK biroja muguras, izlemt jautājumus, kuri vispirms bija jāspriež CK birojam.** Biedrs Berklavs uzskatīja, ka viņam nevajag apspriesties ne tikai ar ministriem, bet pat ar CK biroju. Viņš, vai redzat, ir enerģisks cilvēks, viņš visu zina, ar viņu sākas vēsture Latvijā, un viņam viss atļauts.

Biedri! Mums šodien atklāti jāpasaka viss un atklāti jāatzīst arī savas kļūdas. Personiski man jāsaka, tagad to es skaidri redzu, ka gan CK plēnumos, gan citās vietās es varēju un man vajadzēja aktīvi uzstāties, ka arī es daudz ko esmu nogulējis cīņā pret buržuāzisko nacionālismu. CK ierindas locekļi, tāpat kā CK biroja locekļi, daudzējādā ziņā ir vainīgi, ka pieļautas lielas kļūdas partijas vadošajā darbā republikā.

Visam plēnumam jāizdara nopietni secinājumi un jāpieņem apspriežamajā jautājumā boļševistisks lēmums. Es domāju, ka CK biroja lēmums (es to lasīju) nav pietiekami pilnīgs un pietiekami ass. Plēnumā asāk jānosoda pieļautās kļūdas un jāveic enerģiskāki pasākumi to izlabošanai. (Aplausi.)

Pēc Ķīša tribīnē kāpa Ostrovs, kuram arī biju licis atbrīvot kultūras ministra krēslu, par ko viņš, saprotams, bija ļoti aizvainots, tāpēc plēnumam nu bija tā vieta, kur varēja atriebties.

OSTROVS. Biedri, partijas organizācijas dzīvī atgadās tādi notikumi, attiecībā pret kuriem katram partijas biedram jāieņem skaidra un principiāla nostāja.

Es domāju, ka jautājums, ko mēs šodien apspriežam plēnumā, ir tāds jautājums, ka ne tikai katram partijas ierindas biedram, bet vēl jo vairāk CK loceklim ir jāieņem noteikta skaidra nostāja.

Es pilnīgi pievienojos b. Krišas vārdiem, kurš sacīja, ka b. Berklava runa mūs nekādā ziņā nevar apmierināt.

Biedrs Berklavs ne tikai neatzina savas politiskās kļūdas, viņš turklāt vēl pārgāja uzbrukumā: ko tad jūs gribat — es izvirzīju lielus, svarīgus jautājumus, es risināju, virzīju uz priekšu, bet jūs te apsūdzat mani nacionālismā.

Manuprāt, b. Berklavam bija pietiekami daudz laika pārdomāt jautājumu pēc PSKP CK darbinieku ziņojuma un pēc CK biroja. Runa nav par to, ko subjektīvi domājis b. Berklavs. Es neuzskatu, ka b. Berklavs apzināti pieļāvis šīs kļūdas, vēlēdamies kaitēt partijai. Es esmu tālu no šīs domas. Taču būtība nav subjektīvismā, būtība ir objektīvajā iznākumā. Bet no visiem šiem subjektīvajiem nodomiem ir iznācis nacionālistisks novirziens, un **b. Berklavs ir kļuvis par nacionālistisko elementu ruporu republikā.**

Un ne tikai b. Berklavs viens paudis tādus uzskatus, bet ir grupa biedru, kas piekrīt viņa uzskatiem un viņu atbalsta. Biedrs Kalnbērziņš nosauca vairākus vadošus biedrus, darbiniekus, kas piekrīt šiem uzskatiem. Tā ka rodas iespaids — es negribu apgalvot, ka pastāv noformējusies grupa, taču ir pilnīgi skaidrs, ka vairākos vispārējos jautājumos šī biedru grupa darbojas vienādi.

Tas ir ļoti nopietns politisks signāls, kas liek mums jo nopietni pievērsties šīm kļūdām, nokritizēt tās un pārļabot biedrus, kamēr vēl šī slimība nav tiktāl ielaista, ka būs vajadzīgi ķirurģiski līdzekļi.

Šeit b. Krišis sacīja, ka kļūst tādas valodas, tas teikts arī ziņojumā, ka latvieši, kas ilgu gadu dzīvojuši citās republikās, nav īsti latvieši, nepazīst Latvijas apstākļus, īpatnības utt. Un pat biežāk dzird sakām, ka, "kamēr mēs šeit bijām pagrīdē, sēdējām cietumos, bijām katorgā, viņi tur tupēja dziļā aizmugurē, vezumniekos, un gaidīja, kad šeit notiks revolūcija".

Biedri, kas kur bijis, vezumniekos vai aizmugurē, to lēma partija. Mēs paši nenoteicām vietu, kur atrasties, kur būt utt. Taču šāda nicīga attieksme pret biedriem, kas tāpat vēltījuši daudz kopīgu pūļu cīņā par Padomju Latviju un nogājuši diezgan garu ceļu cīņā par padomju varas uzvaru Latvijā, šāda nicīga attieksme nav pieļaujama.

Man jānorāda, ka tieši to arī raksta emigrantu prese — Latvijā esot divas komunistu kategorijas: vecie komunisti, kas atbraukuši no Krievijas ar b. Zaķi (tātad b. Kalnbērziņu) priekšgalā, viņi vienmēr ieturot Maskavas līniju, bet esot arī jaunie komunisti, kas šeit, Latvijā, bijuši pagrīdē, viņi kaut kā vairoties Maskavas. Mani emigrantu prese nodēvēja par latviešu kvislingu. Šādas valodas mūsu partijas organizācijai var nodarīt tikai ļaunumu. Mēs, visi partijas biedri — jauni, veci, latvieši, krievi, visu tautību un tautu pārstāvji, — piederam pie vienotās lielās Ļeņina saimes. Mūsu rindu vienotība un monolītums bija vispirmais un izšķirīgais mūsu uzvaru priekšnoteikums pagātnē un ir izšķirīgais mūsu uzvaras nosacījums nākotnē.

Tagad gribu teikt pāris vārdus par to, kā partijas Centrālā Komiteja vada radošās organizācijas. Pēdējā laikā šī vadība kļuvusi vājāka, teikšu vairāk, dažkārt tā bija atstāta pašplūsmā.

Es minēšu vienu piemēru. Kad tika gatavots mākslinieku 3. kongress, es aizgāju uz partijas CK pie b. Viktora Krūmiņa, viņš toreiz bija zinātnes un kultūras nodaļas vadītājs. Es viņam saku, ka mums kopīgām pūlēm jāpiedalās šī kongresa sagatavošanā.

Kongresā mākslinieks Kokle nāca klajā ar tādu teoriju: nelatviešu tautības mākslinieki nevar uzgleznot latvieša portretu, nevar uzgleznot neko par Latviju, tikai latvietis var gleznot Latviju un latviešus. Bet kas tad, kad latvieši glezno nelatviešus? To var? Kongresā neatradās neviena mākslinieka, kas dotu pretsparu šai nacionālistiskajai nostādnei, kura vēl joprojām ir izplatīta mūsu mākslinieku vidū.

Tagad par Rakstnieku savienību. Biedra Kalnbērziņa referātā bija teikts, ka Centrālā Komiteja nav pietiekami aktīvi uzklauzījusi tos signālus, kas tika saņemti par daudziem rakstiem un aprakstiem. Viens rakstu vilnis mūsu presē uzbangoja jautājumā par to, ka carisma laikā izdots vairāk daiļliteratūras nekā padomju varas laikā. Bet, kas attiecas uz buržuāzisko periodu un tagadējo emigrāciju, tad, protams, esot izdots un tiekot izdots vairāk.

Šie cilvēki centās pierādīt, ka carisms un Ulmanis vairāk rūpējušies par latviešu literatūru, nekā rūpējas padomju vara. Tā ir nosodāma metodoloģija. Tiesa, mēs vēl par maz izdodam daiļliteratūru, tas tiesa, taču ir jāredz arī mūsu iespējas — papīrs utt., bet nevis jāmēģina pierādīt, ka carisms vairāk rūpējies par tautas garīgo kultūru nekā padomju vara. Avīzēs parādījies arī vesela virkne citu kļūdainu rakstu, un mēs signalizējām Centrālajai Komitejai, ka laikrakstu darbinieki jāpalabo. Taču to darīja kaut kā nedroši un nepietiekami principiāli.

Tagad pēdējā piezīme. Manuprāt, CK biroja lēmums vēl pietiekami neatspoguļo mūsu bažas, partijas organizācijas bažas par visu notikušo. Tas jāpasaka vēl asāk, un, es domāju, šajā sakarā ir jāizdara arī šādi tādi organizatoriski pārvietojumi. (*Saucieni no vietas: pareizi!*) Es Berklavu ļoti cienu kā enerģisku, ar iniciatīvu apveltītu biedru utt. Taču spriediet paši, tāds novērtējums, pamatots novērtējums, kas b. Berklava darbībai dots CK biroja lēmumā un b. Kalnbērziņa referātā, un advokāta manierē ieturētā runa šajā plēnumā liecina, ka **b. Berklavs nevar palikt Ministru Padomes**

priekšsēdētāja vietnieka amatā. Biedram Berklavam pakļautas visas kultūras iestādes, visi ideoloģiskie sektori, kas viņam jāvada un nopietni jālabo. Vai viņš šajā situācijā un pēc visa varēs to pietiekami enerģiski un partijiski izdarīt? Šodien viņš šeit runāja un neatzina savas kļūdas. Man rodas šaubas, vai viņš to tagad spēs šādos apstākļos.

Es gribu adresēt piezīmi arī krievu biedriem. Ļeņins mūs mācīja, ka noteiktas tautības komunistiem jāvēršas pret vietējo nacionālismu ar visu noteiktību. Taču krievu biedriem jāvēršas pret lielvalstiskā šovinisma izpausmēm. Nevajag izlikties neredzam atsevišķas šovinistiskas izpausmes mūsu republikā. Mums, kā mūs māca partija, jāpārlabo biedri, kas rīkojas nepareizi un pieļauj arī citāda rakstura kļūdas. Ļeņins mūs māca, ka nacionālajā jautājumā jābūt nesamierināmiem, jācīnās divās frontēs. Protams, pašreizējā posmā mūsu partijas organizācijai galvenā kļūdu grupa rodas pa buržuāziskā nacionālisma līniju, taču nevajag aizmirst, ka buržuāzisko nacionālismu dažkārt uzkurina šovinistiska rakstura kļūdas.

Bija skaidri redzams, ka šie runātāji ir ieplānoti jau iepriekš. Tie bija cilvēki, uz kuriem vadība varēja cerēt un pajauties, — abi izgājuši Krievijā lielu skolu, pārdzīvojot tur lielās partijas "tīrīšanas" kampaņas, redzējuši miljonu komunistu represēšanu un nobendēšanu. Turklāt Ķīsis un Ostrovs bija pēc manas ierosmes atbrīvoti no ministru amatiem. Tātad abi bija apvainojušies uz mani, jo tikai retais atzīst, ka pelnīti ir pazemināts amatā vai pavisam atlaists no darba.

Viss norisa kā jau pēc kārtīgi izstrādāta plāna. Lai apsūdzību vēl vairāk saasinātu un padziļinātu, plašu runu teica Arvīds Pelše.

Norādījis uz Kalnbērziņa teikto un izrunājies par veicamajiem uzdevumiem, A. Pelše, starp citu, sacīja (citēts pēc stenogrammas):

Un, lūk, ļoti nelādīgi un mums nepiedodami ir tas, ka tagad, kad visu uzmanību, visas mūsu pūles un enerģiju būtu vajadzējis veltīt šo milzīgo uzdevumu atrisināšanai, mēs šodien esam spiesti runāt par kļūdām un izkropļojumiem CK biroja darbā, atsevišķu biedru darbā ar kadriem un nacionālās politikas realizēšanā republikā.

Nelādīgi un nepiedodami ir tas, ka šo galēji nepieciešamo sarunu mēs neesam sākuši un secinājumus no tās izdarījuši jau sen, kad šīs politiskās kļūdas un izkropļojumi vēl tikai iezīmējās, veidojās, vēl jo vairāk tāpēc, ka Padomju Savienības Komunistiskās partijas Centrālā Komiteja mums vairākkārt signalizēja, mūs vairākkārt brīdināja, ka mūsu republikā iezīmējušās kaitīgas politiskas parādības un tendences.

Mums, jo sevišķi CK locekļiem un CK sekretāriem, nedara godu tas, ka uz šo principiālo sarunu, kas mums šodien notiek, mūs nācās mudināt PSKP CK pirmajam sekretāram biedram Hruščovam, ka šajā principiālajā sarunā nācās piedalīties PSKP CK Prezidija loceklim, CK sekretāram biedram Muhitdinovam. Mums nedara godu tas, ka kļūdām bija jāklūst par apspriešanas priekšmetu PSKP CK Prezidijā un Padomju Savienības Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas plēnumā.

No asās, nesaudzīgās, pilnīgi pareizās kritikas, kurai PSKP Centrālā Komiteja pakļāva Latvijas KP CK biroju un atsevišķus biedrus, mums jāgūst ļoti nopietna mācība un jāizdara visi secinājumi, lai pareizi noteiktu mūsu turpmāko darbu un lai turpmāk nepieļautu ne vismazāko atkāpšanos no ļeņiniskās principālītātes, no ļeņiniskās politikas jebkurā praktiskās darbības jautājumā.

Vispirms es gribētu teikt **dažus kritiskus vārdus par savu darbu.**

Protams, kas attiecas uz mūsu preses izlaistību un neapdomību — es te runāju par laikrakstiem un žurnāliem, kuros parādījušies aplami materiāli, kas dažkārt pārpublicēti ārzemju emigrantu presē, — esmu atbildīgs par to, ka pēdējā laikā vāja bijusi cīņa pret nacionālismu, ka netika vajadzīgajā mērā propagandēta proletāriskā internacionālisma ideja, par nepietiekamo darbu studentu un inteliģences vidū, esmu atbildīgs kā sekretārs, kura pārziņā ir ideoloģiskā darba jautājumi, un es nedomāju attaisnoties ar ilgiem ārzemju komandējumiem, ilgu slimību utt. Es te esmu parādījis zināmu mīkstumumu, neesmu bijis pietiekami aktīvs, un tā ir mana kļūda. Kā savā referātā pareizi pateica b. Kalnbērziņš, esmu rīkojies nedroši un neuzstājīgi, kaut gan ieņēmu pamatos pareizu nostāju. Tiesa, ne vienmēr ir viegli rīkoties, jo sevišķi tad, kad nerodi atbalstu. Tā bija kādā Centrālās Komitejas plēnumā, kad mēs apspriedām jautājumu par darbu ar inteliģenci un kad mana uzstāšanās nebūt nebija tik nedroša, tā notika, apspriežot žurnālu *Zvaigzne*, kad grūti bija pateikt, kuru vairāk kritizēja — mani vai žurnāla redaktoru. Tā notika, man runājot sakarā ar b. Kovaļa ziņojumu (viņš vadīja zināmo CK darbinieku grupu), kad es izdarīju secinājumu, ka šis ziņojums mums palīdz ideoloģiskajā darbā, un kad biedri Pizāns, Berklavs un Ozoliņš apgalvoja, ka šis ziņojums tikai kaitēs utt.

Taču tas mani neattaisno. Man vajadzēja enerģiskāk un drošāk rīkoties gan CK biroja sēdē, gan CK plēnumā.

Galū galā — man nebija tiesību klusēt, kad iezīmējās nepareiza Centrālās Komitejas līnija, man vajadzēja šo jautājumu izvirzīt PSKP Centrālajā Komitejā. Tā ir mana kļūda, tas ir mans trūkums.

Es pakļāvos tam vispārējam noskaņojumam, kas valdīja birojā, liberālisma un samierniecības garam.

Un, lūk, man jāuzdod sev pašam jautājums. Kāds nelabais mani bija apsēdis, velns lai parauj? Man bija sajaukusi prātu nepareiza CK biroja vienotības izpratne. Ne vienmēr es pietiekami dziļi novērtēju atsevišķas kļūdas, ko bija pieļāvuši atsevišķi biedri, un, godīgi sakot, **Jāni Eduardovič, arī tavas pēdējā laikā nesaprotamās pozīcijas vairākos jautājumos**, kuru būtība bija tāda, ka mieram jābūt par katru cenu. Arī tas, protams, mani neattaisno, un es savus secinājumus jau esmu izdarījis un visos jautājumos būšu principiāls līdz galam. Esmu pārliecināts, ka tāda veida pārmēģinājumus, kādi man tagad tika izteikti, pelnītus pārmēģinājumus, es turpmāk neizpelnīšos.

Tagad dažus vārdus par biroja un atsevišķu biedru pieļauto kļūdu, neveiksmju un izkropļojumu raksturu. Biedrs Kalnbērziņš par to jau runāja.

Daži biedri domā, ka pie mums nekas sevišķs neesot noticis, bet **b. Berklavs šodien pat paziņoja, "sadūšojās" paziņot, ka to visu esot izdomājuši kaut kādi CK darbinieki, kas bija atbraukuši pie mums**. Biedrs Berklavs sacīja, ka šur tur esot kļūdas ideoloģiskajā darbā, par tām esot atbildīgs viņš un b. Pelše vienādā mērā. Ne jau tur tā lieta.

Patiešām, republikas saimniecība un kultūra iet uz augšu, republikai sokas gluži labi, un tas mums neļāva pareizi izprast atsevišķas tendences, kas bija iezīmējušās un ko bija ievērojusi PSKP Centrālā Komiteja. Ja pie mums nekas sevišķs nebūtu noticis, nav saprotams, kāpēc CK nodarbojās ar šiem jautājumiem, bet Centrālā Komiteja patiešām nodarbojās ar šiem jautājumiem gan CK Prezidijā, gan CK jūnija plēnumā. Nav runa par kaut kādu nejausu kļūmi, atsevišķu biedru atsevišķām kļūdām, runa nav par atsevišķām neveiksmīgām frāzēm, nejausi izmestu vārdu vai neveiksmīgu uzstāšanos, **runa ir par dažu biedru, vispirmām kārtām b. Berklava un vairāku citu biedru, hronisku politisku kaiti, runa ir par to, ka CK biroja darbā ir trūkumi, politiski kaitīgas tendences, kam būtu bīstamas sekas, ja šīs tendences laikā nepārvarētu**. Par to ir runa. Un uz to mums norāda PSKP CK, par to mums jāsaprot **paldies Centrālajai Komitejai, ka tā mūs brīdina no briesmām, kas mums draud. Un mums tagad jārod sevi vīrišķība atzīt to un parādīt gatavību un apņēmību stāvokli izlabot, bet nevis jāsaprot advokāta runas, kā b. Ķīsis pareizi aizrādīja b. Berklavam, kuras, es sacītu, nav partijas biedra cienīgas**.

Patiešām, vai bija gadījumi, kad tika pārkāpti ļeņiniskie kadru izraudzīšanas principi? Bija. Vai bija izkropļojumi nacionālās politikas realizēšanā mūsu republikā? Bija. To pieļāva Latvijas KP CK birojs. Gadījās, ka atsevišķi biedri, kļūdami nevaldāmi, stūrgalvīgi un neatlaidīgi realizēja šo nacionālistisko politiku.

Tie nav sīki fakti. Tie nav otršķirīgi fakti, kam var paiet garām, neliekoties tos redzam. Šīs parādības prasa politisku novērtējumu un enerģisku izlabošanu.

Kāda ir šo kļūdu būtība, ar ko tās bīstamas?

Iekams atbildu uz šo jautājumu, es gribētu pievērsties kādam blakusjautājumam, kaut gan b. Ķīsis to ļoti pareizi izvirzīja. Biedrs Berklavs šodien mums apzvērēja un ir vairākkārt paziņojis CK biroja sēdēs, kad šos jautājumus apsprieda, ka viņam esot bijuši labi nodomi, ka šo labo nodomu vārdā viņš esot darījis to un to. Biedrs Ķīsis atgādināja, ka ar labiem nodomiem bruģēts ceļš uz elli. Biedrs Berklavs nav pirmklasnieks, viņš ir politisks darbinieks, Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks, un viņam ir jāzina, ka politiskos darbiniekus novērtē nevis pēc viņu labajiem nodomiem, bet pēc viņu rīcības rezultātiem, pēc tā, kāds ir viņu darbības galaiznākums. Bet b. Berklavs šodien izliekas esam cietējs cīņā par cildenu, taisnīgu mērķi. Un, spriežot pēc viņa runas, iznāk tā, ka b. Berklavs viens pats iet pareizā solī, bet visi citi — partijas CK birojs un tagad arī plēnums, PSKP CK darbinieki, b. Hruščovs, b. Muhitdinovs, PSKP CK Prezidijs, CK plēnums — liek kāju nepareizi.

Biedra Berklava kļūdas, par kurām ir runa, ir bīstamas un kaitīgas tāpēc, ka tās veicina un uzkurina buržuāzisko nacionālismu. Vai jūs gribat vai negribat, b. Berklav, lai kādi būtu bijuši jūsu nodomi, jūs esat nacionālisma karogs.

REPLIKAS NO VIETAS. Pareizi! Pareizi!

PELŠE. Bet viņš to negrib atzīt. To atzīt nozīmē atzīt savu politisko bankrotu.

Ko b. Berklava izpratnē nozīmē realizēt pasu režīmu? Tas nozīmē "nevienam neatļaut". Es domāju, ka **biedri pateiks, kā jūs praktiski realizējat šo režīmu, kā jūs izraudzījāt kadrus. Protams, pats b. Berklavs nevienu nepierakstīja un nevienam neliedza pierakstu, bet viņš izraudzīja tādus kadrus, kas to darīja**. Viņš šeit atsauca uz Maskavu un Ļeņingradu. Taču b. Ķīsis pareizi sacīja, ka te nav runa par kopīgajiem likumiem. Vajadzēja pieņemt jaunu likumu. **Jau pēc sarunas ar b. Hruščovu, pēc biroja sēdes, kurā piedalījās b. Muhitdinovs, jūs sacījāt — nē, es esmu pret to, es**

iebilstu! Kurp ved šī līnija? Uz to pašu, uz ko aicināja Ulmaņa lozungs: "Latvija — latviešiem." Tā ir politiski nepareiza līnija.

Vai arī jautājums par valodu administratīvu, piespiedu apgūšanu. Būtībā tas nekalpoja jūsu labajam nodomam, lai ar masām varētu runāt jebkurā valodā. Jūs taču bijāt partijas Rīgas pilsētas komitejas sekretārs. Jājautā: ko tad partijas Rīgas pilsētas komiteja jūsu "valdīšanas" laikā praktiski darīja, lai atrisinātu šo jautājumu? Nekas nav izdarīts, bet kļūstības bija daudz — kādā valodā ielas nosauktas utt. Un jūs ne velna nedarījāt, lai organizētu valodu apgūšanu, **jūs rīkojāties ar administratīvu rungu, ar bomi** — tur jūs esat meistars.

Kadru izraudzīšana pēc nacionālās pazīmes. Protams, jūs tieši neizraudzījāt rajonu komiteju pirmos un otros sekretārus. Taču katram cilvēkam republikā, katram atbildīgam darbiniekam zināms, kādu līniju jūs ieturējāt šajā jautājumā, tas taču nevienam nav noslēpums, un **jūs savu līniju ieturējāt ļoti neatlaidīgi un stūrgalvīgi.**

Lai kāds būtu likums par pierakstīšanās ierobežošanu Ļeņingradā vai Maskavā, nevienā likumā netiek aizskarta padomju cilvēku cieņa. Bet mums ir zināms, ka **b. Berklavs daudzkārt — gan biroja sēdēs, gan citās vietās ir sacījis par krievu biedriem: kāpēc jūs uz šejieni braucāt?**

Vai gan tas neaizvaino padomju cilvēku, kam kabatā padomju pase?

Lūk, ja ņemam to visu kopā, iznāk ļoti dīvaina aina.

Tad man jāsaka, varbūt es maldos, taču **es neesmu dzirdējis nevienu b. Berklava runu, neesmu lasījis nevienu viņa rakstu, kurā īsti ar partijisku sirsnību būtu minēta tautu draudzība.** Ņemsim viņa jaunāko rakstu, kas bija ievietots *Rīgas Balsī*. Es to nevaru atzīt par partijisku rakstu, tas vērstis pretējā virzienā. Pievērsiet uzmanību, kādā tonī tas sākas un kāds tas pēc rakstura. Tas sākas tā — es risinu vairākus jautājumus, es, vēlēdamies īstenot vairākas savas ieceres, es esmu runājis ar dažiem biedriem. Tas ir karaļa tonis, bet nevis partijas, padomju darbinieka tonis, un izdarītie secinājumi nav partijiski. **Tā ir publiska uzruna vienai tautībai republikā ar jauktu nacionālo sastāvu.** Vai tad tas ir partijisks raksts? Jūs slēpjaties aiz citu muguras. **Vai gan tas viss nesaasina nacionālās attiecības republikā ar daudznacionālu iedzīvotāju sastāvu? Vai gan šāda līnija nav politiski bistama?**

Lūk, **par to b. Berklavam arī vajadzēja runāt.** Kas tad ir šīs līnijas pamatā? Tās pamatā ir maldīga, nepareiza koncepcija, no pirmā acu uzmetiena tāpat ļoti cildena: **mazajām tautām draudot asimilācija.** To atklāti izteica Rikmanis, to pašu man pusoficiālā sarunā sacīja arī b. Dzērve, par to runāja b. Kalpiņš kādā Rakstnieku savienības partijas sapulcē. Tas bija diezgan sen, taču tas ilgst līdz šodienai. Pēc šīs koncepcijas **iznāk, ka mazajai latviešu tautai radušās briesmas izzust kā tautai. Biedrs Berklavs minēja skaitli — Rīgā iebrāukuši 200 000 jaunu iedzīvotāju, kas tad būšot ar latviešu tautu. Kā izskaidrot, ka daži mūsu biedri savus bērnus sūta nevis latviešu, bet krievu skolā, ka latviešu biedriem sievas ir krievietes utt. Iznāk, ka ir kaut kāda biedru grupa, kam īpaši rūp latviešu tautas liktenis, un ka partija un PSRS Padomju valdība nerūpējas par mazajām tautām.** Taču katrs skolēns zina, pat četrklasniekam zināms, ka mūsu partija devusi iespēju tikt pie savas rakstības daudzām mazajām ziemeļu tautām, kam rakstības vispār nebija. Katrs skolēns zina, ka katrai lielai un mazai republikai dotas milzīgas tiesības pārzināt ekonomiku, visu rūpniecību; **iznāk, ka nevis partija, bet biedri Berklavs un Dzērve rūpējas par latviešu tautas likteni.**

Bet ņemsim kultūras jautājumus. Vai tad partija, Savienības valdība nerūpējas par latviešu tautas kultūras uzplaukumu un augšupeju? Ja jau par to runājam, paskaitiet, cik Rīgā ir krievu teātru, cik ir latviešu teātru, paskaitiet, cik laikrakstu mums ir krievu valodā un cik latviešu valodā. Bet, kā zināms, no Rīgas iedzīvotājiem puse ir krievu, puse latviešu — tas ir dzīves fakts. Tas jāliek vērā. Tāpēc šai ziņā nepieciešami kardināli pārlabojumi. Pareizi saka, ka nekādu nacionālu nesaskaņu starp fabriku strādniekiem un kolhozos nav. Te b. Ostrovs un citi pilnīgi pamatoti pieminēja vēsturisko draudzību, kas izaugusi starp latviešu un krievu tautu. Bet **nacionālo nesaskaņu jautājums tiek mākslīgi uzpūsts. Turklāt aizmirst, ka nacionālais jautājums ir ļoti delikāts jautājums. Biedrs Berklavs no teorijas zina, ko tas nozīmē, taču šo jautājuma delikātumu viņš pilnīgi ignorē, viņš var paņemt bomi un triekt pa galvu. Viņš var pateikt krievu biedram: "Kāpēc tu esi uz šejieni atbraucis?" — viņš var aizskart cilvēka cieņu. Bet to pieļaut nedrīkst.**

Tāpēc mums jāpriecājas, ka Centrālā Komiteja uzticējusi mums pašiem kļūdu izlabot. Bet, ja mēs to nedarīsim attiecībā uz Berklavu — patiesību sakot, biedrs Berklavs nav mēģinājis to izlabot, — no tā nekas neiznāks. **Biedrs Berklavs neatzina savas kļūdas nevienā no Centrālās Komitejas biroja sēdēm. Vēl jo vairāk — plēnumā viņš it nemaz nemēģināja dot politisku vērtējumu savām kļūdām, kuras viņš joprojām par tādām neatzīst. Viņam neliekas pietiekami autoritatīva ne mūsu Latvijas KP CK, ne PSKP CK, ne tās Prezidijs. Viņš paliek pie sava, viņš iet viens.**

Te biedrs Kalnbērziņš jau sacīja, kā Berklavs "izlabojis" savas kļūdas. **Kad biedrs Hruščovs pirms aizbraukšanas ļoti asi viņu nokritizēja un asi izvīrēja viņam jautājumu: "Bet vai jūs spējat laboties?"**, — viņš atbildēja: **"Biedri Hruščov, es kļuvu par partijas biedru, nebūdam augstā postenī,"** — un nākamajā dienā iesniedza atlūgumus. Tiesa, pēdējā biroja sēdē viņš savu

iesniegumu paņēma atpakaļ. Tas ir ļoti interesants notikums. Šis iesniegums, kas adresēts biedriem Kalnbērziņam un Lācim, sākas tā: **"Kā Jums zināms, PSKP CK pirmais sekretārs biedrs Ņ. Hruščovs nepelnīti man publiski izvirzīja politiskas apsūdzības."**

BALSIS NO VIETAS. Pamatīgi!

PELŠE. "Lūdzu Latvijas KP CK biroja sēdē izskatīt jautājumu par manu turpmāku atrašanos republikas Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieka amatā. Partijas un tautas priekšā mana sirdsapziņa ir tīra. Es esmu bijis un vienmēr palikšu godīgs komunistu ļēņinietis, taču šajā situācijā uzskatu par nelietderīgu un nevajadzīgu palikt vadošā amatā.

15. VI 1959. g. E. Berklavs."

Tāpat iznāk, ka nevis Berklavs kļūdījies, bet kļūdījies Ņikita Sergejevičs Hruščovs.

Un, lūk, biedri, es neatceros, vai nu trešajā, vai ceturtajā CK biroja sēdē Berklavs paņēma atpakaļ savu iesniegumu un pateica vienu frāzi: "Es ar prieku ņemu to atpakaļ," — kaut arī mēs nedzirdējām, kāpēc ar prieku, — vai viņam ir prieks saglabāt savu amatu vai prieks atzīt savas kļūdas.

Partijas darbinieki tā nerīkojas.

Jāņem vērā, ka b. Berklavs, kā es sacīju, ceturtajā sēdē un šodien plēnumā ne vismazākajā mērā nemēģināja atzīt savas kļūdas. Un viņš prot savu līniju, antipartijisko līniju, nacionālistisko līniju ļoti siksti, neatlaidīgi ieturēt. Kad partijas Rīgas pilsētas komiteja pieņēma lēmumu par valodu, kad tika laista darbā administratīva runga, viņš otrajā dienā panāca, ka pilsētas komitejas lēmums tika publicēts komjaunatnes laikrakstā, partijas laikraksts to npublicēja, un tas bija pareizi, ka npublicēja. Viņš ieradās Veselības aizsardzības ministrijā, lai izrēķinātos ar Tumanovu, viņš — Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks, it kā viņam nebūtu nekā cita, ko darīt, kā iet uz ministrijas kolēģijas sēdi, lai administratīva spiediena ceļā izrēķinātos ar Tumanovu, un viņam blakus bija laikraksta *Rīgas Balss* korespondents. Šis ir tāds ļoti veikls organizatorisks paņēmieni: pieņemt administratīvu lēmumu un pēc tam presē radīt sabiedrisko domu — lūk, kāds cilvēks esmu, es izrēķinājos ar tādu un tādu, es tādu un tādu jautājumu izvirzīju u. tml.

LĀCIS. Arvīd Janovič, laiks beigt.

NO VIETAS. Ļaut.

PELŠE. Ja atļausit, pusotras, divas minūtes, ne vairāk.

Kāpēc es tik sīki kavējos pie biedra Berklava? Es pret viņu nejūtu absolūti nekādu personisku naidu. Ne jau tāpēc viņam pievērsos, ka viņš būtu tāds liels cilvēks, kaut gan viņš pats domā, ka viņš ir liels cilvēks, ka viņš gudrāks par visiem un ir parādījis, ka uzskata sevi gudrāku par Ņ. Hruščovu, PSKP CK Prezidiju un CK plēnumu. Es tāpēc pakavējos pie Berklava, ka viņš diemžēl ir sava veida biedru grupas zināma noskaņojuma paudējs.

NO VIETAS. Pareizi.

PELŠE. Viņam ir domubiedri, viņš ir zināmu antipartijisku noskaņojumu paudējs.

NO VIETAS. Pareizi, pareizi!

PELŠE. Tāpēc, manuprāt, mēs diezin vai varam piekrist tam, lai Berklavs paliktu biroja sastāvā, un pēc viņa šāsdienas runas es uzskatu, ka viņš nevar izpildīt tos pienākumus, ko viņam uzliek Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieka amats.

Un pēdējais jautājums — par kļūdu saknēm.

NO VIETAS. Mazliet sīkāk par grupu.

PELŠE. Es nesaku, ka ir kaut kāda organizēta grupa, noformējusies grupa utt. Es saku, ka ir vairāki biedri, kam ir vienāds noskaņojums, tāds pats kā Berklavam, vienādas principiālas nostādnēs, un tie ir b. Pinksis, b. Ozoliņš, pa daļai arī vairāki citi biedri, kas nav biroja sastāvā. Šī grupa, biedri, pastāv.

Kāpēc tā ir iznācis? Te pareizi runāja par kļūdu objektīvajām saknēm utt., proti, vairāki mūsu biedri neizturēja šo ietekmi, buržuāzisko ietekmi, kas ir mūsu republikā, diemžēl dažkārt arī mēs birojā, jāsaka atklāti, zaudējām šķirisku nostāju vairāku jautājumu risināšanā. Ne vienreiz vien tika cīlāts jautājums par mantojumu, par kultūras mantojumu, tas ir liels un sarežģīts jautājums utt. Arī tas tika izvirzīts nevis no mūsu šķiras interešu viedokļa, bet no citām pozīcijām. Daži biroja locekļi, aizrautīgi cīnīdamies par saimnieciskiem panākumiem, caur saimniecisko panākumu acenēm nepamanīja to neveselīgo tendenci, kas iezīmējusies. Daži biroja locekļi nolaidās līdz mietpilsoņu līmenim. Tas man tieši jāsaka par biedru Pinski, kas jo sevišķi CK biroja priekšsēdētāja sēdē balstījās uz tīrīti saklausīto: "Es biju autoostā, redzēju divus piedzērušos, vienu vīrieti un vienu sievieti, viņi pastāstīja to un to..."

NO VIETAS. Atkārtotā reakcionāru izteikumus.

PELŠE. Stāstīja CK birojā, izteica savu iekšējo pārlicību pēc būtības, proti, tautā runājot, ka krievi esot okupējuši, ka kaut kas neesot kārtībā ar nacionālo jautājumu, ka tas ir nenormāls stāvoklis.

Un vispēdējais — vairāki biedri draudzības attiecības turēja augstāk par partijas principiem. Tā rīkojās biedrs Pizāns, kad laikrakstā aiz draudzības apsvērumiem publicēja Laganovska rakstus un

stāstus, biedrs **Ņikonovs**, kad aiz draudzības apsvērumiem atbalstīja **Berklavu**, daļēji **Vilis Karlovičs Krūmiņš**, kas atkāpjas no **Berklava pozīcijas**, taču es personiski redzu, kā viņš lielās mokās, ar lielām grūtībām sarauj savas draudzības saites, kas pastāvējušas vairākus desmitus gadu. Tas ir ļoti grūti. Lai nu kā, viņš parāda vēlēšanos tās saraut. Bet biroja lēmumus šīs draudzīgās attiecības ietekmēja. Arī es tam nepievērsu vajadzīgo uzmanību, tāpat kā vairāki citi biedri, kas galvenajos jautājumos ieņēma stingras principiālas pozīcijas.

Pienācis laiks katram mums no partijas pozīcijām līdz galam izanalizēt un līdz galam apzināties kļūdas, parādīt gatavību tās izlabot, lai darbs labāk veiktos.

No citiem runātājiem atmiņā saglabāties vēl **Binatjans**, kas pēc manas aiziešanas no darba partijas Rīgas pilsētas komitejā strādāja par komitejas otro sekretāru un centās man vienmēr iztapt, glaimot, slavēt manu patstāvību un drosmi utt. **Binatjana** pārvērtību pat **Valsts Drošības komitejas priekšsēdētājs Jānis Vēvers**, kas toreiz, kad es un **Binatjans** strādājām pilsētas komitejā, bija biroja loceklis, nevarēja paciest klusējot. **Vēvers** no zāles jautāja **Binatjanam** runātāju tribīnē: "Kad jūs, **Binatjan**, melojāt, vai tad, kad par godu **Berklava** izvadīšanai no pilsētas partijas komitejas uz **Ministru padomi Piena restorānā** sarīkojāt svinīgo atvadīšanos un publiski viņu apskāvāt un skūpstījāt, vai tagad, kad viņu apsūdzat nacionālistmā?" Kaut gan zālē atmosfēra bija saspīlēta, tas klausītājos radīja savīļņojumu, gandrīz jautrību. **Binatjanam**, protams, nebija ko atbildēt. Te nu bija spilgts apliecinājums **Leņina** domai, ka pārkrievojies nacionālis ir sliktāks par jebkuru krievu "ģeržimordu".

Runāja vēl daži, bet tās bija mazāk "spilgtas" runas. Principā visi pievienojās manas rīcības nosodīšanai. Vienīgo disonansi šajā labi saskaņotajā korī ienesa **Pēteris Strautmanis**, pastāstot faktu no kādas sanāksmes **Dobelē**, kur viņš toreiz strādājis par partijas komitejas pirmo sekretāru. Kāds krievs, padomju saimniecības direktors, publiski teiktajā runā palielījies, ka viņš saimniecības sugas bulli nokristījis par "latiņ". **Strautmani** vērtēju kā cilvēku, kas notiekošo redzēja pareizā gaismā, bet, kā viņš pats reiz bija izteicies, viņam patika sēdēt "augstā" krēslā un braukāt automašīnā "ZIM". **Strautmanis** bija pašlabuma kārotājs, nevis cīnītājs par lieliem ideāliem.

Ar to **CK** plēnuma toreizējās sēdes aprakstu var beigt. Protams, arī man lika runāt. Es paliku pie **CK** birojā teiktā.

Tika pieņemts lēmums izslēgt mani no **LKP CK** un **CK** biroja sastāva un lūgt **LPSR Augstākās padomes Prezidiju** mani atbrīvot no **Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieka** pienākumiem.

* * *

Tā beidzās mans mēģinājums ja nu ne gluži apstādināt latviešu tautas pārkrievšanas procesu un visa latviskā iznīdēšanu, tad vismaz to nobremzēt, palēnināt, pieļaujot, ka situācija Latvijā kādu neparedzētu ārēju apstākļu ietekmē var mainīties.

Cīņu biju zaudējis. Saprotams, es to smagi pārdzīvoju, bet ar tādu iznākumu biju rēķinājies.

Pēc manas atgriešanās no **Vladimiras** Latvijā (kā tas notika, par to vēlāk) un jo sevišķi deviņdesmitajos gados, vairāki tautieši, sevišķi ārzemēs dzīvojošie, ir jautājuši, uz ko es esot cerējis, gandrīz vienpersonīgi uzsākot cīņu pret vareno, labi izstrādāto un noorganizēto represīvo sistēmu, kas ar neapraktāmu nežēlību bija iznīcinājusi pretestību režīmam **Krievijā**, **Ukrainā**, **Kaukāza republikās**, kas bija apspiedusi tautas sacelšanos **Ungārijā** un **Čehoslovākijā** piecdesmitajos gados. Jautājums pamatots.

Mana atbilde: man nebija izvēles, man nebija citas iespējas, cita ceļa, kā sevi reabilitēt par saviem maldiem, lētticību, arī par vairākiem zaudētiem jaunības gadiem, par līdzdarbošanos padomju iekārtas atbalstīšanā. Kad pilnībā biju sapratis Krievijas imperiālistiskos nolūkus un komunistiskā režīma noziedzības, es taču nevarēju tā mierīgi apklust, paiet kaut kur sāņus. Tas neatbilda manas dzīves mērķim — cīnīties pret ļaunumu. Tas pat gribot nebija iespējams. Padomju Savienībā no Komunistiskās partijas brīvprātīgi izstāties nevar, arī partijas statūtos tas nav paredzēts. Ja esi iestājies, tad ir tikai divas izejas: vai nu jākalpo, vai tevi atzīst par ienaidnieku un represē. Es nenožēloju, ka uzsāku spēkos nevienlīdzīgo cīņu. Savu toreizējo rīcību — darīt iespējamo pret noziedzīgo politiku — arī tagad atzīstu par pareizu. Noziedzīgo procesu kaut uz brīdi mums izdevās aizkavēt.

Par darbošanos pieminētajā laikposmā esmu saņēmis arī atzīnību daudzās vēstulēs, kuras man rakstīja gan pazīstami, gan nepazīstami cilvēki tūlīt pēc attiecīgā LKP CK plēnuma lēmuma. Minēšu dažas raksturīgākās.

1959. gada 4. augustā no Dzintariem (Jūrmala) 1905.—1907. g. revolucionārs J. Kīns vēstulē rakstīja:

"Laikrakstos 18. jūlijā bija ziņots, ka ar 15. jūliju sakarā ar Latvijas Augstākās Padomes Prezidija lēmumu Tu tiek atbrīvots no Latvijas Ministru Padomes (priekšsēdētāja) vietnieka pienākumu pildīšanas.

Novēlam Tev spēku un izturību!

Ar cienīšanu

J. Kīns

(paraksts)

P. S. Par mani, mazumā, Tu tuvākas ziņas atradīsi 1905.—1907. gada Latvijas Revolūcijas albuma 18. lapā.

Dzintaros, Blāzmas ielā 5. J. Kīns."

Otrajā augustā saņēmu no Bauskas telegrammu:

"Nekad nešaubīšos par Jūsu darba lielumu. Es un mana skolas saime būsīm vienmēr ar Jums. Jūsu A. Rudzīte."

A. Rudzīte bija Bauskas 1. vidusskolas direktore. Tika atsūtīts arī skolotāju un skolēnu darināts albums ar fotogrāfijām par darbu skolā un manu apmeklējumu skolā.

1959. gada 28. jūlijā pienāca vēstule no pazīstamās kultūras darbinieces Dagmāras Ķimeles (režisores Māras Ķimeles mātes):

"Labvakar!

Atgriezies no atvaļinājuma un uzzināju visus pēdējos jaunumus. Mana sirds ir pilna. Man nav nekur miera, un man visu laiku jādomā par Jums. Tādēļ nevaru Jums neaizrakstīt. Bet ko lai saku, vai maz kādi vārdi te var līdzēt?

Un tomēr! Es gribu, lai Jūs zināt, ka Jums ir draugi. Es Jūs vienmēr esmu uzskatījusi par savu pazīstamo. No tā laika, kopš 19 gadus atpakaļ atbraucu no Maskavas un satikos ar Jums mūsu komjaunatnes CK. 19 gadu — diezgan iespaidīgs skaitlis cilvēka dzīvē! Žēl tikai, ka man nebija izdevība tikties ar Jums.

Pašlaik Jums ir ļoti sāpīgi, ļoti smagi. Bet Jūs esat stiprs, un Jūs izturēsiet. Un tieši tādēļ es Jūs tik ļoti cienu.

Cieši spiežu Jūsu roku.

Dagmāra Ķimele

/paraksts/

P. S. Man teica, Jums jābraucot projām. Atrakstiet man, lūdzu. Varbūt Jums būs patīkami saņemt vēl kādu lieku vēstuli no Latvijas.

Rīgā, Laktīgalas ielā 16—1."

Dzejnieks Staņislavs Svirskis man atsūtīja aploksni, uz kuras rakstīts:

"Ļ. god.

b. Eduardam Berklavam

Veltījums

sakarā ar aizbraukšanu

Staņislavs Svirskis"

Aploksnē dzejolis:

TAUTAS DĒLAM

Zūd gadi amoka skrejā,
Trauc zibsnot vēstures rati,
Tumst diena viesuļa dejā,
Gaist dārgu cilvēku skati.

Sper tumšā pagrīdē zibens,
Pļauj ārprāts nākotnes audzi;
Spīd tālu tavs asaais zobens,
Dreb tautas naidnieki daudzi.

Deg kara ugunīs lauki,
Caur dūmiem sīc ložu krusa —
Te cīņu slavā tu plauki,
Sirds kaisa karsta un klusa.

Ik dienas ar domu plašu
Tu spožu nākotni cēli,
It visur ar sirdi gaišu
Sveic tevi tēvzemes dēli.

Kad tautas rītdienas taku
Ietina mākoņi bargi,
Ar laimīgas dzīves alku
Stāj rindās taisnības sargi.

No taisnīgās vēstures tiesas
Neglābsies nīcības audzējs.
Tu daļa no tautas miesas,
Tu esi tās domu paudējs.

Zūd gadi amoka skrejā,
Trauc zibsnot vēstures rati,
Tumst diena viesuļa dejā,
Gaist dārgu cilvēku skati.

Rakstīja gan 1959., gan 1960. gadā un vēlāk, sūtot morālu atbalstu un laba vēlējumus, zem kuriem bija paraksts "Rīdzinieki".

Sūtīja uzticības apliecinājumus un laba vēlējumus, parakstot tikai iniciāļus, piemēram, "M. Š."

Rakstīja, apliecinot garīgu atbalstu, ar parakstiem "bārdainie komjaunieši Viškers, Vera" (trešā paraksts nesalasāms).

Līdzīgi rakstīja, sūtot "sirsnīgus sveicienus no Dzimtenes" — students E. Henriņš (ja pareizi atšifrēju).

Laba vēlējumus atsūtīja mani bijušie darbabiedri no Ministru padomes Ivanova un Dortāns.

Rakstīja daudzi visus Vladimīrā pavadītos astoņarpus gadus. Dažs sūdzējās, ka jau agrāk rakstījis ne vienu vien vēstuli, bet tās acīmredzot neesmu saņēmis.

Vēstules man rakstīja arī Mirdza Ķempe un Anna Brodele, apliecinādama cieņu par "Jūsu vīrišķību un nelokāmo stāju. No sirds vēlu Jums spēku un lielu, lielu optimismu."

Pazīstamie kinomākslinieki — režisors un scenārists Ansis Epnors un talantīgais kinooperators Dāvis Sīmanis man atsūtīja kartīti ar tekstu: "Dāvinām Jums to, kā nav nevienam šogad — 1500 km rādiusā ap Rīgu — sniegbaltu klusumu, lai reizēm arī putina..."

Dr. S. Čamans man rakstīja:

"No tālās, bet sirdij tik tuvās Rīgas sūtu sveicienus. Būšu laimīgs, ja šī vēstule aiznesīs Jums dzimtās pilsētas maigo vēsmu, darba rosmes ritmisko elpu, mīļotās Latvijas smaidu... Gribētu, lai šī vēstule aiznestu Jums Baltijas jūras vēju brāzmainos skāvienus, vēju — kas ne tik vien sacel gaisā vieglas kāpu smiltis, bet audzē ozolus un jūrmalas priedes, kuras spēj turēties pretī jebkurai vētraī. Ar novēlošanos (jo man nebija Jūsu adreses) gribu novēlēt Jums jaunajā (1961.) gadā daudz izturības, sīkstuma un optimisma un, protams, veselības.

Ja es kā speciālists būtu noderīgs Jūsu ģimenei (pēc mūsu saprātīgās vienošanās mana sieva Marga palika dzīvot Rīgā — E. B.), dariet to zināmu — esmu vienmēr gatavs.

Vēlreiz vēlu Jums laimes.

Jūsu S. Čamans (paraksts)

Rīgā 3.II—61. Pilsoņu ielā 13—9."

Vēl jāpiemin trīs visuzticamākie draugi, domu un cīņu biedri: LVU pasniedzējs un Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas zinātniskās pētniecības institūta direktors Pauls Dzērve (mīklainos apstākļos gāja bojā autokatastrofa) un ekonomiste Emma Ērenštreite no līvu tautas.

Pauls rakstīja galvenokārt par savu zinātnisko darbu un par stāvokli ekonomikas zinātnē vispār. Vislielākās grūtības esot PSRS tautas saimniecības vēsturē.

Pateicas par manis aizsūtītām lekcijām šajās nozarēs. Izsaka nožēlu, ka nav izdevies ar mani satikties pirms "aizbraukšanas".

Izmantošu tikai trīs no nesalauztās patriotes un cīņas biedres Emmas Ērenštreites daudzajām vēstulēm.

"10.XI 60.

Esiet sirsnīgi sveicināti!

Aiziet dienas tik neticami ātri. Kā Jums iet, ko darāt un kā jūtaties? Par visu to tik maz dzird. Es mokos smagos pārdomu krustceļos, tas no nespēka, un tā gribētos, lai Jums būtu vienmēr drosme un izturība, gaišs skats. Aizsūtu Jums Kiplinga dzeju:

JA

Ja spēji drosmīgs būt, kad visi citi
Kļūst bailīgi un tavu drosmi peļ,
Ja tīci sev, kad netic tev vairs citi,
Tiem atļaujot, lai viņi šaubās zeļ;

Ja spēji paciesties un negurt gaidot
Vai, ja tu apmelots, — pats taisnīgs būt,
Vai, ja tu ienīdēts, — to panest smaidot,
Pie tam ne pārāk maīgs, ne lepns kļūt;

Ja spēji ilgas just, tām liedzot varu,
Ja spēji domāt, nevergojot tām,
Ja spēji panest slavas spožos starus
Un neveiksmi ar jūtām vienādām;

Ja spēji ciest, ka tavi vārdi cēli
Kļūst nelgu mutē naiviem lamatas,
Vai, redzot drupās to, kam ziedoji sirds kvēli,
Nemt tomēr salabot, kaut gan nav viegli tas;

Ja spēji to, ko ieguvi, it visu
Tad drosmīgi uz vienu kārti likt
Un, pazaudējis savu darba risu,
No gala sākt, un skumīgs nepalikt,

Ja spēji sirdij, nerviem, savam spēkam
Likt kalpot vēl, kaut neder tie nekur,
Vēl izturot, kad savā miesas ēnā
Vairs tikai griba mīt, kas pavēl: "Jāiztur!"

Ja spēji pūlī sargāt cieņu savu,
Bet, galmā dzīvojot, ar tautu saistīts būt,
Ja naidnieks, draugs skar velti godu tavu
Un to, cik tiešām vērts tu, visi ļaudis jūt;

Ja spēji veikt ik minūtē daudz laba,
Tavs laiks ja tālāk tad ar dārgu kravu trauks, —
Tad zeme tava būs un viss, ko viņa glabā,
Un vairāk vēl — tu būsi Cilvēks tad, man draugs!

Lai Jūs rūdītos kā tērauds un paietu garām ar vienaldzīgu sirdi visam, kas varētu Jūs ievainot vai likt ciest. Esiet stiprs, mans draugs!"

"Rīgā 25.XII 66.

Esiet sirsnīgi sveicināts! Iet dienas, un drīz noslēgsies 1966. gads. Aiz loga krīt sniegs vieglām pārslām, kā kādreiz bērniībā. Laikam tāpat kā uz vecuma pusi arī gadu mijā domas riņķo atpakaļ pagātnē. Tanī daudz prieka, bet arī daudz veltīgu sāpju un nemiera. Bez sāpēm nebūtu dzīves, bet vai nav pārāk daudz sāpju — dažiem. Vai tie nestaigā apkārt kā slimais ķēniņš Skalbes "Kaķīša dzirnavās", jo katra sāpju bulta nekļūdīgi atrod viņu sirdi! Bet sirds katram cilvēkam ir tikai viena, un tā nevar paciest pārāk daudz sāpju. Un ir labi, ja atnāk kaķītis, kuru ir izdzinušas bagātās meitas un ļaunie znoti, bet kura dzīves devīze tomēr ir palikusi: "Lai vairojas prieks."

Katru reizi, kad domāju par Jums, man prātā nāk šī teika, un gadu mijā gribētos nostīpot Jūsu sirdi ar zelta stīpām, lai tā būtu stipra, jo tai ir jābūt stiprai. Tā nedrīkst ugunī sadegt, bet tai ir jārudās kā tēraudam. Un, domājot par mūsu dzīvi, man liekas, — vai mēs pārāk stipri neesam iemīļējušies Laimdotā? Vai mēs neesam aizmirsuši, ka pāri visam spīd Spīdola un ka viņas balss sauc aizvien tālāk.

Ja iznāk, tad katrā ziņā ir vērts izlasīt *Znamja* Nr. 9 un Nr. 10 Zorina "Hanti un Kenedi" un *Novij Mir* Nr. 3 "80. gs. birokrāti". Es izlasīju ar lielu interesi un ieguvu lielu atziņas krājumu.

Lai Jums labi klājas, mans draugs!

E."

Mana izsūtījuma astotajā vai devītajā gadā no cienījamās līvu meitas Emmas saņēmu vēl kartīti ar tautu meitu un tautu dēlu stilizētos latviešu tautas tērpos un šādiem vārdiem:

"Sirsnīgi sveicinu maijā! Ko lai es saku? Gribētos vēl un vēl atkārtot Raiņa vārdus: "Kaut lēni, tomēr saule griežas uz pavasari."

E."

Vēl tikai piebildīšu, ka nepārvērtējamu morālu un arī materiālu atbalstu visā izsūtījuma laikā saņēmu no savas balstītājas visos laikos — mīļās Margas. Vladimīrā no viņas pienāca vismaz tūkstotis vēstuļu, kuras visas ir saglabātas. Apmēram tikpat daudz uzrakstīju viņai, un arī tās ir saglabātas. Varbūt, ja paspēšu, publicēšu.

Atgriezīšos vēl pie notikumiem Rīgā pēc manis padziļšanas no visiem ievēlētiem un ieceltiem amatiem.

Laiks pirms izsūtījuma Vladimīrā

Man bija palicis neizmantots atvaļinājums. To pavadīju Lielupē, kur kopā ar māsu Emmu īrējām nelielu vasarnīcu. Pēc manis izsūtīšanas uz Vladimīru Margu, Emmu un viņas meitu Melitu 48 stundu laikā no tās izdzina. Dienās, kad es par savu turpmāko likteni nekā vēl nezināju, visos Latvijas rajonos un pilsētās, daudzās darbavietās notika partijas sapulces, kurās apsprieda LKP CK plēnuma lēmumu par mani un par nacionālisma atdzimšanu Latvijā. Par šiem jautājumiem rakstīja arī visi preses izdevumi. Gandrīz katrs redaktors un korespondents, baidoties zaudēt savu amatu, presē šaustīja nacionālismu un mani kā tā iedzīvīnātāju Latvijā. Vai ikkatrā sapulcē tika panākta LKP CK plēnuma lēmuma atbalstīšana.

Disonansi šajā vienprātībā radīja partijas rajona organizācija Skrundā, Ministru padomes un žurnāla *Padomju Latvijas Sieviete* partijas organizācija, kas lēmumu atzina par nepamatotu un nepareizu. Cik man zināms, visā Padomju Savienībā tāds

gadījums vēl nebija bijis, un šādu "izlēcienu" nevarēja pieļaut. Minēto partijas organizāciju vadītājus un vēl dažus komunistus izsauca uz LKP CK, bāra, kaunināja un arī viņiem draudēja. Uz Skrundu aizbrauca pat CK otrais sekretārs Vilis Krūmiņš un dedzīgi centās komunistus pārliecināt, ka CK plēnuma lēmums jāatbalsta. Krūmiņš partijas aktīvu sapulcēs piedalījās vēl citos rajonos, stāstīja pat melus un izdomājumus par mani, klāstīja tīri personiskas sarunas, kurās es it kā esot mudinājis padzīt no amata Kalnbērziņu un Lāci, lai mēs abi ieņemtu viņu vietas. To man darīja zināmu ne viens vien godīgs cilvēks, kas, tāpat kā es, bija iemaldījies partijā. Krūmiņš centās tāpēc, ka bija karjerists un, iztapīgi kalpojot, gribēja noturēties otrā sekretāra amatā. Visi CK sekretāri un citi aparāta atbildīgie darbinieki piedalījās partijas aktīvu un pirmorganizāciju sapulcēs. Tā tika panākts, ka visur atbalstīja partijas CK plēnuma lēmumu. Partijas Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona aktīva sapulcē, kurā kā CK pārstāvis piedalījās Vilis Lācis, arī viņš tika bargi kritizēts par modrības trūkumu, dažu nacionālistu pasākumu atbalstīšanu. Lācis sēdēja prezidijā kā norāts puiselis, neatļaujoties neko iebilst. Man nevienā sapulcē pat paskaidrojumu sniegšanai vairs neļāva piedalīties, manus rakstus presē nepublicēja.

Mani nosodīja Latvijā, tāpat arī centrālajā presē. Pavisam citādi — patiesi toreizējos notikumus apgaismoja prese un radio ārzemēs. Tur runa bija par Latvijā sarīkotu lielu "grautiņu" pret visiem, arī komunistiem, kas pretojušies plaši izvērstajai pārkrievošanas politikai. Pēc gada, kad jau dzīvoju Vladimīrā, mani atkal nosodīja Maskavā, darot atbildīgu par ārzemju presē rakstīto, kaut man tā nebija pieejama.

Pēc CK plēnuma sēdes CK birojs un sekretāri rīkojās enerģiski: tika uzsākts liels partijas "tīrīšanas" darbs, var teikt, vesels valsts apvērsums, jo no ieņemamā amata Latvijā atbrīvoja ap 1500 cilvēku — visus, kuras es biju ieteicis darbā, ar kuriem sastrādājies vai kaut īslaicīgi nācis saskarē, atbrīvoja Indriķi Pinksi no republikas Arodbiedrību Centrālās padomes priekšsēdētāja amata, izsūtot viņu darbā ārpus Rīgas ceļu būves dienestā.

No Valsts plāna komitejas priekšsēdētāja vietnieka darba padzina Edgara Mūkinu (arī manis ieteikts) un izsūtīja uz Liepāju — sākumā par Pedagoģiskā institūta direktoru. Vēlāk arī no šā darba Mūkinu atbrīvoja un viņam nācās pāriet saimnieciskā darbā. Atbrīvoja Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildkomitejas priekšsēdētāja pirmo vietnieku Viktoru Kreitusu, LPSR lauksaimniecības ministru Aleksandra Ņikonovu, izslēdzot viņu arī no partijas CK biroja. Atbrīvoja no amata manis dibinātā pilsētas vakara laikraksta *Rīgas Balss* redaktoru Osvaidu Darbiņu, kaut arī viņš "nožēloja grēkus", šās avīzes redaktora vietnieci Annu Mūkinu (Edgara Mūkina sievu), Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas zinātniskās pētniecības institūta direktora Paulu Dzērvi — manu labāko domubiedru (viņu "noēda" jau pieminētais Bumbiers).

No amata atbrīvoja LKJS CK sekretārus — komjaunatnes laikraksta *Padomju Jaunatne* redaktoru — Valli, Valtera, Ruskuli un Brenci. (Valli un Ruskuli izsūtīja darbā uz Bausku.)

Ministru padomē tika atbrīvoti manis pieņemtā Ella Ērenštreite, LKP CK nodaļas vadītājs Jānis Kacēns un vēl daudzi citi. No partijas CK atbrīvoja CK sekretāru Nikolaju Bisenieku un vēlāk arī Vili Krūmiņu, kam nelīdzēja pat cenšanās iztapt. (Kad moris savu paveicis, viņam iesper...)

Vēlāk no Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētāja amata atbrīvoja Kārli Ozoliņu, LPSR kultūras ministru Voldemāra Kalpiņu. Kad bija "iztīrīti" republikas centrālie un Rīgas pilsētas orgāni un organizācijas, tad ķērās pie citām pilsētām un rajoniem. Šis "tīrīšanas" darbs turpinājās gadiem. Vēlāk Pelše ar Maskavas palīdzību no LKP CK pirmā sekretāra krēsla izdabāja arī Jāni

Kalnērziņu, bet, tā kā Kalnērziņam bija lieli nopelni latviešu tautas pakļaušanā Maskavas režīmam, tad viņu iecēla Kārļa Ozoliņa vietā par Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētāju.

Šai laikā bija vēl kāds notikums, ko Pelše un Voss vēlāk izmantoja pret mani. Kad jau veselu gadu biju nodzīvojis Vladimīrā, mans jautājums atkal tika apspriests Maskavā, PSKP Centrālajā kontroles komisijā.

Reiz, vēl dzīvojot Lielupē, atradu pa spraugu zem durvīm pabāztu pagaru vēstuli, kas bija adresēta laikraksta *Pravda* redakcijai. Tajā ļoti asos vārdos bija novērtēta izrīkošanās ar mani. Vēstuli bija sagatavojusi neliela ļaužu grupa, kuri uzdevās par veciem boļševikiem, 1905. un 1917. gada revolūcijas veterāniem. Bija uzrādīta rakstītāju adrese. Klāt pieliktā zīmītē tiku lūgts iepazīties ar vēstules tekstu un darīt viņiem zināmu savu viedokli. No parakstiem atminos tikai vienu — Baumanis. Cilvēks ar tādu uzvārdu tiešām tika minēts literatūrā par revolūcijas veterāniem. Vēstuli izlasīju. Dažas vietas tajā bija izteiktas ļoti asā, gandrīz lamu formā. Uz vēstules malām pierakstīju ieteikumus šīs vietas labot. Pievienotā zīmītē izteicu šaubas, vai vispār ir vērts par šo jautājumu rakstīt uz *Pravdu*, jo zināju, ka "tīrīšanu" organizējusi PSKP CK. Aiznesu vēstuli pēc norādītās adrese, un arī man nācās to iebīdīt pa ieejas durvju apakšu, jo neviena nebija mājās. Toreiz šim gadījumam īpašu uzmanību nepievērsu, bet vēlāk atklājās, ka vēstule (labota vai ne — nezinu) uz *Pravdas* redakciju tomēr nosūtīta. *Pravdas* redakcija to atsūtīja LKP CK birojam. Valsts Drošības komiteja pie vēstules autoriem bija izdarījusi kratīšanu un dzīvoklī atrasts vēstules melnraksts ar manām piezīmēm. Pelše šo atradumu bija "augsti novērtējis". Tika sacerēta jauna sūdzība. Ar politiski šaubīgu cilvēku palīdzību es pats esot organizējis sevis aizstāvēšanu. LKP CK birojs pieņēma lēmumu lūgt partijas Centrālo kontroles komisiju Maskavā mani izslēgt no partijas.

* * *

Tolaik, kad Lielupē pavadīju atvaļinājumu, mani uzaicināja ierasties LKP CK pie Augusta Vosa, kas toreiz bija vēl tikai nodaļas vadītājs. Ar mani vēloties pa telefonu runāt Jakovļevs no PSKP CK vadošo kadru nodaļas. Voss pieteica sarunu. Jakovļevs tikai pateica, ka man jāierodas Maskavā pie viņa, lai runātu par manu turpmāko darbu. Izbraukt vajadzēja jau nākamā dienā.

Arī Maskavā saruna ar Jakovļevu bija īsa. Man tika paziņots ultimāts: "Jūsu turpmāko uzturēšanos Latvijā mēs uzskatām par neiespējamu."

Es: "Kas ir tie "mēs", kuru vārdā jūs ar mani runājat?"

J.: "PSKP CK vadītāju vārdā."

Es: "Vai no manas vēlēšanās arī kaut kas ir atkarīgs?"

J.: "Nē. Jautājums ir izlemts."

Es: "Tad man atliek runāt kā dekabristiem: kad? Uz kuriem? Uz cik ilgu laiku?"

Domāju, ka Jakovļevs pret tādu jautājuma nostādni iebildīs, taču maldījās.

J.: "Jūs pašreiz vēl esat likumīgā atvaļinājumā. Līdz atvaļinājuma beigām jums ar LKP CK starpniecību paziņos, kad un uz kuriem vajadzēs braukt. Pagaidām varu teikt tikai, ka dzīvot jums nāksies kaut kur Krievijas vidienē. Cik ilgi jums tur vajadzēs uzturēties, tas būs atkarīgs no jūsu uzvešanās un no stāvokļa Latvijā. Tas arī viss, ko man uzdots jums pateikt. Varat atgriezties Rīgā un izmantot atvaļinājumu."

Īsi un skaidri. Izrīkojās kā ar zaldātu cietumā. Bet tāda partijā bija kārtība. Partija — tas ir sava veida cietums, kurā ieiet var ātri, bet labprātīgi no tā iziet nevar. Jebkurš, kas iesniedz paziņojumu par izstāšanos, tiek uzskatīts par izslēgtu, un tādām klājas grūti — daudz grūtāk nekā tam, kas partijā nav iestājies.

Vai es toreiz vēl gribēju palikt partijā? Protams, ne.

* * *

Kāpēc es toreiz nesviedu partijas biedra karti Jakovļevam uz galda?

Laikam jau tāpēc, ka negribēju nokļūt cietumā vai lēģeros, nekā liela vairs nepaveicis tautas labā, arī tāpēc, ka vēl cerēju agrāk vai vēlāk atgriezties Latvijā. Atmosfēra bija ļoti saspīlēta, un īstenībā es un Marga bijām palikuši vieni. Nebija vairs ar ko aprunāties. Visi agrākie domubiedri bija pagriezuši mums muguru. Katrs glābās, kā lika sirdsapziņa un godīgums. Daudziem, šķiet, šie jēdzieni bija izplēnējuši.

Pēc kādas nedēļas mani atkal uzaicināja uz LKP CK pie Vosa. Atkal runāju ar Jakovļevu. Šai reizē viņš teica: "Jāaizbrauc parīt. Ieradīsieties pie manis. Es jūs nodošu partijas Krievijas birojam." (Krievijai nebija savas partijas centrālās komitejas, bet pastāvēja speciāls birojs PSKP CK ietvaros. Laikam tādēļ, lai Krieviju tiesībās nepielīdzinātu Latvijai un pārējām mazajām nekrievu republikām, bet uzskatītu par identisku visai Padomju Savienībai. Toreiz daudzi ārvalstu vadītāji abus šos jēdzienus tiešām identificēja.)

"Dzīvot jums vajadzēs Vladimīrā," Jakovļevs turpināja, "strādāsiet par kinofilmu iznomāšanas kantora pārvaldnieku, kas pakļauts KPFSR Kultūras ministrijai."

Beigās, gribēdams izlikties pieklājīgs un demokrātisks, apvaicājās: "Vai jūs tas apmierina?"

Es: "Vai jums ir vēl kāds cits priekšlikums?"

J.: "Citu priekšlikumu nav."

Es: "Kāpēc tad jūs man jautājat?"

Atbildes nebija.

Kad tās pašas dienas pievakarē no Lielupes braucu uz Rīgu, lai sapostos ceļam uz Vladimīru, nezināmu un pilnīgi svešu malu, vilcienā man pienāca klāt žurnāla *Zvaigzne* redaktors, bijušais komjaunatnes darbinieks pagrīdē un padomju varas laikā arī laikraksta *Padomju Jaunatne* redaktors Rafaels Blūms un jautāja, vai esmu jau lasījis Viļa Lāča rakstu Vissavienības žurnāla *Partijnaja žizņ* (Partijas dzīve) 16. (augusta) numurā. Atbildēju, ka vēl neesmu lasījis.

"Izlasi, tur Lācis piemin arī tevi," teica Blūms.

Tai pašā dienā LKP CK man izrakstīja it kā komandējuma apliecību uz 6 dienām (!!!).

Vladimira

Nav grūti iedomāties, kā es jutos, atstājot Rīgu. Nolēmām, ka Marga paliks Rīgā, jo tad, ja arī viņa brauktu man līdzi, dzīvokli Rīgā mēs zaudētu un vairs nepalīktu gandrīz nekādas cerības uz atgriešanos šeit, pat uz atbraukšanu kaut atvaļinājuma laikā. Tātad aizbraucu no Rīgas, no Margas, no slimas mātes, no māsām un citiem radniekiem. Palikušie īstie draugi bija uz vienas rokas pirkstiem saskaitāmi; pārējie, kas ieņēma augstākos amatus, mani bija nodevuši. Latviešu tautas atbalstu, vismaz domās, es jutu — saņēmu vēstules arī Vladimīrā, bet ko neapbruņota tauta toreizējos apstākļos varēja izdarīt?

Kad ar automašīnu pa Minskas—Maskavas šoseju braucu cauri lielajiem mežiem un purvainiem apvidiem, kur nakti klājās tik bieza migla, ka šosejas malu varēja

saredzēt, tikai paverot automašīnas durvis, man šķita, ka iebraucu ļaunu murgu valstī, kur nav ko gaidīt uz aizstāvību, kur dzīvību katrs var glābt tikai paša spēkiem vien.

Ar dzīvesbiedri Margu pirms izsūtīšanas uz Krieviju.

Maskavā viss notika, kā Jakovļevs bija teicis. Attiecīgais partijas Krievijas biroja darbinieks pavēstīja, ka partijas Vladimiras apgabala komitejai vajadzīgie norādījumi jau esot doti; tur mani sagaidīšot. Baidījos, ka tik vēlā vakarstundā Vladimirā mani vairs neviens negaidīs. Braucām, pārmaiņus ar šoferi sēdēdami pie stūres. Šī puse man bija pilnīgi sveša un neparasta. Gar ceļmalām pavirši apkopti lauki. Sādžās mājas pārsvarā vienkārša, aplupušas, daudzas sasvērūšās šķības, toties ap logiem zilās un zaļās koka mežģīņu aplodas. Šur tur uz soliem pie mājas sēdēja kāds ermoņiku spēlētājs. Jaunieši, rindā saķērušies, pastaigājās pa tās saucamajām ielām. Paretam bija arī kāda divstāvu ķieģeļu māja. Šur tur pamanījām pa rūpnīcai vai prāvākai darbnīcai. Gadījās braukt cauri arī tādām kā pilsētiņām. Lielākās starp tām Pavlovskijpasada, Orehovožujevo, Noginska (visas vēl Maskavas apgabalā), Pokrova (jau Vladimiras apgabalā). Arī pilsētiņas bija galīgi nesakoptas. Beidzot satumsa, un mēs braucām lēni, lai pamanītu galamērķi, jo nevarējām iedomāties, ar ko Vladimirā atšķirsies no jau redzētajām pilsētām.

Tātad 1959. gada septembrī iebraucu Vladimirā. Sākumā gara iela, tai abās malās tādas pašas vienkāršas mājeles kā sādžās. Ielas galā apturējām automašīnu pie lielas balti nokrāsotas mūra celtnes, kas izskatījās gan pēc vārtiem, gan baznīcas ar diviem torņiem. Pajautāju, kā atrast partijas apgabala komiteju. Izrādījās, ka esam piebraukuši tai pavisam tuvu.

* * *

Partijas apgabala komitejā mani patiešām gaidīja, kaut bija jau nakts. Dežurējošais milicis parādīja, kur atrast sekretāru. Atvēris kabineta durvis, pārsteigts tur ieraudzīju savu paziņu Majorovu, ar ko biju mācījies vienā kursā partijas augstskolā. Viņš arī izskatījās vai izlikās gluži priecīgs un sagaidīja mani draudzīgi — kā jau students studentu. Taču tā tas bija tikai pirmajā tikšanās reizē. Izrādījās, ka Majorovs strādā par partijas apgabala komitejas otro sekretāru un tajā reizē tikai aizvietojis atvaļinājumā aizbraukušo pirmo sekretāru. Majorovs stāstīja: "Man piezvanīja no Maskavas un teica, ka pie mums ieradīšoties Berklavs. Jautāju — kāds Berklavs, vai Eduards Karlovičs? Man atbild — tas pats. Es prasu, kādā lietā viņš brauc pie mums. Man saka — dzīvot un strādāt. Biju gaužām izbrīnījies, bet tad man visu īsumā pastāstīja. Nu nekas. Pašlaik ir jau vēls. Dodies uz viesnīcu, tur tev istaba ir pasūtīta. Rīt ir svētdiena. Atpūties no ceļa, bet pirmdien nāc šurp un piesakies pie apgabala komitejas sekretāres Novožilovas. Viņa vada ideoloģisko un kultūras iestāžu darbu." Atvadījos, un braucām uz viesnīcu. Šoferis pārnakšņoja pie manis un svētdien jau no paša rīta devās atpakaļceļā. Žēl man bija viņu atlaist — pēdējo cilvēku no Latvijas, no Rīgas, cilvēku, kas runāja latviski.

Nākamajā rītā izgāju no viesnīcas, sameklēju kiosku, nopirku žurnāla *Partijnaja žizn* Nr. 16; devos tūlīt atpakaļ uz viesnīcu, savā istabiņā, un uzšķīru Lāča rakstu "Blagotvornije preobrazovaņija" (Labvēlīgas pārgrozības).

Kā jau tas bija pieņemts, ja no augšas tika ieteiktas vai izdarītas kādas pārmaiņas, zemāk stāvošo instanču vadītājiem vajadzēja tūlīt publiski apliecināt, cik labs ir jauninājums. Hruščovs 1957. gadā bija realizējis vienu no saviem daudzajiem jauninājumiem ekonomikā, un tas bija samērā derīgs. Tika decentralizēta tautsaimniecības plānošana un vadīšana. Republikām un apgabaliem pēc vispārējiem valsts kopuzdevumiem bija atļauts pašām izstrādāt plānus ražojumu izlaidei. Republikās un apgabalos tika nodibinātas tā sauktās Tautsaimniecības padomes, kurām nu bija pakļautas gandrīz visas rūpnīcas un fabrikas to teritorijā.

Tā, protams, nebija republiku pilnīga patstāvība ekonomikā, tomēr zināma tiesību palielināšana. Lācis savā rakstā ņēmās šo jauninājumu slavēt. Tas nebūtu nekas ļauns, varētu pat piekrist, taču jau raksta otrajā lappusē izlasīju:

"./.. Bet pie mums diemžēl atradās tādi vadošie darbinieki, kuri mēģināja republikas attīstību novirzīt no pareizā ceļa, pavērst to nacionālās ierobežotības un noslēgtības virzienā. Piemēram, Latvijas Ministru Padomes bijušais priekšsēdētāja vietnieks b. Berklavs, apspriežot septiņgadu plāna projektu, atklāti uzstājās pret partijas ģenerālo līniju — pret smagās rūpniecības attīstību un neatlaidīgi pieprasīja atteikties no vagonbūves rūpnīcas un dīzeļrūpnīcas paplašināšanas Latvijas PSR un palielināt kapitālieguldījumus vieglajā un pārtikas rūpniecībā, kuru produkcijai galvenokārt jāpaliek patēriņam republikā.

Šie priekšlikumi pēc būtības nenozīmēja neko citu kā cenšanos pēc autarkijas, nacionālas ierobežotības un noslēgtības, un to pieņemšana nodarītu lielu ļaunumu visas valsts interesēm, tāpat arī latviešu tautai, galu galā izjauktu Latvijas ekonomiskos sakarus ar citām republikām, apturētu tās ražošanas spēku attīstību. Taču republikas Komunistiskās partijas Centrālā Komiteja šīm parādībām deva pienācīgu prettriecienu."

(Tulkojums no žurnāla *Partijnaja žizn* Nr. 16, 1959. g. augustā, 15. lpp.)

Tā mani "iepriecināja" pirmais rīts Vladimīrā.

Tūlīt uzrakstīju Vilim Lācim vēstuli.

"Ar izbrīnu žurnāla *Partijnaja žizn* 16. numurā izlasīju Jūsu kainisko rakstu (vajadzēja — jūdasīgo). Tas mani pārsteidza. Līdz šim es nezināju, ka esat spējīgs

savtīgos nolūkos otru cilvēku apzināti apmelot. Bezgala sāpīgi bija pārdzīvot savu maldīšanos uzskatos par Jums.

Tā kā tagad skaidri redzams, ka no Jums cilvēka godprātību vairs nav ko gaidīt un Jūs ar pieminēto rakstu visu šo lietu esat nodevis visas tautas apspriešanai, es vairs neuzskatu par savu pienākumu par visu klusēt. Esmu spiests pats aizstāvēt savu godīgumu. Lai tad tauta zina, ka Jums ir divas sejas: viena — tautas priekšā un literatūrā, otra — priekšniecībai.

Ed. Berklavs."

* * *

Pirms rakstu par Vladimīru un savu dzīvi trimdā, pastāstīšu par dažādu Latvijā diezgan plaši pazīstamu dižvīru rīcību pēc manas izsūtīšanas uz Vladimīru.

Laikraksta *Cīņa* 1959. gada 20. decembra numurā bija publicēts garš Viļa Krūmiņa raksts — "Partijā uzņemt labākos, cienīgākos cilvēkus". Krūmiņš mani labi pazina, zināja, ko domāju par radušos stāvokli Latvijā, zināja, ko daru un ko gribu panākt. Personiskās sarunās un pat draugu pulkā viņš visam manis darītajam piekrita. Taču tolaik, būdams LKP CK otrais sekretārs, Krūmiņš cerēja ne tikai palikt šajā amatā, bet kļūt par CK pirmo sekretāru. Viņš saprata, ka uz šo vietu pretendē arī Pelše, kam Maskavas priekšā ir lielāki nopelni, tāpēc centās savu akciju vērtību paaugstināt. Šajā nolūkā arī parādījās minētais raksts. Krūmiņš acīmredzot domāja: ja Pelši pārspēt neizdosies, tad šis raksts vismaz palīdzēs noturēties jau ieņemtajā krēslā.

Ko Krūmiņš sludināja?

Vispirms apcerēja PSKP, cik šī partija cēla un varena. "Nekad līdz šim vēsturē nav bijusi tik varena un autoritatīva partija, kāda ir mūsu partija. Ar savu nelokāmo uzticību marksisma-ļeņinisma ideju karogam, ar saviem milzīgajiem panākumiem /../ tā iemantojusi dziļu cieņu visas pasaules vienkāršajos cilvēkos." (Cik pieticīgi!) Tālāk Krūmiņš raksta: "/../ partija **vienmēr parādījusi** sevi (pareizi teikts — "parādījusi", nevis pierādījusi! — E.B.) par gudru vadoni, plašu tautas masu idejisko vadītāju un organizētāju. Bez tādas varenas un tālredzīgas partijas /../ nevarētu iekarot /../ varu, sagraut padomju republikas ārējos un iekšējos ienaidniekus, pārvarēt neredzēti lielās grūtības (tautas pretošanos — E. B.), kas stāvēja tai ceļā."

Tie bija vispārīgi apgalvojumi. Vajadzēja tos pastiprināt kaut ar dažiem konkrētējumiem no dzīves Latvijā. Un Krūmiņš apgalvoja, ka "šā (1959.) gada 11 mēnešu plānu produkcijas kopvērtībā visa republikas rūpniecība ir izpildījusi par 106 procentiem /../ Atzīstami panākumi šogad ir arī lauksaimniecības darbiniekiem." (Cik lieli tie bija — to mēs visi labi redzējām un jutām — kādas rindas vajadzēja izstāvēt pēc gaļas un piena produktiem, cukura u. c.)

Panākumu uzskaiti Krūmiņš beidz tā:

"Visus šos sasniegumus Padomju Latvijas darbaļaudis guvuši dižās Komunistiskās partijas uzticamā kaujas pulka — mūsu republikas partijas organizācijas — vadībā /../

Latviešu tauta, tāpat kā visas Padomju Savienības tautas, kvēli mīl un bezgala uzticas savai Komunistiskajai partijai, tās ļeņiniskajai Centrālajai Komitejai."

Toreiz "ļeņinisko" Centrālo komiteju vadīja Ņikita Hruščovs un tajā bija arī Leonīds Brežņevs, kuri (un arī pārējie) nepavisam nebija ļeņinieši. Šos vārdus rakstīdams, Krūmiņš "nošāva šķībi". Taču nepārmetīsim Krūmiņam. Kurš gan varēja paredzēt, kas notiks vēlāk?

Tanī brīdī rakstītais Krūmiņam likās pareizs un skaists, tomēr viņš saprata, ka ar goda atdošanu partijai vien lielu "kapitālu" sev neizsitīs, jo to dara visi vadošie un pat ne sevišķi vadošie darboņi, to dara žurnālisti, lektori utt. Šis raksts tapa ne jau tikai

tādēļ, lai paslavētu partiju. Partijas toreizējiem vadītājiem bija vajadzīgs lielāks pakalpojums. Un Krūmiņš saprata, ka tur nu noderētu no Latvijas padzītā Berklava kārtīga nozākāšana, "atmaskošana". Bet par ko? Berklavu jau citi pamatīgi "apstrādājuši".

Krūmiņš domāja un izdomāja, ko vēl Berklavam varētu pārnest. Viņš atcerējās kādu manu rakstu, kurā es aicināju godīgus un spējīgus latviešus nākt partijā man palīgā, lai cīnītos pret to, kas notiek Latvijā.

Kā jau iepriekš minēts, es neredzēju citu ceļu, kā palielināt savas iespējas ietekmēt notikumus Latvijā, kā dabūt partijā vairāk atbalstītāju nodomāto pasākumu realizēšanai, un naivi biju iedomājies, ka te var līdzēt, aicinot iestāties partijā labākos no labākajiem **latviešiem**, sevišķi no inteligences aprindām. Uzrakstīju rakstu "Saruna no sirds". Pielāvu, ka par to man var uzbrukt, tāpēc nekādu "atklāto durvju" politiku nesludināju un neaicināju katru, kas vēlas, uzņemt partijā, bet uzsvēru domu, ka runa ir par labākiem no labākajiem, ka tiesības būt par partijas biedru ir godīgi jānopelna. Par to katrs var pārliecināties, to izlasot laikrakstos *Rīgas Balss* un *Padomju Jaunatne* 1959. g. pirmajos mēnešos vai 1958. gada beigās — precīzi neatminos, un eksemplāru man nav.

Rakstu aiznesu Kalnbērziņam, kas to izlasīja un iedeva arī Krūmiņam. Raksts esot **neparasts**, bet neko nepareizu viņš tajā nesaskatot. Atdevu redakcijām nodrukāt. Pēc tam gan pats, gan redakcijas saņēma daudz vēstuļu, kurās lasītāji rakstā izteiktās domas atbalstīja.

Krūmiņu nekas netraucēja visu rakstā teikto demagoģiski vai nu apgriezt otrādi, vai pasniegt nepilniem teikumiem, lai izkropļotu saturu. Vairākas manas domas viņš savā rakstā pasniedza kā savējās. Piemēram, viņš rakstīja: "Tā (partija) savās rindās neuzņem katru, kas to vēlas, bet gan pašus labākos, apzinīgākos, aktīvākos." Par manu rakstu Krūmiņš saka: "Vairāki acīm redzami nepareizi ieteikumi, kas ir pretrunā ar PSKP XX un XXI kongresa norādījumiem par uzņemšanu partijā, tika doti E. Berklava rakstā "Saruna no sirds". Vērtējot cilvēku, nemeklēsim pilnīgu ideālu, jo tādi mēs neesam arī paši." Aiz spriedelējumiem par "ideālu" būtībā tieši Krūmiņa rakstā slēpjas "atklāto durvju partijas" sludināšana. Tā mani "grāva" Krūmiņš, bet tas vēl nebūt nav viss. Seko: "**Iznāk, ka visus un katru bez izveles** (var uzņemt partijā). Šādu "nostādni" nevar vērtēt citādi kā par graušanu, tiešu uzbrukumu visu svētākajam — partijas rindu tīrībai un vienībai. /../ Tādā pašā revizionisma garā E. Berkļavs paziņoja, ka, uzņemot partijā, mums jādod priekšroka vietējās tautības pārstāvjiem, šai gadījumā latviešiem /../ Vai no tā neizriet, ka šādos spriedelējumos pa gabalu saskatāms revizionisms un buržuāziskais nacionālisms."

Arī tas V. Krūmiņam vēl liekas pārāk maz.

"Strādādams vadošā darbā, E. Berkļavs, kā zināms, sevišķi cītīgi un neatlaidīgi mēģināja pārkāpt vadošo kadru izveles un izvietojuma ļeņiniskos principus /../ Šādu satrunējušu, caur un cauri nacionālistisku nostādni viņš ieteica attiecināt arī uz uzņemšanu partijā.

Jāsaka, ka Berklava "darbība" dziļi aizskar latviešu tautas internacionālās jūtas."

Man nav patīkami par to šodien runāt, un es to nedarītu, ja Krūmiņš savu toreizējo rīcību tagad būtu nosodījis. Tas nav noticis.

Tā Vilis Krūmiņš gribēja pakāpties augstāk pa hierarhijas kāpnēm uz mana rēķina. Tas viņam tomēr neizdevās. Pelšem bija lielāki nopelni un arī tuvas radnieciskas attiecības ar ilggadējo īsto ideoloģijas noteicēju PSKP Centrālajā komitejā — Suslovu. Un Pelše kļuva par LKP CK pirmo sekretāru. Viņš turpināja lielo "tīrīšanas" darbu un nevēlējās arī Vili Krūmiņu redzēt savā tuvumā, bet, tā kā Krūmiņš lielajiem nodomiem tomēr bija noderējis, gluži tukšā viņu neatstāja: sākumā iecēla par tautas

izglītības ministru, pēc tam — par Dabas muzeja direktoru, klāt piemētot vēl "personālo pensiju".

* * *

Vladimirā dzīvojot, man nemaz ilgi nenācās gaidīt jaunu uzbrukumu. Arī Pelšem, kad jau bija ticis LKP CK pirmā sekretāra rangā, gribējās savu slavu uzspodrināt, trinoties gar mani. 1960. gada 27. janvāri galvenā partijas avīze *Pravda* savās slejās ievietoja garu Pelšes rakstu "Jaunatnes audzināšana", un nākamajā dienā — 28. janvārī — to pārdrūkāja laikraksts *Cīņa*. A. Pelše rakstīja:

"Jāsaka, ka jaunatnes internacionālajai audzināšanai ļaunumu nodarīja tas, ka atsevišķi politiski nenobrieduši republikas vadošie darbinieki, kā, piemēram, bijušais republikas Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks E. Berklavs, sāka noslīdēt no šķiriskajām partijas pozīcijām, savā praktiskajā darbībā pieļāva ļeņinskās nacionālās politikas izkropļošanu. Viņš pārkāpa kadru izraudzīšanas un izvietojšanas ļeņinskos principus. Lokālisma tendences parādījās arī atsevišķiem komjaunatnes darbiniekiem. Latvijas Komunistiskās partijas CK darīja galu šīm neveselīgajām parādībām, radikāli nosodīja atsevišķu darbinieku buržuāziski nacionālistisko noskaņojumu un pieprasīja radikāli uzlabot jaunatnes audzināšanu tautu draudzības garā."

Izdomāt pret mani kaut ko jaunu šādos jautājumos pat tik rūdītam darbonim kā A. Pelšem bija grūti, bet buržuāziskā nacionālisma baciļus viņš gribēja "izdedzināt ar karstu dzelzi". Savā pārskata referātā LKP XVII kongresā, kas darbu sāka 1960. gada 16. februārī, viņš teica:

"./..panākumi republikas saimniecības un kultūras celtniecībā varēja būt nesalīdzināmi lielāki, ja Latvijas KP CK birojs, partijas pilsētu un rajonu komitejas (tātad ar nacionālismu sasīrgusi visa Latvija — E.B.) nebūtu pieļāvušas lielus trūkumus un kļūdas kadru izraudzīšanā, izvietojšanā un audzināšanā."

Šo kļūdu un izkropļojumu būtība bija tāda, ka daži vadošie republikas darbinieki un vispirms bijušais Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks Berklavs ieturēja atklāti nacionālistisku līniju kadru izraudzīšanas un izvietojšanas jautājumā. Pieļāva rupjus izkropļojumus nacionālās politikas realizēšanā."

Tālāk Pelše atkal paziņojās, ka šīm nacionālistiskām tendencēm ticis dots pienācīgs pretspars un veikts ievērojams darbs to iznīcināšanai. Konkrēti: "No saviem amatiem tika atcelti vairāki bijušie vadošie darbinieki, kas bija pieļāvuši rupjas nacionālistiska rakstura kļūdas. Liels darbs veikts, lai nostiprinātu laikrakstu *Cīņa*, *Rīgas Balss*, *Padomju Jaunatne*, kā arī žurnāla *Zvaigzne* (atbrīvoja no redaktora amata R. Blūmu u. c. — E. B.) redakcijas vadību. Asi kritizēts Latvijas PSR Kultūras ministrijas (atlaida ministru V. Kalpiņu u. c. — E. B.) un republikas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta darbs (atlaida no darba institūta direktoru Paulu Dzērvi — E. B.)."

Vēl un vēl tika runāts par paveikto darbu, bet, lai iesāktais turpinātos, Pelše sacīja: "Taču būtu nepareizi, ja mēs domātu, ka darbā ar kadriem, darbaļaužu internacionālā audzināšanā mums vairs nav trūkumu. Republikas partijas organizācijām krietni jāuzlabo darbaļaužu internacionālā audzināšana ./.. Mums jābūt sevišķi modriem un jāsargā ļeņinskā tautu draudzības ideoloģija pret jebkuru naidīgu ideju iekļūšanu tajā un pret šādu ideju ietekmi."

Sekoja garas pamācības, kā jācīnās pret svešajām idejām. Visiem spēkiem un līdzekļiem jāpanāk, "lai katrs mūsu republikas darba cilvēks labi saprastu, ka latviešu tautas draudzība ar mūsu zemes tautām un vispirms ar lielo krievu tautu ir tās

nacionālā lepnuma objekts un ka šai draudzībā slēpjas viens no galvenajiem latviešu tautas laimes avotiem." Jā, stiprāk un arī melīgāk un ciniskāk grūti būtu pateikt!

Pirms turpinu stāstījumu par savu dzīvi Vladimirā, vēl jāapraksta kāds notikums, ko sajutu kā triecienu un kas man vēl un vēlreiz lika pārdomāt, cik drausmīga bijusi un ir padomju sistēma.

Iznāca tā, ka 1959. gadā es Vladimirā nomainīju pirmskara Latvijas pēdējo ārlietu ministru Vilhelmu Munteru un bijušo Latvijas kara ministru — ģenerāli Jāni Balodi. Mēs esam nākuši no ļoti atšķirīgas vides, bet dzīvē mums vairākkārt iznācis mainīties ar stāvokli un vietu. Kad Munters man šķita krietns latvietis vai varbūt tāds izlikās — es kā fanātisks komunistis atrados Rīgas Centrālcietumā un Kalnciema katorgā. Kad es kā paprāvs priekšnieks civilā dzīvē vai armijā kalpoju padomju varai Rīgā vai frontēs Krievijā — Munters atradās kaut kur Krievijā spaidu nometnēs un vēlāk, nometināts Vladimirā, strādāja traktoru rūpnīcā. Kad Munteram kā "brīvam" pilsonim atļāva atgriezties Rīgā — mani **piespiedu** kārtā aizsūtīja uz Vladimīru, un pēdējos gadus arī es strādāju Vladimīras traktoru rūpnīcā. Vai mums ir kas līdzīgs? Nē. Esam pilnīgi pretstati, kaut gan reiz, kad man Vladimirā sociālās nodrošināšanas nodaļā vajadzēja saņemt invaliditātes pensiju, nodaļas darbinieks pusbalsī teica: "Te pie mums viens jūsu kolēģis jau saņēma pensiju."

Piecdesmitajos gados bija tāds neilgs laiks, kad kāda PSRS instance piešķīra ģenerālim Jānim Balodim un Vilhelmam Munteram, kā arī viņu kundzēm katram pensiju — 500 rubļu (vecajā naudā) mēnesī. Var jau būt, ka mazdrusciņ es viņiem palīdzēju to dabūt. Kad strādāju Ministru padomē, uz Rīgu bija atbraukusi (jau otro reizi) Muntera kundze (kādreizējā advokāta Sūnas sieva — pēc tautības krieviete) un lūdza, lai V. Lācis viņu uzklausu jautājumā par atļauju atgriezties Latvijā. Lācis viņu nepieņēma, aizbildinoties ar nevaļu. Šo pienākumu uzdeva man. Es sapratu, ka ne Lācis kā valdības galva, ne es, protams, nebijām tiesīgi šo jautājumu izlemt (!), to drīkstēja darīt tikai Maskava, bet Muntera kundzei to teikt Lācis nedrīkstēja. Man palika iespēja lūgumu uzklausīt un sacīt, ka ziņošu valdības galvam. Tīri cilvēcīgi man bija žēl ne tik daudz Muntera, cik ģenerāļa Baloža. Gan viens, gan otrs cieta morāli, taču Munteri abi strādāja un vismaz materiāli bija kaut cik iztikuši, bet Baloži bija veci un bez civilas profesijas, dzīvoja pusbadā tā sauktajā Kolhoznieku namā mazā istabiņā. Vienīgais, ko es varēju viņu labā darīt, ieteicu rakstīt lūgumu PSRS Augstākās padomes Prezīdija priekšsēdētājam, lūgt atļauju atgriezties Rīgā un saņemt kādu speciālu pensiju. Tā viņi arī bija izdarījuši un pensiju saņēma.

Tiesības atgriezties Latvijā V. Munters "nopirka" par nepiedodami augstu cenu — sevi, savus kādreizējos kolēģus un visu tautu apkaunojot, bet Baloži tika palaisti mājās kā veci nespējnieki.

Pārbraucis Rīgā, Munters ar savu cilvēka cieņu pazemojošo rakstu "Latviešu tautas nākotne ir nodrošināta", man Vladimirā sagādāja vēl vienu nepatīkamu pārdzīvojumu.

Rakstu plašāk vērtēt nevēlos, tomēr īsumā tam jāpieskaras, jo pieļauju, ka daudzi to nav lasījuši, sevišķi gados jaunākie cilvēki, bet citi jau ir paspējuši aizmirst. Taču zināt to vajag.

Tātad 1962. gada aprīlī laikrakstā *Izvestija* Nr. 84 tika publicēts ļoti garš V. Muntera raksts.

Vispirms viņš stāsta pats par sevi. Dzimis un visu mūžu, atskaitot trīs gadus (1915.—1918.) un vēl 20 gadus ieslodzījumā un izsūtījumā, nodzīvojis Rīgā. 1925. gadā beidzis LU Ķīmijas fakultāti. Kopš 1920. gada vienlaikus strādājis dažādos amatos Latvijas Ārlietu ministrijā: bijis nodaļas vadītājs, departamenta direktors, ģenerālsekretārs un beidzot ministrs. Pavisam Ārlietu ministrijā nostrādājis 20 gadus. Vairāk nekā 10 gadus strādājis ciešā kontaktā ar Kārli Ulmani. Citēšu divus Muntera

raksta teikumus: "/../ toreizējā Latvijas valdība nolika savas pilnvaras. Nedaudz vēlāk Latvija iestājās Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā." Cik vienkārši un nevainīgi! Kā no *Aģitatora bloknota*. Ne vārda par apstākļiem, kādos valdība "nolika" savas pilnvaras. Un pēkšņi: "Kopā ar sievu un bērniem mani izsūtīja uz Voronežu /../, bet 1941. gada 26. jūnijā mani apcietināja, un es pavadīju dažādos cietumos vairāk nekā 13 gadus. Tāds pats liktenis piemeklēja arī manu dzīvesbiedri."

Visus 13 apcietinājumā pavadītos gadus Munters intensīvi esot pārdomājis savu un savas tautas dzīvi; domājis par Baltijas tautām un to likteņiem.

Pie kādiem atzinumiem Munters bija nonācis?

Vispirms — viņi abi ar sievu Vladimirā nodzīvoto laiku (1954.— 1959.) dēvējot par "laimīgo Vladimiras laiku". "Vladimira mums parādīja krievu padomju cilvēka dvēseli un lika to iemīlēt," raksta V. Munters. Es Vladimirā biju spiests pavadīt astoņarpus gadus (1959.— 1968.). Partijas priekšnieki man tur draudēja un mani kārdināja atkarībā no Maskavā saņemtiem norādījumiem. Bet par izslavēto krievu viesmīlību un "krievu dvēseli" varu teikt tā: krievi šķiet viesmīlīgi un izpalīdzīgi, kamēr viņus slavina, kamēr "glauda pa spalvai", bet, ja kāds mēģina paglaudīt "pret spalvu", tam var izskrāpēt acis vai pat atņemt dzīvību. Protams, ilgajos gados sastapu arī labsirdīgus cilvēkus, tāpat tādus, kuri dzīvē saskatīja daudz trūkumu, redzēja, piemēram, neprasmī saimniekot, redzēja, ka valstī ir radusies jauna kungu šķira, redzēja aplamos rīkojumus, dzīves izskaistināšanu presē un runās. Šai ziņā es ar gaišākajiem ļaudīm sapratos tīri labi. Bet, nedod Dievs, aizskart partijas nacionālo politiku praksē! Tad ir naids un krievi var "pretinieku" saplosīt gabalos. Reiz autobusā, kurā no Vladimiras braucu uz Kočuginu, kāds krievs solījās mani nodurt tikai tāpēc, ka man galvā bija berete — tā tad nebiju savējais, bet neviens no daudzajiem pasažieriem negrasījās mani aizstāvēt. Šo gadījumu tomēr negribu vispārināt, kaut saņēmu arī ne mazumu draudu vēstuļu. Negribu par vladimiriešiem sūdzēties, bet, ka būtu manījis cēlo krievu padomju cilvēka dvēseli, kas liktu viņus iemīlēt, vai ka viņi mani būtu pieņēmuši kā savējo, — neko tamlīdzīgu nevaru teikt. Biju un paliku tur svešinieks, un arī viņi, tāpat kā Vladimira pati, man bija un palika svešinieki.

Tālāk rakstā ir V. Muntera secinājums ne tikai par Vladimiru, bet par visu Padomju Savienību. Viņš raksta: "Tagad, kad atceros pirmspadomju Latvijā kultivēto attieksmi pret Padomju Savienību, neuzticēšanos, kam pievienojās iedomāts pārkums un bailes, man ir kauns par mūsu tālaika šauro mietpilsonisko apvārsni." (!) Šie vārdi skan tieši kā no Staļina laika un arī vēlāko gadu propagandistu vai pat čekistu mutes. Neticu, ka to var uzrakstīt godīgs cilvēks. Arī es taču esmu dzīvojis pirmspadomju Latvijā, biju melnstrādnieks, kādu laiku arī bezdarbnieks, tomēr tālaika valdības vainoju par gluži pretējo: pārāk maz mums stāstīja un rakstīja par Padomju Savienību, par to, kas tur notiek. Latvijā neviens iedomātu pārkumu nekultivēja, tikai savstarpējos strīdos aizņemtās politiskās partijas pietiekami nerūpējās par jaunatnes un vispār tautas audzināšanu patriotisma garā.

V. Munters apgalvo, ka latviešu tauta vienmēr esot centusies savu pastāvēšanu pamatot ar trim principiem — "nācijas dzīvā spēka saglabāšanu, mieru un materiālu labklājību". "Šie trīs principi pilnīgi atbilst citu Padomju Savienības tautu centieniem un tām idejām, uz kurām **balstās padomju sabiedrība**," raksta Munters. Neesmu gan nekad dzirdējis, ka šie principi Latvijā būtu īpaši deklarēti, taču pret tiem nebūtu ko iebilst. Nesaprotu tikai vienu: ja **uz šiem pašiem principiem balstās padomju sabiedrība**, tad kāpēc padomju armija iebruka Afganistānā, kāpēc 1956. gadā apspieda demokratizācijas procesus Ungārijā, vēlāk — Čehoslovākijā; kāpēc padomju instruktori aktīvi darbojās Kubā, Angolā, Nikaragvā un vēl daudzās citās zemēs?

Kāpēc Latvijā ir sabraukuši tik daudzi krievi, un kāpēc drīz vien mums sāka trūkt pārtikas produktu un rūpniecības preču?

Munters žēlojas: Vladimīrā viņi esot bijuši "savi cilvēki", bet Rīgā uz viņiem raugoties "kā uz "bijušajiem", dažs ar neuzticību, dažs ar naidu, bet lielākā daļa — vienaldzīgi".

Kā pēc tāda raksta lai uz viņu raudzītos?

Atgriezies Rīgā vairāk nekā pēc 20 gadu prombūtnes, Munters esot bijis ļoti pārsteigts un iepriecināts par to, ka pieaudzis skolu skaits, ka LVU studentu skaits salīdzinājumā ar trīsdesmitajiem gadiem kļuvis pusotras reizes lielāks, ka "darbojas politehniskais, medicīnas institūts un citas augstākās mācību iestādes". Viņš nemēģina salīdzinājumam minēt, cik skolu uzcēla pirmskara Latvijā 20 gadu laikā. Viņš neraksta, ka nu Latvijas augstskolās izglītību iegūst gandrīz trīs reizes vairāk krievu un pārējo iebraukušo cittautiešu nekā latviešu studentu, ka vairākās specialitātēs kā augstskolās, tā daudzās vidējās speciālās mācību iestādēs, piemēram, visās trīs jūrskolās, mācības latviešu valodā vispār nenotiek, ka skolēniem un studentiem trūkst mācību grāmatu un no krievu valodas tulkotās nekam nav derīgas un to spiestas atzīt arī oficiālās iestādes. Viņu neinteresē mācību programmas. Vai tas var būt, ka visu to Munters nepamanīja, jo, atgriezies Latvijā, taču strādāja izdevniecībā? Bet, ja pamanīja, — kāpēc rakstā par to nav neviena vārda?

Izsakot domas par latviešiem, kas emigrējuši no Latvijas, Munters starp citu raksta: "Emigrantu, pareizāk sakot, bēgļu vidū atradās arī daudz tādu cilvēku, kas bija tikai iebiedēti un aizbrauca, baidīdamies no "boļševikiem". Šīs bailes (tagad tas ir absolūti skaidri redzams) bija nepamatotas, tās bija neapdomības, panikas, psihozes rezultāts ./.

Es esmu sastapies ar daudziem cilvēkiem, kam bija pilnīgs pamats bažīties par savu likteni pēc Padomju armijas atgriešanās, bet kas tomēr bija nolēmuši palikt dzimtenē. Un ko mēs redzam? **Neviens no viņiem nav cietis.** ./.

Tikai emigrantu vadītāji, ne visai godīgi Rietumu žurnālisti vēl joprojām kļūst par "deportācijām". Tā teikts rakstā, zem kura ir V. Muntera paraksts. Nāk prātā sen dzirdēts teiciens: ja gribi melot, tad melo tā, lai neviens nespētu iedomāties, ka tik briesmīgi var melot. Vai tiešām laikrakstu *Izvestija* un *Cīņa* redaktori pieļāva domu, ka šiem meliem kāds noticēs? Tiesa, prese un pat partijas un valdības visaugstākie vadītāji toreiz vēl nebija oficiāli atzinuši, ka bez tiesas lēmuma masveidīgi tikuši deportēti pilnīgi nevainīgi cilvēki.

Taču Munters nevarēja nezināt, ka vienā pašā 1941. gada naktī no 13. uz 14. jūniju no Latvijas necilvēcīgos apstākļos ar varu izveda gandrīz 15 000 nevainīgu cilvēku — vīriešus, sievietes, sirmgalvjus un bērnus! Viņš nevarēja nezināt, ka tas pats notika Igaunijā un Lietuvā. Viņš nevarēja nezināt, ka tāda pati masveidīga deportācija notika 1949. gadā. Munteram taču vajadzēja saprast, kā tādu viņa rīcību novērtēs tauta. Vai Munters varēja nesaprast, ka ar savu rakstu patiesībā smagi apsūdz pašu sistēmu, kas viņu piespieda tik nekrietni melot? Piespiesto sodu Munters jau bija izcietis, dzīvoja, kā pats raksta, pavisam jauki Vladimīrā. Zinām gan, ka dzīve Vladimīrā nekāda jaukā nebija, bet arī šāda dzīve nevar piespiest cilvēku uz tādiem meliem!

Munters latviešu emigrantiem pārmet, ka viņi nemīl Padomju Savienību. Bet par ko pēc visām deportācijām lai kāds to mīlētu? Par skaistiem meliem? Munters emigrantiem no Baltijas valstīm pārmet, ka viņi, apvienojušies ar tautas demokrātijas valstu emigrantiem "sagūstīto Eiropas nāciju asamblejā", ik gadus jūlijā rīko "verdzināto nāciju nedēļu". Munteram nepatīk, ka ASV senators Duglass emigrantiem ieteicis jau toreiz domāt par mazo Baltijas valstu federāciju, jo katrai atsevišķi tām būs grūti noturēties starp divām lielvalstīm — Vāciju un Krieviju. Bet vai tad tā nav

taisnība? Vai pagātne to nav pierādījusi? Un Duglasa teikto nosoda bijušais Latvijas ārlietu ministrs, kas taču pats reiz domājis vai izlicies domājam par tādas federācijas radīšanu un piedalījies sarunās par to! Toreiz gan federāciju neizdevās nodibināt, jo Baltijas valstis nespēja pārvarēt domstarpības, bet ko Munters iesaka darīt? Munteram esot skaidrs, "cik nestabila ir buržuāziskā demokrātiskā iekārta". Kādu iekārtu tad viņš piedāvā? Rakstā Munters nepasaka, bet liek saprast, ka vienīgais latviešu tautas glābiņš ir samierināšanās ar apstākļiem un dzīvošana mierā, tā nodrošinot sev "pašu galveno — iespēju saglabāt tautas dzīvo spēku un celt tās labklājību". Vai nu latviešu tauta to gribēja, vai ne, bet tā tas notika, ilgi bijām pakļauti vienai no lielvalstīm un ilgi dzīvojām mierā. Un kas no tā iznāca? Paši savā zemē palikām mazāk nekā iepiludinātie kolonisti, un iebraucēju vairākums no mums prasīja, lai mēs visi runātu viņu — krievu valodā. Arī labklājība pasliktinājās — trūka pārtikas produktu, līdz ieviesa talonus, piemēram, viena kilograma cukura iegādei mēnesi, nepietika rūpniecības preču. Lielvalsts, kurai bijām pakļauti, par visiem skaļāk pasaulē aģitēja un aģitē joprojām par mieru, bet Krievija iebruka Afganistānā un tur septiņus gadus slepkavoja vietējos iedzīvotājus, vēlāk vērsās pret azerbaidžāņiem, armēņiem un čečēniem.

Munters rakstā pamatoti kritizē toreizējo Tautu Savienību, kas nespēja mazās valstis aizstāvēt pret lielvalstu agresiju, bet kā tagad ir ar Apvienoto Nāciju Organizāciju? Tika okupētas Baltijas valstis, Padomju Savienība iejaucās Vjetnamas, Kampučijas un Laosas iekšējās cīņās, atbalstīja Kubu, kas karoja Angolā, Etiopijā un daudzās citās zemēs. Ko darīja ANO? Gandrīz nevienu agresijas aktu tā nav spējusi novērst. Arī bijušajā Dienvidslāvijā miers vēl nav nodrošināts.

Aprakstot starptautisko situāciju pirms Otrā pasaules kara, Munters ne pušplēstu vārdu nebilda par PSRS 1939. gada nolīgumu ar hitlerisko Vāciju, nepieminēja tā saucamo Molotova—Ribentropa paktu un slepeno protokolu pie tā par Eiropas valstu sadalīšanu ietekmes sfērās, ar ko tika sankcionēta Padomju Savienības izdarītā Baltijas valstu okupācija. Vai Munters pat vēl 1959. gadā to varēja nezināt?

V. Munters raksta: "Pirmais katastrofas apstiprinājums nāca 1939. gada 1. septembrī, kad hitleriskais karaspēks metās "zibenskarā" pret Poliju." Un arī turpmākos notikumus aprakstot, Munters nesaka patiesību. It kā viss būtu noticis vienā mierā, bijušas sarunas Maskavā, un, tā kā izvēles nav bijis, — Latvijas pārstāvji, viņu ieskaitot, esot parakstījuši savstarpējās palīdzības līgumu.

Istenība, kā zināms, bija pavisam citāda. Vilhelms Munters savā rakstā Somijas jautājumam nepieskaras, taču, tā kā viņa pieminētajā laikā Padomju Savienība ar Somiju izrīkojās līdzīgi tam, kā vērsās pret Baltijas valstīm, ir vērts īsi aplūkot arī šo jautājumu.

Somija savā ārpolitikā bija pieslēgusies Skandināvijas valstīm, sevišķi Zviedrijai, bet šī skandināviskā ievirze to nepasargāja no PSRS ultimatīvā uzaicinājuma jau 1939. gada 5. oktobrī sūtīt savus pārstāvjus uz Maskavu "konkrētu politisku jautājumu apspriešanai". Somijas valdība par sarunu galveno pārstāvi Maskavā izraudzīja sūtni J. Pāsikivi. Tā kā jau agrāk PSRS bija izrādījusi interesi par dažām salām Somu jūras līcī, tad J. Pāsikivi nojauta, kas varētu būt padomju interešu degpunktā. Sarunas sākās 12. oktobrī, un tajās no padomju puses piedalījās Staļins un Molotovs, no somu puses — J. Pāsikivi un Somijas sūtnis Irje Koskinens. Molotovs precizēja sarunu tematus: apspriežami politiski un saimnieciski jautājumi, parakstāms Somijas un PSRS tirdzniecības līgums. Molotovs jautāja, vai Somijai būtu kādi iebildumi noslēgt ar PSRS savstarpējās palīdzības paktu, kā to darījušas Baltijas valstis. Līdz ar to uz abpusēja izdevīguma pamata tiktu atrisinātas visas drošības problēmas. Turklāt Molotovs izvirzīja Somijai vairākas prasības: iznomāt Hanko ostu un pussalu PSRS

uz 30 gadiem krasta artilērijas un flotes bāzes ierīkošanai. Piešķirt padomju flotei tiesības izmantot Lapvikas ostu. Atdot PSRS sešas salas Somu jūras līcī, Karēlijas zemes šaurumu līdz Koivisto pilsētas robežai, kā arī Zvejnieku pussalas rietumu daļu, kompensācijā par šiem apgabaliem saņemot no PSRS divkārt lielāku purvainu apgabalu Austrumkarēlijā. PSRS un Somijas savstarpējās neuzbrukšanas līgumu papildināt ar noteikumu, kurā līgumslēdzējas puses apņemas nepievienoties tādām valstu grupām vai aliansēm, kas tieši vai netieši ir naidīgas pret vienu no līguma slēdzēju pusēm. Demontēt nocietinājumus Karēlijas zemes šaurumā abās pusēs robežai starp Somiju un PSRS.

Padomju Savienība savās prasībās gāja daudz tālāk, nekā somi bija gaidījuši. J. Pāsikivi norādīja, ka atbildi uz padomju priekšlikumiem un prasībām viņš varēs sniegt tikai pēc apspriedes ar savu valdību. Lai noteikumus pieņemtu, kā tos pieprasīja PSRS, Somijas Konstitūcija paredz 5/6 balsu vairākumu parlamentā. Staļins un Molotovs atbildēja smiedamies: "Jūs droši dabūsi 99% vairākumu un mūsu balsis arī vēl klāt!"

Otrajā sarunu posmā, kas sākās 25. oktobrī Kremlī, J. Pāsikivi asi protestēja pret padomju lidmašīnu lidojumiem virs Somijas teritorijas. Staļins apsolīja šos starpgadījumus izmeklēt, bet ar somu jaunajiem priekšlikumiem viņš nekādā ziņā nebija apmierināts. Viņa prasību pamats bija bāze Hanko un robežas korekcija Karēlijas šaurumā. "Somija ir maza un vāja. Nevienš jums neprasīs atļauju. Pat tad, ja jūs to gribētu, jūs neesat spējīgi aizkavēt kādas lielvalsts spēku izcelšanos Somijā." Uz Somijas pārstāvja Tannera aizrādījumu, ka Somijas un Padomju Savienības attiecības regulē 1920. gadā Tērbatā noslēgtais miera līgums, Molotovs atbildēja gandrīz tāpat kā Staļins Munteram: "Jūs nevarat prasīt, lai 1920. gada situācija būtu ņemama vērā arī šodien un lai tagadējā Krievija samierinātos ar 1920. gada vienošanos."

Interesanta ir repliku izmaiņa starp somu pulkvedi Pāsonenu un Staļinu. Pāsonens jautāja: "Kā šie jūsu priekšlikumi savienojami ar pazīstamo padomju saukli — "Padomju Savienība negrib plaukstat platuma svešas zemes, bet aizstāvēs katru sprīdi savējās"?" — Staļins atbildēja: "Varu jums paskaidrot. Polijā mēs neņēmām svešu zemi..."

Somijas valdība joprojām apsvēra dažādas iespējas, bet padomju prasībām pilnībā negribēja piekrist. Tika apsvērtas Somijas izredzes militāra konflikta gadījumā. Uzskati dalījās. 26. oktobrī Tanners rakstīja vēstuli Zviedrijas ministru prezidentam P. A. Hansenam, lūdzot precizēt zviedru viedokli šajā jautājumā. 27. oktobrī Hansens atbildēja, ka Zviedrija nevēlas nonākt konfliktā ar PSRS. Oficiālā palīdzība Somijai var būt vienīgi diplomātiskā plāksnē. Šādu nostāju zviedri saglabāja visu kara laiku.

31. oktobrī somu delegācija vēlreiz izbrauca uz Maskavu. Valdība neuzskatīja par iespējamu akceptēt padomju prasības un svešu varu bāzes savā teritorijā kategoriski noraidīja. Somu tauta nojauta liktenīgos draudus. Helsinku stacijā bija sapulcējušies daudzi simti delegācijas pavadītāju, kas spontāni sāka dziedāt "Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils...". Pie Vīpuriem (tagad Vīborga) delegācija saņēma ārlietu ministra Erko telegrammu ar zīmi, ka Molotovs Augstākās padomes sesijā nolasījis PSRS prasības Somijai, turklāt runas tonis bijis ļoti ass. Molotova runa varēja tikai nozīmēt, ka PSRS uzskata sarunas par izbeigtām un nedomā atkāpties no savām prasībām. Pēc īsa pārtraukuma delegācija tomēr turpināja ceļu uz Maskavu. Molotovs lika somiem gaidīt vairākas dienas, bet 3. novembra vakarā delegāciju beidzot pieņēma. Staļins šajā sēdē nepiedalījās, Molotovs somu priekšlikumus nepieņēma. Viņš sēdi beidza ar vārdiem: "Civilās instances jautājumu ir apsvērušas — un, tā kā vienošanās nav panākta, jautājuma izšķiršana jāatstāj militārai vadībai."

Tā Somijas delegācija atgriezās Helsinkos, neko nepanākusī.
Somija nekapitulēja. Krievi iebruka Somijā. Somija visai pasaulei parādīja, kā jāizstāv sava valsts. Tauta cieta lielus upurus, bet saglabāja valsts patstāvību.

* * *

Kad rakstu šīs atmiņu rindas, ir sācies jau 1997. gads. Domājot par notikumiem 1939. gadā, tālaika situācija neviļus jāsalīdzina ar stāvokli valstī šodien, un tas ir bēdīgs, satraucošs, bīstams.

Ar nožēlu un sašutumu jāatzīst, ka Krievijas imperiālistiskās tieksmes pakļaut sev citas valstis būtībā nav mazinājušās. Krievijā atklāti tiek pausti uzskati, ka Baltijas valstis ir sena krievu zeme. Vairāku politisko partiju vadītāji, militāristi un pat valdības vadītāji un Krievijas valsts prezidents vairākkārt ir izteikuši nepamatotas ultimātīvas prasības un draudus kā Latvijai, tā Igaunijai, iejaucoties neatkarīgo valstu iekšējās lietās, ieskaitot valsts robežu maiņu.

Diemžēl jāatzīst arī, ka ne Baltijas, ne Ziemeļeiropas valstu vadītāji nav izdarījuši vajadzīgos secinājumus pēc 1939.—1940. gada bēdīgajiem notikumiem. Arī tagad šo valstu rīcība nav saskaņota, nav aizsardzības ūnijas, vienotas koncepcijas, kaut gan 1939. gadā Somija pierādīja, ka arī viena pati spēj nopietni pretoties PSRS bruņoto spēku iebrukumam un nodarīt tiem lielus dzīvā spēka zaudējumus.

Arī pasaules demokrātisko lielvalstu valdības pienācīgi nereaģē uz atklātajiem Krievijas imperiālistiskajiem nodomiem lietot kaut vai ekonomisko blokādi.

Valsts drošības ziņā Latvijas šodienas stāvoklis ir vēl sliktāks nekā 1939. gadā. Pie varas ir daudz nevis latviskas Latvijas patriotu, bet vēl nesen prokrieviski orientētu komunistu; nav pretoties spējīgas armijas; nav sakārtotas valsts robežas. Stāvoklis ir bīstams.

* * *

Vilhelms Munters minētās publikācijas beigās raksta gluži kā visdziļākās stagnācijas laika aģitators: "Mūsdienu Latvijā (Hruščova valdīšanas laikā) — es redzu to ar prieku — tiek darīts viss iespējamais, lai atjaunotu taisnīgumu, lai cilvēkus darītu laimīgus. Varenās Padomju Savienības kolosālie panākumi ekonomiskajā, kultūras un sociālajā jomā tagad ir tik skaidri redzami, ka tos vairs neapstrīd pat tās ideoloģiskie pretinieki /../ Padomju iekārta ir spējusi atrisināt nacionālo problēmu."

To Munters rakstīja laikā, kad netika izpildīts neviens piecgažu plāns, kad pārskatos un visos propagandas līdzekļos dzīve tika izskaistināta, kad nāciju savstarpējās attiecības bija saasinātas un tādas tās ir vēl šodien. Munters rakstu beidz ar vārdiem: "Es esmu pārliecināts, ka manas tautas dzīvā spēka saglabāšana, tās arvien lielākā labklājība, mierīga dzīve un tai nepieciešamās garantijas ir nodrošinātas."

Bet es dzīvoju izsūtījumā — Vladimirā. Un par ko? Atbilde rodama šajās piezīmēs.

* * *

Uzzinājis, ka mani izsūta uz šo seno Krievijas pilsētu, par kuru daudz lasīts Krievijas vēstures grāmatās, pārdomāju, kas man saglabājies atmiņā.

Vladimira ir pirmā senās Krievzemes galvaspilsēta Vladimiras—Suzdaļas kņazistē un atrodas uz sena katordznieku ceļa, kas bija liels etapa punkts tiem, kurus dzina

katorgā uz Sibīriju. Pilsēta pati bija katordznieku noņemšanas vieta. Vēlāk dažādu caru valdīšanas laikā līdz pat revolūcijai tā bija lielas guberņas galvaspilsēta. Pēc enciklopēdijām uzzināju, ka pilsētā dzīvo ap 160 000 iedzīvotāju, ir dažas asfaltētas ielas un viena trolejbusu līnija, darbojas dramatiskais teātris. Rīgā meklēt vēl kādas ziņu avotus nebija jēgas, jo pavisam drīz būšu Vladimirā un no manas patikas vai nepatikas tur dzīvot nekas nav atkarīgs.

Ieradies Vladimirā, atminējos lasījis, ka krievu tautai senatnē bijusi paruna: "Тяжела шапка Мономаха." (Smaga ir Monomaha cepure.) Tā radusies tāpēc, ka pilsētas dibinātājs un lielas krievu ķņazistes valdnieks Vladimirs Monomahs bijis nežēlīgs tautas verdzinātājs. Viņa mazdēls Andrejs Bogoļubskis Vladimiru pasludināja par pirmo apvienoto krievu ķņazistu galvaspilsētu, kas pastāvēja vairāk nekā 170 gadus.

Devos apskatīt pilsētu. Viesnīca, kurā biju apmeties, atradās Kļazmas upes augstajā kreisajā krastā, galvenajā ielā, kas sniedzas cauri pilsētai. Viss liecināja, ka Vladimira izaugusi no lielas sādžas. Arī tajā laikā pilsēta atgādināja milzīgu sādžu, kuras centrā paceļas dažas lielas senās guberņas vadošo iestāžu ēkas un baznīcas. No centra abos virzienos kilometriem tālu redzamas vecas, sašķiebušās vienstāva dzīvojamās mājiņas. Šai centrālajā ielā toreiz bija ierīkota vienīgā trolejbusu līnija. Tolaik jaunā pilsētas kvartāla (tagad ir izbūvēts vēl jaunāks liels dzīvojamo namu mikrorajons) galvenajā — M. Gorkija ielā kādā tikko uzceltā mājā arī man vēlāk otrajā stāvā ierādīja divstābu dzīvokli cerībā, ka izdosies mani piespiest, lai uz Vladimiru aicinu dzīvot arī sievu. Netālu atradās pats lielākais rūpniecības uzņēmums Vladimirā — traktoru rūpnīca (kurā strādāja ap 15 000 cilvēku) ar apmēros iespaidīgu, bet neglītu, krievu iemīļotām, smagām betona kolonnām rotātu kultūras namu. Tam priekšā pletās liels laukums, kura centrā pacēlās pieminekļis V. I. Leņīnam.

Ēdnīcā ieturējis maltīti, devos meklēt, kur noslēpts bēdīgi slavenais visstingrākā režīma cietums politieslodzītajiem. Nekādas norādes nekur neatradu, tomēr viena vieta man likās aizdomīga. Drīz uzzināju, ka neesmu maldījies. Tātad šeit dažādos laikos bijuši ieslodzīti plaši pazīstami cilvēki — Hercens, jaunības gados Frunze, arī Baumanis. Vēlāk noskaidroju, ka šajā cietumā kādu laiku bijis ieslodzīts arī Staļina dēls Vasilis un viens no ievērojamākiem latviešu tautas cilvēktiesību aizstāvjiem, cīnītājs pret pārkrievošanu, par tiesībām latviešiem lemt savu likteni pašu tēvzemē — Gunārs Astra, kas dažādās padomju spaidu noņemšanās un cietumos tika turēts 19,5 gadus un, tajos nomocīts, nomira 1988. gada aprīlī, tikai nedaudz vairāk par mēnesi pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma. Te sēdējis arī Astras cīņu biedrs Juris Ziemeļis un vēl citi latviešu pašizliedzīgie un nelokāmie patrioti.

Pirmajā pilsētas apskatē redzēju arī pilsētā vispopulārāko celtni — "Zelta vārtus" un vecākās no izslavētajiem Vladimiras dievnamiem — Dmitrija un Uspenska baznīcas, kuru kopijas atrodas Maskavā — Kremļī.

Noguris, smagu domu mākts, viesnīcā atgriezos tikai pievakarē. Brīžiem gandrīz pārņēma izmisums. Uzrakstīju Margai pirmo vēstuli no Vladimiras. Toreiz, protams, nezināju, cik ilgi man nāksies tur dzīvot, kad un kā atgriezīšos Rīgā, bet, ka atgriezīšos, par to gan nešaubījos ne mirkli un tādu domu vispār nepieļāvu, jo tad vairs nespētu dzīvot.

Kā pašā Vladimirā, tā pārējās lielākajās apgabala pilsētās — Muromā, Kovrovā, Kolčuginā, Aleksandrovā u. c. bija daudzas lielas rūpnīcas, arī vairākas pilnīgi slepenas, kas strādāja bruņošanās vajadzībām. Citādu jaunceltņu bija maz, vienīgi Vladimirā dažas dzīvojamās mājas ap lielākajām rūpnīcām. Muromā un tās apkaimē

bija uzcelta vesela pilsētiņa pie sevišķi slepenas kara rūpnīcas, bet Kovrova gandrīz visa bija uzcelta no jauna.

Vairākās pilsētās un pat lauku apvidos bija daudzas ievērtas cienīgas vēsturiskas celtnes un nozīmīgi senās arhitektūras pieminekļi, kurus toreiz gan vēl restaurēja pavisam maz. Apmēram desmit kilometrus no Vladimiras atrodas Suzdaļa — vēl senāka pilsētiņa nekā Vladimira. Tajā ir gandrīz vienīgi senie klosteri (seši), baznīcas un vecās tirdzniecības palātas. Toreiz Suzdaļā bija tikai ap 10 000 iedzīvotāju, un, cik zinu, vēl tagad tur nepieļauj iedzīvotāju skaita būtisku palielināšanos. Kā Vladimira, tā Suzdaļa bija ārzemniekiem slēgtas pilsētas, un restaurācijas darbi tur tikai sākās. Vladimira, Suzdaļa, Bogolubova un Jurjevpoļska jau pirms daudziem gadiem ir izsludinātas par muzejpilsētām, un to restaurācijā ik gadus tiek ieguldīti miljoniem rubļu valsts līdzekļu. Tas būtu apsveicami, ja toreiz, kad Latvija bija iekļauta PSRS sastāvā, valsts būtu devusi līdzekļus restaurācijas darbiem arī nacionālajās republikās. Latviešu tautai par nelaimi, visā padomju varas pastāvēšanas laikā augstos amatus Latvijā ieņēma cilvēki, kuriem vienaldzīgs bija latviešu tautas liktenis, tās vēsture, tagadne un nākotne.

Ainavas Vladimiras pilsētā.

Par manu darbu Vladimirā maz kas stāstāms. Amata nosaukums skanēja pietiekami iespaidīgi: kinofilmu iznomāšanas kantora pārvaldnieks, turklāt kantoris bija tieši pakļauts Krievijas Kultūras ministrijai. Pārvaldnieka alga — 140 rubļi mēnesī. Taču šī solīdā amatpersona bija pavisam beztiesīga kinofilmu iepirkšanas jautājumos, toties atbildīga par kultūrizglītības, ideoloģiskās līnijas un finansu plāna

izpildi savā nozarē. Klasisks absurds! Kā pārvaldnieks var uzņemties atbildību, ja viņam nav dota iespēja visas filmas vispirms noskatīties pašam, lai izraudzītos, kuras no tām un cik kopiju pirkt. Kārtība bija tāda, ka īpaša komisija Maskavā katrai Padomju Savienībā uzņemtai un ārzemēs iepirktai kinofilmā piešķīra kategoriju (no 1. līdz 5.). Atkarībā no šīs kategorijas ministrija uz saviem kantoriem apgabalos nosūtīja zināmu daudzumu katras filmas kopiju un tūlīt no kantora rēķina atskaitīja attiecīgu summu. Tikai pēc tam pārvaldnieks ar sev padotajiem darbiniekiem var saņemto filmu noskatīties un novērtēt. Kantora pienākums ir tās iznomāt izpildkomitejām piederošiem kinoteātriem, arodorganizāciju kultūras namiem, klubiem un visām citām iestādēm, kas vēlas rādīt filmas. Kantora uzdevums ir filmas uzturēt tehniskā kārtībā, tās reklamēt un nodrošināt, lai pēc komisijas vērtējuma ideoloģiski vērtīgākās noskatītos iespējami vairāk cilvēku. No finansu plāna izpildes viedokļa nelaieme tā, ka filmas, kuras skaitījās ideoloģiski vērtīgākās, daudzi nevēlējās skatīties un tajās arī nebija ko redzēt. Nereti gadījās tā, ka ar plašu reklāmu pat panāca, ka cilvēki nopirka biļetes un ieradās kinofilmu demonstrēšanas zālēs, bet, nenogaidījuši seansa beigas, atstāja zāli un pēc tam vairs neticēja reklāmai, tāpat kā aģitatoriem, kas drūmo dzīvi pūlējās parādīt rožainā gaismā.

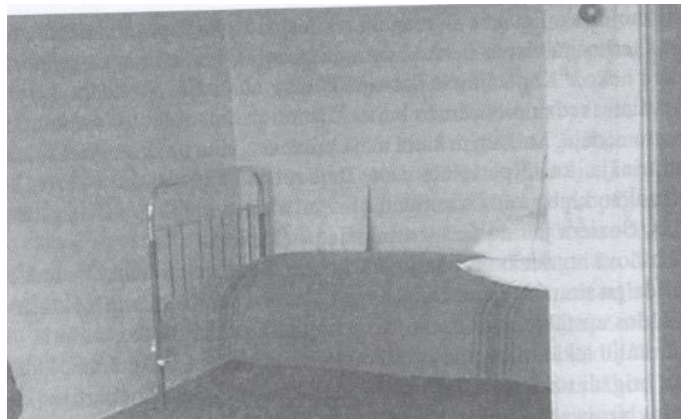
Vakaros bieži vajadzēja izbraukt uz klubiem lauku apvidos, kur demonstrēja padomju kinofilmas. Ieņemto naudu tur ļoti bieži ar daždažādiem paņēmieniem piesavinājās, bet finansu plāns netika izpildīts. Bieži par to iznāca asa vārdu pārmaiņa ar klubu vadītājiem un kinomehāniķiem. Toties, braukādams pa kinofilmu rādīšanas vietām, varēju priecāties par dabu, kas bija mazliet līdzīga dabai Latvijā. Arī te bija jauktu koku meži, skaistas bērzu un ozolu birzis, ievām bagāti upes līči un slavenie Jurjevas—Poļskas un Vjazniku īpašo šķirņu ķiršu dārzi. Vienlaicīgi auga sašutums pret cilvēkiem, kas vēlējās nevis te dzīvot un strādāt, baudīt šīs bagātās zemes skaistumu, bet masveidīgi plūda uz Baltijas valstīm. Tas notika ne vien šo cilvēku slinkuma pēc un aiz kāres pēc mūsu sarūpētām bagātībām, bet arī izpildot varas norādījumus, lai baltiešus pārkrievotu un šīs zemes uz mūžīgiem laikiem paturētu Krievijā.

Cilvēki, kā jau visur, bija dažādi. Ja spriež pēc oficiālās izglītības, pilsētās dzīvoja pietiekami daudz mācītu cilvēku, laukos pārsvarā bija mazizglītotie, vairākumā kūtri ļaudis. Ļoti izplatīta bija "kandžas" tecināšana un žūpošana. Par to pārliecinājos, kad man uzdeva vadīt apgabala kultūras pārvaldes ieceltu brigādi, lai pārbaudītu kultūrizglītības darbu Kurlovas rajonā, kas atradās patālu no Vladimiras pie Rjazaņas apgabala robežām. Bija bargā ziema ar biezu sniega segu. Līdz rajona centram — Kurlovas pilsētiņai varējām braukt vilcienā. Kaut arī jau biju skatījis daudz ko agrāk neredzētu, tas, ko ieraudzīju, iekāpjot vilcienā Vladimiras stacijā, atsauca atmiņā ainas no kinofilmām par Džeka Londona aprakstītajiem zelta meklētājiem krogā. Vagons bija stāvgrūdām pilns ar piedzērušiem vīriem spēka gados. Visi bļautījās, auroja, grūstījās, krita un cēlās. Plaukti bija piekrauti ar cukura maisiem, divroku zāģiem un cirvjiem. Sapratu, ka viņi brauc uz darbiem mežos vai no tiem atgriežas. Jebkurā brīdī varēja sākties kautiņš. Kurlovā nokļuvām, kā saka, dzīvi un veseli. Uzturēdamies Kurlovas rajonā, es uzzināju daudz tāda, ko agrāk 20. gadsimta vidū pat iedomāties nebiju spējis, turklāt tikai kādus 200—240 kilometrus no Maskavas.

Kā iepriekš norunāts, pieteicos partijas rajona komitejas pirmajam sekretāram un kultūras nodaļas vadītājam. Informēju par mūsu uzdevumiem, par to, ka sadalīsimies trīs grupās — pa diviem cilvēkiem katrā — un apskatīsimies, kā strādā klubi, bibliotēkas, grāmatveikali. Pēc atgriešanās rajona centrā ziņosim par redzēto un saviem secinājumiem.

Vladimiras apkārtnē ziemā.

Guļamtempa. Blakus dzīvokli mita čekistu uzraugs.

Ziemā lauku rajonos ceļus no dziļā sniega neattīrīja un neviena automašīna nebrauca, tāpēc mūs tālāk veda tuvējās stikla rūpnīcas pajūgā. Visi seši un "kučieris" — pavecāks vīrs, sasēdāmie ragavās, uz kurām bija plaša platforma ar kulbu. Baltajai ķēvītei mūs visus pavilkt bija grūti, jo sniegā nekādu iebrauktu pēdu nebija. Reizēm kāpu no platformas nost, lai ķēvītei būtu vieglāk un man pašam soļojot tiktu siltāk. Velteņus vēl nebiju iegādājies. Puszābaki pieblīvējās ar sniegu. Izraudzītajās sādžās divi pāri pa ceļam izkāpa. Es un apgabala bērnu bibliotēkas vadītāja braucām uz visattālākām sādžām. Netālu no Mičurina kolhoza centrālās sādžas jau pa gabalu ieraudzīju vienīgajā ielā streipujojam garā virtenē saķērušos jauniešus ar harmoniku spēlētāju vidū. Pašā sādžas centrā atradām no guļkokiem celtu vienstāva mājeli, kas bija gan klubs, gan bibliotēka. Mājeles durvis stāvēja līdz galam vaļā. Ieejot mājelē, durvis aizvērt neizdevās, jo sliksnis lielajā salā bija apledojis. Priekštempā valdīja stindzinošs aukstums. Tāds pats aukstums aiz nākamajām durvīm. Cilvēka neviena. Grīdas dēļi nebija saskatāmi, tos klāja bieza kukuržņos sasalušu dubļu kārtā. Krāsns nekurināta. Devāmies uz mājas otru galu, kur atradās bibliotēka. Tur viss likās kārtībā.

Bibliotēkā strādāja meitene no šīs pašas sādžas. Iepazināties ar grāmatu fondu, ar bibliotekāres darbu, ieteicu vairākus pasākumus, ko būtu vēlams un iespējams realizēt. Meitene ieteikumiem piekrita, bet iebilda, ka viena nespējot tik daudzus darbus paveikt. Aizrādīju, ka tādas lielas kolektīvās saimniecības centrā taču strādā

saimniecības valdes priekšsēdētājs, tā vietnieks, vairāki galvenie speciālisti, algots partijas komitejas sekretārs un algots komjaunatnes sekretārs, ir skola ar vairākiem skolotājiem, ir ciema padome ar priekšsēdētāju, sekretāru, nodokļu inspektoru, agronomi. Tas taču ir liels spēks, ko vajadzētu iesaistīt, ieinteresēt kultūras darbā. Bibliotekāre nepaspēja atbildēt, kad pa durvīm iebruka vairāki uz ielas redzētie piedzērušie jaunieši, bet pārējie mājas otrā galā, pāros saķērušies, lēkāja harmonikas skaņu pavadībā, klaigāja un grūstījās. Divi ķerstījās gar bibliotekāri. Meitene pūlējās izvairīties. Ieraudzījuši mūs — svešus cilvēkus, abi, tāpat trokšņodami, aizgāja. Bibliotekāre apraudādamās atzinās, ka viens no plenčiem esot bijis algotais komjaunatnes sekretārs. Vēl šo to pārrunājuši, ieteikuši aicināt palīgā kaut skolotājus, sākām domāt par pārnakšņošanu, jo nākamajā dienā gribējām doties vēl uz citām sādžām, kuru iedzīvotāji arī bija šis saimniecības ļaudis. Ne viesnīcas, ne istabu iebrucējiem saimniecībā nebija. Bibliotekāre uzaicināja mūs pie sevis. Vietas pietikšot visiem.

Priekšlikumu pieņēmu ar prieku, jo krievu laucinieku ģimenē nebiju ciemojies, gribēju aprunāties neoficiāli. Bibliotekāres tēvs uz ilgāku laiku bija aizbraucis peļņā meža darbos. Runīgākais no mājiniekiem bija vectēvs. Apvaicājos, kā dzīvo zemnieki, cik par darbdienu saņem naudā, cik produktos. Vectēvs atbildēja apmēram tā: "Ko tu, dēliņ, prasi par samaksu; sen jau vairs nesaņemam ne naudā, ne graudā. Atminos, ka pirmajos gados, kad kolhozu nodibinājām, tad kaut ko mums deva — kaut drusku graudus. Sen aizmirsies, cik, — tāds nieks vien jau bija, bet tagad — kur tie gadi, kad nesaņemam nekā." Jautāju, no kā tad kolhoznieki pārtiek. No mazmeitiņasniecīgās aldziņas taču iztikēt nevar. Vectēvs skaidroja: dēls gandrīz visu gadu strādā peļņas darbos mežā, pārbrauc, drusku atpūšas un brauc atkal. Vedekla nostrādā kolhozā 50 darba dienas gadā, lai neatņemtu piemājas zemīti, bet nevienu dienu vairāk. Pārējā laikā apstrādā piemājas zemi, sagādā barību cūkai un govij, kopj lopiņus. Atlikušajā laikā darina pārdošanai sienas segas. Tādas šad tad tolaik redzēja pārdodam arī Rīgā — ar uzkrāsotiem gulbjiem, briežiem vai ko līdzīgu.

Mājinieki pret mums izturējās laipni. Pat uzcienāja ar ceptiem kartupeļiem un nelielu cūkgaļas šķēlīti un tēju. Atdeva mums lietošanā savas gultas, bet paši gulēja uz lielās krievu krāns.

No rīta mani pamodināja jau pazīstamā kliegšana, spieģšana, harmonikas skaņas. Atkal tā pati kompānija klejoja pa sādžu. Jautāju mājiniekiem, kas tās par plašām dzīrēm piektdienā. Vecaistēvs paskaidroja: pagājušajā sestdienā bijušas kāzas, nu to svinēšana vēl turpinās.

Pateicāmies un gājām uz nākamām sādžām. Pirmā likās gluži neapdzīvota. Klubu šādās sādžās nav grūti atrast. Taču tavu brīnumu — kluba durvis turējās tikai vienā vērtnē un sasvērušās stāvēja pusvirus. Visiem četriem logiem rūtis izsistas. Telpa sniega pieputināta. Gājām meklēt cilvēkus. Ceļā satikuši kādu jaunekli, lūdzām, lai palīdz sameklēt kluba vadītāju. Aizdomīgi mūs no kājām līdz galvai noskatījies, viņš lika pagaidīt un solījās vadītāju atvest. Ieradās mazrunīga, jau pēc izskata dusmīga sieviete. Vispirms, protams, jautājām, kas te noticis. Kluba vadītāja skaidroja: pirms dažām dienām sarīkots kārtējais jaunatnes atpūtas vakars (proti, dejošana), daudzi, kā parasts, piedzērušies. Sākuši kauties, izsītuši stiklus, izlauzuši durvis. Viņa mēģinājusi iejaukties un dazoņas savaldīt, taču veltīgi, mētelim tikai norauta piedurkne. Braukusi sūdzēties gan rajona milicijā, gan pie prokurora, bet tur teikuši, lai ar tādiem sīkumiem viņus netraucē strādāt. Beigās vadītāja asarām acīs sacīja: "Alga man ir 340 rubļu (vecajā naudā) mēnesī, un tas, kam atrāva piedurkni, bija mans vienīgais ziemas mētelis. Manis pēc lai citreiz dazoņas šo būdu sagāž kaut līdz pamatiem, — es vairs neiejaukšos." Saprotams, ka te runāt par darbu klubā nebija nozīmes.

Nākamajā sādžā — Barsukos ieraudzījām pavisam nesen no mizotiem egļu balķiem celtu klubu. Pirmajā brīdī nopriecājāmies. Pat salā varēja sajust sveķu smaržu.

Kopā ar kluba vadītāju, bibliotēkas vadītāju un no Vladimiras atsūtītu kultūrizglītības tehnikuma praktikanti iegājām klubā. Katrā lielās telpas galā milzīga krāsns, bet aukstums spalgāks nekā ārā. Jautāju, kāpēc nekurina. Meži taču visapkārt. Neesot malkas. Neviens nepiegādājis. Bibliotēkas darbinieces arī nespējot šo aukstumu paciest. Lai kaut cik atstrādātu algu, abas no rīta atnākot uz bibliotēku, saliekot dažāda rakstura grāmatas somās un nesot no mājas uz māju. Piedāvājot lasīt, pastāstot par katras grāmatas saturu. Cilvēki ņemot, lasot, protams, ne jau visi. Pēc kāda laika izlasīto grāmatu vietā aiznesot citas. Klubā kinofilmas skatīties cilvēki tomēr atnākot, silti saģērbusies. Tas arī viss kultūrizglītības darbs.

Kad atgriezāmies centrālajā sādžā, devos pie saimniecības un ciema padomes vadītājiem. Izteicu izbrīnu un neapmierinātību par redzēto. Taču manis sacītais vadītājus nebūt neuztrauca. Toties uztraucos un sadusmojos es. Pateicu — man paliek iespaids, ka šajā saimniecībā un ciema teritorijā vispār nekāda vara nedarbojas, katrs dara, kā grib, vai nedara neko. "Kāpēc jūs tā domājat?" man atjautāja. Atbildēju, ka jau trešo dienu redzu piedzērušo barus klīstam pa ielām un tas turpinoties jau otro nedēļu. Laikam te katrā mājā brūvē degvīnu un dzer. Priekšnieki apstiprināja, ka tā patiešām esot. Beidzot jautāju, vai varu cerēt, ka izdemolēto klubu kāds izremontēs un vai visiem klubiem tiks sagādāta malka. Šoziem jau nu ne — atbildēja priekšnieki.

Kurlovā atgriezās arī pārējie mūsu brigādes locekļi. Viņi bija redzējuši līdzīgu ainu. Nevienā klubā toziem ne reizi nebija iekurināta krāsns. Vai šādos apstākļos var runāt par nopietnu kultūrizglītības darbu?

Zvanīju atkal rajona partijas komitejas pirmajam sekretāram, lūdzu mūsu brigādi uzklaust. Saņēmu atbildi, ka tobrīd notiekot partijas komitejas biroja sēde. Teicu, ka tas ir vēl jo labāk, tad varētu ziņot visam birojam. Saprāzdams, ka no manis vaļā netiks, sekretārs lika mums atnākt pēc stundas. Ieradāmies noteiktā laikā. Sastapām vairs tikai pirmo un propagandas sekretāru, izpildkomitejas priekšsēdētāju un viņa vietnieku. Kopā ar mums atnāca arī rajona izpildkomitejas kultūras nodaļas vadītājs. Izstāstīju visu redzēto. Neviens mums neko nejautāja, neapstrīdēja. Pirmais sekretārs pateicās par to, ka esam uzrādījuši trūkumus darbā, kurus viņi, bez šaubām, drīzumā novērsīsot. Ar tādu vispārēju solījumu negribēju samierināties. Ierosināju sasaukt plašu sanākumi, pieaicinot lauku saimniecību vadītājus, partorgus un komsorgus, klubu un bibliotēku vadītājus, arī grāmattirdzniecības darbiniekus. Solījos atbraukt un ziņot par redzēto, kā arī izteikt konkrētus ierosinājumus. Par sanākumi sekretārs piekrita, bet no manas klātbūtnes tajā atteicās. Mēs jau esot daudz palīdzējuši, trūkumus viņi novērsīsot paši. Es tomēr neatlaidos un pieprasīju man paziņot, kad sanākums notiks. Pirmais sekretārs to apsolīja un laipni mūs pavadīja līdz durvīm.

Atgriezies Vladimirā, uzrakstīju apgabala kultūras pārvaldes priekšniekam Rešetņikam plašu ziņojumu par stāvokli Kurlovas rajonā un savus ierosinājumus tā uzlabošanai. Izrādījās, ka reizē ar mūsu brigādi Kurlovas rajonā darbojusies apgabala partijas komitejas brigāde, lai iepazītos ar partijas izglītības un propagandas darbu. Izlasīju šās brigādes vadītāja Gončarova ziņojumu. Manā ziņojumā bija teikts, ka stāvoklis ir satraucošs, galīgi neapmierinošs. Gončarova ziņojumā viss bija otrādi: paveikts liels darbs, un stāvoklis ir labs, lai gan, bez šaubām, ir vēl arī daži trūkumi.

Nesagaidījis aicinājumu uz sanākumi Kurlovā, zvanīju rajona partijas komitejas pirmajam sekretāram. Man atbildēja, ka sanākums jau esot notikusi, viss būšot kārtībā. Nolēmuši mani netraucēt.

Par stāvokli Kurlovā man tomēr iznāca runāt vēl divas reizes. Vladimīrā tika izziņota plaša sanāksme par kultūrizglītības jautājumiem. Bija paredzēts, ka tajā piedalīsies apgabala vadītāji un Krievijas kultūras ministra vietnieks. Piezvanīja apgabala partijas komitejas propagandas sekretāre Novožilova un lūdza mani šajā sanāksmē pastāstīt par stāvokli Kurlovā. Man droši vien esot "svaigs" un interesants materiāls. Teicu, ka materiāls man patiešām ir gan "svaigs", gan interesants, bet tas nevienam nepatiks, tāpēc šaubos, vai par to šādā sanāksmē vajadzētu runāt man. Kāpēc — jautāja Novožilova. Atbildēju godīgi, ka stāvoklis Kurlovā ir ļoti slikts, bet vēl ļaunāk tas, ka vadība neko necenšas labot. Nedomāju, ka apgabala vadītājiem būtu patīkami klausīties manu ziņojumu ministra vietnieka klātbūtnē. Un, beigu beigās, neesmu taču uz Vladimīru atsūtīts, lai te kādu mācītu un uzlabotu partijas darbu. Novožilova kļuva domīga, tomēr ieteica man runāt. Es gan nesapratu, kāpēc Novožilovai tas vajadzīgs, taču neko zaudēt nevarēju.

Runāju, neko nepārspīlējot, bet arī neko nenoklusējot. Zālē iestājās neparasts klusums. Kad runu beidzu, sanāksmes vadītājs — apgabala izpildkomitejas priekšsēdētāja vietnieks, īsi apspriedies ar Novožilovu un ministra vietnieku, uzaicināja tribīnē Kurlovas izpildkomitejas priekšsēdētāja vietnieku paskaidrot, kā viņš šo darbu rajonā novedis līdz tādām stāvoklim. Jau pēc pirmajiem vārdiem bija redzams, ka runātājam ir liela pieredze, ka viņš ne reizi vien nokļuvis līdzīgā situācijā. Runa sākās apmēram tā: fakti, par kuriem izteicās iepriekšējais runātājs, ir patiesi, bet (šis parastais "но") nav īsti skaidrs, kāpēc Berklavs rajonā saskatījis tikai trūkumus, kāpēc visu mūsu darbu un dzīvi aplēja kā ar darvu? Kāpēc neredzēja, ka rajonā ir labas slaucējas, cūkkopes, teļkopes un daudz citu brīnišķīgu darbarūku? Kāpēc viņš nesaskatīja nekā gaiša, laba? Domāju, ikviens te saprot, ka tik ļauni, kā iztēlots, pie mums nekad nav bijis.

Pēc klusas apspriešanās prezidijā sanāksmes vadītājs runātājam aizrādīja, ka todien gan tiek runāts par ko citu. Berklavs pārbaudījis rajonā nevis lopkopību, bet kultūrizglītības darbu. Vadītājs lika paskaidrot, kāpēc šis darbs ir tik nolaists. Kurlovas pārstāvis nenobijās un atcirta: jūs mani aicinājāt runāt, tāpēc netraucējiet. Tas sanāksmes vadītājiem nepatika, un viņi pavēlēja runātājam atstāt tribīni.

Pēc kāda gada par Kurlovas rajona izpildkomitejas priekšsēdētāju iecēla agrāko Vladimīras apgabala kultūras pārvaldes priekšnieku, jau pieminēto Rešetņiku. Reiz, saticis viņu Vladimīrā, pavaicāju, vai ir izdevies rajonā uzlabot kultūrizglītības darbu. Rešetņiks atbildēja godīgi: īsti nezinu, bet domāju, ka nav izdevies; man nav bijis laika ar to nodarboties.

Rakstot šīs piezīmes, domāju, vai ir vērts tik plaši stāstīt par savu dzīvi un darbošanos Vladimīrā. Nospriežu, ka ir vērts. Pirmkārt, tāpēc, ka tur pavādīju astoņarpus dzīves drūmākos gadus, un, otrkārt, tādēļ, lai šo piezīmju lasītāji kaut nedaudz iepazītu dzīvi, no kuras pie mums tika sūtīti padomdevēji un vadītāji — jau pieminētie Matuss Ilūkstē un Rēzeknē, Kašņikovs, Lebedevs un simtiem citu. Gadu simteņiem tur bija valdījusi atpalcība un jau četrdesmit gadus partija un padomju vara veidojusi savu melu sistēmu, kropļojusi cilvēku raksturu un morāli.

Nevaru teikt, ka visi cilvēki Vladimīrā pret mani būtu izturējušies atklāti naidīgi. Protams, partijas aktīvs un visi apmēram mana amata un augstāka līmeņa darbinieki droši vien bija uzzinājuši, kas es esmu par "putnu" un kāpēc atsūtīts uz Vladimīru. Šajā vidē attieksme kopumā bija korekta, pat uzsvērti laipna. Man uzdeva vadīt semināru filozofijā propagandistiem; dažreiz vajadzēja runāt teorētiskās konferencēs. Apgabala partijas komitejas, laikraksta un arodorganizāciju darbinieki ne reizi vien mani aicināja līdzī makšķerēt, jo man bija iespējams izbraucieniem dot transportu. Varēju lietišķi sarunāties par darba jautājumiem. Bija arī tādi, kas vēlējās ar mani

draudzēties, bet es no pārāk lielas tuvināšanās izvairījos. Īsi sakot — attiecības bija daudz maz normālas, iekams sarunās netika skarta politiskā sistēma un jo sevišķi nacionālais jautājums. Pazinu Vladimīras apgabalā dažus cilvēkus, kuri spēja saskatīt dzīvē daudzus būtiskus trūkumus, pat ačgārnības. Viņi redzēja, ka vadītāji neprot saimniekot, ka sabiedrībā ir radusies jauna "kungu" šķira. Tomēr starp krieviņiem es nesastapu nevienu, kas pareizi būtu izpratis nacionālo jautājumu, saskatījis netaisno, negodīgo attieksmi pret nekrievu tautām.

Līdzīga attieksme bija arī apgabala visaugstākajās aprindās. Es, protams, ar savu stāvokli nesamierinājos. Rakstīju gan Hruščovam, gan politbirojam, gan partijas kongresiem. Rakstisku atbildi neesmu saņēmis. Pēc katras tādas vēstules mani izsauca apgabala partijas komitejas pirmais sekretārs Ponomarjovs un rīkojās, kā nu kuro reizi Maskava bija likusi. Sākumā draudēja—ja es vēl rakstīšot un neaicināšot pie sevis ģimeni, tad mani samalšot miltos, noslaucīt no zemes virsas, tāpat kā noticis ar kādu citu no Maskavas atsūtītu darbinieku, liekas, Tautsaimniecības padomes priekšsēdētāju. Dažkārt mani kārdināja: kāpēc jums nīkt te, Vladimīrā, ja varat dzīvot savā dzimtenē? Mēģināsim palīdzēt, ja vien jūs lūgtu noņemt jums uzlikto partijas sodu. Viss atkarīgs no jums pašā.

Sekretāram teicu, ka no viņa priekšlikuma nekas neiznāks, jo man, bijušajam, un viņam, pašreizējam darbiniekam, ir labi zināms, ka partijas sodus noņem tikai tad, ja nosodītais pilnā mērā atzīst savu vainu, to nožēlo un ar darbu un rīcību pierāda, ka ir labojies. Es nekad neteikšu, ka esmu pamatoti sodīts; man nav ko nožēlot.

Ponomarjovs: "Kāpēc krist tādās galējībās? Rakstiet, apejot galējības (аптекаемо), un mēs lūgsim partijas Centrālo kontroles komisiju Maskavā jums sodu noņemt."

Es: "Nevaru pat iedomāties, kā man rakstīt, neatzīstot sevi par vainīgu, bet lai tomēr izklausītos pēc vainas atzīšanas. Ja es pat atrastu pieņemamu formu, arī tad vēl nav zināms, kas iznāks, jo kurš var garantēt, ka biroja sēdē kāds no tās locekļiem man neuzdos jautājumu: jūs atzīstat vai neatzīstat sevi par vainīgu? Un ko tad?"

Soda noņemšanu nelūdzu.

Tātad kad, kas un par ko mani sodīja?

No Rīgas tiku izsūtīts bez partijas soda, biju vienīgi atbrīvots no visiem amatiem. Turpmākais notika tā.

Biju Vladimīrā nodzīvojis jau apmēram gadu, kad pēkšņi tur ieradās partijas Centrālās kontroles komisijas inspektors un darīja man zināmu, ka LKP CK esot ierosinājusi mani izslēgt no partijas. Iesniegumā esot minēti papildu apvainojumi. Tāpēc viņam uzdots šo lietu izmeklēt. Protams, jautāju, kādi ir tie papildu apvainojumi.

Inspektors: "Te uz kādas šaubīgu personu rakstītas vēstules malām ir jūsu piezīmes. LKP secinājusi, ka jūs esat saistījies ar politiski nedrošām personām un licis viņiem protestēt pret partijas orgānu lēmumiem par jums. Tātad pats organizējis sacelšanos pret partijas lēmumiem."

Iepazīnies ar apsūdzību, paskaidroju, kā viss noticis īstenībā. Uzsvēru, ka šīs personas nekad neesmu ne saticis, ne redzējis un nezinu, vai vēstule ir nosūtīta. CK rokās nonācis tās melnraksts. Izteicu pārliecību, ka vēstules rakstītāji izmeklētājam teikuši to pašu, ja vien viņi nav uzpirkti provokatori.

Inspektors: "Otrs papildu apvainojums ir vēstule, ko no Vladimīras esat rakstījis Vilim Lācim. Lūk, šī. Vai atzīstat, ka to rakstījāt jūs?"

Es: "Atzīstu."

Inspektors: "Kāpēc jūs to rakstāt un kāpēc Lāča rakstu nosaucāt par "kainisku"?"

Es: "Kāpēc rakstīju — tas vēstulē ir skaidri pateikts, un es nešaubos, ka jums ir tas tulkojums, tāpēc neatkārtošos. Kāpēc to nosaucu par "kainisku"? Vēstuli rakstīju lielā

satraukumā, jo Lāča nekaunīgais raksts mani bija ļoti sarūgtinājis, tāpēc esmu lietojis ne visai precīzu apzīmējumu "kainisks". Pareizāk būtu bijis rakstīt "jūdasa". Bībeli jūs droši vien neesat lasījis, bet vārdu "jūdass" visā civilizētā pasaulē lieto par apzīmējumu cilvēkam, kas apzināti, savtīgos nolūkos apmelo, nodod otru, pazīstamu cilvēku. Tāds cilvēks ir arī Vilis Lācis. To viņš pierādīja jau 1941. gadā, aizsūtot uz nāves nometnēm savu labvēli Emīliju Benjamiņu — *Jaunāko Ziņu* un *Atpūtas* izdevēju, arī savu kolēģi rakstnieku Jūliju Lāci un daudzus citus. To viņš pierādīja arī pret mani ar pieminēto rakstu. Tāpēc jūs minēto rakstu pelnīti nosaucu par kainisku (Jūdasa cienīgu)."

Inspektors aizbrauca.

Pēc kāda laika mani uzaicināja ierasties Maskavā, PSKP Centrālās kontroles komisijas sēdē, ko toreiz vēl vadīja vecs partijas vadošs darbinieks un politbiroja loceklis Šverņiks.

PSKP CK uzgaidāmās telpās man garām gāja Augusts Voss, tolaik jau LKP CK sekretārs propagandas darbā. Viņš bija ieradies "prokurora" lomā, lai LKP biroja vārdā uzturētu prasību mani izslēgt no partijas. Voss liekuļoti draudzīgi ar mani sasveicinājās un iegāja sēžu zālē. Aicināts iekšā, es nostājos apsūdzētajam parastā vietā — galda galā. Garā galda abās pusēs sēdēja gandrīz vienīgi pavecas sievietes un arī kāds ģenerālis. Vispirms pagari ziņoja inspektors, sākdams ar manis slavināšanu: jau 19—20 gadu vecumā es esot piedalījies pagrīdes komunistiskās jaunatnes kustībā, vairākkārt ticis apcietināts, pēdējo reizi notiesāts spaidu darbos, sēdējis Rīgas Centrālcietumā un nosūtīts spaidu darbos Kalnciema katorgā — akmeņlauztuvēs. Atbrīvots nedaudz pirms soda termiņa izbeigšanās uz vispārējās amnestijas pamata. Lielā Tēvijas (Otrā pasaules) kara laikā brīvprātīgi iestājies Sarkanā armijā, piedalījies kaujās utt. (Tas šai grāmatā jau aprakstīts.) Inspektoram runājot, pie galda sēdošās tantes, galvu šūpodamas, izsaucās: "Kāda biogrāfija!" — bet, kad inspektors pavēstīja, ka es neieredzot krievus un padomju armiju, ka esot licis no atbildīgiem darbiem atbrīvot krievus un to vietā iecēlis latviešus, neesot devis krieviem dzīvokļus, izlicis tos no vasarnīcām, aizliedzis krievus Rīgā pierakstīt uz pastāvīgu dzīvi, inteliģenci orientējis raudzīties uz Rietumiem, — tad tās pašas tantes sauca: "Kādas šausmas!" — un skatījās uz mani zvērojošām acīm kā uz briesmoni, kas jānosit.

Pēc inspektora ziņojuma Šverņiks aicināja mani sniegt paskaidrojumus, piesakot, lai mēģinu iekļauties 10—15 minūtēs.

Paskaidroju apmēram šādi: par vieniem un tiem pašiem it kā smagiem nodarījumiem, man klātesot, tiek spriests jau trešā instancē: LKP CK birojā (divas dienas), LKP CK plēnumā un šeit. Pricējās, ka apspriešanas gaitā vairāki nepamatotie "fakti" ir atsijāti. Šeit vairs netiek minēts, piemēram, gadījums, kad Rīgas kara flotes bāzē atklātā militāristu sapulcē es esot teicis, ka turpmāk Sarkanās armijas zābaks Latvijas zemi vairs nebradās u. tml. Palikuši vēl trīs apvainojumi buržuāziskajā nacionālismā, kad es it kā esmu izkropļojis Ļeņina nacionālo politiku: 1) administratīvā kārtā piespiedis visus iebraucējus divu gadu laikā apgūt latviešu valodu; 2) aizliedzis iebraucējus no citām republikām pierakstīt Rīgā uz pastāvīgu dzīvi un 3) atbildīgos amatos krievu vietā iecēlis latviešus. Tikai par šiem trim jautājumiem snieģu paskaidrojumus.

Kopumā varu teikt, ka visos trīs apvainojumos fakti atbilst īstenībai, tikai tie nav pretrunā ar Ļeņina nacionālo politiku, ko esmu labi apguvis un varu pierādīt.

Pirmkārt — par valodas jautājumu. Nezinu, vai tas klātesošajiem ir vajadzīgs, bet esmu spiests atkārtot Ļeņina norādījumus un partijas XII kongresa lēmumu par valodu lietošanu cittautiešiem nacionālās republikās. Ļeņins, slims būdams, uzrakstīja rezolūciju partijas XII kongresam "Par nacionālo jautājumu", ko kongress pieņēma,

un šis lēmums nav atcelts arī šodien. Lēmumā ir teikts, ka nacionālajās republikās visās partijās, valsts un saimnieciskajās organizācijās sarunu un lietvedības valodai jābūt vietējās nācijas valodai, ka jāizstrādā stingrs kodekss par nacionālās valodas **obligātu** lietošanu nacionālās republikās un ka šādu kodeksu pareizi var izstrādāt tikai pamatnācijas pārstāvji paši. Leņins vēl ir teicis, ka vajag stingri sodīt (капать) tos, kuri nosūtīti darbos nacionālajās republikās un tur ignorē vietējo valodu, ignorē vietējās nācijas kultūru, tradīcijas un literatūru. Tas ir teikts nepārprotami, un, šķiet, nekādi komentāri te nav vajadzīgi. Bet varbūt kāds teiks vai vismaz domās: nujā, Leņins teica, bet tas bija toreiz, pavisam citādos apstākļos. Jā, apstākļi, protams, ir mainījušies. Varbūt partija šo jautājumu grib risināt citādi nekā toreiz Leņins. Ja tā patiešām būtu, tad partijai vispirms vajadzētu atklāti pateikt, darīt visiem zināmu, ka šinī jautājumā Leņina norādījumi ir novecojuši, taču tas nav darīts.

Tātad šo apvainojumu pilnīgi noraidu.

Otrkārt, kas notiktu, ja es rīkotos tā, kā rīkojas tie, kuri mani apsūdz? Konstitūcija viņiem ļaujot Padomju Savienībā dzīvot, kur vien viņi vēlas, un konstitūcija viņiem garantējot darbu atbilstoši profesijai. Bet valodas mācīšanās esot brīvprātīga. Es minēšu piemēru, pamatojoties uz šādiem apgalvojumiem. Arī es gribu izmantot konstitūcijā dotās tiesības dzīvot tur, kur vēlos. Par savu pastāvīgo dzīvesvietu izraugos Maskavu, tātad mani obligāti te jāpieraksta. Vai, teiksim, esmu beidzis pārdevēju skolu, un konstitūcija man garantē darbu šajā profesijā. Uzzinājis, ka Maskavā kādā veikalā ir vajadzīgs pārdevējs, es piesakos uz šo brīvo vietu un, tā kā tiek deklarēts, ka valodas mācīšana ir brīvprātīga, paziņoju, ka krievu valodu neprotu un nemācīšos. Vai jūs mani pierakstīsiet Maskavā un pieņemsiet par pārdevēju?

Tūlīt no visām pusēm man sauca: "Cik dīvaini jūs izvīrāt jautājumu!"

Es: "Kā — dīvaini? Viss pēc konstitūcijas un jūsu nostādnes. Man un maniem kolēģiem tieši tā izvīrāja šo jautājumu visi Rīgā iebraukušie sveštautieši.

Ne jau tikai saskaņā ar Leņina principiālo nostādni vien mēs prasījām latviešu valodas prasmi. To darīt mūs piespieda pati dzīve. Nevar taču pieļaut, ka ārsts, kurš neprot latviešu valodu, izmeklē un ārstē slimnieku, kas neprot krievu valodu. Kā viņi sarunāsies? Tas pats ir telegrāfā, telefoncentrālē, aptiekās, veikalos, transportā, frizētavā, jebkurā iestādē. Vēl paliek prasība par termiņu "divu gadu laikā". Manuprāt, nevienam lēmumam nav nekādas jēgas, ja tajā nav minēts izpildes termiņš. Un divi gadi ir pietiekams laiks, lai apgūtu latviešu valodu sarunu valodas līmenī, kā rakstīts mūsu lēmumā.

Otrs apvainojums — es it kā esot aizliedzis Rīgā pierakstīt uz pastāvīgu dzīvi iebraucējus no citām republikām. Vispirms jāprecizē apvainojums. Pierakstīšana Rīgā bija nevis aizliegta, bet gan stingri ierobežota, un tas tika darīts gan juridiski, gan ekonomiski pamatoti visas valsts interesēs. Pirmkārt, Maskavā, Leņingradā un visās citās lielākajās Krievijas pilsētās, pat Vladimiras apgabalā, rajonu centros stingri ierobežo pierakstīšanos. Otrkārt, pirms ķērāties pie ierobežošanas, mēs saņēmām no Maskavas rakstisku paskaidrojumu, ka šī procedūra ietilpst vietējo pašvaldību kompetencē. Treškārt, mēs pierakstīšanu neatteicām nevienam, kam uz to bija tiesības saskaņā ar kādu Vissavienības likumu. Ceturtkārt, mēs negribējām atņemt darbaspēku karā izpostītiem vai vispār ekonomiski vājiem apvidiem Krievijā, kur darbarokas vajadzīgas vēl vairāk nekā Latvijā. Neatteicām pierakstīšanu arī tiem speciālistiem, kurus republika bija aicinājusi. Un, visbeidzot, negribējām pierakstīt masveidīgi ieplūdušus cilvēkus, kuriem trūka elementāras sadzīves un uzvedības kultūras, kuri ar savu rīcību kompromitēja lielo krievu tautu un vietējos iedzīvotājos radīja pamatotu sašutumu, tādējādi kaitējot patiesai tautu draudzībai.

Tātad arī otru apvainojumu pilnīgi noraidu.

Paliek trešais apvainojums — it kā atbildīgos amatos krievu nomainīšana ar latviešiem.

Arī šo jautājumu mēs risinājām pilnā saskaņā ar jau minēto partijas XII kongresa rezolūciju un dzīves diktēto nepieciešamību. Šajā rezolūcijā ir rakstīts, ka nacionālajās republikās visos partijas un valsts orgānos, saimnieciskajās iestādēs un sabiedriskajās organizācijās kadri (kā toreiz sauca atbildīgos darbiniekus) jākomplektē galvenokārt no vietējās nācijas pārstāvjiem, kas labi pazīst vietējos apstākļus, tradīcijas, kultūru un prot pamattautas valodu, bet tiesās, prokuratūrā un milicijā var strādāt tikai vietējās pamattautas pārstāvji. Tiktāl no juridiskā un politiskā viedokļa. Tālāk, kā jau minēju, to darīt mūs piespieda praktiskā dzīve.

Kāds stāvoklis bija daudzos uzņēmumos, iestādēs, orgānos, saimniecībās? Piemēra pēc minēšu Rīgas vagonbūves rūpnīcu, kurā toreiz apmēram 70 procenti strādājošo bija latvieši, bet rūpnīcas direktors Eismonts, galvenais inženieris, direktora vietnieki kadru un sadzīves jautājumos, rūpnīcas partijas komitejas sekretārs un viņa vietnieks, komsorgs un lielākais vairākums ražotņu priekšnieku un citi rūpnīcas pārvaldes darbinieki latviešu valodu neprata. Vai partijas darbinieki drīkstēja tādu stāvokli atstāt? Cits piemērs: es republikā nekad gan neesmu ne pārzinājis, ne vadījis lauksaimniecību, bet zināmu laiku, būdams LKP CK biroja darbinieks, piedalījies arī vadošo lauksaimniecības kadru apstiprināšanā. Saprotams, atbalstīju viedokli, ka nav pareizi par padomju saimniecību direktoriem atstāt iebraukušos cilvēkus, kuri, kaut kur Krievijā nodzērušies vai par kādiem citiem nodarījumiem no darba padzīti, šeit slikti vadīja darbu, seno muižu parkos ierīkoja lauksaimniecības mašīnu novietnes, pilīs uz inkrustētām grīdām sabēra miklus graudus tikai tāpēc vien, ka bija krievi ar partijas biedra karti kabatā, ja Latvijas Lauksaimniecības akadēmija sagatavoja jaunus vietējos speciālistus. Arī partijas Rīgas pilsētas un pilsētas rajonu komitejās stāvoklis ar kadriem nebija normāls, no tajās strādājošajiem trīs ceturtdaļas bija cittautieši, kas neprata latviešu valodu. Te bija grūti ko labot, jo visā partijas pilsētas organizācijā bija maz latviešu.

Tā nu iznāk, ka arī trešo apvainojumu es kategoriski noraidu."

Savu runu, kas ilga apmēram 40 minūtes, beidzu. Šverņiks jautāja, vai kāds no partijas komisijas locekļiem vēlas izteikties. Piecēlās pie galda sēdošais ģenerālis un teica apmēram tā: domāju, ka te ir noticis pārpratums. Ar Berklavu esmu ticis gan pirms laba laika, bet tādu Berklavu, par kādu šeit tika runāts, es nepazīstu. Berklavu es pazīstu citādu.

Pirmajā brīdī biju pārsteigts, bet tūlīt arī sapratu, kas ir šis ģenerālis. Jā, patiesi, 1940. gadā no Maskavas bija atbraukuši kādi pilnvarotie, kas no komunistiem, komjauniešiem un arodorganizāciju aktīvistiem izraudzījās cilvēkus darbam milicijā, prokuratūrā, iespējams, arī valsts drošības orgānos. Ar komjaunatnes aktīvistiem runāja no Maskavas atbraukušais Vissavienības komjaunatnes CK sekretārs, kas tur pārzināja kara un fizikultūras darbu. Viņa uzvārds, ja nemaldos, bija Gromovs. Vēlāk uzzināju, ka šis Gromovs kara un pēckara laikā uzdienējies līdz ģenerālleitnanta pakāpei un partijas Centrālajā kontroles komisijā iekļauts tāpēc, ka tolaik, kad mani Maskavā "tiesāja", viņš bija partijas kontroles komisijas priekšsēdētājs Padomju armijas galvenajā politiskajā pārvaldē.

Pēc ģenerāļa neviens vairs vārdu nelūdza. Šverņiks aicināja izteikties Augustu Vosu kā LKP CK pārstāvi. Voss teica apmēram tā: nav nepieciešams pret Berklavu vēl papildus izvirzīt pamatotus argumentus, jo tik nekautrīgi un agresīvi kā te viņš Rīgā nerunāja. "Jūs paši dzirdējāt, ka viņš neatzīst nevienu savu vainu. Berklavs apvainoja mūs visus Latvijā un jūs šeit. Iznāk, ka Ļeņina nacionālo politiku esam

izkropļojuši mēs, nevis viņš. Man atliek tikai pierādīt, kam Berklavs ar savu rīcību kalpojīs, vai nu to gribēdams, vai negribēdams."

Un Voss vilka no portfeļa ārā un rādīja latviešu emigrantu avīzes, arī Rietumvācijā, Zviedrijā, ASV, Anglijā un citur izdotus laikrakstus un lasīja tajos publicēto Latvijas 1959. g. notikumu aprakstu tulkojumu krievu valodā. Noklausījies ar interesi. Notikumi bija aprakstīti un komentēti pareizi. Publikācijās bija teikts, ka Latvijā, tāpat kā Lietuvā un Igaunijā, tīšām tikuši masveidā ieplūdināti krievi, lai latviešus šajā sveštautiešu masā "izšķīdinātu", "noslīcinātu", visus latviešiem uzspiestās varas gadus Latvijā tikusi pieņemta neatlaidīga, varmācīga pārkrievošanas politika. Es šai politikai esot pretojies, man bijuši domubiedri, tāpēc es no Latvijas esot izsūtīts uz Krieviju utt.

Pēc Vosa nolasīto rakstu tulkojumu noklausīšanās man vajadzēja izšķirties, kā reaģēt. Prasīju Šverņikam atļauju izteikt protestu pret manas personiskās lietas apspriešanas gaitu. To man atļāva. Teicu, ka diemžēl man nav bijusi iespēja abonēt laikrakstus, no kuriem Voss lasīja tur publicētos aprakstus par notikumiem Latvijā 1959. gadā. Ja ārzemēs ir nonākusi, spriežot pēc dzirdētā, patiesa informācija par toreizējiem notikumiem, tad tā taču nav iegūta no manis, jo pēc manis atbrīvošanas no amatiem man nebija iespēju ne runāt sapulcēs, ne presē publicēties. Acīmredzot informācija ņemta no Pelšes un Vosa toreizējām runām un rakstiem. Kāpēc man par to vajadzētu atbildēt? Nevienam taču nenāk prātā saukt pie atbildības mūsu valsts visaugstākos vadītājus tāpēc vien, ko par viņiem raksta ārzemēs.

Voss salika visas avīzes portfelī un apsēdās.

Šverņiks vēlreiz jautāja, vai kāds vēlas izteikties. Gribētāju nebija. Mani palūdza no sēžu zāles iziet un gaidīt, līdz tikšu aicināts atpakaļ. Jutos pavisam mierīgs. Biju pateicis visu, ko vēlējos. (Jā, bet kam? Kāda tam nozīme?) Uzvarējis biju morāli. Es pat vēlējos, lai mani izslēdz no partijas. Vismaz nebūs vairs jāklausa līdz riebumam apnikušās tukšās vai neģēlīgās runas partijas sapulcēs. Izņemu no apvalka partijas biedra karti, jo nešaubījos, ka mani izslēgs. Nezinu, kāpēc tas netika izdarīts. Kad mani ieaicināja atpakaļ sēžu zālē, Šverņiks, tuvu pie acīm turēdams lapu, nolasīja lēmumu. Tā būtība bija šāda: PSKP Centrālā kontroles komisija izskatījusi LKP CK ierosinājumu izslēgt Berklavu no partijas, bet es savu vainu neatzīstot, tāpēc nolemts izteikt man stingro rājienu ar ierakstu partijas dokumentos par ļeņiniskās nacionālās politikas izkropļošanu. Pēc lēmuma nolasīšanas viena no vecajām boļševicēm iepīkstējās: "Un brīdināt, ja savus uzskatus nemainīs, tad tiks izslēgts no partijas." Šverņiks papildinājumam piekrita. Tā partijas biedra karte palika pie manis. Man bija izteikts vislielākais partijas sods. Tāpēc es Ponomarjovam Vladimirā teicu: ja man birojā jautās, kā es vērtēju man uzlikto partijas sodu, es atbildēšu, ka to neatzīstu, un tad mani no partijas izslēgs.

* * *

Kā jau pirms manas nosūtīšanas uz Vladimiru Maskavā bija teikts, man tika piešķirts divistabu dzīvoklis jaunuzceltā mājā Gorkija ielā, kas bija viena no galvenajām toreizējā pilsētas jaunajā kvartālā netālu no jau pieminētā Traktoru rūpnīcas kultūras nama. Dzīvoklis atradās otrā stāvā, tajā bija divas vidēja lieluma istabas, virtuve un pat vannas istabiņa kopā ar tualeti. Iegādājos metāla gultu, divus visvienkāršākos krēslus, galdu, pāris šķīvjus, karotes, dakšiņas un krūzītes. Visas šīs mantas saliku vienā no istabām un virtuvē. Otrā istabā, ko dzīvošanai neizmantoju, pa diagonāli izvilku virvi veļas žāvēšanai un novietoju līdzpaņemtās slēpes. Iekārtojies sāku interesēties, kas ir mani kaimiņi citos dzīvokļos. Sākumā abos blakus dzīvokļos

iemītnieku vēl nebija, bet pēc dažām dienām tajā, kurā ieeja bija no tās pašas kāpņu platformas, ievācās kāda pulkveža ģimene. No Maskavas atsūtītais pulkvedis bija iecelts par Vladimiras iekšlietu pārvaldes priekšnieku, tātad amatā pielīdzināms iekšlietu ministram republikās. Sasveicinājušies un iepazīnušies gan netikām līdz pat manai aizbraukšanai no Vladimiras.

Ieeja otrā blakusdzīvoklī bija pa citām priekšdurvīm, un tā iemītnieku nekad netiku pat redzējis. Ar pārējos dzīvokļos mītošo ģimeņu "galvām" iepazinās jau pirmajā mājas talkā, ko sarīkoja, lai novāktu sniegu ap māju un nokaltu ledu no ietves un kājceļiem sētas pusē, no kurienes bija ieeja pārējos dzīvokļos. Kaut sākumā iepazīšanās bija tikai formāla, tomēr ievēroju, ka viņi visi ir dažāda ranga priekšnieki tirdzniecības sistēmā. Jau pirmajā iepazīšanās reizē kāds no talciniekiem smiedamies teica: te nu strādājam un dzīvojam visi Vladimiras galvenie — "glavkino" (tas biju es); "glavgaloša" (apavu tirdzniecības priekšnieks); "glavtrjapka" (apģērbu un audumu tirdzniecības priekšnieks); "glavkapusta" (dārzeņu un sakņu tirdzniecības priekšnieks) un "glavvodka" (sabiedriskās ēdināšanas priekšnieks). Netika nosaukts "glavmiļicija", kas arī talkās nekad nepiedalījās.

Par otru manu kaimiņu neviens neko neteica, jo neviens nezināja, ko teikt. Saņēmu gan paskaidrojumu, kāpēc te dzīvo tirdzniecības darbinieki. Izrādījās, ka šī māja celta īpaši tirdzniecības darbiniekiem par šā resora līdzekļiem. Tā kā mans dzīvoklis atradās otrā stāvā, ne reizi vien pārgāju diezgan platās ielas otrā pusē un vēroju noslēpumainā kaimiņa logus. Gandrīz visiem logiem bija aizkari, bet aizdomīgā kaimiņa logi līdz pusei bija blīvi nomaskēti kā cietumā. Gaisma iespīdēt varēja tikai pa augšējām rūtīm. Uzmanīgi caur sienu ieklausījās kaimiņa rīcībā. Tā bija pieskaņota manējai. Kad vakaros likos gulēt, manas gultas matracis un arī pati metāla gulta savienojumu vietās nočīkstēja. Tas pats notika, kad, gultā guļot, pagriezos uz otriem sāniem. Varēju dzirdēt, ka kaimiņš aiz sienas gulēt iet reizē ar mani. Tas pats notika rītos. Kad cēlos es, cēlās arī kaimiņš.

Tā man šis tas kļuva skaidrāks, saprotamāks. Ne jau aiz rūpēm par manu labsajūtu mani no viesnīcas pārvietoja uz dzīvokli. Mana "aprūpe" tā valstij iznāca lētāka. Skaidrs kļuva, kāpēc man dzīvokli iedeva tieši šai mājā, kur dzīvoja tikai dažādi priekšnieki, kuri, protams, visi bija partijnieki, un kāpēc man kaimiņos iemitināti tik droši sargi. Tieku novērots, noklausīts, izspiegots. Ka tas tiešām tā, par to pārliecinājos vairākkārt. Piemēram, kāds vecpuišs, kas šai mājā dzīvoja vienistabas dzīvoklī, lūdza mani mainīties ar dzīvokļiem, jo gribot precēties. Devu piekrišanu, un viņš apņēmas nokārtot formalitātes. Taču pilsētas vadība piekrišanu nedeava, atteikumu ne ar ko nemotivējot. Līdzīgi notika, kad pēc vairākiem gadiem gatavojos aizbraukt no Vladimiras pavisam.

* * *

Latvijā es aizmirsts nebiju. Man rakstīja. Rakstīja draugi un domubiedri. Apcievoja gan tikai retais. Vieni no pirmajiem atbrauca Milda un Arturs Veneri, skolotāja un muzikologs, kuri tūlīt pēc Otrā pasaules kara bija pārcēlušies uz pastāvīgu dzīvi Rīgā no Baškīrijas. Šī bija viena no tām ģimenēm, kas visus ilgos probūtnes gadus bija dzīvojuši ilgās pēc tēvzemes un pārbrauca Latvijā, līdzko radās pirmā izdevība. Viņos nebija izdzisusi patriotisma liesmiņa, un abi runāja labā latviešu valodā. Mildu es biju ieteicis jaunuzceltā vidusskolā (49.) par direktori, un viņa kļuva par vienu no vislabākajām gan mācību, gan audzināšanas ziņā. Milda tika ievēlēta arī par deputāti LPSR Augstākajā padomē un bija izglītības komisijas vadītāja. Viņa bija arī viena no pirmajām, kas 1959. gadā rakstīja uz Maskavu, atklāti

paužot protestu pret pieņemto lēmumu par kādu prettautisku un pretvalstisku grupu, kas it kā darbojas Latvijā. Ar to pārpārēm pietika, lai tiktu atbrīvota no direktores amata.

Mani apciemoja arī citi, daži pat vairākas reizes, piemēram, Bauskas vidusskolas direktore Anta (Antonija) Rudzīte, kas tajā laikā mācījās aspirantūrā Maskavā. Atbrauca tikko Valsts kinematogrāfijas institūtu beigušais jaunais kinorežisors Gunārs Piesis, kas vēlāk radīja teicamās kinofilmas "Nāves ēnā" (pēc Rūdolfā Blaumaņa noveles), "Pūt, vējiņi" (pēc Raiņa lugas) u. c. Atbrauca arī kādreizējais Valmieras vidusskolas direktors Pēteris Kampars, kas gan vēlāk nogāja no pareizā ceļa.

Pirmos divarpus gadus pēc ierašanās Vladimirā es vēl skaitījos PSRS Augstākās padomes deputāts. Saņēmu oficiālus izsaukumus uz sesijām un arī piedalījos tajās. Bija gan pretīgi redzēt, kā mani kādreizējie paziņas un pat domubiedri izvairās satikties, pat saskatīties ar mani, piemēram, Vilis Krūmiņš, Kārlis Ozoliņš, Aleksandrs Ņikonovs u. c. Nedomāju, ka šie cilvēki vērsās pret mani. Viņi tikai baidījās, ka saskarsme ar mani un vēl draudzības izrādīšana var iedragāt viņu karjeru. Citādi rīkojās Arvīds Pelše, kas izjuta patoloģisku naidu pret ikkuru latviski noskaņotu cilvēku. Pelše jau ne reizi vien bija oficiāli nolādējis savus vecākus un brāli kā šķiras ienaidniekus. Reiz sesijas laikā, mums nejauši satiekoties garderobē, Pelše man uzsmaidīja un sniedza roku, bet es, protams, neņēmu to pretī un aizgriezpos.

* * *

Strādājot kinofilmu iznomāšanas kantorī, kas atradās kādā no vecajām baznīcām, man vajadzēja organizēt jaunas dienesta mājas uzcelšanu. Veicu ne vien tiešo organizatorisko un pat tehnisko darbu, bet rakstīju arī recenzijas vietējā avīzē par gaidāmajām kinofilmām, kuras man patika. Tās bija galvenokārt literatūras klasiķu darbu ekranizācijas vai labākās ārzemju filmas.

Marga pie manis Vladimirā.

Atvaļinājuma laikā un reizēm, ja iegadījās divas trīs brīvdienas, braucu uz Rīgu pie sievas, un viņa savā atvaļinājumā un vairākkārt brīvdienās brauca pie manis. Marga strādāja pamatdarbu pat naktīs, lai iekrātu kādas brīvdienas un varētu atbraukt pie manis. Kad 1961. gadā atbraucu uz Rīgu atvaļinājumā, jau pirmajās dienās saslimu ar sirds muskuļu infarktu. Nācās veseloties ilgāk par četriem mēnešiem. Čeka jau izplatīja valodas, ka es infarktu simulēju, mēģināja uz to noskaņot arī dažus ārstus. No tā gan nekas neiznāca, bet, lai šai neģēlībai darītu galu, atpakaļceļā uz Vladimiru izmantoju savas deputāta tiesības un iegriezos tā saucamajā Kremļa poliklīnikā, kur palūdzu mani izmeklēt un dot rakstisku slēdzienu. Uz šā slēdziena pamata Vladimiras ārstu komisija mani atzina par trešās grupas invalīdu. Šo atzinumu gribēju izmantot, lai atbrīvotos no kinofilmu iznomāšanas kantora pārvaldnieka amata, jo, kaut arī maznozīmīgs, šis amats tomēr bija partijas apgabala komitejas nomenklatūrā. Biju iedomājies, ka tad radīsies lielākas cerības tikt atpakaļ uz Rīgu.

Apgabala partijas komitejā uzsāku sarunas par atļauju aiziet no ieņemamā amata, atsaucoties uz neizbēgamo darbu arī naktīs, kad jāpārbauda filmu demonstrēšanas punkti lauku apvidos. Sākumā piekrišanu nesaņēmu, bet, kad parādīju mediķu slēdzienu, tad principā iebildumu nebija. Tūlīt man piedāvāja citus amatus, kuri arī bija apgabala partijas komitejas nomenklatūrā, piemēram, par filharmonijas direktoru, apgabala patērētāju biedrību savienības priekšsēdētāja pirmo vietnieku ar daudz lielāku algu. No šiem priekšlikumiem kategoriski atteicos divu iemeslu pēc: pirmkārt, tik un tā netieku ārā no nomenklatūras, un, otrkārt, ap abiem piedāvātajiem amatiem rīkojās daudzi visādu nelikumīgu kombināciju meistari, kukuļņēmēji un zagļi. Sapratu, ka tos nekad neuzvarēšu, bet mani viegli varēs padarīt par līdzcīnīgu. Prasīju atļauju strādāt Vladimiras traktorrūpnīcā. Pa telefonu jau biju runājis ar rūpnīcas direktoru Grišinu. Līdz tam gan pazīstami nebijām, bet viņš, kā jau apgabala partijas komitejas biroja loceklis, bija informēts par to, no kurienes nāku un kāpēc esmu Vladimīrā. Direktors piekrita mani pieņemt jebkurā amatā, ko pats izvēlēšos. Teicu, ka man pieņemams tikai tāds darbs, kas nav nekādā nomenklatūrā un ko esmu spējīgs veikt. Beidzot pēc vairākām sarunām apgabala partijas komiteja piekrita manai pāriešanai strādāt rūpnīcā. Šai gadījumā man palīdzēja Grišins ar savu stāvokli partijas orgānos, jo cerēja, ka es rūpnīcā spēšu paveikt ko noderīgu.

Pāriešanas jautājums apgabalā nu bija saskaņots, bet mana tiešā priekšniecība atradās Maskavā — Krievijas kultūras ministra vietnieks Solovjovs, simpātisks cilvēks, kas pret mani izturējās ar izpratni. Atklāti pateicu, ka, strādājot rūpnīcā, man būs vairāk cerību atgriezties Latvijā. Ja tā, Solovjovs neiebildīši, tikai lūdza atrast daudz maz atbilstošu aizvietotāju, kuram piekristu arī apgabala partijas komiteja. Tādu atradu.

Traktorrūpnīcā no direktora piedāvātajiem amatiem izvēlējos kļūt par lielās apvienotās nodaļas priekšnieka vietnieku. Nodaļa aptvēra zinātniski tehnisko informāciju, Zinātniski tehnisko propagandu, fotolaboratoriju un patentu dienestu. Savā pārziņā pārņēmu zinātniski tehnisko propagandu un fotolaboratoriju. Rīkoju izstādes ar tehniskiem jauninājumiem piemērotu kinofilmu demonstrēšanu un speciālistu komentāriem; jaunākās tehnikas propagandēšanai izdevu biļetenus, plakātus, organizēju rūpnīcas galveno speciālistu rakstus Vissavienības žurnālos. Pats rakstīju nozares Vissavienības žurnālos un apgabala avīzē par darba pieredzi tehniskajā informācijā un propagandā, vadāju ekskursantus pa rūpnīcas ražotnēm un dienestiem. Rūpnīcas vadība un kolēģi pret mani izturējās labi, pat draudzīgi. Jau būdams Rīgā, vairākus gadus ar viņiem sarakstījos.

Joprojām vēl intensīvāk rakstīju uz Maskavu PSKP CK, prasot manu lietu pārskatīt, bet galvenais — dot atļauju man atgriezties Latvijā.

Pienāca diena, kad mani pie sevis atkal aicināja apgabala partijas komitejas pirmais sekretārs Ponomarjovs. Viņš zvanīja pats, sarunā bija neparasti laipns un nevis pavēlēja, bet lūdza ierasties pie viņa man izdevīgā laikā. Atbildēju, ka iešu tūlīt.

Tehniskā sekretāre mani bez kavēšanās ielaida Ponomarjova milzīgajā kabinetā. Viņš steidzās man pretī kā dārgam viesim, bija izmeklēti laipns, ar mani runāja, nevis vairs sēžot pie milzīgā rakstāmgalda, bet man pretī pie mazā galdiņa, tā gribēdams uzsvērt, ka šai reizē ar mani nerunā kā priekšnieks. Centos atminēt šādas pārvērtības cēloni.

Ponomarjovs teica apmēram tā: "Biju Maskavā, atkal runāju gan partijas Centrālkomitejā, gan ar biedriem Pelši un Vosu un esmu nācis pie secinājuma, ka jums rastos reālas iespējas atgriezties Latvijā, ja tiktu noņemts uzliktais partijas sods. Man gan kā gados un partijas darbā jaunākam darbiniekam ir neērti dot jums padomu, kā rīkoties, bet, ticiet man, vēlot jums labu, es tomēr to darīšu. Vēlreiz iesaku jums uzrakstīt lūgumu par partijas soda noņemšanu."

Saprātu, kāpēc Ponomarjovs tik neatlaidīgi pūlas man izspiest lūgumu par soda noņemšanu. Tā nebija tikai viņa doma, viņa vēlēšanās. Pelšiem un visai partijas vadībai ļoti nepatika, ka ārzemēs gan presē, gan Padomju Savienībai domātajos radoraidījumos diezgan bieži tiek pieminēti notikumi Latvijā 1959. gadā un saistībā ar tiem — mans vārds. Tur tiku dēvēts par "nacionālkomunistiskās" kustības vadītāju Latvijā, kas cīnījies pret pārkrievošanas politiku, aizstāvējis latviešu tautas suverēnās tiesības un tāpēc bez vainas ticis represēts. Partijas vadībai bija ļoti svarīgi izdabūt no manis savu līdzšinējo uzskatu un darbības nosodīšanu, lai ar to atņemtu it visiem iespēju teikt, ka esmu nepamatoti apvainots un nepelnīti represēts. To es labi sapratu, un man ne mirkli neradās doma sevi tā politiski un morāli iznīcināt, apspļaudīt pašam sevi kā cilvēku. Nevaru pat iedomāties ļaunāku likteni kā dzīvot pēc tam, kad cilvēks pats sevi apmelojis, pazemojis, kā to, piemēram, izdarīja Munters un daudzi komunisti, pat kādreizējie vadoņi, kad tika nepelnīti apvainoti visādās nelietībās. Taču ļoti gribējās arī atgriezties Rīgā. Pirms ko teicu Ponomarjovam, drudzaini domāju, vai ir kāda iespēja panākt partijas soda noņemšanu bez sevis pazemošanas. Jau pati doma lūgt partiju, kas visu savu pastāvēšanas laiku turējusies tikai uz varmācību, kas pastrādājusi tik daudz zvērību un latviešu tautai nodarījusi tik daudz ļauna, — to lūgt bija pretīgi. Kārdinājums tomēr uzvarēja. Teicu Ponomarjovam, ka padomāšu. Ponomarjovs savukārt apsolīja gādāt, lai apgabala partijas komitejas biroja sēdē, kad šo jautājumu izlems, man neuzdotu jautājumu par uzliktā soda novērtēšanu. Uzsvērti laipni Ponomarjovs no manis atvadījās.

Domāju vairākas dienas. Rakstīju iesniegumu dažādos variantos. Rakstīju un uzrakstīto saplēsu. Rakstīju atkal. Beidzot iesniegumā rakstīju apmēram tā: 1960. gadā partijas Centrālā kontroles komisija pauda uzskatu, ka savā agrākajā darbībā esmu izkropļojis ļeņinisko nacionālo politiku, un mani sodīja ar stingro rājienu, izsakot brīdinājumu mani no partijas izslēgt, ja nemainīšu politiskos uzskatus. Pēc šā lēmuma ir pagājuši vairāk par septiņiem gadiem. Šai laikā esmu centies godīgi veikt savus dienesta pienākumus un piedalījies arī sabiedriskajā dzīvē, izpildījis dažādus partijas uzdevumus. Lūdzu man partijas sodu noņemt.

Nezinu, kāpēc, bet ne partijas pirmorganizācijā, ne rūpnīcas partijas komitejā, ne arī pilsētas partijas komitejas sēdē man neviens nekādus jautājumus neuzdeva, nekāda apspriešana nenotika, tikai gluži formāli tika pieņemts lēmums atbalstīt manu iesniegumu un lūgt augstākstāvošo instanci šādu lēmumu atbalstīt. Tā nonācu līdz apgabala partijas komisijai. Mani uzaicināja tās priekšsēdētājs un sarunu sāka apmēram tā: "Nav vajadzīgs man stāstīt, kādos apstākļos jūs tikāt atbrīvots no atbildīgiem amatiem Latvijā un kādos saņēmt partijas sodu. Es to visu ļoti labi varu

iedomāties, jo pats esmu bijis līdzīgā situācijā un līdzīgā kārtā atsūtīts darbā šeit, Vladimirā. Vēl nesen biju Murmanskas (ja pareizi atminos) apgabala partijas komitejas pirmais sekretārs. Par atteikšanos nosūtīt uz Maskavu telegrammu, lai ziņotu par gūtajiem lielajiem panākumiem ekonomikā, kuru īstenībā nebija, mani no darba atbrīvoja, un tagad esmu šeit."

Tika noteikta diena, kad komisijas sēdē izskatīs manu lietu. Arī šai sēdē man nevienu jautājumu neuzdeva. Pieņēma lēmumu atbalstīt pilsētas partijas komitejas biroja lēmumu un ieteica apgabala partijas komitejas birojam lūgt partijas Centrālo kontroles komisiju man partijas sodu noņemt.

Tā mana lieta nokļuva apgabala partijas komitejas birojā. Gaidāmais lēmums man jau bija kļuvis gandrīz vienaldzīgs. Pret partiju vairs nejutu ne vismazāko cieņu.

Birojā tomēr viss noritēja mierīgi. Tolaik apgabala partijas komitejas birojs aptvēra divus apgabalu komiteju birojus, jo Hruščovs, aizrāvēs ar eksperimentiem, kādu laiku nacionālajās republikās lika radīt divas partijas centrālās komitejas, divus tās birojus un divas apgabala izpildu komitejas — vienu lauksaimniecības darbu, otru — rūpniecības darbu vadīšanai. Tas pats tika izdarīts apgabalos. Taču šāds stāvoklis neturpinājās ilgi, — drīz atgriezās pie vienas komitejas katrā teritorijā.

Vladimiras apgabala partijas komitejas apvienotajā birojā no abiem iepriekšējiem birojiem bija palikuši abi propagandas sekretāri, ar kuriem man, dienesta jautājumus kārtojot, bija iznācis sastrādāties. Kad tika izņemta mana lieta, abi šie sekretāri kā apvienotā biroja locekļi bija vienīgi runātāji birojā un abi ierosināja pieņemt lēmumu lūgt partijas Centrālo kontroles komisiju man partijas sodu noņemt. Lēmums tika pieņemts vienbalsīgi. Ejot ārā no sēžu zāles, apgabala partijas komisijas priekšsēdētājs mani jau apsveica par drīzu atgriešanos dzimtenē.

Viņš apsoltīja ātri sagatavot lēmuma norakstu un to nosūtīt uz Maskavu partijas Centrālajai kontroles komisijai, kuras priekšsēdētājs toreiz jau bija Arvīds Pelše. Es neticēju, ka Pelši mana iesnieguma teksts apmierinās. Ar interesi gaidīju, kāds būs komisijas lēmums, jo, zinot Pelšes lielo respektu pret krievu iestādījumiem, pat bailes no tiem, sapratu, ka Vladimiras partijas komitejas biroja lēmumu Pelše negribēs noraidīt.

Manas nojautas bija pareizas. Pēc kāda mēneša man tika paziņots, ka Pelše nolēmis manu lietu vispār neizskatīt, lai nebūtu ne sods man jānoņem, ne arī jānoraida Vladimiras apgabala partijas komitejas biroja lēmums. Tā viss palika pa vecam.

Pēc neilga laika mani atkal pie sevis aicināja apgabala partijas komitejas biroja pirmais sekretārs Ponomarjovs. Arī šai reizē viņš pret mani izturējās korekti, bet ne vairs tik uzsvērti laipni kā iepriekšējā reizē. Pielāvu, ka viņš jūtas aizskarts par to, ka Pelše nav pieņēmis lēmumu partijas sodu noņemt. Ponomarjovs teica, ka atkal esot bijis Maskavā un atkal ticies ar Vosu. Latvijas partijas organizācijas vadītāji esot aizvainoti par to, ka es atvaļinājumu laikā vai citās reizēs, būdams Rīgā, neesot turējis par vajadzīgu iegriezies Centrālajā komitejā. Teicu, ka tas mani pārsteidz, jo 1959. gadā Latvijas komunistiskās partijas vadītāji taču apgalvoja, ka esmu viņiem uzspiedis savu nacionālistisko politiku un tā viņus novirzījis no pareizā partijas ceļa. Ja, dzīvodams izsūtījumā, es katrā izdevīgā gadījumā būtu iegriezies arī partijas CK, tad varētu sagaidīt, —ja radīties attiecīga situācija, viņi atkal apgalvos, ka, pat dzīvodams Vladimirā, es uzspiežu viņiem savus uzskatus. Ponomarjovs sacīja, ka Voss tomēr vēloties, lai es ierodos uz pārrunām. Teicu, ka man nav nekā, ko Vosam teikt, bet, ja viņš grib ar mani runāt un Ponomarjovs domā, ka man vajadzētu braukt pie Vosa, lai komandē mani uz Rīgu.

Tā arī tika izdarīts. Ierados Rīgā. Zvanīju Vosam un tīši uzsvēru, ka esmu ieradies Rīgā, lai uzklausītu, ko viņš vēlas man teikt. Pret šādu nostādni Voss necēla

iebildumus, tikai sacīja, ka esot aizņemts, tāpēc tuvākajā laikā nevarot mani pieņemt, jo nākamajā dienā viņam jānolasa referāts svinīgā sanāksmē operā (neatminu, kas toreiz bija par svinībām); turklāt sakarā ar jubileju Rīgā ieradusās delegācijas no Polijas un Vācijas Demokrātiskās Republikas un viņam jāgatavojas sarunām ar tām. Man noteica tikšanos tikai pēc sešām dienām. Sapratu, ka pirms tikšanās ar mani Voss vēlas vēl aprunāties ar priekšniekiem Maskavā. Kad noteiktajā dienā un stundā piezvanīju, Vosa palīgs paskaidroja, ka Voss licis atvainoties par to, ka pats nevarot mani pieņemt, un pateikt, ka mani pieņems CK otrais sekretārs Beluha. Palīgs vēl pārvaicāja, vai tas mani apmierinot. Teicu, ka neesmu nevienu lūdzis mani pieņemt, bet ieradies pēc Vosa vēlēšanās. Ja viņš vēlas, lai es uzklausītu Beluhu, iešu pie tā.

Māte — Trīne Berklava 1966. gadā.

Beluhas pieņemamā istabā sekretāre lūdza mani nedaudz uzgaidīt. Pēc brīža, ar mani nenasveicinoties, garām pagāja Roberts Ķīsis un devās Beluhas kabinetā. Vēl pēc mirkļa mani aicināja kabinetā. Padevis labdienu, teicu, ka esmu ieradies pēc Latvijas komunistiskās partijas vēlēšanās uzklausīt, ko man šeit grib sacīt. Piebildu, ka nesaprotu, kāpēc sarunā pieaicināts Ķīsis, jo viņš ir partijas komisijas priekšsēdētājs Latvijā, bet te taču nevar notikt manas partijas lietas izskatīšana, jo pagaidām partijas uzskaitē esmu nevis Latvijā, bet gan Krievijā.

Beluha jautāja, vai man ir kategoriski iebildumi pret Ķīša klātbūtni. Teicu: ja Ķīsis vēlas, lai sēž, bet uz viņa jautājumiem es neatbildēšu. Ķīsis palika, bet neteica neviena vārda. Turpretī Beluha īstenībā man nodiktēja ultimātu, vispirms gan pajautājis, vai esot tiesa, ka es vēlos atgriezties Latvijā. Atbildēju apstiprinoši. Beluha sacīja, ka šo jautājumu nevarot izšķirt vienpersoniski ne viņš, ne Voss, ne kāds cits, to var izdarīt tikai CK birojs, bet, lai birojs varētu izlemt, vajadzīgs mans rakstisks iesniegums, kurā man jāatbild uz šādiem jautājumiem: 1. Vai es atzīstu, ka pamatoti esmu izslēgts no LKP CK un biroja sastāva un atbrīvots no ieņemamā amata Ministru padomē? 2. Vai es atzīstu par pareizu man uzlikto partijas sodu? 3. Vai es piekrītu uzrakstīt pāris rakstus Vissavienības vai kaut republikas presē, kuros nosodītu savus politiskos

uzskatus un savu agrāko darbību un publiski paziņotu, ka tagad pilnībā piekritu politikai, kuru realizē komunistiskā partija Latvijā?

E. Berklavs ar māsām Ženiju un Emmu un brāļameitu Dzidru pie mātes kapa Kuldīgā.

Tas nebija nekas cits kā ultimāts. Tā bija prasība Staļina—Molotova garā pēc pilnīgas kapitulācijas. Tā bija bezkaunība. Saprātu, ka tālāk runāt nav vērts. Tāpēc tikai Beluham jautāju: vai tas ir viss, ko LKP CK man gribējusi teikt? Beluha likās par tādu jautājumu izbrīnījies. Brītiņu it kā to pārdomājis, atbildēja: "Jā." Piecēlos, atvadījos un izgāju no kabineta. Mājās apdomāju, vai vēl varu ko darīt, lai dabūtu atļauju atgriezties Latvijā. Cerību bija pavisam maz. Tomēr uzrakstīju Vosam šādu vēstuli: "Jūsu vietā es mūsu domstarpības neiznestu apspriešanai atklātībā, jo tas tautas uztverē nebūs Jūsu interesēs, tāpat kā tas nebija Jūsu interesēs 1959. gadā un arī vēlāk, kad par šīm domstarpībām runājāt un rakstījāt. Jums izdevīgāk ir klusībā necelt iebildumus pret manu atgriešanos Rīgā. Bet, ja Jūs tomēr gribēsiet šo jautājumu atkal apspriest CK birojā, tad ar šo daru zināmu, ka es biroja sēdē nepiedalīšos." Vēstuli aizvedu uz LKP CK un nodevu korespondences pieņēmējai. Tai pašā dienā no Rīgas aizbraucu. Ieradies Vladimirā, piezvanīju Ponomarjovam un īsi izstāstīju, kas man Rīgā sacīts un kā beigusies tikšanās. Ponomarjovs atzinās, ka vairs nezina, ko vēl varētu darīt manis labā.

Pēc visa teiktā var rasties iespaids, ka Ponomarjovs ir bijis labs cilvēks, pareizi sapratis nacionālo jautājumu un nostājies pret valdošo partijas politiku. Tas nebūt tā nebija. Viņš tikai izpildīja Maskavas norādījumus, kuru nolūks bija izdabūt manu publisku kapitulāciju, atteikšanos no saviem politiskajiem uzskatiem.

Es tomēr cerēju, ka Maskava pārdomās, atzīs, ka arī tās interesēs nav mani ilgāk turēt Vladimirā, jo ārzemēs vienmēr vēl diezgan bieži pieminēja manu vārdu, teica, ka joprojām atrodos izsūtījumā. Turklāt kopš 1959. gada bija pagājuši vairāk nekā astoņi gadi. Latvijā nekāda īpaša aktivitāte pret krievu uzkundzēšanos nebija jūtama.

Mans pareģojums, izrādījās, bija pareizs. Drīz mani atkal uzaicināja Ponomarjovs. Saruna bija īsa. Iepriekšējā dienā zvanījis Voss un teicis, ka LKP vadība neceļ iebildumus pret manis atgriešanos Latvijā, ja es piekristu kādam noteikumam, proti, Rīgā pašam darbu nemeklēt un nepieņemt nekādu savu labvēļu darba piedāvājumus, bet apmierināties ar to, ko man piedāvās LKP CK organizatoriskās nodaļas vadītājs,

kuram attiecīgi norādījumi jau doti. Tā bija kārtējā bezkaunība. Tā arī Ponomarjovam atbildēju. Teicu, ka tādu piedāvājumu vērtēju kā rupju konstitūcijas pārkāpumu jautājumā par pilsoņu tiesībām brīvi izraudzīties sev dzīvesvietu un darbu savā profesijā. Piebildu, ka Voss maldās, ja domā, ka es pretendēju uz atgriešanos darbā Ministru padomē vai Rīgas pilsētas partijas komitejā. Pat ja man to piedāvātu, es kategoriski atteiktos, jo negribu būt līdzdalībnieks partijas un valdības tālaika rīcībā.

Nezinu, protams, par ko bija runājuši Voss un Ponomarjovs, bet pēc manis teiktā Ponomarjovs palika gluži apmierināts un paziņoja, ka došot rīkojumu mani noņemt no partijas uzskaites Vladimirā un es varot sevi uzskatīt par tiesīgu atgriezties Latvijā. Laikam vēlēdamies, lai par krieviem un dzīvi Vladimirā es nedomātu neko sliktu, lai aizmirstu pārīdājumus, atvadoties viņš man pateicās par darbu un piebilda: "Ja jums Rīgā dara pāri, brauciet atpakaļ pie mums; mēs jūs saņemsim atplestām rokām."

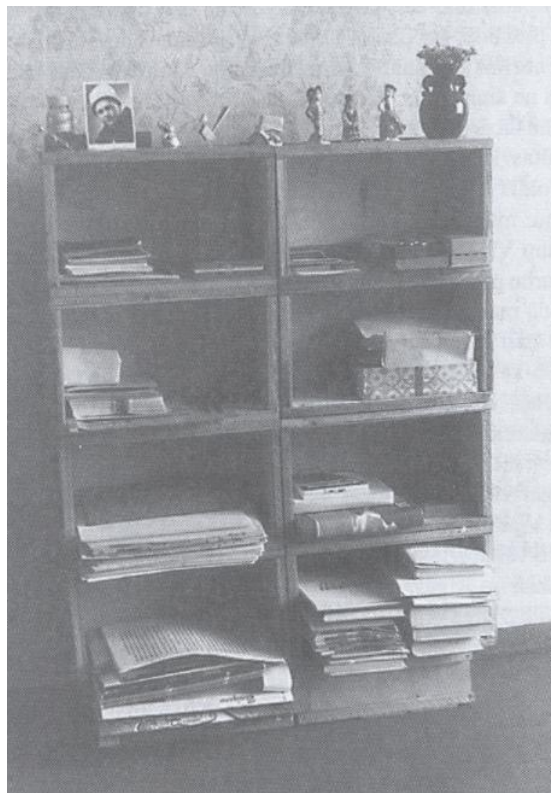
Tūlīt uzrakstīju iesniegumu rūpnīcas administrācijai atbrīvot mani no darba, bet partijas komitejai iesniegumu noņemt mani no partijas uzskaites. Aizrakstīju vēstuli Margai, darīdams zināmu sengaidīto priecīgo vēsti, ka beidzot dabūta atļauja atgriezties dzimtenē, un lūdzu, lai viņa atbrauc palīgā sarīkot atvadišanās mielastu kolēģiem. Zinot, ka cīnos par atgriešanos mājās, viņi jau sen cerēja uz iedzeršanu. Negribēju kolēģus sarūgtināt, jo, kā jau teicu, rūpnīcā pret mani izturējās labi. Neviens, protams, neiedziļinājās manis izsūtīšanas iemeslu būtībā, tāpēc darbabiedri saprata tikai to, ka man ir nodarīta pārestība, ka esmu cietējs.

Marga, kā vienmēr, nekavējoties atbrauca man palīgā. Te nu gribas piebilst, ka sieva visā mūžā man ir daudz, daudz nesavtīgi palīdzējusi, sevišķi visgrūtākajos brīžos. Viņai manis dēļ ir nācies daudz ciest, un es bieži vien neesmu bijis pietiekami iejūtīgs, reizēm pat izturējos netaisni. Tolaik, kad fanātiski kalpoju komunisma idejām, es pat pieļāvu domu, ka sievas jaunākā māsa Biruta, kas gluži bez vainas divas reizes bija notiesāta un ilgus gadus pavadījusi spaidu un moku lēģeros, tomēr kaut kādā ziņā "nogrēkojusies" pret pastāvošo kārtību. Marga, protams, to smagi pārdzīvoja. Viņa daudz agrāk par mani saredzēja padomju iekārtas neļūdzības, netaisnīgumu un varmācības, agrāk par mani saprata, ka viss notiekošais ir nevis sociālisms, bet tīrā krievu izrīcība, cenšanās iekarot pasauli, uzkundzēties citām tautām. Marga nekurnēdama pacieta visas daudzās pārestības sakarā ar manis nosodīšanu un izsūtīšanu. Viņai neļāva izstrādāt un aizstāvēt disertāciju un tāpēc vajadzēja strādāt par niecīgo jaunākā zinātniskā līdzstrādnieka algu — 82 rubļiem mēnesī un no šiem grašiem vēl regulāri man sūtīt paciņas ar pārtiku, jo Vladimirā ar produktiem bija tik bēdīgi, ka nezinātājam pat grūti to noticēt.

Ja kāds man Rīgā būtu stāstījis, ka 15 gadus pēc Otrā pasaules kara — 1959. gadā un vēl krietnu laiku pēc tam no govs Vladimirā izslauca caurmērā tikai 3—5 litrus piena dienā, ka to pašu ar cisternām veda uz Maskavu, ka sviestu Vladimiras apgabālā vispār neražoja, ka veikalos gadiem ilgi netirgoja ne pienu, ne piena produktus, bet tos pārdeva tikai slimiem bērniem pēc īpašām ārsta izziņām, ka veikalos vispār nebija ne gaļas, ne gaļas izstrādājumu, ne arī miltu, putraimu, ne makaronu — pārdeva vienīgi rupjmaizi, gurķus, kāpostus un vēl dažus dārzeņus, — es laikam nebūtu ticējis. Bet tāds toreiz bija stāvoklis Vladimiras apgabālā (un ne tikai tur, bet visā Krievijā; izņēmums bija vienīgi Maskava un Ļeņingrada). Vladimiras iedzīvotāji svētdienās masveidīgi brauca uz gandrīz 200 kilometrus attālo Maskavu, lai nopirktu kaut cik sviesta un gaļas vai gabaliņu desas.

Tā nu iznāca, ka Vladimirā es pat fiziski izdzīvoju, lielā mērā pateicoties Margas gādībai, kaut viņa pati nereti aiz naudas trūkuma mēneša beigās pārtika vienīgi no piena un maizes. Savā dzīvokli Vladimirā es no Margas atsūtītām pārtikas kastītēm biju sameistarojis veselu grāmatu plauktu. Visus astoņarpus gadus viens otram

rakstījām pat pāris vēstuļu nedēļā, ar tām viens otru stiprinādami. Grūti pateikt, kuram no mums šos gadus bija grūtāk — man vai Margai.

No Margas atsūtīto pārtikas paku kastītēm pašdarināts grāmatu plauktiņš.

Kad 1967. gada beidzamās dienās Marga atbrauca, biju saslimis. Pirmo reizi mūžā man bija uznākusi stipra nierakmeņu sāpju lēkme, un šī lēkme izraisīja arī sirdsdarbības traucējumus. Slimošana kulmināciju sasniedza tieši gadu mijas vakarā un naktī, kad ārstu nevarēja sadabūt, jo telefona manā dzīvokli nebija un poliklīnika bija slēgta. Atkal, jau kuro reizi, mani paglāba Marga. Kad pēc Jaungada ieradās ārste, viņa sākumā izvaicāja, kad esmu saslimis, kas, kur sāp utt., taču, uzzinājusi, ka pēc izveseļošanās domāju no Vladimiras aizbraukt, par manu slimību vairs neinteresējās, bet izprašāja par dzīvokli, kas tajā paliks dzīvot. Teicu, ka dzīvokli, kā to pienākas, nodošu pilsētas izpildkomitejas dzīvokļu daļai.

"Tas taču ir neprāts!" iesaucās ārste. "Tā te neviens nedara. Vai jūs piekrītat, ja es tūlīt sameklēšu savu vīru — viņš ir apakšpulkvedis, "tu" draugos ar pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētāju, un viņš aizies pie priekšsēdētāja sarunāt, ka mēs pārnākam jūsu dzīvoklī, bet vietā atdosim istabu, kurā dzīvojam pašlaik?" Teicu, ka šāda rīcība man nav visai patīkama, bet, ja pilsētas vadība dos norādījumu, tad piekritīšu. Vēl piebildu, ka neticu šādai piekrišanai, zinot, ka man kaimiņos ir ierīkota noklausīšanās. Ārste aizskrēja, par manis ārstēšanu nelikdamās vairs ne zinis, tikai piebildusi, ka drīz atgriezīsoties. Atgriezās arī, kaut gan ne tik drīz. Atgriezās nobēdājusies — noticis pavisam kas negaidīts: pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētājs tiešām pateicis, ka mans dzīvoklis ir speciāls un viņiem to nevar dot. Apstiprinājās tas, ko es jau zināju: man kaimiņos bija ierīkotas noklausīšanās ierīces. Manis izsekošanu Vladimīrā apliecina vēl tas, ka vienā no pēdējām dienām man uz darbu

piezvanīja kāds vīrietis un, nestādoties priekšā, skaidrā latviešu valodā man pajautāja: "Nu tad tagad jūs no Vladimiras aizbraucat?"

Tātad mana dzīve Vladimīrā beidzās ar atvadu mielastu.

Tā kā manā dzīvoklī bija tikai divi šķīvji, divas karotes un divas krūzītes, vajadzēja meklēt citu dzīvokli, kur trauku pietiktu. Viena no inženierēm, kas strādāja tajā pašā nodaļā, kur es, mielasta sarīkošanai labprāt piedāvāja savu dzīvokli un vajadzīgos traukus. Pati arī palīdzēšot Margai visu sarīkot. Lai tik mēs sapērkot produktus. Kaut arī 1968. gadā Vladimīrā veikalos produktu bija bagātīgāk nekā 1959. gadā, tomēr izvēle vēl aizvien bija nabadzīga, tāpēc visu nepieciešamo Marga bija atvedusi no Rīgas.

Kad Marga gribēja likt galdā vidēja lieluma glāzītes degvīnam (mazo vispār nebija), inženieres meitiņa — 3. klases skolniece sacīja: "Tjotja (tante), tās glāzītes neder, tās ir par mazām. Pie mums dzer no tējas glāzēm." Nācās galdā likt tējas glāzes. Tā kā mielastā bija ielūgti desmit vīrieši un sešas sievietes, nopirku astoņas pudeles degvīna un piecas pudeles vīna. Domāju, ka gandrīz pa puspudelei katram cilvēkam pietiks. Bet, kad, pateicies kolēģiem par labu sadzīvošanu un sastrādāšanos, uzaicināju par to iedzert un glāzes tika pielietas līdz malām un izdzertas sausas, sapratu, ka esmu pārrēķinājies un dzeramā nepietiks. Lai nepaliktu kaunā, palūdzu jaunāko no klātesošajiem vīriem — fotogrāfu Volodju nopirkt vēl piecas pudeles degvīna un trīs pudeles vīna. Nākamais tosts tika teikts ar laba vēlējumiem man. Atvainojos, ka dzeršu maz, jo nākamajā rītā man jābrauc caur Maskavu uz Rīgu un vēl šis tas jāsakravā. Pēc trešā vai ceturtā tosta vēlreiz atvainojos un mēs abi ar Margu aizgājām. Viesi nosolījās atnākt mūs pavadīt. Redzēdams, kā tiek dzerts, turklāt aizbraukšana bija paredzēta jau septiņos no rīta, — neticēju, ka šis solījums tiks izpildīts. Tomēr biju maldījies. Pulksten septiņos visi mani kolēģi bija klāt. Tikai Volodjam zem vienas acs bija prāvs zilums. Apjautājos, kā mielasts beidzies. "Nerūpējieties, Eduard Karlovič, viss beidzās normāli. Tikai Ivans (dzīvokļa saimnieks) nez kāpēc ņēma un izsita logam visas rūtis." Tā man teica mans bijušais priekšnieks — nodaļas vadītājs.

Pateicos par pavadīšanu un labiem novēlējumiem, un aizbraucām rūpnīcas direktora iedotajā mikroautobusā. Līdzī brauca viens no nodaļas inženieriem, lai palīdzētu man pārkravāties Maskavā.

Atgriešanās Latvijā

Rīgā atgriezos klusi un mierīgi.

Nākamās dienas rītā piezvanīju LKP orgnodaļas vadītājam Vilkam, kādreizējam LVU un vēlāk Kirova rajona komjaunatnes sekretāram, ko labi pazinu. (Vēlāk viņš par pārmērīgu žūpošanu un sakompromitēšanos no šā amata tika atbrīvots un pārcelts darbā uz Ministru padomi.) Sarunāju tikties tajā pašā dienā. Pieņemamā istabā tehniskā sekretāre lika drusku pagaidīt. Vilks mani drīz pieņemšot. Kamēr gaidīju, garām uz Vilka kabinetu pagāja Ķīsis. Tiktāl viss atkārtojās kā toreiz, kad gāju pie Beluhas, tikai nu vairs nevarēju teikt, ka partijas uzskaitē esmu Krievijā, kaut šeit vēl nebiju uzskaitē uzņemts. Vilks savā kabinetā sausi un oficiāli uzaicināja mani apsēsties pie mazā galdiņa. Pretī man sēdēja Ķīsis ar jau atvērtu biezu burtnīcu priekšā.

"Nu, biedri Berklav," mani krieviski uzrunāja Ķīsis. "Nacionālisti ir bijuši dažādi: gan tādi, kas jūsu vadībā rīkojušies nepareizi, bet vēlāk šādu savu rīcību nožēlojuši. Piemēram, Pinksis. LKP CK birojs to ņēma vērā un komisijai ieteica piešķirt viņam personālo pensiju, ko viņš tagad arī saņem. Ir arī nacionālisti, kuri negrib atzīt sevi par vainīgiem. Ar tādiem mums runa citāda. Jūs pagaidām piederat pie šiem. Jūsu atstātā zīmīte b. Vosam par to spilgti liecina. LKP CK birojs to kvalificēja kā bezkaunīgu un nacionālistisku. Varu tikai teikt, ka jums ir pēdējais laiks apdomāties. Ja uzrakstīsiet visu, kas mums vajadzīgs, un jūs zināt, kas mums ir vajadzīgs (domāti pašapsūdzības raksti), tad varēsiet atgriezties atbildīgā darbā un saņemt personālo pensiju, bet, ja paliksiet pie līdzšinējiem uzskatiem, tad turpināsim cīņu, un jums nāksies strādāt Rīgas elektromašīnbūves rūpnīcā."

Pret Ķīsi biju pagriezies ar plecu; sēdēju ar seju pret Vilku, jo biju nācis runāt ar viņu. Ķīsi ignorējot, teicu Vilkam: "To, ko jums vajag, es nerakstīšu. Atteicos to darīt jau 1959. gadā un vēl jo vairāk to nedarīšu tagad, pēc Vladimīrā pavadītajiem astoņarpus gadiem. Kāpēc man jāiet strādāt tieši Rīgas elektromašīnbūves rūpnīcā? Vai šī agrāk parastā rūpnīca tagad padarīta par soda izciešanas nometni, spaidu darbu lēģeri?" Teicu, ka man ir profesija, esmu poligrāfists, Konstitūcija man garantē darbu pēc specialitātes un es nemaz nepretendēju uz tipogrāfijas direktora krēslu. Uz maniem jautājumiem un iebildumiem neatbildējis, Vilks sacīja: "Biedri Berklav, jums ir tikai divas izejas — vai nu rakstīt, vai iet uz Rīgas elektromašīnbūves rūpnīcu. Ar rūpnīcas vadību ir jau sarunāts. Griezieties tur pie partijas komitejas sekretāra biedra Karceva. Viņš ir lietas kursā. Caurlaidi jums izrakstīs rūpnīcas kadru daļas priekšnieks. Arī ar viņu ir sarunāts."

Patiesi, ar visām vajadzīgām personām jau bija sarunāts. Tātad neviens te nav ticējis, ka rakstīšu viņu tik ļoti gribētos rakstus. Nekas cits neatlika kā braukt uz rūpnīcu, kaut tā man nepatika jau tad, kad strādāju pilsētas partijas komitejā. Maskava, ar pilsētas partijas komiteju nesaskaņojot, tur par direktoru bija atsūtījusi Fesenko, cilvēku ar zemu kultūru, toties ar spēcīgu atbalstu ministrijā Maskavā. Latviešu rūpnīcā bija pavisam maz. Tātad mani sūta uz rūpnīcu, kur ir pati lielākā partijas organizācija Rīgā, kur mani uzraudzīs un joprojām terorizēs. Taču nācās vien braukt uz turieni. Citas izejas nebija.

Rīgas elektromašīnbūves rūpnīcā viss notika, kā bija teicis Vilks. Kadru daļas priekšnieks bija informēts, ka es nākšu un pie kā es iešu. Bez vārda manas lika izrakstīt man caurlaidi. Zīmīgi, ka pie kadru daļas priekšnieka es satiku cilvēku (uzvārdu neatminos), kuru nedaudz pazinu kopš tā laika, kad strādāju pilsētas partijas komitejā, toreiz viņš darbojās slepenā kriminālizmeklēšanas dienestā. Laipni ar mani sasveicinājies, pa ceļam no kadru daļas līdz lielajam piecstāvu korpusam, kur atradās arī partijas komiteja, viņš man paskaidroja, ka strādājot te par rūpnīcas direktora referentu. Tāda amata agrāk rūpnīcās nebija. Šis virs man likās aizdomīgs, biju pārliecināts, ka viņš man ko slēpj. Vēlāk noskaidrojās, ka štatos viņš patiesi skaitās referents, bet īstenībā ir Valsts drošības komitejas pilnvarotais rūpnīcā.

Rūpnīcas partijas komitejas sekretārs Karcevs arī mani jau gaidīja. Piedāvāja apsēsties un tūlīt aicināja ienākt savu vietnieku, speciālā vilces konstruktoru biroja priekšnieku Sofronkovu, kas drīz kļuva par rūpnīcas galveno inženieri un vēl nedaudz vēlāk — par elektrotehniskās rūpniecības ministra vietnieku Maskavā. Karcevs pavēstīja, ka, ņemot vērā manu pieredzi Vladimīras traktoru rūpnīcā, viņi nodomājuši man uzdot speciālajā konstruktoru birojā noorganizēt tehniskās informācijas biroju. Paskaidroju, ka šādam darbam nebūšu piemērots, jo pēc izglītības neesmu inženieris, turklāt no elektrotehnikas maz ko sajēdzu un arī konstruktors neesmu. Varu gan noorganizēt biroju, radīt kartotēkas sistēmu, bet nevarēšu pēc žurnālos gūtās

informācija noteikt, vai tajos aprakstītie elektromotori ir labāki vai sliktāki par tiem, kurus ražo RER. Pat sarežģītāku rasējumu es neprotu lasīt. Vladimirā nodarbojos ar tehnisko propagandu, un tur ir būtiska atšķirība.

Safronkovam teicu: jūsu vietā es tādu cilvēku minētajā amatā neņemtu, jo nebūšu pilnvērtīgs darbinieks, un kāpēc man vecuma dienās sēdēt krēslā, kur neesmu piemērots? Safronkovs, nedaudz padomājis, atbildēja, ka daļēji man esot taisnība. Karcevs saskaitās un stingri noteica: mēs taču vakar abi norunājām! Nuja, teica Safronkovs, ar jūsu dzīves pieredzi un erudīciju, biedri Berklav, ir pietiekami, lai šādā darbā strādātu veiksmīgi. Teicu, ka neesmu no tiem, kuri pēc paslavēšanas gatavi uzņemt jebkādu darbu. Es zinu, ko protu un ko neprotu. "Par LKP CK darbinieku pārmetumiem nebaidieties, pats viņiem pateikšu, ka darbu jūs man esat piedāvājuši, bet es atteicos."

No mājām piezvanīju Vilkam. Izstāstīju, kas man piedāvāts, un pateicu, ka no piedāvātā darba atteicos kā no man nepiemērota.

Vilks: "Biedri Berklav, jūs neesat sapratis galveno. Jums ir tikai divas izejas — rakstīt, ko mums vajag, vai iet uz RER. Ko jūs tur darīsiet — tas mūs neinteresē, varat vispār tur nekā nedarīt, bet būsiet rūpnīcā."

Es: "Varbūt tomēr kur citur?"

Vilks: "Nē!"

Es: "Tādā gadījumā iešu uz RER."

Nākamā dienā aizgāju atkal pie Karceva. Viņš acīmredzot bija runājis ar Vilku, jo šoreiz man piedāvāja citu darbu. Uzaicināja pie sevis lielas nodaļas vadītāju Lazaru Dumešu. Nodaļa aptvēra izgudrojumu un racionalizācijas biroju, patentu biroju, tehniskās informācijas biroju un fotolaboratoriju. Sākumā mani iecēla par vecāko inženieri tehniskās informācijas birojā, ko vadīja kādreizējā partijas organizācijas sekretāre Rīgas elektrosplūdzņu rūpnīcā. Drīz viņai no turienes nācās aiziet par viltojumiem pārskata un vēlēšanu sapulces balsu skaitīšanā. Man lika organizēt tehniskās propagandas darbu. Nedaudz vēlāk mani iecēla par tehniskās propagandas biroja priekšnieku ar uzdevumu organizēt dažādu biļetenu, prospektu, bukletu, albumu un plakātu izdošanu, veidot tehniskās informācijas un propagandas standus, organizēt par elektrotehniku un mehāniku — atbilstoši rūpnīcas profilam uzņemtu kinofilmu demonstrēšanu. Darba vietu man ierādīja istabā, kur strādāja vēl pieci cilvēki, arī grupas partorgs Škoļņikovs.

Par saviem dienesta pienākumiem nestāstīšu, jo tas nav interesanti. Pateikšu tikai, ka veicu ne vien jau pieminētos pienākumus, bet sagatavoju izdošanai arī divas grāmatas: vienu par tehnikas jaunumiem, kuras autori bija vairāki rūpnīcas labākie speciālisti (es titullapās biju minēts kā grāmatas sastādītājs), otrā grāmatā bija apraksti par rūpnīcas vēsturi un ļaudīm. Pats biju tikai divu rakstu autors. Vienu grāmatu izdeva apgāds "Liesma". Tā tika iespiesta un jau aizvesta uz grāmatveikalu, kurā rūpnīca gribēja nopirkt visu tirāžu, ko dāvināt rūpnīcas viesiem, vest līdzī kā suvenīru, pašiem braucot ciemos, pasniegt kā piemiņas velti veterāniem, pavadot tos pensijā.

Notika citādi. Kādu vakaru man uz dzīvokli piezvanīja 2. tipogrāfijas ražošanas daļas darbiniece J. Prūse un lūdza nekavējoties atnest saņemto signāleksemplāru. Tipogrāfijā uzzināju, ka CK propagandas daļas vadītājs, saņēmis signāleksemplāru un ieraudzījis zem diviem rakstiem manu uzvārdu, grāmatu aiznesis CK sekretāram Jurijam Rubenam un tas — pirmajam sekretāram Augustam Vosam. Sekojis rīkojums grāmatu līdz pēdējam eksemplāram sagriezt CK komisijas klātbūtnē.

Partijas augstākie vadītāji uzdeva saviem padotajiem atrast vainīgo, kas atļāvis izdot grāmatu, kur starp autoriem ir arī Berklavs, jo pietiekami plašam darbinieku lokam bija zināms, ka publicēt jebko ar manu parakstu bija aizliegts. Vainīgo atrast

bija grūti, jo, par kādiem cilvēkiem rakstīt, bija lēmis pats partijas komitejas sekretārs Karcevs. Viņš bija lasījis un sankcionējis visus grāmatā ievietotos rakstus, turklāt par sastādītāju tika pieaicināts (kaut neko nedarīja) Liščevskis, kas strādāja LKP CK un rakstīja visas Vosa runas. Grāmatas izdošanai bija arī Glavļita (galvenās cenzoriestādes) atļauja. Problēma patiešām bija smaga, bet vainīgais jāatrod, un par tādu atzina izdevniecības "Liesma" sabiedriski politiskās literatūras redakcijas vadītāju. Katrs domājošs cilvēks, bez šaubām, saprata, ka, zinot visus, kas sankcionējuši grāmatas izdošanu, izdevniecībai nebija nekāda pamata grāmatu neizdot. Redakcijas vadītāju, protams, nekavējoties no darba padzina, taču ar to bija par maz pēc tik šausmīga atgadījuma, par kuru bija ziņots uz Maskavu. Tika sasaukta plaša visu izdevniecību un visu preses darbinieku sapulce, kurā notikušo pasniedza kā lielu politisku kļūdu, kas var radīt neuzticēšanos republikai, apdraudēt partijas politiku.

Draudzīgā sarunā ar Kunaku.

Nākamajā dienā pēc šīs sanāksmes man piezvanīja izdevniecības "Zvaigzne" direktors Sprugevics. Ja es vēloties, lai manis sagatavotā pabiezā — vairāk nekā 22 iespiedlokšņu grāmata par tehniskajiem jauninājumiem iznāktu (tā jau bija salikta un daļēji iespiesta), man nekavējoties izdevniecībā jāiesniedz rakstisks paziņojums, ka piekrītu sava uzvārda noņemšanai no titullapas, un jāatsakās no honorāra (apmēram 600 rubļiem). Pretējā gadījumā grāmata neiznāksot, jo es taču laikam esot dzirdējis, kas noticis ar otru mūsu grāmatu izdevniecībā "Liesma". Žēl bija rūpnīcas speciālistu ieguldītā lielā darba šīs grāmatas tapšanā, turklāt es pats viņus biju aicinājis to darīt. Uzrakstīju pieprasīto, un grāmata iznāca bez mana — sastādītāja uzvārda titullapā. Varētu teikt — smieklīgi, ja tas neliecinātu par vadītāju aprobežotību, stulbumu, par pastāvošo despotismu. Cik bīstams es biju kļuvis partijas vadītājiem, un cik ļoti viņi baidījās, ka latvieši ieraudzīs kaut kur nodrukātu manu uzvārdu!

Rūpnīcā kopā ar brāļiem Vitēm gatavojām arī kinoīsfilmas par tehniskiem jauninājumiem. Pret tām iebildumu nebija, jo titros mans uzvārds netika minēts. Biju iecerējis plašāku kinolenti (četrdaļīgu — 40 minūtes garu) — par rūpnīcas vēsturi, tās ļaužu dzīvi ražošanā, kultūrā, sportā. Scenārija rakstīšanai palīgā aicināju kinorežisoru un scenāristu Ansi Epneru, par režisoru izraudzījās Arvīdu Krievu, kas toreiz vēl bija tikai režisora palīgs Rīgas kinostudijā, un par operatoriem — dvīņubrāļus Sileniekus, kuri tad vēl mācījās neklātienē Valsts kinematogrāfijas institūtā. Filma iznāca gluži laba, bet vēlāk arī šo manu kopdarbu ar minētajiem kinoļaudīm Valsts drošības komiteja gribēja izmantot pret mani.

Septiņpadsmit komunistu vēstule

"Maizes" darbā tātad biju iekārtots. Pats meklēju un atradu, ar ko nodarboties, nebūdams speciālists elektromašīnbūvē. Mani tiešie priekšnieki, rūpnīcas galveno inženieri un direktoru ieskaitot, ļāva man darboties patstāvīgi un ar manu darbu bija apmierināti. Bet mani tas vien neapmierināja. Es nespēju palikt vienaldzīgs pret visu, kas notiek politikā. Kamēr atrados izsūtījumā, Rīgā un arī citur Latvijā cittautiešu ieplūdināšana uz pastāvīgu dzīvi bija ne tikai atjaunota iepriekšējos apmēros, bet vēl palielināta. Ielās latviešu valodu dzirdēja maz; gandrīz visās iestādēs un uzņēmumos darba valoda bija krievu valoda (izņēmums bija specifiski latviskās iestādes, piemēram, skolas ar latviešu mācību valodu, laikrastu un žurnālu redakcijas, latviešu teātri, izglītības un kultūras ministrija u. c.).

Ko es šādā situācijā varēju darīt? Sapratu, ka manis rakstīto Latvijā nekur nepublicēs, savas domas atklāti teikt sapulcēs man neļaus. Daži mani agrākie atbalstītāji bija nobijušies, izvairījās no satikšanās ar mani.

Taču sastapu arī tādus, kas, palikuši nesalauzti, bija gatavi atsākt cīņu pret Latvijas kolonizēšanu, latviešu pārkrievošanu, par brīvības un valsts neatkarības atgūšanu. Bet kā to darīt? Visi aktīvākie agrākie mani sabiedrotie no amata ideoloģiskās, kultūras un sabiedriski politiskajās organizācijās bija padzīti.

Šaurākā lokā (Emma Ērenštreite, Arnolds Zandmanis, Jānis Kacēns) kādu svētdienu izbraucām Ložmetējkalna apvidū, apspriedāmies un nolēmām darboties, mēģinot cīņā pret Padomju Savienībā notiekošo iesaistīt tās kompartijas, kuras šad tad uzdrošinājās iebilst pret PSKP despotisko rīcību.

Tātad vispirms šīs kompartijas vajadzēja informēt par patieso PSKP vadības politisko rīcību. Pie ārzemju kompartijām nolēmām griezties tāpēc, ka ne Latvijā, ne Igaunijā, ne Lietuvā, ne arī Krievijā vai kādā citā Maskavai pakļautā valstī mēs nesaskatījām kaut cik nozīmīgus spēkus, kas varētu ietekmēt PSKP vadītāju rīcību. Ar nelielām patriotu grupiņām to panākt nebija iespējams. Mēs zinājām, ka Maskavas politikai nepiekrīt pati lielākā komunistu partija brīvajā pasaulē — Itālijā, ar autoritāro Toljati priekšgalā. Zinājām, ka nepamierināta ir arī daļa Francijas kompartijas, tostarp pazīstamais rakstnieks L. Aragons un nesen no Francijas kompartijas izslēgtais publicists Garodī; tāpat kompartija Spānijā, Rumānijā, Austrijā un Dienvidslāvijā. Bijām vīlušies partijā, bet oficiāli vēl skaitījāmies komunisti, tāpēc nolēmām kā partijas biedri apelēt pie minētajām ietekmīgākajām kompartijām. Vajadzēja ar konkrētiem faktiem argumentēti pierādīt PSKP īsto — krievu imperiālistisko seju, neuzstājoties pret marksistisko ideoloģiju. Nolēmām izlikties par nešaubīgiem Ļeņina politikas piekritējiem. Atskaitot mani, Ērenštreiti, Kacēnu, Galdiņu un vēl dažus citus,

tādi arī bija pārējie mūsu atbalstītāji, jo toreiz vēl nebija zināms, ka katorgas un nāves noietu iedibinātājs bijis tieši Ļeņins un pats organizējis masveida politiskās slepkavības un teroru.

Piemērotu dokumentu uzrakstīt apņēmos es, jo no mums visiem biju visvairāk informēts par rīcību partijas "augšgalā" un arī pietiekami labi pārzināju marksisma-ļeņinisma pamatlicēju teorētiskos darbus. Spriedām arī par to, kā sagatavoto dokumentu nogādāt adresātiem. No klātesošajiem nevienam nebija izredzes nokļūt ārzemēs, tāpat kā jebkuram citam mūsu pašu lokā. Man viscerīgāk likās meklēt kontaktus ar Maskavā akreditētajiem lielāko brīvās pasaules izdevumu žurnālistiem, kaut nevienu konkrēti nepazinām. Visnepacietīgākā un viskarstgalvīgākā no mums bija Emma Ērenštreite. Viņa izteica gatavību braukt uz Maskavu, piekļūt pie Anglijas, Francijas, Itālijas vai kādas citas valsts vēstniecības ēkas un sagatavoto dokumentu pārsviest pār žogu. Šādu priekšlikumu, kas neapšaubāmi bija neattaisnota pašuzpurēšanās, — mēs pārējie noraidījām. Visi apņēmāmies domāt, meklēt kādu citu iespēju, kaut vai dokumentu piegādāt tikai vienam adresātam ārzemēs ar lūgumu pavadvēstulē — nosūtīt to tālāk visiem iecerētajiem adresātiem. Vēstuli nolēmām rakstīt krievu valodā, jo to pasaulē tomēr prata vairāk nekā latviešu valodu. Mēs nevarējām paredzēt, kam mūsu vēstule pirmajam nokļūs rokās.

Dokuments iznāca garš. Es vairākas reizes to pārstrādāju, papildināju ar jauniem faktiem. Parādīju to jau minētajiem un vēl citiem visuzticīgākajiem domubiedriem. Vēstule bija gatava jau 1969. gadā, bet izdevība izsūtīt kā neradās, tā neradās. Tautā jau pats, un arī daži visuzticamākie meklēja ģimenes Latvijā, kuras gaida atbraucam kādu tautieti no Rietumiem, kas tādu riskantu pasākumu uzņemtos.

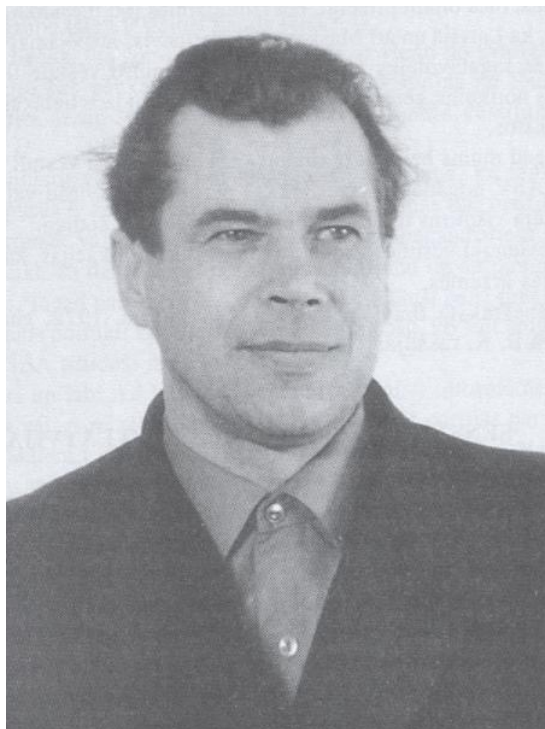
Un 1971. gada beigās tāds cilvēks atradās.

Rīgas elektromašīnbūves rūpnīcā, kā jau minēju, latviešu strādāja maz — ap 12—18% no strādājošo kopskaita. Tā kā mans darbs, vācot informāciju par tehniskiem jautājumiem, bija saistīts ar visiem konstruktoriem un tehnoloģiskajiem birojiem un ražotnēm, pamazām iepazinu prāvu skaitu cilvēku, vairākumā inženierus, kuriem varēju puslīdz droši uzticēties. Viens no visatsaucīgākajiem bija inženieris Jānis Galdiņš, ar kuru apspriedu visus svarīgākos notikumus Latvijā un pasaulē. Bieži pēc darba abi kopā braucām mājās. Beidzot biju pateicis arī par mūsu nodomu (vārdus nenosaucot), ko Jānis pilnīgi atbalstīja.

Pienāca laiks, kad Jānis pavēstīja, ka viņam radusies cerība manis sagatavoto vēstuli izsūtīt pāri valsts robežai uz kādu nekomunistisku valsti. Tolaik Galdiņam uzticējos jau pilnīgi. Turklāt riskēju taču tikai ar sevi. Sprotams, ka es pats nedrīkstēju kontaktēties ne ar to cilvēku, kas vēstuli vedīs, ne ar ģimeni, pie kuras viņš atbraucis. Pat nejautāju, kas ir šis cilvēks un uz kurieni dokumentu vedīs, jo visu laiku jutu, ka mani izseko čekisti. Kad nu bija radusies izdevība vēstuli izvest, savācu no visdrošākajiem domubiedriem apliecinājumu, ka viņi visam vēstulē minētajam piekrīt. Šie drošinieki bija Emma Ērenštreite, Jānis Kacens, Jānis Galdiņš, Arnolds Zandmanis, Valentīna Borka, Jānis Gustsons, Ella Ankupe, Pēteris Sadovskis, Elvīra Zēberga, Rasma Siliņa, Pāvels Pizāns, Zālmans Jofe, Fricis Jānis Sadovskis, Pēteris Plēsums, Olga Vāvere, Frīdmanis (vārdu neatminos). Šķiet, ka bija vēl kādi, kurus diemžēl neatminos.

Pārdomāti maskējoties, dokumentu nodevu Galdiņam, kas pēc kādām desmit dienām, kad izvedējs jau bija pāri robežai, man pateica, ka ceļā nekas ļauns nav atgadājies. Nevaru precīzi pateikt, kurā dienā mēs uzzinājām, ka mūsu vēstule nolasīta vairākos ārzemju raidītājos un ka pasaulē par to tiek plaši runāts. Sen gaidītais nu bija noticis. Protams, mēs bijām priecīgi, bet izturējāmies ļoti piesardzīgi, jo nebija šaubu, ka Latvijā un arī Maskavā tiks darīts viss iespējamais, lai atrastu vēstules

sagatavotājus un izvedēju. Visur mūsu vēstule tika uzverta kā liels notikums, sensācija, kā galvenā ziņa daudzos lielākajos pasaules laikrakstos.

Inženieris — RER ražotnes priekinieka vietnieks Jānis Galdiņš, kas ne tikai atbalstīja visu Latvijas 17 komunistu vēstuli vairākām Eiropas valstu komunistiskajām partijām, bet sameklēja cilvēku, kurš vēstuli nelegāli izveda no Latvijas. Berklava domubiedrs vēl šodien.

Tagad mums beidzot ir zināms, kas un kā mūsu vēstuli izveda, kas to no ASV nogādāja Zviedrijā, kas pārtulkoja latviešu valodā, kur to publicēja vispirms un kur tās teksts glabājas vēl šodien.

Pievienoju vēstules tekstu un to cilvēku publikācijas, kas ar vēstuli darbojās ārzemēs.

Mēnešrakstā *Brīvība*, kas iznāk Zviedrijā, 1972. gada pirmajā numurā B. K. rakstīja:

SENSACIONĀLS VĒSTĪJUMS NO LATVIJAS

Mūsu rīcībā nākusi 17 latviešu komunistu grupas vēstule, kas nesen sasniegusi ārzemes. Tā adresēta Itālijas, Dienvidslāvijas, Rumānijas, Francijas, Spānijas, Austrijas un citu komunistisko partiju vadītājiem, kā arī personīgi pazīstamajam franču komunistiskajam rakstniekam L. Aragonam un nesen no Francijas kompartijas izslēgtajam publicistam Garodī.

Jāatzīmē, ka augstāk minētās kompartijas ir kritizējušas Padomju Savienības komunistiskās partijas (PSKP) un valdības uzbrukumu Čehoslovākijai. Vēstures autori tāpat griežas vienīgi pie tām ārzemju kompartijām, kas izteikušas kritiku par PSKP politiku.

Šī vēstule ir slepens latviešu nacionālkomunistu grupas oficiāls dokuments. Tās saturs ir Latvijas rusifikācijas politikas detalizēts atmaskojums.

Tas ir pirmais gadījums, kad latviešu nacionālkomunisti deklarē savus uzskatus kolektīvi un apsūdz PSKP rusifikācijas politiku vēstījumā ārzemju kompartijām. Pēc satura vēstule ir radniecīga Ukrainas komunistu J. Dzjuba memorandam "Internacionālisms jeb rusifikācija?". Taču Dzjuba to bija rakstījis viens pats, turpretim latviešu nacionālkomunisti uzstājas kā grupa. Dzjuba bija savu rakstu adresējis Ukrainas kompartijas CK vadītājiem. Turpretim latvieši vairs neuzticas LKP un PSKP CK, bet savu apsūdzību raida uz ārzemēm, paceļot to starptautiskā mērogā. Viņi griežas pie tiem ārzemju komunistu vadoņiem, par kuriem zināms, ka tie nav krievu politikas piekritēji. Latviešu nacionālkomunistu grupa tātad ir gājusi daudz tālāk.

Viss tas liecina, ka šoreiz mums darīšana ar vienu no svarīgākiem dokumentiem, kas pēckara gados izgādāts no Latvijas un Padomju Savienības uz ārzemēm. Tas tiešām ir sensacionāls vēstījums no Latvijas!

17 komunistu vēstule ir ļoti svarīga arī tanī ziņā, ka tagad no komunistu puses ir apstiprinātas un papildinātas ziņas par rusifikāciju Latvijā. Turpmāk vairs Rīgas varasvīriem un propagandistiem nebūs iespējams teikt, ka dati par rusifikāciju ir emigrantu un antikomunistu izdomājums. Tagad paši latviešu komunisti ir pacēlušies balsi pret PSKP pārkrievošanas politiku Latvijā, un viņi saka to pašu, ko šinī jautājumā esam BRĪVĪBĀ pauduši jau daudzus gadus.

Ir pareizi un labi, ka latviešu nacionālkomunisti informē ārzemju kompartijas vai, pareizāk sakot, kritiski noskaņotas partijas par patiesajiem apstākļiem Latvijā. Ja šo ārzemju partiju vadītāji neticēja mūsu un Rietumu preses informācijai par rusifikāciju, tad iespējams, ka viņi uzklāusīs paši savu biedru domas. Tagadējos apstākļos, kad rietumvalstu kompartijas pārdzīvo idejisku krīzi un kad viņu uzticība Maskavas politikai daļēji satricināta, ir svarīgi, lai tās gūst datus par nacionālo apspiestību Latvijā un citās savienotās republikās, kas var veicināt ārzemju stāju pret PSKP šovinistisko politiku nacionālajā jautājumā.

Ir tāpat pamatoti, ka latviešu komunisti aicina savus ārzemju biedrus "bez žēlastības atmest un boikotēt" krievu komunistu partijas vadību. Tas pareizi, tikai jāšaubās, vai jau tagad rietumvalstu kritiskie komunisti un revizionisti, kā viņus dēvē Maskavā un Rīgā, spēs un gribēs to darīt. Bet augstu vērtējama ir latviešu nacionālkomunistu grupas drosmē šo aicinājumu izteikt. Tas liecina, cik smagi vīlušies un kādā izmisumā idejiskie un vecie latviešu komunisti tagad atrodas. Viņiem nākas atteikties no tā, ko viņi paši ir pēdējos trīsdesmit gados sludinājuši! Bet šo izšķirīgo soli viņi ir spēruši, un tagad viņu nacionālie centieni atbilst latviešu tautas prasībām krievu apspiestajā dzimtenē.

Visu šo apstākļu dēļ mēs publicējam 17 nacionālkomunistu vēstuli bez saīsinājumiem un ceram, ka tā atradīs plašu atbalsi.

LATVIJAS KOMUNISTU VĒSTULE ĀRZEMJU KOMPARTIJĀM

Cienījamie biedri!

Mēs, 17 Latvijas komunisti, griežamies pie jums. Rakstām jums tāpēc, ka neredzam citas iespējas ietekmēt rīcību un notikumus, kas nodara lielu ļaunumu komunistiskajai kustībai, marksismam-ļēņinismam, mums un citām mazažām tautām.

Par jautājumiem, par kuriem šeit rakstām, vairāki komunisti runājuši vietējās partijas organizācijās, bet rezultātā bijušas tikai represijas.

Kas esam?

Lai jūs mūs pareizi saprastu, atrodam par vajadzīgu sacīt dažus vārdus par sevi. Mēs neesam oportunisti, neesam "kreisie" vai "labējie". Mēs esam komunisti. Lielākā daļa no mums tādi esam bijuši jau 25— 35 gadus un ilgāk. Mēs gribam tikai labu sociālismam, marksismam-ļeņinismam un visai cilvēcei.

Visi mēs esam dzimuši šeit, Latvijā, esam šeit dzīvojuši, šeit vairumā paši izbaudījuši buržuāziskās iekārtas vainas, stājušies partijas rindās, kad tā bija pagrīdē, bijuši represēti un ilgus gadus pavadījuši buržuāziskās Latvijas cietumos un katorgā. Cīņa par padomju varu, par sociālistisko iekārtu bija mūsu dzīves saturs un mērķis. Mēs visi esam mācījušies marksisma-ļeņinisma dibinātāju darbus. Otrā pasaules kara laikā mēs bijām padomju armijas rindās un partizānu nodaļās, mēs cīnījāmies pret vācu fašistiskajiem iebrucējiem. Pēckara gados mēs aktīvi piedalījāmies sociālisma celtniecībā mūsu zemē.

Ar tīru sirdsapziņu mēs darījām visu, kas bija mūsu spēkos, lai dzīvī īstenotu Marksa-Engelsa-Ļeņina mācību; bet, sirdīm sāpot, mēs redzējām, ka ar katru gadu vairāk un vairāk pie mums kropļo viņu idejas, ka **ļeņinismu izmanto kā aizsegu lielkrievu šovinismam,** ka vārdi pie mums atšķiras no darbiem, ka apgrūtinām citu zemju komunistu darbu, ka palīdzības vietā jaucam.

Sākumā mēs domājām, ka šīs parādības ir vienkārši atsevišķu vadoņu kļūdas un šādas politikas ļaunuma neizpratne. Bet ar laiku mēs pārliecinājāmies, ka **lielkrievu šovinisms ir rūpīgi izdomāts PSKP vadoņu kurss;** PSRS mazo tautu piespiedu asimilācija ir paredzēta par vienu no tuvākās nākotnes un svarīgākajiem iekšpolitiskajiem uzdevumiem.

Mūsu dzimtene — Latvija

Latvija ir tik maza zeme, ka daudziem ārzemēs diez vai būs zināma tās vēsture un ekonomiski ģeogrāfiskās īpatnības. Lai palīdzētu orientēties par to, par ko būs runa tālāk, ļoti īsi raksturosim mūsu dzimteni Latviju.

Jau vairāk nekā pirms divtūkstoš gadiem Baltijas jūras austrumu piekrastē dzīvoja kuršu, zemgaļu, sēļu un letgaļu ciltis. Pēc izcelsmes tās piederēja indoeiropiešu baltu tautu grupai. Tāpēc, ka tās dzīvoja piejūras līčiem, upju grīvām un kuģojamām upēm — Daugavas, Vislas, Ventas u. c. — viņu apdzīvotie apgabali jau kopš seniem laikiem saistīja lielāko rietumu un austrumu tautu uzmanību, īpaši vāciešu un krievu. Jau 13. gadsimteņa sākumā viņus ar zobenu un krustu iekaroja vācu bruņinieku ordeņi. Apmēram 700 gadus latviešu tauta dzīvoja vācu bruņinieku un baronu jūgā.

Arī krievu caru senais sapnis bija sagrābt Baltijas jūras piekrastes neaizsalstošās ostas — Liepāju, Ventspili, Rīgu un Tallinu. Šo sapni realizēt izdevās caram Pēterim I, un tā mūsu senči nokļuva cariskās Krievijas jūgā. Bez tam atsevišķās Latvijas daļās kādu laiku valdīja arī poļi un zviedri. Visi iekarotāji centās asimilēt vietējās ciltis, no kurām vēlāk izveidojās lietuviešu, latviešu un igauņu tauta, bet nevienam iekarotājam tas neizdevās.

Pēc Pirmā pasaules kara 1918. gadā Latvija, Lietuva un Igaunija kļuva neatkarīgas. Latvijas teritorija toreiz bija 66 000 km² un šajā teritorijā dzīvoja divi miljoni cilvēku, no kuriem 76% bija latvieši. Latvijā nodibinājās buržuāziski demokrātiska iekārta ar daudzpartiju sistēmu. Norisinājās politisku šķiru cīņa, un atkarībā no spēku samēriem iekārta bija vairāk vai mazāk **demokrātiska.** Arodbiedrības un sociāldemokrātu partija no 1918. līdz 1934. gadam darbojās legāli, bet komunistiskā partija no 1919. līdz 1940. gadam bija pagrīdē.

Pirms Otrā pasaules kara Padomju Savienība piespieda buržuāziskās Latvijas valdnieku Ulmani parakstīt vienošanos par lielu sarkanarmijas garnizonu izvietojumu Latvijā. 1940. gadā ar sarkanarmijas palīdzību buržuāzisko varu gāza un Latviju pievienoja Padomju Savienībai.

Buržuāziski demokrātiskās iekārtas laikā ievērojami attīstījās latviešu tautas saimniecība un kultūra. Līdzīgi Dānijai un Holandai Latvija pasaules tirgū pārdeva labākās kvalitātes sviestu, sieru, olas, gaļu (bekonu), kokmateriālus un linus. Eksportēja arī elektrotehniskas un optiskas ierīces u.c. tirdzniecības preces. Darbojās valsts universitāte ar 9 fakultātēm, 4 citas augstākās mācību iestādes, opera, muzikāli dramatiskais un vairāki dramatiskie teātri un koncertmākslinieku kolektīvi.

Otrā pasaules kara laikā apmēram 40 000 cilvēkus evakuēja uz Iekškrīeviju un sarkanarmijas sastāvā cīnījās divas latviešu divīzijas. Pārējie iedzīvotāji palika Latvijas teritorijā. Daļu no Latvijas teritorijā palikušajiem iedzīvotājiem iznīcināja vācu fašisti, daļa krita frontē cīņā pret sarkanarmiju, un daļa no tautas kara beigās emigrēja uz rietumu valstīm (Rietumvāciju, Zviedriju, Austrāliju, ASV u. c.).

Īsais atkusnis

Pēc Otrā pasaules kara, nolēmuši tagad jau uz mūžīgiem laikiem nostiprināties Latvijas, Lietuvas un Igaunijas teritorijā, PSKP CK vadoņi uzņēma kursu uz krievu, baltkrievu un ukraiņu piespiedu nometināšanu šajā teritorijā un latviešu, lietuviešu un igauņu (tāpat citu Padomju Savienības mazo tautu) piespiedu asimilāciju; neskatoties uz to, ka tas ir tiešā pretrunā ar marksisma-ļeņinisma mācības principiem.

Tāpēc, ka mēs nevaram šo vēstuli parakstīt, Jūs varētu domāt, ka sacītais neatbilst patiesībai, ka mēs pārspīlējam atsevišķas darbā neizbēgamas kļūdas. Nē, tā tas nav. Lai runā fakti.

Sāksim ar patiesajiem vārdiem, kas rakstīti PSKP CK Prezidija 1953. gada 12. jūnija lēmumā — vienīgajā šādā lēmumā, kas ir taisnīgs. Stāstot par šo PSKP CK Prezidija lēmumu, Latvijas KP CK pirmais sekretārs, CK loceklis un PSKP CK Prezidija kandidāts **Jānis Kalnbērziņš** 1953. gada 22. jūnija Latvijas KP CK plēnumā sacīja:

"PSKP CK Prezidijs pieņēma lēmumu, kurā rakstīts:

1) Likst visiem partijai un valsts orgāniem būtiski izlabot stāvokli nacionālajās republikās, izbeigt padomju nacionālās politikas kropļošanu.

2) Organizēt vietējās tautības ļaužu sagatavošanu, audzināšanu un plašu izvirzīšanu vadošā darbā; izbeigt praksi izvirzīt kadrus, kas nepieder vietējai tautībai; atbrīvotos nomenklatūras darbiniekus, kas neprot vietējo valodu, atsaukt un nodot PSKP CK rīcībā.

3) Lietu kārtošanu nacionālajās republikās izdarīt dzimtajā, vietējā valodā..."

Latvijas KP CK pirmais sekretārs Kalnbērziņš minētajā Latvijas KP CK plēnumā teica to, kas PSKP CK lēmumā rūgti, bet patiesi attiecināts uz Latvijas PSR. Lēmumā rakstīts, ka Latvijas KP CK un Ministru padome (protams, Maskavas spiestas) līdz šim laikam **rupji kropļojušas nacionālās politikas ļeņiniskos principus**. Daudzi partijas, padomju un saimnieciskie darbinieki, melīgi atsaucoties uz drošību un izsakot nepamatotu neuzticību vietējiem kadriem, vadošā darbā izvirzīja galvenokārt nelatviešus. Šāda attieksme pret vietējiem kadriem noveda pie tā, ka no visiem Latvijas KP CK darbiniekiem tikai 42% bija latvieši, bet no partijas rajonu un pilsētu komiteju sekretāriem tikai 47% bija latvieši. Bez tam daudzi no viņiem tikai skaitījās latvieši, jo ilgus gadus vai visu mūžu bija dzīvojuši Krievijā un latviski neprata.

Tā kā toreiz šāds kurss bija dots no augšas, Maskavai ļoti iztapīgais Kalnbērziņš toreiz pareizi sacīja, ka sevišķi neapmierinošs stāvoklis ar nacionālajiem kadriem ir Rīgas pilsētas partijas organizācijā. Pilsētas komitejas aparātā neviens nodaļas vadītājs nav latvietis un no 31 instruktora tikai divi ir latvieši.

Kadru politiku un partijas organizācijas rindu pieaugumu nosaka partijas rajonu komiteju orgnodaļu darbinieki un partijas pirmorganizāciju sekretāri, bet starp viņiem latviešu ir vismazāk. Katrā rajona komitejā šajās nodaļās ir tikai pa vienam latvietim, bet no partijas pirmorganizāciju sekretāriem tikai 17% ir latvieši.

Šāda nepamatotu aizdomu pilna izturēšanās pret latviešu strādniekiem, zemniekiem un darba inteligenci un šāds partijas kadru sastāvs noveda pie tā, ka **no visiem Rīgas pilsētas komunistiem tikai 18% bija latvieši.**

Rupjus nacionālās politikas izkropļojumus un latviešu diskrimināciju savā runā jau minētajā Latvijas KP CK plēnumā atzina pat tāds lielvaras politikas sulainis kā toreizējais Latvijas KP CK propagandas sekretārs, tagadējais PSKP CK Politbiroja loceklis un PSKP CK partijas kontroles komitejas priekšsēdis **Arvīds Pelše**. Runājot par PSKP CK Prezidija lēmumu, viņš sacīja:

"Lēmums dod skaidras un nepārprotamas direktīvas — pirmais uzdevums ir pašā būtībā izlabot stāvokli republikā, izbeigt padomju nacionālās politikas perversiju... tuvākā laikā sagatavot, izaudzināt un plašā mērogā izvirzīt vadošā darbā latviešu kadrus..."

No minētajiem izteicieniem redzams, ka toreiz, 1953. gadā, vienīgo reizi kopš V. I. Ļeņina nāves oficiāli atzina, ka mūsu zemē tikusi rupji kropļota (un to kropļo joprojām) marksisma-ļeņinisma nacionālā politika.

Bet vai pēc šī plēnuma kropļošanu izbeidza? Iesāktais kurss "augšā" pastāvēja tikai neilgu laiku. Pēc tam, kaut gan minētais Prezidija lēmums netika atcelts, visus paredzētos soļus apturēja un viss palika tāpat kā agrāk. Vēl vairāk — nacionālajās republikās arvien uzmācīgāk un mērķtiecīgāk sāka īstenot rūpīgi izdomātu programmu mazo tautu piespiedu asimilācijai.

Piespiedu asimilācijas programma

Kādi ir šīs programmas galvenie virzieni, kādā veidā to realizē?

Pirmais galvenais uzdevums ir **pārvietot no Krievijas, Baltkrievijas un Ukrainas, cik daudz vien iespējams, krievus, baltkrievus un ukraiņus un noņemt viņus Latvijā (un pārējās Baltijas republikās) uz pastāvīgu dzīvi.**

Kādā veidā risināja pirmo galveno uzdevumu? PSKP CK neuzticējās nacionālo republiku kompartiju centrālajām komitejām:

1) Pie Latvijas KP CK (kā arī pie citu savienoto republiku komunistisko partiju CK) nodibināja "**PSKP CK Orgbiroju Latvijai**". Šī biroja uzdevums bija kontrolēt un virzīt Latvijas KP CK darbu un visu politiku republikā. Par orgbiroja priekšsēdi iecēla Šataļinu, ko vēlāk nomainīja Rjazanovs.

2) Latvijas KP CK otrā sekretāra uzdevumiem no Maskavas atsūtīja Ivanu Ļebedevu, bet Latvijas KP CK kadru sekretāra uzdevumiem — Fjodoru Titovu. Šie posteņi tikuši saglabāti līdz šai dienai; tos saglabā atsūtītiem krieviem. Pašlaik Latvijas KP CK otrais sekretārs ir krievs Beluha, ko atsūtīja no Ļeņingradas.

3) Orgbirojs un šie Maskavas "oberkomisāri" kadru politiku republikā veidojuši un turpina veidot tā, ka visus svarīgākos posteņus un pirmām kārtām visu partijas, valsts un saimniecisko iestāžu kadru daļu vadību ieņem **ienācēji krievi**. Šie ļaudis izgādāja atvieglotus pierakstīšanās noteikumus pilsētās un dzīvokļu piešķiršanu iebrāucējiem, izvirzīja viņus labākajos darbos.

4) Lai veicinātu masveidīgu krievu, ukraiņu un baltkrievu ieplūšanu republikā, Latvijā sāka izvietot dažādus vissavienības, starprepublikāniskus un zonālus orgānus. Sāka celt lielus jaunus rūpniecības uzņēmumus un paplašināt esošos, kaut gan saimnieciska mērķtiecība neko tamlīdzīgu neprasija. Uzņēmumu celtniekus savervēja organizēti ārpus republikas robežām un atveda šurp, izejvielas ievada no Urāliem vai Donbasa (t. i., no 3—4 tūkstošu kilometru attāluma), tāpat ievada speciālistus un strādniekus, bet produkciju izveda no republikas. Šādos nolūkos Rīgā uzcēla dīzeļu rūpnīcu, autoelektroaparātu rūpnīcu, hidraulisko aparātu rūpnīcu un turbīnu fabriku; Daugavpilī uzcēla lielu sintētiskās šķiedras rūpnīcu, no kuras ievestajiem celtniekiem un strādniekiem izveidojās prāva pilsētiņa gandrīz bez neviena latvieša; Ogrē — lielu trikotāžas kombinātu un daudzus citus. Burtiski katrā rajona pilsētā uzceltas vai tiek celtas lielas rūpnīcas. **Celtniekus, speciālistus un ražošanas strādniekus ievad, bet produkciju izsūta pa visu Padomju Savienību.**

Kaut gan Latvijā jau bija pietiekami daudz elektrostaciju, kas apgādāja republiku ar elektroenerģiju, un Krievijā ir daudzas lielas upes, — uz Daugavas upes ar ievestiem strādniekiem uzcēla Pļaviņu hidroelektrostaciju. Celtniekiem uzcēla Stučku, veselu pilsētu, un republikā nodibināja jaunu rajonu.

5) Neskatoties uz to, ka visus pēckara gadus republikā mežu izciršana pārsniedz mežu sējumu platību, mežus barbariski iznīcināja, kas noveda pie plašāku apvidu pārpurvošanās un izejmateriālu ieviešanas vietējai mēbeļu rūpniecībai. Pēdējos gados Latvijā ievada un joprojām ievad meža cirtējus no Krievijas, Ukrainas Aizkarpatu rajoniem un Baltkrievijas, mežu iznīcināšana turpinās, un ievestie meža cirtēji apmetas uz pastāvīgu dzīvi republikā.

Šādas politikas rezultātā **Rīgā katru gadu uz pastāvīgu dzīvi pierakstās 20 000—25 000 ieceļotāji.** Kopīgais Rīgas iedzīvotāju skaits palielinājies 2,5 reizes, bet latviešu atlicis tikai 45% 1959. gadā un 40% 1970. gadā. Latvijā 1959. gadā bija 62% latvieši, bet 1970. gadā 57%.

Kurp ved šāda politika, to skaidri rāda bijušās Karēlijas PSR liktenis. Tās vairs nav. To likvidēja tāpēc, ka vietējie iedzīvotāji sastādīja mazāk nekā pusi no visa iedzīvotāju skaita. Tagad Karēlija ir Krievijas Federatīvās Republikas sastāvdaļa. Tāds pats liktenis gaida Kazahijas savienoto republiku un Latviju.

6) Vietējo iedzīvotāju pārplūdināšana ar ienācēju krievu, baltkrievu un ukraiņu masām izpaužas arī lielu militāru un robežu garnizonu izvietojumā Latvijā un desmitiem lielu sanatoriju, atpūtas namu un vissavienības nozīmes tūrisma bāzu celšanā Latvijā. Rīgas Jūrmala jau tagad ir pārvērsta par vissavienības nozīmes kūrortu, vietējo iedzīvotāju tur gandrīz vairs nav.

Tāda politika Latvijā turpinājusies visus pēckara gadus un pēdējos desmit gados vēl pastiprinājusies. Tagad republikā ir jau gara virkne lielu rūpnīcu, kur starp strādniekiem, inženiertehnikajiem darbiniekiem un vadītājiem latviešu tikpat kā vairs nav ("REZ", dīzeļu rūpnīca, hidrometrisko aparātu rūpnīca un daudzas citas), un ir tādas, kur strādnieki vairumā ir latvieši, bet neviens vadītājs latviski neprot (Popova radiofabrika, vagonu fabrika, autoelektroaparātu rūpnīca, "Rīgas audums" u. c.).

Ir veseli resori, kur latviešu ir ļoti maz. Piemēram, **Iekšlietu ministrijas sistēmā Rīgā strādā apmēram 1500 darbinieki, bet tikai ap 300 no viņiem ir latvieši.** Vairāk nekā puse no tirdzniecības darbiniekiem (51%) neprot latviski, un vadošajā sastāvā ir tikai 29% latviešu. Starp celtniekiem latviešu ir pavisam maz. Ap 65% no ārstiem, kas strādā pilsētu ārstniecības iestādēs, neprot latviski un šī iemesla dēļ bieži izdara rupjas kļūdas diagnozē un ārstniecības līdzekļu noteikšanā.

Viss tas rada taisnīgu sašutumu vietējos iedzīvotājos.

Pakāpeniska pārkrievošana

Atrisinot pirmo galveno uzdevumu — nelatviešu iedzīvotāju skaita palielināšanu republikā —, vienlaikus rada apstākļus otra galvenā uzdevuma atrisināšanai: **pakāpeniski pārkrieivot visu dzīvi Latvijā, asimilējot latviešus.** Lai sasniegtu šo mērķi, ticis un tiek darīts sekojošais:

1) Apmierina ienācēju prasības palielināt republikāniskās radio un televīzijas **pārraides krievu valodā.** Tagad vienu radioprogrammu un vienu TV programmu raida tikai krievu valodā, bet otru jaukti. Šādā kārtā apmēram **divas trešdaļas no republikas radio un televīzijas pārraidēm ir krievu valodā.** Bijušais Rīgas TV centra vadītājs Jalinskis nepiekrīt šādām ienācēju prasībām; viņu padzina no darba.

2) Lai gan Latvijā saņem visus vissavienības laikrakstus, žurnālus un grāmatas, apmēram **pusi no Latvijas periodiskajiem izdevumiem iespiež krievu valodā.** Latvijā trūkst papīra latviešu rakstnieku darbu un skolas grāmatu izdošanai, bet par spīti tam šeit izdod krievu rakstnieku darbus un skolas grāmatas krievu valodā.

3) Visa lietu kārtošana republikas, pilsētu, rajonu un lielākā daļā no vietējām organizācijām, tāpat visos uzņēmumos, notiek krievu valodā.

4) Izņemot tādus kolektīvus kā latviešu laikrakstu un žurnālu redakcijas, latviešu teātrus un mācībās iestādes un daļēji kolhozus, visas **sanāksmes un sapulces arī notiek krievu valodā.** Ir daudzi kolektīvi, kur latvieši ir absolūtā vairākumā, bet, ja kolektīvā ir viens vienīgs krievs, tad viņš pieprasa, lai sapulce notiek krievu valodā, un viņa prasību izpilda. Ja to nedara, tad kolektīvu vairo nacionālismā.

5) Pilsētās un uz laukiem nodibinātas un turpina pastāvēt tā sauktās apvienotās skolas, bērnudārzi un bērnu nami. Praktiski tas nozīmē, ka bērnudārzi, bērnu nami un skolas ar krievu valodu kā mācību valodu palikuši tādi paši kā agrāk, bet visās minētajās iestādēs un skolās ar latviešu valodu kā mācību valodu izveidotas krievu grupas un klases. Pēc tam visu lietu kārtošana, kā pedagoģiskās padomes, skolotāju un skolnieku sanāksmes un pionieru salidojumi, arī šeit notiek krievu valodā. Izņemot lauku apvidus Kurzemē, Zemgalē un Vidzemē, Latvijā jau tagad atlikušas ļoti maz latviešu bērnu iestādes un skolas.

6) Visās vidējās speciālās un augstākās mācību iestādēs ir **plūsmas ar krievu valodu** kā mācību valodu.

7) Avīzēs, radio un televīzijā, sanāksmēs un grāmatās, visur diendienā sludina draudzību ar krieviem, plaši propagandē gadījumus, kur latviešu meitenes apprecējušas krievus vai latviešu zēni apprecējuši krievietes.

8) Plaša patēriņa preču ražošanā pilnīgi izskausts viss nacionālais. Agrāk Latvijā, tāpat kā jebkurā citā valstī, bija savi nacionālie ēdieni, savas konfektes, šokolādes un papirosu markas, bet tagad ir tikai vissavienības markas — "Beločka", "Lastočka", "Kara-Kum", "Kazbek", "Belomor-Kanal" u. c. Ēdnīcās, kafejnīcās un restorānos ēdienus gatavo tikai pēc vissavienības (krievu) receptēm, nacionālie ēdieni ir retums.

9) Latviešu tautai ir lieliskie **Līgo svētki**, ko brīvi svinēja gadu simteņiem ilgi un pat vācu fašistiskās okupācijas laikā. Līdz pagājušam gadam šie svētki bija kategoriski aizliegti; arī šogad Līgo svētki par svētkiem nav atzīti, lai gan oficiāli aizliegti nav.

10) Pastāv divas pieejas literārajam mantojumam. Atkal un atkal iespiež krievu rakstnieku Ļ. Tolstoja, Turgeņeva, Dostojevskā, Gogoļa, Puškina, Ļermontova u. c. darbus, bet no latviešu pirmspadomju laika rakstniekiem atzīst vienīgi Raini, Paegli un Veidenbaumu un daļēji Aspaziju, Blaumani un vēl dažus.

11) Rīgā ir seši administratīvie rajoni, bet **neviens no tiem nav nosaukts** vietējā vārdā. Tie saucas Ļeņina, Kirova, Maskavas, Ļeņingradas, Oktobra un Proletāriešu.

12) Rīgā ir ielas ar sekojošiem vārdiem: Ļeņina, Kirova, Sverdlova, Puškina, Ļermontova, Gorkija, ir pat cara gubernatora Suvorova vārdā nosaukta iela. Bet ir atmesti tādi ielu nosaukumi kā redzamākās latviešu dzejnieces Aspazijas vārdā nosauktais bulvāris un nenogurstošā latviešu modinātāja Kr. Valdemāra vārdā nosauktā iela.

13) Rīgā ir memoriālā māja ne tikvien Ļeņinam, bet arī krievu caram, Baltijas zemju iekarotājam Pēterim I.

14) Kā zināms, Oktobra revolūcijas laikā ievērojamu lomu spēlēja latviešu strēlnieki, viskritiskākajās dienās Ļeņins viņiem uzdeva sargāt Kremli un viņu pašu. Otrā pasaules kara laikā sarkanarmijas sastāvā varonīgi cīnījās divas latviešu divīzijas un sevišķais aviācijas pulks, bet tagad **latviešu vienības ir izformētas**. Latviešu jaunekļiem tīši neļauj dienēt pat tajās krievu karaspēka daļās, kas novietotas Latvijas teritorijā, **viņus izkaisa pa visu Padomju Savienību**, cik tālu vien iespējams, projām no Latvijas.

15) Nevienam latviešu profesionālam vai pašdarbības teātrim, ansamblim, orķestrim vai korim neapstiprina repertuāru, ja tajā nav krievu lugu vai dziesmu, bet krievu kolektīvu repertuārā latviešu lugu un dziesmu tikpat kā nav.

Nacionālkomunistu pretestība

Varētu vēl turpināt šo faktu un parādību uzskaiti, kas liecina par vienu un to pašu: **visu nacionālo izskauž, realizē piespiedu asimilāciju, nav līdzīgu tiesību tautām, kultūrām, tradīcijām.**

Varētu, protams, jautāt: bet kāpēc klusē latviešu komunisti, tauta?

Neklusēja. Bija mēģinājumi stāties pretim šādai politikai.

Piemēram, bijušais Rīgas pilsētas komitejas pirmais sekretārs, vēlākais Latvijas PSR Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieks un Latvijas KP CK biroja loceklis **E. Berklavs** visur un vienmēr stājās pretim šai nepareizajai rīcībai, un līdz zināmam laikam viņu atbalstīja vairāki citi Latvijas KP CK biroja un republikas valdības locekļi. Bet, kad viņu uzskatus sāka atbalstīt jau vairākums no Latvijas KP CK biroja locekļiem, tad republikā personīgi ieradās bijušais PSKP CK sekretārs b. Hruščovs, viņš atsūtīja arī toreizējo PSKP CK sekretāru Muhitdinovu. Rezultātā Berklavu atcēla no Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieka amata, izslēdza no CK un Latvijas KP CK biroja un izsūtīja no republikas. Par tādas pozīcijas atbalstīšanu, par to, ka pretojās lielkrievu šovinismam un marksisma-ļeņinisma politikas sakroplošanai, no amatiem tika atcelti šādi cilvēki:

— Latvijas Augstākās padomes prezidija priekšsēdētājs, Latvijas KP CK biroja loceklis K. Ozoliņš,

— Republikāniskās arodbiedrību padomes priekšsēdētājs, Latvijas KP CK biroja locekļa kandidāts I. Pinksis,

— Rīgas pilsētas komitejas pirmais sekretārs (pēc Berklava), Latvijas KP CK biroja loceklis Straujums,

— Latvijas KP CK centrālorģāna, laikraksta "Cīņa" atbildīgais redaktors, Latvijas KP CK biroja kandidāts Pizāns,

— Republikas valsts plāna komitejas priekšsēdētāja vietnieks E. Mūkins,

— Rīgas pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētāja pirmais vietnieks V. Kreituss,

— Latvijas KP CK sekretārs un biroja loceklis Bisenieks,

— Latvijas KP CK otrais sekretārs V. Krūmiņš,

— Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Ekonomikas zinātniskās pētniecības institūta direktors P. Dzērve,

- Kultūras ministrs, Latvijas KP CK loceklis V. Kalpiņš,
- Kultūras ministra vietnieks P. Čerkovskis,
- Veselības aizsardzības ministra vietnieks Prombergs,
- Lauksaimniecības ministrs A. Ņikonovs,
- Lauksaimniecības ministra vietnieks Vallis,
- Rīgas pilsētas laikraksta atbildīgais redaktors Darbiņš,
- Latvijas komjaunatnes CK pirmais sekretārs Ruskulis,
- Latvijas komjaunatnes CK otrais sekretārs Valters,
- Latvijas komjaunatnes centrālorgāna, laikraksta "Padomju Jaunatne" atbildīgais redaktors Brencis,
- Latvijas PSR Ministru padomes kadru daļas vadītājs Zandmanis,
- Latvijas KP CK administratīvo orgānu nodaļas vadītājs J. Kacens,
- Autotransporta un šoseju ministrs E. Liberts,
- Latvijas KP CK partijas kontroles komisijas priekšsēdis P. Plēsums,
- Ministru padomes vecākā referente E. Ērenštreite,
- Rīgas pilsētas izpildkomitejas tautas izglītības nodaļas vadītājs, Latvijas KP Rīgas pilsētas komitejas loceklis J. Ģībietis,
- Vidusskolu direktrišes M. Vernere un Duškina,
- un daudzi, daudzi citi.

Vadošā darbā tagad strādā **tikai svešautieši un tādi latvieši, kas visu mūžu pavadījuši Krievijā** un ieradušies Latvijā tikai pēc Otrā pasaules kara. Vairums no viņiem latviski nerunā jeb runā slikti. Ka tas tā ir, par to lai runā fakti.

Kā Latvijas KP CK sekretāri tagad strādā: CK pirmais sekretārs A. Voss — Krievijas latvietis, latviešu valodā parasti neuzstājas; CK otrais sekretārs Beluha — Krievijas krievs, latviski nemaz neprot; CK sekretārs propagandai A. Drīzulis — Krievijas latvietis; sekretārs lauksaimniecībai R. Verro — Krievijas igauņš, latviski neprot; CK sekretārs rūpniecībai E. Pētersons — Krievijas latvietis, latviski runā ļoti slikti.

Ministru padomes vadība: priekšsēdis J. Rubens — Krievijas latvietis, latviski runā ļoti slikti; priekšsēža vietnieks I. Bondaļetovs — krievs no Krievijas, latviski nemaz neprot. Latvijas PSR Augstākās padomes prezidija priekšsēdis V. Rubens — Krievijas latvietis, latviski runā ļoti slikti, latviešu valodā neuzstājas.

Parasti vadošā darbā izvirza bezprincipu cilvēkus, cilvēkus bez saviem uzskatiem un viedokļiem — līdzjus, karjeristus un roklaizas. Principiāliem cilvēkiem, kam ir savi uzskati un kas tos neslēpj, ceļš slēgts.

Tādi ir apstākļi Latvijā, tādā stāvoklī atrodas pamatiedzīvotāji savās republikās, savā dzimtajā zemē. Kas attiecas uz agrāk un tagad Latvijas teritorijā dzīvojošiem lietuviešiem, igauņiem, ebrejiem, vāciešiem, poļiem un citām mazākumtautībām (izņemot krievus), viņu nacionālās īpatnības vispār nerespektē. Līdz 1940. gadam, līdz padomju varas nodibināšanai, Latvijā viņiem bija pamatskolas un vidusskolas, kur viņi mācījās dzimtajā valodā; savā dzimtajā valodā viņi izdeva laikrakstus, žurnālus un grāmatas, viņiem bija savi klubi, teātri, kori un citas kultūras un izglītības organizācijas. Tagad, neskatoties uz zināmiem marksisma-ļeņinisma principiem šajā jautājumā, neskatoties uz PSRS vadoņu apgalvojumiem, ka Padomju Savienībā nacionālais jautājums esot atrisināts, ka visām tautām un tautībām pie mums esot nodrošināta pilnīga brīvība un vienlīdzība, nekā tamlīdzīga nav. **Visās republikās krieviem ir viss, pamatiedzīvotājiem viņu pašu republikās vēl ir kaut kas, bet pārējiem nav nekā.**

Un 3,5 miljoniem PSRS dzīvojošo ebreju tikai viņu autonomajā apgabalā izdod vienu laikrakstu un vienu žurnālu viņu dzimtajā valodā. Viņiem atņemtas iespējas uz

savu teātri, klubu un jebkādu kultūrizglītības iestādi pat tajās pilsētās, kur viņu ir desmitiem tūkstošiem.

Aicinājums ārzemju komunistiem

Cienījamie biedri! Šajā vēstulē mēs īsumā apskatījām faktisko stāvokli Padomju Savienībā tikai vienā aspektā, **nacionālā jautājuma aspektā. Bet tikpat rupji piemums kropļo marksisma—ļeņinisma mācību par visai cilvēcei kopīgajām tiesībām uz brīvību, vārda brīvību, ļeņiniskā stila darbu un citus marksisma-ļeņinisma pamatprincipus.**

Kāpēc mēs jums par to rakstām? Kāpēc rakstām tikai tagad? Ko mēs prasām no jums, ko liekam priekšā?

Kā jau teikts šīs vēstules sākumā, komunisti mēs esam jau sen. Kad mēs strādājām pagrīdē, smakām cietumos un buržuāziskās Latvijas katorgā, tad mēs sociālistiskās valsts būtību un visu marksisma-ļeņinisma mācību pazinām tikai teorētiski un nešaubīgi ticējām visiem šīs mācības ideāliem. Kad mēs ieraudzījām sociālistisko valsti (kas toreiz bija vienīgā tāda visā pasaulē) īstenībā, tad mēs uzreiz redzējām, ka dzīvē nav tā kā mācībā. Bet mēs dziļi ticējām, ka viņas kļūdas ir pārejošas, ka ar tām jācīnās un ka tās varēs likvidēt. Mēs uzreiz neapzinājāmies šo kļūdu dziļumu.

Tikai pakāpeniski un ar laiku praktiskā darbā mēs pārlicinājāmies, ka tas, ko piemums oficiāli runā un raksta, ir tikai **izkārtne, tendencioza faktu sagrozīšana un meli**, ka visas partijas konferences, sanāksmes un kongresi ir tikai iepriekš **rūpīgi sagatavotas izrādes**. Tās sasauc tikai tāpēc, lai radītu **šķitumu par demokrātiju** partijas iekšienē, un tām ir jāatbalso teiktais "no augšas" — galu galā no pirmā cilvēka zemē (vienpersonīgi). Jebkuru mēģinājumu pret šo uzskatu iebilst novērtē kā uzstāšanos pret partiju, pret ļeņinismu, un tādus drosmīniekus ne tikai atceļ no visiem amatiem, bet viņiem atņem brīvību, viņus apcietina, iesloga nometnēs un cietumos necilvēcīgos apstākļos, izsūta, kādreiz viņi pat uz visiem laikiem pazūd bez vēsts.

Saprotams, tādus apstākļos ne partijas konferencēs un kongresos, nedz darbaļaužu deputātu padomju sesijās nekādu diskusiju nav un nevar būt. Tā tiek radīta **vienības ilūzija**.

Domājam, ka jūs jau par to visu esat dzirdējuši un šo to zināt, bet, lietojot tikai oficiālos avotus un īsu laiku uzturoties Padomju Savienībā, jūs ne tuvu nezināt visu, kas pie mums notiek. Lūk, tāpēc mēs jums rakstām, gribam jūs iepazīstināt ar faktiem.

Mēs saprotam, ka nevienai komunistiskai partijai nav tiesības iejaukties citu kompartiju lietās. Bet, lai to kopējiem spēkiem panāktu, nepieciešams iegrozīt to, kas šo principu lauž. Fakti jums zināmi. Bez tam — tieši no mūsu sekmēm, neveiksmēm un kļūdām cilvēki visā pasaulē vērtē komunistus un sociālismu vispār. Padomju Savienības rīcība atvieglina vai apgrūtina arī jūsu darbu.

Lūk, tāpēc domājam, ka jums jāzina patiesība par mums un ka jūs atradīsiet par vajadzīgu ietekmēt PSKP vadoņus. Mēs zinām, ka tas nav viegli. Viņi nav paraduši citus uz klausīt. Viņi rīkojas no spēka pozīcijām un atzīst vienīgi spēku. Bet jūsu partijas ietekme pasaules komunistiskajā kustībā ir liela, un ar jūsu uzskatiem nevar nerēķināties. Mēs nemēģināsim jums sacīt, kādos veidos jūs varētu PSKP vadoņus ietekmēt, bet mēs domājam, ka nav iespējams saglabāt marksisma-ļeņinisma prestižu, noklusējot tā pamatprincipu sakropļošanu pie mums.

Ja PSKP vadoņi nav ar mieru nekavējoties izbeigt augšminēto un līdzīgu rīcību, tad **viņi bez žēlastības jāatmasko, jāboikotē**. Pašreizējā PSKP vadoņu politika ir liktenīga visas pasaules komunistiskajai kustībai.

Ar komunistisku sveicienu *Latviešu komunisti*

VĒSTULE, KAS APLIDOJA PASAULI

— Kā ārzemēs publicēja "17 latviešu komunistu vēstuli" —

"Un notika, ka atklāta vēstule no Rīgas pa visām zemēm tapa izsūtīta. Tas bija tai laikā, kad Kremļa tronī sēdēja Iljičs II un viņa satraps Augusts Eduardovičs krieviskoja okupēto Latviju."

(*Laikmeta liecība.*)

1992. gada janvāra nogalē aprit divdesmit gadi, kopš Rietumu presē un radio parādījās informācija par 17 latviešu komunistu vēstuli, kur detalizēti aprakstīti Maskavas noziedzīgie centieni krieviskot un kolonizēt okupēto Latviju. Formāli tā bija adresēta vairākām Eiropas valstu kompartijām (tāpēc sacerēta no marksisma-ļeņinisma pozīcijām), bet tās nolūks bija vispār informēt un "mobilizēt" sabiedrisko domu ārzemēs par latviešu tautas baigo likteni padkrieviskajā "tautu kapsētā". Ievērojot šīs politiskās vēstules ārkārtīgi plašo (globālo) publicitāti un zaudējumus, ko tā sagādāja padomju propagandai, ir vērts atskatīties uz šīs protesta kampaņas tapšanu un norisi.

Kā tas iesākās

1971. gada 9. decembrī saņēmu no Kalifornijas krietni pabiezu vēstuli, ko bija sūtījis mans konfilistrs, politologs Dr. Andris Trapāns. Aploksnē bija 20 lapas ar "Latvijas komunistu vēstuli ārzemju kompartijām" un nosūtītāja komentāri. Viss sūtījums bija adresēts man un Dr. Bruno Kalniņam. Šeit daži izraksti no A. Trapāna komentāriem:

"Šai sūtījumā visi manis rakstītie komentāri ir slepeni un vienīgi Jūsu abu zināšanai. Ja Jūs man piekritīsiet, ka pats sūtījums ir "īsta manta", tad tas būtu svarīgākais *politiskais dokuments*, kas līdz šim izgādāts no okupētās Latvijas. Vēstuli jūlija beigās no Rīgas izveda mūsu korporācijas Fr. Livonica loceklis Arturs Pormals. Vēstules devējs norādījis, ka pats ir viens no slepenās latviešu komunistu grupas locekļiem. Viņš izteicis vēlēšanos, lai vēstuli pārsūta zināmiem ārzemju kompartiju darbiniekiem (seko kompartiju uzskaitē — *U. Ģ.*). Viņš bez tam izteicis cerību, lai vēstule vispār dabūtu publicitāti Rietumos."

A. Trapāns aprāda, ka vēstule sacerēta pēc tam, kad padomju presē publicēti 1970. g. tautas skaitīšanas dati (17.4.1971.). Tā rakstīta *krieviski*, dažviet, šķiet, steigā, uz 10 normāla platuma, bet garākām zīd papīra lappusēm. Vēstuli tulkojot latviski, Trapānam radies iespaids par grumbuļainību, īpaši pārejās no emocionālām vietām sākumā un beigās, un smago kancelejas valodu teksta vidū. Mums viņš nosūta latvisko tulkojumu, bet vēstules tekstu krievu valodā izsūtīs pēc nedēļas.

A. Trapāns uzsvēra, ka vēstuli izdevīgāk publicēt neitrālajā Zviedrijā, no kurienes to noteikti pārņemtu citi ārzemju laikraksti (šis apsvēruma izrādījās pilnīgi pareizs). Viņš piebilda, ka būtu izdevīgi, ja vēstuli iespiestu arī Sociālistiskās Internacionālās izdevumi, jo tos lasa visas kompartijas. Nedaudz vēlāk A. Trapāns atsūtīja mums arī vēstules tulkojumu angļu valodā.

Kā vēstule izplatījās

Rūpīgi iepazīnušies ar vēstules saturu, mēs secinājām, ka tās autors nāk no "berklaviešu" aprindām (krietni vēlāk uzzinājām, ka to sacerējis pats *Eduards Berklavs*). Izdarīju dažus nelielus labojumus vēstules latviskajā versijā, un sociāldemokrātu mēnešraksts *Brīvība* to iespieda savā 1972. gada janvāra numurā. Tai pašā laikā vēstules saturu bija sācis raidīt *Radio Liberty*, bet drīz vien par to ziņoja daudzas citas ārzemju raidstacijas.

Mēs sadalījām turpmākos uzdevumus. B. Kalniņš apņēma informēt ārzemju sociālistisko presi, bet man bija jāgādā par vēstules plašu publikāciju zviedru lielākajā dienas laikrakstā *Dagens Nyheter*, kuram es toreiz biju tāds ārkārtas līdzstrādnieks. Ļoti atsaucīgi šai lietā bija *DN* ārlietu nodaļas vadītājs Haralds Hamrīns un kultūras daļas red. Ingemars Vizeliuss. Steidzos pārtulkot vēstuli zviedriski, un H. Hamrīns rezervēja vajadzīgās lappuses plašai publikācijai 1972. g. 29. janvārī. Jau iepriekšējā dienā zviedru vakara avīze *Aftonbladet* bija iespiedusi informāciju par latviešu komunistu protestu, bet *Dagens Nyheter* darīja to ar plašu vērienu, pasniedzot *17 latviešu komunistu vēstuli* kā dienas sensāciju. To tūlīt pārņēma citas Skandināvijas un Eiropas avīzes, kā arī laikraksti Ziemeļ- un Dienvidamerikā (*NYT* par to ziņoja 27. februārī). Bez pārspilējuma var teikt, ka šī vēstule apmēram mēneša laikā "aplidoja pasauli".

Tā kā vēstule bija adresēta ārzemju kompartijām, tad es šī dokumenta tulkojumu zviedru valodā 11. janvārī nodevu zviedru kompartijas līderim C. H. Hermansonam, kas solīja šo lietu apspriest partijas Centrālkomitejā. 26. janvārī vēstules kopijas krievu un zviedru valodā nodevu Ķīnas vēstniecības sekretāram Čenam, ar kuru jau agrāk biju ticies. Līdzīgas kopijas deponēju arī Karaliskās bibliotēkas rokrakstu nodaļā un Strādnieku kustības arhīvā Stokholmā. Arī Zviedrijas Ārlietu ministrija saņēma šī dokumenta kopiju. Par *17 latviešu komunistu vēstuli* ASV kongresā 21. februārī runāja Ilinojas deputāts E. Dervinskis. Viņš atzina vēstuli par pilnīgi autentisku un lūdza to pievienot protokolam. Vēstules pilnīgs teksts ir iespiests oficiālajā izdevumā *Congressional Record*. Šī vēstule turpmākajos gados ir bieži minēta sovetologu un vēsturnieku darbos. Ar gandarījumu jāatzīmē, ka vairāki trimdas tautieši, mūsu diplomātiskie pārstāvji Rietumos un mūsu brāļu tautu sabiedriskie darbinieki iesaistījās šī dokumenta izplatīšanā.

Kā kuriozitāte jāmin žurnālista A. Militsa (Igaunijas krievs, darbojas igauņu un krievu trimdas aprindās) apgalvojumi zviedru presē, ka *17 latviešu komunistu vēstuli* esot safabricējusi KGB, lai izjauktu baltiešu un krievu sadarbību. Teicamu atbildi Militsa aplamībām deva Gunārs Irbe Gēteborgas laikrakstā *HT* (6.4.1972.).

Atašēja Alberta Liepas meklējumi

No Rīgas izvestās vēstules neparasti plašā publicitāte Rietumos sagādāja lielas nepatīkšanas un rūpes padomju propagandas un izspiedzes orgāniem. Bija jākāpina izmeklēšanas un kontrpropagandas darbs. Šai sakarā arī visai aktīvs kļuva padomju vēstniecībā Stokholmā akreditētais atašejš Alberts Andrejičs Liepa (mans paziņa kopš 1966. g.). Viņš centās noskaidrot Stokholmas latviešu uzskatus par publicēto vēstuli un atrast kādus pavedienus, kas palīdzētu atklāt tās izcelsmi.

Arī mani Alberts Andrejičs neaizmirsā. Tā kā man nebija iebildumu aprunāties ar "latviešu diplomātu", mēs norunājām satikties Karaļa ielā pie Koncerta nama 24. februārī pulksten 15.00. Tur Alberts mani sagaidīja, mazliet skābi smaidīdams. Uzlicis man roku uz pleca, viņš sacīja ar tādu kā nožēlu balsī: "Nu, ko tu, Uldi, sācīs rakstīt tādas vēstules!"

"Un tu tiešām tam tici, Albert?" es atjautāju.

"Bet tev taču jāatzīst, ka tā vēstule ir 110% viltojums," viņš izsaucās.

"Vai tad nepietiek ar 100%?" es vaicāju atbildes vietā.

Alberts mainīja toni un aicināja iet kaut kur pasēdēt un prātīgi aprunāties. Ierosināju iet uz viņa vārdā nosaukto kafejnīcu "Albert" turpat Karaļa ielā. Tā arī izdarījām. Atsākot sarunu, Alberts atkārtoja, ka vēstule neapšaubāmi ir viltojums. Uz to taču norādot paša B. Kalniņa piebilde *Brīvības* 1. numurā: "Tagad paši latviešu komunisti ir pacēlušī balsi pret PSKP pārkrievošanas politiku Latvijā, un viņi saka to pašu, ko šinī jautājumā esam *Brīvībā* pauduši jau daudzus gadus."

Es necentos aizstāvēt vēstules autentiskumu, bet piebildu, ka tajā ir minēti vairāki fakti, kas ārzemēs līdz šim nav bijuši zināmi. Tad Alberts aprādīja, ka vēstule vispirms publicēta *Brīvībā* un tikai pēc tam zvidru presē. Tas radot pamatotas aizdomas par vēstules izcelsmi. Atbildēju, ka vēstule ir cirkulējusi starptautiskās žurnālistu aprindās. B. Kalniņam ir plaši sakari, un šis sacerējums nonāca arī viņa rokās. *Brīvība* un *Dagens Nyheter* to publicēja gandrīz vienlaikus. Hamrīnu tikai nedaudz aizkavēja vēstules tulkošana zviedriski un tās komentēšana.

Alberts pārgāja uz vēstules teksta kritiku. Tur esot dažas kļūmes. Neesot tiesa, ka LKP sekretārs R. Verro nerunājot latviski, un industrializācija nenotiek kolonizācijas nolūkā... Es paraustīju plecus un teicu: "Lai jau nu izsakās visi pēc savas saprašanas. Kāds latviešu žurnālists aizjūrā domā, ka vēstulē nekā nozīmīga nav. Militss Stokholmā apgalvo, ka vēstuli sarakstījusi čeka. Redzēsim, ko teiks padomju prese. Bet ar laiku jau viss noskaidrosies."

Alberts rezignēti nopūtās: "Jā, ar laiku noskaidrosies."

(Izraksts no *Piezīmēm par sarunu ar Albertu Liepu Stokholmā, 24.2.1972.*)

Padomju komiskā kontrpropaganda

Tai pašā dienā, kad notika mana saruna ar Albertu, *Cīņa* bija publicējusi zemsvītras rakstu 15 slejās — *Atbilde apmelotājiem*, ko pārspieda arī *Sovetskaja Latvija*. Tas bija garš, neveikls muldējums, kura beigu daļā apgalvots, ka vēstule radusies CIP (CIA) paspārnē ar B. Kalniņa un U. Ģērmaņa palīdzību. Pēdējais esot izteicies, ka "būtu vēlams arī apgūt raksturīgākos padomju terminoloģijas elementus". Kāpēc? Vai tāpēc, lai sacerētu tādas un līdzīgas "vēstules"?

Šis *Cīņas* traktāts bija iespiests bez paraksta, kā partijas kolektīvās gudrības izpausme. Mums Stokholmā tas sagādāja lielu jautrību. H. Hamrīns to zobgalīgi komentēja *Dagens Nyheter* slejās (1.3.1972.), bet es savukārt to apcerēju *Brīvības* 3. numura ievadrakstā — "*Latvju zīle*" *Kremla tornī*, kur nobeigumā teikts:

"Daudz vienkāršāk, saprātīgāk un izdevīgāk Kremlim būtu izspiedzes un terora pastiprināšanas vietā izbeigt nacionālās politikas izkropļošanu. Tad nebūtu jāpiedzīvo kauns un negods pasaules priekšā un nebūtu jādzīvo pastāvīgās bailēs no apspiestajiem. Tad arī "latvju zīlei" nebūtu tik nejēdzīgi izķēmotā balsī jāčivina Kremla tornī pašai sev par apsmieklu."

Taču lielā ievērība, ko vēstule bija radījusi ārzemēs, pamudināja padvaras orgānus izdarīt vēl vienu "prettriecienu tieši ienaidnieka midzenī visplašāko latviešu tautas aprindu vārdā", kas savā stulbumā bija gluži pašnāvniecisks. 1972. gada aprīlī *Dagens Nyheter* redakcija saņēma desmit "latviešu tautas pārstāvju" parakstītu vēstuli, kurā viņi protestēja pret "viltoto vēstuli par Latviju", kas 29. janvāri bija iespiesta šajā laikrakstā. "Protestā" nebija skarti 17 latviešu komunistu vēstulē minētie fakti par Latvijas krieviskošanu un kolonizāciju, bet komiskā aģitpropa stilā vāvuļots par latviešu tautas laimīgo dzīvi padomju socsadraudzībā un brālīgo padtautu nesavtīgo palīdzību latviešiem. Protesta parakstītāju vidū strādniekus pārstāvēja Valija Bērzupe

no VEF un Pāvels Āboltiņš no Rīgas mēbeļu kombināta; darba zemniekus — slaucēja Elza Mitriķe no Ādažu kolhoza un brigadieris (zviedriem pilnīgi nesaprotams arods) Arnis Stokis no Mārupes kolhoza; darba inteliģenci — PSRS tautas māksliniece Vija Artmane, ārste Gaida Liniņa un students Uldis Rozevskis; karavīrus — "bij. viceministrs Latvijas pilsoniskajā valdībā" Vikentijs Latkovskis (īstenībā čekists — U. Ģ.) un "bij. deputāts pilsoniskajā Latvijas Saeimā" Fricis Bergs (komun. frakcijas loc.).

DN šo "padļaužu protestu" iespieda 16. aprīlī, un H. Hamrīns savā atbildē starp citu piebilda: "Būtu viegli ironizēt par šo sagādīšanos, kas savedusi kopā šos desmit *DN* lasītājus (?) un Pad. Latvijas pārstāvjus (...) kopīgā protestā pret *DN* publicēto dokumentu. Jeb vai šeit būtu kaut kas vairāk par sagādīšanos?" Viņš arī konstatē, ka "protestā" nav ne vārda par svarīgākajiem faktiem, kas minēti 29. janvārī publicētajā dokumentā.

Es šo neticami smieklīgo aģitpropa sacerējumu komentēju *Brīvības* 5. numura ievadrakstā ("Kas tie tādi, kas dziedāja?"), nobeigumā secinādams: "Tā nu krievu lācis ir atkal izdarījis sev īstu lāča pakalpojumu."

Pēc šīs pašapsmiešanas padvaras orgāni ieskatīja, ka labāk ir turēt muti.

Uldis Ģermanis

Brīvība Nr. 2, 1992

* * *

17 latviešu komunistu vēstule pasaules sabiedriskās domas rīcībā

Zviedrijas lielākais dienas laikraksts *Dagens Nyheter* pārdošanas reklāmas afišas 29.janvāra rītā 14 000 pārdošanas vietās ar milzu burtiem vēstīja par latviešu komunistu protestu: *Salva mot Sovjet från partipampar i Lettland*. Brīvā tulkojumā — trieciens Padomju Savienībai no partijas vīriem Latvijā. Plašais raksts iesākas 1. lappusē, turpinājums aizņem visu laikraksta 6. lappusi. Tur ir saīsināts vēstules teksts, komentāri un vērtējums par krievu diriģēto nacionalitāšu politiku Padomju Savienībā. Tā kā *Dagens Nyheter* ir laikraksts ar pasaules vārdu, tad komunistu vēstules publicējums zibens ātrumā izplatījās pa visu pasauli. Jau nākamā dienā informāciju pārņēma dāņu, norvēģu un vācu laikraksti.

Dienu pirms *Dagens Nyheter* plašajiem rakstiem zviedru sociāldemokrātu un arodbiedrību vakara laikraksts *Aftonbladet* ievietoja sava ārpolitiskā redaktora Lenarta Ljungleva ievadrakstu "No Rīgas", kas sniedza 17 latviešu komunistu vēstules satura atreferējumu. Vēstuli viņš apzīmēja par "labi dokumentētiem daudziem pierādījumiem, ka visās Latvijas sabiedrības nozarēs notiek rusifikācija". Redaktors tālāk uzsvēra: "Domāju, ir svarīgi apzināties, ka šis protests nāk no cilvēkiem, kas visu savu mūžu bijuši komunisti. Viņi pieredzējuši, ka viņu ideālus sagroza un iznīcina padomju centrālā vara." Ljunglevs raksta beigās saka, ka gaidīt palīdzību no ārzemju komunistiem "var izklausīties naivi, jo lieta grozās ap padomju lielvalstī iekļautu republiku, bet latviešu protests demonstrē atkal reiz, ka tā padomju iekārtas izvirtība, kādu piedzīvojām Staļina laikā, nebūt vēl nav beigusies." *Aftonbladet* metiens ir 498 000 eks.

Dānijas lielākais laikraksts *Berlingske Tidende* Kopenhāgenā 30. janvārī iespieda trīslejtīgu rakstu pirmajā lappusē ar trīs dažādiem lieliem virsrakstiem: "17 vadoši partijas vīri Latvijā lūdz ārzemes palīdzēt — Latvieši izaicina Kremļa valdību —

Protests pret mazākuma tautu apspiešanu", atstāstot svarīgākos latviešu komunistu vēstulē minētos faktus. Arī liberāļu laikraksts *Politiken* ziņoja par latviešu komunistu vēstuli. Norvēģijā laikraksts *Aftenposten* sniedza divslēģīgu rakstu pirmajā lappusē "Latviešu komvadoņi uzbrūk Kremlim".

Vācijā divu lielāko laikrakstu Stokholmas korespondenti 31. janv. ziņoja par latviešu komunistu vēstuli. *Frankfurter Allgemeine Zeitung* ievietoja divslēģīgu rakstu "Protestbrief lettischer Kommunisten — gegen Russifizierung der baltischen Sowjetrepublik", bet Hamburgas *Die Welt* pirmajā lappusē sniedza divslēģīgu rakstu "Lettische Kommunisten erbitten Hilfe gegen Russifizierung". Latviešu komunistu vēstījuma svarīgākās daļas publicēja arī *Hannoversche Allgemeine Zeitung*, *Berliner Morgenpost*, *Der Tagesspiegel*, *Welt am Sonntag*, *Stuttgarter Zeitung* un citas.

Sveicē *Neue Zürcher Zeitung* ievietoja 1. februārī garu sava Stokholmas korespondenta rakstu "Russifizierungstendenzen im Baltikum — Eine Veröffentlichung in Stockholm (..) "Lasot vēstuli, gūstam iespaidu, ka to sacerējuši cilvēki, kuri labi pārzina iekšpolitiskās norises un partijas dzīvi." Raksturīgi esot, ka vēstules autori nepamatojas tikai uz latviešu nacionālajām interesēm, bet paskaidro, ka Maskavas politika Baltijā kaitē arī ārzemju komunistiem, jo pasaule vērtē komunismu pēc viņu darbiem Padomju Savienībā. Laikraksts ieskata, ka šinī ziņā latviešu vēstules autoriem esot līdzīgi uzskati kā krievu atomfiziķim Saharovam.

Anglijā Londonas *Daily Telegraph* 7. februārī sniedza pazīstamā komunistu jautājumu lietpratēja Davida Floida rakstu *Latvian Communists appeal to West* ar īsu Rīgas vēstules atstāstījumu. Floids saka, ka latviešu komunistu vēstījums esot "pirmais Rietumos saņemtais pierādījums par nopietnu neapmierinātību, kas pastāv pašā Padomju Savienības komunistu partijā". Laikraksts veltī jautājumam arī vienu no saviem ievadrakstiem *Soviet Achilles Heel*. Tanī redakcija apzīmē latviešu komunistu veterānu aicinājumu "bez žēlastības atsegt un boikotēt" krievu komunistu vadoņus par "svarīgu pagrieziena punktu Krievijas mazākuma tautību protestos pret spaidu asimilāciju". Laikraksts saka tālāk, ka Latvija un pārējā Baltija ieņemot ļoti svarīgu stratēģisku vietu un tāpēc Kremlis cenšoties tās "nežēlīgi centralizēt un vienveidot". Maskavai esot bailes no nekrievu tautu lielā skaita, kas sastādot turpat pusi iedzīvotāju. Jau Andrejs Amalriks esot savā grāmatā apzīmējis nacionālo problēmu par vienu no Padomju Savienības gaidāmā sabrukuma cēloņiem. Laikraksts beidzot jautā: "Kā uz latviešu vēstuli atbildēs Eiropas komunistu partijas?"

Parīzē lielā laikraksta *Combat* redaktors G. Andersens veltījis latviešu komunistu vēstījumam plašu rakstu, kurā viņš atstāsta Rīgas vēstules saturu. Viņš uzsver nacionālās opozīcijas nozīmi un piemin daudzās apcietināšanas, kas janvārī notika vairākās Ukrainas pilsētās. Andersens noslēdz savu rakstu ar skarbu rietumvalstu politikas kritiku, kas nereaģējot uz padomju spaidiem: "Brežņevs skaidri zina, ka Niksons ir tā aizrāvis no sava plānotā ceļojuma uz Maskavu, ka viņš norīs katru pazemojumu, lai tikai neizjuku sarunas Maskavā." Arī krievu emigrantu avīze *Russkaja Misļ* Parīzē iespieda vēstules pilnu tekstu.

ASV latviešu komunistu vēstījumu redzamā veidā iespieda lielās Kalifornijas Berklijas universitātes laikraksts *Daily Californian* 2. februārī. Arī tālākos numuros laikraksts atgriezās pie šīs lietas. Lietu padarīja sevišķi aktuālu vēl tas apstākļi, ka tieši tanī pašā laikā Berklijas universitātē bija aicināts kāds krievu konsulāta ierēdnis Valerians Ņesterovs runāt par mazākuma tautību "jauko dzīvi Padomju Savienībā". Viņam tika norādīts uz Rīgas komunistu vēstuli, kas pilnīgi apgāza Ņesterova runu. Krievs tā apjucis, ka beidzot pateicis: "Rīgas vēstules **fakti ir pareizi**, tikai interpretācija nepareiza!"

Vēl Rīgas vēstule atreferēta Vīnes laikrakstā *Die Presse* un Parīzes lielajā amerikāņu laikrakstā, kas izplatās visā Eiropā *International Herald Tribune*. Arī lietuviešu un igauņu trimdas laikraksti piegriezta 17 komunistu vēstulei lielu vērību. Vācijas *Latvija* pārspieda vēstules pilnu tekstu, norādot uz *Brīvību* kā avotu. Vairākos turpinājumos visu vēstules tekstu sniedza arī Amerikas *Laiks* un *Londonas Avīze*. BATUN izplatīja Rīgas vēstījumu Apv. Nāciju delegācijām.

Par 17 latviešu komunistu vēstījumu ziņoja Zviedrijas TT, Norvēģijas NTB, Vācijas DPA, angļu Reutersa un amerikāņu UPI **telegrāfa aģentūras**, kas ziņu iznesa pa visu pasauli. Vienpadsmit vācu raidstacijas vispirms sniedza īsus dienas ziņojumus, dienu vēlāk plašus komentārus. Arī Zviedrijas un Austrijas **radiofoni**, kā arī zviedru televīzija pārraidīja ziņu par latviešu komunistu vēstuli. *Amerikas Balss* to raidīja gan latviešu, gan arī vairākās citās valodās. **Radio Liberty (Svoboda) nolasīja vēstījuma pilnu tekstu krievu, ukraiņu, gruzīnu u. c. Padomju Savienības valodās**, bet *Radio Free Europe* visās Austrumeiropas valodās. *Latvian News Agency* Londonā sniedza ziņojumu Anglijas preseī.

Par Rīgas komunistu vēstuli dzīvu interesi izrādīja ASV, Ķīnas un Japānas vēstniecības Stokholmā. Rīgas dokuments nodots arī Zviedrijas ārlietu ministram un piesūtīts Sociālistiskai internacionālei. Cik izdevies noskaidrot, visas ārzemju kompartijas un personas, kam vēstule bija adresēta, to ir saņēmušas. Vēstule nodota arī Lielbritānijas komunistu partijas vadībai Londonā.

Atbals Latvijā

Pēc ziņām no Rīgas, 17 komunistu vēstules publicēšana ārzemēs ir visiem zināms un plaši pārrunāts notikums. Ārzemju radio raidījumi nākuši no tik daudz malām, ka tos efektīvi traucēt nav bijis iespējams.

Tie dzirdēti gan latviešu, gan krievu un vācu valodā. Pašiem rīdziniekiem visi vēstulē minētie fakti ir labi zināmi, dzirdētais tiek rūpīgi apsvērts. Interesants ir šis vērtējums: "Galvenais, ka netiek runātas nepatiesības un pārspīlējumi. Tas var nākt tikai par sliktu. Publicētajā tekstā tādu nav." Kāds cits domā, ka ar šodienas apstākļiem varbūt pilnīgi nesaskan vērtējums par mežu izciršanu Latvijā. Pēdējos gados tas nepārsniedzot dabīgo pieaugumu, protams, atskaitot lielās vētras postījumus. To novākšanai ievada darbaspēku no Krievijas, un arī iegūtos kokmateriālus nosūtīja uz turieni. Taču tie tikai sākumi, vēstules nolūks jau nav bijis dot kādu sīku analīzi par saimniecisko izsūkšanu, bet gan apgaismot okupantu rusifikācijas politiku.

(*Brīvība*, Nr. 2, 1972. g. febr.)

Tautiešu aicināts, 1991. gadā ierados Anglijā, lai tiktos ar trimdas latviešiem mūsu valsts proklamēšanas gadadienā un lai Anglijas ārlietu ministrijai pavēstītu par nenormālo stāvokli Latvijā un lūgtu Anglijas līdzdalību okupācijas un tai sekojošās kolonizācijas seku likvidēšanā. Tad arī uzzināju, ka 1992. gadā masu saziņas līdzekļi ārzemēs gatavojas atgriezties pie 17 Latvijas komunistu vēstules. Aizrakstīju vēstules izvedējam. Saņēmu šādas viņa atbildes.

"1991. g. 3. decembrī
Itasca, USA
Augsti god. E. Berklava kungs!

Šodien saņēmu Jūsu vēstuli, izrakstītu š. g. 12.XI Anglijā. Gribu Jums tūlī atbildēt vispārīgos vilcienos, jo aprakstīšu visu sīkāk nākošās dienās.

Mēģināšu Jums atbildēt pēc kārtības, kā Jūs interesējaties savā vēstulē. Man nav absolūti nekas pretī, ja publikācijā tiek minēts mans vārds. Mana ģimene ir vienmēr cīnījies pret šīs okupācijas un idejas cilvēkiem. Mans tēvs pazuda čekā 1941. gadā un brālis vai nu krita partizānu cīņās 1946. gadā, vai tika ievilināts Marģera Vītoliņa akcijas rezultātā. Pašlaik sarakstos ar vairākiem tā laika lieciniekiem, lai noskaidrotu viņa miršanas apstākļus.

Es zināju, ka Galdiņš ir iejaukts, ne pēc vārda, bet gan ka šis cilvēks ir no Jēkabpils, bet, apzinoties čekas darbību, lūdzu, lai man nesaka viņa vārdu, ne arī mani iepazīstina ar viņu tanī reizē, bet vakarā, kad iešu uz Sporta pili, cik atceros, tur notika hokeja spēle, lai man, ietītu avīzē, dokumentu no muguras puses pabāž zem rokas, pūlī. Ja nu tad mani čekas vīri klapētu, tad mana atzīšanās būtu samērā vienkārša.

Tanī pat reizē Rīgā ar mani kopā viesojās Arvīda Pelšes brālis, kurš šeit Ņujorkā bija pazīstams kā nacionāls un labs cilvēks. Man personīgi doma bija, ja noķers un pratinās, tad teikšu, ka turu aizdomās Arvīdu, jo Arvīds it kā gribējis dot savam brālim, bet tas negribot ar brāli ielaisties nekādās darīšanās. Pastāvot uz to, ka cilvēks, kas man to iebāza padusē no muguras puses, tā nomurmināja. Tādā veidā palaidām baumas arī Amerikā.

Gadus vēlāk, kad Lešinskis uzstājās Čikāgā, tiku ar viņu runājis par šo lietu. Lai cik arī tas izklausās fantastiski, tāda doma ir arī pavīdējusi kādu brīdi "mazajiem gariņiem" Rīgā.

Šo vēstuli publicēšanā daudz nopelnu ir maniem konventa biedriem (Frat. Livonica), kas, saprotot krievu valodu, apķēra šī dokumenta nozīmi.

Manā rīcībā ir daudz informācijas par publikācijām pasaules presē, ko Jums nākošās dienās sīkāk aprakstīšu. Man ir dokumenta oriģināli, lai gan, kā Jūs atceraties, rakstīti uz ļoti plāna papīra.

Sveicieni Jums Ziemassvētkos, un raugieties, lai Gorbunovs nepārdod Latviju sarkaniem Jaunā Gadā!

Patiesā cieņā,

A. Pormals"
(paraksts)

"1991. g. 6. decembrī

Itasca, USA

Godātais E. Berklava kungs!

Nosūtīju Jums nekavējoši atbildi, ka esmu saņēmis Jūsu vēstuli no Anglijas, izrakstītu š. g. 12.XI. Mēģināšu aprakstīt sīkāk visa notikuma gaitu, kā es to atceros.

Kad man brālis ieminējās par šāda dokumenta esamību un vajadzību nogādāt Rietumos, pirmais, ko lūdzu, bija, lai man neko nestāsta. Mans brālis bija pārcietis 18 gadu Sibīrijā, un nekādi negribēju, lai viņš tur būtu iejaukts. Maza piezīme par čekas iefiltrēšanos. Pirmo reizi mans brālis bija uzzinājis, ka es esmu dzīvs, kad čeka pratināšanā bija vaicājusi, kamdēļ viņam brālis dienot amerikāņu armijā. Bez tam gribēju būt uzmanīgs no čekas provokācijas.

Neatkārtošos, jo jau rakstīju, kā ieteicu, lai man pasniedz dokumentu, gaidot uz hokeja spēli Sporta pils priekšā. Pirmā problēma man bija ar dokumenta glabāšanu, jo biju paredzējis izbraukt uz Jaunjelgavu un Seces pag., lai apmeklētu savu vecāku mājas. Iebraucēji parasti turēja aizdomās radioaparātu kā čekas noklausīšanās ierīci, un tamdēļ labāku dokumentu uzglabāšanas vietu nevarēju iedomāties. Atskrūvēju radio un novietuju papīrus iekšpusē, netraucējot mikrofonu, ja to lietoju citām

vajadzībām. Mans istabas biedrs bija no Kanādas, kuram divi brāļi dzīvoja Kurzemē un esot lielās vietās. Tavu laimi. Tā kā braucu prom bez atļaujas uz laukiem, tad ārpus Rīgas viesnīcas savam istabas biedram paskaidroju, ka, ja gadījumā es nepārrodos (neteicu, kur braucu), lai viņš tūlīn jāuc ārā radioaparātu, jo tur iekšā ir kaut kas, kas var sakompromitēt viņu un viņa radniekus.

Izvedot caur muitu, dokumentu drošībai izvēlējās rožu pušķi, kuram apakšā vispirms aptinu dokumentu, tad mazu plastikas maisiņu ar ūdeni un virsū avīžu papīru. Gadījumā, ja rastos nopietni šķēršļi, atlika tikai saspiest plastikas maisiņu ar ūdeni uz ērkšķiem, un Jūsu dokuments būtu ūdens putrā."

* * *

Apzinos, ka stāstījums par 17 Latvijas komunistu vēstuli iznācis ļoti garš, tomēr vajadzīgi mani komentāri, lai lasītāji pareizi saprastu, **kāpēc** šo vēstuli rakstīju un kāpēc rakstīju tieši tā.

Kāpēc vēstulē tika rakstīta

Septiņdesmito gadu sākumā vismaz 14 valstīs gandrīz simt laikrakstos un žurnālos, arī tādos vislielāko tirāžu laikrakstos kā *New York Times*, *Dagens Nyheter* un citos tika publicēta "Latvijas komunistu vēstule ārzemju kompartijām". Vēstuli pārraidīja arī daudzas raidstacijas. Tās pilns teksts no *Intercontinental Press* ir publicēts *Samoizdat Voice of the Soviet Oppositionists* 1974. gadā. Amerikas Kongresa tautas namā pilnu vēstules tekstu publicēja deputāts Edvards Dervinskis, kas tagad ir Amerikas veterānu administrācijas vadītājs Vašingtonā. Amerikas senators Čārlzs Persijs vēstulē raksta, ka minētais raksts (vēstule) ir iekļauts Senāta reģistros.

Es kā vēstules autors neesmu ierosinājis tās pārpublicēšanu tagad — pēc 20 gadiem, bet, ja kāda izdevuma vadība to vēlas darīt, piekrītu tikai tādā gadījumā, ja reizē tiek publicēti šie mani paskaidrojumi, saglabājot autortiesības, lai toreizējo apstākļu nezinātāji varētu uztvert vēstulē rakstīto un lai neļautu kādam to tīši nepareizi interpretēt.

* * *

Vēstules publicēšanas laikā un vēl ilgi pēc tam tie, kuriem tā bija nepatīkama, un arī citi apšaubīja, ka tā vispār ir tikusi sūtīta no Latvijas un vai ir tādi 17 komunisti, kuru vārdā vēstule tapusi. Kaut Latvijas komunistiskās partijas vadībai un Valsts drošības komitejai (VDK) nebija grūti nojaust, kas ir vēstules rakstītājs, jo par vēstulē minētajiem faktiem un izdarībām biju Latvijā jau runājis partijas un padomju institūcijās, pat rakstījis N. Hruščovam, PSKP CK Politbirojam un arī partijas XXI un XXII kongresam. Lai gan toreiz ar likumiem maz rēķinājās (tiesātāji, prokuratūras un VDK darbinieki esot teikuši: uzrādiet tikai mums partijai nevēlamo cilvēku, sodīšanai vajadzīgo likuma pantu mēs atradīsim), kaut kādu ticamu variantu tomēr centās sadabūt.

Manis sodīšanai pamatojumu meklējot, no Rīgas kinostudijas trīs darbiniekiem (uzvārdus negribu šeit minēt, jo neuzskatu viņus par tautas ienaidniekiem) ar draudiem bija izdabūti rakstiski apliecinājumi, ka es viņiem esmu vēstuli iedevis izlasīt pirms tās publicēšanas ārzemēs. Šā iemesla pēc man gan 1972. gada 24. decembra (pirmssvētku) dienu nācās pavadīt "stūra mājā" un pratināšanas beigās tika izteikts oficiāls rakstisks brīdinājums, taču kinodarbinieku apliecinājumi nebija pietiekams juridisks pamats manis tiesāšanai. "Augšās" tika izlemts: izdevīgāk ir paziņot, ka tāda vēstule no Latvijas nemaz nav izsūtīta; to sacerējis LSDSP līderis Bruno Kalniņš sadarbībā ar ārzemju imperiālistu aģentiem. Toreizējos laikrakstos *Cīņa*, *Padomju Jaunatne* un arī vēl citās avīzēs tika publicēta bez parakstiem gara *zemsvītra* — LKP CK atbildīgā darbinieka Jāņa Broliša, *Sovetskaja Latvija* galvenā redaktora Nikolaja Saļejeva un Imanta Lešinska raksts "Atbilde apmelotājiem", kurā tieši tā arī tika pateikts — no Latvijas tāds raksts nav sūtīts.

Tagad man ir tiesības pateikt, ka vēstuli uzrakstīju es. No manis šo vēstuli saņēma Rīgā vēl šobrīd dzīvojošais Rīgas elektromašīnbūves rūpnīcas ražotnes priekšnieka vietnieks Jānis Galdiņš. Viņš to piegādāja vēl šodien Čikāgā dzīvojošajam Arturam Pormalim, kas bija atbraucis ciemoties pie radiem Rīgā. Pormaļa kungs to aizveda uz ASV (presē viņš ir aprakstījis, kā tas notika). Vēstule nonāca pie tautsaimnieka Andreja Trapāna, kas arī vēl tagad dzīvo ASV. Andreja Trapāna brālis Jānis Trapāns (arī tagad vēl strādā raidstacijā Brīvā Eiropa Minhenē) vēstuli nogādāja Uldim Ģermanim Stokholmā, un tur tā pirmo reizi tika publicēta. Ģermaņa kungs ir pietiekami plaši rakstījis, kā tā pie viņa nokļuvusi un ko viņš ar to darījis.

Tagad ar lielu nokavēšanos es izsaku vislielāko paldies visiem šeit minētajiem un neminētajiem cilvēkiem, kas mums palīdzēja vēstuli darīt zināmu pasaules sabiedrībai.

Kāpēc vēstuli rakstīju? Kāds bija mērķis?

Galvenie iemesli bija divi: viens — gribējām potenciāli cerīgākās un skaitliski lielākās komunistiskās partijas, to vadītājus un, protams, arī visas pasaules sabiedrību informēt par to, kāda patiesībā ir ar PSKP nosaukumu un cēlām frāzēm maskējušos Krievijas imperiālistu rīcība — citu zemju iekarošana un mazo tautu pārkrievošana un, otrs — lūgt šo pasaules valstu kompartiju vadītājus un pasaules sabiedrību ietekmēt PSKP, tādējādi cerot paglābt latviešus no pārkrievošanas, terora un

genocīda. Protams, uz brīnumiem necerējām, bet bija jādara, ko spējām. Taču iespēju bija maz. Ne man, ne maniem tuvākajiem domubiedriem nebija cerību Latvijā publicēties vai runāt lielākai auditorijai. Cik vien varēju, izmantoju arī citus veidus, kā ietekmēt Latvijas progresīvāko inteligences daļu, kuriem bija iespēja publicēties. (Dzejniekiem Ojāram Vācietim, Imantam Ziedonim, Jānim Peteram, kinorežisoriem Ansim Epneram, Jānim Streičam, aktieriem Ēvaldam Valteram, Kārlim Sebrim, Harijam Liepiņam, komponistam Raimondam Paulam u. c. Reaģēja uz to kā nu kurš — vairākums tomēr pozitīvi.) Par šo manu darbību 1985. gadā pret mani tika sacerēta kriminālapsūdzība četros biezos sējumos.

Var rasties jautājums — kāpēc es meklēju vēstules atbalstītājus starp komunistiem, jo katram saprotams, ka vieglāk un daudz lielāku skaitu atbalstītāju varēju dabūt starp tiem, kuri nebija partijā?

To darīju tāpēc, ka vēstuli rakstīju pirmām kārtām komunistiskajām partijām. Rodas otrs jautājums — kāpēc rakstīju, pareizāk sakot, vēstuli adresēju komunistiskajām partijām. Tāpēc, ka bijām pārliecināti — ja vispār kāds toreiz varēja ietekmēt PSKP rīcību, tad vienīgi ietekmīgākās kompartijas — Itālijas, Francijas, Dienvidslāvijas, Spānijas, Rumānijas, Austrijas partijas, kurām bija no PSKP atšķirīgi viedokļi, īpaši par iebrukumu Ungārijā un Čehoslovākijā.

Kaut vēstuli uzrakstīju es, to darīju pēc apspriešanās gan individuāli, gan mazākās grupiņās ar man labi pazīstamiem un līdzīgi situāciju vērtējošiem cilvēkiem. To bija vairāk par septiņpadsmit. Kuri bija tie septiņpadsmit komunisti, kas pilnībā sankcionēja vēstuli?

Tie bija dažādi cilvēki gan pēc partijas stāža, gan pēc attieksmes pret partiju. Toreiz un arī tagad mūs visus dēvē par "nacionāļkomunistiem". Kopumā ir pamats mūs tā saukt, kaut attieksme pret partiju toreiz — septiņdesmitajos gados — mums bija dažāda. Es 1953.— 1954. gadā būtībā vairs nebiju ne nacionāļkomunists, ne internacionāļkomunists, kaut oficiāli vēl biju partijas biedrs. Kāpēc? Man piecdesmitajos gados vajadzēja izlemt: tūlīt mest partijas biedra karti galdā, un tas toreiz nozīmētu pazust no skatuves bez adreses, vai izmantot diezgan augstos amatus, lai mēģinātu aizkavēt latviešu pārkrievošanu un paglābt latviešus kā nāciju. Izšķīros par otro variantu. Šādu manu rīcību atbalstīja arī mani tuvākie domubiedri, un es atzīstu, ka šim lēmumam vismaz uz laiku bija pozitīva nozīme. Minēšu dažus pierādījumus tādām apgalvojumam.

Pēc apzināti realizētas pretpartijas politikas panācām, ka tika līdzsvarots iebrucēju un izbrucēju skaits Rīgā. (Pirms mūsu darbības katru mēnesi uz pastāvīgu dzīvi Rīgā vien iebruca 1—2 tūkstoši cittautiešu vairāk nekā izbruca.) Mēs panācām, ka dažos mēnešos pat nedaudz vairāk izbruca nekā iebruca.

Mēs panācām, ka cittautiešiem tika pieprasīts divu gadu laikā apgūt latviešu valodu. Šajā nolūkā organizēja seminārus un pulciņus. Domāju, ka toreiz, kad latvieši tomēr vēl bija vairākumā, šāda rīcība bija pamatota. Tagad situācija ir citāda. Mēs tobrīd vienlaicīgi oficiālā lēmumā brīdinājām, ka pēc diviem gadiem tiks vērtēts, vai latviešu valodas nepratēji var palikt savā toreizējā amatā.

Būtiski tika labota tā saucamā kadru politika. Nomainīja daudzus atbildīgus darbiniekus. Galvenie vērā ņemtie kritēriji bija tautība, kompetence, godīgums, nevis piederība pie kompartijas, kā tas bija līdz tam.

Tika nobremzēta Rīgas Jūrmalas forsētā pārvēršana par Vissavienības kūrortu un samazināta nesamērīgi lielā cittautiešu un virsnieku daļa vasarnīcu iedzīvotāju kopskaitā.

Aizliedza Rīgā celt mājas pēc Vissavienības tipveida projektiem. Bijām uzsākuši cīņu par latviešu literārā un citu mākslu mantojuma saglabāšanu. Varētu minēt vēl vairākus sīkākas nozīmes pasākumus, īsajā laikā vairāk panākt nespējām.

Par cilvēkiem, kas sankcionēja vēstuli, varu teikt, ka visi vēl pilnīgi nebija izrāvušies no komunisma dvingas, kura kā drausmīga narkotika iznīcina cilvēkā spēju saprātīgi domāt. Mūsu vidū bija pazīstams LKP darbinieks Pēteris Plēsums, partijas biedrs no 1917. gada, kas bija apsargājis Ļeņinu Smoļnijā un Kremļī. Bija tādi, kas partijā iestājušies Latvijā nelegālos apstākļos, — Jānis Gustsons, Olga Vāvere, Jānis Kacens, Arnolds Zandmanis, Ella Ankupe, Pēteris Sadovskis, Emma Ērenštreite, Zālmans Jofe, Frīdmanis un es. Bija arī tādi, kas partijā bija iestājušies tā saucamajā padomju laikā — Jānis Galdiņš, Valentīna Borka, Rasma Siliņa, Elvīra Zēberga, Fricis Jānis Sadovskis, Pāvels Pizāns.

Taču visi mēs partijā bijām iestājušies nevis pašlabuma dēļ, bet gan naivi ticēdami melīgajai propagandai par iespēju sociālistiskā iekārtā īstenot taisnības, vienlīdzības un brīvības ideālus. Visi mani domubiedri komunistiskās partijas praktisko politiku nosodīja, bet ne visi jau spēja saskatīt ļaunuma īstos cēloņus. Daļa no septiņpadsmit toreiz bija tādā izpratnes pakāpē, kādā es atrados piecdesmito gadu pirmajā pusē, bet daži nespēja pret partiju kopumā nostāties līdz pat mūža galam (Ankupe, Vāvere). Es negrasos ne sevi, ne savus domubiedrus idealizēt, bet kategoriski noraidu, piemēram, profesora Mucenieka nesen teikto, ka mēs vēstuli esam rakstījuši, saniknoti par zaudētiem amatiem. Atskaitot mani, neviens no pieminētajiem savus amatus tajā laikā zaudējuši nebija, un man vairākkārt tika piedāvāti, tā teikt, visi iespējamie zemes labumi (augsti amati, personālā pensija u. c.), prasot no manis "tikai" uzrakstīt pāris rakstu, kuros es nosodītu savus agrākos politiskos uzskatus, un atgriezties "pareizticībā".

Lai mani komentāri neiznāktu pārāk gari, vēl tikai divas piezīmes.

Lūdzu mūsu toreizējo vēstuli nesaprast tā, ka mēs it kā gribētu parādīt PSKP kā noziedzīgu organizāciju, bet komunistus Latvijā — kā nevainīgus savas neizpratnes upurus. Mēs nenoliedzam savu līdztbildību par visu, kas noticis Latvijā, kamēr paši bijām partijā. Mēs ļoti labi zinām, ka komunistiskajā partijā bija arī godīgi cilvēki, bet kopumā tādu bija mazākums. Ir tiesa, ka Latvijā nelegālo komunistisko kustību radīja un vadīja Maskavā un Ļeņingradā speciālās skolās sagatavoti profesionāļi. Visas direktīvas vienmēr nāca no Maskavas. Maskava nekad pilnīgi neuzticējās nevienai nacionālajai kompartijai. Taču Latvijas kompartijas vadītāji izcēlās ar sevišķu bezdomību (Jānis Kalnbērziņš, Olga Auguste) un sevišķu pakalpību (abi jau minētie un Arvīds Pelše, Augusts Voss, Boriss Pugo, Ivars Ķezbers un kompānija ap viņiem). Latvijas kompartija ir pilnā mērā atbildīga par visu, kas tās valdīšanas laikā ir noticis Latvijā.

Beidzamais paskaidrojums. Vai ir jēga **tagad** pārpublicēt Latvijas komunistu vēstuli ārzemju kompartijām.

Zināma pozitīva jēga, manuprāt, ir. Pirmkārt, vēstule ir bagāta faktiem, kas pārlicinoši parāda PSKP īsto seju un tās mērķus. Parāda visu cītīgi izstrādāto, tālejošo pārkrievošanas plānu, tā etapus. Otrkārt, vēstule pareizi atspoguļo zināma laika vēsturi. Treškārt, tā var palīdzēt arī citzemju vadītājiem, sabiedrībai pareizāk izprast pašreizējo situāciju Latvijā un kas par to ir vainīgs.

E. Berklavs

2.03.92. Rīgā

Kā meklēja vēstules rakstītāju

Latvijā meklēja vēstules rakstītāju, parakstītājus (sankcionētājus), un čekisti to mēģināja izmantot par pamatu manis tiesāšanai.

Ar neaizsūtīto vēstuli biju iepazīstinājis ne vien 16 vēstules sankcionētājus, bet arī trīs cilvēku grupu, kuri man likās patriotiski noskaņoti un kuriem, šķita, varu uzticēties. Tomēr tie nebija uzticības cienīgi. Viens kāda drauga kāzās, ļaunu nedomādams un varbūt pat gribēdams labu, nolasīja manas vēstules tekstu. Kāzinieki to uzņēma ar lielu piekrišanu. Taču viņu vidū bija gadījies arī čekas pakalpiņš.

Jau nākamajā dienā pēc kāzām manas vēstules nolasītāju izsauca uz VDK un ar draudiem panāca, ka viņš izdeva pārējos divus no manas paziņu grupiņas, un visi trīs parakstīja čekas sagatavotu vai nodiktētu tekstu, ka esmu viņiem rādījis šo vēstuli un viņi to pārrakstījuši, turklāt laikā, kad tā vēl no ārzemēm netika pārraidīta. VDK darbinieki cerēja, ka ar tādiem pierādījumiem es atzišos, ka esmu vēstules rakstītājs, un tad mani varēs "iespundēt" drošā vietā. Līdz tam VDK bija dažādas versijas par vēstules rašanos. Galvenā bija par mani kā vēstules autoru. Pārkrievošanas plāna secība tajā parādīta konkrēti ar faktiem, kurus varēja zināt tikai apmēram tāda ranga darbinieks, kāds reiz biju es. Taču versiju vajadzēja pierādīt, un tas bija grūti. Čekā ziņu par mani netrūka. Bija zināms, ka esmu visa notiekošā pretinieks, bet man ārzemēs nav neviena tuvinieka, ar kuru es būtu ticies, arī pie manis neviens no ārzemēm nav ieradies. Pieļāva, ka esmu ticies ar vienu no ievērojamākiem kādreizējiem Latvijas Sociāldemokrātiskās partijas līderiem — Lorencu, pie kura ciemojušies kādi pārstāvji no Zviedrijas. Tātad es vēstuli varbūt esmu iedevis Lorencam un Lorencs — ciemiņam, kas to savukārt aizvedis uz Zviedriju, kur nodevis Bruno Kalniņam. Tā vēstule izgājusi pasaulē. Lorenca dzīvoklī notika kratīšana, un tur atrada ar manu roku rakstītu zīmīti, kurai ar minēto vēstuli gan nebija nekāda sakara. Lorencu vairākkārt izsauca uz VDK, pratināja, mēģināja izdabūt apstiprinājumu izdomātajai versijai, taču nekas neizdevās.

Tāpēc čeka manas vainas pierādīšanai gribēja izmantot minēto trīs cilvēku apliecinājumus, bet juridiski tie nebija derīgi.

Pēc neilga laika *Cīņā* parādījās garš zemsvītras raksts bez paraksta — "Atbilde apmelotājiem". No kāda *Cīņas* redakcijas darbinieka uzzināju, ka to LKP un VDK uzdevumā rakstījis toreizējais LKP CK nodaļas vadītājs — vēlākais LPSR iekšlietu ministrs Jānis Brolišs un toreizējais laikraksta *Sovetskaja Latvija* redaktors Nikolajs Saļejevs. Raksts bija primitīvs, melīgs un bezkaunīgs. Vispirms tika nepārprotami paziņots, ka "17 Latvijas komunistu vēstule" nemaz nav sūtīta no Latvijas. To izdomājis Bruno Kalniņš kopā ar ārzemju imperiālistiem. Raksta autori, nespēdami atspēkot nevienu vēstulē minēto argumentu un faktu, izmantoja visparastāko demagoģiju. Piemēram, 17 komunistu vēstulē bija teikts, ka īstie noteicēji un valdnieki Latvijā ir no Maskavas atsūtītie krievi Šataļins, Rjazanovs, Ļebedevs, Titovs u. c., bet Brolišs un Saļejevs apgalvoja, ka tie ir meli.

Savas dzīves noteicēji un lēmēji Latvijā esot latvieši paši. Par pierādījumu viņi minēja skaitļus, cik latviešu ir ciemu un rajonu padomju deputāti; tie esot vairākumā, un visa vara taču piederot viņiem. Kurš gan nezināja, ka īstenībā šiem deputātiem nekādas varas nebija. Vairākums latviešu Broliša un Saļejeva demagoģiju saprata, bet, lai vēlreiz atgādinātu 17 komunistu vēstulē teikto un skaidrāk parādītu Broliša un Saļejeva melus, uzrakstīju un, cik vien spējām, izplatījām vēstuli "Demokrātija un brīvība Padomju Savienībā uz papīra un īstenībā".

Demokrātija un brīvība Padomju Savienībā: uz papīra un īstenībā

Pēdējos gados pasaule arvien biežāk dzird patiesību par dzīvi Padomju Savienībā. Kaut arī riskēdami tikt apvainotiem "aukstā kara" atjaunošanā, to īsos vārdos šad tad pastāsta dažādo brīvās pasaules preses izdevumu korespondenti; stāsta tie, kuri bijuši spiesti emigrēt no Padomju Savienības un kuriem tas ir izdevies; to diezgan plaši un ar neapstrīdamiem faktiem pirms dažiem gadiem apliecināja 17 Latvijas komunisti savā vēstulē, kas bija adresēta Eiropas valstu komunistisko partiju vadītājiem un tika publicēta daudzos laikrakstos dažādās valstīs un pārraidīta pa radio; to stāstīja Igaunijas demokrāti savā vēstulē Eiropas valstu vadītāju sanāksmes dalībniekiem Helsinkos, to stāstīja Lietuvas katoļi savā ziņojumā utt. Taču tas viss ir tikai kā niecīgas gaisa strūkļiņas, kas caur blīvo cenzūras mūri izkļuvušas brīvajā pasaulē. Īstā šās valsts būtība paliek pasaulei neatsegta, un ļoti daudziem par Padomju Savienību ir maldīgs, milzīgi plašās propagandas izskaistināts, idealizēts priekšstats.

Pilnīgi solidarizēdamies ar visiem pieminētajiem un vēl citiem drosminiekiem, kas stāstījuši patiesību par dzīvi Padomju Savienībā, par tās īsto politiku, mēs, lielāka grupa dažādu tautību komunisti un bezpartijiskie, gribam šos stāstījumus papildināt. Mūsu vidū ir krievi un ukraiņi, latvieši un lietuvieši, ebreji un vācieši, igauņi un moldāvi, armēņi un gruzīni un vēl citu tautu pārstāvji. Mēs rakstām šo vēstuli visai brīvajai pasaulei — bez konkrētas adreses, jo nezinām, kā to izsūtīsim cauri dzelzs priekškaram un kā rokās tā vispirms nonāks. Mēs ejam šo ceļu, jo cita mums nav, lai pakļautām tautām un cilvēkiem ārpus Padomju Savienības robežām stāstītu patiesību par PSKP Centrālās Komitejas politbiroja īsto politiku. To darām, lai brīdinātu pasauli "neuzķerties" uz Maskavas demagoģiskās propagandas makšķeres. Nokļūt Maskavas apkampienos ir viegli, bet atbrīvoties no tiem — ļoti grūti, saviem spēkiem vien — pat neiespējami.

Tā kā mūsu vidū ir bijušie un arī vēl pašreizējie Padomju Savienības Komunistiskās partijas un padomju valsts aparāta atbildīgi darbinieki, kas labi pazīst šo orgānu struktūru un darbu, — mēs stāstīsim, kā šie orgāni tiek "ievēlēti", kāda īstenībā ir dzīve Padomju Savienībā salīdzinājumā ar to, kas rakstīts PSRS Konstitūcijā; kāda ir demokrātija un brīvība Padomju Savienībā uz papīra un īstenībā. Par to varētu un vajadzētu uzrakstīt vairākas grāmatas, biežus sējumus, bet mūsu pašreizējos apstākļos mēs to varam darīt tikai konspektīvi, pavisam īsi.

* * *

Kas Padomju Savienībā ir īstais saimnieks, visas politiskās, ekonomiskās un kultūras dzīves noteicējs?

PSRS konstitūcijā ir rakstīts:

"Visa vara PSRS pieder pilsētu un lauku darbaļaudīm darbaļaužu deputātu padomju personā."

Ja tā būtu īstenībā, par to priecātos cilvēces vairākums visā pasaulē un, protams, arī mēs. Īstenībā ne tautai, ne tās izvēlētajiem pārstāvjiem (kā tos vēlē — par to drusku vēlāk) padomju orgānos nekādas varas nav. Visu nosaka, izlemj komunistiskā partija, par kuru konstitūcijā ir rakstīts: "Visaktīvākie un visapzinīgākie pilsoņi apvienojas Padomju Savienības Komunistiskajā partijā, kura ir (..) valsts vadošais kodols."

Īstenībā partija ir ne tikai "vadoša", bet visas dzīves un politikas noteicēja un diktētāja. Un nav pat pareizi teikt, ka visu nosaka partija. Nē — visu nosaka partijas oligarhija, tās augstākie vadītāji katrā teritoriālā vienībā — republikā, apgabalā,

rajonā, pilsētā, un šie vadītāji savukārt ir marionetes divu Maskavas visaugstāko vadītāju — Brežņeva un Suslova rokās. Lai pierādītu, ka tas tiešām ir tā, nepieciešams kaut dažos vārdos pastāstīt, kas ir šie divi visas Padomju Savienības politikas īstie noteicēji, kā viņi tikuši pie varas un kāpēc spēj to noturēt, kāda ir kārtība partijā. Līdz ar to lielā mērā tiks parādīta padomju "demokrātijas" un "brīvības" būtība.

Tātad kā pie varas nokļuva Brežņevs un Suslovs?

Pēc tam, kad PSKP XX kongresā Ņikita Hruščovs savas personiskās autoritātes un varas nostiprināšanas nolūkos garā un faktiem bagātā referātā atmaskoja Staļina asiņaino diktatūru Padomju Savienībā, laiku, kad līdz pēdējam tika izskaustas pat visniecīgākās demokrātijas iezīmes, kas vismaz formāli kaut cik eksistēja Ļeņina valdīšanas laikā, — visai pasaulei kļuva jau nedaudz skaidrāks, kas īstenībā noticis aiz "Dzelzs priekšvara", kurš Padomju Savienību ilgus gadus gandrīz pilnīgi nošķīra no pārējās pasaules. Uz Staļina, Molotova, Vorošilova, Kaganoviča, Ježova, arī Hruščova un Berijas rezolūcijas un pavēļu pamata bez likumīgas tiesas sprieduma tika nežēlīgi spīdzināti un nonāvēti miljoniem pilnīgi nevainīgu vislabāko cilvēku Krievijā un zemēs, kuras varmācīgi bija iekļautas Padomju Savienībā. Var droši apgalvot, ka pasaulē nav otras valsts un nav otras politiskas partijas, kura apzināti būtu nobendējusi tik daudz savu biedru. Pēc PSKP XX kongresa partijas orgānos ar oficiāliem lēmumiem tika reabilitēti vairāk nekā seši miljoni komunistu, kuri varmācīgi bija nobendēti 1937.—1938. gadā. Un, kaut gan neapšaubāmi tika pierādīts, kas rakstījis rezolūcijas par nāves sodu izpildīšanu, un daudz pūļu nesagādātu to personu atrašana, kuras "fabricēja" izdomātās apsūdzības, — līdz pat šai dienai Padomju Savienībā nav sodīts neviens no šiem bendēm.

Ņikita Hruščovs, kas savas valdīšanas sākumā atmaskoja vairākas līdz tam pieļautās varmācības un cēla gaismā citas nebūšanas, — vainīgos pie atbildības tomēr nesauca un drīz tās nodeva aizmirstībai, ātri iedzīvojās diktatora lomā un, maz ko mainījis politikas būtībā, sāka dzīvi atkal izskaistināt. Visos atbildīgos amatos ap sevi viņš iecēla vai nu savus personiskos draugus un radniekus — piemēram, Kiričenko (CK otrā sekretāra amatā), Brežņevu (CK sekretāra un vēlāk Augstākās padomes priekšsēdētāja amatā), Maļinovski (aizsardzības ministra amatā), vai agrāk pavisam maz pazīstamus, bet, viņaprāt, pilnīgi paklausīgus cilvēkus — Šeļepinu, Poļanski un Furcevu. Taču Hruščovs, pats pēc tautības būdams ukraiņis (kaut arī publiski to baidījās atzīt), gribēdams saglabāt lielkrievu šovinistu "verhuškas" atbalstu, politbirojā no iepriekšējā sastāva atstāja Suslovu. Būtībā Suslovam pēc Hruščova politbirojā bija vislielākā vara. Šis cilvēks Hruščovam bija vajadzīgs arī tādēļ, lai viņu izmantotu kā galveno "prokuroru" pret pārējiem konkurentiem uz galvenā vadoņa krēslu — Molotovu, Maļenkovu, Kaganoviču, Bulganinu un maršalu Žukovu. Šajā netīrajā darbā Hruščovs meistarīgi Suslovu arī izmantoja. Savu panācis, Hruščovs vairs negribēja varu ne ar vienu dalīt. Suslovs ar to nespēja samierināties un sāka organizēt Hruščova "gāšanu no troņa". Vispirms viņš savā pusē dabūja Šeļepinu un Poļanski, kurus Hruščovs pats bija ievēdis politbirojā, bet jau paspējis ar rupjībām aizvainot. Arī viltīgo "lapsu" Mikojanu Suslovs dabūja savā pusē. Augstākās padomes priekšsēdētājs Brežņevs attapās tikai tad, kad opozīcijai jau bija pieslēgies politbiroja vairākums. Tādā situācijā viņam vajadzēja izšķirties: vai nu saglabāt uzticību savam "patronam" Hruščovam un riskēt ar augsto amatu, vai upurēt Hruščovu. Manīdama šo Brežņeva svārstīšanos, opozīcija viņam piedāvāja CK pirmā sekretāra posteni, t. i., — iesēsties Hruščova krēslā. Šo kārdinājumu Brežņevs nespēja pārvarēt un pārgāja opozīcijas pusē. Opozīcija bija savstarpēji vienojusies Brežņevu pirmā sekretāra krēslā paturēt tikai uz neilgu laiku, lai nesaceltu satraukumu Hruščova piekritējos, bet Brežņevs, kā izrādījās, bija gudrāks, nekā viņu bija novērtējusi opozīcija. Viņš zināja,

kas valstī ir īstais spēks un kas vajadzīgs, lai noturētu varu savās rokās. Tauta, pat partija — tas propagandai. Īstais spēks — armija un čeka. Tāpēc šo resoru priekšgalā Brežņevs tūlīt iecēla savus cilvēkus. Šeļepinam, kas bija zvērējis mūžīgu uzticību Hruščovam un pēc tam to nodevis, Brežņevs uzticēties nevarēja. Šeļepinu atbrīvoja no čekas priekšnieka amata un īsā laikā nostūma pa amatu kāpnēm caur CK sekretāra un arodbiedrību padomes priekšsēdētāja amatu pavisam lejā, ārpus visiem vadošajiem posteņiem. Īsu laiku čekas priekšnieks bija Semičastnijs, pirms tam strādājis kopā ar Šeļepinu, un tāpēc Brežņevs viņu nomainīja ar savu cilvēku — Andropovu. Pēc Maļinovska nāves bruņoto spēku priekšgalā atradās Hruščova radnieks maršals Grečko. Uz viņu Brežņevs varēja paļauties, bet, kad Grečko nomira, viņa vietā Brežņevs iecēla sev tuvu cilvēku — pirmo reizi Padomju Savienības vēsturē civilu personu Ustinovu, piešķirot viņam un arī pats sev maršala dienesta pakāpi. Nu Brežņevs varēja justies pavisam drošs, taču lielkrievu šovinisma karognesēju Suslovu politbirojā atstāja, lai neradītu krievu opozīciju. Kopš šā brīža visu dzīvi valstī un visu Padomju Savienības ārpolitiku nosaka šie divi cilvēki. Tiem, kam nav zināma iekšējā kārtība Padomju Savienības komunistiskajā partijā, droši vien grūti saprast, kā tas iespējams.

Iespējams tas ir tāpēc, ka īstenībā ne partijā, ne valstī vispār nekāda demokrātija nepastāv un nekad nav pastāvējusi. Demokrātija pastāv tikai uz papīra, un visas vēlēšanas Padomju Savienībā ir vienīgi labi sagatavotas izrādes tautu apmānīšanai. Mēs, kas paši esam bijuši šādu "izrāžu" līdzdalībnieki un turpmāk nevēlamies piedalīties pasaules apmānīšanā, gribam darīt zināmu, kā šīs izrādes tiek organizētas un kā patiesībā tiek vadīta visa dzīve Padomju Savienībā.

* * *

Padomju Savienības komunistiskās partijas aparāta struktūrā viena no vissvarīgākām sastāvdaļām ir tā saucamā vadošo kadru un partijas organizatoriskā darba nodaļa. Šī nodaļa Maskavas CK ir tā, kas izrauga visām republikām visatbildīgākos vadītājus, Vissavienības ministrus un citus visaugstākos priekšniekus. Šās nodaļas darbu visaugstāko kadru izraudzīšanā vada pats Brežņevs. Ir jau sen noteikta kārtība, ka katrai republikai partijas pirmo sekretāru izrauga no vietējās nācijas, bet tādu, kurš ilgus mūža gadus ir strādājis Krievijā, ir gandrīz pilnīgi pārkrievojies, kuram nav nekāda sava viedokļa, kurš ir bezprinciāls un pilnīgi paklausīgs Maskavai. Praksē pierādījies, ka pareizs ir Ļeņina dotais šādu cilvēku vērtējums: "Переруссифицируешься национал хуже всякого русского держиморды." (Pārkrievojies nacionālis ir sliktāks par jebkuru deržimordu.) Otrus sekretārus republiku partijas centrālajām komitejām atsūta Maskava, un tie visās republikās ir krievi vai retos izņēmumos gadījumos pilnīgi pārkrievijušies cittautieši. Otrie sekretāri ir īstie pavēlnieki republikās, viņi ir it kā Maskavas komisāri vai gubernatori, kas vērtē, atceļ un ieceļ (rekomendē Maskavai) arī pirmos sekretārus un izrauga visus pārējos vadošos darbiniekus republikās.

Ik pēc zināma, partijas statūtos paredzēta laika republikas partijas organizācijās izskata pēc sarīko vadošo orgānu vēlēšanas. Šīs vēlēšanas — izrādes ilgi gatavo republiku partijas organizāciju CK organizatoriskā darba nodaļas, un praksē tas notiek tā:

Pirms vēlēšanu kampaņas sākuma Maskava katras republikas partijas organizācijas CK vadībai atsūta direktīvus norādījumus par to, kādam jābūt izvēlamās CK sastāvam: cik tajā jāievēl krievu, cik nekrievu, cik komunistu strādnieku, cik kolhoznieku, cik komunistu inteliģentu, cik no republiku, rajonu un pilsētu

atbildīgajiem darbiniekiem, cik vīriešu, cik sievietes. Atbilstoši šiem norādījumiem republiku CK orgnodaļu vadītājs un viņa vietnieks (viens no viņiem noteikti ir krievs) kopā ar rajonu un pilsētu partijas organizāciju vadītājiem izrauga konkrētus cilvēkus, sastāda sarakstu un to nodod republikas čekai, lai tā sīki pārbaudītu katra kandidāta politiskos uzskatus pagātnē un šodien, viņa uzticību Maskavai. Pēc stingras pārbaudes saraksts tiek nodots Maskavas "komisāram" — otrajam sekretāram. Ja tas kandidatūras pieņem, tad sarakstu paraksta pirmais sekretārs un nosūta Maskavai. Kad Maskava kandidātus apstiprinājusi, republiku CK orgnodaļas uzdod rajonu un pilsētu partijas organizāciju vadītājiem tos izvēlēti konferencēs par delegātiem uz republikas partijas kongresu. Kongresa delegātiem jau pasniedz visu kandidātu sarakstu un būtībā nepieļauj nekādu citu — papildu kandidātu izvirzīšanu. Tāpēc vienmēr ir tieši tik CK locekļu kandidātu, cik jāizvēlē, un tāpēc visi aizvien arī tiek ievēlēti. Ievēlētie CK locekļi pēc tam, atklāti balsojot, izvēl CK sekretārus un biroja sastāvu. Plēnumam pirmā sekretāra kandidātu iesaka Maskavas CK pārstāvis kongresā. Vēl nav bijis gadījuma, kad vienā vai otrā republikā kāds būtu uzdrošinājies iebilst pret Maskavas pārstāvja priekšlikumu. Visiem zināms, — ja tāds atrastos, to uzskatītu par sacelšanos pret Maskavu un nākamajā naktī tāds pazustu uz visiem laikiem bez adreses.

Tā notiek republiku partijas organizāciju centrālo komiteju, to biroju un sekretāru "vēlēšanas". Analogiski izrauga kandidātus un organizē vēlēšanas rajonos un pilsētās, tikai šo darbu jau vada nevis Maskava, bet republikas CK. Tāpat tas notiek partijas pirmorganizācijās, tikai tur šo darbu vada partijas rajonu un pilsētu komitejas.

Līdzīgi partijas orgāniem tiek organizētas padomju orgānu — deputātu padomju un to izpildorgānu vēlēšanas.

PSRS konstitūcijā ir teikts, ka augstākā likumdošanas vara valstī, republikā, rajonā, pilsētā un ciemā pieder tautas izvēlētiem deputātu padomēm, bet izpildu vara valstī un republikās — ministru padomēm, apgabalos, rajonos, pilsētās un ciemos — padomju izpildu komitejām. Tā tas ir paredzēts konstitūcijās. Īstenībā ne augstākajām padomēm, ne vietējām padomēm, ne ministru padomēm, ne izpildu komitejām nekāda vara nepieder. Visas padomes ir tikai partijas diktatūru maskējošs aizsargs, demokrātijas izkārtne. Ministru padomes un izpildu komitejas ir tikai funkcionāru iestādes, kas izpilda attiecīgo partijas orgānu lēmumus un norādījumus.

Īstenībā padomju orgānus konstruē šādi:

Ja tuvojas laiks, kad atbilstoši konstitūcijai jāpārvēl, piemēram, PSRS Augstākā padome, tad jau savlaicīgi PSKP CK republiku partijas organizāciju centrālajām komitejām piesūta direktīvus norādījumus, cik un kādi deputātu kandidāti attiecīgai republikai jāizrauga. Direktīvās atkal viss sīki norādīts: cik no deputātu kandidātiem jābūt partijas biedriem, cik bezpartijiskiem, cik strādniekiem, cik kolhozniekiem, cik dažādiem vadošajiem darbiniekiem, cik no inteligences, cik sievietēm, cik vīriešiem, cik no iepriekšējiem deputātiem drīkst kandidēt otrreiz, cik jāizrauga jauni. Un tas viss neatkarīgi no tautas vēlēšanās un neatkarīgi no tā, kā kurš no deputātiem izpildījis savus deputāta pienākumus. Saprotams, ka, deputātu kandidātus izraugot, priekšroka tiek dota tiem, kas savā ikdienas darbā ir bijuši visaktīvāki Maskavas politikas propagandēšanā un realizēšanā, tiem, kuri nekad nav iebilduši pret norādījumiem "no augšas", kuriem nav sava viedokļa, savu patstāvīgu domu, kuri gatavi izpildīt jebkuru rīkojumu. Praksē deputātu kandidātus atvēlēti daudzumā no atbildīgajiem darbiniekiem izrauga republikas pirmais un otrais sekretārs, bet pārējos — CK orgnodaļas vadītāji kopā ar apgabalu, rajonu un pilsētu partijas organizāciju sekretāriem. Kad saraksts ar deputātu kandidātiem atbilstoši Maskavas norādījumiem sastādīts, sarakstu atkal dod pārbaudīt republikas čekai, lai sarakstā nepaliktu neviens, kas reiz būtu kaut nedaudz izteicies pret kādu Maskavas norādījumu. Kad saraksts

valsts drošības orgānos pārbaudīts un ar Maskavas "komisāru" republikā saskaņots, to, tāpat kā partijas orgānu vēlēšanās, paraksta CK pirmais sekretārs un aizsūta uz Maskavu. Kad apstiprinātais saraksts saņemts atpakaļ republikā, CK orgnodaļas vadītāji katram rajonam un pilsētai paziņo kandidātu, kas viņiem jāizvirza. Tad nu attiecīgā partijas rajona komiteja izrauga kolektīvu, kurā sasaucama sapulce kandidāta izvirzīšanai. Kopā ar šā kolektīva partijas pirmorganizācijas sekretāru sīki tiek izstrādāts sapulces norises scenārijs: kas sapulci vadīs, kas nosauks kandidātu un to raksturos (slavēs), kas priekšlikumu atbalstīs, kas nolasīs sapulces lēmuma projektu. Lai izskatītos "demokrātiskāk", šādas sapulces katrā rajonā tiek noorganizētas vairākas un viena vēlēšanu apgabala robežās visos kolektīvos izvirza vienus un tos pašus kandidātus.

Izraugot deputātu kandidātus PSRS Augstākajai padomei, vienā vēlēšanu apgabalā parasti izvirza divus deputāta kandidātus: vienu PSKP CK politbiroja locekli, stingri ievērojot rangu kārtību, lai uz ārpusi radītu iespaidu, ka visā Padomju Savienībā tauta par saviem pirmajiem deputāta kandidātiem nosauc savus partijas visaugstākos vadoņus; otrs kandidāts ir tas no saskaņotā saraksta, kurš šajā vēlēšanu apgabalā jāizvēl. Tā kā pēc konstitūcijas un vēlēšanu nolikuma katrs deputāta kandidāts var balotēties tikai vienā vēlēšanu apgabalā un tāpat arī augstie vadoņi — tikai vienā apgabalā (kurā — to viņi paziņo oficiāli), tad būtībā katrā vēlēšanu apgabalā tiek izvirzīts tikai viens kandidāts. Taču, lai vēlēšanas izskatītos vēl "demokrātiskākas", turklāt katram gadījumam, ja kādā no kolektīvu sapulcēm būtu pieļauts "brāķis" un nosaukts vēl kāds cits, sarakstā neparedzēts kandidāts, tad vēlēšanu nolikumā ir paredzēts vēl viens kandidātu saskaņošanas etaps — tā saucamās kolektīvu pārstāvju pirmsvēlēšanu sapulces deputāta kandidāta izraudzīšanai. Šāda sapulce katrā vēlēšanu apgabalā var būt tikai viena, un tajā pārstāvji "vienojas" par vienu kandidātu. Šīs sapulces tiek organizētas tik rūpīgi, partijas organizācijām uz tām izraugot pārstāvjus no kolektīviem, ka vēl nekad, kamēr vien pastāv padomju vara, nav bijis neviena gadījuma, kad kādā vēlēšanu apgabalā sarakstā būtu atstāti divi vai vairāki kandidāti.

Tā nu iznāk, ka vēlēšanu dienā katrs pilsonis saņem tikai vienu biļetenu katrai padomei, kurā ir ierakstīts tikai viens kandidāts. Taču pašā vēlēšanu dienā vēlēšanu iecirknī arī viss ir organizēts ļoti "demokrātiski": konstitūcija katram pilsonim garantē tiesības pašam lemt — iet vai neiet uz vēlēšanu iecirkni balsot; vēlēšanu iecirknī tiek ierīkotas kabīnes, kurās pilsonim ir tiesības ieiet, un tur viņš var biļetenā ierakstīto kandidātu izsvītrot un ierakstīt kāda cita kandidāta vārdu. Bet kā praksē ir ar šo paredzēto tiesību izmantošanas iespējām? No tām pāri nepaliek nekas. Jau pirms vēlēšanu dienas tiek sastādīts visu attiecīgā vēlēšanu iecirkņa vēlēšanu saraksts, kurā ir visu vēlēšanu uzvārdi, vārdi, tēvavārdi un adreses. Par katra vēlēšanu iecirkņa darbu atbildīga ir viena vai vairākas partijas pirmorganizācijas. Tās no saviem komunistiem vēlēšanu darbam nozīmē aģitatorus, kuri tiek sadalīti brigādēs. Katrai dzīvojamai mājai tiek noteikts savs aģitators, kuram jānodrošina, lai visi viņam uzticētā mājā dzīvojošie vēlēšanu iecirknī savlaicīgi nobalsot. Vēlēšanu iecirkņos ir speciālas aģitatoru istabas, kur pie sienas ir milzīgi plakāti, kuros ierakstīti visu vēlēšanu numuri atbilstoši numuriem sarakstā. Ik pēc stundas aģitatori no plakātiem izsvītrot to vēlēšanu numurus, kuri jau nobalsojuši. Ja aģitatoram uzticētie vēlēšanu ierodas balsot nepietiekami aktīvi, viņš dodas uz dzīvokli pēc vēlēšanu. Ja vēlēšanu labprātīgi negrib nākt, aģitators pie viņa ierodas vairākas reizes, pat pienes urnu klāt un neatlaižas, iekams nepanāk visu vēlēšanu piedalīšanos vēlēšanās.

Ja tomēr kāds pilsonis kategoriski atsakās balsot, tad tas noteikti ir saistīts ar sankcijām darbā, tāds tiek ierakstīts čekas "melnajā" sarakstā un pret viņu tiek lietotas visas iespējamās sankcijas (ja viņš sastāv kādā sarakstā rajona izpildkomitejā dzīvokļa

saņemšanai, viņu no šā saraksta izsvītro, ja ir iesniedzis lūgumu atļaut kā tūristam izbraukt uz kādu citu valsti — viņu no saraksta izsvītro utt.) Turklāt pilsoņu atteikšanās piedalīties balsošanā nemaina balsošanā piedalījušos skaitu — pēc vēlēšanām tik un tā būs publicēts, ka tajās piedalījušies 99,98% (vai tuvu šim procentam) vēlētāju. Kā tas var būt? Ļoti vienkārši: paši vēlēšanu komisijas locekļi paņem stūrgalvīgā vēlētāja biļetenu, izdara atzīmi vēlētāju sarakstā un biļetenu iemet urnā. Ja vēlētājs ieradies vēlēšanu iecirknī, paņēmis biļetenu, iegājis kabīnē, biļetenā izsvītrojis ierakstīto kandidātu un tā vietā ierakstījis citu — arī tāda vēlētāja rīcība neko negroza. Kad plkst. 24.00 beidzas balsošana, vēlēšanu komisijas priekšsēdētājs un atbildīgās partijas pirmorganizācijas sekretārs atver urnu, apmaina labotos biļetenus pret nelabotiem, sasvītrotos vai labotos nodod čekai, lai tā mēģina atrast dumpīgo vēlētāju, un balsošanas rezultāti tik un tā iznāk ļoti "patriotiski". Tie visās vēlēšanās vienmēr ir bijuši gandrīz 100%.

Līdzīgi organizē apgabalū, rajonu, pilsētu un ciemu padomju vēlēšanas. Viss formāli it kā atbilst konstitūcijai un izskatās ļoti "demokrātiski": darbaļaudis paši sanāk sapulcēs, it kā paši izvirza kandidātus, paši vēlē, un izvēlētie it kā "lemj". Īstenībā pirms katras sapulces, pirms katras rajona, pilsētas, apgabala, republikas vai Vissavienības padomes sesijas visi dienas kārtībā ietvertie jautājumi jau ir izlemti attiecīgajā partijas orgānā. To apstiprina arī fakts, ka laikā pēc Ļeņina nāves Padomju Savienībā nav bijis neviena gadījuma, kad kāda padome nebūtu pieņēmusi pozitīvu lēmumu par jautājumu, kas ticis uzņemts (pareizāk — partijas ieteikts) dienas kārtībā, un neviens lēmums nevienā padomē nav ticis pieņemts citādi kā "vienbalsīgi".

Tā notiek "demokrātiskās" vēlēšanas Padomju Savienībā.

Vēl īsi par padomju izpildorgāniem — ministru padomēm un izpildu komitejām.

Tātad šīs komitejas ir tikai funkcionāru aparāti, kuri praktiski organizē partijas orgānu norādījumu un lēmumu izpildi. Raksturīgi, ka ikvienas republikas partijas organizācijas centrālā komitejā ir tieši tādas pašas nodaļas, kādas ir ministru padomē, un tāpat tas ir apgabalos, rajonos un pilsētās. Kā partijas, tā padomju izpildkomitejās ir rūpniecības un transporta, celtniecības, lauksaimniecības, skolu, kultūras un zinātnes, administratīvo orgānu, veselības aizsardzības un sociālās nodrošināšanas nodaļas. Partijas komitejās ir partijas organizatoriskā darba nodaļas, izpildkomitejās ir vietējo padomju organizatoriskā, darba nodaļas. Partijas komitejās vēl papildus ir propagandas un aģitācijas nodaļas. Partijas aparātu nodaļas apspriežamos jautājumus ierosina, gatavo partijas komitejām un birojiem lēmumu projektus un kontrolē padomju aparātu attiecīgo nodaļu darbu, bet ministru padomju nodaļas ar ministriju un zemāko instanču izpildu komiteju starpniecību organizē lēmumu izpildi.

Par padomju orgānu un saimniecisko darbinieku beztiesiskumu, pilnīgu atkarību no partijas orgāniem spilgti liecina pat partijas statūtos paredzētās partijas organizāciju tiesības: ikkatras partijas pirmorganizācijas uzdevums attiecīgajā izpildkomitejā, ministrijā, pārvaldē, uzņēmumā un skolā ir vadīt un kontrolēt padomju orgānu, saimniecisko vadītāju un mācību iestāžu vadītāju darbu. Agrāk šādas tiesības bija tikai partijas pirmorganizācijām rūpnīcās, kolhozos un padomju saimniecībās, t. i., ražošanas uzņēmumos, bet iestāžu partijas organizācijām bija tikai "signalizēšanas", t. i., novērošanas, izspiegošanas tiesības, bet pēdējā laikā arī šīm organizācijām ir piešķirtas vadīšanas un kontrolēšanas tiesības. Ministrs vai rūpnīcas direktors pats nevar nevienu atbildīgu darbinieku pieņemt darbā vai no tā atbrīvoties bez partijas sekretāra piekrišanas. Tas nozīmē, ka partija pēdējā laikā vēl vairāk ir koncentrējusi visu varu savās rokās un šo savu varu izmanto pilnīgi. Tā izrauga, apstiprina un atceļ jebkuru saimniecisko, padomju, komjaunatnes, arodbiedrību, mācību iestāžu, sporta biedrību un jebkuru citu darbinieku. To Padomju Savienībā

zina visi, un tāpēc atbildīgie darbinieki ne tik daudz domā par sava tiešā darba uzlabošanu, cik par izdabāšanu partijas vadītājiem. Atbildīgajos amatos tiek iecelts nevis attiecīgajā nozarē, specialitātē visspējīgākais, apdāvinātākais cilvēks, bet tas, kas partijas organizācijai ir vajadzīgs, kas ir draugos ar attiecīgo partijas organizācijas sekretāru. Lieki teikt, ka tieši šie apstākļi morāli sakropļo cilvēkus; tieši šā iemesla pēc pie mums šodien ir vairāk nekā jebkad un laikam vairāk nekā jebkur citur sazēlusi iztapība, lišķība, bezprincipialitāte.

Partijas organizāciju pirmie sekretāri jebkurā līmenī (Vissavienības, republikas, apgabala, rajona un pilsētas) sev par tuvākajiem palīgiem un par partijas komitejas locekļiem, kuri atklātā balsošanā ievēlē sekretārus, — cenšas izraudzīt sev personiski tuvus, simpatizējošus cilvēkus un sagādā viņiem vislabākos materiālos apstākļus. Tā, piemēram, kaut visam lielumlielajam iedzīvotāju vairākumam alga un pensija jau ilgu gadu ir iesaldēta, kaut preču cenas pēdējos gados ir stipri cēlušās, partijas darbiniekiem alga ir vairākkārt palielināta un tās apjoms tiek turēts stingrā slepenībā. Lai padotie būtu mūžam pateicīgi un padevēīgi, lai nekad nevēlētos dumpoties, viņiem bez lielas algas tiek sagādātas vēl citas ērtības: uz valsts rēķina viņiem ir uzceltas savrupmājas ar peldbaseiniem, greznas villas pie ezeriem un upēm medīšanai un maksšķerēšanai, "somu pirtis" un citas izpriecu "pilis". Uz valsts rēķina tajās visu gadu strādā apkalpojošais personāls. Ap šim pilīm tiek izveidota un apsargāta plaša zona, kurā pie "dižvīru" kārtas nepiederošajiem ir aizliegts ieiet.

* * *

Kā tas viss ir iespējams? Kāpēc cilvēki ļauj sevi tā pazemot? Kāpēc viņi neprotestē, nestreiko vai kā citādi nepretojas partijas dižvīru izdarībām? Šādi un līdzīgi jautājumi var rasties cilvēkiem, kuriem nav zināmi īstie apstākļi Padomju Savienībā.

Ko par to var teikt?

Vispirms — nav jau tā, ka visi mierīgi pakļautos. Vismaz vārda pēc pasaulē pazīst akademiķi Saharovu, kas nelokāmi cīnās par cilvēktiesībām Padomju Savienībā un prasa valsts iekārtas demokratizāciju. Viņam ir krietns pulks domubiedru. Arī ārzemēs daudz dzirdēts par ģenerāli Grigorenko, kas, vairākkārt arestēts un ilgu gadu pavadījis ieslodzījumā, tomēr neatlaidīgi pieprasa atļauju Krimas tatāriem atgriezties savā dzimtenē un vispār aktīvi prasa tautām un cilvēkiem brīvību. Visai pasaulei ir zināms neapklusināmais padomju režīma kritiķis, tagad emigrācijā dzīvojošais rakstnieks Solženicins. Tie, kas vēro politiskos notikumus Padomju Savienībā, zina, ka pirms pāris gadiem Suslova lielkrievu šovinistu bloks panāca pat Brežņevam personiski simpatizējošā Ukrainas komunistiskās partijas CK pirmā sekretāra Šeļesta atcelšanu no amata un izslēgšanu no politbiroja par to, ka viņš pretojās krievu uzkundzēšanās tieksmēm Ukrainā un iebilda pret obligātajā karaklausībā iesaukto ukraiņu jauniešu tīšu "izmētāšanu" pa visām karaspēka vienībām, kuras nav dislocētas Ukrainas teritorijā. Tā bija klaja neuzticības izrādīšana ukraiņiem un stingrs brīdinājums visu pārējo republiku partijas organizāciju vadītājiem. Pasaulē daudzi zina, cik drosmīgi un neatlaidīgi par cilvēku tiesībām Padomju Savienībā cīnījās un cīnās Marčenko, brāļi Medvedevi, Amalriks, Bukovskis, Orlovs un daudzi, daudzi citi.

Tie, kas vērojuši politisko dzīvi pasaulē un notikumus Padomju Savienībā, būs pamanījuši, ka regulāri, ik pēc zināma laika kādā no nacionālajām republikām Maskava sarīko ģenerāltīrīšanu, uzbrukumus tā saucamajiem nacionālkomunisma virzieniem un vispār nacionālistiskajām nosliecēm. Tādi uzbrukumi jau bijuši

vairākkārt Ukrainā, Gruzijā, Armēnijā, Igaunijā, Latvijā, Lietuvā, Moldāvijā, Kirgīzijā u. c. republikās. Viens no pirmā šāda uzbrukuma rezultātiem Igaunijā bija republikas partijas organizācijas pirmā sekretāra Karatamas un vēl citu atbildīgo darbinieku padzīšana no amata.

1959. gadā Maskava īstu apvērsumu sarīkoja Latvijā, kad no vadošiem amatiem partijā, padomju orgānos, arodorganizācijā un komjaunatnē tika atcelti vairāki simti darbinieku ar toreizējo Latvijas Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieku un partijas CK biroja locekli, PSRS Augstākās padomes deputātu, agrāko Latvijas komjaunatnes pirmo sekretāru un partijas Rīgas pilsētas pirmo sekretāru Berklavu priekšgalā. Nespēdami panākt Berklava kapitulāciju ne ar iebiedēšanu, ne izsūtīšanu uz Krieviju, ne kārdināšanu, viņu no partijas izslēdza, apvainojot nacionālismā, un viņš bija spiests strādāt rūpnīcās par atslēdznieku un krāsotāju, lai nopelnītu sev iztiku.

Maskava sarīkoja vairākus uzbrukumus Lietuvai un daudz nopūlējās, lai par nepaklausību Maskavas diktātam atceltu no darba partijas CK ilggadējo, tagad jau mirušo pirmo sekretāru Antanu Sniečku.

Visai pasaulei ir zināmas periodiskās Maskavas kampaņas pret ebrejiem Padomju Savienībā un ebreju enerģiskie protesti pret apspiestību, savu tiesību ierobežošanu.

Ne reizi vien radošie darbinieki Padomju Savienībā ir rīkojuši noliegtas demonstrācijas pret nebrīvību mākslā.

Tāpat pretošanās nebrīvībai un nacionālai apspiestībai Padomju Savienībā ir bijusi un arvien pastiprinās. Taču visas šīs pretestības kustības ir tikušas cītīgi no pasaules slēptas vai, ja tas nav izdevies, tīšām nepareizi apgaismotas. Pēc katras neapmierinātības izpausmes ir sekojušas smagas represijas.

Tas — no vienas puses. No otras —, vērtējot notikumus Padomju Savienībā, nedrīkst aizmirst, ka ar vienīgo izņēmumu — Ķīnu šodien nav otras valsts pasaulē, kurā valdītu tik drakonisks diktatūras režīms, tik stingra varas koncentrācija kā Padomju Savienībā. Visa valsts ir pārklāta ar trīskārtēju — čekas, partijas un komjaunatnes vadītu pilsoņu izspiegošanas tīklu. Katra no šīm organizācijām ikvienu kolektīvu: uzņēmumā, iestādē, skolā, pat katrā namu pārvaldē pēc iedzīvotāju dzīvesvietas ir ņēmusi savā uzskaitē, un ikvienā rūpnīcas cehā, iecirknī, brigādē, ikvienā kantora vai biroja istabā ir savs ziņotājs katrai no šīm trim organizācijām. Sistemātiski tiek kontrolēta korespondence pastā, noklausītas telefona sarunas. Neviens vārds visā valstī nevar tikt nodrukāts bez cenzūras — t. s. "Glavļita" oficiālas atļaujas. Netiek teikta gandrīz neviena runa, kas iepriekš nebūtu uzrakstīta un saskaņota ar partijas sekretāru. Katrā tūristu grupā, kas brauc uz ārzemēm, ir viens vai vairāki čekisti. Katru ārzemnieku, kas ierodas Padomju Savienībā, stingri izspiego, izseko ikvienu viņa soli, viesnīcu numuros ir ierīkotas noklausīšanās ierīces, un viesu prombūtnē viņu mantas izkontrolē. Ir radīti apstākļi, ka neviens cilvēks nevienam nevar uzticēties, ka cits citu izspiego. Arī katru čekas ziņotāju izspiego cits ziņotājs. Un, tādos apstākļos dzīvodamas, Padomju Savienībā ir izaugušas divas trīs paaudzes.

Jau divas trīs paaudzes ik dienas pa radio, televīzijas pārraidēs, no tribīnēm, no mācību iestāžu katedrām, presē, no miljoniem aģitatoru un propagandistu mutes ir dzirdējušas tikai to, ka Padomju Savienībā pastāv vispilnīgākā demokrātija, vislielākā brīvība, bet visās nesociālistiskās valstīs valda varmācība, nebrīvība, bads un izvirtība, ka no visām pasaules tautām viscēlākā, vispašaizliedzīgākā, viskulturālākā, visspējīgākā, visviesmīlīgākā ir krievu tauta. Un, ja vēl ņem vērā, ka visas ārzemju radiopārraides Padomju Savienībā tiek apzināti traucētas ar dažādiem balsis nosedzošiem trokšņiem, ka ārzemju preses izdevumi Padomju Savienības iedzīvotājiem nav pieejami, ka ļoti nelielam skaitam iedzīvotāju ir iespēja tikt aiz Padomju Savienības robežām, ka iedzīvotājiem gandrīz nav iespējams tikties ar

ārzemju preses korespondentiem, ka par pastāvošās iekārtas kritiku šodien dažādās spaidu darbu nometnēs un psihiatriskās slimnīcās ir ieslodzīti simtiem tūkstošu cilvēku, ka, atskaitot vecākās paaudzes iedzīvotājus Baltijas valstīs un nelielā daļā Ukrainas un Moldāvijas, visi pārējie Padomju Savienības pilsoņi nekad citādu valsts iekārtu nav redzējuši un reāli nespēj iedomāties patiesu demokrātiju, — vai, visu to ievērojot, ir pamats prasīt, lai pretestības kustība Padomju Savienībā būtu plašāka, nekā tā ir šodien? Vai mums nav tiesību izteikt izbrīnu un neapmierinātību par to, ka brīvās pasaules valstu kompartiju vadītāji vēl vienmēr ir tik pakļāvīgi Maskavas diktātam; ka kapitālistisko valstu vadītāji ir tik piekāpīgi Maskavas klaji imperiālistiskajai politikai, kad tā pēdējā laikā pavisam ciniski iejaucas citu tautu iekšējās lietās un citu pēc citas pakļauj sev tautas, skaļi deklarējot, ka sniedz un arī turpmāk sniegs citām tautām palīdzību "iegūt brīvību" un ka nepieļaus attīstītāko kapitālistisko valstu iejaukšanos kādas citas valsts iekšējās lietās?! Vai tad šeit nav darīšana ar Maskavas diktātu pasaulei?

* * *

Mēs šo vēstuli rakstām visai pasaulei: visām komunistiskajām un citām partijām, visiem valstu un sabiedrisko organizāciju vadītājiem, visai progresīvajai cilvēcei. Lūdzam vēstuli uzskatīt par mūsu aicinājumu visiem būt uzmanīgiem un apdomīgiem saskarsmē ar Padomju Savienību. Apdomāties — kamēr nav par vēlu!

Saprotams, ka ar šo vēstuli vajadzētu visplašākā veidā iepazīstināt visu cilvēci, Padomju Savienības iedzīvotājus ieskaitot, jo jau aprādīto iemeslu pēc mums pašiem to izplatīt nav iespējams. Tas palīdzētu arī mūsu zemes iedzīvotājiem skaidrāk saskatīt savu dzīvi istā gaismā, tas palīdzētu stiprināt cīņu pret nebrīvību un varmācību.

(Oriģinālā ir 42 paraksti.)

Šai vēstulē rakstīto apliecina arī daži notikumi laikā, kad strādāju Rīgas elektromašīnbūves rūpnīcā. Kaut sīki, tie tomēr ir ļoti raksturīgi.

Piemēram, īsi pirms Uzvaras svētkiem — 9. maija — rūpnīcas pārvaldes telpu gaitenī bija ierīkots liels fotostends ar kopīgu uzrakstu "Они сражались за Родину". (Viņi cīnījās par Dzimteni.) Stendā redzami rūpnīcā strādājošo cilvēku liela izmēra fotoattēli militārā formā, bet tikai virsnieki — majori, apakšpulkveži, pulkveži un kara jūrnieki — dažāda ranga kapteiņi, visi krievi. Kad no rīta, ejot uz savu darba istabu, es apstājos pie šā stenda, kopā ar mani to aplūkoja vēl vairāki garāmģājēji. Atļāvos ieminēties: "Iznāk, ka par dzimtenes atbrīvošanu ir cīnījušies tikai augsta ranga Padomju armijas virsnieki un tikai krievi, bet par ko tad cīnījās kareivji un seržanti, staršinas un jaunākie virsnieki, par ko cīnījās citu tautību cilvēki karaspēka daļās, kuras ienāca Rīgā, un ko darīja latvieši? Šī rūpnīca tomēr atrodas Latvijā, Rīgā, un par hitleriešu izdzīšanu no Rīgas cīnījās arī latvieši un savas zemes brīvību aizstāvēja pat pirms padomju armijas ienākšanas." Pārējie skatītāji pie stenda neteica ne vārda, tikai paskatījās uz mani un aizgāja.

Pēc kādas stundas manis sacīto jau plaši komentēja rūpnīcā, paskaidrojumu prasīja tiešā priekšniecība. Pēc darba man piezvanīja par šo epizodi Emma Ērenštreite (arī 17 latviešu komunistu vēstules parakstītāja). Viņa, protams, par manu "izlūkšanu" neko nepārmeta, tikai brīdināja, lai "nepelnot" atgriešanos Vladimīrā. Es savukārt brīnījos — no kurienes Emma par šo starpgadījumu uzzinājusi.

Kolēģi — inženiertehniskie darbinieki, ar kuriem man darbā visbiežāk iznāca saskarsme, pret mani izturējās ļojāli, vairāki pat draudzīgi, bet partijas biroja un

rūpnīcas partijas komitejas locekļi ik pēc pāris mēnešiem mani uzaicināja pie sevis un prasīja iesniegumu par partijas soda noņemšanu. Es to darīt atteicos. Īsta provokācija pret mani tika sarīkota, kad partijas organizācija bija saņēmusi no LKP CK priekšrakstu visos kolektīvos — ražotnēs, konstruktoru birojos un nodaļās — nolasīt lekcijas par ieteiktajām 14 tēmām. Tas notika kādas Ļeņina vai valsts jubilejas reizē, ticamāk, PSRS nodibināšanas gadadienā. Mani izsauca rūpnīcas partijas komitejas sekretārs un teica: "Jūs rūpnīcā esat vienīgais ar visaugstāko partijas izglītību, tāpēc arī jums jāpiedalās šo lekciju nolasīšanā rūpnīcas kolektīvos," — un nolika man priekšā tēmu sarakstu. Vairākums tēmu bija par padomju Latviju — ka tā nodibināta pēc tautas gribas, cik jauki dzīvot brāļu saimē, cik milzīgi panākumi gūti visās jomās, cik nesavtīga ir brāļu tautu un jo sevišķi lielās krievu tautas palīdzība, cik pilnīgi ir realizēta Ļeņiniskā tautu draudzības politika utt. Pati pirmā tēma bija "Ļeņins par daudz nacionālu valsti".

Padomājis atbildēju: "Ja man obligāti par kādu no šīm tēmām jārunā, tad piekrītu sagatavot lekciju par pirmo tēmu. Pēc izglītības man ir tiesības augstākās mācību iestādēs pasniegt filozofiju un vēsturi, darbu savienošanas kārtībā to jau esmu darījis, tāpēc domāju, ka tieši tāda tēma man ir vispiemērotākā." Partkoma sekretārs tomēr mēģināja man uzspiest lekciju par lielajiem "sasniegumiem" Latvijā. "Jūs rūpnīcā esat vienīgais, kas tieši piedalījies padomju varas atjaunošanā Latvijā 1940. gadā un pirmās tautas valdības sastādīšanā," teica sekretārs. "Tā nav taisnība," es atbildēju. "Tā saucamo "tautas valdību" sastādīja Višinskis ar saviem palīgiem PSRS vēstniecībā. Es tikai biju pieaicināts vietējo komunistu grupā, kurā no sūtniecības atnākušais Ansis Kadiķis ziņoja, ka tur valdība jau sastādīta. Vai jūs vēlaties, lai es par to stāstu? To jau esmu darījis, un par to mani izsūtīja uz Vladimīru. Neilgojos atkal tur nokļūt."

Ar to mūsu dialogs vēl nebeidzās. Iebildu, ka nevienu no pārējām tēmām neesmu spējīgs sagatavot, jo man nav pieejami patiesi Statistikas pārvaldes dati, lai spriestu, ir vai nav gūti lielie panākumi kādā jomā, toties es, tāpat kā partijas komitejas sekretārs, zinu, ka mūsu rūpnīcā plāni netiek izpildīti. Sekretārs vēl neatlaidās. "Nu labi, ņemiet pirmo tēmu, bet, arī par to runājot, jūs taču pieminēsiet padomju Latvijas nodibināšanu." Atbildēju: "Mans uzdevums būs aplūkot Ļeņina mācību par daudz nacionālu valsti, nevis par to, kā padomju vara iedibināta Latvijā. Ja vēlaties pamatojumu manis izslēgšanai no partijas, varbūt pietiks ar to, ko runāšu par pirmo tēmu." Ar to mūsu saruna beidzās.

Pusdienas pārtraukumā savā darba vietā, pārļausot Ļeņina darbus (bibliotēka atradās blakus telpā), dažas vietas tīši balsī nolasīju saviem kolēģiem, starp kuriem bija arī partijas grupas vadītājs Škoļņiks. Piebildu, ka īstenībā mums gan notiek pavisam citādi.

Reakcija nāca drīz. Zvanīja partijas komitejas sekretārs, lai pavēstītu, ka izdarīts būtisks grozījums — lekcija man norunājama nevis partijas komitejas, bet gan Zinātņu biedrības uzdevumā. Atbildēju, ka man vienalga, kas to ierakstīs savos pārskatos. Tas neesot vis tikai pārskata jautājums, sacīja sekretārs. Pēc Zinātņu biedrības noteiktās kārtības lekcija pirms nolasīšanas jāiesniedz apstiprināšanai. Saprātu, ka mans novērotājs Škoļņiks ir brīdinājis partkoma sekretāru, ka es ar savu lekciju varu nodarīt ļaunu. Atbildēju, ka visu mūžu publiski esmu runājis tikai divos veidos — pilnībā nolasot uzrakstītu tekstu, ja tas ir pārskata ziņojums konferencē vai plēnumā, bet visos citos gadījumos runāju pēc lekcijas vai referāta tēzēm. Sekretārs beidzot piekrita, lai es ar lekcijas plānu ejot pie Zinātņu biedrības pārstāvja rūpnīcā Frīdmaņa, kas bija rūpnīcas maztirāžas avīzītes redaktors. Arī Frīdmanis gribēja

panākt, lai runāju par padomju Latvijas nodibināšanu un sasniegumiem. Atkal iebildu, ka tas neietilpst tēmā.

Pirmā lekcija bija paredzēja ražotnē pusdienas pārtraukumā, bet ražotnes priekšnieks Lifšics mani drošināja, ka varot runāt, cik ilgi vajadzīgs, nerēķinādamies ar pusdienlaika beigām. Biju "bruņojies" ar vairākiem citātiem no Ļeņina darbiem, kuros bija norādījumi par nacionālo valodu obligātu lietošanu nacionālās republikās, par nacionālajiem kadriem. Par propagandu atbildīgā partijas pirmorganizācijas biroja locekle aicināja uzdot lektoram jautājumus, ja palicis vēl kas neskaidrs. Jauns latviešu strādnieks vaicāja: "Dzirdējām, ko teicis Ļeņins, bet kāpēc pie mums rūpnīcā ir pavisam citādi? Gandrīz visi priekšnieki ir krievi un neprot latviešu valodu, nepazīst latviešu kultūru. Mācības meistarū skolā arī notiek tikai krievu valodā." Atbildēju: "Esmu tikai lektors, un mans amats ir vecākais inženieris, kas nav tiesīgs iecelt vadošos darbiniekus un noteikt mācībvalodu meistarū skolā. Varu tikai sacīt, ka tas ir pretrunā ar Ļeņina mācību. Jūsu jautājums tiks ierakstīts pārskata veidlapā par šo lekciju, un jums pašiem partijas komitejā jāprasa, lai notiktu tā, kā novēlējis Ļeņins."

Lekcijas organizētāja, būdama bez lielas pieredzes partijas politikā, publiski, visas auditorijas priekšā man pateicās par "saturīgo, interesanto un pārlicinošo lekciju". Es viņu palūdzu ierakstīt veidlapā prasītās ziņas: cik cilvēku lekciju klausījušies, tās vērtējums, kādi uzdoti jautājumi. Viss tika ierakstīts godīgi.

Tā beidzās mana pirmā lekcija. Nākamā bija paredzēta pēc nedēļas lielā konstruktoru kolektīvā. Taču šīs partijas organizācijas propagandas darba vadītāja lūdza mani izpalīdzēt un lekciju nolasīt jau aiznākamās dienas rītā, jo paredzētais lektors savu referātu vēl neesot sagatavojis. Viņa dzirdējusi, ka es kādā ražotnē jau esot runājis un atsauksmes par lekciju bijušas ļoti labas. Piekritu "izpalīdzēt". Kaut arī lekcija sākās agri pirms darba laika, klausītāju bija pilna telpa un viņu vidū redzēju arī rūpnīcas partkoma sekretāra vietnieku un vēl dažus partkoma aktīvistus, kas bija "bruņojušies" ar piezīmju blokiem un rakstāmajiem. Sapratu, ka mani grib "pieķert" nacionālistisku ideju paušanā. Tieši tāpēc es pēc iespējas iespaidīgāk centos izteikt man pieņemamākās Ļeņina domas par nacionālo politiku, par nepieļaujamām krievu šovinisma izpausmēm, par tautu pašnoteikšanās tiesībām un nacionālo kadru izvirzīšanu vadošos amatos. Galveno domu apstiprināšanai nolasīju vairākus citātus no Ļeņina darbiem. Lekciju arī šeit visi noklausījās uzmanīgi, un tās organizētāja publiski man pateicās un veidlapā ierakstīja apmēram tāpat kā ražotnē, vēl piezīmējot, ka "lekcija nevis nolasīta no papīra, degunu neatraujot no lapas, kā to parasti darot lektori, bet brīvi, saprotami un pārlicinoši norunāta".

Trešajā paredzētajā vietā mani runāt vairs neaicināja. Gaidīju, ka atkal sauks uz partkomu, taču nu saruna jau notika Oktobra rajona partijas komitejā sakarā ar paredzēto partijas biedru karšu apmaiņu. Jau agrāk bija paziņots, ka partijas organizāciju vadītājiem dažādos līmeņos pašiem jārunā ar katru komunistu par viņa darbu partijā, par dienesta darbu un par viņa uzvedību, morāli. Jāizskata personiskās lietas visiem komunistiem, kuriem ir uzlikts kāds partijas sods, un tas pēc iespējas jānoņem. Ar daļu partijas biedru jārunā pirmorganizāciju biroju sekretāriem, ar daļu — partijas komiteju sekretāriem, bet ar citiem — rajonu partijas sekretāriem.

Ar mani rajona partijas komitejā runāja sekretāre Brikša (ja pareizi atceros uzvārdu), kas vadīja propagandas darbu rajonā. Saruna sākās miermīlīgi. Sastrīdējāmie, kad es atteicos rakstīt lūgumu par Maskavā uzliktā partijas soda noņemšanu. Teicu, ka sods man uzlikts nepamatoti, ka tagad domāju tāpat kā toreiz, kad mani sodīja. Domstarpības bija arī par sarunu un lietvedības valodu rajona komitejā, par to, ka visa partijas dokumentācija rakstīta krievu valodā. Sarunas noslēgumā sekretāre tomēr ļāva noprast, ka jauno partijas biedra karti man tomēr

ieteikšot dot cerībā, ka es savus uzskatus mainīšot. To pašu komunistu kopsapulcē ziņojumā par paveikto darbu sakarā ar gatavošanos partijas dokumentu apmaiņai sacīja arī rūpnīcas partkoma sekretārs, gan pakritizējot mani, ka neesmu parūpējies par partijas soda noņemšanu. Man un vēl vienam rūpnīcas komunistam nākšoties izsniegt jaunus dokumentus ar visu ierakstīto sodu.

Mani izslēdz no partijas

Drīz mani aicināja rūpnīcas partkoma sekretāra vietnieks Čujanovs un sacīja: "Rīt 12.30 jums jābūt Oktobra rajona partijas komitejā, lai piedalītos biroja sēdē. Obligāti jāņem līdzī partijas biedra karte." Sapratu, ka atkal apspriedīs manu "lietu", lems — atstāt mani partijā vai izslēgt, bet tas man jau bija vienaldzīgi. Kapitulēt nedomāju.

Rajona partijas komitejā ierados laikus. Precīzi 12.30 mani aicināja sēžu zālē. Visu sejas bija pievērstas man. Jūtama saspīlēta atmosfēra. Biroja sēdes vadītājs — komitejas pirmais sekretārs Karpovs, uzaicinājis mani apsēsties "tiesājamā" krēslā, biroja locekļiem ziņoja, ka jāizšķirot jautājums, vai izsniegt man jauno partijas biedra karti vai neizsniegt. Pēdējā par šo jautājumu ar mani esot runājusi sekretāre Brikša, tāpēc viņa arī birojam ziņoņot par lietas būtību. Piecēlās Brikša un laikam tāpēc, ka sarunā ar viņu biju izteicis neapmierinātību par latviešu valodas ignorēšanu iestādēs, latviski (kaut no kādiem 13—15 klātesošajiem latviešu valodu saprata tikai trīs) ziņoja par mani. Vispirms — īsus biogrāfijas datus, tad par 1959. gadu, kad no visiem ieņemamiem amatiem esmu ticis atbrīvots un izslēgts no partijas (te viņa kļūdījās), bet 1960. gadā partijas Centrālā kontroles komisija mani sodījusi ar stingro rājienu par Ļeņina nacionālās politikas izkropļošanu. Es tajā laikā esot dzīvojis un strādājis Krievijā, Vladimiras apgabalā. Latvijā atgriezies 1968. gadā ("dzīvojis", "strādājis", "atgriezies" — it kā es būtu brīvprātīgi braukājis, nevis izsūtīts un tikai ar atļauju atgriezies) un kopš tā laika strādāļot RER, sākumā par vecāko inženieri, tagad par laboratorijas vadītāju. Gan Vladimīrā, gan Latvijā kā partijas pirmorganizācijā, tā rūpnīcas partijas komitejā un arī rajona komitejā ar mani daudzreiz runāts, bet es vienmēr esot atteicies savu agrāko rīcību atzīt par nepareizu un sevi par vainīgu. Tas nozīmēļot, ka partijas Centrālās kontroles komisijas lēmumu par partijas sodu es neatzīstot par pareizu. Arī pēdējā sarunā ar viņu es esot atteicies sevi atzīt par vainīgu un būtībā neatzīstot par pareizu pie mums realizēto partijas nacionālo politiku. Birojam jāizlemj — izsniegt vai neizsniegt man jauno partijas biedra karti. Viņa iesakot neizsniegt.

Karpovs: "Ko jūs, biedri Berklav, varat birojam paskaidrot?"

Es: "Lūdzu precizēt — ko man vajadzētu paskaidrot? Lai pārstāstītu visu "lietu", būtu vajadzīgas vairākas dienas."

Karpovs: "Vispirms gaidām paskaidrojumu, kā jūs vērtēļat partijas kontroles komisijas lēmumu par partijas sodu. Vai jūs to atzīstat par pareizu un sevi par vainīgu?"

Es: "Pagaidām vēl esmu partijas biedrs un zinu, ka komunistiskās partijas biedram statūti aizliedz apšaubīt augstākas instances lēmumus, tāpēc tādā formā, kā jūs vēlaties, es neatbildēšu, bet pastāstīšu, par ko tiku apvainots un kādi ir attiecīļgie fakti. Tad jūs paši varēsīt spriest, vai lēmums bija pareizs vai ne. Toreiz — 1959.—1960. gadā man teica, ka es esot izkropļoļjis Ļeņina nacionālo politiku."

Tālāk runāju apmēram to pašu, ko biju teicis 1960. gadā, kad manu "lietu" apsprieda partijas CK, un ko šajās piezīmēs jau esmu plaši aprakstījis. Piebildu, ka drīzāk mani varētu apvainot par tāda lēmuma parakstīšanu, kurā prasīts ne tikai iebraucējiem apgūt latviešu valodu, bet arī latviešiem — savā tēvzemē krievu valodu, lai gan valodas apgūšanai vajadzētu būt brīvprātīgai.

"Vienmēr esmu domājis un arī šodien domāju, ka toreizējie lēmumi bija netaisni pret latviešiem, taču tie bija apstākļu uzspiesti un vajadzīgi, lai tolaik radītu kaut cik normālas attiecības sadzīvē pilsētā ar daudznāciju sastāvu. Ļeņins savā laikā valodu lietošanas jautājumā bija iesniedzis daudz radikālākus priekšlikumus. Atļaušos uz dažiem no tiem norādīt.

Jau 1913. gadā Ļeņins savā darbā "Tēzes par nacionālo jautājumu" norādīja, ka sociālistiskā valstī nav nepieciešama viena valsts valoda. Tātad to vajadzētu ņemt vērā visiem, kas savu nevēlēšanos apgūt latviešu valodu Latvijā mēģina pamatot ar krievu valodu kā visas Padomju Savienības valsts valodu.

Daudzus Ļeņina norādījumus par nacionālās valodas lietošanu nacionālajās republikās katrs var viegli sameklēt Ļeņina kopoto rakstu V izdevuma 45. sējumā. Tur 361. lpp. (krievu valodā) lasām: "Vajag ar likumu stingri noteikt nacionālās valodas lietošanu nacionālās republikās un stingri kontrolēt šādas prasības izpildīšanu. Nav jāšaubās, ka, atsaukdamies uz kopīgiem dzelzceļiem, finansēm u. c., radīsies daudz īsti krievisku ļaunprātīgu mēģinājumu šo prasību neizpildīt /../"

"/../ Šeit vajadzīgs speciāls kodekss, un tādu var pareizi sastādīt tikai paši mazās nācijas pārstāvji.""

Vēl norādīju uz Ļeņina rakstīto rezolūciju par nacionālo jautājumu XII partijas kongresam 1923. gadā. Rezolūcijā norādīts, ka centrālo un vietējo padomju aparātu darbinieku galvā ilgi vēl dzīvos lielkrievu šovinizisms. Praksē šis šovinizisms izpaužas augstprātībā pret vietējiem iedzīvotājiem. Ļeņins arī norāda, ka vietējais nacionālisms nav patstāvīga parādība, bet eksistē tikai pašaizsardzības nolūkos kā atbildes reakcija uz lieltautu šovinizismu.

Pamatojoties uz šiem norādījumiem, teicu, ka es labprāt vēlētos, lai partija atklāti tautai paskaidro, kāpēc centrālā un vietējā prese un partijas orgāni tik centīgi un bieži apkaro nacionālistiskas parādības un pavisam reti piemin lielkrievu šovinizismu. Ļeņins turpretī norādīja, ka tad, ja ir vajadzība cīnīties pret nacionālistiskām parādībām, vispirms uz visasāko jākaro pret lielkrievu šovinizismu.

Minētās rezolūcijas 10. punktā Ļeņins iesaka vairākus praktiskus pasākumus, arī šādus (citēju pēc atmiņas):

d) nacionālo republiku un apgabalu varas institūcijas jākomplektē galvenokārt no vietējās nācijas darbiniekiem, kuri prot šās nācijas valodu, zina sadzīvi, uzvedības normas, ieražas un tradīcijas;

e) jāizdod speciāli likumi, kas nodrošina nacionālo valodu lietošanu visās nacionālo republiku un apgabalu iestādēs un organizācijās; likumus, pēc kuriem stingri varētu sodīt tos, kas šīs prasības neievēro.

Minētajā rezolūcijā Ļeņins prasa vietējās nācijas valodu lietot kā lietvedības un sarunu valodu un kadrus visās vietējās partijas institūcijās komplektēt galvenokārt no vietējiem nacionālajiem kadriem.

"Ikvienam no klātesošiem un vispār katram Latvijas iedzīvotājam ir zināms, ka šodien šie Ļeņina kategoriskie norādījumi netiek izpildīti. Tādus un līdzīgus norādījumus par nacionālās valodas lietošanu nacionālās republikās Ļeņins mums atstājis daudz.

Pamatojoties uz tiem, nekad neesmu atzinis un neatzīstu par pamatotiem pret mani celtos apvainojumus attiecībā uz latviešu valodas apgūšanas nepieciešamību. Nevienā

apsūdzībā nav minēti nekādi citi konkrēti fakti, kas liecinātu par Ļeņina nacionālās politikas izkropļošanu Latvijā vietējā nacionālisma labā.

Trīspadsmit gadu laikā pēc partijas soda saņemšanas jautājums par mani daudzkārt apspriests dažāda augstuma partijas institūcijās. Visos līdzīgos gadījumos esmu prasījis, lai mani "tiesneši" min faktus, kas apliecinātu, ka tiešām esmu izkropļojis Ļeņina nacionālo politiku. Bez jau minētām apsūdzībām, kuru nepamatotību esmu pierādījis, nekādus citus faktus šodien neesmu dzirdējis. Varbūt jūs šodien tādas uzrādīsiet. Tad arī sniegsu paskaidrojumus."

Pēc manis teiktā biroja sēdē uz brīdi iestājās klusums. Tad pēc Karpova ierosinājuma biroja locekļi man uzdeva vairākus jautājumus, bet visu to būtība bija vienāda: viņi vēlējas zināt, kāpēc es atsakos runāt un rakstīt par saviem politiskajiem uzskatiem un kāpēc kategoriski atsakos Vissavienības vai republikas laikrakstos publicēt rakstus par nacionālo jautājumu.

Atbildēju, ka savus uzskatus publicētu labprāt, bet tajos nebūs "grēku nožēlošanas", savu uzskatu nosodīšanas. Kura avīze tādos manus rakstus publicēs? Es piekritu Ļeņina nostādnēm par nacionālo politiku nacionālās valstīs, arī nacionālās padomju republikās, bet nekad nepiekritīšu tam, kā tiek realizēta nacionālā politika Latvijā. Tagad strādāju rūpnīcā, kurā gandrīz visi darbinieki ir vienīgi iebraukšie cittautieši. Mans uzskats par šādu parādību visiem ir zināms. Ja savas domas par to uzrakstītu, tādu rakstu visā PSRS nekur npublicētu, bet mani atkal izsūtītu vai tiesātu.

Pēc tam runāja daži biroja locekļi. RER partkoma sekretārs Pilajevs apliecināja, ka viņam un visai partijas organizācijai par dienesta uzdevumu izpildi pret mani neesot nekādu pretenziju; strādājot prasmīgi, labi, bet izvairoties no piedalīšanās politiskajā darbā. Partijas organizācija mēģinājusi mani šādā darbā iesaistīt, bet es Ļeņina norādījumus esot izskaidrojis tā, ka pēc manas lekcijas varot secināt — dzīve mūsu republikā šodien nepavisam neatbilst Ļeņina mācībai. Partkoms bijis spiests pirmorganizācijai dot norādījumus turpmāk šādus uzdevumus man neuzticēt.

Nožēlojami izturējās biroja locekle, agrākā rajona komjaunatnes propagandas sekretāre, toreizējā rajona izpildkomitejas priekšsēdētāja Lukstiņa. Runādama krieviski, viņa solīja ar faktiem pierādīt, ka es tomēr esot izkropļojis Ļeņina nacionālo politiku. Piemēram, strādādama rajona komjaunatnes komitejā, viņa sagatavojusi referātu krievu valodā, ko vajadzējis nolasīt komitejas plēnumā, bet Rīgas pilsētas komjaunatnes vadītāji, atsaucoties uz mani kā toreizējo pilsētas partijas komitejas sekretāru, likuši referātu pārtulkot un nolasīt latviski (!).

Otra klātesošā latviete — biroja locekle, Latvijas filharmonijas partijas organizācijas sekretāre Kārklīņa man pārmeta neīstumu, jo viņa nespējot ticēt, ka es tiešām neredzot milzīgos panākumus, kas pēckara gados sasniegti Latvijas ekonomikā, kultūrā, mākslā, tehnikā. Kā gan, redzot tādos panākumus, es varot teikt, ka man nekas jauns nav piebilstams.

Beidzamais debatēs runāja rajona partijas komitejas otrais sekretārs — krievs Blohins (uzvārdu precīzi neatceros). Kā jau ideoloģiski "augsti" kompetents un arī augstākas rases pārstāvis, viņš uzsvēra, cik mans "nodarījums" ir politiski kaitīgs (krievu šovinistiem imperiālistiem — kas tiesa, tas tiesa). Blohins biroja locekļiem atgādināja, ka apspriežamais nav parasts komunistu vai mazizglītots strādnieks, kas neapzināti var arī politiski kļūdīties. Šinī gadījumā runa varot būt tikai par apzinātu rīcību pret partijas politiku. Pēc viņa uzskata, tādām kā man nav vietas partijā, un viņš ierosinot mani no tās izslēgt.

Vairāk runātāju nebija. Karpovs aicināja balsot par šo vienīgo priekšlikumu, turklāt formulējumu viņš nolasīja no jau agrāk sagatavota lēmuma: "За ревизии

решений высшестоящих органов и несогласии с политикой партии по национальному вопросу, Берклава Эдуарда Карловича из рядов партии исключить." (Par augstāk stāvošu orgānu lēmumu revīziju un nepieņemšanu partijas politikai nacionālajā jautājumā — Eduardu Kārļa dēlu Berklavu no partijas rindām izslēgt.) Pretbalsotāju nebija. Pirms balsošanas man vēlreiz lika runāt. Teicu, ka "mana nostāja nav mainījusies, jo arī šodien es nedzirdēju minam nevienu faktu, kas liecinātu, ka mana rīcība būtu pretrunā ar Ļeņina mācību nacionālajā jautājumā, jo nevar taču par nopietnu uzskatīt b. Lukstiņas minēto faktu. Šobrīd, protams, vairs neatminos, vai toreiz pilsētas komjaunatnes komitejai esmu devis tieši tādu norādījumu, bet, ja būtu ieteicis plēnumos referātus lasīt latviešu valodā, tad tas pilnā mērā saskanētu ar Ļeņina norādījumiem, kurus šeit jau pieminēju. Ja Lukstiņai varu kā palīdzēt, tad vienīgi ieteikt viņai palasīt manis pieminētos Ļeņina darbus. "

Pēc lēmuma pieņemšanas man lika atdot partijas biedra karti.

Tā nu biju kļuvis atkal bezpartijisks. Jutos apmierināts, jo vairs nebūšu līdzatbildīgs par to, kas notiek un turpmāk notiks Latvijā, kamēr valdīs noziedzīgā un varmācīgā PSKP un tās sastāvdaļa Latvijas komunistiskā partija.

Tomēr necerēju, ka pēc šā notikuma manis mocīšana beigsies, jo morāli es nebiju uzvarēts, bet tieši tas viņiem bija vajadzīgs.

Pēc lēmuma no rajona partijas komitejas iegāju Strēlnieku dārzā, apsēdos uz sola. Jutos atvieglots. Pēc ilgiem, ilgiem gadiem pirmo reizi atkal sajutu, kā smaržo saplaukušie ceriņi, redzēju, cik skaisti visapkārt sazaļojusi zāle, koki, uzziedējušas pavasara puķes. Pats biju kā no dumbrāja izkāpis, attīrījies, kā no drausmīga murga atmodies.

Devos atpakaļ uz rūpnīcu, kā smagu nastu nometis. Darbābiedri zināja, kur biju aizgājis. Viņi mani jautājoši uzlūkoja, bet neko neteica. Tikai partijas grupas vadītājs Škoļņiks nenocietās, piecēlās no sava rakstāmgalda, pienāca man klāt un klusi aicināja iznākt blakus zālē aprunāties. "Nu, kā gāja? Ko nolēma?" viņš nepacietīgi jautāja. "Nekā negaidīta, izslēdza," mierīgi atbildēju. "Jūs taču ar to nesamierināsities, pārsūdzēsiet pilsētas partijas komitejā?" mudinoši teica Škoļņiks. "Nepārsūdzēšu," atbildēju. "Pirmkārt, nav nozīmes, jo, ja jau šādu lēmumu, kas Karpovam bija uzrakstīts, pirms sākās sēde, pieņēma lielā steigā, apejot pirmorganizāciju un rūpnīcas partijas komiteju, tātad rīkojums nācis no "augšas", viss saskaņots līdz pat Maskavas partijas komisijai, pašu Pelši ieskaitot. Otrkārt, un tas ir pats galvenais, nevēlos to darīt," atklāti pateicu. Ilgi Škoļņiks mēģināja mani pierunāt, lai lēmumu pārsūdzu. Viņa neatlaidība vēl vairāk nostiprināja jau sen radušos domu, ka augstākā vadība negrib, lai es no partijas aizietu. Izslēgšana bija domāta iebiedēšanai, lai piespiestu mani kapitulēt. Viņi cerēja, ka es sūdzēšos līdz pat Maskavai un gan jau šajā garajā daudzpakāpju ceļā kādā no daudzajām instancēm "salūzīšu", padošos, piekritīšu uzrakstīt viņu ilgotos rakstus sevis nomelnošanai vai arī tādu nervu slodzi fiziski neizturēšu. Škoļņikam pateicu kategorisku "nē".

Bija pienācis pēdējais pirmspensijas gads. Rūpnīcas kadru daļā noskaidrojās, ka pēc savas izpeļņas maksimālo pensiju — 120 rubļus nesaņemšu un kā bezpartijiskais brīvi varu izvēlēties darbavietu, iesniedzu rūpnīcas direktoram lūgumu atbrīvot mani no darba, uzrādot arī savas rīcības īsto iemeslu. Toreizējais rūpnīcas direktors Ziemeļis (latvietis no Krievijas, kas gan pret mani izturējās ar simpātijām, bet pats latviešu valodu neprata) mani ieaicināja savā kabinetā un solīja par atsevišķu uzdevumu izpildi, piemēram, par suvernārveida albumu sagatavošanu un izdošanu, maksāt prēmiju līdz tādām apmēram, lai es varētu saņemt maksimālo pensiju. Šādos apstākļos piekritu palikt rūpnīcā, bet tieši tad tika izdots jauns rīkojums, pēc kura visas prēmijas vairs netika ieskaitītas izpeļņas summā, no kuras aprēķina pensijas

lielumu. Direktora apsolītās prēmijas šajā summā netika ieskaitītas. Iesniedzu direktoram jaunu atlūgumu, un viņš, izteicis nožēlu, ka aizeju no rūpnīcas, manu atlūgumu tomēr pieņēma. Biju nolēmis RER vēl nostrādāt likumā paredzētās divas nedēļas, tad pelnīt pensiju, strādājot par krāsotāju dzīvokļa remonta kantorī. Šo darbu jau biju sarunājis un to direktoram pateicu.

Pēc dažām dienām mani aicināja direktora vietnieks ekonomikas jautājumos Oļegs Anfimovs. Viņam bija uzdots darīt man zināmu, ka, maksājot prēmijas, rūpnīca garantē izpeļņu, par kuru varēšu saņemt pilnu pensiju. Piekritu palikt darbā.

Taču kāpēc pēkšņi par mani tā rūpējās? Vai tiešām biju rūpnīcai tik nepieciešams? Vēlāk viss noskaidrojās. Iemesls bija tik "nozīmīgs", ka tikai tāpēc atļaujos ar šiem sadzīves sīkumiem aizņemt lasītāju laiku.

Ziņa, ka pēc aiziešanas no rūpnīcas iedzīvotājiem krāsošu dzīvokļus, bija nokļuvusi līdz partijas komitejai. Saziņā ar valsts drošības orgāniem nolemts, ka tas nav pieļaujams, jo tad gandrīz katru nedēļu būšu citā dzīvoklī, citā ģimenē un vairs nebūs iespējams izsekot, ar ko un par ko es runāju. Es taču varētu apdraudēt pat impērijas drošību! Lai cik smieklīgi, tomēr tas bija fakts. Impērijai iznāca lētāk, ja palieku rūpnīcā, kur uzraudzības jautājums jau bija nokārtots. Turklāt augstāk stāvošās instances baidījās, ka tad, ja strādāšu par vienkāršu "mālderu", ārzemēm atkal radīsies iemesls stāstīt par mani radiopārraidēs.

Nostrādāju rūpnīcā līdz aiziešanai pensijā — 1974. gada jūlijam. Mani it sirsnīgi izvadīja viss lielās nodaļas kolektīvs, piedalījās arī rūpnīcas direktors, uzdāvājot man atskaņotāju.

Kādu pusgadu dzīvoju bez algota darba, taču, nemitīgi ceļoties kā pārtikas, tā rūpniecības preču cenām, ar pensiju vien (Margai visādi kavēja aizstāvēt disertāciju un, tiklīdz viņa bija sasniegusi 55 gadu vecumu, piedāvāja aiziet pensijā) izdzīvot bija grūti. Piepelnīdamies pa pusgadam nostrādāju par krāsotāju dzīvokļu remonta kantorī un nelielā rūpnīcā, ko agrāk sauca "Omega".

Cerība, ka pēc izslēgšanas no partijas mani vairs neterorizēs, tomēr nepiepildījās. Nākamais uzbrukums bija saimnieciska rakstura. Pēc pārdzīvotā miokarda infarkta mana veselība bija pasliktinājusies un sevišķi vasaras karstumā dzīvot Rīgā bija grūti. Mēģinājām Rīgas tuvumā tikt pie maza zemes gabaliņa, kur uzcelt vasaras mājiņu. Pašu spēkiem vien zemi dabūt neizdevās. Aizsūtīju īsu vēstuli savam studiju laika istabas biedram Vitālijam Rubenam, kas tolaik bija Latvijas Ministru padomes priekšsēdētājs. Rakstīju, ka uz atpūtu Jūrmalā man ir vairāk tiesību nekā daudzajiem iebraucējiem, kas dzīvo valsts vasarnīcās vai dabūjuši zemes gabalus un uzcēluši vasarnīcas. Rubens tikties ar mani baidījās, lai neizbojātu savu karjeru, tomēr manu lūgumu izpildīja. Mums ierādīja 550 m² lielu zemes gabaliņu Vecāķos. Sākumā uzcēlām mazu būdiņu, kurā apmesties būvēšanās laikā, iekārtojām nelielu dārziņu, iedēstījām augļu kokus un sākām celt dzīvojamo mājiņu. Bija jau izurbta artēziskā aka.

Apmēram pēc gada mani izsauca uz Oktobra rajona izpildkomiteju un nolika priekšā Latvijas Ministru padomes lēmuma norakstu ar tā paša Rubeņa parakstu. Tika atcelts Oktobra rajona izpildkomitejas lēmums par zemes gabala piešķiršanu. Mums nācās aizvākties. Saprātām, ka Rubeni kāds ir piespiedis tā rīkoties. Vēlāk uzzinājām, ka vai nu kāds krievs, vai krievu pakalpiņš aizrakstījis uz Maskavu vēstuli, kurā paziņojis, ka tādām padomju varas ienaidniekam kā Berklavam Vecāķos piešķirts zemes gabals vasarnīcas celšanai. Vēstule bija nonākusi rokās Pelšem, kas jau bija "uzdienējis" līdz partijas Centrālās kontroles komisijas priekšsēdētāja amatam (Šverņika vietā) un kļuvis par PSKP CK politbiroja locekli. Pelše nekavējoties atsūtījis uz Latviju savam ieliktenim Augustam Vosam vēstuli ar norādījumu, ka

zemes gabala ierādīšanu uzskata par politisku kļūdu, kas nekavējoties jāizlabo. Sekoja vārdisks rājiens Rubenam, kas savukārt tūlīt izlaboja savu "kļūdu", atcēla Oktobra rajona izpildkomitejas lēmumu, bet ar to nepietika. Ja jau pieļauta politiska kļūda, tad jābūt arī konkrētam vainīgajam. Tā kā Vitālijs Rubens bija gan Pelšes, gan Vosa labi ieredzēts un pašu iecelts augstajā amatā — oficiāli viņu par vainīgo atzīt "kungiem" negribējās. Vainu uzvēla Oktobra rajona izpildkomitejas priekšsēdētājam, atbrīvoja viņu no šā amata, bet, lai nesāktos protesti, iecēla citā amatā pat ar lielāku algu. Tā nu "vainīgais" bija atrasts un padomju varas ienaidnieks palika bez zemes gabaliņa.

Pavisam drīz notika nākamais uzbrukums, par kuru šajās piezīmēs esmu jau ieminējies. 1974. gada 24. decembrī — pirmsziemassvētku dienā man piezvanīja kāds vīrietis un teica, ka runājot no Valsts drošības komitejas. Viņam personiski jānodod man vēstule. Tā kā mājā, kurā dzīvoju, ārdurvis esot slēgtas, kā lai viņš to izdarot? Teicu, lai pasaka, kad nāks, un es noiešu pretī, tikai vai viņu pazīšu pūlī pie mūsu durvīm, jo tām tieši pretī atrodas trolejbusu pieturvieta, blakus — ieeja Vidzemes tirgū un netālu alkoholisko dzērienu un fabrikas "Laima" produkcijas veikals? Zvanītājs atbildēja, ka pie mūsu namdurvīm būšot pēc 15 minūtēm un par pārējo lai es nerūpējoties, jo viņš mani pazīstot. Par to biju izbrīnījies. Līdzko norunātā laikā atvēru durvis, man klāt pienāca gadus 35—40 vecs vīrietis un teica, ka esot no VDK. Kāpņu telpā viņš man iedeva aploksni un lika parakstīties par tās saņemšanu. Aploksnē esot uzaicinājums nākošās dienas — 25. decembra rītā pulksten deviņos ierasties VDK. Viņš mani sagaidīšot caurlaides birojā.

Nākamajā dienā, kolīdz iegāju visiem rīdziniekiem (un ne tikai rīdziniekiem) labi zināmās "stūra mājas" caurlaides birojā, pa vienu no trim sienā ierīkotajiem lodziņiem uz mani jau raudzījās iepriekšējā dienā redzētais vīrietis. Viņš dežurantam lika izrakstīt man caurlaidi. Ar liftu uzbraucām dažus stāvus. Mans pavadonis pateica, ka viņu sauc Straube, saruna būšot gara, bet vispirms dažus vārdus man vēloties sacīt komitejas priekšsēdētāja vietnieks Izvestnijs.

Plašajā Izvestnija kabinetā jau ar izturēšanos vien man lika saprast, ka esmu te trusītis lauvu bedrē. Vīrs pie lielā rakstāmgalda nesasveicinājās, nepiecēlās, neuzrunāja mani ne par biedru, ne pat par pilsoni (kā toreiz sauca noziedzniekus), bet "izšāva ar lielpabalu", teikdams: "Mēs jau sen zinām, ka jūs domājat un sevišķi nacionālās attiecības vērtējat citādi nekā mēs, taču par domāšanu nevienam nesodām, bet mūsu rīcībā ir pierādījumi, ka jūs darbojaties pret padomju varu. Par to pienākas tiesāt un jums — saņemt gadiņus. Viss atkarīgs tikai no jums. Gribu vienīgi jūs brīdināt un aicināt uz saprātīgumu. Tālāk ar jums runās mūsu darbinieki. Vai ir kādi jautājumi, vai visu esat sapratis?"

Atbildēju, ka man ir viens jautājums. Par nacionālajām attiecībām padomju sistēmā es turos pie Ļeņina mācības par nācijām. Ja domājat citādi, kam tad kalpojat jūs?

Mans jautājums Izvestniju saniknoja: lai es neķerot viņu pie vārdiem un lai nedomājot, ka viens pats esmu beidzis augstāko partijas skolu un ka šinī mājā strādā muļķi.

Paspēju tikai iebilst, ka to es vēl neesmu teicis. Straube saņēma pavēli mani aizvākt un darīt, kas jādara.

Viņš mani ievada savā kabinetā. Piedāvāja krēslu un brītiņu klusēja, it kā pārdomātu, kā sākt sarunu, īstenībā — pratināšanu. Un tad teica tādas kā ievadvārdus:

"Kā jau Izvestnijs sacīja, mūsu rīcībā ir neapstrīdami pierādījumi, ka jūs esat **darbojies** pret pastāvošo varu, apmelojis Latvijā notiekošo. Jūs zināt, ka rietumvalstīs ir publicēta it kā 17 Latvijas komunistu vēstule, kurā apmelota padomju dzīve. Mums ir arī neapstrīdami pierādījumi, ka vēstules autors esat jūs. Jums ļauna nevēlot,

domāju, ka tādā situācijā jūsu interesēs ir visu atzīt, atklāti izstāstīt, kas jūs pamudinājis šo vēstuli rakstīt, kas ir pārējie 16 vēstules parakstītāji, kas vēstuli izveda no Latvijas. No tā būs atkarīga mūsu rīcība."

Man pāris minūtēs vajadzēja izšķirties, kā rīkoties, jo es nezināju, vai un no kurienes viņiem zināms, ka vēstuli esmu rakstījis es. Pieļāvu, ka tas secināts pēc vēstules satura. Izšķīros nekādos apstākļos neatzīties.

Runāju izvairīgi, taustoties, lai apjaustu, kas viņiem zināms. Teicu, ka par 17 Latvijas komunistu vēstuli esmu dzirdējis pa radio, jo, cik vien spēju, klausos *Brīvās Eiropas*, *BBC*, *Vācu viļņa* un citu raidstaciju pārraides. Tas ar likumu nav aizliegts. Šajos raidījumos ir izklāstīts vēstules saturs, un man jāatzīst, ka rakstītais ir patiesība. Kas to rakstījis — nezinu.

Straube: "Tātad sevi par autoru neatzīstat?"

Es: "Neatzīstu, kaut tajā minētie fakti man ir zināmi un, kā jau teicu, tie atbilst īstenībai."

Straube: "Bet ko jūs teiksiet, ja es pasniegšu rakstiskus pierādījumus, ka jūs esat vēstules autors?"

Es: "Tādu pierādījumu jums nevar būt."

Straube: "Jūs maldāties. Vai parādīt dokumentus? Taču tas nenāks jums par labu, jo tad jūsu reakciju nevarēsīm uzskatīt par vaļširdīgu atzīšanos."

Es: "Parādiat."

Straube izņēma no seifa vairākas lapas un nolika uz galda man priekšā. Jā, tie bija trīs cilvēki, ar kuriem kāda uzdevuma veikšanā biju pāris mēnešus kopā strādājis, daudz runājis par visu Latvijā notiekošo, situāciju vērtējot līdzīgi, kuri likās godīgi latviešu patrioti. Biju viņus iepazīstinājis ar savu jau tajā laikā uzrakstīto vēstuli (gan bez parakstiem) cerībā, ka arī viņi palīdzēs meklēt iespēju, kā vēstuli dabūt pāri robežai. Nu šie cilvēki ar savu roku bija uzrakstījuši visu, kā patiešām bija noticis: es katru dienu esot kritizējis krievu okupantu izrīcību Latvijā, devis lasīt un pat atļāvis pārrakstīt 17 Latvijas komunistu toreiz vēl citu neparakstīto vēstuli. Es ar pūlēm valdīju sašutumu, pat pasmaidīju, jo, jau lēni lasot, biju izdomājis, kā reaģēt. Šo gļēvo cilvēku vārdus tomēr nevēlos nosaukt, jo ceru, ka viņi savu toreizējo rīcību ir nožēlojuši un izdarījuši attiecīgus secinājumus.

Viens no viņiem — tas, kurš reiz vēstuli bija nolasījis viesiem kādās kāzās, — nejauši gadījies ar mani vienā elektrovilciena vagonā, pienāca man klāt un teica, lai es viņam iespļaujot sejā par nodevību. Viņš izstāstīja, kā viss noticis. Esot gribējis kāziniekiem darīt zināmu vērtīgās vēstules saturu, domādams, ka kāzās neliešu nav. Nākamā dienā ticis izsaukts uz VDK, un tur jautāts, no kā viņš vēstuli dabūjis. Sākumā viņš teicis, kā bijām norunājuši, — pierakstīts no radiopārraidēm. Tomēr čekai, pēc pratinātāja Straubes vārdiem, bijis zināms, ka pratināmais, viņa brālis un vēl kāds kolēģis nesen strādājuši kopā ar mani. Drošības komiteja tāpat jau zinot, ka vēstules autors ir Berklavs, tāpēc liedzoties pratināmais nodarot ļaunu tikai sev un saviem kolēģiem. Pēc tam izsaukti arī abi kolēģi un visiem trim ar draudiem likts izvēlēties — vai nu rakstiski apliecināt, ka vēstuli viņiem iedevis Berklavs, turklāt laikā, kad tā pa radio nekur vēl nebija pārraidīta, un tad VDK viņus vienmēr atbalstīs darbā un mācībās (divi neklātienē mācījās Maskavas augstskolā), vai, ja neatzīsies un neparakstīs, — no skolas tiks izslēgti un no darba atlaisti. Tad viņi parakstījuši Straubes nodiktēto tekstu. Tagad, protams, savu rīcību nožēlojot. Vismaz viens no šiem trim vēlāk patiešām ir radījis labus mākslas darbus, arī par pārējiem diviem nekā slikta neesmu dzirdējis.

Straube gaidīja, ko nu es teikšu. Bet es tikai pajautāju: "Vai šie ir tie neapstrīdamie pierādījumi, par kuriem runāja Izvestnījs un arī jūs?"

Straube: "Ar tiem pilnīgi pietiek."

Es: "Jūs, protams, varat panākt manis notiesāšanu pat bez šiem lieciniekiem. Taču vai nu jūs cerējāt mani iebiedēt, vai arī iedomājāties, ka es pārāk vāji pārzinu tiesības. Tā ir maldīga doma. Šīs liecības, pat ja tās nav jūsu viltotas, nekā nepierāda. Salīdzinājumam minēšu piemēru: ja, noķēris mani uz ielas ar kādam nozagtu kažoku, jūs mani arestētu un jautātu, kur kažoku esmu ņēmis, — es teiktu, ka to iedevāt jūs. Kuru no mums notiesātu kā zagli — mani vai jūs? Vai 17 Latvijas komunistu vēstuli jūs atradāt pie manis? Jūs taču saprotat, ka šīs lapiņas nav nekāds pierādījums. Ja šādas liecības uzskata par pierādījumu, tad jau var notiesāt jebkuru nevainīgu cilvēku."

Sekoja ilga vārdu kauja, bet Straube jau saprata, ka savu uzdevumu — panākt manu atzīšanos — izpildīt nespēj. Vēl gan izmēģināja iebiedēšanu, piedraudot mani konfrontēt ar liecību parakstītājiem. Es teicu, ka juridiski tas stāvokli negroza.

Saruna beidzās ar to, ka, pamatojoties uz minētajiem "pierādījumiem", tika sacerēts dokuments, ar kuru man izteica juridisku brīdinājumu par tīšu padomju sistēmas un dzīves apmelošanu, lai pasaulē kompromitētu PSRS un Padomju Savienības komunistisko partiju. Straube man lika dokumentu parakstīt. To izlasījis, pierakstīju klāt: "Ar šajā lapā rakstīto tekstu esmu iepazīstināts. Rakstītais neatbilst patiesībai." Un parakstījos.

Protams, minēto sarunu stenogrammas man nav. Varbūt tās atrodamas kādā arhīvā. Visu esmu pierakstījis pēc atmiņas, bet būtība atbilst patiesībai.

Tā 1974. gada Ziemassvētkos beidzās mana pirmā "viesošanās" VDK kā apsūdzētam. Straube mani pavadīja līdz čekas mājas ārdurvīm. Novēlēja priecīgus Ziemassvētkus (!) un atvadoties teica: "Ceru, ka līdzīga iemesla pēc jums uz šejieni vairs nevajadzēs nākt."

Es: "Tas būs atkarīgs no jums."

* * *

Ziemassvētkus, protams, svinējām un svinējām arī gadu miju. Tie ir svētki, kas man ir ļoti mīli jau kopš bērnības. Toreiz Īvandes četrklasu pirmās pakāpes pamatskolā tās pārzinis skolotājs Šetlers gan nelika mācīties ne Bībeles stāstus, ne katķismu un baušļus, bet šim nolūkam paredzētajās stundās mēs lasījām Poruka, Apsīšu Jēkaba un citu latviešu rakstnieku darbus par sirdsšķīstiem ļaudīm, par godīgumu un savstarpēju izpalīdzību. Šīs stundas uz skolēniem atstāja dziļu, neaizmirstamu iespaidu. Ziemassvētki bija gan jautri, gan svinīgi un sirdī gaiši.

Kaut tā būtu tagad!

Nevarēju palikt stāvam malā

Toreiz — septiņdesmitajos gados — Ziemassvētki un vecgada vakars bija drūmas smagu pārdomu dienas. No izsūtījuma gan biju atgriezies Latvijā, biju kopā ar Margu, ar tuviniekiem, draugiem. Tomēr nomāca visapkārt notiekošais. Ko darīt? Kā pretoties, kā aizšķērsot ceļu ļaunumam, noziedzībām pret latviešu tautu? Nevarējām samierināties ar stāvēšanu malā no visiem notikumiem, kas apdraudēja latviešu tautas nākotni Latvijā un Maskavā, visā Padomju Savienībā. Rīgā un citur Latvijā joprojām forsēja rūpniecības uzņēmumu paplašināšanu un jaunu rūpnīcu celšanu, lai saglabātu

ieganstu turpmākai sveštautiešu masu ievēšanai no Krievijas un Baltkrievijas, kaut Rīgā un citās lielākajās pilsētās latvieši jau bija mazākumā.

Tika izgudroti jauni pasākumi vēl ātrākai latviešu pārkrievošanai. Plaši propagandēja un ar pavēļu palīdzību realizēja skolu reorganizāciju. Radīja tā sauktās "jauktās skolas", lai skolās ar latviešu mācību valodu būtu paralēlklases krievu bērniem ar krievu mācību valodu. Visiem kopīgajiem skolas pasākumiem — pedagoģiskās padomes sēdēm, komjauniešu un pionieru sapulcēm un dažādiem sarīkojumiem, protams, vajadzēja notikt krievu valodā. Tās mācīšanai skolās ar latviešu mācību valodu palielināja stundu skaitu uz citu mācību priekšmetu rēķina, pat samazinot latviešu valodas un literatūras stundu skaitu. Mācību programmas dažām klasēm bija sastādītas pat tā, ka krievu valodas un literatūras mācīšanai bija ielānots vairāk stundu nekā latviešu valodai un literatūrai. Latvijas vēsturei un ģeogrāfijai kā atsevišķiem mācību priekšmetiem stundas vispār nebija ielānotas, paredzot tikai dažas nodarbības kopējā PSRS vēsturei un ģeogrāfijai paredzēto stundu skaitā. Krievu valodu sāka mācīt ne tikai no pirmās klases, bet pat jau no pirmsskolas iestādēm — bērnu namos. Vasaras brīvlaikā tika organizētas pionieru nometnes kopīgi visu tautību bērniem, un tāpēc arī tajās krievu valoda daudzviet kļuva par valdošo sarunu valodu. Vecāko klašu audzēkņus no skolām ar latviešu mācību valodu un latviešu studentus vasarās sūtīja strādāt lauku kooperatīvajās saimniecībās kopā ar krieviem. Sāka jau propagandēt, ka skolās ar latviešu mācību valodu atsevišķus mācību priekšmetus vajadzētu mācīt krievu valodā, lai latviešu valodu pakāpeniski iznīdētu pilnīgi. Dažās skolās Latgalē šo ideju jau pamazām ieviesa praksē, motivējot to ar skolotāju — latviešu valodas pratēju trūkumu.

Plaši un idealizēti tika propagandētas jauktās laulības — krieviem ar latviešiem. Šādas laulības jau bija un vēl šodien ir vairāk par 20 procentiem no visu laulību skaita.

Palielināja stundu skaitu radio un televīzijas raidījumiem krievu valodā. Skolotājiem, kas skolās mācīja krievu valodu, maksāja lielāku algu un bija jāstrādā tikai ar pusi klases skolēnu, tātad ar divreiz mazāku audzēkņu skaitu. Radio un televīzijas raidījumos plaši idealizēja Krievijas vēsturi un krievu sadzīvi, kultūru, ļoti bieži slavīnot pat caru Pēteri I — latviešu zemes iekarotāju, tautas verdzinātāju un slepkavotāju. Gatavojās Rīgā viņam celt pieminekli. To tagad prasīja tikko nomainītais Krievijas vēstnieks Raņņihs, kas vēlējās arī atjaunot uzvaras kolonnu.

Uz visu, kas bija iecerēts, lai pilnīgi iznīcinātu jebko latvisku un līdz ar to tautu, — nedrīkstēja mierīgi noskatīties. Vajadzēja protestēt, stāstīt tautai, lai tā apjēgtu, ka tas viss tiek darīts ar nolūku. Bet kā lai runā ar latviešu tautu, ja ne man, ne arī nedaudzajiem maniem uzticamākajiem un līdzīgi domājošiem draugiem nebija iespēju publicēties presē, runāt radio un TV pārraidēs, uzstāties tautas sapulcēs.

Tādos apstākļos radās iecere par progresīvākās inteliģences ieinteresēšanu sabiedrības domas veidošanā. Vairākums latviešu inteliģences bija iesaistīti komunistiskās ideoloģijas propagandā. Ļoti daudzi skolotāji paklausīgi un pat centīgi veica komunistiskās audzināšanas darbu (tagad tikpat kā neko nedara patriotisma veicināšanai), pat sacenšoties savā starpā komjauniešu un pionieru klašu radīšanā, vēsturi mācot pēc melīgām Drīzuļa tipa grāmatām. Skolās bija "sarkanie stūrīši", tika veikts plašs ārpusklases un ārpusklasas komunistiskās audzināšanas darbs. Vairākums žurnālistu presē, radio un TV pārraidēs slavēja visu, kas Maskavas uzdevumā tika darīts Latvijā. Arī daudzi rakstnieki centīgi kalpoja Maskavas prasībām. Rakstnieku vidū sevišķi izcēlās ne vien Andrejs Upīts, Arvīds Grigulis, Jānis Niedre. LKP vadība savu mērķu sasniegšanai nelietīgi izmantoja pat tādus dzejniekus kā Jāni Sudrabkalnu un Mirdzu Ķempi, tādējādi kompromitējot šos agrāk tautā cienītos cilvēkus. Taču bija

arī dzejnieki, režisori, aktieri un citi inteligēti, kuru darbos parādījās neapmierinātība ar notiekošo, alkas pēc lielākas brīvības. Ar prieku un pateicību minu Ojāru Vācieti, Imantu Ziedoni, Alfrēdu Krūkli, Jāni Kalniņu, Vizmu Belševicu, Ēvaldu Valteru, Kārli Sebri, Hariju Liepiņu, kinorežisorus Gunāru Piesi, Aivaru Freimani. Kaut viņus visus pazinu, tomēr daudzus gadus man neradās iespēja ar viņiem tikties.

Tuvinieki un draugi sveic Eduardu Berklavu 70. dzimšanas dienā Limbažu rajona "Latviešos". Priekšplānā no kreisās puses — Alvis Rudzītis, Anta Rudziņa. Otrā rindā: Dzidra Berklava, Anna Laicāne. Stāv: Gints Putniņš, Biruta Vasermane, Anda Krieva, Aleksandrs Čiževskis, Eduards un Marga Berklavi, Edgars un Jānis Pabrūklji.

Mēģināju atjaunot pazišanos, lūgt, lai šie cilvēki vairāk domā par latviešu stāvokli, nācījas nākotni. Negribēdams radīt aizdomas, izmantoju jubilejas, svētkus, gadu mijas un citus ieganstus, lai viņus apsveiktu, uzrunātu, uzteiktu un aicinātu vēl vairāk kalpot savai tautai. Pieļāvu, ka arī daži no šiem patriotiskajiem inteligētiem baidīsies ar mani tikties, jo vara mani bija novērtējusi kā lielāko no dzīvajiem padomju varas un komunistiskās partijas politikas ienaidniekiem un apkarotājiem, tāpēc nolēmu sākt ar vēstuļu rakstīšanu. Atkarībā no tā, cik varēju adresātam uzticēties, vēstules parakstīju vai nu ar īsto vārdu un adresi, vai ar pieņemtu vārdu, dažreiz latviešu inteliģences patriotu grupas vārdā. Kuri piekrita, ar tiem esmu daudz ko pārrunājis, lūdzis padomu, palīdzību. Tikos, piemēram, ar Imantu Ziedoni, Gunāru Piesi, Ansi Epneru. Vēstules

esmu rakstījis daudziem. Minēšu dažus, cerot, ka vēl dzīvie to neņems ļaunā — Ojāram Vācietim, Ēvaldam Valteram, Ansim Epneram, Kārlim Sebrim, Harijam Liepiņam, Jānim Streičam, Aloizam Brenčam, Annai Brodelei, Jānim Peteram u. c. Visu vēstuļu kopijas aiz dažādiem iemesliem man nav saglabājušās.

Lai šo manu atmiņu un pārdomu lasītāji varētu spriest, par ko rakstīju, ko ierosināju, par ko viņiem pateicos, ko lūdzu, uz ko mudināju, — uzskatu par vajadzīgu pievienot dažu vēstuļu tekstu. Tikai jāatgādina, ka vēstules rakstītas laikā, kad Latvijā neierobežoti valdīja komunistiskā partija un Valsts drošības komiteja ar plaši izvērsto izsekošanu, telefonsarunu noklausīšanos, vēstuļu kontroli pastā. Prātā jāpatur arī tas, ka vairāki adresāti toreiz vēl ticēja komunisma idejām un daži bija komunistiskās partijas biedri, kas ieņēma dažādus amatus.

Sākšu ar pagaru vēstuli kinorežisoram, scenāristam un publicistam Ansim Epneram. Viņš man palīdzēja radīt filmu par RER, un esam tikušies vairākas reizes. Ansi Epneru toreiz vērtēju kā talantīgu radošu darbinieku, kas grib darboties latviešu tautas labā.

Tātad mana 1982. gadā rakstītā vēstule. (Šī un turpmākās vēstules nedaudz īsinātas.)

Godātais ANSI EPNER!

Vēlreiz pateicos Jums par uzaicinājumu noskatīties Rīgas kinostudijas 1981. g. labākās īsfilmas un kinožurnālus.

Laika posmā, kas pagājis pēc šo darbu skates un apspriešanas 29.01.82. g. kinoteātrī "Daile", daudz domāju par to, kādi mēs esam, kāda ir mūsu radošā inteliģence, kā mēs uzvedamies un strādājam šodien izveidotajos apstākļos, ko mēs katrs savā laukā un visi kopā darām savas tautas labā, kāda ir latviešu tautas nākotne.

Tā kā neesmu speciālists kinomākslā, tādēļ vien, lai pateiktu savas domas par divām Jūsu kinofilmām, kuras tika rādītas minētajā seansā, — diezin vai būtu Jums rakstījis šo vēstuli. Taču par minētajiem jautājumiem man ļoti gribētos parunāties ar visiem latviešu kinematogrāfijas darbiniekiem un ne tikai ar viņiem, bet arī ar rakstniekiem, vēsturniekiem, aktieriem, skolotājiem, pasniedzējiem un visiem citiem, kuri piedalās tautas apziņas un morāles veidošanā. Bet, kaut arī negribu teikt neko tādu, kas runātu pretī Ļeņina mācībai, — pie plašākas auditorijas mani nepielaiž. Tāpēc dažas savas domas pateikšu Jums, mazliet cerēdams, ka vismaz principiālajā jautājumumu nostādņē es Jūsos atradīšu sev sabiedroto.

Tātad uzskatu, ka liela latviešu inteliģences daļa neizprot pareizi apstākļus, kādos mūsu tauta šodien dzīvo, gandrīz nekā nedara tās pašlepnuma un pašcieņas celšanā, kā arī neizprot draudošās briesmas latviešiem iznīkt kā tautai.

Lai pierādītu savu bažu pamatotību, kā arī to, cik tālu šie uzskati ir no "ķecerības" vai no "buržuāziskā nacionālisma", — atļaušos citēt dažas vietas no Ļeņina darbiem un minēt faktus no mūsdienu īstenības.

Vispirms jānoskaidro, vai maz ir vajadzība ieaudzināt pašlepnumu un vai vispār ir vajadzība saglabāt latviešus kā tautu. Ir tiesa, ka Ļeņina darbos katrs var atrast to, kas viņam der. Tāpēc es arī izmantošu Ļeņina darbus, kurus inteliģencei nav aizliegts izmantot.

Darbā "Bērnišķīgā kreisuma slimība komunismā" Ļeņins raksta, ka nacionālās atšķirības starp tautām saglabāsies vēl ļoti, ļoti ilgi pēc proletariāta diktatūras nodibināšanas visā pasaulē.

Liekas, teiktajam komentāri nav vajadzīgi un šos Ļeņina norādījumus ļoti labi šodien un visu laiku ir sapratuši krievi attiecībā uz savu nāciju. Viņi ar apskauzamu centību un skrupulozitāti meklē un ceļ gaismā savas tautas vēsturē it visu, kas tur

atrodams labs, nevis laiskumu, tumsonību, izvirtību un mežonību, kā visa tur arī ir atliku likām. Mēs ik dienas pa radio, televīzijā un presē dzirdam un lasām: "krievu maize", "krievu raksturs", "krievu dvēsele", "krievu mīlestība", "krievu bērzs", "krievu ziema", "krievu šņabis", "īstenais krievu cilvēks", "mīlu tevi, Krievija", "krievu upe Volga" utt. Par visiem krievu ievērojamākiem mākslas, kultūras, politiskajiem darbiniekiem, zinātniekiem u. c. ir ne tikai īsfilmas, bet pilnmetrāžas aktierfilmas un ne tikai filmas, bet arī grāmatas, operas, dzeja un gleznas. Pat par vislielāko svešu zemju iekarotāju un savas un citu tautu verdzinātāju — caru Pēteri I jau ir uzrakstītas grāmatas, traktāti, opera un veido jau ceturto (šoreiz 8 sērijās) pilnmetrāžas kinofilmu!

Bet ko darām mēs — mūsu rakstnieki, kinematogrāfisti, komponisti, vēsturnieki, skolotāji, aktieri? Labākā gadījumā klusē, sliktākā — sacenšas savas tautas nozākāšanā un pat apmelošanā.

Vai ir vajadzīga liela varonība, lai (..) celtu gaismā savas tautas gara bagātības? Nu labi: var sagaidīt zināmu pretestību, un, lai to pārvarētu, ir vajadzīga zināma varonība. Jā, katrs nevar būt varonis, bet nelietis taču var nebūt katrs! Tomēr nelietis ir ikviens, kas piedalās savas tautas nopulgošanā, apmelošanā un kalpo tās apspiedējiem. Mēs nedrīkstam būt arī lētticīgie Kaupo. Un vai tad tiešām mūsu tautas pagātnē nav nekā tāda, par ko vajadzētu radīt mākslas darbus? Kurai tautai pasaulē vēl ir tādas "Dainas" kā mums? Bet kur par tām un Barontēvu ir pienācīgi mākslas darbi? Vai katrs no latviešu tautas atmodas pašai dziedīgajiem darbiniekiem nav cienīgs, lai viņu iemūžinātu mākslas darbos? Un kur tad mūsu lielākie mākslinieki, mūziķi, aktieri u. c.?

Mūsu inteliģence, nemaz nerunājot par maziem un lieliem priekšniekiem, paniski baidās, lai tik viņus neapvainotu nacionālismā.

Citēšu atkal Ļeņinu no viņa darba "Jautājumā par tautībām jeb par "autonomizāciju": "...abstrakta nostādne nacionālisma jautājumā vispār nekam neder. Jāprot atšķirt apspiedējas nācijas nacionālismu no apspiestās nācijas nacionālisma, lielas nācijas nacionālismu no mazas nācijas nacionālisma.

Attiecībā pret otro nacionālismu mēs, lielas nācijas nacionāļi, gandrīz vienmēr vēstures praksē, izrādās, esam vainīgi bezgala daudzās varmācībās un pat vēl vairāk —, paši to nemanīdami, izdarām bezgala daudz varmācību un bezgala daudz apvainojam..."

Mūsu inteliģence, baidīdamās būt neinternacionāla, nodara milzīgu postu savai tautai (..) Kāpēc tā nerada darbus, kas atmaskotu lielkrievu šovinismu?!

Un vēl par vienu būtisku jautājumu nācijas — tautas eksistēšanai: (..) kāda ir mūsdienu īstenība šajā jautājumā, un kā rīkojas mūsu inteliģence?

Es necitēšu Ļeņina mācību par trim pamatfaktoriem, kādi piemīt katrai nācijai (kopīga teritorija, kopīga valoda, kopīgas tradīcijas). Tā tad — bez savas valodas nevar pastāvēt tauta. Pret šo patiesību it kā neviens neiebilst. Bet kā tad nu iznāk ar to pēdējā — PSKP XXVI kongresā deklarēto tēzi, ka mums esot radusies jauna sabiedrības kopa — "padomju tauta"? Kāda šai tautai būs valoda? Kādas būs kopīgās tradīcijas? — Atminēt nav grūti. Bet kā tad nu ir ar Ļeņina norādījumu, ka tautas pastāvēs vēl ilgi pat pēc proletariāta diktatūras nodibināšanas visā pasaulē? Kas notiks ar latviešu tautu, tās valodu, tradīcijām? Kāpēc mūsu inteliģence par to klusē? Vai tai vienaldzīgs tautas liktenis, tās nākotne?

Ir dzirdēts, ka saka tā: "Nu jā, tur nekā nevar darīt. Ir jābūt vienai kopīgai visas valsts valodai, un skaidrs, ka par tādu jābūt krievu valodai."

Bet Ļeņins saka pretējo. Viņš "Tēzēs nacionālajā jautājumā" (1913. g.) rakstīja: "Aizstāvēdama konsekventi demokrātisku valsts iekārtu, sociāldemokrātija prasa

tautību tiesību absolūtu vienlīdzību un cīnās pret jebkādam privilēģijām, kas nāk par labu vienai vai vairākām tautībām."

Kas par šo jautājumu interesējas, tam varu ieteikt izlasīt partijas XII kongresā (1923. g.) pieņemto rezolūciju "Par nacionālo jautājumu", kuru arī pašrocīgi rakstījis Ļeņins, kaut, slims būdams, pats kongresā nepiedalījās. Rezolūcijā ir garš konkrēto pasākumu uzskaitījums, kuri partijai jānodrošina nacionālajās republikās, arī obligāta nacionālās valodas lietošana sarunās un lietvedībā visos partijas orgānos, valsts, sabiedriskās un saimnieciskās iestādēs un organizācijās. Tas pats par kadriem. /../

Šī rezolūcija tika pieņemta partijas XII kongresā un nav atcelta līdz šai dienai. Bet daži partijas un valsts vadītājiem pēc Ļeņina tāda nostādne nepatika, un viņu rīcību mēs redzam un izjūtam šodien, it sevišķi mūsu republikā. Ka vēlākiem vadītājiem vairāki Ļeņina norādījumi un kongresa lēmumi nepatika, par to liecina jau tas vien, ka šos dokumentus četros pirmajos Ļeņina kopotajos rakstos neievietoja. Tikai PSKP XX kongresā tos izsniedza kongresa delegātiem pret parakstu kā "sevišķi slepenus" dokumentus.

Tagad šie norādījumi ir publicēti Ļeņina kopotos rakstos, bet mūsu propagandisti, prese, radio, televīzija tos nekad nepiemin. Taču kāpēc uz tiem neatsaucas latviešu inteligence? Kāpēc neprasa šo norādījumu ieviešanu dzīvē?

Cien. Ansi Epner! Jūs droši vien pat esat apvainojies par to, ka es Jums te tik daudz citēju Ļeņinu, mācu kā mazizglītotu cilvēku. Zinu, ka Jūs esat beidzis LVU attiecīgas fakultātes pilnu kursu, zinu, ka esat beidzis augstākos scenāristu un kinorežisoru kursus Maskavā, bet pieļauju, ka visus Ļeņina, Marksa, Engelsa un citu marksisma teorētiķu darbus Jums nebija laika izstudēt un dziļi pārdomāt. Man šāda iespēja bija, tā ir mana specialitāte, un citējot gribēju ekonomēt Jūsu laiku. Bet zināt šos Ļeņina norādījumus un direktīvas vajag katram un it sevišķi radošajiem darbiniekiem. Par šo direktīvu izpildi ir jācīnās katram, kam rūp mūsu tautas liktenis, kas sevi uzskata par godīgu latvieti un vēl vairāk — īstu komunistu ļeņinieti. Citēju tik daudz arī tāpēc, ka tad, ja šādus uzskatus es būtu izteicis saviem vārdiem, pirmkārt — daudzi tiem neticētu, otrkārt — neesmu autoritāte, uz kuru var atsaukties, un, treškārt — tad es pats jau sen sēdētu kādā "lēģeri" bez adreses.

Un beidzamais jautājums, pirms izteikšu dažas konkrētas piezīmes par Jūsu filmām "Emīls Dārziņš" un "Krustsolis", ir — cīņa par mieru, kas skarts arī Jūsu filmā "Krustsolis" un par ko Jums tika jautāts kinoteātrī "Daile" pēc seansa.

Protams, visa cilvēce alkst miera. Jā, protams, karš ir cilvēces lielākais posts, ko tā nodara pati sev. Te strīdu nav. Tikai jābūt skaidrībā par to, kas šodien karo, kam ir jāuzliek roku dzelži, lai to savaldītu. Un kas šīs dabiskās cilvēces alkas demagoģiski un ļaunprātīgi izmanto, lai maldinātu masas, vienlaicīgi sagrabjot savā pārziņā valstis citu pēc citas.

Padomāsim, kura valsts vēl pēc Otrā pasaules kara pakļāvusi sev citas valstis un tautas: visas Balkānu valstis un Ungāriju, Čehoslovākiju un Poliju (pat divas reizes), Ziemeļkoreju, Ziemeļvjietnamu, Dienvidvjietnamu, Laosu, Kampučiju, Angolu, Abesiniju, Afganistānu un vēl vairākas citas? Kā saukt tādu rīcību, kad ar armiju un tehniku bez kara pieteikšanas iebrūk svešā zemē, noslepkavo likumīgo prezidentu un saka: esam ieradušies aicināti un prasām nevienam neiejaukties šīs un vispār nevienas zemes iekšējās lietās?! Un pēc visa tā sevi uzskata par konsekvētāko miera cīnītāju!

Neesmu amerikāņu varasvīru politikas sevišķs cienītājs, bet ir jāatzīst fakts, ka neviena neitrona bumba vēl nav izgatavota, nav skaidri zināms, vai un kad tās izgatavos un, ja izgatavos, kur tās novietos. Vēl ir tikai runas un nodomi, lai kaut cik radītu pretsparu īstajam agresoram.

Lūk, kāpēc arī man liekas nevietā Jūsu filmas "Krustsolis" sākuma kadri un visa tā bērnu "ampelēšanās" ar briežu ragiem mežā.

Un, ja nu esmu sācis runāt par Jūsu filmām, tad pateikšu arī pārējās piezīmes par tām.

Uzskatu, ka Jūs (arī Freimanis) esat radījuši vairākas patiesi labas, dziļu izjūtu un pārdomu pilnas filmas. Visdziļāk man atmiņā ir iespiedusies filma par TTT meitenēm un vēl kāds mākslas žurnāls. Tagad atkal Jūs un Freimanis esat radījuši ļoti vajadzīgas un kopumā labas filmas. Bet, ja nu šīm divām Jūsu filmām pieiet no šajā vēstulē aplūkotā viedokļa un ievēro šo filmu kā skolas mācību līdzekļu milzīgo nozīmi, — tad tām vajadzēja būt un tās, manuprāt, varēja būt vēl labākas. Tēmas ļoti labas, un filmas par tādām un līdzīgām tēmām vajadzīgas ļoti daudzas. Zinu, ka Jūs tam piekřitat.

Kas man Jūsu filmā "Krustsolis" nepatika? Galvenā vaina ne jau "fantastikumā" vai "symbolismā", par ko pēc seansa kāds izteicās un Jūs labi, trāpīgi atbildējāt, ka visas filmas par mūsu lauksaimniecību ir fantastika. Galvenais, ka nebija atrasts mūsu šodienas īstais ienaidnieks.

Otrs moments, kas mazināja filmas vērtību, ir tā trenera filozofijas daļa, kura popularizē vajadzību pēc zēnu iztrakošanas. Esmu daudzās, sevišķi krievu skolās redzējis šo iztrakošanu, kad skrej pa soliem, rēc kā tarzāni, lauž, bļauj, sit. Un cik šajā trakošanā nav salauzts inventārs, bijuši pat smagi nelaiimes gadījumi! Vai tad nav citu ceļu, kur likt lietā jauniešu enerģiju? Vai tālu no tādas iztrakošanas līdz orgijām, kādas jaunieši organizē dzīvokļos, vasarnīcās, pagrabos, bēniņos, ģimenes dārziņos un kur nereti viss beidzas ar izvarošanu, slepkavībām, nosaldēšanu un pats nobeigums — tiesas sēdēs? Pieļauju, ka Jūs šeit man nepieķritīsiet, bet es tomēr uzskatu, ka "trakot" vajag ar mēru un katrā ziņā trakošanai reklāmas nevajag.

Filma par Emīlu Dārziņu. Skatījos, un reizi pa reizei kaklā savilkās kamols un acis tapa valgas. Paldies! Un tomēr arī par šo filmu pāris piezīmīšu man ir. Galvenā — pārāk spēcīgi izskan Pēterburgas konservatorijas un tās profesoru nozīme Dārziņa kā personības un komponista izveidē. Protams, to apiet nevarēja un nevajadzēja, bet šie kadri likās kā vēlēšanās atkal uzsvērt krievu labdarību pret latviešiem. Bet, ja tā dziļāk padomā, — vai tad tieši krievu carisms nebija atbildīgs par to, ka Dārziņam un līdzīgiem nācās dzīvot trūkumā un viņi nevarēja normāli mācīties. Un cik no tā laika latviešu censoņiem, kuri tiecās pēc izglītības, nedabūja "diloni" un neaizgāja bojā! Krievi ne tikai nav rūpējušies par latvju tautas atmodu, tās kultūras līmeņa celšanu un materiālo labklājību, bet gan vienmēr to apspieduši. Vai tie nebija krievi, kas divās trimdās izsūtīja Raini? Vai tie nebija krievi, kas Pirmā pasaules kara laikā tīšus gribēja izkliedēt latviešu bēgļus pa visu plašo Krieviju, neļaujot tiem koncentrēties, lai uz visiem laikiem likvidētu latviešus kā tautu? Un, ja tas viņiem toreiz neizdevās, tad par to jāpateicas pašu latviešu radītājam bēgļu komitejām un tādiem latviešu rakstniekiem kā Jānis Akuraters un Kārlis Skalbe. Vai tie nebija krievi, kas 1897. gadā sagrāva "Jauno strāvu"? Vai tie nebija krievi, kas tādus latviešu talantus kā Emīls Dārziņš turēja apstākļos, kad viņam nebija pat 2 rubļi, lai samaksātu par sludinājumu avīzē? Kāpēc tikai 1875. gadā Andrejs Jurjāns pirmais no latviešiem varēja iekļūt Pēterburgas konservatorijā? Krieviem taču konservatorija pastāvēja agrāk, un viņiem jau bija savi skaņraži. Vai tad latvieši bija "tumšāki ļautiņi", netalantīgāki par krieviem? Vai tie nebija krievi, kas 1895. gadā IV vispārējos dziedāšanas svētkus Jelgavā atļāva tikai tad, kad tos it kā teicās rīkot par godu 100. gadadienai, kopš Kurzeme pievienota Krievijai? Vai vēl faktu par maz? Jūs vai varbūt kāds cits teiks: nu jā, tā bija carisma laikā. Un kā ir tagad? Es nemaz neapstāšos pie 1930. gadiem un agrāk, bet par ko un uz kāda likuma pamata desmitiem tūkstošu latviešu izveda 1941. gadā un pēckara gados, pie tam necilvēciskos apstākļos, atšķirot vīrus no sievietēm,

vecākus no bērniem. Kas bija tie, kas uz ilgiem gadiem notiesāja tūkstošiem latviešu, kurus vēlāk valdība rehabilitēja? — Vai šādu "kļūdu" nav bijis pārāk daudz!

Tas viss un vēl daudz kas cits ir jāatceras, pirms saka kaut ko pozitīvu par krievu izturēšanos pret latviešiem.

Otra piezīmīte par šo filmu ("Emīls Dārziņš") ir sīka un varbūt ne visiem uztverama: likās, ka ir "pārsālīts" ar Dārziņa drēbju izmētāšanu uz dzelzceļa nāves vietā. Lai nu būtu mēteļa paliekas, nu vēl kāds apgērba gabals, bet kadros to ir tik daudz, ka iznāk tāda kā patoloģiska tīksmināšanās ap šo šausmīgo traģēdiju. Es pat šaubos, vai labākais variants — ar šo gadījumu sākt. Bet tas jau strīdīgs jautājums.

Trešā piezīme īstenībā nav piezīme, kritika, bet drīzāk vēlēšanās, kuras Jums pat gribot bija grūti izpildīt, taču daļu, domāju, varēja.

Gribējās jau vēl daudz ko: par Dārziņa izcilo muzikalitāti jau 5—6 gadu vecumā; par viņa absolūto dzirdi; par to, ka 10 gadu vecumā viņš patstāvīgi improvizēja medību ainas, ka jau šajā vecumā viņš dungoja savā nodabā Mocarta sonātes, varbūt tekstā kādu Emīla salīdzinājumu ar Mocartu un Bēthovenu. Gribējās dzirdēt kaut ko par Dārziņa pirmo nopietno mūzikas skolotāju J. Ulpi, kas viņu ievada Baha, Haidna un Mocarta mūzikas pasaulē; par to, ka tieši Mocarta dzīves un mūzikas ietekmē Dārziņš nolēma kļūt par mūziķi. Nav ne vārda par kapelmeistara Jēģera darbu ar Dārziņu. Un vēl un vēl, bet domās redzu, ka Jūs jau tagad smīnat. Jā, es zinu, ka šīs vēlmes Jūs īsfilmā nevarējāt izpildīt un ka vispār ir maz pamatoti kritizēt kādu filmu par to, kā tajā nav, kā vēl tajā trūkst.

Bet pāris manu vēlmju, manuprāt, tomēr ir reālas, un proti: taisnīgi būtu bijis pateikt, ka Emīls Dārziņš vislielāko uzmanību veltīja vācu, franču, norvēģu, somu, čehu un ungāru tautas mūzikai un ka tieši Dārziņam pienākas pateicība par to, ka šo tautu mūzika latviešiem tik agri kļuva pazīstama. Manuprāt, Dārziņa tuvību tautai ļoti vērtīgi būtu bijis uzsvērt ar Kaudzītes Matīsa vārdiem, ka "pēc Kronvalda nav cita tik vispārīgi nožēlota un plaši apraudāta kā Emīls Dārziņš un ka tāda cienīšana un mīlestība nevar būt bijusi bez pamata, bez cēloņa un nozīmes".

Domāju šo vēstuli jau beigt, jo tā iznākusi ļoti gara, bet ir viens jautājums, par kuru gribas pateikt Jums un pēc iespējas vairākiem.

Es gribu īpaši lūgt būt taisnīgiem visus tos, kas, jo sevišķi jaunatnei, rāda mūsu tautas vēsturi. Īstenībā vēstulē šo jautājumu esmu jau skāris, bet pie tā atgriežos, jo ar lielām bažām gaidu Aloiza Brenča septiņu sēriju filmu. Ka tik tā neizrādītos par mūsu tautas jaunu noplūcējumu!

Kāpēc man tādas bažas?

Pirmkārt, tāpēc, ka scenārija autori paši nezina latviešu tautas vēsturi un vēl mazāk — mūsu tautas raksturu, tradīcijas. Kā tad bez šīm zināšanām var rasties filmai nacionālais kolorīts, par ko sen žurnālā *Zvaigzne* rakstīja Valdis Darbiņš?

Otrkārt, bažas rada jau daudzas filmas ar tendenciozu un nelabvēlīgu mūsu tautas apgaismojumu, par ko jau esmu rakstījis un runājis.

Treškārt, bažas rada arī tas, ka par šīs filmas tapšanu jau pašā sākumā (1979. g.) bija ieinteresējies Valdis Darbiņš, kas līdz šim tautai ir pazīstams tikai kā viņas apmelotājs, kad ar apskaužamu centību darbojās radiopārraidēs "Tautiešiem ārzemēs".

Būšu, protams, priecīgs, ja manas bažas par šo filmu izrādīsies nepamatotas, bet, tā kā bija teikts, ka darbība A. Brenča filmā sāksies pirmspadomju Latvijā, tad stādos priekšā šādu tradicionālu risinājumu: lielā nabadzībā un pilnīgā beztiesībā dzīvo viens no filmas galvenajiem varoņiem — Artūrs, bet pārbagātībā otrs — galvenās varones Martas tēvs. Tātad — liela sociāla netaisnība un nebrīvība. Autori mierina savu sirdsapziņu ar to, ka viņu rīcībā ir konkrēti fakti un varoņiem pat varbūt konkrēti prototipi. Droši vien tiks rādīts, ka toreiz nabadzībā dzīvojošais un nomāktais Artūrs

šodien ir beidzis jūrskolu, strādā par kapteini, ir godāts un ievērojams vīrs, dzīvo plašā, labiekārtotā dzīvoklī vai pat savrupmājā, brauc personiskā automašīnā. Artūra dzīvei vajadzēs simbolizēt latviešu tautas šodienas dzīvi. Un autori nepadomās par to, kā šodien dzīvo tie vecīši — kolhoznieki, kuri vēl tikai pirms dažiem gadiem saņēma 12 rubļu pensiju mēnesī, tagad saņem 20 rubļus un kuriem sola (varbūt viņi tagad jau saņem), ka drīz dabūšot 28 rubļus. Tādu Latvijā ir tūkstoši, bet visā Padomju Savienībā — miljoni. Arī man ir šādi prototipi: divi pāri par 70 gadiem — veci pirmie kolhoznieki, kuriem bez šīs pensijas citu ienākumu nav. Autori nepadomās par tiem strādniekiem, kuri savā laikā nopelnīja 60—80 vai 100 rubļus mēnesī un tagad dzīvo ar 45 rubļu pensiju, un tādu Latvijā ir tūkstoši, bet Padomju Savienībā — miljoni. Autori nepadomās par tiem cilvēkiem, kuriem ir augstākā izglītība, bet kuri strādājoš pelnīja 90—100 rubļus mēnesī (piemēram, juriskonsulti rūpnīcās un iestādēs, farmaceiti aptiekās u. c.) un saņem 50—60 rubļu pensiju mēnesī. Autori nepadomās par to, ka pie mums tik plaši izdaudzina "tautvaldība" un "vispilnīgākā demokrātija" ir tīrais farss. Šo tautvaldību un demokrātiju mēdz pierādīt ar deputātiem — strādniekiem, deputātiem — slaucējām, mehanizatoriem, bet autori nepadomās vai neliksies zinām, ka īstenībā vara mūsu valstī ir tikai partijai, nē — ne partijai, bet tikai tās politbirojam, nē — pat ne visam politbirojam, bet tikai Brežņevam un (līdz nomiršanai) Suslovam. Viss pārējais ir tikai butaforija, īstenības segmaska.

Ir vēl viena, manuprāt, ļoti svarīga problēma, par kuru ir vērts padomāt, ja gribam salīdzināt agrāko dzīvi Latvijā ar tagadējo, — tā ir mūsu jaunatne. Es, tāpat kā laikam varonis Brenča filmā, biju spiests mācīšanos dienas skolā pārtraukt, lai pelnītu sev iztiku, un izglītību turpināju vakarskolā. Tas bija grūti, bet es un daudzi citi to darīja, kaut nekāds likums mūs nespieda tā rīkoties. Tagad apstākļi jauniešiem mācīties ir, ir pat likums par obligāto vidusskolas izglītību, bet liela jaunatnes daļa mācīties negrib, un skolotāji viņus "velk" no klases uz klasi. Jaunieši, to redzot, smeļ un mācās vēl mazāk, ņirgājas par skolotājiem un pasniedzējiem. Un vai visa mūsu šīsdienas dzīve (viss, ko es minēju un vēl daudz kas cits) nav vainīga pie tā, ka mums ir tāda jaunatne? Vai jaunatne neredz, ka mūsu vārdi nesaskan ar darbiem, vai tā neredz, ka visapkārt valda divkosība un formālisms? Kāds cēls mērķis viņus šodien var iedvesmot? Kam ticēt?

Un kuri apstākļi nu ir izradījušies labāki — agrākie vai tagadējie?

Par jaunatni runājot, ir jau gan vēl mammu un papu problēma ar savu aklo mīlestību pret bērniem, viņu lutināšana un nenodarbinātība, bet tā jau var noderēt par atsevišķu problēmu vairākām ļoti vajadzīgām filmām, rakstiem, pārraidēm. Ja kāds par to interesētos — labprāt dalīšos domās.

Tā nu tomēr beigšu šo vēstuli. Lūdzu neļauņoties, ka esmu aizņēmis tik daudz laika. Es ļoti labi saprotu, ka pat gadījumā, ja Jūs pilnīgi piekristu manām domām, arī tad visu vēlamo Jūs nespētu realizēt. Taču Jūs, ja vēlaties, varat darīt ne mazumu, jo pats rakstāt scenārijus, pats gatavojat filmas. Jums taču ir draugi starp kolēģiem, Jūs bieži tiekaties ar plašu auditoriju, ar to runājat. Un vienu Jūs noteikti varat — aicināt citus būt mākslā godīgiem. Galvenajam katra mākslas darba kritērijam, galvenajai tā mērauklai vajadzētu būt — ko šis darbs dos manai tautai. Katras dienas vakarā ikvienam no mums vajadzētu pajautāt sev: ko šodien esam veikuši savas tautas labā? Ar tādu kopīgu apņemšanos es sniedzu Jums savu draudzīgu roku.

Eduards Berklavs

1982. g. martā

Cienītais un cienījamais
KĀRLI SEBRI!

Saprotams, ka Jums raksta daudzi, visbiežāk laikam, lai izteiktu Jums atzinību kā aktierim. To Jūs esat pelnījis. Bet tāpēc vien es nerakstu. Mani rakstīt Jums pamudināja 28.12.82. g. televīzijā noskatītā Rīgas kinostudijas filma "Tavs dēls" un iepazīšanās ar televīzijas programmām 29.12.82. g., kurās tikai šajā vienā dienā vien iekļautas šādas pārraides: "Krievu ornamentī", "Krievu valoda", "Mākslas festivāls — "Krievu ziema"", "Mākslas meistarų koncerts — Es mīlu tevi, Krievzeme!".

Ir vēl vairāki citi raidījumi, kas radniecīgi jau minētajiem, piemēram, "KPFSR kultūras nedēļas atklāšanas koncerts", "PSRS nodibināšanas 60. gadadiena", "Jūsu māsa Latvija", "Kā brālis brāļiem", "Nesatricināmā vienotība" u. c.

Rakstīt pamudināja arī gadu mija, kad cilvēki vairāk nekā parasti nododas pārdomām. Un vēl — atminējos Jūsu patiesās un dziļi cilvēciskās domas, kuras grāmatā par Jums piemin Lilija Dzene: "Darbā tagad viss jānoslīcina, kas sakrājies dvēselē. Tomēr vakarā pēc pabeigtiem darbiem nāk šis mokošās biedrenes domas un nemitoši jautā, **kas būs ar nākotni**, kad jel sāksi dzīvot dzīvi, **kad es noskaidrošos!**" — "Ja cilvēks piepildīts tikai ar sevi — īstenībā sabiedriski viņš ir miris, un, ja tādu ir daudz, tad mirst visa tauta."

Nu, lūk, man arī šīs mokošās biedrenes domas nemitīgi jautā: kas būs ar mums, mūsu tautas nākotni, ja mūsu inteliģence arī turpmāk uzvedīsies tāpat kā līdz šim? Es arī sabiedriski negribu būt miris un negribu, lai mirtu mūsu latviešu tauta. Tāpēc es rakstu, tāpēc es nedrīkstu nerakstīt.

Tikai, lūdzu, neļauņojieties, ka ievads iznāca pagarš.

Un tagad nu gribu izteikt savas domas par mūsu šodienas radošās inteliģences rīcību. Lai neiznāktu pārāk gari, centīšos neielasties spriedelējumos, bet aprobežošos ar jautājumiem, pārdomām.

Vispirms par filmu "Tavs dēls". Vai var citādi saprast šīs filmas autoru un visu veidotāju domu kā tā: visi latvieši bijuši un ir mietpilsoņi, uzdzīvotāji, izvirtuļi, savtīgi patmīļi līdz tam laikam, kad cēlais krievs viņus pāraudzina ar savu personisko paraugu. Ja šī būtu vienīgā tāda filma, tad varētu arī neuztraukties, bet vai tad līdzīgas nav "Dzimtas asinis" ar Artmanes piedalīšanos vai tāda kā "Mans draugs — nenopietns cilvēks", "Ilgais ceļš kāpās" u. c.?

Saprotams, ka arī starp latviešiem ir mietpilsoņi, uzdzīvotāji, huligāni, un tas ir slikti. Bet vai vajadzīga filma, lai pateiktu tikai to? Bet kāpēc viņi tādi ir un jo sevišķi pēdējā laikā? To pateikt autoriem nav dūšiņas. Un vai krievi mūs atradina no žūpošanas, zagšanas, izvirtības vai pieradināja? Vai ir kāda luga vai filma, kurā viss krievu personāžs būtu negatīvi cilvēki, bet vienīgais latvietis vai kāds cits svešautietis — cēls varonis?

Kā lai nosauc Aloizu Brenču un Lilitu Ozoliņu, kuri apzināti tik neģēlīgi izkropļo vēstures faktus, latviešu varmācīgo masveidīgo izvešanu lopu vagonos uz neapdzīvotajām ziemeļu tundrām filmā parāda gandrīz kā ciemos braukšanu pie mīļiem radīņiem? Un Kinematogrāfistu savienības atbildīgais sekretārs Zvirbulis šo filmu ierindo pašu izcilāko vidū, bet L. Ozoliņa intervijās saka, ka šī viņai ir vismīļākā filma un loma.

Domāju, ka Jūs, cienītais Kārlī Sebri, redzat atšķirību starp Pāvila Rozīša uzrakstīto "Cepli" laikā, kad latviešu tauta sāka patstāvīgu dzīvi un kad bija asi jāvērsas pret jaunizkūņojušajiem fabrikantiem — pareizāk teikt — pret viņu negodīgumu, un šā darba radīšanu **latviešiem**, kas pazina visu toreizējo dzīvi, un to, ja

šo lugu un filmu rāda šodien **latviešu jaunatnei un visiem cittautiešiem**, kuriem jau tā nekas labs netiek teikts par latviešu pagātni?

Vai latviešu inteliģencei nebūtu jāpadomā par to, kāpēc krievu vēsturnieki, literatūras zinātnieki u. c. apskaužami centīgi un neatlaidīgi meklē savas tautas pagātnē visu, kas tur atrodams cēls, labs, un to ceļ gaismā, bet noklusē slinkumu, tumsonību, izvirtību, kas arī tur ir atliku likām?

Jūs taču zināt, ka ekskursantus Ļeņingradā ved pie visiem caru pieminekļiem un stāsta par tiem kā par lielām un progresīvām pasaules mēroga personībām. Jūs zināt, ka par vienu no lielākajiem un nežēlīgākajiem savas un citu tautu verdzinātājiem — Pēteri Pirmo ir radītas grāmatas, lugas, filmas, oratorijas; viņa vārdā ir nosaukti jūras šaurumi un līči. Bet kā ir ar latviešu tautas likumīgi izvēlēto pirmo prezidentu Jāni Čaksti, ar viņa pieminekli?

Vai var iedomāties vēl lielāku kādas tautas apsmiešanu kā likt, lai saglabā cara Pētera namiņu, kurā kādreiz apmeties tās verdzinātājs, saglabāt koku, kuru viņš iedēstījis?

Vai nav dīvaini un pazemojoši, ka mums Rīgā ir Ļeņina un Ļeņingradas, Maskavas un Oktobra rajons, bet nav ne Raiņa, ne Krišjāņa Barona, ne Kronvalda, ne Ausekļa, ne Liepājas, ne Daugavpils rajona?

Vai tas nav vislielākais šovinizms, ka ik dienas pa radio, televīzijā un no tribīnēm dzirdam, avīzēs, žurnālos un grāmatās lasām: "krievu raksturs", "krievu mīlestība", "krievu bērzs", "krievu šņabis", "krievu maize", "krievu viesmīlība" utt.? Un kas notiktu, ja latvieši darītu līdzīgi?

Vai ir taisnīgi un pareizi, ka latviešu skolās bērniem sīki jo sīki jāapgūst krievu tautas vēsture, Krievijas ģeogrāfija, bet gandrīz pavisam nemāca latviešu tautas vēsturi?

Jūs taču arī zināt, ka nedrīkst būt neviena mākslinieciskā kolektīva, kura repertuārā nebūtu krievu dziesmas vai dejas, bet vai Jūs varat nosaukt kaut vienu Latvijā dzīvojošo krievu mākslinieciskās pašdarbības kolektīvu, kura repertuārā būtu kāda latviešu dziesma, ko dziedātu latviešu valodā, vai latviešu deju?

Domāju, Jūs esat ievērojis, ka citu nelielo, piemēram, gruzīnu, igauņu un lietuviešu tautu radošā inteliģence galvenokārt rada filmas un literārus darbus, kuros nevis nopulgo, apmelo savas tautas pagātni, bet, otrādi, rāda to objektīvi, patiesi, izceļ savas tautas garamantas, jaukās tradīcijas, lielās personības, skaistos novadus. Kāpēc mums nav filmu par mūsu patiesi nesavtīgajiem un lielajiem tautas atmodas laikmeta darbiniekiem, mūsu lielajiem māksliniekiem, komponistiem, rakstniekiem, aktieriem? Kāpēc mums nav filmu par tādu gaišu novadu kā Piebalgu, kurš devis veselu plejādi lielu mūsu tautas darboņu? (..)

Ir vēl daudz citu pārdomu, kuras nāk pie manis ciemos un jautā: "Kas būs ar nākotni?" Taču šoreiz vairāk neko neminēšu.

Bet kāpēc par šiem jautājumiem es rakstu **Jums**?

Jau sākumā teicu: tāpēc, ka negribu būt sabiedriski miris; tāpēc, ka negribu, lai mirst mūsu tauta; tāpēc, ka uzskatu — neviens godīgs latvietis nedrīkst būt vienaldzīgs pret šīm parādībām. Uzskatu, ka intensīvas pārkrievošanas politikas rezultātā šodien latviešu tautai vairāk nekā jebkad trūkst pašlepnuma, savas tautas pašcieņas, tautas patriotisma.

Es nevienu neaicinu ar dakšām un vālēm iziet ielās. Saprotu, ka ne katrs spēj būt varonis, bet katrs taču var nebūt nelietis.

Bet kas gan cits kā nelietis ir tas, kurš piedalās savas tautas apmelošanā, nomelnošanā?

Kas var piespiest Artmani, Ozoliņu u. c. uzņemties šādas lomas? Kas spieda Jāni Streiču un Aloizu Brenču radīt tādas filmas? Kas spieda Imantu Skrastiņu, kurš agrāk izcēlās ar saprātību repertuāra izvēlē un intervijās, tagad pāriet pretējā noietnē? Kas spieda lielos dzejas meistaros Jāni Sudrabkalnu un Mirdzu Ķempi vecuma dienās pārvērsties par "galma rīmkalpiem"?

Cienījamais Kārli Sebri! Tauta Jūs ciena. Jūs esat autoritāte arī aktieru un vispār mūsu radošās inteliģences vidū. Un tāpēc no Jūsu nostādnes ir atkarīgs daudz kas.

Beigšu šoreiz atkal ar Lilijas Dzenes vārdiem no grāmatas par Jums: "Paliec par ugunsgrāvu, kurš ne tikvien pats deg, bet spiež arī citus sildīt."

Un visbeidzot vēl viena doma: neraugoties uz mūsu šodienas ļoti grūtajiem apstākļiem, es tomēr esmu pārliecināts, ka reiz pienāks laiks, kad pati tauta prasīs no mums norēķinus par katra rīcību šajā mūsu tautai grūtajā, izšķirīgajā, liktenīgajā laikā. Nekas nav mūžīgs. Jūs zināt, ka gandrīz 2000 gadus pirms mūsu ēras pastāvēja ļoti liela, stipra un slavēta Babilonas valsts ar slavēto ķēniņu Hamurapi. Un tomēr šīs valsts sen jau vairs nav.

Jūs pēc vēstures zināt, ka reiz varena bija acteku, tolteku tauta un valsts. Pēdējā pastāvējusi 500 gadus, un tomēr šīs valsts vairs nav (to iekaroja čičimeki).

Jūs noteikti zināt, ka reiz slavēta un varena bija Maķedonijas Aleksandra valsts, Čīngishana, Grieķijas un Romas valsts. Un kas no tām palicis pāri?

Lūk, kāpēc ticu, ka nekas nav mūžīgs. Nedrīkst zaudēt ticību un atbildību.

Eduards Berklavs

Nākamais teksts gan bija iecerēts kā raksts laikrakstam *Literatūra un Māksla*, taču skaidri zināju, ka redakcija to nedrukās, neuzdrošināsies. Tā arī bija, tāpēc palūdzu redakcijas darbinieku Zālamanu Eidusu rakstu nodot CK Kultūras nodaļas vadītājam Aivaram Gorim personiski.

Vai G. ATVARA uzskati atbilst zinātniskā komunisma principiem? Vai mums vajadzīgi folkloras ansambļi?

Laikraksts *Cīņa* 1983. gada 27. janvārī (Nr. 22) ievietoja G. Atvara "Polemiskas piezīmes par ētiskā ideāla meklējumiem kritikā un publicistikā".

Nodoms apsveicams, tikai šaubos, vai autors atradis īstos kritiķus un publicistus, kuriem patiesi nereti trūkst ētisko ideālu.

G. Atvaram liekas, ka ētisko ideālu trūkst tiem publicistiem un kritiķiem un ka no zinātniskā komunisma principiem ir nomaldījušies tie, kas priecājušies, ka pēdējā laikā arī Latvijā pieaugusi sabiedrības interese par folkloru un etnogrāfiju, un kas folklorai ierāda pozitīvu lomu un vietu mūsu sabiedrības garīgajā dzīvē.

Es šeit necitēšu marksisma-ļeņinisma pamatlicēju un citu mūsu valsts un pasaules dižgaru domas par šo neapstrīdamo patiesību, jo par to jau daudz runāts un rakstīts.

Ar nolūku pasvītāju vārdus "arī Latvijā", jo dažādos Krievijas novados, Gruzijā, Karpatos un daudzos citos apvidos šādi ansambļi nesalīdzināmi lielākā skaitā sekmīgi darbojas jau ilgu gadu, to priekšnesumus rāda televīzijā, par tiem raksta ievērojami un cienjami publicisti un kritiķi, un vēl nekad neesmu dzirdējis domu, ka tādu ansambļu būtu par daudz un ka tie būtu pretrunā ar komunisma principiem. Te nu G. Atvars uzstājas kā īsts "celmlauzis", tikai viņš grib izlauzt celmus labiem "lietaskokiem", kuriem saplaukušas skaistas atvases.

Es turpretī piederu pie tiem, kas ļoti priecājas, ka beidzot arī pie mums šādi folkloras ansambļi un etnogrāfiskas kopas sāk sazelt, un kam ļoti patīk šo ansambļu

priekšnesumi, ja vien tie ir atbilstošā mākslinieciskā līmenī. Neesmu sastapis nevienu, kuram nebūtu patikuši šo ansambļu priekšnesumi. Nespēju pat iedomāties cilvēku, kuram nepatīktu daudzveidība, kuram nepatīktu katra atsevišķa novada savdabība dabā, sadzīvē, kultūrā. Un vai tad cilvēces vislielākie gari mums nav teikuši: kas nezina un neciena sava novada, savas tautas pagātņi, tas nespēj sekmīgi celt šodien un nākotni.

Tāpēc gribu izteikt lielu pateicību visiem pašreizējajiem un talantīgajiem kultūrizglītības darbiniekiem, kuri sāka šādus ansambļus veidot un vadīt Krievijā, Ukrainā, Baltkrievijā, Gruzijā, Lietuvā un citās republikās, un, protams, vislielāko paldies tiem, kuri, nežēlodami savus spēkus, talantu un laiku, šodien strādā šādu ansambļu radīšanā un vadīšanā Latvijā, kuri rakstos, runās un televīzijas pārraidēs popularizējuši viņu darbu.

Vislielākais paldies tiem gados veciem un jauniem entuziastiem, kuri savos no citiem darbiem brīvos brīžos līdzdarbojas šajos ansambļos.

Un vai tad priekam nav pamata? Vai gan tie, kas paši piedalās šajos ansambļos un kopās, un mēs, kas skatāmies un klausāmies, negūstām estētisku baudījumu? Būsim taču atklāti: ja pie mums tik liels skaits cilvēku savā brīvajā laikā nedarbotos koros, deju ansambļos, folkloras kopās, daiļamatniecības un rokdarbu pulciņos, vai mēs varētu būt droši, ka daļa no viņiem neieslīgtu garīgā kūtrumā vai, vēl ļaunāk, — "nenoklīstu neceļos"?

Pieļauju, ka G. Atvars šeit teiks: bet es taču arī principā pret visu to neiebilstu. Jā, protams, — principā Jūs pret to neceļat iebildumus, bet tīši, ar apskaužamu skrupulozitāti šajā atsāktajā darbā "meklējat blusas", pats zīmējat velniņus uz sienām un pats no tiem baidāties un baidāt citus. Jūs baidāties, ka tie, kas televīzijā vai koncertā skatīsies un klausīsies šo ansambļu sniegumā, sāks domāt, ka feodālisms bijis labāka sabiedriskā iekārta nekā sociālisms, un Jūs pārmetat kritiķiem, kāpēc viņi savos rakstos par to nebar šo ansambļu vadītājus.

G. Atvar, — vai tad katra muļķība ir jāapstrīd, par to jādiskutē? Vai līdz šim kādam ir ienācis prātā domāt, vai tik pasaulslavenā deju ansambļa "Berjozka" etnogrāfiskie tērpi, īpatnās slīdošās kustības, graciozā plastika neatgādina mums kaut ko no tumšās carisma pagātnes? Ja dzirdam patīkamos Volgas dziedājumus, Urālu, Aizkarpatu melodijas vai slavenu Osipova krievu seno tautas instrumentu orķestri spēlēt, vai kādam prātīgam cilvēkam ienāk prātā doma — vai tik viņi krievu vai ukraiņu tautas pagātņi neparāda pārāk skaistu, jo viņu programmas tā īsti neparāda sabiedrības šķiru naidīgās attiecības? Kāpēc Jūs, G. Atvar, šo ansambļu recenzentiem nepārmetat, ka viņu "(..) recenzijās izteiktās atziņas liecina, ka folkloras vilnis krietni sašūpojies to autoru metodoloģiskos pamatus. Sajūsmojoties par atsevišķu folkloras ansambļu aktivitāti, priecājoties par folkloras kultūras slāņa ētisko un potētisko bagātību, iestājoties par tās plašāku apzināšanu un iekļaušanu kultūras dzīves aktīvā, dažs autors aizraujas tik tālu, ka pazaudē principiālus zinātniskus kritērijus kultūras mantojuma vērtējumā."

Ņemu tik garu citātu no Jūsu raksta, lai Jūs nevarētu teikt, ka esmu noklusējis raksta galveno būtību. Ziniet, — Jūs man atgādināt (Staļina, Kalnbērziņa un Pelšes) laikus, kad daži cilvēki no latviešu tautas kultūras mantojuma atzina tikai Raiņa un Andreja Upīša darbus un arī ne visus un kategoriski iebilda, ka ar Rūdolfa Blaumaņa "Skroderdienām Silmačos" mēs brauktu uz Maskavu Latviešu literatūras un mākslas dekādē. Un ja autoritatīvie režisori Amtmanis-Briedītis un Eduards Smiļģis un vēl pāris citu šajā jautājumā nebūtu pateikuši savu viedokli, — "Skroderdienas" būtu "norakstītas" varbūt uz visiem laikiem.

Nu kas tad vēl Jūs baida parādībā, ka sāk uzplaukt folkloras ansambļi arī Latvijā?

Lūk, kas: "(..) dažs autors ētisko ideālu sāk meklēt tālajā pagātnē, aizraujas ar patriarhālās zemniecības tikumības cildināšanu." — Bet citādas zemniecības taču toreiz nebija, un vai tad **šīsdiēnas** zemniecības dzīves parādīšanu jau vajadzētu uzskatīt par folkloru? Un vai var pārnest, ka šīsdiēnas kritika maz raksta un televīzija maz izceļ šīsdiēnas sadzīves estētiskās un ētiskās vērtības?

Un vēl viens Jūsu "trumpis" pret folkloras ansambļiem un mūsdienu kritiķiem. Jūs rakstāt, ka "tiek pausta izbrīna: kāpēc tik mierīgas, steigas neizkropļotas ir tēvutēvu un mātesmāšu sejas, kas raugās uz mums no tautas dziesmas?"

Jā, tas nu ir tik spēcīgs "trumpis", ka te man pretargumentu nav. Tā nu patiesi ir pagātnes idealizēšana, par ko vainīgie jāsoda. Ansambļi parāda nevis kaušanos, dzeršanu, savstarpēju lamāšanos, bet gan apliecina, ka var iztikt arī bez visa tā. Ko tad no pagātnes lai labu mācāmies!

Un ir vēl viens spēcīgs "trumpis" pret šiem daudzajiem folkloras ansambļiem. Jūs rakstāt: "(..) uz katra soļa redzam pēdas zemkopja mīlestībai pret māju, kurā viņš dzīvo, pret zemi, kuru viņš kopj (..) rāda kārtības un taupības paražas (..)"

Jā, tas nu ir kas patiesi traks! — Tikai — vai nav tieši tas, pēc kā mēs šodien cenšamies, ko mums šodien vajag un ko prasa arī partija?

Tālāk Jūs rakstāt: "(..) Ir vēsturiski aplam cēlās tikumiskās īpašības pierakstīt vienai šķirai, vienai sociāli ekonomiskai formācijai." Bet laikā, kuru rāda folkloras ansambļi un etnogrāfiskās kopas, progresīvākā šķira taču bija, kā Jūs to saucat, — "patriarhālā zemniecība". Vai tad tikumiskās īpašības vajadzētu pierakstīt baroniem un kņaziem? Un vai folkloras ansambļi noliedz tikumiskās vērtības šodien? Vai tad, tās parādot, viņi ar to pašu neaicina mūs šodien būt labākiem, atteikties no visa tā, kas mūsos vēl palicis nevēlams? Jūs taču pats rakstāt: "Ja šodien mūsu sabiedrībā sastopami slinķi, slaisti, nevīžas, birokrāti un tiem līdzīga rakstura sociālistiskās morāles antipodi, tad tas nebūt nenozīmē, ka šādas negatīvas parādības var aizēnot kopīgo sabiedrības sociālo, ekonomisko, tikumisko progresu, ka darba tikuma trūkumu var pārnest absolūti visiem mūsu cilvēkiem."

Bet kas tad to dara? Pret ko Jūs šeit cīnāties? Pret folkloras ansambļiem un etnogrāfiskām kopām? Vai gan šodienai būtu palīdzēts, ja šie ansambļi rādītu, ka šāda veida netikumi bijuši mūžīgi un tāpēc veltīgi pret tiem cīnīties? Kur te loģika!

Jeb vai Jūs pārmetumus adresējat kritiķiem un publicistiem? Nevaru, protams, apgalvot, ka kāds kritiķis vai publicists nebūtu pieļāvis kādu līdz galam neapdomātu secinājumu, bet, ja runā par mūsu kritiķu un publicistu pamatvirzienu, tad man gribas pieminēt kādu ļoti vērtīgu sarunu Centrālajā televīzijā 1982. g. 26. novembrī (plkst. 13.00) — "N. Ovečkina daiļrades lappuses". Minētajā pārraidē runāja daudzi un ļoti pareizi par šo lielisko publicistu, aktieri lasīja viņa vēl šodien aktuālo darbu fragmentus. Pēdējais runātājs rezumējumā teica: "Rakstniekam (taču arī publicistam un kritiķim — *E. B.*) vajadzīga drosme. Bez tās labsirdība pārvēršas sentimentalitātē, gudrība — viltībā. Sabiedriskā dzīvē vispār nav iespējams iztikt bez drosmes. Komunismā teiks taisnību, neskatoties uz to, kam to saka. Ja to nedarīs jau šodien — komunisma nebūs."

G. Atvar! Padomājiet par šiem vērtīgajiem vārdiem tā mierīgi, kad būs pārgājušas dusmas.

Pie tam lūdzu ņemt vērā, ka es šajās savās piezīmēs par Jūsu rakstu neaizstāvu "savu ādu", jo esmu nevis kritiķis, nevis profesionāls publicists, bet tagad — atslēdznieks.

E. Berklavs

1983. g. 30. janvārī

Nākamo vēstuli Latvijas inteliģencei pats ieliku Jāņa Petera vēstuļkastītē, pieskaroties tai tikai ar cimdiem. Kaut arī dzejnieks bija radījis nacionāli patriotiskus dzejoļus, pilnībā viņam vairs neuzticējos. Tomēr gribēju izmēģināt, lai pārbaudītu. Aizdomas par negodīgumu apstiprinājās. To gan neapgāžami uzzināju tikai vēlāk, kad ieguvu tiesības prokuratūrā lasīt pret mani sagatavoto apsūdzību četros biezos sējumos. Materiālos nepārprotami ir lasāms Petera paša paskaidrojums, ka garo vēstuli uz deviņām lapām mašīnrakstā, kuru atradis savā pastkastītē, viņš tūlīt aiznesis uz Latvijas Rakstnieku savienību, atdevis partijas organizatoram Strodam, kas savukārt to nekavējoties nodevis VDK. VDK eksperti atzina, ka vēstuli esmu rakstījis es un tāpēc tā ielikta apsūdzības sējumā. Neesmu dzirdējis Petera publiskus paskaidrojumus par šo vēstuli. Protams, viņš varēja domāt, ka vēstuli "piespēlējuši" čekisti, lai pārbaudītu viņa uzticamību, bet vai tāpēc to vajadzēja atdot Strodam? Kad pie Ēvalda Valtera ieradās VDK darbinieki un jautāja, vai viņš ir saņēmis no manis vēstuli, Valters atbildēja, ka saņēmis gan, bet jau iznīcinājis. Viņam, kā jau pazīstamam aktierim, rakstot ļoti daudzi, un visas vēstules viņš saglabāt nevarot. Čekisti gan prasījuši, lai izstāsta vēstules saturu. Valters sacījis, ka ar mani esot sen pazīstams, jo, strādājot Ministru padomē, es esot bijis saistīts ar kultūru. Vēstulē es viņu apsveicis jubilejā, paslavējis par godīgumu un aicinājis tādām arī palikt. Vairāk neko neatminoties. Čekisti bija spiesti ar atbildi samierināties.

Vai Peters nevarēja rīkoties līdzīgi?

ATKLĀTA VĒSTULE LATVIJAS INTELIĢENCEI

Cienījamie skolotāji un pasniedzēji, rakstnieki, žurnālisti un literatūras zinātnieki, aktieri, režisori un mākslas zinātnieki, komponisti un vēsturnieki un visi citi, kuri piedalās tautas apziņas un morāles veidošanā! Mēs, Jūsu kolēģi, gribam ar Jums atklāti parunāt par to, kādi esam, kā mēs strādājam šāsdienas apstākļos, ko mēs katrs savā laukā un visi kopā darām un ko mums vajadzētu darīt savas tautas labā, kāda ir latviešu tautas nākotne.

Latvijas skolotāji, citi gara darbinieki, vispār inteliģence vienmēr ir bijusi tā, kas cīnījusies un aizstāvējusi brīvību, demokrātiju, modinājusi un aicinājusi tautu cīņā pret apspiestību, pret svešas kultūras un tradīciju uzspiešanu, cēlusi tautā pašlepnumu. Tādi cilvēki inteliģences vidū ir arī šodien. Piemēra pēc minēsim tikai vienu — mūsu cienījamo literātu un zinātnieku Jāni Kalniņu, kas uzrakstījis tādas vērtīgas grāmatas kā "Andrejs Pumpurs", "Auseklis", "Rainis", "Mūžība" u. c. Taču uzskatām, ka liela latviešu inteliģences daļa neizprot pareizi apstākļus, kādos mūsu tauta šodien dzīvo, gandrīz nekā nedara tās pašlepnuma un pašcieņas celšanā, kā arī neapzinās draudošās briesmas latviešiem iznīkt kā tautai (..)

Vispirms jānoskaidro, vai maz ir vajadzība ieaudzināt latviešos pašlepnumu un vai vispār ir vajadzība saglabāt latviešus kā tautu.

Ļeņins darbā "Bērnišķīgā kreisuma slimība komunismā" raksta, ka nacionālās atšķirības starp tautām saglabāsies vēl ilgi pēc proletariāta diktatūras nodibināšanas visā pasaulē.

Šos Ļeņina norādījumus ļoti labi šodien un visu laiku ir sapratuši krievi attiecībā uz savu nāciju. Viņi neatlaidīgi un centīgi meklē un ceļ gaismā it visu no savas tautas pagātnes, kas vien tur atrodams labs, bet slikto noklusē. Vēl vairāk — nacionālisma un uzkundzēšanās jūtu uzkurināšanai viņi pat savus visdrausmīgākos carus idealizē. Tā, piemēram, sevišķi atzīts un slavināts tiek cars Pēteris I. Par vislielāko šī cara nopelni viņi nekautrējas minēt Baltijas valstu iekarošanu ("loga izciršanu uz Eiropu"). Par viņu raksta grāmatas, rāda kinofilmas, bieži runā pa radio un televīzijā.

Saglabā viņa namiņus, kokus, izdod aplokšnes ar šo namiņu attēliem. Pētera vārdā ir nosaukti muzeji, klintis, jūras līči utt. Arī par caru Ivanu Briesmīgo (Bargo) ir sarakstītas grāmatas, radītas kinofilmas un gleznas (..)

Krievijā par visas valsts līdzekļiem tiek atjaunoti tūkstošiem kultūras, arhitektūras un vēstures pieminekļu un dažos no tiem, kā, piemēram, Peterhofā, Suzdaļā un Novgorodā, lieli restauratoru kolektīvi strādā desmitiem gadu, un tie izmaksā simtiem miljardu rubļu.

Bet ko darām mēs — rakstnieki, kinematogrāfisti, komponisti, vēsturnieki, skolotāji, teātru darbinieki? Labākā gadījumā klusējam, sliktākā — sacenšamies savas tautas nozākāšanā un pat apmelošanā. Vai ir vajadzīga liela varonība, lai, pat atsaucoties uz Ļeņina norādījumiem un krievu tautas paraugu, celtu gaismā savas tautas gara bagātības?

Vai mūsu tautas pagātnē nav nekā tāda, par ko vajadzētu stāstīt, rakstīt, radīt mākslas darbus? Pieminēsim kaut vai "Latvju Dainas". Uz katru Latvijas iedzīvotāju iznāk pa vienai tautas dziesmai. Kurai tautai vēl to ir tik daudz un ar tik bagātu saturu? Vai tad par tām un to savācēju Kr. Baronu nevajadzētu radīt pilnmetrāžas kinofilmu, uzrakstīt romānu?

Vai katrs no latviešu tautas atmodas pašai dziedzīgajiem darbiniekiem nav cienīgs, lai viņu iemūžinātu mākslas darbos? Kur mums ir lieli mākslas darbi par Kronvaldu Ati, Kr. Valdemāru, Frici Brīvzemnieku, Jāzepu Vītolu, Emīlu Dārziņu, Emīli Melngaili, Purvīti, Rozentālu, Ubānu, Federu, Blaumani, Akurateru, Skalbi un citiem? Cik nožēlojami maz un lēni tiek strādāts, lai atjaunotu Latvijā kultūras un vēstures pieminekļus!

Mūsu inteliģence, nemaz nerunājot par maziem un lieliem priekšniekiem, paniski baidās, lai tik viņus neapvainotu nacionālismā (..)

(Seko citāti no iepriekšējās vēstulēs minētajiem Ļeņina darbiem par nacionālo jautājumu. — *Red.*)

Kāpēc mūsu inteliģence (..) neko nedara, lai atmaskotu lielkrievu šovinismu? Kas notiks ar latviešu tautu, tās valodu, tradīcijām? Kāpēc mūsu inteliģence par to klusē? Vai viņai vienaldzīgs tautas liktenis, tās nākotne?

Liekas, liela daļa latviešu inteliģences slikti zina mūsu tautas vēsturi vai to ir aizmirsusi (..)

Krievu valdības ne tikai nav rūpējušās par latviešu tautas atmodu, tās kultūras līmeņa celšanu un materiālo labklājību, kā to bieži vien mums stāsta, bet gan vienmēr to apspiedušas (..)

(Seko vēstulē Ansim Epneram minēto faktu uzskaitījums. — *Red.*)

(..) Latviešu pārkrievošana, latviešu un citu mazo tautu iznīcināšana — tās nav kļūdas. Tas notiek pēc tālejošas rīcības programmas. Pēc Otrā pasaules kara šīs programmas galvenie etapi bija šādi:

Tūlīt pēc kara visās nekrievu padomju republikās (atskaitot Gruziju Staļina gādības dēļ) tika izvietoti tā saucamie "VKP(b)CK orgbiroji". Bez šo biroju sankcijas republikās nevarēja pieņemt nevienu lēmumu. Šo biroju uzdevums bija katrā republikā izvēlēties Maskavai vispadevīgākos un uzticamākos vadītājus. Pie tam bija jāpanāk tāds stāvoklis, lai visu republiku partijas CK otrie sekretāri un kadru sekretāri būtu Maskavas atsūtīti krievi. Latvijā "orgbiroju" sākumā vadīja Šataļins, vēlāk Rjazanovs. No latviešiem izkārtnes dēļ viņi par republikas vadītājiem izraudzījās sev pakļāvīgos Jāni Kalnbērziņu, Vili Lāci, Arvīdu Pelši un autoritātes dēļ vēl piesaistīja ievērojamo mikrobiologu, bet politikā neorientējošos profesoru Augustu Kirhenšteinu. Taču par īstiem noteicējiem ielika divus Maskavas pārstāvjus — par

CK otro sekretāru Ivanu Ļebedevu, par sekretāru kadru lietās — Fjodoru Titovu. Pēc šīs "operācijas" orgbiroju kā neatbilstošu konstitūcijai un partijas statūtiem likvidēja.

Nākamo pārkrievošanas etapu jau vadīja Ļebedevs un Titovs, vietējiem pakalpiņiem piepalīdzot. Uzdevums bija — radīt analogisku stāvokli (kā Centrālajā Komitejā) visās valdības iestādēs un partijas orgānos gan republikā, gan pilsētās un rajonos. Tā par negrozāmu sistēmu kļuva "tradīcija", ka visos vadošos orgānos oficiāli otrās, bet faktiski noteicošās personas un kadru lietu vadītāji vai viņu vietnieki bija atsūtītie krievi.

Nākamais solis pārkrievošanas politikā bija izbazūnēt kampaņu par Latvijas — it kā atpalikušas agrāras zemes pārvēršanu augsti attīstītā industriālā republikā. Un sākās vētrains rūpnīcu paplašināšana un jaunu celšana, lai rastos darba roku trūkums un būtu iemesls masveidīgi Latvijā iepļudināt krievus un baltkrievus. Tā nu Latvijā un pirmkārt Rīgā, kā arī citās lielākās pilsētās sāka ievest desmitiem tūkstošu krievu, kuri nekavējoši tika apgādāti ar darbu un dzīvokļiem. Tas tika darīts apstākļos, kad daudzas latviešu ģimenes mitinājās galīgi nepiemērotos apstākļos.

Kad bija panākts tāds stāvoklis, ka Rīgā un citās lielākās republikas pilsētās krievi un citi ievestie jau bija 35—45% (un tagad pat vairāk par 50%) no kopējā iedzīvotāju skaita, — krievu emisāri pieprasīja celt krieviem Latvijā jaunas skolas; augstskolās un vidējās speciālās skolās radīt plūsmas ar krievu mācību valodu, izdot mācību grāmatas, daiļliteratūru un avīzes krievu valodā; organizēt radio un televīzijas pārraides krievu valodā. Visas šīs prasības nekavējoši tika izpildītas.

Protams, minētie pasākumi noveda pie tā, ka visos resoros strādājošo un jo sevišķi priekšnieku vairākums bija krievi un pārējie cittautieši.

Bet ar šiem pasākumiem pārkrievošanas programma vēl nebija izpildīta. Radās latviešu un krievu apvienotās skolas; radās apvienotie bērnudārzi un bērnu nami; skolās tika mainītas mācību programmas, ieviešot krievu valodas mācīšanu jau no pirmās klases. Tagad jau organizē latviešiem pirmsskolas iestādes un skolas, kur visus mācību priekšmetus pasniegs krievu valodā.

Un kur tad vēl jaukto laulību propaganda un šī mērķa labā visu armijā iesaukto latviešu puīšu izvietošana karaspēka vienībās, kuras dislocētas Krievijā; krievu iefiltrēšana latviešu sporta komandās; obligāta krievu dziesmu un deju iestudēšana mākslinieciskās pašdarbības kolektīvos; stundu skaita palielināšana skolās krievu valodas, Krievijas vēstures, ģeogrāfijas un ekonomikas apgūšanai, samazinot stundu skaitu latviešu valodai un citiem mācību priekšmetiem. Viltojot faktus, gandrīz visus lielākos zinātniskos atklājumus piedēvē krieviem. Latviešu meitenes un zēnus sūta strādāt uz jaunapgūstamajām zemēm un lielākām celtnēm Krievijā.

Šī pārkrievošana kā milzīga lavīna no vulkāna krātera slīd virsū latviešiem un draud mūs aprakt. Jau tagad, ejot pa pilsētas ielām, pārsvarā dzirdama krievu valoda.

Un vēl viena problēma — Maskavas ārpolitika, tā saucamā miera aizstāvēšana (..)

(Seko vēstulē Ansim Epneram minētie fakti. — *Red.*)

Kura valsts savu mērķu sasniegšanai uzkundzējas tādām pasaules organizācijām kā Vispasaules demokrātiskās jaunatnes federācija, Vispasaules sieviešu federācija, Studentu federācija, Vispasaules arodorganizāciju federācija, Vispasaules miera komiteja u. c., kuras visas finansē un izmanto kā graužošu spēku brīvajā pasaulē? Kura ir tā valsts, kas zem diplomātu, tirdzniecības pārstāvju, draudzības biedrību un visādu citādu it kā nevainīgu pārstāvju maskas ārzemēs uztur desmitiem tūkstošu spiegu, ko šad un tad ārzemnieki atmasko un desmitiem izraida no savām zemēm?

Domājam, faktus minēt pietiek. Vēl tikai īsi par to, kas mums būtu jādara. Protams, nevienu neaicinām uz vardarbību. Kā jau sākumā teicām, runa ir par strādāšanu latviešu tautas pašlepnuma, pašapziņas celšanai, lai mēs nenoslīktu krievu

šovinisma plūdus līdz tiem starptautiskajiem notikumiem, kuros varēsīm atgūt patstāvību un brīvību. Un šinī ziņā mēs varam katrs darīt daudz. Skolotājs un pasniedzējs pat vēsturi var mācīt tā, lai skolēni un studenti uztvertu patiesību. Mēs taču visi varam kaut vai nepiedalīties savas tautas nozākāšanā, apmelošanā, vēstures viltošanā, kā to apzināti dara spējīgais kinorežisors Aloīzs Brenčs Maskavas pasūtītajā un prēmētajā kinofilmā "Ilgais ceļš kāpās". Brenčs apzināti sagroza faktus, noslēpj krievu zvērtības pret latviešiem, attaisno Latvijas okupāciju. Brenčs nevarēja nezināt, ka 1941. gadā, naktī no 13. uz 14. jūniju, 36 ešelonus, 661 vagonā izveda no Latvijas gandrīz 15 000 cilvēku, to skaitā 627 strādniekus un 157 strādnieces. Ja Brenčs uzņēmās veidot kinofilmu par latviešu tautas pagātni, tad viņam bija jāzina, ka 1946.—1949. gadā krievi no Baltijas valstīm puskailus lopu vagonos varmācīgi aizveda uz gandrīz neapdzīvotiem ziemeļu apvidiem ap 60 000 cilvēku, pie kam ceļā vīrus atšķīra no sievām un bērniem. Bet kā šo krievu drausmīgo varmācību pret latviešu tautu savā filmā parāda Brenčs? — Represē Latvijā it kā tikai atsevišķas personas, kas sadarbojušās ar padomju varas pretiniekiem. Represētās Martas izvešana ir rādīta gandrīz kā ciemos braukšana. Krievi izsūtīto sveštautieti sagaida kā mīļu ciemiņu: paēdina, ierāda atsevišķu istabu dzīvošanai, iesaka rakstīt lūgumu uz Maskavu, un represētā nekavējoši tiek atbrīvota. Krievi Martu izvadīja ar pīrāgiem un asarām. Vai var vēl vairāk ņirgāties par mūsu un citu tautu traģēdiju, par tiem tūkstošiem, kuru kauli vēl tagad balo tur — ziemeļos?!

Kinorežisors Jānis Streičs savā arī prēmētajā kinofilmā "Mans draugs — nenopietns cilvēks" latviešus rāda kā sliņķus, spekulantus, mietpilsoņus un haltūristus. Protams, arī tādi starp latviešiem ir, bet filmas autoriem nav dūšas parādīt apstākļus, pastāvošo sistēmu, kas sekmē šādu ļaužu rašanos. Un daudzi mūsu aktieri — Eduards Pāvuls, Lilita Ozoliņa un citi — bez sirdsapziņas pārmetumiem labprātīgi piedalās īstenības izkropļošanā, savas tautas apsmiešanā. Mēs saprotam, ka ne jau katrs spēj būt varonis, bet godīgs pret savu tautu, tās vēsturi taču varētu būt ikviens.

Katram rakstniekam, režisoram, aktierim, žurnālistam, vēsturniekam u. c., pirms ķeras pie rakstīšanas, tēla veidošanas vai filmas radīšanas, vajadzētu padomāt, kas no šā darba tiks mūsu tautai, ko gribam ar savu darbu tai teikt, uz ko mudināt. Tam vajadzētu kļūt par pirmo un galveno katra darba kritēriju. Kāds milzīgs ieguvums tautai būtu, ja ikviens no mums katru vakaru pajautātu sev, ko šodien esmu veicis savas tautas labā!

Cienījamie skolotāji, pasniedzēji, rakstnieki, režisori, aktieri, publicisti — visa Latvijas inteliģence! Ar faktiem mēs centāties ierosināt Jūsu pārdomas par apstākļiem, kuros šodien dzīvojam, kas un kāpēc tos tādus radījis, un pats galvenais — paškritiski pavērtēt sevi, kādi mēs esam un kādiem mums vajadzētu būt. Mēs gribējām parādīt, kādi ir Maskavas īstie nodomi un ka tiek darīts viss, lai šos nodomus realizētu. Jūs zināt, ka pagātnē jau ir pastāvējušas daudzas milzīgas impērijas: sengrieķu, senās Romas, Maķedonijas Aleksandra, Čingishana; nesenā pagātnē — Anglijas un Vācijas, Spānijas un Portugāles impērija, un visas tās ir sabrukušas. Šodien pasaulē ir palikusi tikai viena impērija, un nav šaubu, ka arī tā sabruks. Šis process jau ir sācies, un apspiestajām tautām jāņem tajā aktīva līdzdalība. Lūk, kāpēc katram no mums ir jāpadomā par savu vietu šajā procesā.

"Ka dzimto zemi neizvēlas,
ir simtiem reižu teikts varbūt,
bet, kurā dzimis, — viņas dēlam
un viņas meitai vajag būt."

"Pārāk ilgi no piķa ir bijušas
acis ciet,
pārāk ilgi no puteņa balss
ausis ciet,
pārāk sāpīgi
plakstiņi
no sniega sasisti....,"

teicis *Ojārs Vācietis*.

Tas liek mums nopietni pārdomāt savus pienākumus pret savu mazo Dzimteni, tautu, pret mātes valodu, pret tautas vēsturi, tagadni un nākotni.

Nost ar vienaldzību! Celsim tautā pašlepnumu, vairosim patriotisma jūtas, viesīsim cerības, ka atkal būs patiesi brīva un demokrātiska Latvija un mēs paši atkal būsīm noteicēji savā zemē. Un šis laiks nemaz nav tik tālu. Būs brīvība, bet par brīvību ir jācīnās — un jācīnās visiem.

*Latvijas inteliģences
patriotu grupa*

1984. gada janvārī

Rakstīju vēstules un aicinājumus ne tikai atsevišķām personām, bet arī tautai Latvijā, tautiešiem trimdā un trimdas latviešu preses izdevumos. Kopā ar aktīvākajiem draugiem izplatījām, kā kuro reizi varējām.

Piemēra pēc šeit pievienoju trīs šāda veida vēstules par jautājumiem, kuru aktualitāte nav zudusi vēl šodien, kaut tās rakstītas 70. gados un 80. gadu sākumā.

PAR TAUTAS PAŠLEPNUMU UN NACIONĀLO VIENOTĪBU

Mēs vairāk esam cīnījušies par Latviju ar ieročiem nekā ar ideju. Lūk, kāpēc latvietības idejas nav pietiekoši vingras un izveicīgas pašas savā valstī. Tās ir pabailīgas un nav pieradušas spēkoties ar pretējām idejām.

Nacionālajai lietai pie mums ir pastarītes, pelnrušķītes loma, nacionālai apziņai — vientuļi un auksti svešu tautu nicināšanas un sociālā naida vējos.

Latvietis kautrējas par sevi kā par latvieti runāt: būdami kulturāli, latvieši kautrējas rādīt savu īpatnējo kultūru. Mūsu pagātnē ir lappuses, kas visai pasaulei var liecināt par latvju kareivja varonību, bet šo varonību mēs noklusējam. Mūsu radošā mākslā — glezniecībā, literatūrā, mūzikā ir darbi, kas augsti novērtēti pāri mūsu valsts robežām, bet paši mēs par tiem runājam reti.

Ar šo kautrēšanos, kaunēšanos no sevis lielā mērā izskaidrojama piekāpība pret sveštautiešiem, pat pret apspiedējiem.

Lielie nacionālie, tautas kultūras un saimniecības jautājumi tagad vienmēr tiek ziedoti personiskās karjeras un šķietamās varas, svešo kungu labā. Agrāk šķiru politika, šķiru fanātisms, tagad — tautu draudzības, brālības, internacionālisma politika ir iemidzinājusi, nosmacējusi lielāko mūsu tautas bagātību — nacionālo pašlepnumu.

Ir vajadzīga jauna tautas atmoda nacionālajos jautājumos; ir jānāk apziņas atmodai, kāda uzliesmoja Valdemāra, Kronvalda, Ausekļa laikā, tādai, kāda otrreiz uzliesmoja mūsu tautā 1918.—1919. gadā. Par jaunu godā jāceļ lozungi: "Latvija — latviešiem!" — "Suverēno varu Latvijā — latviešiem!"

Ja gribam atvieglot nacionālajam lepnumam ceļu no pagrīdes uz jaunu atmodu, ja negribam, lai šīs jūtas mūsu tautā izzūd uz visiem laikiem, tad katram, kas saprot

stāvokļa nopietnību, ir jābeidz kautrēties. Aklāti, visur un vienmēr ir jāuzsver savs latvietiskums, katram visur un vienmēr ir jāpalīdz otram tautietim ikdienas dzīvē.

Šis it kā sīkais ikdienišķais nacionālisms, kas negaida ikreizeju uzaicinājumu, kas neskatās, vai citi arī tā dara, ir tas, kas mums šodien vajadzīgs, ja negribam, lai nacionālisma krīze ieilgst, jo tas mūs var pazudināt kā nāciju.

Tā tad saucam
pēc nacionālās aktivitātes,
pēc tautisma rosmes,
pēc karojošas latvietības.

Atcerēsimies mūsu tautas cīņas, lai atgūtu savu iekšējo nacionālo lepnumu! Nav smagāka zaudējuma par šo! Mūsu senči, stāvēdami aci pret aci ar ienaidnieku, skatīdamies šauteņu stobros, — nenodrebēja, bet mūsu jaunatni šodien ir pārņēmusi vienaldzība pret savu tautu, pret tās likteni, nākotni. Viņi negrib domāt, negrib saprast, ka, šādi turpinot, drīzā nākotnē viņi vairs nevarēs runāt savā mātes valodā, kļūs par svešinieku vergiem, un tad jau būs par vēlu atgīsties. Iznīkusi tauta vairs nav atdzīvināma.

Patiesība šodien ir tāda, ka gandrīz nekur mūsu dzīvē vairs nav nekā īsti radoša. Visur bikli glūn padevīgi, pakalpiģi gari, kas cenšas atminēt kunga prātu. Un tas nav grūti, jo viņa prāts ir pārāk kails.

Galvenais mūsu ienaidnieks ir mūsu vienaldzība pret notiekošo, vienaldzība pret savas tautas nākotni, pārmērīgs bailīgums un laiskums. Mēs tikai paši savā starpā vārdos esam patrioti.

Un te vietā atgādināt Aleksandra Dauges vārdus: "Viens no visnesimpātiskākajiem cilvēku tipi ir tas, kas dzīvē un tās visādās cīņās un darbos noskatās no malas un taisa savas kritiskas piezīmes par visu un visiem, bet pats nekur neliek savu roku klāt."

Itāliešu vēsturnieks Ferero apliecina, ka grieķu un romiešu kultūra sabrukusi savā laikā tikai tāpēc, ka vietējo tradīciju vietā zemē izplatījies kosmopolitisms, kopā sajaukušās rases, ticības, ieražas, kultūras.

Tas pats draud mūsu tautai, ja nepratīsim laikus norobežoties no visa svešā, ja arī turpmāk paliksim tikpat pasīvi un vienaldzīgi kā līdz šim.

Tā tad — nost ar miegainību! Būsim aktīvi kareivji cīņā par savas tautas patstāvību un brīvību!

Katrs, kas grib būt savu senču cienīgs un kam rūp mūsu tautas nākotne, lai pārraksta šo aicinājumu vismaz piecos eksemplāros un piegādā citai latviešu ģimenei.

Latviešu iniciatoru grupa

Mums tuvie un cienījamie latvieši un visi godīgie cilvēki ārzemēs!

Maskavas pakalpiņi iknedēļas radoradījumos "Dzintarkrasts", ar laikrakstu *Dzimtenes Balss* un visiem citiem iespējamiem līdzekļiem jums, tā sakot, ar putām uz lūpām stāsta, cik "pārtikuši", "brīvi" un vispār "jauki" mēs tagad dzīvojam. Stāsta, cik vareni ir attīstījusies rūpniecība un lauksaimniecība, cik strauji ir kāpis mūsu dzīves līmenis, cik daudz un nesavtīgi mums "palīdz" lielā krievu tauta, cik krāšņi ir uzplaukusi latviešu kultūra, cik sīrsnīgi latvieši "mīl" krievus un padomju varu./../

Mēs pie radiomikrofoniem netiekam, mūsu rakstus neviena avīze, neviens žurnāls nepublicē, uz tribīnēm mūs nelaiž. Tāpēc nu gribam izmantot šo reto izdevību, lai ar īsu vēstuli jums pastāstītu dažus faktus no mūsu dzīves padomju varas laikā, un tad nu paši spriediet, cik "jauki" mēs dzīvojam.

Sāksim ar to, cik "bagātīgi" esam apgādāti ar viselementārākajiem pārtikas produktiem: pienu, krējumu, sviestu, gaļu, desām, maizi.

Pilsētas pienu (tauku procents 2—2,5) pārdod katru dienu, ciematos — 2—3 reizes nedēļā, ierobežotā daudzumā; dienas nogalē to reti izdodas dabūt. Viens litrs kopā ar pudeli maksā 42—44 kapeikas. Bija periodi, kad pienu arī pilsētās varēja nopirkt ar lielām grūtībām.

Skābo krējumu pilsētās, stāvot garās rindās, arī var nopirkt. Tam tauku procents ir 25, stipri skābs un atgādina pārskābušu rūgušpienu. Puslitra pudele maksā 82 kapeikas.

Sviestu tagad pilsētās var nopirkt gandrīz katru dienu. Ir bijuši vairāki periodi, kad to pārdeva 1—2 reizes nedēļā kādā no daudzajiem veikaliem, katru dienu citā rajonā, un rindās pēc tā ziemas salā un vasaras karstumā stāvēja pa 200 un pat 400 cilvēku. Rindas sāka veidoties jau 4-os—5-os no rīta, un ļaudis stāvēja ilgas stundas. Bieži vien krējuma pietrūka, un visa ilgā stāvēšana bija bez rezultāta. Sviestu tagad pārdod trejādu: tā saucamo "sviestmaižu" sviestu 200 g paciņās; paciņa maksā 62 kapeikas. Līdzīgās paciņās un arī sveramu pārdod vēl tā saucamo "zemnieku" vai "ieciēnīto" sviestu par 68 kapeikām 200 g paciņu jeb par 3,40 rubļiem kilogramā. Abu šo veidu sviestu, sevišķi pirmo, grūti uz maizes uzziest, jo tajā daudz sūkalu un tas slīd no maizes nost. Cepšanai pirmo vispār nevar lietot, jo uz pannas tas sprakšķ un sprēgā. Pavisam reti pārdod trešā veida sviestu; 200 g paciņa maksā 70 kapeikas, kilograms — 3,50 rubļi.

Apmēram pirms 18—20 gadiem Rīgā un citur lielāko pilsētu veikalos katru dienu un bez sevišķām rindām (bez rindās stāvēšanas padomju varas apstākļos vispār neko nevar nopirkt) varēja nopirkt dažādas desas, pat cieti žāvētas. Tagad tādas sen nav nekur atklātos veikalos redzētas. Ja kādreiz "izmet" (tā pie mums saka) pusžāvētas desas, tad pēc tām rindās stāv 100 un vairāk cilvēku, un pēc stundas vai vēl īsākā laikā tās ir pārdotas. Biežāk parādās vārītās desas par 1,60 un 2,10 rubļiem kilogramā, bet tajās ir vairāk kartupeļu miltu, cīpslu un skrimstalu nekā gaļas. Reti kad pārdošanā par valsts cenām ir žāvēta cūkgaļa. Biežāk, bet ne katru dienu, var nopirkt sautētu cūkas šķiņķi par 3,50 rubļiem kilogramā.

Dabūt fabrikas "17. jūnijs" (agrākā Ūzes fabrika) tortes, kuras gatavošanas gaitā tiek mazāk "apzagtas", ir ļoti grūti. Firmas "Druva" un sīko konditorejas uzņēmumu ražotās tortes var dabūt gandrīz katra dienu, bet tās ir tik "noplicinātas" no gatavošanai paredzētajiem produktiem un tik bagātīgi salietas ar cukurūdeni, ka grūti mājās pārnest un ēst nepavisam negribas. Līdzīgi ir ar kūkām, smalkmaizītēm, kliņģeriem un citiem konditorejas izstrādājumiem. Pārdošanā ir trīs veidu rupjmaize, trīs veidu baltmaize, viena veida miežu un kukurūzas karašas, kā arī pāris veidu smalkmaizīšu. Nedaudz maina klaiņu veidus un nosaukumus, lai būtu iemesls pacelt cenu.

Labāks stāvoklis nav arī ar rūpniecības preču iegādi. Pavirši ieskatoties veikalos, liekas, ka viss ir pietiekošā daudzumā. Taču, ja cilvēkam kādu apģērba gabalu vai apavu vajag nopirkt, to nākas meklēt gadiem ilgi, sevišķi ja grib "noķert" kādu citās sociālistiskajās valstīs ražotu mantu. (Nesociālistiskajās valstīs ražotās preces atklātos veikalos tikpat kā neparādās.)

Rīgas apģērbi un ādas somu modelētāji gan nereti piedalās izstādēs ārzemēs un saņem pat diplomus un arī uzslavas par izstādītajiem paraugiem, bet pašu mājās tos nopirkt var tikai augstās nomenklatūras ļaudis un paretam vēl tirdzniecībā strādājošie. Tautai paliek apģērbi, kuri slikti pašūti no audumiem "austrumu gaumē", saulē izballo un kuriem ūdenī noiet krāsa. Pat šādas kleitas un uzvalkus veikalos nevar atrast savam augumam piemērotus vairāk par 3—4 modeļiem. Līdzīgi ir ar apaviem. No ārzemēm

tos iaved arvien mazāk, bet, uz pašmāju ražojumiem tikai skatoties vien, kļūst nelabi, tik slikti tie ir. Apavi grauz un lauž kāju pēdas. Sevišķi šinī ziņā izceļas lielākās Rīgas apavu fabrikas "1. Maijs" ražojumi. Par to nederīgumu arī pie mums jau gadiem raksta, bet labāki tie nav kļuvuši.

Visi veikali vienmēr stāvgrūdām cilvēku pilni. Kāpēc? Visi meklē sev ko vajadzīgu. Pie mums vairs nav tā, kā bija pirms padomju varas un kā ir jebkurā daudznozīmīgā un normālā valstī, kad cilvēks uz veikalu iet tikai tad, kad viņam kas konkrēts jānopērk. Tad viņš dodas uz zināmu veikalu, kurā vēlamo mantu noteikti vienmēr var nopirkt. Tādos (normālos) apstākļos pircējam ir tikai viena problēma: lai iegūtu vajadzīgo precī, nepieciešama nauda. Tagad mums naudas problēma nav mazāka, bet, pat ja nauda ir (protams, ne jau tūkstošos), tad arī pieņemamo mantu nāksies meklēt gadiem ilgi. Tāpēc cilvēki ir spiesti gandrīz katru brīvo brīdi staigāt pa veikaliem. Sevišķi no tā cieš sievietes.

Katrs kaut ko meklē: cits apģērbu, cits apavus, cits kādu būvmateriālu, trauku, instrumentu, medikamentu u. c. Piemēram, lai dabūtu ārsta izrakstītās zāles, nereti jāapstaigā 5, 6 aptiekas vai pat vairāk, un ne katreiz vajadzīgās zāles spēj sameklēt pat speciālie izziņu biroji. Īsi sakot, visi vienmēr kaut ko meklē, pat visparastākās lietas, un tā iznieko milzīgi daudz laika. Tirdzniecības darbinieki nav ieinteresēti pētīt pieprasījumu un savlaicīgi nepasūta pat tās preces, kuras bāzu noliktavās atrodas.

Un cenas precēm — tās kāpj tik bieži un bez kādas paziņošanas, ka grūti pat izsekot. Minēsim tikai dažus piemērus.

Sevišķi augsti ir paceltas cenas traukiem, apaviem un būvmateriāliem. Trauku servīze 6 personām, kas agrāk maksāja 50—60 rubļus, tagad maksā 500—600 rubļus. Sieviešu siltie zābaki, kas agrāk maksāja 25 rubļus, tagad maksā 80 un vairāk rubļu. Kokmateriālu, ķieģeļu, cementa un būvdetaļu cenas pēdējos 2—3 gados paceltas par 200 un vairāk procentiem. Neilona virsjaka, kas maksāja 60 rubļus, tagad maksā 100 un vairāk rubļu.

Agrāk ēdnīcā varēja kaut cik normāli paēst pusdienas par 60—70 kapeikām. Tagad tādas pašas pusdienas maksā 1,20—1,50 rubļus. Turpretī alga nedaudz palielināta tikai pavisam nedaudziem, ja neskaita partijas un komjaunatnes, kā arī citu padomju valsts augsto amatu darbiniekus, kuru alga 10—15 gadu laikā palielināta vairāk nekā divkārt, un tās īsto lielumu no tautas stingri slēpj.

Spriediet nu paši, cik bagāti var dzīvot inženieris, kura alga ir 95—160 rubļu mēnesī, skolotājs, kura alga ir 105—145 rubļu mēnesī, ārsts, kura alga ir 110—150 rubļu mēnesī, augstskolu beigusi farmaceite, kas pelna 70—80 rubļus mēnesī? Kā lai dzīvo pensionāri, ja viņu pensijas lielums ir 28—130 rubļu mēnesī, un tādu Latvijā ir krietni vairāk par 100 tūkstošiem.

Padomju propaganda visbiežāk mēdz uzsvērt, ka mums esot viszemākā dzīvokļu īres maksa un bezmaksas medicīniskā palīdzība. Patiesība ir tāda, ka slimniekam, kurš griežas pie ārsta poliklīnikā, patiesi nav jāmaksā un arī par atrašanos slimnīcā nav jāmaksā. Bet kāda ir šī medicīniskā aprūpe, par to tagad ir spiesti rakstīt arī mūsu presē. Lielākais vairums ārstu strādā pavisam, bez ieinteresētības un iejūtības, daudzi ņem "kukuļus". Slimnīcās trūkst vietu; vidējais medicīniskais personāls ir pārslogots, un tā darbs ir maz apmaksāts; apkopējas, sanitāres slimnīcās gandrīz pavisam pazudušas, un, ja vēl kāda ir, tad tā izdala tikai ēdienu, paretam uzslauka grīdu, bet pie slimniekiem, pat smagi slimiem, vispār neiet. Guļošos slimniekus apkalpo vai nu piederīgie, vai visbiežāk staigājošie slimnieki.

Un vai īres maksa par dzīvokli maz ir tik zema, ja par divstābu dzīvokli jāmaksā 16—17 rubļi un īrniekam pašam vēl jālabo sanitārā tehnika, jāveic krāsošana un visi citi remonta darbi?

Varētu vēl daudz rakstīt par mūsu dzīvi, minēt simtiem faktu, taču priekšstatu iespējams gūt arī no jau minētajiem. Vārdos esam tuvu komunismam, kurā jāvalda pārpilnībai, bet īstenībā trūkst elementāro pamatproduktu, dzīvokļu un pat ūdens namos, sākot ar 4. stāvu.

Cienījamie tautieši ārzemēs! Neļaujiet sevi apmānīt vai "uzpirkt"! Neticiet tam, ko jums rāda un stāsta, kad apciemojat dzimteni. Mums ir sāpīgi, dzirdot, ka daži lētticīgie vai negodīgie, apmeklējot Latviju, pieņem piedāvājumus ierunāt lentēs savus iespaidus par Latviju, kurus attiecīgi izredīgētus raida visai pasaulei. Stāstījumi neatbilst īstenībai. Tā šie daži mūsu tautieši apzināti vai neapzināti palīdz propagandēt nepatiesību. Neticiet nevienam vārdam, ko jums stāsta raidījumos "Dzintarkrasts", ko raksta *Dzimtenes Balss*. Šajās pārraidēs viss ir sagatavots sabiedriskās domas apmānīšanai. Pat latvisko mūziku un dziesmas, ko jums raida, mēs šeit dzirdam ļoti reti. Minētajos raidījumos un rakstos katrs vārds ir speciāli apsvērts, pārdomāts, lai izpatiktu jums. Piemēram, mums visiem labi pazīstamo "Jāņu sieru" te tagad sauc par "ķīmeņu sieru", bet pārraidēs jums to vis neaizmirst saukt īstajā vārdā. Jums stāsta un stāstīs par Dziesmu svētkiem; bet vai tad tie vairs ir latviešu Dziesmu svētki? Cik repertuārā atļauj dziedāt mūsu skaistās tautas un seno autoru dziesmas? Jādzied krievu un padomju dzīvi slavinošās. Tāpēc tagad īstie latviešu dziesmu svētki sākas tikai pēc oficiālās programmas beigām, kad kori pēc publikas vēlēšanās patvarīgi dzied skaistās latviešu dziesmas.

Pie mums visiem līdzekļiem cenšas nopulgot mūsu tautas pagātni. Atļauts slavināt tikai krievus. Nedrīkst būt neviens koris, neviens teātris, kura repertuārā nebūtu krietns daudzums krievu lugu, operu un dziesmu, nedrīkst būt neviens deju kolektīvs, kura repertuārā nebūtu krievu dejas. Bet pie mums nav neviens krievu koris un deju kolektīvs, kura repertuārā būtu kaut viena latviešu dziesma vai dejas.

Pie mums neviena avīze nedrīkst rakstīt neko sliktu par kādu krievu, blakus neminot latvieti, kas ir vēl sliktāks par pieminēto krievu. Krievi ar savu mums uzspiesto padomju sistēmu mūs ne tikai ir nospieduši ekonomikā, nomākuši mūsu kultūru ar savējo, ieviešot pārsvarā krievu valodu, kura tagad dominē gandrīz visās iestādēs un uzņēmumos. Latviešus pakāpeniski izkropļo arī morāli. Krievi daudzus latviešus ir pieradinājuši pie žūpošanas, zagšanas un slinkošanas, izkropļojuši gaumi un mazinājuši tieksmi pēc skaistā. Un tas ir vislielākais ļaunums, kas nodarīts latviešiem.

Taču latviešu tauta nav salauzta. Neticiet, ka vairākums latviešu ir padomju varas piekritēji! Ja mūsu pretdarbība nav pietiekoši efektīva, tad tas ir tāpēc, ka Padomju Savienībai ir pasaulē visplašākais cilvēku izspiegošanas tīkls un visvarmācīgākā brīvības apspiešana.

Tāda īstenībā ir mūsu dzīve.

Mums mīļie tautieši ārzemēs! Esiet sirsnīgi sveicināti svešumā! Mēs priecājamies par jūsu enerģisko cīņu mūsu kopīgās lietas labā, par to, lai mēs kādreiz atkal varētu dzīvot brīvi kopā savā mīļotajā Latvijā. Darīsim katrs visu, kas mūsu spēkos, un ticēsim, ka cerēto reiz sasniegsim.

No sirds pateicamies ASV Prezidentam Ronaldam Reiganam un abu palātu locekļiem, kas 14. jūniju šogad izsludināja par Baltijas tautu brīvības dienu un vispār cenšas ierobežot Maskavas varmācīgo rīcību. Priecājamies, ka beidzot ir saprasts: Maskavas dižvīri runā vienu, bet, nepieļaujot kontroli, dara pilnīgi pretējo.

Un tagad — kas mēs esam un kāpēc nevaram piekrist savu parakstu publicēšanai?

Esam dažāda vecuma, un dažāda ir mūsu nodarbošanās. Mūsu vidū ir arī komunisti. Savus vārdus nublicējam ne tāpēc, ka mums trūkst drosmes, bet tas nozīmētu atstāt cīņas lauku, jo uz ilgiem gadiem mēs tiktu ieslodzīti spaidu nometnēs.

Sniedzam roku sadarbībai cīņā par brīvu, patiesi suverēnu Latviju!
(Seko 39 paraksti)
Vēstuli lūdzām publicēt ar parakstu — "Latviešu patriotu grupa".

PADOMJU SAVIENĪBAS EKZISTENCES PAMATI: MELOŠANA, ZAGŠANA UN ŽŪPOŠANA

Tā teikt par valsti, kurā cilvēks pats dzīvo, — ir sāpīgi un kauns. Bet ko lai dara, ja pie vislabākās gribas nevar atrast nevienu darbības sfēru, kurā viss nebūtu būvēts uz meliem un apmānu; ja Padomju Savienībā zog gandrīz visi, kam vien ir ko zagt, un ja katru dienu pie reibinošo dzērienu veikaliem nepārtraukti, pat stundām jau pirms veikalu atvēršanas stāv desmitiem un nereti arī simtiem cilvēku, kaut veikalos alkoholisko dzērienu nekad netrūkst. Šī sērga pakāpeniski pārņem arī Latviju. Tā taču ir traģēdija, tas ir tautu posts, to bojāeja. Par to nedrīkst klusēt. Sen jau ar šausmām vēroju šīs paradības un ne reizi vien esmu sev jautājis: vai nepārspīlēju? Un tomēr — nē!

Melo ik dienas visaugstākie vadoņi Maskavā, melo to ielikteņi republikās, melo runātāji no tribīnēm, rakstītāji grāmatās, presē, pa radio un televīzijā. Melo valsts vadītāji attiecībās ar kapitālistiskajām un sociālistiskajām valstīm, melo ik dienas pašu tautām. Melo mazāks priekšnieks lielākam, melo strādnieks direktoram, melo tirdzniecības darbinieks pircējam, melo rakstnieks lasītājam, kinematogrāfists skatītājam, pasniedzējs studentam, skolotājs skolēnam un pat vecāki saviem bērniem un bērni vecākiem. Melo, runājot par pagātņi, tagadņi un nākotni. Un melo apzināti, ar nolūku.

No kurienes šī epidēmija? Kad tā sākusies?

No Maskavas, no paša Ļeņina, un sākās tā kopš komunistiskās partijas dibināšanas. Solīja tautām un katram cilvēkam atsevišķi brīvību, brālību, vienlīdzību, humanitāti un vispilnīgāko demokrātiju, bet īstenībā ir bijusi viena vienīga beztiesība, patvaļa un varmācība. Ar meliem, šantāžu un varmācību, izmantojot vistumsāko elementu viszemākos instinktus, tika sagrābta vara valstī, ar visnežēlīgāko teroru visu Padomju Savienības pastāvēšanas laiku ir tikusi apspiesta katra brīva doma. Pati valstu savienība ir dibināta uz meliem un varmācību. Taisnība taču ir tā, ka neviena valsts — ne Kaukāza, ne Vidusāzijas, ne Baltijas valsts, ne Ukraina, ne Moldāvija, ne kāda cita nav brīvprātīgi iestājusies Padomju Savienībā. Visas tās ir sagrābtas ar varu, un pēc tam Maskavas ielikteņi ir lūguši tās uzņemt "brāļu saimē". Padomju Savienībai un katrai republikai ir cēliem principiem pilnas konstitūcijas. Visas ir paredzējušas brīvību, tautvaldību, vienlīdzību, personas neaizskaramību un solījušas visādus citādus jaukumus, bet kāda ir īstenība? Īstenībā vara valstī pieder nevis tautai, bet komunistiskajai partijai, kurā visu noteic tās politbirojs, un tanī savukārt visu rīko ģenerālsēkretārs. Tā tas bija Ļeņina un Staļina laikā, tā tas ir Hruščova, Brežņeva un Andropova laikā, tā tas ir tagad.

Lasītājs varbūt domās: nu, bet tie visi ir tikai apgalvojumi. Taču padomājiet paši: kāda taisnība un brīvība var būt valstī, kurā drīkst pastāvēt tikai viena politiskā partija, ja tikai šai vienai politiskajai partijai pieejama prese, radio, televīzija? Par kādu brīvību var runāt, ja drīkst pastāvēt tikai šai vienīgajai (komunistiskajai) partijai pakļautās arodorganizācijas, jaunatnes organizācijas un ir aizliegtas jebkādas organizācijas ārpus partijas vadības? Kāda var būt preses, biedrošanās vai vārda brīvība, ja visus redaktorus, organizāciju vadītājus ieceļ, "rekomendē ievēlēt" ar sekojošo obligāto apstiprināšanu partijas orgānos? Ja valstī patiesi pastāvētu brīvība un demokrātija, vai tad Staļins, Molotovs, Vorošilovs, Kaganovičs, Hruščovs (jā, arī

viņš) un Ježovs vienpersonīgi, bez tiesas lēmuma būtu varējuši parakstīt simtiem un tūkstošiem nāves sodu visgodīgākajiem komunistiem, kas atradās vadošos amatos, un dot rīkojumus čekai arestēt un nobendēt katru, kas likās aizdomīgs Staļina režīmam? Cik īsti Padomju Savienībā nobendēti pilnīgi nevainīgi cilvēki, to nezina un nekad neuzzinās neviens. Toties pavisam noteikti ir zināms, ka Hruščova valdīšanas laikā oficiāli partijas orgāni pilnīgi reabilitēja vairāk par 6 miljoniem komunistu, kas pilnīgi nevainīgi tika notiesāti 1937.—1938. gadā.

Cilvēkam, kas nav dzīvojis Padomju Savienībā un, ja pat ir dzīvojis, bet nav līdzi darbojies šajā dzīvē, ir grūti saprotams, kā kaut kas tāds var notikt, kāpēc tauta nepretojas šādai varmācībai un teroram.

Pirmkārt, tauta par šādiem notikumiem uzzina tikai ar lielu nokavēšanos un tādā "apgaismojumā", ka visi sodītie ir bijuši spiegi, valsts nodevēji, apvērsuma gatavotāji, izvirtuļi. Un, otrkārt, padomājiem, cik gan iedarbīga var būt neapbruņotas un neorganizētas tautas pretestība, ja valstī čekas izspiegošanas tīkls aptver ne tikai katru iestādi, uzņēmumu, organizāciju, kolhozu un mācību iestādi, bet katru vismazāko kolektīvu, katru kabinetu, katru istabu ikvienā darbavietā, katru studentu grupu, kad viens spiegs pat slepeni kontrolē otru spiegu. Cik iedarbīga var būt pretestība, kad pasta sūtījumus kontrolē, telefona sarunas noklausās? Darbā tiek laista uzpirkšana, iebaidīšana, šantāža, demagoģija. Lai saprastu tautu pretošanās pasivitāti un vispār notiekošo, nedrīkst aizmirst, ka padomju režīma pastāvēšanas laikā jau ir izaugušas 2—3 paaudzes un vecajās republikās pat vairāk, kuras no bērna gadiem ik dienas ir milzīgā propagandas aparāta nemitīgi apstrādātas, kuras nekad nav dzirdējušas neviena laba vārda ne par savas tautas (izņemot krievu tautas) pagātņi, ne ko pozitīvu par brīvās pasaules tautām. Kāda var būt reāla pretestība režīmam, ja par katru pilsoni čekā ir kartīte, kurā atzīmē cilvēka darbus un noskaņojumu, katru izteiktu vārdu, kas nav režīmam glaimojošs.

Vēl nezinātāju var maldināt tā saucamās vēlēšanas pie mums. Visas šīs vēlēšanas partijas, padomju, komjaunatnes organizācijās un arodorganizācijās, kā arī visos orgānos ir iepriekš labi sagatavotas izrādes. Ja kādā partijas vai citā pirmorganizācijā tuvojas biedru sapulce, kurā jāievēl sekretārs vai birojs (atkarībā no biedru skaita), tad jau vismaz mēnesi iepriekš partijas rajona komitejas organizatoriskās nodaļas instruktors, nodaļas vadītājs vai pat viens no trim sekretāriem (atkarībā no organizācijas lieluma un nozīmes) bez kautrēšanās pasaka, kurš jāievēl. Sapulcē, protams, tiek notēlota demokrātija: sapulces vadītājs lūdz nosaukt kandidatūru sekretāra amatam (ieteicējs ir jau agrāk izraudzīta persona), tad balso un vienbalsīgi ievēl.

Vēl rūpīgāk gatavo partijas un komjaunatnes rajonu un pilsētu konferences, kurās jāievēl organizācijas rajonu komitejas. Te vēlēšanas gan notiek, aizklāti balsojot, bet kandidātu sarakstu jau iepriekš sastāda līdzšinējais pirmais sekretārs, to saskaņo ar augstākās instances sekretāru, un konferencēs tad nu speciāli izraudzīts delegāts šos kandidātus iesaka ievēlēt "pārstāvju sapulces" vārdā. Kandidātu skaits vienmēr ir tik, cik vajag ievēlēt, un tāpēc, ja vienu vai otru kandidātu kāds delegāts arī izsvītro, viņš tik un tā tiek ievēlēts, jo ievēlēts skaitās katrs, kas saņēmis 51% balsu no klātesošo delegātu skaita.

Republikas partijas, komjaunatnes, arodorganizāciju vai jebkuru citu sabiedrisko organizāciju kongresus līdzīgi sagatavo Maskavas pārstāvis. No tā ievēlēto komiteju sastāviem ievēlēt praktiskos darbu vadītājus — sekretārus un birojus ir vēl vieglāk, jo komiteju plēnumos tos "ievēlē", atklāti balsojot pēc augstāk stāvošo instanču pārstāvja priekšlikumiem. Iebildumus parasti nepieļauj. Ārkārtīgi retos gadījumos, ja kāds pārdrošnieks iedomājas celt iebildumus un viņu neizdodas apklusināt, sēdi

pārtrauc, pārdrošnieku individuāli "apstrādā" un nākamā dienā sēdi atjauno un vajadzīgos "ievēlē" vienbalsīgi.

Vēlēšanu farss ir vēl lielāks, kad "vēlē" tā saucamās "tautas padomes" ciematos, pilsētās, rajonos, republikās un Vissavienības Augstāko padomi. Pēc konstitūcijas šīs padomes skaitās augstākie varas orgāni noteiktās administratīvās robežās (ciemā, pilsētā, rajonā, republikā un valstī). Te augstāk stāvošās **partijas** instances vadītāji dod direktīvas attiecīgai partijas komitejai, kādam jābūt attiecīgās padomes sastāvam: cik strādniekiem, cik no inteliģences, cik no saimnieciskajiem un cik no partijas štata darbiniekiem, cik vīriešiem, cik sievietēm. Kad sastādīts šiem noteikumiem atbilstošs deputātu kandidātu saraksts, to saskaņo ar augstāk stāvošo **partijas** orgānu vadību un šo sarakstu vēl iedod čekai pārbaudīt, vai kāda kandidāta kartītē nav ierakstīts kas tāds, kas varētu radīt šaubas par viņa paklausību visiem priekšrakstiem. Kad visi kandidāti pārbaudīti, attiecīgās teritorijas partijas orgānu vadītāji nosaka, kuru kandidātu kurā kolektīvā izvirzīs par deputāta kandidātu. Un te viss tiek pamatīgi noorganizēts: kas izvirzīs, kas atbalstīs, kurā kolektīvā vēl šo kandidātu izvirzīs. Un, lai novērstu jebkādu nejaušību, pēc vēlēšanu nolikuma ir paredzēta vēl viena institūcija — tā saucamās vēlētāju pārstāvju sapulces, kas izlemj, kuru kandidātu kurā vēlēšanu apgabalā reģistrēt. Šos vēlētāju pārstāvjus stingri izrauga, un tie tiek izraudzīti galvenokārt no jau zināmiem aktīvistiem.

Tā tiek izvirzīts tieši tik kandidātu, cik jāievēl deputātu. Pati balsošana vēlēšanu dienā notiek pavisam vienkārši. Pilsonis var iet vai neiet balsot, balsot viņš var "par" vai "pret" kandidātu — tik un tā rūpīgi izraudzītās vēlēšanu komisijas protokolos ierakstīs, ka balsošanā piedalījušies 99,8 vai 99,9% vēlētāju un "par" kandidātu balsojuši apmēram tikpat procenti vēlētāju.

Viss — visrupjākais viltojums, viss — viens vienīgs farss, demokrātijas apsmiešana.

Tā tad — vieni vienīgi meli: fabricējam pasaulei priekšlikumus citu pēc cita par atbrūnošanos un atomieroču aizliegšanu, bet paši drudžaini bruņojamies un, galvenais, — **nepieļaujam nekādu starptautisku kontroli** un iekarojam valstis citu pēc citas; bazūnējam par cenu paaugstināšanu un badu brīvās pasaules valstīs, bet pašu zemē cenas paaugstina kā rūpniecības precēm, tā pārtikai katru mēnesi bez jebkādas paziņošanas, un iedzīvotāji nevar nopirkt tādus elementārus pārtikas produktus kā sviestu, gaļu, desas.

Mēs kūdām aizrobežu komunistiskās un sociāldemokrātiskās partijas un to ietekmē nonākušās aroda vai pretkara organizācijas rīkot demonstrācijas, maksājam tiem, kas televīzijas kameru priekšā lamā savu zemju valdību un slavē Padomju Savienību, un to ik dienas rāda mums, lai radītu iespaidu, ka ārpus sociālistiskās pasaules cilvēki dzīvo slikti, grib mieru tāpat kā mēs, bet viņu valdības grib karu un tāpēc mums jābrūņojas.

Saprotams, nav pasaulē valsts, kurā nemaz nebūtu zagšanas gadījumu, bet Padomju Savienībā tagad zog gandrīz visi, kuriem vien ir iespēja ko nozagt. Uz to mudina gan tas, ka alga ir par zemu, lai ar to varētu izdzīvot, ņemot vērā pastāvīgo cenu celšanos; uz to mudina arī tas, ka veikalos nemaz nav vajadzīgo mantu vai produktu. Tie jāpērk no tirdzniecības darbiniekiem par paaugstinātām cenām, bet viņi šīs mantas nozog veikalos vai noliktavās. Visapkārt spekulē ar pārtiku, drēbēm, apaviem, celtniecības materiāliem — it visu dzīvē nepieciešamo, jo nekā nav pietiekošā daudzumā. Zagšanu veicina arī tas, ka sods par šīm izdarībām ir mazs.

Un kur vēl žūpošana! Tā kļūst plašāka un plašāka ar katru gadu. Dzer vecie un vēl vairāk jaunie, dzer vīrieši un sievietes, dzer rūpnīcās ražotos alkoholiskos dzērienus un pašbrūvētos, dzer darbavietās un mājās, parkos un pagalmos.

Dzer tāpēc, ka cilvēki ir notrulināti no nepārtrauktajiem meliem un divkosības. Cilvēkiem vairs nav nekādu skaistu, lielu mērķu, viņi vairs netic nekam, dzīvo tikai šodienai.

Un tas ir pats lielākais ļaunums, ko padomju vara ir nodarījusi sev pakļautajām tautām.

Šo vēstuli parakstām mēs — 26 partijas komjaunatnes un padomju darbinieki, bet to parakstītu simt miljoni un vēl vairāk padomju pilsoņu, ja mēs varētu brīvi vākt parakstus.

Būtu ļoti vēlams šo vēstuli izplatīt pasaulē pēc iespējas plašāk un pārraidīt arī padomju pilsoņiem.

Vēstule nosūtīta uz ārzemēm ar kādu tūristu grupas dalībnieku.

Gorbačova "ēra"

Pretēji Ņikitam Hruščovam, kuram piemita neapvaldīta tieksme nepārtraukti mainīt valsts un partijas pārvaldes formas (bet ne būtību) un daudz maz normāli strādājošiem izdomāt jaunus pagodinošus nosaukumus ("komunistiskā darba trieciennieks", "komunistiskais kolektīvs", "bāka" u. c.), tā cerot ieinteresēt cilvēkus strādāt labāk, — Brežņevs nemainīja neko, bija kā kustināma lelle. Tāpēc viņa "genseka" periods arī iegājis literatūrā un presē kā "stagnācijas laiks". Pēdējos valdīšanas gados "Ļoņa" vairs nespēja ne paiet, ne sagatavotās runas nolasīt. Stāvoklis impērijā kļuva traģikomisks. Cilvēki smīnēja, Brežņevu ieraugot televīzijas ekrānā. Ārzemju valstsvīri nobažījušies klusēja. Tautsaimniecība sabruka, iedzīvotāji slīga arvien lielākā nabadzībā. Visi saprata, ka ilgi tā turpināties nevar, un gaidīja pārmaiņas, jaunu mesiju. Satraukums bija arī kompartijas augstākajā vadībā.

Pēc Brežņeva nāves ģenerālsēkretāra amatā tika iecelts Čerņenko, kuru drīz nomainīja Andropovs, kas, līdzīgi mūsu Šķēlem, tēloja vīru, kurš grib valstī ieviest kārtību, piespiest visus strādāt. Viņš izmisīgi gribēja ko mainīt, bet, neko nepanācis, nomira.

Turpinājās ekonomiskais sabrukums. Vēl vairāk saasinājās starpnacionālās attiecības.

Tad — 1985. gada sākumā — parādījās Mihaila Gorbačova vārds, kas līdz tam bija maz pazīstams. Šā paša gada aprīlī Gorbačovs iesēdās visaugstākajā — PSKP ģenerālsēkretāra krēslā.

Jau pirmās Mihaila Gorbačova runas un impērijā notiekošā izvērtējums un ierosinājumi parādīja, ka viņš ir gudrāks par visiem iepriekšējiem gensekiem pēc Staļina nāves. Pabraukājis pa attīstītajām demokrātiskajām valstīm, viņš prata tur saskatīt daudz vairāk nekā Hruščovs. Viss redzētais un spēja loģiski domāt Gorbačovam ļāva nešaubīgi secināt, ka Krievija, visa impērija, ko sauca par PSRS, ir drausmīgi atpalikusi ekonomikā un gandrīz visās zinātņu nozarēs, ka cilvēki dzīvo lielā nabadzībā. Gorbačovam nebija grūti secināt, ka kaut kas būtiski jāmaina, lai valsts pilnīgi nesabruktu, lai ar Padomju Savienību rēķinātos pasaulē. Protams, ne viņš domāja, ne gribēja likvidēt padomju varu, nedz vienpartijas sistēmu, nedz kompartijas noteicošo lomu valstī — īstenībā diktatūru.

Gorbačovs nāca klajā ar diviem saukļiem, kuriem vajadzēja pārsteigt ne tikai cilvēkus "pašu mājās", bet arī visu pasauli; vajadzēja nomierināt prātus un atjaunot cerības uz "gaišu nākotni". Sapradzams, ka PSRS kā valsts nevarēs pastāvēt izolēta no

pārējās pasaules, Gorbačovs ar saviem saukļiem "atklātība" un "pārbūve" cerēja pasaules demokrātiskās lielvalstis pārliecināt, ka PSRS nu ir nostājusies uz demokrātijas ceļa. Troksnis tika taisīts liels. Minētie saukļi neapšaubāmi pavēra zināmas iespējas atklātāk runāt, vērtēt notiekošo. Šīs iespējas visaktīvāk izmantoja Baltijas valstu pamattautas, tikai nebūtu pareizi domāt, ka Gorbačovs apzināti sekmēja šo aktivitāti, Baltijas tautu tieksmi pēc pašnoteikšanās. Runa var būt tikai par labāku apstākļu rašanos šo tautu cīņai par savām tiesībām. Gorbačovs bija un ir krievu imperiālistiskās politikas piekritējs. Neaizmirsīsim, ka viņš savas varas augstumos oficiāli nosodīja LPSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija Neatkarības deklarāciju. Tiesa, Gorbačovs gribēja "mīkstināt" komunistiskās partijas centrālkomitejas un VDK drakonisko režīmu. Tādēļ viņš Maskavā radīja jaunu institūciju — Tautu deputātu kongresu, ar kuru varēja manipulēt, lai šķeltu un neutralizētu vareno nomenklatūras aparātu.

Mans nolūks nav šajās piezīmēs aprakstīt, analizēt notikumus Maskavā, Gorbačova paveikto un mērķus. Piebildīšu tikai, ka vairākus gadus pēc viņa atrašanās kompartijas un impērijas visaugstākajos krēslos — Latvijā, tāpat kā pārējās Baltijas valstīs un visā impērijā, noteicējs bija vecās nomenklatūras aparāts. Notika partijas kongresi un centrālkomitejas plēnumi. Izsekoja, pratināja un arestēja citādi domājošos, mani un manus domubiedrus ieskaitot, pārmeklēja viņu dzīvokļus, gatavoja lietas tiesāšanai. Par to jau esmu rakstījis. Man un mani domubiedriem vēl vairākus gadus nācās darboties ļoti ierobežotos apstākļos, izmantojot jebkuras iespējas.

Teikto apliecinā mana 1986. g. 25. decembrī rakstītā vēstule LPSR prokuroram Jānim Dzenītim, kas visu laiku centīgi kalpoja padomju varai un kompartijai. Vēstulē bija teikts:

"Lūdzu jūs apsvērt šādus jautājumus un attiecīgi rīkoties:

1977. g. 10.II, man atrodoties slimnīcā, LPSR prokuratūras darbinieku grupa izdarīja kratīšanu manā dzīvesvietā un paņēma dažas grāmatas un dokumentus. Izveseļojies uzrakstīju LPSR prokuroram un tiku uzaicināts pie toreizējā prokurora palīga Daudiša, un, atskaitot pāris sīku piezīmju papīriņu, visas paņemtās mantas man tika atdotas. Pret mani nekāda apsūdzība netika ierosināta, nedz kādas pretenzijas celtas.

1985. g. 4. jūlijā manās dzīvesvietās — Limbažu rajona Tūjas ciematā un Rīgā, Ļeņina ielā 90, dz. 55, atkal tika izdarīta kratīšana. Šoreiz tā tika izdarīta Jūsu palīga A. Bataraga uzdevumā. Grupu vadīja prokuratūras sevišķi svarīgu lietu izmeklētājs G. Grūtups. Grupā bija arī Valsts drošības komitejas darbinieks Dombrovskis. Šī grupa strādāja pieklājīgi un centīgi. Paņēma vairākus ar rakstāmmašīnu un rokrakstā rakstītus dokumentus. To vidū bija plašs apraksts par darbu ar bitēm, vēstule sporta komitejai, laikrakstam *Sports*, dzejniekam Jānim Peteram par viņa rakstu laikrakstā *Ciņa* (par Vecrīgu), vēstule kinorežisoram A. Brenčam u. c. Vēlāk lielākā daļa no paņemtajām mantām tika man atdotas.

Kad uzzināju, ka pie mani pazinām ir izdarīta atkārtota kratīšana un paņemtas mantas, kas iepriekšējā kratīšanā netika ņemtas, — baidījies, ka tas pats var notikt pie manis, tāpēc savācu visus pirmskara izdevumus par vēsturi un atsevišķām personām (Satversmes sapulces protokolus 4 sējumos, grāmatas par LVU un Rīgas kapu vēsturi, grāmatu "J. Čakste" u. c.) un aiznesu pie savas māsas Emmas Grīnbergas Rīgā, Indrānu ielā 17, dz. 7. Kaut arī to darīju naktī, šo manu rīcību bija novērojuši VDK darbinieki un pēc nedaudz dienām tur izdarīja kratīšanu un paņēma visu, ko biju aiznesis. Es šo rīcību nevaru vērtēt citādi kā par neuzticības izrādīšanu prokuratūras darbiniekiem. Šoreiz kratītāju grupu vadīja VDK izmeklētājs kapteinis Pūrs un

paņēma to, ko sevišķi svarīgu lietu prokuratūras izmeklētājs G. Grūtups manā dzīvoklī bija redzējis, rokā turējis un atzinis par atstājamu man. To visu redzēja arī VDK darbinieks Dombrovskis. Nešaubos, ka VDK darbinieki labi zina, ka šie izdevumi man bija vienā eksemplārā un ka tos nevienam lasīt neesmu devis.

Pēc visiem šiem notikumiem daudzus mēnešus slimoju gan slimnīcā, gan mājās. Laikā, kad atrados slimnīcā, manai sievai tika paziņots, ka "lieta" pret mani (un arī maniem paziņām) izbeigta. Izveseļojies griezos pie VDK izmeklētāja Pūra, lai atdabūtu paņemtās grāmatas, bet man tika atteikts.

Griezos pie Jūsu palīga A. Bataraga ar divām prasībām:

1) lai man tiktu dota iespēja iepazīties ar "lietas" materiāliem un 2) lai man tiktu atdotas paņemtās grāmatas un citi materiāli.

Bija vairākas sarunas ar A. Bataragu. Sākumā man teica, ka "lieta" esot pieprasīta no arhīva un, kad to saņemšot, es varēšot ar to iepazīties (vismaz es tā sapratu, jo atteikt man neatteica). Taču šodien man pateica, lai rakstot Jums. To nu es daru un ceru, ka Jūs manu lūgumu ievērosiet, dosiet attiecīgus norādījumus un man nenāksies par šiem jautājumiem traucēt vēl citas instances, — jo vairāk ņemot vērā partijas ģenerāļsekretāra norādījumus un direktīvos lēmumus par pasākumiem cilvēku tiesību aizsargāšanas uzlabošanai."

Neko nepanācis, 1987. gada 30. janvāri rakstīju (krievu valodā) vēstuli PSRS ģenerālprokuroram A. M. Rekunkovam.

"Laikā, kad N. S. Hruščovs bija PSKP ģenerāļsekretārs (1959. g.), mani atbrīvoja no LPSR Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieka amata, izslēdza no LKP CK un CK biroja sastāva, bet 14 gadus vēlāk... izslēdza no PSKP. Mani apvainoja ļeņiniskās nacionālās politikas izkropļošanā.

1977. gadā Maskavas pilsētas prokuratūras uzdevumā manā dzīvoklī tika izdarīta kratīšana, paņemti daži rokraksta teksti un piezīmes. Vēlāk atzina, ka neesmu līdzdarbojies Orlova, Ginsburga u. c. grupā, kas tika apsūdzēta darbībā pret padomju varu. Kratīšanā paņemtus materiālus man atdeva. Pret mani nekādas pretenzijas neizvirzīja.

1985. gadā LPSR prokuratūras uzdevumā tās darbinieki atkal pārmeklēja manu dzīvokli. Atkal paņēma man piederošas grāmatas un citus materiālus rokrakstā, un atkal pret mani tika sacerēta apsūdzība. Un atkal apsūdzība tika izbeigta. Taču paņemtās grāmatas un citus materiālus, atskaitot maznozīmīgas piezīmes, man neatdeva, pat šādas grāmatas:

1. "Latviešu lietišķā māksla";
2. Virzas poēma prozā (par latviešu tautas dzīvi un tradīcijām) "Straumēni";
3. "Latvijas zeme, tās zemnieki un viņu dzīve";
4. "Latvijas zeme un ļaudis";
5. "Latvijas bēgļi I pasaules kara laikā";
6. Krišjāņa Barona savāktās "Nerātnās latviešu dainas" u. c.

Lūdzu dot attiecīgu rīkojumu, lai es varētu saņemt man nelikumīgi atņemtās grāmatas un citus materiālus."

Pieļauju, ka dažs šo piezīmju lasītājs nodomās — kāda jēga rakstīt kompartijai uzticīgajiem prokuroriem? Galvenā jēga ir tāda, lai viņi un ar viņu starpniecību visa vecā vara saprastu, ka mūs nevar ne iebiedēt, ne salauzt. Mēs turpināsim pretošanos.

Man un līdzīgi domājošai latviešu inteliģences grupai šķita, ka atkal jāraksta vēstule uz ārzemēm. Nolēmām šoreiz griezties nevis pie Maskavai nepaklausīgām

kompartijām (kā 17 komunistu vēstulē 1971. gadā), bet pie brīvās pasaules preses, radio un televīzijas staciju darbiniekiem. Gribējām stāstīt patiesību par stāvokli PSRS un Latvijā apstākļos, kad pasludināta "atklātība", "pārkārtošanās", "demokrātija", kas būtiski vismaz pagaidām stāvokli maz ir mainījusi. Zinājām — ārzemēs daudzi ir noticējuši Maskavas propagandai, ka dzīve Padomju Savienībā nu patiesi ir demokratizēta, cilvēkiem dota iespēja netraucēti izteikt savas domas. Mēs par to nebrīnījāmies, jo brīvā pasaulē ir grūti iedomāties, ka visaugstākie valsts varasvīri var tik nekaunīgi melot, ka ir iespējams tik blīvi noslēpt patiesību un tik nežēlīgi apspiest cilvēkus.

Tā nu 1987. gadā vēstulē skaidrojām, kas un kāpēc dzīvē pie mums maz ir mainījies.

"Visu izšķir tas, ka pie mums vēl ir tikai viena partija — komunistiskā un vēl vienmēr spēkā ir valsts konstitūcija, kurā teikts, ka šī partija valstī ir vadošā un valdošā. Šo partiju vada un visu nosaka tās politbirojs, un tā rīcībā ir milzīga armija un valsts drošības orgāni, kuru oficiāls vai nomaskējies pārstāvis iefiltrēts ikvienā darbavietā, kur strādā kaut vai trīs cilvēki.

Otrs izšķirīgs faktors ir tas, ka pie mums presē, radio un televīzijas pārraidēs nevar tikt pateikts neviens vārds, ko nebūtu sankcionējis partijas ieliktais cilvēks.

Trešais faktors — augstākie vadītāji partijā, valdībā un citās nozīmīgās institūcijās vairākumā ir krievi vai jau pārkrievoti citu tautību pārstāvji, kas nereti latviešu tautas interesēm ir naidīgāki nekā krievi.

Tiesa, neliela pārkārtošanās pie mums notiek ekonomikā, bet Gorbačovs pats ne reizi vien ir teicis, ka pārkārtošanās nedrīkst iziet no sociālisma rāmjiem, ka pieļaujama tikai tāda atklātība, kas kalpo sociālismam. Un, kas tam kalpo, kas ne, — to atkal nosaka partijas dižvīri un VDK darboņi.

Tāpat pārkrievošanas politika Latvijā (arī citās nekrievu republikās) ne tikai turpinās, bet pat pastiprinās, arī saimnieciskais stāvoklis neuzlabojas; trūkst viselementārāko pirmās nepieciešamības pārtikas produktu. Tas viss iedzīvotājos izraisa neapmierinātību. Neapmierinātību sāk drošāk paust inteliģence."

Arī šajā vēstulē rakstīju par kratīšanām manā dzīvesvietā, pie manas māsas Emmas Grīnbergas, pie maniem draugiem — pedagogiem Antonijas un Alvja Rudzīšiem (abi bija komunistiskās partijas biedri), Rīgas Politehniskā institūta vecākā pasniedzēja docenta Aleksandra Čiževska, būvinženiera Edgara Pabrūkļa u. c. Visus minētos un vēl citus cilvēkus piecus mēnešus sauca uz Valsts drošības komiteju pratināt. Pratināja visus, ar kuriem es vai Rudzīši bija draugos vai reizēm tikušies. Antoniju un Aleksandru kratīšanas laikā turēja apcietinājumā, viņiem draudēja. Pret mani un Antoniju Rudzīti sacerēja apsūdzību tiesāšanai it kā par padomju īstenības nopulgošanu. Kamēr Rudzīte atradās apcietinājumā, viņu aizmuguriski izslēdza no komunistiskās partijas un atlaida no vecākās pasniedzējas darba Rīgas Fizikālās institūta.

Ko mēs bijām izdarījuši noziedzīgu? Man par galveno noziegumu tika piedēvēts tas, ka es esot rakstījis latviešu kinorežisoriem, rakstniekiem un aktieriem vēstules, kurās tos orientējis uz nevalstisku domāšanu un rīcību. Īstenībā vēstulēs biju tikai aicinājis radošos cilvēkus savos darbos neapmelot pašu tautas pagātņi (tas nereti tika darīts), neizkropļot tautas un Latvijas vēsturi. Aicināju ar darbiem (grāmatām, rakstiem, filmām) celt latviešos pašapziņu, vienotību, būt savstarpēji izpalīdzīgiem. Antonija Rudzīte bija atļāvusies uzrakstīt PSKP laikraksta *Pravda* redakcijai vēstuli, kurā lūdza paskaidrot, kā viņai saprast un lekcijās studentiem izskaidrot, kāpēc

Latvijā skolās ar latviešu mācību valodu vairākās klasēs krievu valodas un literatūras mācīšanai paredzēts lielāks stundu skaits nekā dzimtajai latviešu valodai un literatūrai un kāpēc vispār nav ielānotas stundas latviešu tautas vēstures un Latvijas ģeogrāfijas mācīšanai. Aleksandra Čiževska "grēks" bija draudzība ar Berklavu un Rudzīšiem, turklāt viņš dzīvoja kaimiņos to vasaras mītnēm.

Rakstīju par kratīšanām, atņemtām un neatdotām grāmatām, par to, ka uz sūdzībām par tiesībsargātāju nelikumīgām izdarībām augstākās amatpersonas nereaģē.

Rakstīju, ka minētie cilvēki nav vienīgie, kas Latvijā represēti jau Mihaila Gorbačova pasludinātās "demokrātijas" apstākļos.

Saasinājusies neapmierinātība un ļaunu aktivitāte nobiedēja Maskavas pārstāvjus Latvijā un viņu pakalpiņus. Pēdējā laikā uz Latviju LKP CK otrā sekretāra amatā atsūtītais Soboļevs, izlasījis pakalpiņu pārtulkotus laikrakstā *Literatūra un Māksla* publicētus rakstus, kuros bija prasīts, lai Latvijā uz pastāvīgu dzīvi iebraukušie krievi un pirmām kārtām visādi priekšnieki mācītos latviešu valodu, sacēla troksni par šādu pārdošību un LKP CK sekretāram Anatolijam Gorbunovam, kas bija atbildīgs par ideoloģiju un propagandu, lika šādus pārdošniekus aplūsināt. Sekoja Gorbunova asa runa partijas Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona plēnumā pret šādām parādībām. Šo runu publicēja arī laikrakstos kā brīdinājumu visiem redaktoriem un publicistiem. Uz LKP CK tika uzaicināti Latvijas Rakstnieku savienības valdes priekšsēdētājs, kas bija ne tikai komunist, bet arī partijas CK loceklis, — Jānis Peters un rakstniece Māra Svīre, kura tajā laikā bija partijas organizācijas sekretāre Rakstnieku savienībā. Par modrības trūkumu, pašu brīvdomību un citu rakstnieku neturēšanu stingros grožos viņiem izteica pārmetumus. Pavēlēja organizēt rakstnieku pilnsapulci, kurā atkal asu runu teica Gorbunovs. Arī šo runu publicēja laikrakstos. Tajā nepārprotami un pat ciniski bija pateikts, ka latviešiem jāapgūst krievu valoda, bet pret katru, kas prasīs, lai Latvijā dzīvojošie krievi un pārējie cittautieši obligāti mācītos un apgūtu latviešu valodu, — izturēsies kā pret partijas politikas ienaidniekiem.

Sekoja laikraksta *Literatūra un Māksla* redaktora nomaīņa. Par tās redaktoru tika apstiprināts Māris Čaklais, kuram pavēlēja nekavējoties no darba atbrīvot Maskavas dižvīriem nepatīkamā raksta autoru A. Meijeru, kas prasīja, lai skolu mācību programmās palielinātu stundu skaitu latviešu valodas un literatūras mācīšanai un lai mācītu arī latviešu tautas vēsturi un Latvijas ģeogrāfiju.

Tālāk vēstulē atgādināju, ka ārzemēs jau ir kļuvis zināms, ar kādiem līdzekļiem Latvijā mēģināts aizkavēt un izjaukt latviešu tautas demonstrāciju 1989. g. 14. jūnijā pie Brīvības pieminekļa, kad tika pieminēti 1941. gadā un arī vēlāk uz Sibīriju varmācīgi aizvestie tūkstoši latviešu, kuri nebija izdarījuši ne mazāko likumu pārkāpumu. Ir zināms, kā izturējās pret drošminieku grupu Liepājā "Helsinki-86": tās dibinātājs Linards Grantiņš tika apcietināts un turēts cietumā; citus grupas dalībniekus iesauca padomju armijā kā rezervistus, vairākus piespieda emigrēt.

Un tas viss bija noticis daudzsološās Mihaila Gorbačova pasludinātās sabiedrības demokratizācijas un atklātības apstākļos! Līdzīga politika tika turpināta un pat vēl pastiprināta. Tas redzams arī pēc 1987. g. 7. augustā laikrakstā *Cīņa* publicētā LKP CK Nacionālo un starpnacionālo attiecību komisijas lēmuma "Dziļāk apgūt valodas", kurā atkal tika prasīts, lai visi latvieši prastu krievu valodu un lai no latviešu skolu absolventiem tiktu pieprasīts stingrs eksāmens krievu valodas prasmē. Krievu skolu absolventiem šāds eksāmens latviešu valodas prasmē netika prasīts.

Vēstules nobeigumā rakstīju:

"Tāda ir īstenība pie mums. Varētu minēt vēl daudzus mums zināmus faktus par cilvēku tiesību neievērošanu un pārkrievošanas politiku. Daudz kas notiek tik slepeni, ka pat mēs to nezinām.

Savus vārdus parakstīt mēs nedrīkstam, jo tad mūs ieslodzītu cietumā, spaidu nometnē vai psihiatriskajā slimnīcā, bet mēs domājam, ka, atrodoties ārpus minētajām vietām, varam latviešu tautai un cīņai par brīvību būt noderīgāki.

Būtu ļoti vēlams šo vēstuli pārraidīt no ārzemēm latviešu un krievu valodā, jo citādi mēs nevaram informēt par notikumiem iedzīvotājus Latvijā un visā Padomju Savienībā.

Tāpat neticiet skaistiem vārdiem un pievilcīgam Gorbačova smaidam. Pie mums nekādas demokrātijas un atklātuma nav. Mums jārikojas saskaņā ar vārdiem: "Ne cars, ne valdnieki, ne dievi mums jaunus laikus nenesīs; tik pašu rokas, pašu spēki lems laimi, važas saraustīs."

Šo vēstuli paņēma kāds ekskursantu grupas dalībnieks un no Latvijas izveda, bet par tās turpmāko likteni mums ziņu nav.

* * *

Meklēju vēl un vēl jaunus ceļus, iespējas, kā iedarboties uz to, kas notika Latvijā. Kādu laiku LPSR Valsts televīzijas un radioraidījumu komitejas priekšsēdētājs bija Aigars Misāns. Pazinu šo cilvēku un biju ievērojis, ka arī viņš saredz nevēlības mūsu dzīvē un nav vienaldzīgs pret latviešu tautas nelaimīgo likteni. Lūdzu viņu iespēju robežās palīdzēt man gūt saskarsmi ar tautu. 1986. gadā rakstiski izteicu daudzus ierosinājumus par radio un TV raidījumiem.

27. jūlija vēstulē pieminēju savas bažas par mūsu jaunatni. Izteicu prieku par vairākiem labiem radio un TV raidījumiem, bet norādīju, ka pārāk bieži ēterā nonāk raidījumi, kuri jaunatnei vai nu nesniedz neko labu, vai, vēl ļaunāk, to pavedina uz seklumu, bezgaumību, dīkdienību, brutalitāti un pat vardarbību. Aicināju Misāna kungu izmantot Gorbačova runu Vladivostokā, kura bija publicēta laikrakstos tieši 27. jūlijā, kad rakstīju minēto vēstuli. Šajā runā Gorbačovs aicināja "lietas un parādības saukt īstā vārdā".

Izteicu sašutumu par vairākiem tikko notikušajiem TV raidījumiem jaunatnei. Konkrētāk par tiem minēju vēlāk vēstulē Anatolijam Gorbunovam. Lūdzu Misāna kungu padomāt, vai Rīgas televīzijas un radio programmās ar nākamo mācību gadu nevarētu paplašināt raidījumus par latviešu valodu un Latvijas vēsturi — tā, kā to sen un labi dara Maskavas TV par krievu valodu un krievu tautas vēsturi. Vēstuli Misānam nodevu pats, jo pastā VDK darbinieki manu korespondenci kontrolēja. Misāns solīja manu priekšlikumu izmantot.

28. oktobrī rakstīju vēlreiz. Man ir saglabājusies vēstules kopija. Tajā skarti jautājumi, kas nav zaudējuši nozīmi arī šodien, tāpēc daļu no pagārās vēstules citēšu.

"Cienījamais Aigar Misān!

Cītīgi un uzmanīgi skatos TV raidījumus "Apvārsnis". Manuprāt, tajos ir bijušas dažas veiksmes, bet bieži šo raidījumu veidotāji rīkojas nepārdomāti. Rodas iespaids, ka viņi mazāk rūpējas par jaunatnes audzināšanu, vairāk cenšas tai izdabāt, pie tam ne jaunatnes labākajai daļai. Tas izpaudās arī raidījumā "Apvārsnis" vakar, 27. oktobrī. Domāju, ka kļūdains, nepareizs bija jau pats nodoms sarīkot skolēnu un skolotāju kopīgu publisku diskusiju par skolēnu un skolotāju attiecībām skolās. Uzskatu, ka diskutēt var viena kopīga darba darītāji par to, kā šo darbu labāk veikt. To var darīt

rūpnīcās, iestādēs, dažādās organizācijās; to var un vajag darīt skolās skolotājiem, bet to nedrīkst darīt publiski kopā ar skolēniem, jo viņiem ir atšķirīgi uzdevumi: vieniem jā mācās, bet otriem jā māca. Pat vecāko klašu skolēni nav pietiekami prātā nobrieduši, lai spētu objektīvi vērtēt savu audzinātāju — skolotāju darbu un attiecības ar skolēniem. Domāju, ka der atminēties, kas iznāca no mēģinājuma, kad Sarkanā armijā ierindniekiem ļāva spriest par virsnieku darbu un kārtību armijā, ļāva pat ierindniekiem komandierus izvēlēties.

Skolēniem ir jā diskutē par to, kā pašiem uzlabot ārpusklases darbu, kā pašiem veikt kādus pasākumus, kāda jā lūdz palīdzība, bet viņi nevar, nav gatavi spriest par skolotāju darbu. To pārliecinoši pierādīja paši skolēni (jā domā — attīstītākie, gudrākie) pieminētajā diskusijā. Viņi nevienu vārdu neteica par savu uzvedību pret skolotājiem, par saviem trūkumiem, bet tikai izvirzīja prasības un kritizēja skolotājus. Bieži vien skolotāji esot mazāk inteligēti, mazāk kulturāli nekā skolēni; skolotāji neesot iejūtīgi pret skolēniem, samazinot atzīmi, ja bez attaisnojoša iemesla nav izpildīts mājas uzdevums, neņemot vērā to, ka skolēns vispār ir zinīgs utt. Šādā atmosfērā skolotāji un izglītības nodaļas vadītāji raidījumā izskatījās tādi kā nobijušies, kā apsūdzētie, bikli aizstāvējās.

Arī raidījuma forma liecināja par tā veidotāju vēlēšanos izdabāt izlutinātajai un laiskajai jaunatnes daļai, viņi baidījās skolēnus pārpūlēt ar 15—20 minūšu nopietnu sarunu, baidījās tiem apņemt. Laikam jau tāpēc fonā tika raidīta mūzika un ik pēc 3—4 minūtēm sarunu pārtrauca ar visādiem iestarpinājumiem (kā mūsdienās ar komercsludinājumiem un kailu sieviešu ķermeņu rādīšanu), kas traucēja klausīšanos un iedziļināšanos sarunas būtībā. Vairākos starpbrīžos rādīja situācijai pavisam neatbilstošus Maskavas cirka numurus.

Nedomāju, ka visi skolotāji pilnīgi atbilst cildenajam skolotāja— audzinātāja darbam. Ir labi, ir viduvēji un ir slikti skolotāji, bet viņu darbu var vērtēt tikai kolēģi, skolu vadītāji un tautas izglītības institūciju darbinieki — cilvēki, kuri beiguši attiecīgas augstskolas, apguvuši pedagoģijas mākslu, metodiku un kuriem ir pieredze pedagoģiskajā darbā. No skolotājiem ir jā prasas, lai viņi savu mācības priekšmetu mācītu labi un saistoši, lai viņi visādā ziņā būtu paraugs, lai skolotājs atklāti, droši un pareizi vērtētu notikumus mūsu republikā, valstī un pasaulē, lai būtu taisnīgs un iejūtīgs, bet no skolotāja nevajag prasīt, lai viņš skolā, klasē skolēniem būtu draugs, tiem izdabātu. Prakse ir pierādījusi, ka šāda draudzība noved pie prasību samazināšanas, vajadzīgās distances izžušanas. Nedrīkst pieļaut, ka skolēni apspriež, vērtē skolotāja darbu mācību stundā. Cita lieta, ja runājam par ārpusklases, ārpuskolas darbu, kurā skolēni var parādīt savu aktivitāti, patstāvību, kurā skolotājs galvenokārt ir skolēnu domu organizētājs. Taču distance jāievēro arī ārpuskolas darbā.

Esmu par visstingrākajām skolotājiem izvirzītām prasībām, bet publiska skolotāju darba iztīrāšana tikai apgrūtina darbu skolās, grauj skolotāju jau tā zemo prestižu, pasliktina disciplīnu skolās.

Domāju, ka jaunatnes raidījumu redakcijas darbinieki nav izpratuši skolēnu pašpārvaldes būtību. Tā taču nav domāta skolotāju darba vērtēšanai."

Jaunatnes audzināšanas problēmas man toreiz un ne mazāk arī šodien likušās tik nozīmīgas, ka atļaušos citēt vēl trīs vēstules no tiem laikiem — 1986.—1989. gadā.

Vēstule Aigaram Misānam un Kārlim Auškāpam 1986. gada 9. novembrī.

"Vakar noskatījos televīzijā uzvedumu "Krauklītis". Recenziju vai analīzi par šo izrādi (..) lai raksta speciālisti. Taču, kaut pavisam īsi, savas domas gribu pateikt.

Varbūt jums un citiem izrāžu veidotājiem un dalībniekiem kaut kas no manis teiktā nodērs.

Vispirms gribu izteikt pateicību televīzijas vadībai un visiem, kas atbalstīja režisora Auškāpa ierosinājumu šo Raiņa brīnišķīgo un tagad (arī šodien — 1997. gadā) jo sevišķi vajadzīgo lugu parādīt televīzijā. Un vislielākā pateicība režisoram Auškāpam par ideju un, manuprāt, ļoti veiksmīgi un pareizi veidoto televīzijas variantu, no garās lugas izvēloties tieši to, kas mums šodien ir visvajadzīgākais: dziļas ētiskas jūtas, nacionāls pašlepnums un naids pret ienaidniekiem, tautas apspiedējiem. Paldies gribu teikt arī Magones lomas tēlotājai Liepiņai. Viņai ir izdevies iejusties tēlā; redzams, ka aktrise daudz strādājusi un darbu paveikusi godam. Man ļoti žēl, bet to nevaru teikt par pārējiem — vecmeistariem — galveno lomu tēlotājiem, sevišķi uzveduma pirmajā daļā. Un režisoram Auškāpam gribu pārnest, ka viņš nav bijis pietiekoši prasīgs pret šo slaveno aktieru saimi.

Manuprāt, kļūda bija arī uzveduma iekšskatus gandrīz visus parādīt Cēsu pilsdrupās. Grūti iedomāties un saprast, ka svešzemju iebrucēji būtu dzīvojuši un pat sievu apņēmuši pilnīgi sagrautā pilī. Varēja taču vismaz pāris telpu kaut butaforiski apdarināt. Taču vislielākā kļūda, ko pieļāvis režisors un TV vadība, ir tā, ka skaņu režisūra uzvedumā uzticēta Korņejevam. Latviešiem pilnīgi svešās un pat pretīgās skaņas gandrīz visa uzveduma laikā bija grūti paciešamas. Ar savu intonāciju tās drīzāk atgādināja gruzīnu melodijas un brīžiem kalnu altajiešu savdabīgo dziedāšanu dziļi rīklē, bet ne latviskās lēnās, skumjās melodijas. Korņejevam tās vai nu nav zināmas, vai nepatīk. Un vai tad tā bija latviešiem pazīstamā stabulīte? Galu galā griezīgās, metāliskās īdēšanas vietā varēja izmantot mūsu brīnišķīgās tautas dziesmu melodijas. Nezinu, vai speciālisti piekritīs, bet man skaņu noformējums sabojāja visu baudu, ko citādi būtu guvis no uzveduma, un es pieļauju, ka tā būs jutušies daudzi."

Un vēl viena īsa vēstule Aigaram Misānam, kura arī rakstīta 1986. g. 9. novembrī.

"Cienījamais Aigar Misān!

Tā kā nelielā laikā rakstu Jums jau trešo vēstuli un divās iepriekšējās galvenokārt esmu raidījumus kritizējis, Jums var rasties iespaids, ka esmu visa noniecinātājs. Tā tas nav.

Piemēram, šodien tikko paspēju uzrakstīt iepriekšējo vēstuli, kuru nosūtu reizē ar šo, pēc tam ar lielu interesi un patiesu prieku noskatījies raidījumu jaunatnei "Mozaīka" — būtībā par režisoru Aleksandru Leimani un aktrisi Baibu Indriksoni, kurus man savā laikā bija gods pazīt (gan tikai pavirši; un tagad to nožēloju, kā to raidījumā teica Baiba, — tagad es to būtu darījis citādi), par viņu meitu un dēlu, par visu Leimaņa ģimeni, kurā katram ir savs skaidrs mērķis dzīvē un šo mērķu piepildījums domāts ne tikai pašiem, bet sabiedrībai, tautai, cilvēcei. Leimaņiem tuvākais mērķis katram savs, bet visiem kopīga ir dzelzaina griba sprauto mērķi sasniegt; kopīga ir domāšana, vēlēšanās visu saskatīt un saprast. Kaut mūsu tautai būtu vairāk tādu ģimeņu, tādu cilvēku, kaut vairāk būtu tādu "Mozaīku" un vispār līdzvērtīgu raidījumu!

Cienījamais Aigar Misān!

Lai man drīzumā nenāktos atkal Jūs ar vēstulēm traucēt, lūdzu Jūs kopā ar saviem darbiniekiem apspriest, kā panākt, lai raidījumu dalībnieku dikcija būtu daudz skaidrāka un skaņu ieraksti uzlabotos, jo ļoti bieži ir tā, ka vienu vārdu aktieris burtiski izkļiedz un sekojošos nočukst, un tas netiek darīts domu akcentēšanai. Griez vai stumdi skaņu regulētāju, kā gribi, — visu uztvert nav iespējams. Varbūt vainīga aparatūra?"

Un visbeidzot mana vēstule Anatolijam Gorbunovam par jaunatnes problēmu.

"LKP CK sekretāram Anatolijam Gorbunovam.

Neraugoties uz mūsu atšķirīgiem viedokļiem jautājumos, kurus Jūs esat izteicis savās runās pēdējos divos trīs mēnešos, spriežot pēc to atreferējuma presē, — nedaudz ceru, ka mums varētu būt līdzīgas domas dažos jaunatnes audzināšanas jautājumos. Domas, kuras izteikšu šajā vēstulē, esmu jau izteicis TV un radioraidījumu vadītājiem, bet stāvoklis mainījies maz.

Par kādiem jautājumiem gribu izteikties?

Domāju, ka galvenokārt tiek runāts par jaunatnes tiesībām, bet pavisam maz par jaunatnes pienākumiem. Protams, arī es, tāpat kā Jūs, priecājos par visu labo, ko daļa jaunatnes veic ražošanā, celtniecībā, mākslā, zinātnē, mācību iestādēs. Taču nedrīkstam sevi mānīt, apgalvodami, ka ar jaunatni republikā viss ir normāli. Visi, kas grib redzēt, redz, ka stāvoklis nav normāls. Par to jārunā atklāti, nesaudzīgi, lai, nonākot strupceļā, mums kādreiz nenāktos atzīt, ka atkal esam kļūdījušies arī šajā jautājumā. Jums, kam pieejami visi fakti, ar kuriem ik dienas saduras administratīvie orgāni, medicīnas iestādes, narkologi un mācību iestādes, labāk nekā man ir zināms, ka pārāk liela ir tā jaunatnes daļa, kurai nav vēlēšanās ne mācīties, ne strādāt, kurai nav ētisko, estētisko un vispār nekādu jūtu, kurai ir tikai instinkti, tieksme uz postīšanu, huligānismu, kurai trūkst gaumes izjūtas, uzvedības un runas kultūras. Tas rada nepieciešamību krasi pārskatīt visu administratīvo un audzināšanas darbu.

Mans pirmais secinājums: atklāti un droši jānovērtē stāvoklis, vairāk jārunā par jaunatnes pienākumiem, par tiesībām strādāt, celt, mācīties, — mazāk par tiesībām baudīt, prasīt. To jaunatne dara un darīs bez pieaugušo pamudinājuma, aģitācijas.

Otrais — jāpanāk nesalīdzināmi lielāka vecāku atbildība par saviem bērniem, un te nepietiek tikai ar aicinājumiem un aizrādījumiem. Ja vajadzīgs, jāierosina pat pieņemt likumu, kas dotu tiesības sodīt ar iespaidīgiem naudas un citādiem sodiem vecākus, kuru nepilngadīgie bērni ir pārkāpuši vispārpieņemtās sabiedriskās uzvedības normas un likumus. Pašreiz stāvoklis taču ir tāds, ka lielākajā daļā ģimeņu bērni dzīvo visatļautībā: iet, kur un kad grib, naktī var gulēt mājās vai kur pagadās, satiekas, ar ko grib. Vecāki par savu bērnu gaitām nekā nezina un it kā pat kautrējas vai pat baidās saviem lolojumiem par to jautāt. Šie aklie un ar vistas mīlestību pārņemtie vecāki tiesas prāvās taču paši to spiesti atzīt, bet tad nelaime ir jau notikusi un tikai nedaudzos gadījumos labojama.

Trešais secinājums — jāglābj jaunatne no pārmērīgi daudzajiem zemas kvalitātes ansamblīšiem, no klaigātājiem, gārdzējiem, kas sevi iedomājas par solistiem, un elektronisko instrumentu taustiņu spaidītājiem, gurnu šūpotājiem, dibenu grozītājiem, kas pār nenobriedušo jaunatni gāžas kā lavīna.

Krasi jāmaina saturs valsts televīzijas un radio pārraidēm jaunatnei: "Apvārsnis", "Mozaīka", "Skolēniem no 10 līdz 14" u. c.

Jums, protams, nav tik daudz laika, lai šīs pārraides noskatītos un izvērtētu, bet stāvoklis ir pavisam bēdīgs."

Teikto pamatoju ar tiem pašiem faktiem, uz kuriem norādīju vēstulē Misānam, tāpēc šeit neatkārošu.

"Vispār grūti ir atcerēties, kad raidījumos jaunatnei ticis rādīts, kad ticis runāts par to, kā jaunieši mācās, kā strādā, kā būvē sev kādu sporta laukumu, stadionu vai ko citu lietišķu, vajadzīgu. Runā gandrīz tikai par to, kā pavada brīvo laiku, kā organizē izpriecas. Protams, izklaidējošās programmas ir vajadzīgas, bet arī tām taču jābūt

gaišām, tīrām, skaistām, tādām, kuras jaunatnē modinātu kādu skaistu, labu dvēseles skaņu.

Minēšu, par ko, manuprāt, daudz vairāk vajadzētu raidījumos jaunatnei runāt un ko rādīt.

1. Par interesantiem ārpusklases, ārpusskolas pasākumiem skolēniem un studentiem. Tās varētu būt dažādas sarunas, sacensības, viktorīnas, konkursi par republikas vēstures, ģeogrāfijas, kultūras un ekonomikas jautājumiem. Mazs aizsākums nesen bija raidījumā, kurā piedalījās Liepājas Pedagoģiskā institūta studenti (2.03.87.). Tādus un līdzīgus raidījumus vēlams rīkot bieži — par mūsu valsts novadiem un pilsētām, par ievērojamākiem cilvēkiem pagātnē un tagadnē, par Latvijas lielākajām upēm, ezeriem un pilskalniem, par jauniešu talkām kultūras un vēstures pieminekļu sakopšanā.

2. Visā pasaulē viena no vislielākajām problēmām ir dabas (tātad arī cilvēces) aizsardzība. Kas gan var būt vajadzīgāk nekā iespaidīgi parādīt, kāds stāvoklis šajā jomā ir pie mums; kāpēc tas ir tāds, ko varētu darīt un ko dažviet jau dara bērni, pusaudži un pieaugušie šās globālās problēmas labā.

3. Daudz vairāk vajadzīgi raidījumi jūtu nabadzības likvidēšanai. Te varētu būt raidījumi par ģimenēm, kurās valda satiecība un savstarpēja iejūtība, raidījumi par bērnu attieksmi pret dzīvniekiem, augiem, putniem — vispār pret dabu; raidījumi, kuros piedalās pasaulē un mūsu zemē labākie bērnu kori, orķestri, deju kopas, talantīgi solisti. Varētu iztirzāt un pat tikai norunāt vai lasīt mūsu rakstnieku labākos darbus, kuros rādīti krietni bērni, laba bērnu attieksme pret vecākiem, tuviniekiem un vispār cilvēkiem. Ir taču latviešiem dziļi izjusti mākslas darbi ar lielu ētisku, estētisku un morālu vērtību. Tādi ir Brigaderei, Jaunsudrabiņam, Sudrabu Edžum, Birzniekam-Upītim, Blaumanim, Aspazijai, Plūdonim, Saulietim, Apsīšu Jēkabam ar saviem sirdsšķīstiem ļaudīm u. c.

Varētu raidījumos lasīt arī labākos pašu skolēnu un studentu sacerējumus.

4. Vajadzētu raidījumus, kas iemācītu skolēnus, studentus, vispār jauniešus loģiski, skaidri, pārliecinoši izteikt savas domas par kādu cilvēku, notikumu, parādību. Te varētu būt stāstījumi par latviešu tautas atmodas pašreizējajiem darbiniekiem.

5. Ļoti vērtīgi var būt raidījumi, kuros ar visspilgtākajiem piemēriem parādītu, ko bērns, jauniešs var sasniegt mācībās, mākslā, sportā un vispār dzīvē ar centību, neatlaidību, stipru gribu.

6. Varētu parādīt skaistus ceļojumus pa Latvijas novadiem, kuros vecāki dodas kopā ar saviem bērniem, jo, manuprāt, nav nemaz labi krasi nošķirot pasākumus bērniem no vecākiem.

7. Pasaulē notiek desmitiem, pat simtiem daždažādu pasākumu, vienreizīgi sarīkojumi. Ir lietas un parādības, kuru noskatīšanās jauniešiem var, kā saka, pacelt spārnos, iedvesmot, garīgi bagātināt, modināt viņā mīlestību pret savu tautu un valodu, dzimteni.

8. Ir vajadzīgi raidījumi par mūziku, raidījumi, kas bērniem, jauniešiem palīdzētu to saprast. Mūzika taču ir spēcīgs līdzeklis jūtu audzināšanai. Labu paraugu rāda CTV, kura bieži raida mūzikas stundas bērniem ar visas klases audzēkņu aktīvu līdzdarbošanos. Vai tad mums trūkst labu mūzikas skolotāju un muzikologu, kuri tādas stundas pārraidēm var sagatavot?

9. Domāju, ka jaunatnes raidījumu redakcijām vajadzētu sagatavot speciālus raidījumus visievērojamāko latviešu zinātnieku, kultūras un mākslas darbinieku jubileju reizēs. Šādos raidījumos varētu piedalīties tādi erudīti un gudri cilvēki kā akadēmiķis Jānis Stradiņš, muzikologs Oļģerts Grāvītis u. c.

10. Saprotams, ka vajadzīgi raidījumi par labi strādājošiem jauniešiem un jauniešu brigādēm ražošanā kā laukos, tā pilsētās.

Tēmu uzskaiti varētu vēl turpināt. Protams, atradīsies televīzijas un radio darbinieki, kas teiks — bet mēs taču visu to jau darām. Jā, bet nepietiekoši. Dominē bezsaturīgas zemas kvalitātes pārraides, kas jaunatni drīzāk bojā, par ko jau teikts vēstules sākumā.

Anatolij Gorbunov!

Lūdzu padomāt par manis teikto. Droši vien ne viss Jums liksies pieņemams. Ja kaut kam tomēr piekrītat, tad par maz būs vēstules vienkārša pārsūtīšana TV un radoraidījumu komitejai. Ir vajadzīgi Jūsu direktīvi norādījumi. Manuprāt, pats mazākais, ko vajadzētu darīt:

1. Sarīkot konferenci preses un citu masu informācijas līdzekļu darbiniekiem, kurā Jūs izteiktu stāvokļa novērtējumu un direktīvos norādījumus par skartajā jautājumā veicamo.

2. Būtu labi, ja Jūs uzrakstītu par šo jautājumu direktīvu rakstu presē.

3. Dot attiecīgus norādījumus komjaunatnes vadībai.

4. Pārskatīt kadrus TV un radio jaunatnes raidījumu redakcijās."

Vai šo vēstuli Anatolijs Gorbunovs izmantoja — nezinu. Būtiskas pārmaiņas nemanīju.

* * *

Kā vēl es izmantoju laiku, kad Maskavas lielkungi bija deklarējuši vajadzību pēc lielākas atklātības un pārmaiņām, bet Latvijā būtisku pārmaiņu bija maz?

Kā jau iepriekš teikts, es meklēju sabiedrotos, kuri kaut dažos jautājumos būtu ar mieru ko darīt pamattautu labā.

Šādā nolūkā uzsāku sarakstīšanos ar seno laiku draugu Mārtiņu Krīgeru, kas bija izveidojies par rakstnieku Mārtiņu Kalndruvu un rakstīja stāstus, kuros dzīvi godīgi rādīja tādu, kāda tā ir, — bez izskaistināšanas.

1987. gada jūlijā viņam uzrakstīju pirmo vēstuli.

"Labdien, Mārtiņ!

Neesmu drošs, vai man ir tiesības Jūs tā uzrunāt. Mārtiņu Kalndruvu noteikti ne, bet Mārtiņu Krīgeru, ar kuru vienlaicīgi mācījos Īvandes 4-gadīgajā un Ķimāles 6-gadīgajā skolā, it kā būtu. Bez tam — pēc manas sen mirušās mātes teiktā — mūsu mātes bijušas māsīcas, bet varbūt citādas pakāpes radnieces.

Kāpēc tagad, pēc 60 gadiem, meklēju Jūs?

Ir pienācis vecums un pēdējais laiks ieskatīties pagātnē. Iemesls ir arī Jūsu 70 gadu jubileja, kuras sakarā par Jums daudz runā un raksta. Arī es vēlējos pavisam godīgi Jūs apsveikt, pateikt savu paldies. Man arī patīk Jūsu apraksti un stāsti, tas, ka esat saglabājis godīgumu vispār un tāds esat arī literatūrā. Mani urda tīri cilvēciska vēlēšanās tikt ar savu jaunību, ar vietām, kas man mīļas, ar cilvēkiem, kuri man bijuši tuvi.

Dzīvi es esmu nodzīvojis "kā vāvere ritenī", kā "aptaurēts"; ja kam pieķeros, tad tam atdodos viss, nekam citam man neatliek laika. Dzīve mani jau no pašas jaunības ierāvusi savā mutulī. Šī pieķeršanās, fanātisms noveda pie tā, ka mani bieži vien pārvērtēja un reizē izmantoja kā tapu, ar kuru aizbāzt kādu radušos "caurumu"; lika amatos, pēc kuriem nealku, kuriem es nejutos pietiekami sagatavots. Ne vienmēr man tuvumā bija pietiekoši daudz draugu, kas varētu dot padomu. Bija jau, bija, bet

nepietiekoši, un tāpēc arī ne reizi vien kļūdījos, sevišķi jaunības gados. Spriežot pēc Jūsu rakstu darbiem, arī Jūs būtu varējis man palīdzēt ar padomiem, ja atrastos manā tuvumā. Rakstnieki taču arī analizē dzīvi. Padomdevējus meklēju vēl šodien (..)"

Tālāk rakstu par sevi, par apstākļiem, kādos man nācies strādāt, atrodoties dažādos amatos.

"(..) Kāpēc Jums tik plaši stāstu par sevi, kamēr nezinu, vai tas Jūs interesē? Tieši tāpēc, lai Jūs varētu izlemt, vai vērts ar mani sarakstīties un satīkties. Stāstu tāpēc, lai Jums būtu saprotams, kāpēc es gandrīz nekā nezinu par savu vecāku izcelsmi, pagātņi, bet ļoti gribas zināt; lai Jūs saprastu, kāpēc, atgriezies Latvijā, es centos apmeklēt vietas, kur esmu dzīvojis bērnībā, un satīkt cilvēkus no savas bērnības. Jūs arī to darāt. Jums ir vieglāk, jo, ja nemaldos, visu laiku dzīvojat Latvijā, bet mani dzīve "mētāja" pa plašo impēriju. Es dzimtās mājas vietā atradu tikai graustu un nezāles. Nesatīku nevienu cilvēku, kurš ko zinātu par tiem laikiem. Man ir tikai viena fotogrāfija no vecās Īvandes 4-klasīgās skolas, un tā pati pieder māšai. Rakstīju tik plaši par apstākļiem, kuros es darbojos, domādams, ka Jums kā plaša profila rakstniekam nenāks par ļaunu dzīvi iepazīt arī no citas puses. Teikšu atklāti — būtu ļoti priecīgs, ja arī Jums rastos vēlēšanās ar mani satīkties. Taču uzmākties negribu. Padomājiet. Es Jums piezvanīšu. Ja nevēlaties — sakiet atklāti. Sapratīšu. Jūsu adrese un tālruņa numurs man ir zināms.

Jums tikai labu vēlot,

Eduards Berklavs."

* * *

Atbilde pēc vairāku vēstuļu saņemšanas no Mārtiņa, un tajās lūgts rakstīt.

"Labvakar, Mārtiņ!

Ir rudenīgs vakars. Sēžu mūsu lauku mītnē viens. (Sieva Margarita palika Rīgā darīšanas kārtot.) Visapkārt klusums; tikai vējš tā pavisam rudenīgi smagi pūš. Un nav jau arī nekāds brīnums, ka pūš, jo apmēram simt metrus no mana loga viļņo jūra. Jūru gan šeit līcī nevar salīdzināt ar jūru Ventspilī un Liepājā.

Šādā situācijā un vidē domas kļūst uz visām pusēm — pie tuviniekiem un draugiem. Tā nu domās esmu aizceļojis pie Tevis. Man patiesi žēl, ka Tev personiskā dzīvē radušies sarežģījumi. Tie Tevi nospiež un satrauc, bet, lai rakstītu, Tev vajadzīgs miers un labsajūta. Maz jau gan ticams, ka manas iedomas saskan ar īstenību, jo mēs taču viens par otru zinām tik maz. Bet droši vien nemaldos, domādams, ka sevišķi priecīgs neesi. Ja nu vienīgi labi veicies ar literārā darba pārrakstīšanu un pārstrādāšanu. Godīgi paveikts darbs rada labsajūtu.

Kaut turos pie uzskata, ka domājošam cilvēkam arī vienatnē nav garlaicīgi, tomēr ilga vienatne ir smaga. To esmu izjutis ne reizi vien un jo sevišķi izsūtījumā Vladimīrā, kur viens pavadīju astoņarpus gadus. Lai vientulība nenomāktu un lai šie gadi nebūtu tukši, vajadzēja atrast kādu nodarbošanos, kas dotu pārliecību, ka esmu kādam vajadzīgs. Un es tādu atradu: izanalizēju savu dzīvi un darbu gan domās, gan uz papīra, sākot no daudz maz apzinātās jaunības. Daudz tajā bijis vilšanās un maldu, daudz noviržu no iecerētā ceļa. (..) Īsi var teikt — dzīve iznākusi tāda samocīta, neizdevusies, un mani moka bezvērtības apziņa, ka aizejot pēc sevis neko prātīgu nākamām paaudzēm neatstāšu.

Nu pietiek: domāju par Tevi, bet rakstu par sevi. Bet lai nu paliek it kā tāds avanss, klusībā cerot, ka varbūt Tu man arī kādreiz uzrakstīsi par sevi.

Pēc visa teiktā Tu sapratīsi, ka arī man nereti ir skumji sirdī.

Kā es izlīdzos?

Savā ikdienā par pamatu ņemu katru vakaru pajautāt sev: ko tu šodien esi paveicis cilvēku labā, nākotnes labā. Protams, ir vakari, kad nepajautāju, bet tas gadās reti. Un šo devīzi es saprotu tā, ka jābūt vajadzīgam ne tikai kādam atsevišķam cilvēkam, bet arī un galvenokārt savai tautai. Protams, iespēju man ir maz, bet, ko varam, to darām (es un sieva). Ko es daru — Tu daļēji zini. Sieva veido plašu kartotēku par Latvijas (arī pasaules) daiļslidotājiem. Tas gan ir šaurs, bet pamatīgs darbs, kas kādreiz noderēs. Viņa kolekcijā arī pastmarkas pēc visiem filatēlijas noteikumiem. Es, piemēram, sekoju latviešu valodas kropļošanai presē, radio un televīzijā; par novērotām parādībām ar konkrētiem faktiem rakstu Valodas institūtam, radio, televīzijai un presei.

Gribēju nopietni pētīt atsevišķus jautājumus no latviešu pagātnes, bet tūlīt atdūros pret nepārvaramu šķērslī — mani nepielaiž ne pie arhīviem, ne literatūras un preses specfondiem.

Ir taču daudzi jautājumi, kurus tīši grib aizmirst, pazudināt, bet to nedrīkst pieļaut.

Labu un lielu darbu veic rakstnieks un literatūras pētnieks Jānis Kalniņš un Lilija Dzene par latviešu tautas atmodas un kultūras darbiniekiem, Jānis Stradiņš par latviešu zinātniekiem. Bet nedarītā vēl milzum daudz: vajadzētu objektīvi izpētīt, kādi latviešiem bijuši tā saucamie "zviedru laiki", "krievu laiki" un "vācu laiki". Plašu pētījumu vajadzētu par hercoga Jēkaba laiku Kurzemē. Var ņemt arī šaurāk: par latviešu slavenajiem jūrniekiem, lidotājiem, sportistiem (tas, ko Kehris raksta *Sportā*, ir tendencioza aģitācija, nevis vēsture). Var sīki izpētīt kādas pilsētas vēsturi. Īsi: lai priekšlaicīgi sevi "nenorakstītu", bez "maizes" darba, bez pamatdarba katram domājošam cilvēkam, kam rūp savas tautas liktenis, ir jāatrod vēl kāds iecirknis, kurā viņš var ko atstāt savai tautai. Tici — tas mūsu apstākļos palīdz turēt sevi "formā", palīdz dzīvot.

Neņem ļaunā, ka Tevi kā jaunu puiseli mācu, kā dzīvot, bet varbūt ir vērts padomāt arī šādā plāksnē.

Tā nu esmu izpļāpājies un aizpļāpājies. Ja ar šo vēstuli esmu Tev nolaupījis laiku — lūdzu piedot.

Būtu priecīgs, ja arī Tev kādreiz rastos vēlēšanās man ko uzrakstīt.

Palieku ar cieņu domās par Tevi.

Ed."

* * *

1987. g. 13. oktobrī atkal rakstu Mārtiņam.

"Labrīt,

"visparastākais, diezgan veclaicīgais latviešu cilvēk"!

Tā tu vēstulē pats sevi nosauci, un tieši tāds Tu man patīc, tieši tādu Tevi cieniu, un tieši tāds Tu esi man mīļš.

Jau sen gribēju Tev rakstīt, bet vienmēr atliku, taču pirms dažām dienām abi ar sievu bijām mežā turpat Tūjas apkaimē, un tur bija tik jauki, tāds klusums. Tikai kāds putniņš iesvilpjas, kāds dzenītis nober savu ložmetēja kārtu pa priedes stumbru, iznīcinot kaitēkļus — koku ienaidniekus. Nav traucējošās cilvēku burzmas. Un tādos apstākļos brīvi raisās domas. Un, protams, domās biju arī pie Tevis.

Šodien ir gadadiena kopš Rīgas atbrīvošanas no vācu okupantiem. Tā ir diena, kuru vērts atcerēties, taču ar gadiem dzīve šo cerību viesēju dienu ir aptumšojusi. Skumji.

Pārlasīju Tavu vēstuli. Cik tā saturīga un man vajadzīga! Tagad jau daudz labāk Tevi pazīstu. Tu izteicies par daudziem notikumiem un parādībām, par vissvarīgākām mūsdienu problēmām: par tagad aizsākto demokratizācijas un atklātības procesu, par latviešu valodas likteni, par dažādu tautību cilvēku attiecībām agrāk un tagad Latvijā, par nacionālismu un internacionālismu un citiem jautājumiem. Priecājos, ka Tavi uzskati par visiem šiem jautājumiem pilnīgi saskan ar manām domām. Tieši tāds Tu man esi tuvs. Jā, līdz īstai demokrātijai mums vēl ļoti tālu. Mūsu valoda — viena no visvecākajām pasaulē — tiek kropļota un niecināta. To arvien retāk dzird Rīgā un Ventpilī un pavisam maz Daugavpilī. To nevēl augstie vadītāji un viss vairums iebrāucēju. Tu pareizi saki, ka īsta tautu draudzība var būt tikai tad, ja tautu attiecībās pastāv savstarpēja cieņa, bet pie mums tā nav, un gribot negribot jāatzīst, ka lielās tautas nekad un nekur mums zināmā vēsturē nav ar cieņu izturējušās pret mazām tautām. To apliecina arī tagadējie notikumi Tibetā. Un cik pareizi un jauki Tu rakstīji: "Tauta, tautība — tas ir dārgums, saudzējams, neaizskarams, attīstāms." Krievi attiecībā uz savu tautu to saprot pareizi. Viņi kopj savu valodu, audzina tautu patriotismā, lepojas ar visu, kas tautas pagātnē bijis labs. Vērts pieminēt pavisam nesen nosvinēto Maskavas 840. gadadienu, kad pa ielām maršēja ļaudis, pārgērbti par caru Pēteri I, Borisu Godunovu, cara armijas ģenerāļu un karavīru formās. Jāsaka — tas nu bija prātam grūti aptverams. Un to rādīja televīzijā mums visiem.

Bet kā pie mums? LKP CK sekretārs Gorbunovs rakstīja, ka visus, kas 18. novembrī ies nolikt ziedus pie Brīvības pieminekļa, uzskatīs par padomju iekārtas un Padomju Savienības ienaidniekiem. Viņš arī pavēstīja, ka krievu valoda jāiemācās Latvijā visiem, bet cittautiešiem latviešu valodas prašana nav obligāta; kas to prasa, tas ir nacionālists un pretpadomju elements (Meijers u. c.).

Oficiālā propaganda ik dienas sludina, ka visādi atbalstāma un slavējama ir tautu cīņa par savu neatkarību, patstāvību. Tas ir pareizi. Pilnīgi piekrītu. Bet kāpēc tad aizliedz svinēt 18. novembri? Kāpēc ar labu vārdu neļauj pieminēt pulkvežus Kalpaku, Briedi, Zemitānu, Voldemāru Ozolu, Balodi? Krievi slavē citu tautu iekarotājus, savas un citu tautu apspiedējus — caru Pēteri I, Jāni Bargo, slavē karavadoņus Suvorovu, Kutuzovu, Nahimovu u. c., bet latvieši nedrīkst ar labu vārdu pieminēt savus karavadoņus un prezidentus, kuri nekad citu zemes nav tiekušies iekarot. Kur te principialitāte, konsekvence?

Vēl nedaudz par jēdzieniem "tauta — nācija" un "šķira". Droši vien arī Tu būsi ievērojis, ka mūsu valstī vispār izvairās runāt par ukraiņu, baltkrievu, gruzīnu, igauņu, lietuviešu, latviešu vai kādu citu tautu, kuras iekļautas Padomju Savienībā. Izņēmums ir krievu tauta. To piemin bieži, un tai pievieno visādus slavinošus epitetus: viesmīlīga, strādīga, izturīga, gudra, augstsirdīga utt. Bet visbiežāk min tā saucamo "padomju tautu". Kāpēc visus Padomju Savienības iedzīvotājus kopā sauc par padomju tautu, es nezinu, jo visām kopā tām nav neviena no trim iezīmēm, kurām obligāti jābūt tautas jēdzienā: kopīga teritorija, kopīga valoda, kopīga kultūra — tradīcijas. Tā tautu definēja arī Ļeņins.

Mums tīk runāt par šķirām, jo sevišķi par strādnieku šķiru, turklāt kā par progresīvāko, galveno cilvēces daļu.

Uzskatu, ka cilvēks vai organizācija, kas sāka tautas dalīt šķirās, ir katras un visu tautu ienaidnieks, jo šī dalīšana ir vērsta uz tautu saskaldīšanu un vājināšanu. Tas ir ļaunums cilvēcei, tās attīstībai. Tauta ir daudz plašāks jēdziens nekā šķira, jo šķiru vieno tikai ekonomiskas intereses, tās mērķis ir iegūt tikai materiālus labumus, turklāt

vienīgi savai šķirai. Šķirai nav ne savas valodas, ne kultūras, ne tradīciju, pat ne savas, tikai tai piederošas teritorijas. Vienīgi tautai piemīt visas šīs īpašības un cēlie visu cilvēci aptverošie mērķi.

Viegli saprotams, kāpēc Ļeņins strādnieku šķiru izbīdīja cilvēces priekšgalā un rūpējās par to, lai arī partijas biedru vairākums būtu strādnieki, — tiem (ne aiz savas vainas, bet apstākļu ietekmē) ir zemāks kultūras līmenis, tie mazāk izglītoti un tāpēc mazāk spējīgi notikumus analizēt, paredzēt nākotni, toties vieglāk sadumpojami. Tāpēc arī tagad vēl stingri limitē inteliģences uzņemšanu partijā. Partijai nav vajadzīgas gaišas galvas, liels prāts. Visu lemj politbirojs un vadītāji perifērijā.

Par Tavu labo ierosinājumu man ķerties pie sava dzīves ceļa aprakstīšanas. To labprāt būtu darījis, varbūt arī spētu daudz maz pieklājīgi uzrakstīt, taču visu uzrakstīto man tik un tā atņemt un daudz ko jau ir atņēmuši. Tāpēc nākas apmierināties ar atsevišķām piezīmēm, un pat tās man atņēma(..)

Sirsnīgi spiežu roku.

Tavs *Eduards*."

* * *

Cerot, ka no Mārtiņa izveidosies man vēl viens sabiedrotais un palīgs, rakstu vēl.

"1.XII.87.

Labdien, Mārtiņ!

Kā jau teicu telefona sarunā — Tavu vēstuli uz piecām lapām saņēmu, un tā man sagādāja patiesu prieku. Ar katru Tavu vēstuli vairāk un vairāk pārliecinos, ka Tevī esmu atradis ne tikai bērnības draugu (tas gan ir ļoti daudz) un ne tikai vienkāršu, godīgu, sirdsšķīstu cilvēku (tā ir vislielākā bagātība), bet arī pilnīgu domubiedru vissvarīgākajos cilvēcības un mūsu daudz cietušās tautas likteņjautājumos; redzīgu un gudru notikumu un parādību vērtētāju. Jūtos kļuvis bagātāks.

Tuvojas gadu mija. Tas ir laiks, kad cilvēkam uz krietnu brīdi jāapstājas un mierīgi jāpadomā: kāds ir bijis un ko devis pašam un mūsu tautai aizvadītais gads? Un kāds bijis viņš pats?

Manas domas ir tādas: salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem šis tomēr ir bijis bagātāks interesantiem, nozīmīgiem notikumiem kā visā Padomju Savienībā, tā arī mūsu tautas dzīvē. Pilnīgi Tev piekrītu, ka īstu pārkārtošanos vēl nevar saskatīt, neliela atklātība ir gandrīz tikai ekonomikā, sadzīvē; politikā uz labo pusi nav mainījies nekas, demokratizācija tiek tikai tēlota.

Un tomēr kaut kas notiek, un tas ir labi. Var jau būt, ka uz lieliem panākumiem necer arī paši pārkārtošanās organizatori, ka viss notiekošais tiek darīts, tikai lai cilvēkos radītu atkal cerības uz "gaišāku nākotni", jo ilgais tā saucamais "stagnācijas" laiks bija visas cerības nokāvis. Tas tā ļoti var būt. Taču vairāk domāju, ka eksistē patiesa vēlēšanās, pareizāk — nepieciešamība uzlabot valsts ekonomisko stāvokli, jo citādi būtu katastrofa, bet vai nodomi izdosies? Šaubos.

Lai nu griguli, britāni, pakalni un citi līdzīgi karjeristi, iztapoņas un goda jūtas sen zaudējuši meļi raksta, ko grib, es tomēr priecājos, ka aizvadītajā gadā latviešu tautā kaut nedaudz atmodās pašlepnums, pieauga apzinīgums un drosme. To uzskatu par pašu galveno pērnā gada notikumu. Tā arī uzrakstīju televīzijas aptaujā.

Pašam, kā jau teicu, lielākais ieguvums bija Tevis atrašana.

Kopumā ar aizvadīto gadu neesmu apmierināts. Lielu cerību uz "gaišu nākotni" man nav. Fakts, ka tagad oficiālās aprindas atzīst un it kā sāk realizēt šo to no tā, ko pirms 30 gadiem es aicināju darīt un centos realizēt, — ir vājš gandarījums

(rūpniecību Latvijā attīstīt ne ar dzīvā darbaspēka palielināšanu, bet tikai uz intensifikācijas, darba ražīguma rēķina un paplašināt tikai metāla mazietilpīgas nozares, un tempu ziņā priekšroku dot nevis ražošanas līdzekļu — grupas "A", bet patēriņa priekšmetu ražošanai — grupai "B"; celtniecībā celt ne pēc sen novecojušiem tipveida projektiem, bet mūsdienīgiem, individuāliem vai mazu sēriju un nacionālā stila projektiem un arhitektiem dot tiesības uzraudzīt projektu īstenošanu; medicīnā — brīvu ārstu izvēli un personālam paaugstināt algas; izbeigt dižošanas ar vidējo izglītību visiem un skolēnu "vilkšanu" no klases uz klasi; prasīt, lai iebrāucēji apgūst latviešu valodu u. c.), jo tas viss pagaidām ir gandrīz vienīgi deklarācijas stāvokļi. Daudzi man laba vēlošie gan saka — tagad Tevi vajag pilnīgi rehabilitēt. Maskava to nekad nedarīs, jo mana galvenā vēlme bija, lai Latvijā noteicēji būtu latvieši, lai viņi būtu iedzīvotāju vairākums savā zemē, katrā Latvijas pilsētā, jo bez tā ir apdraudēta tautas suverenitāte. Es mēģināju iebrāucējiem aizšķērsot ceļu uz priekšrocībām, kuras viņi Latvijā ir baudījuši un bauda.

Es rehabilitēšanu negaidu, un tas nav galvenais.

Ļaunākais ir vēl vienmēr pastāvošā divkosība, vārdu nesakritība ar darbiem, melošana, izlīdzēšanās ar puspatiesībām, brīvu domu nepieļaušana. Tieši šo iemeslu pēc mums mirst talanti, iet zudumā gaišākās domas, vērtīgākās idejas, nerodas personības. To atzīst arī talantīgais, godīgais, visu augstāko goda titulu un prēmiju laureāts, Sociālistiskā darba varonis, krievu aktieris Mihails Uljanovs savā intervijā izdevumā *Neđela* š. g. Nr. 38. Te arī rodama atbilde, kāpēc mūsu laikos nerodas Tolstoji, Turgeņevi, Gogoļi, Puškini, Raiņi, Aspazijas, Čaikovski, Rahmaņinovi, Ščedrini, Dārziņi, Barisoni. Līdzīgi tas ir visās pārējās radošajās nozarēs. Mani dziļi apbēdina un sāpina, ka pat latviešu vislabākie rakstnieki — prozaiķi, dramaturgi, publicisti — nav gatavi ar visiem spēkiem dzīvot un darboties līdz tautas likstās, kā to Pirmā pasaules kara laikā darīja Kārlis Skalbe, Jānis Akuraters, Kristaps Bahmanis. Mani apbēdina un satrauc, ka mūsu vadošie aktieri uzņemas teātros un filmās spēlēt katru lomu, ko viņiem piedāvā. Vajadzētu taču pieņemt tikai tādu lomu, ar kuru var izteikt savu attieksmi pret dzīvi, kurā var paust savu prieku un sāpes, ar kuru var parādīt; ko mīli, ko ienīsti, ar kuru tu vari būt cīnītājs par savas tautas un visas cilvēces ideāliem. Ar šiem apstākļiem arī izskaidrojams, kāpēc mūsu aktieru tēlojums skatītājus nepārlicina, literārie darbi neaizrauj, kāpēc mūsu skulpturālie pieminekļi ir vienveidīgi, stereotipiski kā daudzu augstu priekšnieku domāšana, gaume.

Un vēl — par izdaudzīnāto atklātību. Ir taču aksioma, — lai atrastu pareizo ceļu iziešanai no meža, ir jāzina, kur atrodamies. Lai varētu virzīties pa progresu ceļu, likvidētu domāšanas un jūtu deficītu, lai atkal iegūtu tautas uzticēšanos, ir nepieciešama īsta demokrātija praksē un pilnīga atklātība. Par kādu atklātību mēs šodien varam runāt? Ko, piemēram, mēs zinām, cik pamatoti bija apvainojumi pat tādiem vīriem, kas mums nav bijuši labvēļi, — Molotovam, Maļenkovam, Kaganovičam, maršalam Žukovam, Berijam? Daudz vēlāk tā paslepus uzdzirdējām, ka īsi pirms nāves Molotovs esot uzņemts atpakaļ partijā — tā tad rehabilitēts. Kas vainīgs, ja apmelojumi bija nepamatoti? Taču ne jau Hraščovs viens pats?! Kāpēc par to tiek klusēts? Un kā ar tiem nobendētajiem latviešiem: Rudzutaku, Alksni, pulkvedi Vācieti, pulkvedi Briedi un vēl simtiem un tūkstošiem citu? Kas konkrēti viņus apvainoja, apmeloja? Kas viņus tiesāja, kas liecināja pret viņiem, kas viņus nošāva? Kas darīts ar vainīgajiem? Kāpēc neraksta un nerunā par to, kā bijušais Valsts drošības komitejas priekšnieks Jānis Vēvers varēja palikt šajā amatā un partijā pēc tam, kad no Maskavas arhīva tika saņemti dokumenti, kuri pierādīja, ka viņš, lai saglabātu sev vietu drošības orgānos, apzināti sacerējis nepamatotu lietu par "graujošu grupu" no Baškīrijas vai Tatārijas (precīzi neatminos) vadošiem darbiniekiem, un tā

rezultātā viņus visus nonāvēja? Vēveru pēc tam vēl paaugstināja dienestā un viņam piešķīra ģenerāļa "čīnu". Bez tam vēl izdeva viņa sacerēto grāmateli par čekistu "varoņdarbiem", ļāva viņam par tiem runāt televīzijā. Vai tam ir gadījuma raksturs? Kas aizliedza drukāt pat tāda godīga komunistu un talantīga dzejnieka kā Ojāra Vācieša vairākus darbus? Kāpēc? Kāpēc neziņojām, ka Latvijas kompartijas CK otrais sekretārs Ivans Ļebedevs, CK sekretārs Arvīds Pelše un CK propagandas nodaļas vadītājs Avotiņš bija tie, kas lika Rīgā Krišjāņa Valdemāra ielu pārdēvēt par Maksima Gorkija ielu, Aspazijas bulvāri — par Padomju bulvāri? Kā var būt Latvijā vairākas speciālas skolas, kurās mācības notiek tikai krievu valodā, piemēram, jūrskolas Liepājā un Rīgā, un tajās par jūrskolu dibinātāju un jūrniecības lietu vadītāju visā Krievijā — Krišjāni Valdemāra neviens nekā nezina, par to audzēkņiem nekas nav teikts?

Un šādus "kāpēc" var uzdot vēl un vēl. Bet tie, kuriem šie "kāpēc" būtu jādzird un uz tiem jāatbild, labākā gadījumā klusē, bet nereti jautātājus rupji apsauc un tiem pat atbild ar represijām.

Lūk, kāpēc es nevara noticēt arī tam, ko Mihails Gorbačovs intervijā teicis amerikāņu žurnālistam par Afganistānu — ka pie mums katram ir brīv izteikt savas domas, ka pie mums pastāv vārda, preses un biedrošanās brīvība. Kā tas varēja gadīties, ka PSRS armiju sev palīgā it kā aicinājusi toreizējā Afganistānas valdība, bet pavisam drīz pēc Padomju armijas ieiešanas Afganistānā tur noslepkavoja likumīgi ievēlēto prezidentu? Kas to izdarīja — nav pateikts līdz šim laikam. Mūs aicināja palīgā cīnīties — pret ko? Vai pret dažām nelielām bandām, kā mums tagad saka? Vai tādēļ bija vajadzīgs vairāk par simttūkstoš vīru liels padomju karaspēks? Un, pat ja arī būtu bijusi vajadzība, vai to bija tiesīgs izlemt politbirojs vai pat valdība? Karot taču sūtīja karavīrus no visām padomju republikām un ne jau aizstāvēt savu zemi.

Nu pietiek. Jau tā esmu izvērsies pārāk plaši. Un vai tad visu, kā saka, var izlikt uz papīra?

Savas domas es nevienam neuzspiežu, bet pats citādi domāt nespēju. Nav izslēgts, ka šīs manas domas ceļā līdz Tevīm lasīs ļaudis, kuriem tās nepatiks, un tie no manis prasīs atbildību. Lai! Žēl tikai, ka aizsāktā pārkārtošanās no tādām domām mūs nav atbrīvojusi, likvidējot to cēloņus. Žēl, ka tādas smagas domas nospiež mūs gadu mijā. Kad sāku rakstīt, mans nodoms bija pateikt Tev ko gaišu, uzmuntrinošu, bet redzi, kā nu iznāca.

Un tomēr pūlos būt optimists. Jācenšas priecāties kaut par sīkiem atveseļošanās simptomiem. Citādi dzīvot ir pārāk smagi. Un es ceru, ka Gorbačova uzsāktās reformas radīs mums iespēju izvērst plašu skaidrošanas un organizatorisku darbu tautā. Atmoda jau ir sākusies.

Palieku ar labām domām par Tevi

Eduards."

Astoņdesmito gadu nogale

Cīņai pret ļodzīties sākušo padomju varu un kompartijas diktātu sabiedrotos meklējām arī kaimiņvalstīs Igaunijā un Lietuvā, kur stāvoklis bija līdzīgs.

1988. gada sākumā Latvijā jau bijām radījuši organizācijas grupu "Latvijas Nacionālā neatkarības kustība — LNNK", kaut kopsapulce, kurā tika pieņemta darbības programma un statūti, notika tikai 1988. gada 10. augustā. Igaunijā jau bija

radīta "Igaunijas Nacionālās neatkarības partija", bet Lietuvā — "Lietuvas Brīvības līga".

Pēc mūsu iniciatīvas 1988. gada 19. un 20. janvārī Rīgā notika šo organizāciju I konference, kurā no Latvijas piedalījās arī "Helsinki-86" un "Neformālās tautas frontes" pārstāvji. Apmainījāmies ar informāciju par stāvokli savās valstīs, par paveikto un kopīgi darāmo.

Pieņēmām un parakstījām publicēšanai rezolūciju, kurā bija teikts:

"Ievērojot to, ka 1940. gadā okupētajās un varmācīgi PSRS iekļautajās Baltijas valstīs — Igaunijā, Latvijā un Lietuvā līdz šim laikam nav atjaunota valsts neatkarība, konference uzskata par nepieciešamu:

1. PSRS okupācijas armiju nekavējoties izvest no Igaunijas, Latvijas un Lietuvas.

2. Klātesot neitrālu valstu vai ANO pārstāvjiem, Igaunijā, Latvijā un Lietuvā pamattautām radīt apstākļus brīvi izteikt savu gribu.

3. Stingri ievērot starptautiskās konvencijas un lēmumus, kas regulē attiecības starp okupācijas varu un okupēto teritoriju iedzīvotājiem, līdz divos iepriekšējos punktos paredzēto uzdevumu pilnīgai izpildei.

No Igaunijas Nacionālās neatkarības partijas:

Viktors Nijssoo

Eve Pernaste

Canders Siss

No Latvijas Nacionālās neatkarības kustības:

Eduards Berklavs

Einārs Repše

Juris Dobelis

No Lietuvas Brīvības līgas:

Aļģimants Baltrušis

Romalds Ragaišis

Antans Terļjacks

1988. g. 20. novembrī.

Rezolūciju parakstīja arī "Helsinki-86" Rīgas grupas un Neformālās tautas frontes pārstāvji.

* * *

Kā vien spējām, morāli un praktiski atbalstījām Lietuvas un Igaunijas nacionāli patriotisko organizāciju gūtos panākumus jebkurā jomā. Tā, piemēram, kad Lietuvas vīriešu basketbola komanda "Žalgiris" Maskavā uzvarēja PSRS valsts komandu, lai gan tiesneši spēli tiesāja netaisni, un kļuva par PSRS 1987. gada čempioniem, Marga un es aizsūtījām uz Lietuvu šādu telegrammu:

"Cienījamais "Žalgiri"!

U-r-r-r-ā! U-r-r-r-ā! U-r-r-r-ā! Sirnīgi jūs apsveicam — trenerus, spēlētājus un visus, kas sekmēja čempiona titula iegūšanu. Jūs esat ne tikai trīskārtēji PSRS čempioni, bet īsti lietuvieši, īsti varoņi. Mēs redzējām, kādos apstākļos jums nācās spēlēt un kā jūs gūvat uzvaru. Mēs ļoti priecājamies par jums!

Vēlam jums patīkamu atpūtu un daudz uzvaru nākotnē."

Mītiņā Rīgā, pie Politiskās izglītības nama, 1988. gada 14. jūnijā — politiski represēto piemiņai.

Sarkanbaltsarkanais valsts karogs un "Dievs, svētī Latviju!" kā latviešu tautas un neatkarīgas valsts simboli ir atkaroti.

* * *

Kad un kā vien spējām, publiski izteicām protestu pret katru ļaundarību Latvijai un latviešiem.

Piemēra pēc citēšu tikai vienu, kura rakstiskā kopija man ir saglabājusies.

"Laikraksta *Cīņa* redakcijai.

Lasīju laikrakstā *Literatūra un Māksla* un klausījos pa radio cilvēku sašutumu par atkal un atkal pieļauto masveidīgo koku izzāgēšanu aizsargājamā Jūrmalas kāpu zonā.

Grūti atrast vārdus, kā nosaukt cilvēkus, kas pieprasa to darīt, kas pieliek roku noziedzīgā darba realizēšanā, un kā kvalificēt to vadošos amatos sēdošo cilvēku rīcību, kuri dod piekrišanu šiem noziedzīgajiem darbiem. Citādi kā par noziegumiem tos saukt nevar, jo ir taču likums, kas aizliedz to darīt.

Ir jābrīnās, kāpēc *Cīņa* par to klusē un kāpēc LPSR Ministru padome nedara tautai zināmu, kāds ir tās viedoklis šajā jautājumā un vai tā vēlas sadzirdēt tautas balsi un grib tajā ieklausīties.

Eduards Berklavs

1987. g. 21. maijā."

Mēģinājumu novērst ļaunumu tautai, novērst vēstures izkropļojumus bija daudz. Ilustrācijai atļaušos pievienot gandrīz visu kinorežisoram, operatoram un scenāristam Jurim Podniekam adresētas pagaras vēstules tekstu.

"Cienījamais Juri Podniek!

Laikraksta *Literatūra un Maksla* šā gada (1988.) pirmajā numurā izlasīju, ka esat nodomājis radīt filmu par nacionālo attiecību problēmām Latvijā. Jūs pareizi sakāt, ka pastāv vajadzība pēc tādas filmas, ka līdz šim nacionālās attiecības ir "risinātas ar spēka paņēmieniem", ka "situācija jāanalizē, nevis steidzīgi jāpiešuj birkas", ka "jaucam vienā putrā šovinismu ar nacionālismu, nacionālismu neatšķiram no nacionālās pašapziņas".

Jā, jauc jēdzienus un, manuprāt, jauc apzināti — ar nolūku saskaldīt jēdzienus "tauta" un "nācija", pūloties atņemt šiem jēdzieniem tādas būtiskas īpašības kā rakstura, centienu un pašapziņas kopība, visu svaru liekot tikai uz ekonomisko kopību. Tā ir tieksme saskaldīt tautas, atņemt tautām kopīgās iezīmes, īpašības un intereses, centienus un mērķus. Tālākā perspektīvā tas mērķēts uz tautu sajaukšanu, uz mazo tautu iznīcināšanu. Apgalvo, ka valstīs ar kapitālistisko iekārtu pastāv buržuāziskas nācijas ar naidīgām savstarpējām attiecībām un tās beidzot pastāvēt līdz ar kapitālistiskās iekārtas gāšanu.

Negribu atņemt Jums laiku ar plašāku teoretizēšanu par šiem jautājumiem, bet kā vecākas paaudzes cilvēks vēlos no paša pieredzes pateikt savas domas par to, kādas bija tautu attiecības pirmspadomju Latvijā, kādas tās bija padomju varas pirmajos gados un kādas tās ir tagad. Un kāpēc tās ir krasi mainījušās. Iespējams, nepateikšu neko jaunu, bet varbūt ir vērts tajās tomēr ieklausīties.

Pirmspadomju laikā dzīvoju Kuldīgā un Rīgā. Katrs godīgs cilvēks Jums apliecinās, ka toreiz vispār nepastāvēja dažādo tautu savstarpējo attiecību problēma. Kuldīgā un apkārtnē dzīvoja ne vien latvieši, bet arī daudz vāciešu un ebreju; citu tautību bija nedaudz. Darbojās latviešu, vācu un ebreju skolas (arī vidusskolas) ar savu mācību valodu; pastāvēja vācu un ebreju biedrības, klubi. Rīgā bija skolas, klubi, kori, teātri, biedrības gan krieviem, gan vāciešiem, gan ebrejiem, gan poļiem, igauņiem un lietuviešiem. Un nekādu strīdu un naida, kaut arī šo problēmu pat nekad neapsprieda un ar nacionālā jautājuma atrisināšanu neviens nelielījās. Visi apzinājās, ka dzīvo Latvijā, un nevienam nebija iebildumu, ka pastāv obligāta valsts valoda, kuru vajadzēja prast visiem.

Šī mierīgā līdzāspastāvēšana un savstarpējā cieņa turpinājās vēl kādu laiku pēc okupācijas.

Ja negribam būt akli un kurli, tad jāatzīst, ka tagad stāvoklis ir mainījies. Kāpēc? Lai saņemtu atbildi, jāparaugās, kā ir mainījušies apstākļi. Mainījies ir daudz kas.

Apzināti un plānveidīgi Latvijā masveidā ir ieplūdināti cittautieši, un lielākās pilsētās latvieši palikuši mazākumā (iedzīvotāju kopskaitā). Latviešiem ir radušās grūtības kārtot savus jautājumus ministrijās, rūpnīcās, namu pārvaldēs, veikalos, aptiekās, pastā, pat poliklīnikās un slimnīcās. Šis process aizgājis jau tik tālu, ka sapulcēs visiem dalībniekiem prasa runāt krieviski, ja tajās piedalās kaut viens latviešu valodas nepratējs. Oficiālā nostādne kļuvusi tāda, ka visiem latviešiem ir jāprot krievu valoda, bet, kas prasa visiem cittautiešiem, kuri dzīvo Latvijā, prast latviešu valodu, tas tiek saukts par nacionālistu, pret to tiek vērstas represijas.

Formāli skaitās, ka skolās ar krievu mācību valodu māca arī latviešu valodu, bet nopietna mācīšanās tur nenotiek.

Varu minēt vēl daudzas jomas, kurās neizpilda pat tās prasības, kas minētas partijas XII kongresā pieņemtajā rezolūcijā "Par nacionālo jautājumu". Nerēķinās arī ar Ļeņina neapstrīdamo atzinumu, ka vietējais nacionālisms nekad un nekur neparādās citādi kā reakcija pret lieltautu šovinismu un pārinodarījumiem mazām tautām. Pie mums skolās ar latviešu mācību valodu stundu skaits atsevišķās klasēs latviešu valodas un literatūras mācīšanai ir mazāks nekā krievu valodas mācīšanai, turklāt skolotājiem, kas māca krievu valodu, jāstrādā tikai ar pusi no klases skolēnu skaita, bet alga viņiem ir lielāka. Stundas Latvijas vēstures un ģeogrāfijas mācīšanai vispār nav paredzētas. Krievijas cariem un karavadoņiem pieminekļi ir līdz pat mūsu dienām, pie tiem ved ekskursantus un par viņiem stāsta kā par lielām un pozitīvām personībām, bet latviešu strēlnieku vadoņiem Kalpakam, Zemitānam, Voldemāram Ozolam, Briedim u. c. Rīgā pieminekļu nav. Kuriem bija, tos varmācīgi nojauca. Tautas ievēlētā valsts prezidenta Čakstes kapavietu aizdēstīja ar kokiem un krūmiem. Par caru Pēteri I ir sarakstīti romāni, uzņemtas kinofilmas, sacerētas operas, odas un oratorijas, viņa vārdā nosaukti jūras līči, saglabāti piemiņas nami un grasās vēl Rīgā atjaunot pieminekli. Darbojas vairākas skolas, kuras Latvijā ir vienīgās savā profilā, bet kurās mācības notiek un eksāmenus pieņem tikai krievu valodā. Latviešus sūta strādāt Tjumeņas apgabala ziemeļos, Jamalas pussalā, Karēlijā, Magadanā, Jakutijā, uz Krievijas nemelnzemes joslu, uz Maskavu un citiem apvidiem, bet no Krievijas krievi brauc uz pastāvīgu dzīvi Latvijā.

Cienījamais Juri Podniek!

Vai Jums neliekas, ka pēc visa tā un vēl daudz kā cita līdzīga prasīt no latviešiem, lai viņi justos aplaimoti, justos par īstiem savas zemes, savas dzimtenes saimniekiem un savas dzīves noteicējiem, — vai tas viss neskan pēc cinisma?

Nevaru iedomāties, kam no manis teiktā Jūs varētu nepiekrīst, jo es šeit esmu pieminējis tikai nenoliedzamus faktus. Man nav pamata šaubīties par Jūsu godīgumu, bet, ja gribat palikt godīgs, tad ko Jūs iecerētajā filmā teiksiet latviešiem? Vai to un tā, kā tagad daudzi saka un raksta, izliekoties, ka nekas traks jau tiem latviešiem nav nodarīts. Nu, bija pieļautas atsevišķas kļūdiņas; tās tagad tā paklusi tiek pieminētas (nevienu vainīgo neminot vārdā un pie atbildības nesaucot); bija nepamatotas izvešanas (nesakot, kad, cik un kā, uz kuriem, kādos apstākļos, kas ierosināja, pavēlēja, kas realizēja); bija ļaunprātīga bezpamata notiesāšana; bija aizvesto un nevainīgi notiesāto mantas konfiskācija (par to pat nerunā). Bija vēl daudz kas, bet tā jau visa esot pagātne; par to it kā daudz nav to runāt. Mums nu esot jārēķinās ar realitāti, jādzīvo kopā draudzīgi, vienam otrs jāciena (apmelotājam ar apmelotāju, sakropļotājam ar sakropļotāju).

Vai tā Jūs aicināsiet? Vai teiksiet, ka tādai nostādnei nepiekrīt tikai nedaudzi, kas saklausījušies nezin kādus ārzemēs dzīvojošus musinātājus? Tas taču būs ļoti negodīgi. Es neticu, kas Jūs tāds spēsiet būt.

Bet, ja negribēsiet melot, vai jūs cerat, ka Jums atļaus filmā rādīt īsto stāvokli, atsegt tās radīšanas īstos iemeslus? Jeb vai Jūs domājat, — ja Gorbunovs vairs tik krasi neprasa vērsties pret tiem, kas vēlas, lai krievi mācās latviešu valodu, — tas nozīmē partijas politikas maiņu? Nē! Tā ir tikai sabiedriskās aktivitātes piespiesta taktikas maiņa.

Cienījamais Juri Podniek!

Mēs esam tikušies tikai dažas reizes uz dažām minūtēm, un tas bija pirms 17 gadiem neierobežotas kompartijas diktatūras apstākļos. Varam uzskatīt, ka viens otru pazīstam pavisam maz. Taču, spriežot pēc Jūsu darbiem un arī pēc intervijās un Jūsu rakstos teiktā, — domāju, ka gribat būt godīgs pret savu tautu. Tomēr šis tas man liek būt atturīgam, jo es par tādiem kā Griško un Krustiņšone neteiktu, ka viņi ir,

piemēram, cēluma paraugs. Jūs taču zināt, ka Krustiņšone bija tribunāla izmeklētāja un Griško — CK darbinieks. Man nav pierādījumu, ka viņi ir vai nav līdzdarbojušies tajos nežēlīgajos darbos, ko šo orgānu darbinieki ir pastrādājuši.

Cienājamo Juri Podniek!

Ļoti iesaku — pārlasiet vēlreiz manis pieminēto kompartijas XII kongresa rezolūciju un Ļeņina darbus, kas ietilpst tā saucamajos Ļeņina politiskajos novēlējumos, kuri tika publicēti žurnālā *Kommuņist* drīz pēc partijas XX kongresa. Salīdziniet tur teikto ar šodien dzīvē notiekošo. Padomājiet un tad izlemiet, vai ķerties pie nodomātās filmas radīšanas. Tagad Jūs latviešiem esat visu cienīta autoritāte, bet šo cieņu var gan zaudēt, gan arī vēl pavairot."

* * *

Iespējams, ne viens vien lasītājs nodomās: vai ir vajadzība grāmatā rakstīt par tādiem kontaktiem ar atsevišķiem cilvēkiem. Tie taču ir maz efektīvi, bet prasa daudz laika.

Piekrītu. Bet kā mēs tajā laikā varējām tikt pie komunistu aģitatoru un milzīgās propagandas saindētās tautas? Mums taču nebija ne savas avīzes, ne radio, nebija pieejamas tribīnes. Astoņdesmito gadu sākumā tauta vēl nebija sagatavota iziet atklātā cīņā pret labi izveidoto komunistisko varas aparātu, kura rīcībā bija lieli bruņotie spēki. Ar tautu nācās runāt, izmantojot ārzemju brīvo raidītāju starpniecību, cik tas bija iespējams. Vajadzēja sagatavot aktivistu kodolu, un ikviens cilvēks, kas piekrita ar mums sadarboties, bija ieguvums. Jau šajā laikā sevišķi neatlaidīgi meklēju kontaktus ar rakstniekiem, skolotājiem, mācībspēkiem, aktieriem, kinorežisoriem, kuriem bija kaut nelielas iespējas veidot sabiedrības domu.

Gorbačova valdīšanas laikā tumsas vara bija tikai iedragāta, bet ne salauzta. Padomju Savienībā (Krievijā) bija manāmas pavisam vārgas protesta balsis, balsis pēc brīvības, aicinājumi uz cīņu. Baltijas valstīs kurnēšana sākās arvien drošāk. Pusgadsimtu apspiestā tauta vairs negribēja palikt varmācības jūgā.

Nevienam mums nebija izstrādāts skaidrs tālāk ejamais ceļš, bet domās jau brieda vēlme reiz nomest okupācijas rezultātā iedibināto smago slogu. Nevar taču būt, ka okupanti paturētu varu mūžīgi pret iedzīvotāju gribu. Domājot par mūsu tautas pagātņi, par dažādajiem apspiestības laikiem, mēs smēlāmies sev spēkus, briedējām ticību brīvībai. Aizdomājos pat tiktāl — ko darīsim, kad atbrīvosimies no PSRS. Mūsu pulciņš skaitliski auga. Pievienojās cilvēki, kas negribēja vairs nīkuļot, dzīvot bez lielākas jēgas. Politiskas, nacionāli patriotiskas organizācijas, kas aptvertu prāvu tautas daļu, vēl nebija, bet arvien biežāk satikāmies, apspriedāmies, ko darīt tālāk. Secinājām — viss būs atkarīgs no tā, cik stiprs tautā vēl saglabājies gara spēks, tēvzemes mīlestība, alka pēc brīvības. Ap mums jau parādījās cilvēki, kas bija gatavi vajadzības gadījumā upurēties. Vienu otru pat atturējām no priekšlaicīga "izlēciena". Visi gaidījām, paši nezinādami, ko, it kā kādu signālu.

Pieauga uzdrīkstēšanās. Mūsu tautā vienmēr ir bijuši drošminieki, kas gājuši cīņā pret šķietami neuzvaramiem spēkiem. Tādi nesenā pagātnē bija Gunārs Astra, Juris Ziemeļis, Gunārs Rode, Lidija Doroņina-Lasmane, Jānis Barkāns, Gunārs Freimanis, Jānis Rožkalns un daudzi citi.

* * *

E. Berklavs mītiņā Bonnā 1989. gada 23. augustā prasa Molotova—Ribentropa 1939. gada paktu un tam pievienotos slepenos protokolus publicēt un atzīt par spēkā neesošiem.

1989. gada 11. novembrī — Lāplēša dienā Kanādā, Toronto.

1989. g. sarunā ar Anšlavu Eglīti Latviešu centrā Vašingtonā.

Sajūta bija tāda, kā frontē guļot izejas pozīcijās, kad gaida signālraketi celties un iet uzbrukumā.

Uzskatu sevi par laimīgu cilvēku. Man ir bijusi laime cīnīties par savas tautas brīvību, labklājību, garīgu uzplaukumu. Laime ir tad, kad cilvēks var ko darīt, lai piepildītos paša gaišākie sapņi, kad redz paša paveikto, lai nostiprinātos cilvēcība, godīgums, kad tautas sāpe ir arī paša sāpe. Galvenais, kas cilvēkam vajadzīgs, lai viņš justos labi, lai ir mērķis, pēc kura tiekties ne vien pašam sevis, bet visas savas tautas labā.

* * *

Ar to arī savu piezīmju un pārdomu pirmo grāmatu beidzu. Ja pietiks laika un spēka un ja šī grāmata ieinteresēs lasītājus, uzrakstīšu otru grāmatu par nākamo darbības posmu — sākot ar trešo tautas atmodu.